Demokratik - Ekolojik Toplum
Paradigması İçin

Temel
KAVRAMLAR

Cilt II
D - F

Abdullah ÖCALAN Sosyal Bilimler Akademisi
Yayınları -6

Abdullah ÖCALAN
Sosyal Bilimler Akademisi
Yayınları -6

Basım Yeri: Ronahi Matbaası
Basım Tarihi: Şubat 2008

Demokratik - Ekolojik Toplum
Paradigması İçin

Temel
KAVRAMLAR

Cilt II
D - F

İTHAF

Temel Kavramlar'ın elinizdeki cildini yayına hazır hale getirmeye çalıştığımız bir süreçte, Medya Savunma Alanı'na düzenlenen bir hava saldırısında Sinan (Sinan Şahin) yoldaşı şehit verdik. Kuruluşundan itibaren Akademi çalışmalarında yer alan Sinan yoldaşı erkenden ana toprakların kalbine gömmek, O'nun mücadele ve çalışma arkadaşları olarak bizleri derin bir acı ve üzüntüye boğdu. Ancak acımız kadar gururumuzun da büyük olduğunu belirtmek istiyoruz. O'nun yoldaşları olmak hepimize gururlandırdığı gibi, ölümsüz anısının yolumuzu sürekli aydınlatacak bir meşale olduğuna inanıyoruz. Tüm güzelliklerin acılarla yoğrularak ortaya çıkarıldığını iyi biliyoruz. Ölümsüz şehitler ordumuzun seçkin bir yeni nefere kavuşması bir kayıp değil, özgürlük dünyası-na yürüyenler için büyük bir kazanımdır. Sinan yoldaşın da saflarına katıldığı şehitler ordumuzun, en yüksek emir ve komuta gücü olarak bizden başarı istediğinin farkındayız. O'nun ölümsüz anısına bağlılık bizler için başarı ve zafer yeminidir.

Temel Kavramlar mevcut haliyle eksiklikleri olan bir çalışmadır. İkinci baskı yapıldığında bu eksiklikleri gidermeye çalışacağız. Belki de bazı kavramları yeniden ele alıp değerlendirecek ve çok daha zengin bir içerikle okuyucunun hizmetine sunacağız. Sinan yoldaşın şehit düşmesinden önce de kararımız buydu. Şimdi bu kararımızı okurlarımızla paylaşıyor ve bunun bir söz olarak ele alınmasını istiyoruz. Bunu başardığımızda bir nebze de olsa Sinan yoldaşın anısına bağlılığın gereklerine uyduğumuzu iddia edebiliriz.

Elinizdeki Temel Kavramlar kitabının yayınlanan ve yayınlanacak bütün ciltlerini Sinan yoldaşın ölümsüz anısına ithaf ediyoruz.

Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi

D d

Dalga Fiziği: Doğada dalgamsı özelliklere sahip, dolayısıyla dalgasal tarzda hareket eden madde ve enerji türlerinin hareket, hız, ivme, kütle, yoğunluk ve enerji gibi, fiziksel nicelikleri hesaplayarak dalganın bilimsel olarak fiziksel niteliğini elde etme, dolayısıyla yararlanılabilir somut kazanımlara dönüştürmeyi içeren fizik biliminin bir dalıdır. Dalga denklemi üzerinde işlev gören dalga fiziği parçacık fiziğiyle birlikte, modern (kuantum ve göreliliği içine alan) fiziğin temel bir kolunu oluşturur.

Dalga fiziğinin konusunu oluşturan dalgalara değinmek gerekirse:

Evren dalgalarla doludur. Bazı dalgalar su üzerinde ilerler ve hareketleri görülebilir. Bazıları katıların içinde ilerler ve sadece titreşimleri hissedilir ve bazıları ise hava gibi görünmeyen ortamda yol alırlar ve esas olarak işitilirler. Elektro manyetik dalgalar ise içinde hiçbir şey bulunmayan boşlukta ilerler.

Bütün farklı dalgaların ortak özelliği, kaynaklarından çıktıktan itibaren ileriye doğru yaptıkları karışıklık hareketidir. Dalga, bir ortam içinde hareket ederken ortam hareket etmez. Dalga ilerlerken ortamın parçacıkları dalgalarla birlikte ilerlemez, sadece ortamın parçacıkları dışarı gider ve hemen sonra orijinal pozisyonlarına geri dönerler. Bu gidiş ve geri dönüşlerde belli bir oranda titreşim hareketlerini oluşturur. Bir deniz kıyısında kırılan dalgalar, denizin ortalarından uzanıp gelen sular olmayıp, sadece kıyıda bulunan sulardır.

Dalgalar ya uzunlamasına ya da yanlamasına yol alırlar. Ses gibi uzunlamasına giden dalgalarda titreşimler dalgalarla aynı yönde, elektromanyetik gibi yanlamasına giden dalgalarda ise titreşimler dalga yönün sağ tarafında yol alırlar. Yol alabilmesi için ses dalgalarının gaz, sıvı ve katı gibi bir ortama ihtiyaçları vardır. Hava içindeki moleküller ileri ve geri salınarak birbirini sıkıştırır ve ayrıştırırlar.

Bir dalganın en üst noktasına tepe, en alt noktasına dip denir. Dalganın ortasından geçen yatay eksenin üstünde kalan kısım pozitif, altında kalan kısımlar ise negatif bölgelerdir. İki tepe noktası arsındaki kısma dalga boyu denir. Ortadan geçen eksenle tepe arasındaki mesafe de dalga yüksekliğidir. Belli bir süre içinde oluşan tepe veya dip noktalarının sayısı frekansı belirtir. Dalga boyu ve frekans birbiri ile bağlantılıdır. Dalga boyu kısaldıkça frekans fazlalaşır. Dalga boyu uzadıkça da frekans azalır. 1cm/sn hızla yol alan bir dalganın 1cm'lik uzunluğu içinde kalan tepe veya dip noktalarının sayısı, elektro manyetik dalgaları keşfeden Heinric Hertz'in anısına Hertz (hz) olarak adlandırılır. Dalga yüksekliği, o dalganın yoğunluğunu temsil eder. Dalganın enerjisi de dalga yüksekliğinin karesi ile orantılıdır. Dalga boyu ile frekansın çarpımı o dalganın yol alama hızını verir.

Bütün dalgaların başka bir ortak özelliğiyse, aynı türden iki veya daha fazla dalganın bir araya gelmesiyle meydana gelen yeni tipteki bir karakterdir. Frekans ve dalga yükseklikleri ile ilgili olan girişim özelliklerinden, iki benzer sesin birleşmesiyle ya çıkacak yeni sesin şiddeti yükseltilir ya da bu sesler birbirini iptal ederek tam bir sessizlik elde edilir. İki ışık ışını ile tam bir karanlık elde etmek mümkündür.

a- *Akustik:* bir ses bilimidir ve bütün mekanik dalgalarla ilgilidir. Akustiğin esas alanı insan kulağının aşabildiği frekanslardır. Ses, hava, gaz, sıvı gibi her elastik (gevşek) ortamlar içinde yol alır fakat bir boşluk içinde ilerleyemezler. Örneğin; ses havada 1126 km/saat hızla gider. Diğer ortamlardaki hızı ise o ortamların yoğunluğuna bağlıdır. Bir insan kulağının alabildiği sesler 16-20.000 Hz frekansa sahiptir.

b- *Işık:* bir elektromanyetik dalgadır. Bütün elektromanyetik radyasyonlar gibi ışık da ya elektrik yüklerinin ivmelenmesinden ya da bir nükleer reaksiyonun sonucunda meydana gelir. Elektrikle ılıtılmış bir ampul içindeki filamentte olduğu gibi bir maddenin ılıtılması gibi bir maddenin ısıtılması ile yükler hızlandırılır. Madde ısıtıldığında maddelerin negatif yüklü elektronları daha yüksek enerji seviyelerine çıkar ve sonra eksi seviyelerine düşerlerken birer foton salarlar. Açığa çıkan

fotonlar da ışığı meydana getirir.

Işığın parçacıklardan meydana geldiğini ilk olarak Issak Newton ileri sürdü 1803'te de Thomas Young ışığın bir dalga hareketi olduğunu ispat etti. Işığın hem parçacıkların akışı hem de dalgalar halinde yayıldığını, yani onun bu iki karaktere birden sahip olduğunu ise Max Planck ve Albert Einstein gösterdi. Işık bir enerji türüdür. Böylece oluşan elektro manyetik radyasyon birbirlerine göre sağ açılarda ve yayılma yönünde titreşen elektrik ve manyetik alanlara sahiptir.

c- *Elektromanyetik spektrum*: elektromanyetik spektrum, birbirlerine göre sağ açılarda titreşen elektrik ve manyetik alanlara sahip dalgaların çıkardıkları geniş bir aralıktır. Bu aralığın içinde radyo dalgaları, TV, radar, mikrodalgalar, kızılötesi, görünen ışık, mor ötesi, x-ışınları ve gama ışınları yer alır. Bütün bu ışınlar birbirlerinden dalga boyları ve frekansları ile ayrılırlar. Hepsi boşlukta ışık hızı ile yol alır. Dalga boyları kısaldıkça frekansları azalır.

Dalila: Kitabı Mukaddes'te geçen Şimşon ile Dalila efsanesinin kahramanı. Efsaneye göre hiç çocuğu olmayan Manoah isimli bir İsraelli'ye Tanrı meleği görünerek bir çocuklarının olacağını ve saçının hiç kesilmemesi gerektiğini söyler. Doğacak çocuk kesilmeyen saçı aracılığıyla tanrıyla ilişki içinde olacak ve tüm gücünü de saçlarından alacaktır. Meleğin bildirdiği gibi Tanrının arzusu gereği, Manoah'ın bir erkek çocukları olur, adını Şimşon koyarlar. Ve Şimşon'un saçını tanrı buyruğu olarak hiç kesmezler. Çocuk Şimşon kısa sürede büyür ve yaşıtlarından çok daha güçlü bir yapı kazanır. Çocuk Şimşon'u Tanrı'nın Peliştilileri cezalandırmak amacıyla yarattığı efsanenin sonraki bölümlerinden anlaşılıyor. Çünkü Peliştililer 40 yıl boyunca İsraellilere hükmetmişler ve Şimşon bu egemenliği sona erdirmek üzere yaratılmıştır.

Şimşon o kadar güçlüdür ki, gücünün sınırı yoktur ve tarif edilemez. Efsanenin anlattığına göre, aslanı elleriyle boğmakta, 300 tilkiyi yakalayıp bağlamakta, bir eşeğin çene kemiğiyle 3.000 kişiyi öldürebilmektedir. Bu gücüyle Peliştililer ve Filistililer'e o kadar çok kayıp verdirmiş ki, bu güçlerin İsraelliler üzerindeki hâkimiyetleri kırılmış ve Şimşon 20 yıl boyunca İsraellilere iktidar olmuş. Bu kadar güçlü birinin çevresine korku salacağı ve ortadan kaldırılmaya çalışılacağı açık. Peliştililer ve Filistililer'in yaptığı da bu olur. Tabi açık bir çatışmayla baş edemediklerinden dolayı hileye başvururlar. Şimşon'un gücünün kaynağını öğrenme ve yok ederek etkisiz hale getirmeyi düşünürler. Bu amaçla Peliştililer Şimşon'un sevdiği Dalila'ya gider ve Şimşon'un gücünün sırrını

kendilerine getirecek olursa yüzlerce çuval gümüşü kendisine vereceklerini söyleyerek Dalila'yı satın alırlar.

Dalila Şimşon'a gücünü nereden aldığını sorar, Şimşon doğru olmayan bir yanıt verir. Verilen yanıtın doğru olmadığı ortaya çıkınca Dalila;"Sen bana yalan söyledin. Demek ki sen beni sevmiyorsun" diyerek Şimşon'u sırrını vermeye zorlar. Şimşon üç kez yanlış yanıtlarla Dalila'ya sırrını vermez, ancak ısrarlar ve Dalila'ya olan sevgisinden hareketle dördüncü soruşunda Dalila'ya gerçek sırrını açıklar: Gücünün sırrının kesilmeyen saçlarında olduğu ve eğer saçları kesilirse bir çocuk kadar güçsüz olacağını söyler. Bunun doğru olduğunu anlayan Dalila Peliştileri ve Filistilileri çağırır, kucağında uyuttuğu Şimşon'un saçlarını keserek yakalamalarını sağlar. Vaat edildiği gibi çuvallar dolusu gümüşü alan Dalila Şimşon'u, kendisini seven insanı satmış olur.

Efsaneye göre Şimşon yakalandıktan sonra çok güçsüz ve etkisiz duruma gelir. Peliştililerin, Filistililerin alay ettikleri bir insan haline gelir. Yine bir gün mabette bir araya gelen bu iki kabilenin büyükleri eğlenmek amacıyla Şimşon'u getirmelerini isterler. Şimşon'un saçlarının uzamaya başladığı bunların gözünden kaçmıştır. Mabede getirilen Şimşon son bir kereliğine gücüne ulaşmayı Tanrı'dan ister. Kendisiyle birlikte mabette bulunan Peliştı ve Filistilileri öldürmek ister. Tanrı da Şimşon'un sesini duyar ve son bir seferliğine de olsa gücünü Şimşon'a geri verir. Ve Şimşon sütunlarını devirerek mabedi yıkar. Kendisiyle birlikte iki kabilenin tüm ileri gelenlerini de öldürür. Şimşon'un ölümüyle birlikte efsane de son bulur.

Dalila'nın efsanedeki rolü, bir aldatıcı olmasıdır. Dalila'nın oyunuyla İsraelin güç merkezi ve iktidarı yok ediliyor, yeniden baskı ve egemenlik altına alınması sağlanıyor. Ama Dalila'nın diğer özelliği ise; Şimşon'un karşı taraftan olmasıdır. Yani bu durumda da kendi halkının yararı için hareket etmiş olmasıdır. Dahası Şimşon'la evlenmesinin de bu amaçla gerçekleşmiş olma ihtimalinin yüksekliğidir. Baştan böyle bir plan varmış gibi bir izlenim edinmek de mümkündür.

Dalkavuk: Kendisine çıkar ve yarar sağlayacak olanlara aşırı bir saygı ve hayranlık göstererek yaranmak isteyen şaklaban kimselere denir.

Damokles'in Kılıcı: Efsane Siraküza'da geçmektedir. Efsaneye göre Damokles Siraküza Kralı'nın mutluluğuna gıpta etmiş, kral da, krallar gibi mutlu olmanın nasıl olduğunu veya bunun tehlikelerinin neler olduğunu ya da sıradan halkın kralların mutluluğuna özenmemesi gerektiğini

göstermek amacıyla bir gösteri düzenler. Siraküza Kralı kendi mutluluğunu verebileceği veya bu mutluluğun nasıl bir şey olduğunu göstermek amacıyla Damokles'i sarayına davet eder. Kimi anlatımlara göre Damokles kralla birlikte oturduğu mükellef sofrada, tam tepesinde kıl kadar ince bir ipe bağlı bir kılıç asılı durmaktadır. Her an düşecek olan kılıçla boynu kopacak olan Damokles, bu tehlike altında mutlu olunamayacağını anlayacak ve kralların mutluluğuna özenmekten vazgeçecektir. Kimi anlatımlar da aynı nedeni temel almakla birlikte, çok iyi bir dansçı olan Damokles'in davet edildiği baloda dansa kaldırıldığını ve kıl kadar ince bir iple tavana asılı bir kılıcın altında dans etmek zorunda bırakıldığı yönündedir. Kılıç sallanmakta ve her an düşme riski taşımaktadır. Atacağı bir tek yanlış adım Damokles'in hayatına mal olacaktır. Çünkü kılıç dansın ritmine göre sallanmaktadır ve ritme uymayan yanlış bir adım ipin kopmasını ve dolayısıyla da kılıcın düşmesine ve Damokles'in ölmesine neden olacaktır. Bu tehdit ve tehlike altında dans pistine çıkan Damokles, hayatının en güzel dansını yapacaktır.

Bu öyküde anlatılan birincisi; sıradan halkın ayrıcalıklıların yaşamlarına özenmemeleri gerektiği, özenme durumunda tehlikenin ne olacağını göstermeyi esas alır. Diğer anlatımda ise; koşullu iş yapmayı anlatır. Yani birinin hep yanlışı göstererek yapılmaması gerekenleri veya çalışanın başkalarının iradesi temelinde yapmasını anlatır. Tehlike ve tehdit özgür iradeye yöneliktir ve verilen mesaj da bu temeldedir.

Dante Alglieri: 1 Haziran 1265'te İtalya'nın Floransa şehrinde doğmuş ve 13 Eylül 1321'de Revana şehrinde ölmüştür. Ortaçağ İtalya'sının en ünlü ozanı olmasına rağmen politikayla da uğraşmıştır. Grek ve Latin eserlerini tutkuyla araştırmış, dönemin İtalyan eserlerini de incelenmiş ve büyük bir önem vermiştir. İtalya'daki parçalanmışlık karşısında tedirginliğe girmiş ve siyasal bütünleşme özlemi eserlerinin ana teması olmuştur. Rönesans döneminin ilk ozan ve siyasetçilerindendir. Dante, De morchia (Mutlak yönetim üzerine) adlı yapıtında papayla imparator arasındaki ilişkileri açıklarken, imparatorluk otoritesini ön plana çıkarır ve bunu evrensel bir mutlak yönetim otoritesi olarak tanımlar.

En bilinen eseri, ahirete yapılan bir yolculuğu anlattığı ilahi komedya'dır. (La Divina Commedia) Bu eser cehennem, Araf (Cennet ile cehennem arasındaki yer) ve cennet isimlerinde üç ciltten oluşmuştur. Bu eseri, dünya edebiyat tarihinin en büyük eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu eseri İtalyanca yazarak modern İtalyanca-

nın temelini oluşturmuştur. Halk diliyle yazdığı bu eseri 14299 dizelik şiirdir. Şiirinde Katolik inancın katı dogmalarına bağlı kalmakla birlikte, doğmakta olan yeni bir çağın yeni insanını da işler. Rönesans insanına vurgu yapar. Açılımcı, atılgan, meraklı, özgür ruhlu yeni bir insanın haberini verir. Bu yapıtında cennete gönderdikleri arasında bazı papalar ve Brütüs gibileri varken, cehenneme girenler arasında birkaç Roma Cermen İmparatoru da bulunmaktadır. Bununla İtalya'nın siyasal birliğine olan umudunu, özlemini, beklentisini dile getirmiştir.

Darius: M.Ö. 550 yılında doğan ve 522-486 yılları arasında hüküm süren Pers Kralı. Aynı adı taşıyan üç Darius'un en ünlüsüdür. Büyük Darius olarak anılır. Babası Hystaspes Pers İmparatorluğu'nda Eyalet Valiliği görevini yürütür. Saray çevrelerinde büyüyen Darius'un belli oranda devlet yönetim bilgilerine sahip olduğu, babasının yönetim faaliyetinden hareketle belli bir tecrübe edindiği de söylenebilir. Bu deney ve tecrübenin yanı sıra Pers soylularının yardımını da alan Darius tahtı ele geçirir. İktidarı boyunca meydana gelen çok sayıda isyanı bastırarak egemenliğini sağlamlaştırır. M.Ö. 521 yılında Sus şehrini başkent ilan ederek surlarını sağlamlaştırır. Ülke içi düzeni sağladıktan sonra yeni ticari yollar yaptırarak ticaretin gelişmesini sağlar ve vergi sistemini yeniden düzenler. İmparatorluğunu sağlamlaştırdıkça çevreye açılıma yönelir. İmparatorluğun başkenti Sus olmakla birlikte, Persapolis'te yaptırdığı saraylarla bu şehrin de imparatorluk içindeki yerini güçlendirir. Yayılma Pers sınırlarının dışına taşmaya başlar. Limni ve İmroz adaları ile Trakya ve Makedonya'yı topraklarına katar. Son derece geniş bir toprağı Pers İmparatorluğuna dâhil eder. Barbar İskit saldırılarına karşı cezalandırıcı seferler düzenlemek üzere Tuna Nehri'ni aşarak İskit topraklarına girer. Bu seferlerde tam bir başarı sağlayamaz ama yine de İskitleri önemli oranda geriletir ve saldırılarını asgariye indirtir. İskit topraklarında kalıcı olmaz, geri çekilir. M.Ö. 499'da Darius'un işgal ettiği alanlardan olan İonya'da gelişen ayaklanmaya Atina ve Eretria destek verince, bu şehirler üzerine seferler düzenler. Tarihte Peloponez Savaşları olarak bilinen Pers Atina savaşları da bu çerçevede gelişir. Böylesi bir sefer sırsında Pers donanması fırtınaya yakalanınca bu seferler de büyük sekteye uğrar, ama Atina ile Persler arasındaki savaş devam eder. M.Ö. 490 yılında Maraton savaşında Atina'ya yenilen Darius, düzenleyeceği üçüncü seferin hazırlıkları tamamlanamadan ölür. Bisütun kayasındaki yazıt Darius'un uzun iktidarı dönemindeki başarılarına ilişkin metinleri içerir.

Persler ile Medler iç içe geçen iki yakın topluluktur. Medlerin iktidarı döneminde Persler, Perslerin iktidarı döneminde de Medler imparatorluğun etkin güçleri olmuşlardır. Uzun dönemler boyunca Medlerin daha etkin olduğunu söylemek de mümkündür. Öyle ki Perslerin imparatorluğu döneminde Greklerle yürütülen savaşlar da Med Savaşları olarak anılırlar. Önderlik Pers İmparatorluğu ile Medler arasındaki ilişkiyi; ***"Pers İmparatorluğu Medlerin devamıdır. Bir nevi ortak devlet oluyor. Yine çatışma alanı çoğunlukla İskit istilası altındaki Kürdistan'dır. Kros'un ölümü bile bu alandaki İskitlerle savaşla gerçekleşiyor. İmparatorluğun daha güvenli bir alan olan Güneydoğu Medya'ya doğru kayması kuzeyden gelen barbar akınlarından etkilenmektedir. Darius'un (Büyük Dara; M.Ö 520-485) büyük İskit seferi bu belayı kökünden halletmek amacıyladır. Anadolu boydan boya iki yy aşkın (M.Ö 530-330) süre Pers-Med İmparatorluğunun elinde şekillenir."*** biçiminde değerlendirmektedir.

Büyük Darius'un Pers İmparatorluğu için önemli işler başardığı söylenebilir. Devletin örgütleme sistemini oturttuğu gibi, sınırlarını etkin kılmış, başta İskitler olmak üzere dışarıdan gelen saldırıları da etkisiz hale getirilmiştir. Darius'un ölümünden sonraki uzun yıllar boyunca da aynı sistem etkili bir biçimde devam etmiştir.

Darwin Charles Robert (1809-1882): Organik evrimin yasasını bularak evrim kuramını geliştiren İngiliz doğa bilimcisidir.

Varlıklı bir ailenin çocuğu olan Darwin, İngiltere'nin Shrewsbury şehrinde doğmuş, entellektüel bir aile geleneği ile büyümüştür. Dedesi Erasmus Darwin şair, doktor ve evrim konusuyla ilgilenmiş bir doğa bilginidir. Tıp ve ilahiyat öğrenimini gören Darwin, canlı türlere olan ilgisini daha ilahiyat öğrenimini sürdürdüğü yıllarda oluşturduğu bir böcek koleksiyonu ile açığa vurur. 1831-1836 yılları arasında ona canlı türleri daha yakından tanıma olanağını sağlayan bir araştırma gezisine katılır. Kraliyete ait Beagle adlı gemi, farklı amaçlarla beş yıl sürecek olan bir dünya gezisine çıktığında Darwin'de bir doğa bilimcisi olarak yer alır. Patagonya, Tierra del Fuego'nun yanı sıra Şili, Peru ve Pasifik'teki bazı adalar, Güney Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda ve Tasmanya kıyılarını kapsayan bu gezide, Darwin önemli gözlemlerde bulunur. Bu gezilerde değişen çevre koşullarında türlerin değiştiğini, farklılık gösterdiğini; hayvan toplulukları üzerinde çevrenin etkisinin gözden kaçmayacak kadar belirgin olduğunu daha yakından inceleme olanağını yakalar. Hayli önemli olan gözlem ve bulgularla bu geziden dönen Darwin, ancak aradan 23 yıl geçtikten sonra kendi evrim kuramını açıklar.

Darwin, türlerin kökeni üzerinde araştırma yapan ilk kişi değildi. Ondan önce türlerin kökenini inceleyen ve bunu değişen çevre etkisinde organların kullanılış ya da kullanışsızlık biçimine bağlayan bilgin Lamarck'tı. Ne var ki Lamarck, bu konuda gerekli bilimsel kanıtlar ortaya koyamamıştı. Kendinden önceki araştırmalardan önemli oranda yararlanan Darwin, Malthus'un "Nüfus İlkesi Üzerine Deneme" adlı kitabından da büyük oranda yararlanır. Malthus, yiyeceklerin aritmetik artışına karşın nüfusun geometrik bir artış gösterdiğini, bu yüzden de çıkan savaşların, kıtlık ve hastalıkların nüfusu bir ölçüde sınırladığını, yoksa bunun dünya için bir felaket olacağını ileri sürmüştü. Evrim kuramını geliştirirken bu Malthusçu tezin de etkisinin olduğu bizzat Darvin'in kendisi şöyle dile getirir: *"Malthus'un nüfusa ilişkin denemesini vakit doldurmak için okuyordum. Uzun süren yoğun gözlemlerimle her yerde tanık olduğum canlılar arasındaki "yaşam savaşımı" olayının anlamını kavramaya hazırdım. Hemen gördüm ki, çetin çevresel koşullar altında canlıya avantaj sağlayan özellikler korunur, sağlamayan özellikler zamanla yok olur. Bu süreçte yeni türlerin oluşması kaçınılmazdır. Artık elimde çalışmalarıma ışık tutan bir kuram vardı!"*

Darwin biyolojik evrim üzerine görüşlerini ilk olarak 1859'da yayımladığı "Türlerin Kökeni" adlı kitabında ortaya koyar. Canlı türlerin evrimini "yaşam savaşı", "doğal ayıklanma", "çevreye uyum sağlama" gibi varsayımlara dayandırır. Ona göre organik doğada sürekli işleyen bir evrim yasası vardı. Bu yasa, çevrenin zorlu koşullarında güçlü olan özelliklerin korunması, güçsüz ve zayıf olan özelliklerin ise ayıklanması suretiyle işliyordu. Evrimin bu sürekliliği içinde canlılar "yaşam savaşı", "çevreye uyum" zorunluluğu nedeniyle farklılaşıyor, bu da bir "doğal ayıklanma" süzgecinden geçerek yeni türlerin ortaya çıkmasına neden oluyordu. Darwin'e göre evrimin temel itici gücü, "doğal ayıklanma" idi. Türler, basit özelliklerden daha güçlü ve gelişmiş olan özelliklere doğru sürekli bir değişim içinde oldukları için de bu olumluydu.

Ortaya koyduğu bu kuram çerçevesinde 1871'de yayımladığı "İnsanın Türeyişi" adlı kitabında ise Darwin, insanın kökenini maymun soyuna kadar götürüp dayandırır. Ona göre insan, maymuna en yakın bir tür olarak aynı familyadan geliyor, ancak zaman içinde giderek kendi farkını ortaya koyuyordu.

Darwin, aşağı-yukarı bu görüşlere ve ilkelere dayandırarak geliştirdiği evrim kuramını ilk açıkladığında, o dönemde çok büyük tepkilerle karşılaşmıştır. Çünkü onun evrim kuramı, o ana değin egemen olan tüm teolojik

inancın, metafizik kurgucu anlayışların "yaratma" ve "yaratılmışlık" efsanelerini gerçekten yıkmıştır. Biyolojik yaratılmışlığa dair yerleşik olan inançların temelini oyması bakımından kuramın devrimci niteliği, gerçekten tartışma götürmez sonuçlar doğurmuştur. Her ne kadar Darwin'in evrim öğretisinin Malthusçu etkiler taşıdığı, "en uygun olanın yaşaması" ilkesinin topluma taşırılarak "güçlü olanın ayakta kalması"nı olumlayan sosyal Darwinciliğin gelişmesine de neden olduğu biçiminde çok ciddi olarak eleştirilse de, yine de evrimin değişme yasasını önermesi bakımından kuramın kendisi önemini hep kurumuştur. Ama öte yandan günümüz itibariyle Darwin'in görüşleri, gelişen biyoloji, genetik, vb. bilimler nedeniyle önemli oranda bir değişikliğe de uğramıştır.

Davos Zenginler Kulübü: Davos İsviçre'nin kayakla ünlü bir dağ kasabasıdır. 1970'li yılların ortalarına kadar da sadece bu özelliğiyle ve kayak tutkunları tarafından bilini-yordu. 1970'li yıllarla birlikte Davos Ekonomik Formu adı altında dünyanın ekonomik sorunlarının tartışıldığı bir alan haline geldi. '80'li yıllarla birlikte Davos Ekonomik Formu'nun etkinliği daha fazla bilinir oldu ve çok daha geniş çevreleri etkiler hale geldi. Reel sosyaliz-min çözülmesi ile birlikte küreselleşen dünyanın sorunları da bir anlamda küreselleşti. Davos bu tarihlerden itibaren küreselleşen dünyanın sorunlarının "çözümü"ne ilişkin arayışların olduğu bir alan ve toplantı haline geldi. Her toplantıya onlarca Devlet Başkanı, Bakan, Sivil Toplum Örgütü başkanları ve yüzlerce büyük şirketin CEO'-su da katılır oldu. Almanya'nın Başbakanı Merkel'in konuşması ile açılan son Davos Zirvesi'ne 89 ülkeden 2340 kişi katıldı. Bunlar arasında 15 devlet ve hükümet başkanı, 60 bakan, 23 dini ve ruhani lider, 13 uluslararası sivil toplum kuruluşu lideri de bulunuyordu. Dünyanın en büyük 1000 şirketi de Davos'ta en üst düzeyde temsil edildi. Bunların 750'si CEO ve şirketin dünya başkanıydı.

Davos Ekonomi Formu'nun tartıştığı konular genellikle sermayenin dolaşımı önündeki engellerin kaldırılmasına yöneliktir. Neoliberalizmin savunduğu sermayenin dolaşımı önün-deki engeller kalkarsa dünyada ekonomik sorun kalmaz yaklaşımı ilk dönem toplantılarının neredeyse eylem kılavuzuydu. Reel sosyalim çözülmesine ve küresel anlamda ekonomiler oluşmasına, sermayenin dolaşımı önündeki engeller hemen hemen kalmamasına rağmen, sorun çözülmek bir yana daha da artması, bu yaklaşımı zayıflatsa da, ortadan kaldırmamıştır. Aksine sermayenin serbest dolaşımı önündeki engellerin ortadan kalkması veya zayıflaması

dünyada yaşanan ekonomik sorunları daha da arttırmış, zenginleri daha zengin, yoksulları daha yoksul yapmıştır. Dünya gayrı safi hasılasının çok büyük bir çoğunluğu sınırlı sayıda devlet ve şirketlerin denetimine girmiştir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik toplumlar ve sınıflar arasındaki uçurumu daha da büyütmüştür. Günde 1 doların altında bir gelirle yaşayan bir-kaç milyarlık nüfus ve milyar dolarlık servete sahip sınırlı sayıda insan bu çelişkiyi daha da ağırlaştırmaktadır.

Davos Zirvesi'nde bu gelir ve dağılım adaletsizliğinin nasıl giderileceği temel tartışma konularındandır. Çünkü bu durum zengin ve yoksul ülkeler ile zengin ve yoksul insanlar arasındaki çelişkiyi derinleştirmektedir ve bu da sistem açısından tehlike yaratmaktadır. Yoksul ülkelerinin borçlarının silinmesi de tartışılan diğer önemli bir konudur. Her ikisinin de taraf-tarları kadar muhalifleri de bulunur, hele de borçların silinmesi, muhaliflerin en fazla olduğu konuların başında gelir. Özellikle de borç veren ülkelerin temsilcileri, büyük şirketlerin CEO'ları şiddetle bu yaklaşıma karşı dururlar. Toplantı sonuçlandığında herhangi bir değişiklik olmaz, bir anlamda havanda su dövülmüş olur. Yoksulun umudu gelecek toplantılara kadar ertelenir. Kuraklık nedeniyle açlık çeken ülkelere yardım tartışmaları da benzer yaklaşımlarla sonuçlanır.

Bu toplantılarda ikili görüşmelerle kimi devletlerarası sorunların çözümüne ilişkin sonuçlar da alınmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında sağlanan görüşme ortamı buna örnek gösterilebilir.

Davos Zenginler Kulübü'ne alternatif bir toplantı da Dünya Sosyal Forumu adıyla her yıl farklı bir ülkede yapılmaktadır. "Başka bir dünya mümkün" sloganıyla toplanan Dünya Sosyal Forumu, zenginlere karşı yoksul kutbun sorunlarını tartışır. Davos Kulübü neoliberalizmin savunulduğu bir toplantı iken, DSF her yönüyle neoliberalizme karşıtlık temelinde örgütlenmektedir. Neoliberalizmi savunanlar dışında herkese kapılarının açık olduğunu da belirtmektedirler

(Bkz, Dünya Sosyal Formu)

Davut: M.Ö. XI- X yüzyıllar arasında yaşadığı sanılmaktadır. Tarihte bilinen ilk İsrail kralıdır, İsrail devletini kurandır. Kitabı Mukaddes'te yeralan peygamberlerden biri ve en önemlilerindendir. Tek tanrılı dinler tarafından kabul edilen 4 kitaptan biri olan Zebur kitabını "getiren" peygamber olarak bilinir. Zebur, Mezmurlar diye tanınır ve ilahiler, şiirler tarzında yazılmıştır. Davut'un en büyük özelliği ise, uzun bir dinsel kuluçkadan sonra, rahiplikten krallığa sıçramayı gerçekleştirmiş olmasıdır.

İsrail oğulları (İbraniler) Mısır'da her türlü horlanma ve aşa-

ğılanmaya uğrayan, Mısır'ın en ağır ve angarya işlerinde çalışan bir kavimdi. Musa öncülüğünde örgütlenen İsrailliler, tarihe geçen Kızıl Deniz ve Sina Çölünü aşan ve kırk yıl sürdüğü iddia edilen büyük bir yürüyüşle Mısır'ı terk ederek *"vaad edilmiş topraklar"*a -bugünkü Filistin'e- göç ederler. 12 Sıpt biçiminde örgütlenmiş olan Yahudiler Musa'nın yol göstericiliğinde kendi ulus dinini kurmuş, Musa görmese de "Kutsal Topraklar"a ulaşmış ve devletleşmeye doğru ciddi bir adım atmışlardır. Yok, olmayla yüz yüze olan Yahudi toplumu, Musa'nın öncülüğüyle ağır baskı koşullarından kurtulmuştur. Bu özelliğinden dolayıdır ki, Musa'ya **"ulus yaratan peygamber"** denilmiştir.

M.Ö.12. yüzyılda Akdeniz havzasında kavimlerin göçü, yer değiştirmeleri görülür. İsraillilerin yaşadıkları yerlere güneyden Semitikler, kuzeyden de deniz halkı olarak adlandırılan Filistinliler işgal seferlerini düzenlerler. Kendileri gibi klan tarzında yaşayan Semitikler'le baş ederler. Ancak klan sistemini aşan, daha merkezi bir yapıya ulaşan, dönemin gelişmiş tekniğini kullanan -o dönem en gelişkin teknik demirin kullanılmasıdır.- Filistinliler karşısında çok zorlanırlar. Filistinliler kısa sürede Kenan diyarının kıyı şeridini denetimlerine alarak, kale, sur gibi savunma sistemlerini kurarlar. Filistinlilerin bu işgalleri İbranilerin sosyal yapısını değiştirerek büyük değişimlere yol açar. Bu klan tarzında yaşayan İbrani kabilelerin, özellikle de halkın yaşamını olumsuz etkiler. Bu değişikler halkta adil bir kral veya kurtarıcı beklentileri yaratır. *"...adil bir kral veya tanrının göndereceği gerçek bir mesihe bağlamışlardı umutlarını, o gelecek baskı ve angaryaya son verecek, barış ve adaleti kuracaktı. Sözcüleri peygamberlerdi bunların ve IX ile VIII. Yüzyıllarında halk hareketlerinin başını çekiyorlardı kimi zaman. (Bunları, Jeruselam'de ve Samari'de ruhban zümresinin ve hükümdarın görevlileri olarak kral tapınaklarında ayinleri yöneten peygamberlerle karıştırılmamalı) Halk hareketleri bir hanedan değişikliğiyle sonuçlanıyordu kimi zaman..."* Halktaki bu Mesih beklentisi ve haksızlıklara karşı başkaldırıları bir örgütlenme ve direniş yaratıyordu. Filistinlilere karşı savaş, İsrail kabilelerinin yeniden bir araya gelerek örgütlenmelerine yol açar. İlk başta bunu Saul adlı bir kabile şefi yapar. Saul'un ölümünden sonra yerine Juda kabilesinin lideri olan Davut geçer. Kısa sürede tüm İsrail kabilelerini birleştiren Davut; Filistinlileri yenilgiye uğratır ve Juda krallığı adıyla bilinen ilk İsrail devletini kurar. Rahip Samuel'le (Saul) başlayan, Davut ve oğlu Süleyman'la ilk politik güç merkezi haline gelen İsraillilerin devletleşmesini Önderlik şöyle belirtir:

"Tahminen MÖ 1250'lerde yaşanan Musa yürüyüşünden sonra, daha alt düzeyde bir önder kadrolar (Hakimler) dönemi geçiriliyor. Bunu ilk başlatan da Musa'nın ünlü komutanı Yeşu'dur. Yeşu, kavmin bugünkü Filistin'e yerleşmesini sağlıyor. Kâhin misyonlu rahipler, burada da krallaşmaya gidişin öncüleri konumundadırlar. Küçük bir Sümer-Mısır modeli yaratılmaya çalışılıyor. Kısmi bir yerelleşmeye dönüşme olsa da, kâhin geleneği kesinlikle Mısır ve Sümer yansımasıdır. Samuel adlı rahip MÖ 1000'lere doğru rahip-devletçiği gerçekleştirmeye çalışırken, politik kesimin temsilcisi Saul'le çekişme halindedir. Ortadan sivrilen ve oldukça kişisel yetenek ve tecrübe sahibi çoban ve demirci kökenli Davut, ilk İsrail Krallığını MÖ 1010'da gerçekleştiriyor. Böylelikle krallık dönemi açılıyor. Gelişme Süleyman'la doruğa çıkarken, daha sonra geriliyor…"

Davut kral olduktan sonra Sion tepesinin üzerine "körlerin ve topalların" bile savunabileceği saray-mabet karışımı bir yapı inşa eder. Yine aynı tepede Juda kabilesinin tanrısı Yehova onuruna göçebelerin âdeti üzerine çadır biçiminde birde tapınak yapar. Jarusselam'ı (bugünkü Kudüs) kurduğu krallığın başkenti yapar. Kesin olarak bilinmemekle birlikte ölüm tarihinin M.Ö. IX. yüzyıl olduğu sanılmaktadır. Davut'tan sonra yerine oğlu Süleyman geçer. Musevi din literatüründe David homeleh (Kral Davut) diye bilinir. Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam tarafından peygamber olarak kabul edilir. Hikâyesi ve hayatı bu dinlerde bazı değişiklikler içerir. Kuran'a göre Kral Talud zamanında çok güçlü ve karşı konulamaz olan Calud'un (goliad) ordusuyla yapılan savaşta gösterdiği cesaretle savaşı kazanır. Böylece kralın ve halkın beğenisini ve desteğini kazanır. Kuran onun dünyaya hâkim olduğunu, demiri işlediğini, sesinin çok güzel olduğunu anlatır. Halk arasındaki davudi ses deyiminin de Davut adından geldiğine inanılır.

Dayanışma: İnsanın bir özelliği olup toplumsal varlığıyla ilgilidir. Türlerin ve yaratıkların evrimleşme süreçleri incelendiğinde, dayanışmanın ne kadar önemli bir özellik ve içerikte olduğu görülür. Tüm türler içerisinde dayanışmayı en fazla geliştirenin türünü korumayla sınırlı kalmadığı, diğer türlere egemen olduğu insanın evrim tarihine bakarak da görülebilir. Buna karşın dayanışmayı bilmeyen türlerin bir kısmının da soyları tükenmiştir. Buna insansı bazı primatlar türleri de dâhildir.

İnsanın dayanışmaya diğer yaratıklardan daha fazla ihtiyaç duymasının en temel nedenlerinden biri toplumsal ise, diğeri de fizikidir. Bir insanın doğuş ve ge-

lişimi dikkate alınıp değerlendirildiğinde bu rahatlıkla görülecektir. Her yaratığın yavrusu doğduğu andan kısa bir süre sonra içgüdüsel olarak da olsa tehlikenin nereden geldiğini, kendisini nasıl ve kimden koruması gerektiğini bilir. Birkaç ay içerisinde de tehlikeyi bertaraf edecek güç ve yetkinliğe ulaşır. Dolayısıyla dayanışmaya fazla ihtiyaç duymaz. Ama insan yavrusu yaratıklar arasında en güçsüz, zayıf ve çaresiz olanıdır. Doğumunun üzerinden yıllar geçmeden kendisini koruma güç ve yeteneğine ulaşamaz. En başta bu neden insanların kendi aralarında bir dayanışma içerisine girmesini zorunlu kılmıştır. İlkel yaşamın egemen olduğu, insanın doğa karşısında zayıf olduğu, ebeveynler açısından yavrularına bakmanın çok daha zor olduğu ve türlerini sürdürme tehlikesinin bulunduğu ilk dönemlerde dayanışma çok daha hayati bir rol oynamıştır.

Yine doğa ve kendi türleri dışındaki yaratıkların saldırıları karşısında korunabilme ve türlerini devam ettirebilme de dayanışmayı koşullamıştır. Güçlü ve büyük hayvanların avlanmasında bir insanın tek başına yapamayacağı işin birkaç insanın bir araya gelmesiyle gerçekleştirebilmesi dayanışmayı zorunlu kılmıştır. Fizik koşullarından doğan bu durum insanın toplumsal bir varlık haline gelmesinde de önemli bir rol oynamış ve bu aynı zamanda dayanışmanın toplumsal yönünü de oluşturmuştur. Böylece doğuş sürecindeki en zayıf yaratık olan insan, dayanışmayla tüm yaratıkların en güçlüsü haline gelmiştir.

Dayanışma insanın örgütlülüğünün ve toplumsallaşmasının bir ürünü ve sonucudur. Toplumsallaşmak dayanışmayı hem zorunlu hale getirmiş, hem de dayanışmayla toplumsal ilişkiler daha da gelişmiştir. Bunlar birbirlerinden kopuk ve ayrı değil, tamamlayan kavramlardır. İnsan türünün kendi arasında tanıdığı ilişki dayanışmadır. Hâkimiyet ilişkileri bundan sonra gelmektedir ki, bu da insanın toplumsal yapısından bir sapmayı ifade eder. Yüz binlerce yılla ifade edilen insanlık tarihinin çok uzun bir dönemi dayanışma ilkesi temelinde yürütülmüştür. ***"İnsan türünün toplum olarak gelişimi uzun süre hâkimiyet ilişkilerine değil, dayanışma ilkesine dayanır. Doğayı bağrında büyüdüğü bir 'ana' olarak hafızasına yerleştirir. Kendi aralarında ve doğayla bütünlük esastır."***

Dayanışma soyut bir kavram değildir. İlişkilerle belirlenir ve ilişkileri yönlendirir. İlk toplumsal işbölümünden itibaren dayanışma çok daha bilinçle yürütülen bir insan faaliyeti olmuştur. Üretimin toplumsal niteliği bunu daha da zorunlu hale getirmiştir. Bu anlamda en kapsamlı dayanışma sınıfsal temelde olandır. Proletaryanın dayanışma ilkesi meş-

hurdur ve sınırların dışına taşar. Ortak düşmana karşı ortak mücadele, sınıf mücadelesinde dayanışmanın temel ilkesidir ve bu proletaryada somutluk kazanır. Egemen sınıfların da kendi aralarında dayanıştıkları, mücadelelerini ortaklaştırdıkları kesindir.

Dayanışma türlü türlüdür. Aile-akraba dayanışması, meslek dayanışması, eş-dost, arkadaş dayanışması, cins dayanışması, sınıf dayanışması vb. Bu çok çeşitli dayanışmalara rağmen, her dönem ve toplumun dayanışma özellikleri ve biçimi de farklı farklı olmuştur. Bir klan üyesinin dayanışması farklı, feodal ilişkileri yaşayan bir toplumdaki insanlar arasındaki dayanışma farklı, kapitalist ilişkilerin egemen olduğu bir toplumda dayanışma çok daha farklıdır. Yani tek bir dayanışma yoktur ve her dayanışma da somut ilişkilere dayanır.

DDKD: Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (T-KDP)'nin devamı olarak yasal zeminde ve dernekler etrafında örgütlenmeyi öngören DDKD (Doğu Devrimci Kültür Dernekleri), 28 Eylül 1977'de kuruldu. İlkel milliyetçi çizgiyi aşmayan, ülke ve halk gerçekliğinden uzak, ne programda ne de propaganda da Kürdistan'ın adını ağzına almayan bir gençlik hareketinin ötesine geçememiştir.

DDKD 1969 yıllında kurulan ve kısa adı DDKO (Doğu Devrimci Kültür Ocakları) olan oluşum benzeri bir örgütlenme modelidir. Her iki örgüt arasında ciddi bir fark yoktur. Aynı ideolojik ve proğramatik yaklaşımları esas almışlardır. Temel mücadele yaklaşımları; mücadeleyi yasal zeminde yürüterek Kürdistan'daki kimi devlet uygulamalarını yumuşatma; devlet politikalarında kimi reformlar yapmayı sağlatma biçiminde özetlenebilecek reformist bir politikacılıktır. Devletin tanımlamış olduğu sınırların dışına çıkmayı asla düşünmemiş ve bunu programlaştırmamıştır. Yürütülen icazetli bir siyaset ve reformculuğun ötesine geçememiştir. Örgütlenmelerini dayandırdıkları temel slogan; Doğu'ya yol, su, elektrik olmuştur. Bu yaklaşımın Kürdistan'da mücadele etmek anlamına gelmediği, devlet politikalarının daha etkili uygulanmasını istemek anlamına geldiği sloganların içeriklerinden de anlaşılmaktadır. Sonraki yıllarda devlet yönetiminin asimilasyon politikasında başarısız kalındı diye özeleştiri verdikleri noktalar da bu slogan ve taleplerde dile gelen noktalardı. Kısaca özetlenecek olursa; reformculuğu aşmayan ilkel milliyetçi çizgiye daha yakın durmuş, dernekler bünyesinde örgütlenmeyi bir mücadele yöntemi olarak benimsemiştir.

DDKD ciddi bir partileşmeyi yaşamamıştır. Her ne kadar adına KİP (Kürdistan İşçi Partisi) denilen bir yapılanma biçiminde ta-

nımlanan bir partileşme teşebbüsü olmuşsa da varlığı-yokluğu fazla belli olmamış ve bir etki de ortaya çıkaramamıştır. Bu partileşmenin ne zaman ve nerede kurulduğu da belirgin değildir. Kurulan kimi partilerin polis sorgularında açığa çıkması gibi, KİP'in basında yer alması da benzer olmuştur.

DDKD 12 Eylül faşist cuntası öncesi faaliyet yürütmüştür. DDKD ülkenin bazı alanlarında faaliyet yürütmüş, örgütlenmiştir. Kürdistan'ın bütün sahalarına ve tüm toplum kesimlerine ulaşamamış, örgütleyici bir yaklaşımla gidememiştir. Diyarbakır merkez olmak üzere ülkenin sınırlı alanlarında ve kimi Türkiye metropollerinde örgütlenmeye çalışmıştır. Dayandığı toplumsal kesimler de, öğrenci aydın-gençlik olmuştur. Sınıfsal temelleri bu belirtilenlerden de anlaşılacağı gibi küçükburjuva reformizmi olmuştur. Faaliyetlerini bu sınıfsal temel ve buna uygun alanlarda yürütmüş ve kendi deyimleriyle 40'a yakın dernek açmışlardır. DDKD'nin bunun dışında ciddi bir faaliyetinden bahsedilemez. Şayet bir faaliyetinden bahsedilecekse o da PKK'ye karşı takınmış olduğu tutumdur. DDKD'nin Özgürlük Yolu ve KUK ile birlikte kurmuş oldukları UDG (Ulusal Demokratik Güç birliği) ittifak çerçevesi her ne kadar seçimlere girmek gibi gösterilse de, ittifakın temeli anti-PKK'lılık, anti-Apoculuk olmuştur. Sömürgecilik ya da karşı oldukları devlete karşı en ufak bir eylem geliştirmezlerken, bu güçler PKK'nin onlarca sempatizanına yönelik silahlı saldırıda bulunmuşlardır. DDKD de bu saldırılarda yer almıştır. Önderlik PKK'nin gelişimi karşısında içinde DDKD'nin de yer aldığı ilkel milliyetçi, reformist Kürt küçük burjuva örgütlerinin içine girdikleri tutum ve yaklaşımları; ***"Parti'nin çıkışıyla, son 15 yıldır bunların büyük bir korkuya kapıldıkları bir gerçektir. Bu korku karşımıza bir yığın uyduruk grup çıkardılar. Türkiye KDP'sinden tutalım onun çok sayıda türevi olan KUK'tur, KUK'un parçalarıdır, Rızgari'dir, Rızgari'nin parçalarıdır, yine DDKD'dir, DDKD'nin parçalarıdır, Özgürlük Yolu'dur, Özgürlük Yolu'nun parçalarıdır, bunlar bir anlamda Partimizin çok doğru temellerde olan gelişimi karşısında geleneksel ve yeni yetme işbirlikçiliğin korkusunun bir ürünü olarak karşımıza çıktığını, devrimci bir tez olarak ileri sürmek yerindedir. Bir de bunları, bu korkuların bir ürünü olarak değerlendirmek, gelişimlerini kavramak doğrudur."***

"1980'lere doğru gelindiğinde Türkiye'de sol tasfiyeye doğru yüz tutarken biz dayandığımız bu taze kuvvet üzerinde bütün görkemliliğimizle devreye girdik. Elbette tükenişe doğru gidenler, ilkel milliyetçiliğin temsilcisi güçlerin, DDKD gibi örgütlerin meş-

hur işbirlikçi umutları vardı. UDG böyle bir umutla ve '81 seçimleri için kuruldu. Güçlü ittifaklar yapıldı. Tıpkı TKP'nin bugünkü gelişine benzer biçimde seçime hazırlanışları söz konusuydu. TKP legalleşecek, DDKD, Peşeng, Özgürlük Yolu, KUK seçime birlikte gireceklerdi.

"UDG kesinlikle yine sosyal demokrat bir saptırmadır. Ama sözüm ona bir ittifaktır. Devrimci gelişmeye son derece karşı. Özellikle gelişen silahlı mücadelemize karşı bir komplo hareketiydi. DDKD vb. örgütler, ilkel milliyetçilik de buna dahil. Ki KUK onların yansımasıdır. Hepsi ittifak halinde.

"Sözüm ona CHP'yle birlikte '81'de seçimlerde hükümet olacaklardı ve bu hükümet bir yandan da bizim radikal çıkışımızı engelleyecekti. Kim görevliydi? KUK, DDKD gibi örgütler, yine TKP barajlayacaktı. Bu da anti-emperyalist veya biraz halk karakteri olan bir hükümet modeli olacaktı. '81 seçiminde çıkarmak istedikleri, hatta hazırlıklar yaptıkları husus buydu.

"12 Eylül hüsrana uğratıldı. Kim uğrattı? Bizim direnişimiz. TKP'nin bize bu kadar kinli olması, UDG'nin arkadaşlarımızı vurması bu nedenledir. Biliyorsunuz Mardin'de başta olmak üzere birçok yerde çok sayıda taraflarımız vuruldu. Bunlar bu planın boşa çıkarılmasından ötürüdür." biçiminde değerlendirir.

Aslında DDKD en baştan PKK'ye karşı olmuştur. Henüz grup aşamasında bulunduğu bir dönemde PKK'ye karşı tehdit edici yaklaşımlarda bulunmuş, PKK karşısında Kürdistan'ın sahipleri gibi davranmıştır. Kürdistan'a sosyalist bir düşünceyle yaklaşmamış, sosyalizmi ve sosyalist düşünceyi de Kürdistan halkı açısından en büyük tehlike olarak görmüştür. PKK'nin sosyalist ideolojiyle donanan sosyalist bir parti olması bu örgütü fazlasıyla rahatsız etmiştir. PKK grup aşamasında ülkeye adım atmaya başladığı bir dönemde bu örgüt, *"sosyalizm ideolojisiyle Kürdistan'a gitmek, Kürt halkına yapılabilecek en büyük kötülüktür"* diyebilmiş ve dahası, *"bu ideolojiyle Kürdistan'a girmenize izin vermeyiz"* iddiasında da bulunmuştur. Bu yaklaşımlarıyla bu örgütün halkın neresinde durduğu ve sınıfsal yaklaşımlarının neler olduğu da net olarak görülmektedir. Sosyalizm ideolojisiyle devrimci-demokratik sorunlarını çözmeye çalışan ulusların, ulusal kurtuluş hareketleri çığ gibi büyürken, bunlar son derece geri, ilkel milliyetçilikte ısrar etmişlerdir. Zaten sınıfsal konumları da bu çerçeveyi aşmamıştır. Bu konuda Önderlik şunları belirtir:

"Bu aşamadan önce, biraz modern çehrede, biraz da küçük burjuva aydın, hatta biraz da popülistçe halka dayanma biçiminde iddialarla ortaya çıkan bazı

oluşumlar vardır. Türkiye'de de kendine parti adını yakıştıran, ama aslında feodal komprador ilkel milliyetçilikten hem talepleri açısından ve hem de yönetimleri açısından fazla uzak olmayan, onların adeta Türk egemenliği altındaki Kürdistan parçasındaki izdüşümü olan, başta Özgürlük Yolu, daha sonra TKSP, ondan önce DDKO ve DDKD denilen, başını da ilkel milliyetçiliğin çektiği oluşumlar söz konusudur. Belirttiğimiz gibi, bunlar ilkel milliyetçiliğin iz düşümüne giren, biraz da sosyal şovenizmin sanki bağımsız akımlarıymış gibi ortaya çıkmaya yeltendiler. Bu temelde Partimizle kıyasıya bir mücadele verdiler."

DDKD aslında ciddi bir mücadele yürütmekten, sömürgecilikle karşı karşıya gelmekten ürkmüştür. Bir taraftan Kürdistan adına mücadele etmiş, bir taraftan da bir şey yapmamıştır. Çok rahat konuşmuş, örgütlenmiş, dernek kurmuş, miting yapmış, ama söz konusu Kürdistan olunca, adını bile ağızlarına almamışlardır. Kürdistan'ı ve Kürt sorununu dillendiren PKK'yi de söylemlerinden dolayı eleştirmiş, Türk burjuvazisi adına tehdit etmişlerdir.

"İlkel milliyetçilik kendine DDKD biçiminde bir ad takmıştı. Biz daha gizli bir çaba içinde bulunuyorduk. Biz bu platformu daha fazla kullanamayacağımızı biliyorduk. Grubumuzu daha gizli, evleri okul biçiminde kullanarak yürütmek gerekir dedik. Bir yandan okulda kantinler, yurtlar, diğer yandan tuttuğumuz evler tam bir okul görevini gördü, grubumuz genişledi. Bazıları "hem Kürdistan diyorsunuz, hem de bizden daha çok bu yerleri işgal ediyorsunuz" diyordu. Biz, "her şeyin bir sırası var, bir gün oraya da çıkarız" diyorduk. Çoğu inanmıyordu. 1976'da grubu daha gizli, daha genişlemiş, daha somut amaçlar ve görevler temelinde toplantılara çağırdık. Hatta toplantılara DDKD temsilciliğini yapmış birisini de çağırdık. İçeriye girer girmez "Türk burjuvazisi böyle işler yaptığınızı duysa üç ayda sizi duman ettirir" dedi. Kelimesi kelimesine aynen böyleydi. Katılmadı, korktu, çekindi. Biz toplantıya devam ettik.

(…)

"DDKD dernekleri vardı; yani ismi üzerinde; Kürt halkının adıyla bile hareket etmekten korkuyorlardı. Ülke ismi yoktu. Parti yoktu, doğru mücadele tarzı yoktu. Hele savaş ve silahlı mücadele hiç mi hiç yoktu. Doğu Anadolu halkından öteye herhangi bir bilimsel tespiti de yok-tu. Varsa bile silik; günü geldiğinde çok az savunulur yaklaşımlardı."

12 Eylül faşist cuntası yaş-kuru demeden tüm topluma ve tüm hareketlere yöneldi. Devletin yanında yer alıp silah kullanan ve binlerce insanın öldürülmesinde yer alan MHP bile cuntanın yönelimlerinden kendisini kurtarama-

dı. DDKD de bu dönem cuntanın saldırılarıyla, yani bir anlamda direkt devletle yüz yüze geldi, karşılaştı. DDKD'nin zaten devlet karşısında ciddi bir tavır, duruş ve yaklaşımı yoktu. Bu karşılaşma bir anlamda son karşılaşma da oldu. Çünkü zayıf olan örgütsel yapının tutuklanmalarla birlikte örgütsel faaliyetler tasfiye oldu. Her ne kadar cunta sonrasında yeniden 'siyaset arenası'na dönmek istediyse de, halkla bütünleşmeyen yapısı, egemen sınıf ideolojisinin rengini taşıması ve direnişten uzak olması; bunlar olmadan da Kürdistan'da mücadele etmenin mümkün olmaması sonucu marjinalleşmekten ve tasfiye olmaktan kurtulamadı. Geriye kalan birkaç kişi Avrupa merkezlerinde kendilerini sürdürmeye çalışsalar da fazla bir etki yaratamadılar.

Kuruluşundan 12 Eylül'e kadar geçen 3 yıllık süre boyunca belli düzeyde bir faaliyeti olan DDKD, bu tarihten itibaren herhangi bir faaliyetin sahibi olmamıştır. Bu süredeki faaliyetleri de; bazı derneklerin kurulması, bildiri dağıtılması, bazı gösterilerin düzenlenmesi ve UGD ittifakıyla PKK'ye karşı silah kullanması temelinde onlarca insanın yaralanması biçiminde değerlendirmek mümkündür.

Değer: En kısa tanımıyla bir ölçüdür. Mantık anlamında doğrunun; ahlak anlamında iyinin; sanat ve estetik anlamında güzelin; ekonomik anlamda kullanım ve değişimin ölçüsüdür. Toplumsal sorunların çözümü anlamında yapılan iyi bir çözümleme değerlidir. İnsan davranışlarına etki edebilecek bir söz, davranış değerlidir. Güzel ve gelecek bir toplum modelini işaret eden bir şiir, bir gösteri, bir sanat olayı değerlidir. Ekonomik anlamda bir malın kullanımdaki gerekliliği ve etkinliği ya da piyasada diğer mallar karşısındaki ederi, o malın ya da metanın değeridir.

Toplumsal, ahlaksal, matematiksel ya da mantıksal anlamda değerin tanımı nettir ve fazla değişken değildir. Ancak ekonomik anlamda değer ve tanımı farklılaşır. Bir metanın değeri iki biçimde biçimlenir; bincisi metanın değişim değeri, ikincisi ise metanın kullanım değeridir. Ama metanın değişim ve kullanım değerinden önce metadaki değer tanımının ne olduğu üzerinde tartışılmıştır. Değer; metada cisimleşen insan emeğidir. Her metanın bir değeri vardır ve o metanın değeri, toplam toplumsal emek zamanıyla ölçülür.

Değer insan emeğinden doğmuştur. Bir metanın değeri, o metanın ya da malın üretiminde kullanılan insan emeğinin zaman ve niteliğiyle doğrudan bağlantılıdır ve toplam süreçleri ifade eder. Yani bir tohum olarak ekildiği andan, mamul madde olarak piyasaya sürüldüğü zamana kadar geçen tüm aşamalarda kullanılan

emeğin toplamı, o metanın değerini belirler. Bu anlamda değerin ekonomik tanımı ve insan emeğiyle bağlılığı, yine değerin hem değişim hem de kullanım olmak üzere iki yönünün olduğu Aristoteles'ten beridir biliniyor. Netleşen, metanın değerinin toplumsal emekle ölçülmesidir. Bir meta vardır ki insan yaşamı için son derece hayati ve vazgeçilmezdir ama ekonomik anlamda değeri yoktur. Buna hava örnek gösterilebilir. Havasız insan bir an bile yaşayamaz, ama kimse havaya para ödemez. Doğada fazlasıyla bulunur ve üretiminde insan emeği yoktur, dolayısıyla değişim anlamında değeri de yoktur. Yine su, insan yaşamı için vazgeçilmezdir, ama doğada kendiliğinden çokça bulunduğundan bir değişim değeri taşımaz veya geçmişte sakaların taşımaları kadar, günümüzde ise piyasaya sunulduğu kadarıyla (taşıma, ambalajlama vb.) bir değer taşır. Yine temel kurala dönüyoruz; metanın değerini belirleyen, o metada cisimleşen toplam toplumsal emek zamanıdır. Ama bir meta var ki insan yaşamı için hiçbir zarureti yoktur, ama değişim değeri oldukça yüksektir. Elmas buna örnek gösterilebilir. Elmasın doğada az bulunması, elde edilmesi için yoğun emek-zaman kullanılmasını gerekli kılar. Bu da elmasın değişim değerinin yüksek olmasını sağlar. Hava, su ve elmas arasındaki kıyaslamayı göz önünde bulundurursak, bunların değerini belirleyenin, bu metaların kendileri değil, onlarda cisimleşen toplumsal emek olduğunu görürüz.

Metanın bir kullanım, bir de değişim değeri olduğunu vurgulamıştık. Metanın kullanım değeri, o metanın değişim değeri için değil, kullanım değeri için üretilmesine verilen addır. Bir bakırcıyı ele alalım. Bakırcının somut emeği tencerenin kullanım değerini yaratır. Kullanım değeri, tencerenin kullanımı süreciyle gerçekleşir. Ve tencere kullanım sürecinde değişim değeri rolü oynamaz. Dolaşım sürecindeki değişim değeri rolünü oynayan, bakırcının tencereyi imal ederken kullandığı emek zamanıdır. Tencerenin fiyat olarak piyasa değerini belirleyen ise, toplumdaki bütün bakırcıların tencere imal ederken kullandıkları emek zamanının ortalamasıyla, ya da daha doğru deyimle soyut emek zamanıyla belirlenir. Yani bir bakırcı aynı tencereyi bir saatte üretirken, bir başkası iki saatte üretebilir. Bu iki saatte üretilen tencerenin, bir saatte üretilen tencereye göre iki kat daha değerli olduğu ve piyasada da iki kat değer göreceği anlamına gelmez. Ekonomik olarak dolaşımda ikisi de aynı değerle değişim sürecine girerler. Bunun nedeni; bir malın değerinin, o malın üretilmesi için gerekli olan, toplumsal ortalama emek miktarıyla ölçülmesi nedeniyledir. Her meta mutlaka somut bir emek ge-

rektirir. Bu metanın kullanım değerini yaratır. Metanın dolaşım sürecine girmesinde bu somut emek veya kullanım değeri bir anlam ifade etmez. Dolaşımda değer ifade eden metanın değişim değeridir veya metada cisimleşen soyut emek ya da toplam toplumsal emektir.

Bu anlamda ele alındığında kullanım değerinin ekonomik bir anlam ifade etmediği görülür. Kullanım değeri her türlü ekonomik belirlenmenin dışında kalınca, yani kullanım değeri olarak ele alınınca ekonomi politiğin alanına girmez Ekonominin dili değişim süreciyle ilgilidir ve bu da metanın değerini değişim değerine indirger.

Değerin insan emeğinden doğduğunu John Locke, Adam Smith ve David Ricardo da görmüş, değerlendirmişlerdir. Bu İngiliz ekonomistleri ilişkiyi görmüş ama tam tanımlayamamışlardır. Ancak Locke bazı metaların insan emeğiyle yaratılamayacağı sonucuna vararak; Smith, değerin ilkel toplumlarda insan emeğiyle belirlendiğini, gelişmiş toplumlarda kapital ve kimi toprak öğelerinin de emekle birlikte etken olduklarını ileri sürerek teoriden kopmuşlardır. Ricardo ise tüm süreçlerde emeğim temel yaratım öğesi olduğunu savunmuştur, ancak son tahlilde O da emek ve emek gücünü birbirinden ayırmayarak, ücretkar, kar-rant arasındaki karşıtlıkların yetkin ve düzenli biçimde işleyen dokunulmaz yasaların gereği olduklarını savunarak aynı yoldan sapmıştır. Buna rağmen insan emeği ile değer arasındaki ilişkiyi de önemli oranda açıklığa kavuşturmuştur. Marx ise, Ricardo'nun yaklaşımlarını eleştiri konusu yaparak, değerin tüm yaratım süreçlerinin insan emeğinin bir ürünü ve sonucu olduğunu ortaya koymuştur. Ve metanın değerinin, o metada cisimleşen toplam toplumsal emek olduğu sonucuna varmıştır. Tüm materyalist ekonomi politikçiler de kendi teorilerini Marx'ın bu değerlendirmeleri üzerine bina etmişlerdir.

Bkz: Kapital

Dekartçılık (Cartezyaniz): Fransız düşünürü Descartes'in felsefesi. Descartes'in Latincedeki anlamı Cartezyendir. Dolaysıyla bazı kaynaklarda Dekartçılık yerine Cartezyenizm ile karşılaşılabilir.

Bilimlere yeni bir temel kazandırmayı ve ruhla bedeni; ruhsal olanla fiziki olanı, geleneksel dini öğretilerle de yeni bilim görüşünü uzlaştırmaya çalışmış ve çağının bilimlerini yeni baştan inşa etmeyi kendisine bir amaç olarak belirlemiştir. Descartes, yetkin bilgi modeli olarak gördüğü matematiği örnek almıştır. Mutlak olarak kesin olan, kendisinden hiçbir şekilde kuşku duyulamayan bir başlangıç noktası bulmaya çalışmıştır.

Matematikten etkilenmiş, felsefede de matematikteki gibi, sağlam bir yönteme ve sağlam temellere sahip olabildiğimiz taktirde felsefenin kapsamı içine giren konularda da kesin bilgilere sahip olacağımızı savunmuş olan Descartes felsefesinin iki temel yönü vardır. Bunlardan birincisi yoğun bir biçimde bireysel olan bakış açısıdır. Metafizik Düşünceler adlı eserinde, Descartes, hep "ben" diyerek konuşur; öğretilerini sistematik bir biçimde ortaya koymak yerine, kuşkudan kesinliğe doğru bir yol izler. Bu çerçeve içinde dış dünyadan değil de özneden yola çıkışı Descartes'ı modern felsefenin kurucusu yapmıştır. İkinci önemli yönü ise, felsefeyi yeni baştan ele alma ve kurma arzusudur ki o burada, zamanının yeni yöntemlerinden ve bilimsel bulgularından etkilenmiştir. Descartes'in genel görüşlerini şöyle sıralayabiliriz.

1) Düşünce ile bedeni, ruh ile maddeyi ikiye ayırır. Gerçekliği bu ikilemlerde görür.

2) Tanrı, zihin ve madde kavramları doğuştan gelir ve deneyimden kaynaklanmaz.

3) Felsefede doğruya erişmenin yanılmaz yöntemi, şüphe edilemez, açık ve seçik bir önerme ya da kavramlara ulaşıncaya değin her şeyden şüphe etmektir.

Descartesçi düşünürlerin çoğu Descartes'in *" Düşünüyorum, öyleyse varım"* deyişinde anlatımını bulan, düşünen öznenin düşündüğünden, dolayısıyla var olduğundan şüphe edemeyeceği yöntemindeki önermenin, ilk ve açık seçik doğru olduğu görüşünde birleşir. Gene Descartesçilerin bü-yük bir bölümü, bu ilk doğru temelinde yalnızca akla dayalı bir felsefe ve bilim sisteminin kurulabileceği görüşündedir. Buna bağlı olarak Dekartçılık bütünüyle akla dayalı metafizik bir dünya görüşüdür.

Metafiziği: Bilgi görüşünde akılcı olan Descartes, insan aklının iki temel yetisi ya da gücü bulunduğunu söyler. Bunlardan birincisi sezgi, diğeri tümdengelimdir. Sezgi insan zihninde hiçbir kuşkuya yer bırakmayan ve son derece açık olan bir kavrayış faaliyetidir. Sezgi, Descartes'e göre, özel bir duygudur ve akıl yürütmelerimizde bize yol gösterir, yanıldığımızı ya da doğru bir sonuca ulaştığımızı bildirir. Aklın ikinci gücü olan tümdengelim ise, tam bir kesinlikle bilinen doğrulardan yapılan zorunlu çıkarımdır.

Matematik, Descartes'e göstermiştir ki, insan zihni birtakım doğruları açık ve seçik olarak kavrayabilmektedir. İnsan zihni bildiği bazı doğrulardan hareket edip düzenli bir şekilde ilerleyerek, bu doğrulardan henüz bilmediği başka doğruları türetebilmektedir. Buna göre biz sezgiyle bazı doğruları açık ve seçik olarak ve doğrudan kavrarız. Tümdengelimde ise, Descartes'a göre, bu doğrulardan kalkarak başka doğrulara bir süreçle, zihnin sürekli

ve kesintiye uğramayan bir hareketiyle ulaşırız.

Descartes, daha sonra aklın bu iki gücüne gereği gibi yol göstereceğine inandığı kurallara dayanıp, sadece aklı temele alarak kendi sistemini kurmaya geçmiştir. Sisteminin mutlak olarak kesin olan başlangıç doğrusuna ulaşabilmek için de, o doğru olduğu açık ve seçik bir biçimde bilinmeyen hiçbir şeyi doğru kabul etmemek gerektiğini bildiren kural uyarınca her şeyden kuşku duymaya yanlış ya da kuşkulu olduğunu ve yanlış ya da kuşkulu olmasının muhtemel olduğunu düşündüğü her şeyi reddetmeye karar vermiştir. Kuşkuyu son sınırına kadar götüren Descartes, bu süreç sonunda, kuşku duyabilmesi için, öncelikle varolması gerektiği sonucuna varmıştır. Ona göre, istisnasız her şeyden kuşku duyan bir insan, kuşku duymakta olduğundan kuşku duyamaz, zira kuşku duyarken kuşku diye bir şeyin varolduğunu, dolayısıyla kuşku duyan benliğinin varolduğunu açık ve seçik olarak bilir. Nitekim o 'Düşünüyorum, öyleyse varım' sonucuna varmış ve böylelikle düşünen bir varlık olarak kendi varoluşunu kanıtlarken, çıkış noktası özne olan modern felsefeye yön vermiştir.

Descartes, daha sonra da bu sonuçta, kendisini bu önermenin hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde doğru olduğu konusunda ikna eden öğenin, ne olduğunu bulmaya çalışmıştır. Ona göre, bu sonucu kesin olarak doğru kılan öğe, kendisinin önermede iddia edilen şeye ilişkin 'açık ve seçik' algısıdır. Demek ki açık ve seçik olarak algılanan bir şeyin yanlış olabilmesi imkânsızdır.

Descartes kuşku süreciyle kendilerinden kuşku duyduğu tüm eski inançlarını eledikten ve kuşku duymak suretiyle, düşünen bir varlık olarak kendi varoluşunu kanıtladıktan ve bir önermeyi doğru kılan ölçütün açık ve seçiklik olduğunu belirledikten sonra, aynı ölçütü kullanarak bilincinin dışına çıkmaya ve yeni doğrular bulmaya geçmiştir.

Buna göre onun zihninde bulunan açık ve seçik düşüncelerden biri de yetkinlik düşüncesidir. Duyu deneyinden türetilen düşünceler açık ve seçik olmadığına, doğal dünyada yetkin olan bir şeyle karşılaşılamayacağına ve bu düşünceyi, kusurlu bir varlık olan insanın kendisi yaratamayacağına göre, yetkinlik düşüncesini, insan zihnine kendisi de yetkin olan bir varlık vermiştir. Bu yetkin varlık, Tanrı'dır. İnsan zihnindeki yetkinlik düşüncesini ona kendisi de yetkin olan Tanrı vermiş ise, neden de sonuç kadar gerçeklik olduğundan, buradan Tanrı'nın varolduğu sonucu çıkar. Descartes'a göre, insan, şu halde, kendi varoluşunun ve Tanrı'nın varoluşunun bilgisine sahip olabilir.

İnsan matematikte de açık ve seçik düşüncelere sahiptir, dolayısıyla matematiksel bilgiye sahip

olabilir. Acaba insan bu sınırların ötesine geçerek, başka bilgilere sahip olabilir mi? Descartes'a göre, açık seçik düşünceler arasında, dış dünyadaki fiziki varlıklarla ilgili olarak, yalnızca bu varlıkların matematiksel özellikleriyle ilgili düşünceler vardır. Bir cismi düşündüğümüz zaman, onun hakkında açık ve seçik bir düşünceye sahip olabilirsek eğer, açık ve seçik düşünce, yalnızca o cismi belli bir şekli, belli bir konumu ve belli bir hacmi olan bir şey olarak düşünmenin sonucu olan bir düşünce olabilir. Dış dünya ve bu dünyada bulunan nesneler söz konusu olduğu sürece, sahip olabileceğimiz açık ve seçik düşünceler, bu nesnelerin matematiksel özellikleriyle ilgili olan düşüncelerdir. Bununla birlikte, bu düşünceler bize onların 'varolduklarını' söyleme imkanı bırakmaz.

Descartes'a göre, nesnelerin var olup olmadıklarını doğrudan doğruya düşüncelerden nesnelerin kendilerine giderek kanıtlayamıyorsak, onların varoluşunu dolaylı bir yoldan kanıtlayabiliriz. Buna göre, insanda bir yandan dış dünyadaki nesnelerle ilgili düşünceler, ve bir yandan da fiziki bir dünyanın varolduğuna inanma eğilimi var ise, söz konusu düşünce, duyum ve izlenimlerin nedeni sırasıyla insanın kendisi, Tanrı ve dış dünyadaki nesnelerin bizzat kendileri olabilir. O bunlardan birinci alternatifi, insanda kendi deneyimini, izlenimlerini dilediği gibi oluşturabilme gücü bulunmadığını söyleyerek eler.

İkinci olasılık, dış dünya ve bu dünyadaki varlıklar varolmadığı halde, insandaki izlenimleri ve düşünceleri Tanrı'nın yaratmış olması olasılığıdır. Descartes, daha önce Tanrı'nın insanları aldatmadığını göstermiş olduğu için, ikinci ihtimali de eler. Bu durumda, geriye tek bir olasılık kalır: İnsan zihnindeki dış dünyayla ve bu dünyadaki varlıklarla ilgili ide ya da düşüncelerin nedeni, dünyanın bizzat kendisidir, bu dünyadaki varlıklardır.

Descartes'a göre, tözün her zaman özünü meydana getiren ve diğer niteliklerin kendisine bağlı olduğu temel bir niteliği vardır. Buna göre, bir tözün, tüm diğer niteliklerinin kendisini varsaydığı temel, onsuz olunamaz niteliği hangisidir? Öyle ki, tözle ana niteliği arasında bir ayırım yapılamasın.

Descartes'a göre, ruhun, tinsel tözün ana niteliği düşünme olup, ruh her zaman düşünmeyle özdeştir. Maddenin özü ise, yer kaplama ya da uzamdır. Bu çerçeve içinde, maddenin şekil ya da hareketi, yer kaplama olmadan düşünülemez. Buradan da anlaşılacağı üzere, Descartes maddi ya da cisimsel töz açısından, geometrik bir varlık anlayışı geliştirmiştir.

Descartes'in bu varlık görüşü, gelişen bilime fazlasıyla uygun düşmekle birlikte, madde ve ruhtan, ya da beden ve zihinden mey-

dana gelen bileşik bir varlık olan insan söz konusu olduğunda, büyük bir güçlüğe yol açar. Varlık alanı madde ve ruh diye kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı için, eskiden birlikli ve bütünlüklü tek bir töz olan insandan, şimdi aralarında ortak hiçbir nokta bulunmayan iki töz çıkar.

Buna göre, Descartes, bir yandan açıklık ve seçiklik ölçütünü uygulayarak, madde ve ruh, beden ve zihin arasındaki gerçek farklılık ve ayırımı vurgulama ve hatta ikisini de tam ve bağımsız tözler olarak düşünmek durumunda kalmıştır. Ama aralarında ortak hiçbir yön bulunmadığı için yer kaplamayan fakat düşünen tinsel töz, düşünemeyen, fakat yer kaplayan maddi tözü, maddi töz ya da beden de tinsel töz ya da zihni etkileyemez.

Öte yandan, gündelik deneyimin, ruhun beden, bedenin de ruh tarafından etkilendiğini, ve bu ikisinin bir anlamda bir birlik meydana getirdiğini ortaya koyan olguları vardır. Descartes burada, karşılıklı etkileşimciliği savunup, bedenle zihin arasındaki etkileşimin beynin arkasında bir yerde, kozalaksı bezde gerçekleştiğini söyler. Başka bir deyişle, o zihinle beden arasındaki ilişkiyi bir gemiyle onu yüzdüren kaptan arasında geçen ilişkiye benzer bir ilişki olarak tasarlamıştır.

Bilgi görüşleri: Descartes bilgi görüşünde, gerçek bir akılcı, hatta apriorist ve doğuştancıdır. Tasarımsal bir algı teorisi benimsedikten ve algılanın her ne ise, zihinde olduğunu söyledikten sonra, ideleri, fikir ya da düşünceleri, dışardan gelen olgusal ideler. zihin tarafından, imgeleme dayanarak oluşturulan ide ya da düşünceler ve doğuştan getirilen düşünceler) olarak üçe ayırır. Bunlardan açık ve seçik olan, bizi bilgiye götüren ideler, yalnızca doğuştan düşüncelerdir.

Yanlış problemi söz konusu olduğunda ise, Descartes, insanda yanlışa neden olabilecek iki yeti olduğunu söylemiştir: *Anlama yetisi ve irade.* Anlama yetisinin kapsam bakımından sınırlı olduğu, yalnızca açık ve seçik olanla sınırlanmış olduğu yerde, irade kapsam bakımından sınırsız bir güçtür. Buna göre, insan iradeyi sınırlayamamakta, tam tersine onu tam olarak anlamadığı şeyleri tasdike zorlayarak genişletmektedir. Anlama yetisinin görevi kavramak, doğruyu yanlıştan ayırmaktır. Oysa, irade doğruluk ve yanlışlık konusuna kayıtsız olup, anlama yetisinin sınırlarını aşar. Bundan dolayı, irade, anlama yetisinin açık ve seçik olarak kavrayamadığı şeyleri olumladığı için, yanlışın nedeni olur.

Demagoji: Lafazanlık, aldatma ve yalana dayanan, gerçekliği ters yüz etmedir. Kelime kökeni Yunancadır. Yunancada demos halk, ago kendine çekme deyiminden üretilmiştir. Bu kavramı

en başta Aristo politika adlı eserinde kullanmış ve *"toplumun duygularını çelerek halkı kendine çekme ve çıkarlarını yürütme yolu"* olarak tanımlamıştır. Halk arasında buna halk avcılığı da denir.

Kavramın gerek etimolojik, gerekse de siyasal bir yönetim tarzı olarak kökeni Yunan hâkim sınıf ve siyasetidir. Siyasal bir yönetim tarzı olarak "demagoji"nin ortaya çıkışını ve gelişimini bu kökeni üzerinden ele alıp değerlendiren Önder Apo, Atina savunmasında bu tarzın Yunan hâkim sınıfları şahsında egemen siyaset tarzının bir ürünü olarak nasıl kullanıldığını ve geliştirildiğini şöyle ifade etmektedir:

"Demokrasinin beşiği kadar, demagojinin, ince yalanın merkezi ve beşiği olması da karakterinin ayrılmaz bir parçasıdır. Öyle bir duruma gelinir ki, demokrasiyle demagojinin sınırı ayırt edilemez olur. Atina'nın insanlığa böyle bir hediyesi de vardır."

" Aslında bu gerçeklik, Helen kültüründeki aristokratik, despotik öğenin daha baştan beri bir özellik olarak oluştuğunu göstermektedir. Köleci sınıfın, daha da genelleştirirsek hakim sömürücü sınıfın, ancak komploculuğu eksik etmeyen demagojik bir kültürel özle halkı sömürüp yönetebileceğidir.

Helen kültüründeki bu çelişkili karakterin bütün Batı kültürünün temelinde de yattığı belirtilebilir. Doğru söylemek Doğu kültürünün temel bir özelliği iken, yalan ve demagoji Batı kültüründe bunun zıddı olarak yansıma bulmaktadır. Diyalektik gelişmenin diğer bir cilvesi! Doğru kendi zıddını yaratarak gelişir. Bu gerçeğin de derininde yatan, Helen kültürünün dayandığı zengin kültür mirasıdır. Eğer bu kültür dört koldan aşırılmışsa (Anadolu, Fenike, Mısır ve Girit), bunu gizlemek için muazzam bir demagojiye ihtiyaç duyacaktır. Helenler yaratıcılık göstermiş, başarılı bir özümsemeyle dönüşüme katkıda bulunmuştur; ama midesinde ve beyninde sindiremediği unsurları da demagojik ifadelerle kendine mal etmekten çekinmemiştir."

Özellikle Helen hâkim sınıfının demokrasinin demagojik çarpıtması üzerinde de duran Önder Apo, ***"Siyasetin en etkili yöntemi demagojidir. Demokrasi adına popülizmin en ince yöntemleri geliştirilmiştir. Devletin gerçek uğraşlarını en büyük yalanlarla örtme, politika sanatının ustalığı sanılmaktadır. Halkı futbol topu gibi bir odaktan diğerine savurma etkili yönetim olarak bellenmektedir."*** dedikten sonra siyasal bir duruş ya da yönetim tarzı olarak demokrasi ile demagoji arasında ki farkı da şöyle ifade etmektedir: ***"Herkes demokrasiyi dört yılda bir seçim, koltuk ve avanta sanmaktadır. Tam bir demagoji ve hastalık olan bu zihniyet ve uygulama aşılmadan, de-***

mokratikleşmede mesafe alınamaz. Demokrasi, halkın özgürlüğüne inanç rejimi olarak, erdemlerine anlam veren gerçek yurtseverlerin siyaset tarzıdır. Demokrasinin ciddi bir entellektüel kültür gerektirdiğini, fırsatçı ve demagojik yöntemlerle bir araç gibi kullanılmayacağını iyi bilmek gerekir."

Özellikle uluslararası komplo gerçeğinde deşifre ettiği bu hakim sınıf siyasetinin demokratik komünal güçler üzerindeki etkisine de deyinen Önder Apo,***"Gerçek ak ve karadan ibaret olmayıp, sonsuz renk değişimini içeriyordu. Büyük özgürlük tutkularımızı, uygarlığın kanlı araçlarına ve demagojik kavramlarına dayandırmakla, sonuçta ona ihanet eder duruma düşüyorduk."***

"Sokrates'in kendi eliyle baldıran zehrini içmesi, sistemin bu dehşet kültürünün Helencesi olmaktadır. Şaşırmamak gerekiyor: APO olarak bu gerçeği anlamanın, açık ki sınıflı toplum uygarlığını ve bunun bir parçası olarak Helenizm'i doğru anlamaktan geçtiğini, ancak içine ittikleri dehşet durumunu yaşadıktan sonra kavrayacaktım. Bazı öyle gerçekler var ki, yaşanmadan anlaşılamaz.

Şu sonucu da hemen eklemem gerekir: Tüm halklar, daha uygarlığın şafak vaktinde, yükselen efendi despot sınıfın bu yalanlı, demagojili, işkenceli ve katliamlı toplum yönetimini ve sömürü tarzlarını iliklerine kadar yaşamış olarak günümüze gelebilmişlerdir."

Ayrıca şunu da eklemek gerekir; demagoji, gerçekliği örtmede en fazla kullanılan yöntemdir. Akla değil de duygulara seslenmeyi esas alır. 'Türkiye'de vatan-millet-Sakarya' söylemi içinde bulunanlar toplumun duygularını sömürdüğü için demagoji yapanlar tanımlaması içine sokulur. Kapitalizm ve ulus devlet çağında demagojinin en temel malzemesi milliyetçilik olmuştur. Demagojinin bir özelliği de içeriği boş olan süslü söylemlerde bulunmaktır.

Demet: Bağlanarak oluşturulmuş deste ya da bağlam olarak tanımlanmasının dışında, üstün yapılı bitkilerde öz suların akmasına yarayan, bitkiye desteklik eden damarlı veya lifli kordona verilen addır. Başka bir anlamıyla da, uzunlamasına birbirine bitişik olarak bir arada bulunan sinir ve kas telleri topluluğu için kullanılmasının yanı sıra, bir atomun parçalanmasından doğan elektriklenmiş tanecilerin yörüngelerinden ışık topluluğu için de kullanılır.

Demografi: Nüfus bilim 0larak bilinir. İnsan topluluklarının istatistik karakteriyle ilgilenen sosyoloji ve antropoloji dalıdır. Özellikle toplumdaki nüfusun yoğunluğu, toplumdaki doğum ve ölüm oranları, göçler v.b. olayları inceleyen bilim dalları.

Demokrasi: Yunanca kökenli bir kavramdır. Kavram demos (halk) ile krasi (yönetim) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve halkın yönetimi veya halkn kendi kendini yönetmesi anlamına gelmektedir. Kaynağını, kökenini Demosların Birliği'nden aldığı söylenir. Tarihçilerin yazdıklarına göre; M.Ö. 8.-7. yüzyıllarda Attika bölgesinde 11 Demos varmış ve her Demos bir bölgedeki halkın yönetimi anlamına geliyormuş. Demosların birliği Atina'yı ve demokrasisini yaratmıştır.

Yunan demokrasisi köleci bir demokrasidir. Bu demokraside toplumun tüm kesimleri yer almazlar. Yunan demokrasisinde söz ve karar hakkı olanlar sadece özgür erkeklerdir. Şehir nüfusunun dörtte üçünü oluşturan köleler demokratik işleyişin tümden dışındadırlar. Yunan olmayıp dışarıdan gelmiş olanlar, köle muamelesi görmemekle beraber, özgür yurttaşlar gibi demokratik işleyişe katılamaz, dışında tutulurlardı. Toplumun yarısını oluşturan kadınların da demokratik işleyişte söz ve karar hakları yoktur. Bu özellikleriyle Yunan demokrasisi köleci ve kadınları da demokrasiye katmadığından "toplumsal cinsiyetçidir. Geriye kalan ve demokrasiden yararlanan şehir nüfusunun çok az bir kesimi olmaktadır. Bu da oldukça sınırlı bir sayıdır. M. Ö. 500'lü yıllardaki şehirlerin sayısal ve coğrafi büyüklükleri dikkate alındığında, bu sayının ne kadar olduğu tahmin edilebilir. Bir örnek verecek olursak: Yunan şehirlerinin büyüklüğünün ne olması gerektiği hakkında fikir beyan edenlerden bazıları; yüksek bir yerden bağırıldığında herkesin duyabileceği kadar geniş bir alan ve kutsal sayıların (1'den 7'ye kadar olan sayılar) birbirleriyle çarpımıyla elde edilecek sayı kadar bir nüfus geçilmemelidir demişlerdir.

Yunan demokrasisinin özeliği; doğrudan katılımı esas almış olmasıdır. Demokrasiyle bağlı olan, söz ve karar hakkı olan herkes belirlenen sınırlar içinde demokrasiye katılma ve haklarını kullanma hakkına sahiptir. Yunan şehir devletlerinde yönetim işleri de, demokrasiye katılım hakkı olanların seçme ve seçilmeleriyle gerçekleşmektedir. Eşit gibi görünse de tam bir eşitlikten söz edilemez. Bu eşitsizlik sadece kadınların ve kölelerin demokrasiye, yönetime katılmalarının engellenmesiyle ilgili değildir. Özgür ve her hakka sahip erkekler arasında da bu ayrılık ve fark vardır. Kişinin geliri ve verdiği vergi kadar yönetime katılım hakkı vardır. En çok vergiyi veren dolayısıyla en çok gelire sahip olanlar 100'ler Meclisi'nde yer alıp devleti yönetme ve birinci derecede devleti savunacak komutanlık görevlerini üstlenirlerken; daha az geliri olan ve dolayısıyla da daha az vergi verenler 500'ler Meclisi'nde yer alıp daha alt görevler üstlenirler.

Üçüncü derece geliri ve vergisi olanlar da meclislerde yer almayıp, şehrin yakın çevre ve üçüncü derece görevler üstlenebilirler.

Kısacası Yunan demokrasisinin köleci bir demokrasi olduğu ve kölecilik döneminin ilişkilerinin egemen olduğunun bilinmesi gerekir. Ama buna rağmen dönemi itibariyle olukça ileri bir yönetim olduğu ve çevre devlet ve yönetimlerle kıyaslanamayacak kadar olumlu gelişmenin yaratılmasında rol oynadığı söylenebilir. Yunan felsefesi de bu ortamdan beslenerek gelişme gösterebilmiştir. Bu konuda Önderlik şunları belirtir: ***"Hiçbir sistem demokrasiler kadar tartışmalı ve gerçekleri su yüzüne çıkarmada başarılı olamaz. Bilim ve sanatların asıl gelişme vahası da demokrasilerdir. Atina'daki demokrasi felsefenin de en iyi ortamını oluşturmuştur. Atina demokrasisi olmadan Aristo, Eflatun ve Sokrates düşünülemez… Sümerlerde ilk örneklerine rastlanmakla birlikte, demokrasi asıl gelişmesini Athena kent devletinde göstermektedir. Köleci hakim sınıfın erkeklerine dayalı Athena demokrasisi ilk klasik biçimini almaktadır. Geniş tartışmaya dayalı karakteri, hem felsefi düşünceden etkilendiğini, hem de gelişmesi için en uygun koşullara sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Bir yerde ne kadar demokrasi varsa, o kadar tartışma ve farklı düşünce gelişmesi de var olmaktadır."***

Yunan demokrasisi bildiğimiz anlamda tam bir demokrasi değildir. Bir prototiptir, bir ilk uygulamadır. Eksiklikleri, yetersizlikleri biraz da bununla bağlantılıdır. Yine dönem ve koşulların bunda rolü göz ardı edilemez. Buna rağmen kölecilik çağında ve doğrudan demokrasi uygulamaları tarihi önemdedir. Yarattığı veya ortaya çıkardığı sonuçlar da küçümsenmeyecek düzeydedir. Yönetimleri diğer tüm yönetimlerden farklıdır ve kendileri de bunun farkındadırlar. Perikles'in Cenaze Töreni Söylevi'nde halka hitap ederken yaptığı konuşmada, kendi yönetimlerini över ve çevre devletlerin barbar olduğunu ve tiranlıkla yönetildiğini; kendilerinin en iyi yönetime sahip olduklarını, çünkü kendilerinin demokrasiyle yönetildiklerini; kendi demokrasi yönetimleri altında herkesin eşit hakka sahip olduğunu söylediğini Thukyudides tarihinde belirtir. Ve Perikles'in konuşmasına *"Politika yapmayan insan zararsız değil, yararsız insandır"* diyerek, toplumu politika yapmaya yönelttiğini de yazdıklarına ekler.

Perikles dönemi Yunan demokrasisinin doruğudur. Atina ve demokrasisi Perikles'in demokratik yönetimi altında altın çağını yaşar. Felsefe başta olmak üzere sanatlar da bu dönemde yoğunca gelişir. Yunan devletinin başarıları çoğalır, zenginliği artar. Toplumsal refah ve üretim önceki hiçbir dönemle kıyaslanamayacak kadar

artar. Perslerin yenilgiye uğratılmaları da bu dönemlerde gerçekleşir. Ancak Perikles'in ölümünden sonra demokrasi de alçalışa geçer. İç çelişki ve çatışmalar, iktidar kavgaları, darbelerden dolayı M.Ö. 400-350'lere doğru gelindiğinde Yunan demokrasisinden geriye eser kalmamış, içten içe bir dağılma yaşanmıştır. Demokrasisini yitiren demos, devletini de bir süreliğine yitirecektir.

Yunan demokrasisi bir ilktir, en azından bilinen ve yazıya geçirilenler açısından bir ilktir. İlk olması demokrasinin gelişmesinde hep göz önünde bulundurulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Yeni geliştirilmiş demokrasi modelleri Yunan demokrasisinin eleştirileri temelinde şekillenmişlerdir. İnsanlığın doğal tolum sürecinden sonra geliştirdiği en iyi yönetimdir. Ancak henüz tamamlanmış değildir. Doğru bir demokrasi anlayışına ulaşana kadar da bu tartışma ve arayışlar devam edecektir. Demokraside doğru ve tam bir tanıma ulaşıldığı zaman, tam bir demokrasi kurulmuş olacak ve Yunan demokrasisi üzerinden tartışmalar da bir sonuca varacaktır. Önderlik Yunan demokrasisine ilişkin; ***"Ünlü Atina demokrasisini hatırlamadan geçemeyiz. Bir yandan krallık Isparta'sıyla demokrasili Atina Grek yarımadasında üstünlük kurmak için çatışıyorlar; diğer yandan dönemin Roma'sı ile Med ve Pers İmparatorluğunun istilasını durdurmak istiyorlar. Küçücük Atina sitesi bu iki ünlü düşmanını tüm M.Ö 5. yüzyıl boyunca kendi öz silahı demokrasiyle yendi. Hiç de düzenli kalıcı ordu ve devlete başvurmadan, gönüllü milisleri ve yıllık görevleri için seçilmiş komutanlarıyla bunu başardı. Uygulanan demokrasi de halk demokrasisi değil, köleci sınıf demokrasisiydi. Yine de tarihin en anlamlı dönemlerinden birine, M.Ö 5. yüzyıla Atina yüzyılı damgasını vurdu. Halklar tüm zulüm düzenlerini, en büyük düşmanlarını demokrasileriyle vurmuşlardır. En refahlı dönemlerini demokrasileriyle yaratmışlardır."*** Ve Yunan demokrasisinin eksik yanlarına ilişkin eleştirilerini de şöyle belirtir:

"Athena demokrasisi sadece sınırlı kesimlere söz ve karar hakkı veren bir demokrasidir. Öte yandan kadınları dışladığı için tamamen toplumsal cinsiyetçidir. Batıda gelişen demokratik sistemde yine zihniyeti ve yapılanmasıyla burjuvazinin hizmetindeki bir siyasal sistemdir. Geçek demokrasi diyebileceğimiz bir sistem ancak doğrudan demokrasin hakim olacağı bir sistem olabilir. Devlet dışı toplumun kendisini demokratik kurumlaştırmaya kavuşturarak söz ve kararın tabanda olduğu modele doğrudan demokrasi diyoruz. Sadece bir yönetim biçimi değil aynı zamanda bir yaşam biçimi haline geldiğinde tam demokrasi

diyebileceğimiz toplumun (tabiî ki tabanın) söz ve kararının belirleyici olduğu bir demokratik sisteme erişilmiş olacaktır."

Demokrasiye ilişkin Önderliğin değerlendirmeleri kökleşmiş değerlendirmelerden çok farklıdır. Önderlikten yapacağımız uzun alıntılar bu konudaki somut yaklaşımın ne olması gerektiğini gösterecektir:

"Yönetimin tüm vatandaşlarca seçimine dayalı olarak teşkil edilmesine dayanan demokratik sistemin temeli, kabile toplumlarının ayrışmasına kadar gitmektedir. Yönetimin tüm kabilenin onayından geçmesi demokratik bir gelenektir. Sınıflı toplumla birlikte demokrasi daha çok hakim sınıfın önde gelenlerinden oluşan bir temsili meclisle ifade edilmektedir. Gücüne göre yürütmeyi belirlemekten tutalım, danışma organı rolüne kadar bir kurumlaşma her sınıflı toplumda gözlemlenmektedir. Ama kısa sürede artan krallık rolü demokratik geleneği ortadan kaldırabilmektedir.

"İlerideki bölümde daha kapsamlı işleyeceğimiz gibi, demokrasiyle devlet olgusu arasındaki ilişkinin doğru anlaşılması büyük önem taşır. Demokrasi devletleşmemiş, devletleşmeye karşı duran halkın kendini yönetim tarzıdır. Devletle ilişkilidir; ama bu ilişkide erimez, kendini inkâr edemez. Devletle demokrasinin sınırları en hassas siyasal sorunların başında gelmektedir. Ne devletin demokrasiyi, ne de demokrasinin devleti dışlamadığı ara noktayı tanımlamak 'barış ve istikrar'ın esasıdır. İkisinden birinin diğerini tam inkârı savaş demektir. Dolayısıyla demokrasiyi devletin bir uzantısı, örtüsü gibi gören birçok çağdaş anlayış son derece yanlış bir değerlendirme ve saptırma peşinde oluyorlar.

"O halde tarihte demokrasi nerede diye bir soruya verilecek karşılık, öncelikle etnisitenin devlete, uygarlığa karşı kendi komünal özelliklerini korumak ve özgür tutmak için sağladığı duruş ve direniştedir denilebilir. Sosyologların bu gerçeği tespit edemeyişleri, şehir kültürünün içinden binlerce defa pişmişlikleriyle bağlantılıdır. Sanıldığından daha fazla bilimciler burjuvazinin modern rahipleridir. Kutsal Kitaba bağlılık gibi şehir değerlerine bağlıdırlar.

"Etnisitenin varoluş tarzını, eğer yenilmemişse, yarı-demokrasi olarak da tanımlayabiliriz. Buna bir de 'ilkel' sıfatını eklemek gerekir. Etnisite, ilkel demokrasidir. İçte komünal değerlere bağlılık, dışarıda tahakkümcü devlete direniş halk gruplarını demokratik, özgür ve eşit ilişkiler içinde bulunmaya zorlar. İlişkilerin bu karakteri olmadan direnişin anlamı kalmaz.

"Konumuza ilişkin aydınlatılması gereken en temel bir hu-

susa da dikkat çekelim. O da sınıf demokrasiciliğinin pek anlamlı ve istenilir olamayacağına ilişkindir. Hakim sosyal bilim anlayışlarına göre, önce 'köle', sonra 'serf', en son 'işçi, proleter' olmak tarihin önlenemez ileriye doğru akışının kaçınılmaz sonuçlarıdır. Bu olgular yaşanmadan sosyalizme, özgürlüğe-eşitliğe varamayız. O halde 'yaşasın köleler, yaşasın serf-köylülük, yaşasın işçiler' demek, sınıf devrimciliği sınıf demokrasisidir -arkasından diktatörlük-demektir. Bu formülasyon, artık iyice anlaşılmıştır ki, baştan aşağıya köleliğe hizmet teorisidir. Halkların demokrasisinde kölelere, serflere, işçilere yer yoktur! Tıpkı köleciliğe, serfliğe ve işçiliğe yer olmadığı gibi. Gerçek halk demokrasisi köleci, feodal ve kapitalist sistemin kölesini, serfini ve işçisini kabul etmez, reddeder. Ezilen sınıf ve grupları kutsamak eski bir hastalıktır. Demokrasiler bu hastalığı taşımazlar. Adı üstünde, bir yerde demokrasi oldu mu orada ezilme, haksızca sömürülme olmaz. Koyun gibi yönetilme de olmaz. Demokrasilerde yönetilme yoktur; kendini yönetme vardır. Egemenlik altında olmak yoktur; kendi kendine egemen olmak vardır. Tahakkümcü sistemler köleleştirebilir, serfleşmeyi ve işçiliği de kurumlaştırabilir. Ama demokrasiler gelişti mi kölelikten, serflikten ve işçilikten çıkılır. Yine çalışılır. Ama kendi işinin efendisi olarak, kendi iş komününün üyesi olarak çalışılır. Komünalizm ve demokrasi etle tırnak gibi birbirine bağlıdır. Bizim amaçladığımız demokrasinin tanımı ve dayandığı tarih böyledir. Sınıf demokrasileri ise bir iktidar gerektirir. Her iktidar bir devleti, her devlet ise demokrasinin inkârını gerektirir. Sınıf demokrasileri özünde demokrasi değil devlet iktidarıdır. Sovyet deneyimi, Çin, Küba bunu açıkça kanıtlıyor. Ne kadar devlet, o kadar az demokrasi; ya da ne kadar demokrasi, o kadar az devlet altın bir kural olarak bellenmelidir.

"Demokrasilerle özgürlük ve eşitlik arasındaki ilişki de son derece anlaşılırdır. Bunlar birbirlerinin alternatifi değildirler. Demokrasi ne kadar gelişirse, özgürlükler de o kadar gelişir. Özgürlükler geliştikçe eşitlik doğar. Demokrasi, özgürlük ve eşitliğin boy verdiği gerçek vahadır. Demokrasiye dayanmayan özgürlük ve eşitlik ancak sınıfsal olabilir. Yalnız bir sınıf, küme veya tercihli gruplar özgür ve eşit olabilir. Diğerlerine ise sadece yönetilme, kölelik kalır. Halkın demokrasisinde özyönetim, kendini yönetme esas olduğundan, eşitlik ve özgürlük de genel olur. Demek ki en kapsamlı özgürlük ve eşitlik halk demokrasilerinde, devlet ve iktidar olmayan demokrasilerde oluyor. Demokrasiler devlet inkârı değildir, ama dev-

letlerin süs örtüsü de değildir. Devleti yıkarak demokrasi istemek bir yanılgıdır. Doğrusu, devlet -uzun bir süre sonunda sönmesi gereken devlet- ve demokrasilerin ilkeli bütünlüğünü yürütebilmektir.

"Demokrasi kavramının toplumsal içeriğine özenle yaklaşmak gerekir. Kavramın içinde sınıf, cinsiyet, etnik, dinsel, entellektüel, mesleki vb. ayrımlar yapılmaz. Yine bireysel ve grupsal katılım olabilir. Demokratlık için birey yurttaşlığı esas alınamayacağı gibi, grupsal tabanların yer alması da engellenemez. Bireysel ve grupsal güç avantaj teşkil etmez. Bireylerin birbirine karşı olduğu gibi, grupların da benzer güç ideaları anlamlı değildir. Esas gözetilecek ilke, kamusal yararlılık ile -toplumun her konuda genel ortak çıkarı- bireysel inisiyatifin birbirine karşı engelleyici konumda olmamasıdır. Bireysellikle kamusallığın optimal -en verimli- noktasında bileşimi sağlamaktır. Özünde bireyselliğin beslediği komünal özellikle, gücünü toplumun komünal değerlerinden alan dengeli, inisiyatifli, yaratıcı bireyi oluşturmaktır. Ağırlık yalnız komünal özelliğe verilirse, orada demokrasi totalitarizme kayabilir. Buna karşılık her şey bireysellik için mubah görülürse, bu da bir yandan anarşizme, diğer yandan bireyin toplum aleyhine aşırı güçlenmesine yol açar. Sonuçta iki eğilim de toplum üzerinde diktatörlüğe, keyfi yönetime, yozlaşmaya götürür. Demokrasi çok bilinçli ve yürekten, toplumun çıkarlarıyla bireylerin esenliğine aşık kişiliklere şiddetle ihtiyaç duyar. Partilerden çok toplumu canlı, dinamik tutan, halkı demokrasi konusunda sürekli eğiten ve uyanık olmaya teşvik eden demokratlar olmadan, sadece kurum ve ilkelerle demokrasi yürütülemez. Dinamik bir olgu olarak demokrasi sürekli sulamayı (eğitimi) isteyen bitki gibidir. Aşık evlatları tarafından beslenmezse kurur, yozlaşarak başta antidemokratik gelişmelere alet olabilir.

"Toplumsal sorunları -başta barış olmak üzere- çözmede en etkili aracın demokrasi olduğu tartışmasızdır. Gücünü çok zorunlu meşru savunmalar dışında savaştan değil ikna kabiliyetinden alır. Savaşla kaybedilecekllerle ikna temelinde kazanılacak değerleri karşılaştırarak, halkların öz çıkarına uygun çözümleri her zaman geliştirebilir. Cesur ve gerçekçi tartışmalar sorunları aydınlatır. Aydınlanan sorunlar ise tarafların en geniş katılımıyla, köklü uzlaşmalarla hal yoluna girebilir."

Demokratik Cumhuriyet: Cumhuriyet kavram itibariyle cumhurun, yani halkın yönetimidir. Esas olarak egemenliğin meşruiyeti temelinde ortaya çıkmış bir kavramdır. Egemenliğin kay-

nağının tanrıya, hanedana, ya da herhangi ayrıcalıklı bir toplumsal kesime değil de halka dayandırıldığı yönetim biçimidir. Egemenliğin kaynağı halk olmayan hiçbir yönetim cumhuriyet değildir. Örneğin bir padişahın, kralın, hanın, çarın ya da bir hanedanın hâkim olduğu yönetim sistemleri cumhuriyet değildir. Cumhuriyet, egemenliğin halk adına kulla-nıldığı, başka hiçbir toplumsal ke-sime dayandırılmadığı ya da yu-karda belirttiğimiz kurumlarla paylaşılmadığı sistemin adıdır. Bir yönetici olacaksa da, bu meşruiyetini halka dayandırmalı; ya direkt halk tarafından ya da halk adına onay veren bir merci tarafından seçilmiş olmalıdır.

Cumhuriyetin tarihi de en az demokrasi tarihi kadar gerilere gider. İmparatorluk dönemi Roma Cumhuriyetinden günümüze cumhuriyet bir devlet biçimi olarak uygulana gelmiştir. Köleci dönem sonrası cumhuriyet biçimli devletlerin gittikçe çoğaldığını, kapitalizmin egemen hale gelmesiyle birlikte devletlerin çok büyük çoğunluğunun kendisine cumhuriyet dediğine tanık olunmuştur. Dikta yönetimler oluşturmuş olanlar da kendilerine cumhuriyet demekten geri kalmamışlardır. Ama cumhuriyetle dikta yönetimleri arasında belirgin bir fark vardır. O da; hukuktur. Bu konuda Önderlik şunları belirtir:

"Cumhuriyet hem klasik köleci sistemde, hem de ortaçağın bazı site devletlerinde ve yeniçağ Avrupa'sında daha sık görülür. Cumhuriyetle despotizm arasındaki temel fark hukuk alanındadır. Her iki biçimde de köleci hakim tabakalar rol oynasalar da, cumhuriyetçilikte sıkı bir sosyal mücadele ile belirlenmiş kurallar geçerlidir. Dinamik bir sosyal yapı vardır. Hukuklarının ne olduğunu bilirler. Gerektiğinde hukuklarını şiddetle savunurlar. Cumhuriyet dinamik toplumu temsil eder. Despotizmde ise tersi geçerlidir. Bir kişi keyfi eylemini tek taraflı kural biçiminde topluma dayatır. Aslında monarşiden pek farkı yoktur. Fark monarşinin belirlenmiş hanedana dayalı, belirli kurallarla içlerinden kimi monark yapacaklarının daha geleneksel bir ifadeye kavuşmuş olmasıdır. Yönetim kuralları gelenekseldir. Olağanüstülük ara sıra kaos durumlarında ortaya çıkar. O zaman ya yeni bir hanedan, ya da eskisi kural değiştirerek hükmünü icra etmeye devam eder. Despotizmin kuralları ise kendinden menkuldür. Sıkça keyfi kurallar koyar, değiştirir."

Cumhuriyet olan yönetim her ne kadar cumhurun yönetimi anlamına gelen bir kavramla ifade edilse de, tarihte görüldüğü gibi demokratik olması zorunlu değildir. Cumhuriyetlerin demokratik olma zorunluluğu yoktur. Ancak demokrasilerin cumhuriyet olması doğasına daha uygundur.

Avrupa'da İsveç, Norveç, İngiltere vb. ülkelerde belli düzeyde demokrasi olsa da, bu ülkelerde doğuştan yetkilere sahip bazı statüler (kral, kraliçe, dük, düşes, baron, barones vb.) bulunduğundan, bunlara cumhuriyet denilmemektedir. Bu ilkelerin yönetimleri krallık yönetimleridir, ancak parlamenter bir yapı da mevcuttur. Dolayısıyla bu ülkelerde egemenliğin kaynağı bölüşülmüştür. Egemenliğin bir kısmı halkın oylarıyla seçilen meclis, hükümet ve diğer kurumlar tarafından kullanılırken, bir kısmı da söz konusu statüler tarafından kullanılmaktadır. Bu statüler sembolik hale gelmiş olsalar da, varlıklarından dolayı bu ülkelerdeki rejimlere cumhuriyet değil, meşruti krallık, meşruti monarşi denilmektedir. Günümüzde bu statüler fazlasıyla sembolik hale geldikleri için, bu tür kavramlar krallığı, monarşiyi öne çıkartan abartılı kavramlar olmaktadır. Avrupa'daki bu krallık yönetimleri cumhuriyet değillerdir, ancak var olan yönetimler içindeki en demokratik yönetimler olduğu söylenebilir.

Bazı cumhuriyetler ise demokratik değildir. Roma İmparatorluğu dönemindeki cumhuriyet rejimlerinin demokrasi niteliği çok sınırlıydı. Türkiye yönetimi kendisini on yıllardır cumhuriyet olarak tanımlamasına rağmen, demokratik değerleri yeni yeni, ki o da sınırlı olarak benimsemektedir. Türkiye gibi kendilerini cumhuriyet olarak tanımlayan ama demokratik olmayan onlarca devlet mevcuttur. Ortadoğu'daki devlet modeli bu anlamda cumhuriyete benzese de, özünde göründüğünden çok farklıdır. Önderlik Ortadoğu devletlerini; ***"Dolayısıyla Ortadoğu devletinde cumhuriyetçi ve demokratik biçimler aramak istisna kabilinde bile çok zordur. Devlet adeta özüyle hareket eder gibidir. Biçimi tek kılarak gücünü kanıtlamak ister. Ayrıca değişmez devlet imajını, biçimi hiç değiştirmeden baki kılmayı siyasi yetkinlik, erdem sayar.***

"Tanrısal-kral ve devlet anlayışının yüzyıllarca toplum hafızasına kazınmış olması da cumhuriyetçiliğin gelişmemesinde etkin rol oynamıştır. Tanrı-devletin işine kul-insanların karışması geleneğe aykırıdır.

"Ortada cumhuriyet denen bazı devletler var ise de, bunların despotik niteliklerini aştıklarını söylemek zordur. Cumhuriyetçilik sınıflar arası konsensüsü gerektirir. Tarihte hiçbir Ortadoğu ülkesinde toplumsal konsensüsle belirlenmiş bir anayasal devlet veya cumhuriyet yoktur. İleri veya geri konumlarına bakmaksızın, tek kişi iradesine dayalı rejimler olduklarından cumhuriyetle bağdaşmazlar. Cumhuriyette bir kişinin değil denk kuvvette birçok kişinin irade uyuşması, uzlaşması esastır. Bunda toplumsal sınıfların zayıflığı, siyasi irade geliştiremeyişleri, geleneksel

devlet kulluğu, cumhuriyetçi gelenek yokluğu önemli yer tutup rol oynar. İsimleri ne olursa olsun, tüm Ortadoğu devletlerinde aralarında derece farkı bulunsa da, devletin despotik niteliğini aşmadığını belirtmek ve bilmek, verilecek demokratik siyaset ve cumhuriyetçilik mücadelesi açısından büyük önem taşır." biçiminde değerlendirir.

En baskıcı. diktatoryal yönetimler bile kendilerini cumhuriyet diye tanımlamaktadırlar. Cumhuriyet, yönetimler için bir meşruiyet gömleği haline gelmiştir. En despot, diktatör olan kimseler bile uygulamalarını, baskılarını cumhuriyet tanımlamasının ardına gizlenerek devam ettirmektedirler. Kendi yönetimlerini cumhuriyet olarak tanımlamalarının nedeni; iktidarlarının kaynağının halk olduğunu göstermek içindir. Bu ülkeler başta olmak üzere, hemen her ülkede cumhurun başı olarak Cumhurbaşkanı ve yönetimler, yetkiyi halk adına kullandıklarını söyleyen ama demokratik biçimde kurumlaşmamış meclisler tarafından seçilmektedirler. Dolayısıyla egemenliğin kaynağı halk olarak da görülse, kullanılışı tamamen bireysel ve anti-demokratiktir. Teokratik devletler de kendilerini cumhuriyet olarak tanımlayabilmektedirler. Iran İslam Cumhuriyeti buna gösterilebilecek bir örnektir. Geçmişte demokrasinin sınırlı uygulandığı reel sosyalist ülkeler de kendilerini Demokratik Halk Cumhuriyetleri olarak tanımlıyorlardı. Çünkü bu ülkelerde hiçbir yetkili doğuştan ya da toplumsal statüden kaynaklı yetkilere sahip değillerdi. Aslında bu yaklaşım tüm cumhuriyet yönetimleri için geçerlidir. Suriye'de Babasının yerine Beşar'ın seçilmiş olması, doğuştan hakkı olduğu için değil, babasının örgütlediği otoriteden dolayı seçici bir kurul tarafından cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Yukarıda göstermeye çalıştığımız tüm bu öreklerden de anlaşılacağı gibi, cumhuriyet ile demokrasinin aynı anda bir ülkede bulunma zorunluluğu yoktur. Cumhuriyet olup da demokrasiyi tanımayan, diktatörlükle yönetilen yönetimler kadar; krallıkla yönetilen, demokratik olan ama cumhuriyet olmayan yönetimler de mevcuttur.

Cumhuriyet tanımı da çeşitli siyasal çevreler tarafından farklı kullanılmaktadır. Tüm yöneticilerin seçimle geldiği sisteme cumhuriyet denildiği gibi; halk adına merkezi bir yönetimin oluşmasına cumhuriyet denildiği de görülmektedir. Doğrusu; krallığın ve hanedanlığın olmadığı, doğuştan ya da toplumsal bir statüden kaynaklı yetkilerin bulunmadığı sistem cumhuriyettir.

Bu çerçevede demokratik cumhuriyet kavramı, cumhuriyet olan rejimlerin demokratik olanı için kullanılmaktadır. Örneğin günümüz İtalyası hem cumhuriyet-

tir, hem de belli düzeyde demokrasiye sahip bir ülkedir. Yine Yunanistan, Almanya, Çekoslovakya vb. bu anlamda demokratik cumhuriyettirler. Keza ABD de aynı nitelikleriyle aynı sınıfta değerlendirilebilir. ABD ve Almanya örneklerinde görüldüğü gibi, demokratik cumhuriyetin mutlak üniter bir yapılanmayı gerektirmediği, eyalet sistemi ve federal yönetimlerle idare edilen ülkelerde de gerçekleşebileceğidir. Cumhuriyet rejimlerinin çok merkezi ve üniter olmaları gerektiği biçiminde bir koşul yoktur. Cumhuriyet kavramı Fransa ile özdeşleştiği için cumhuriyet deyince akla ulusal devletçi, merkezi, üniter bir sitem gelebilmektedir. Ancak bu, demokratik cumhuriyeti tanımlamaya yetmemektedir.

Cumhuriyetler demokratikleştikleri oranda ister istemez üniter ve merkezi yanları törpülenecek, daha çoğulcu ve katılımcı hale geleceklerdir. Merkezi devlet yapılanmalarının giderek aşınmaya başladığını, devletçi demokrasilerin de ellerindeki birçok yetkiyi yerellere, sivil toplum örgütlerine devretmeye başladıkları görülmektedir. Bu henüz tam olmasa da egemenliğin kaynağına, yani halka devredilmesinde yaşanan önemli gelişmelerdir ve demokratik cumhuriyetin kuruluş zeminini de güçlendirmektedir.

Demokratik-Ekolojik Cinsiyet Özgürlükçü Toplum: Tarihsel gelişmede toplum diyalektiğinin üçüncü ve sentez aşamasıdır. Özgürlük, eşitlik ve adalete dayalı insanın bütünlüklü ifadesini bulduğu toplumsal sistemdir.

Önder Apo'nun tarihsel bütünlük içinde çözümlediği toplumsal gelişmenin sentez ifade eden üçüncü aşaması. Buna göre tez olarak doğal toplum, ati- tez olarak devletçi toplum ve bu diyalektiğin sentezi olarak üçüncü aşama da demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü toplumda ifadesini bulan toplumsal sistem.

Toplumsal tarihin gelişiminde erkek- insanın kadın insana hâkimiyetiyle başlayan ve giderek insanın doğaya ve insanın insana yabancılaşmasıyla başlayan uygarlaşma dediğimiz sınıflı, hiyerarşik - iktidarcı devletçi toplumunun yarattığı yabancılaşmanın üç temel kaynağından yola çıkarak yine bu üç kaynağa dayalı öngörülen toplumsal çözümün formülasyonu. Buna göre demokrasi; insanın insana(ya da birey- insanın toplumla), ekoloji; insanın doğaya ve cinsiyet özgürlükçü yaklaşımda; erkek insanın kadın insana yaklaşımında veya belirtilenlerin ilişkilerinde insanın var oluşsal özüne uygun olarak demokratik komünal ilişki ve değerlerin hakim kılındığı çözüm biçimi.

Söz konusu toplumsal çözümü ideolojik kimliği olarak bilimsel-demokratik sosyalizm biçiminde kabul eden PKK, yeniden inşa

olarak adlandırdığı ve üçüncü doğuş dediği 1. kongresinde (yeniden inşa kongresi olarak Mart-Nisan 2005 tarihlerinde meşru savunma alanlarında gerçekleşen) geniş bir açılıma kavuşturduğu bu formülasyonu kendi programında şu şekilde ifade etmiştir:

"Toplumsallık, insan türünün var olma biçimidir. İnsan türünün hayvansı atalarından kopup, insanlaşması ile toplumsallaşma düzeyi at başı gider. Toplumsal yaşam dışında yalnız birey yaşamı yoktur.

Toplumsal değişim ve gelişmede de, evrensel sistemin dili olan diyalektik ikilemlerin sürekli zenginleşerek veya yoksunlaşarak akışı işler. Mutlak veya durağan bir toplumsal gerçeklik olmadığı gibi, toplum yaşamının düz bir çizgide zorunlu olarak sürekli ilerlediği görüşü de doğru değildir. Bu zorunluluk ilkesi, kaderci anlayışın bir devamı niteliğindedir.

Evrenin ve dolayısıyla toplumun genel işleyiş ilkesi olarak tez, antitez ve sentez üçlüsünü esas almak, süreçleri daha fazla açıklayıcı kılar. Evrendeki tüm oluşumlar ikili niteliktedir ve bu çelişkili yapı, hareketi mümkün hale getirir. Ancak zıtlar birbirini yok etmez, tersine besler. Bu diyalektik kuralda olan, tez ve antitezin sentezde varlıklarını daha zengin bir oluşum içinde sürdürmesidir. Bu da sonraki bir gelişmenin bir önceki gelişmeyi de içerdiği anlamına gelir. Yani toplumsal biçimler yok olmazlar, sonraki gelişmeler içinde kendilerini değiştirerek yaşarlar.

Toplumsal gelişme diyalektiğinde düz bir çizgi değil, niteliksel değişimleri mümkün kılan kaos aralıkları vardır. Kaostan nasıl bir toplumsal gelişmenin çıkacağını ise, ondan etkilenen güçlerin ideolojik, politik ve ahlaki duruşları ile mücadele tarz ve düzeyleri belirler. İnsan toplumunun gelişme yasaları doğal bilimlerdeki kadar katı değildir ve esneklik içerir. Bu esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurur. Yani doğa ve toplumun işleyişi kuantumiktir. Dolayısıyla insan toplumu kendi yasallığını sıkça ve zengin sistemler biçiminde oluşturabilir.

İnsan toplumunun zaman bölünmesi, temel zihniyet biçimleri, kültürel ayrımlar, sınıf ölçüleri gibi hususlar esas alınarak farklı biçimlerde yapılabilir. Ancak tarihsel gelişmede belirleyici rolü üretim araç ve ilişkilerine vermek, zihniyet savaşımına, etnisite ve dinsel grupların mücadelesine gerekli ağırlığı vermemek, diyalektik yöntemin dogmatik yorumu olmaktadır. Üst toplumun yüceltilmesine dayanan idealizmi aşalım derken, çok dar sınıf ve ekonomik yapı çözümü ile kaba materyalizme düşülmüştür.

İnsan varlığının başlangıç tezi olarak doğal toplumu değer-

lendirmek gerçekçidir. Sonrasının ona karşıtlık temelinde gelişen hiyerarşik devletçi toplumu ise, doğal toplumu sürekli bastırma ve geriletme konumu gereği antitez karakterindedir. Doğal toplum, insan yerleşiminin tüm alanlarında geçerli olan, başat olarak etkinliğini neolitik dönemin sonlarına (MÖ. 4000) kadar sürdüren bir toplumsal sistemdir. Bastırılmış olarak da günümüze kadar tüm toplumsal gözeneklerde varlığını sürdürmektedir. Doğal toplumla hiyerarşik dev-letçi toplumun diyalektik iç içeliği ve mücadelesi, son altı bin yılda insan toplumundaki değişim ve gelişmeleri ortaya çıkarmıştır.

Doğal toplum, insanlığın ana kök hücresidir. Bütün toplumsal gelişme ve kurumlaşmalar ondan doğar. Doğal toplum değerleriyle hiyerarşik devletçi toplum, sürekli çelişki halindedir. Bu çelişkiden doğan mücadele, toplumsal tarihi ilerleten en önemli güçtür. Şimdiye kadar tanımlandığı gibi toplumun ilerletici motoru yalnız dar sınıf mücadelesi değildir, sadece tarihsel dinamiklerden biridir. Başat rol oynayan ise komünal toplumsal değerlerin direnmesidir; dağ, çöl ve orman kuytuluklarında direnen etnisite hareketleridir.

Bizim için esas olan, sınıflı ve cinsiyetçi toplumsal gelişmede zıt kutbu yaşayanların tarihidir. Doğal toplumdan başlayıp, hiyerarşiye ve siyasal iktidara karşı duran etnisite, sınıf ve cinsiyet mahkûmlarının her türlü düşünce ve eylemidir. Teorik yaklaşımımızın özü, bu temelde bir tür sentezi ifade eden ve esas olarak devlet iktidarı dışında oluşan demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü toplumdur. Bu da doğayla sürdürülebilir diyalektik ilişkiyi kurmuş, kendi içinde tahakküme dayanmayan, ortak yanları doğrudan demokrasiyle belirleyen ahlaki bir sistemdir.

Komünal yaşam, toplumun varoluş tarzıdır. Dolayısıyla toplumu yaşatıp yüceltenin hiyerarşi ve iktidar olduğu söylemi bir yalandan ibarettir. Komünal yaşamın özü ise en yoğunluklu olarak etnisitede, klan, kabile, aşiret ve halkta ifadesini bulur.

Doğal komünal toplumun ilk biçimlenişi olan klan, kadın-ana etrafında oluşan bir topluluktur. Avcılık ve toplayıcılık temelinde doğada hazır bulunanla yaşanılır. Klan içinde ayrıcalıklı bir yaşam olmadığı gibi, klan dışında yaşam da düşünülemez. İmtiyazsız, sınıfsız, hiyerarşisi olmayan, sömürü tanımayan bir toplum biçimidir. Demek ki, insan türünün toplum olarak gelişimi uzun süre hakimiyet ilişkilerine değil, dayanışma ilkesine dayanır. Doğayı bağrında büyüdüğü bir ana olarak hafızasına yerleştirir. Kendi arasında ve doğayla bütünlük esastır.

Klan bilincinin sembolü totemdir. Toplumun bu ilk kutsa-

ması din inancının da kaynağıdır. Böylelikle ilk toplumsal bilinç formu olan din gelişir. Din doğal toplumun teorisi, ahlak ise pratiğidir. Bu iki kurum doğal toplumu yönetmek için yeterlidir.

Doğal toplumda olup biteni yaşam pratiği gereği en iyi bilen kadındır. Kadın bu toplum tarzının bilgesidir. Yaşamdaki rolü gereği erkek klan toplumunda siliktir. Klan içinde özel yaşam yoktur. Toplayıcılık ve avcılıkla elde edilenler tüm klan üyelerinindir. Çocuklar tüm klanındır. Ne erkek ne de kadın özelleşmemiştir. Eşitlik ve özgürlük doğal haliyle klan yaşam tarzında gizlidir. Toplumun komünal karakteri, bu özelliklerden gelmektedir. Bu temelde klan formu, toplumun doğuşu, ilk hafızası, temel bilinç ve inanç kavramlarının gelişme zeminidir.

MÖ. 11.000 yıllarında Dicle-Fırat havzasının Zagros-Toros dağ silsilesiyle kesiştiği kıvrımlarda gelişmeye başlayan neolitik tarım ve köy devrimi, doğal komünal toplumun gelişiminde dev bir hamleye yol açar. Neolitik devrim, aynı zamanda insanlığın yaşadığı ilk büyük zihniyet devrimidir de. İnsanlığın uygarlığa geçiş yapabilmesi için gereken bütün teknik aygıtlar ve buluşlar neolitik aşamada oluşur. Tekerlek, dokuma, çift sürme aletleri, hayvanların evcilleştirilmesi, büyük köyler, belirginleşen diller ve etnik yapılar, kahramanlık destanları hep bu dönemin ürünleridir. Bunları yaratan kadın-ananın üretkenliğinin kutsanması olan tanrıça dini, aslında büyük bir zihniyet yücelmesidir. İnsanlık üretimde, sosyal ve kültürel yaşamda yüzlerce ilki ortaya çıkarır. Bu nedenle neolitik devrimin geliştiği bu alana tarihte Altın Hilal adı verilir. Binlerce yıl süren bu dev kültürel gelişmenin aşağı Dicle-Fırat ve Nil havzalarına yayılması ile Sümer ve Mısır uygarlıkları gelişir ve zincirleme uygarlıklar çağı başlar.

Neolitik devrimin üretim ve düşüncede yol açtığı büyük gelişmeler toplumsal yaşamda yeni düzeyleri ortaya çıkarır. Gelişen etnisite hareketi, toplumsal örgütlenme olarak hiyerarşik yapıları gündeme getirir. Kadın-ana sisteminden dışlanan erkekler ve yaşlılarla, anaerkil sistem arasında başlangıçta zayıf olan çelişki giderek gelişir. Avcılığın gelişmesi ve topluluğun dışa karşı savunulması askeri mahiyette olduğundan erkeğin gücünü öne çıkarır. Özellikle Şamanizm ile erkek karşı bir ev sistemi geliştirerek, erkek egemen ideolojiyi oluşturmaya yönelir. Böylece ana-kadın kültü karşısında farklı bir kültürün gelişmesi söz konusu olur. Sınıflı toplumdan önceki bu otorite ve hiyerarşi gelişimi, tarihin en önemli dönüm noktalarından birini teşkil eder. Bu, ataerkil otoritenin gelişmeye başlamasıdır.

Oluşan hiyerarşik yapılanma başlangıçta fazla olumsuz bir rol oynamaz. Doğal toplumdaki yararlı hiyerarşide demokrasinin prototipini görmek mümkündür. Birikime ve mülkiyete dayanmayan, topluluğun ortak güvenliğini ve yönetimini sağlayan anakadın ve yaşlı tecrübeli erkek son derece gerekli ve yararlı öğelerdir. Topluluğun bu öğelere gönüllü saygısı yüksektir. Fakat bu durum istismar edilip, gönüllü bağlılık otoriteye, yararlılık ise çıkara dönüştürülünce, toplum üzerinde gereksiz olan zor aygıtı ortaya çıkar. Zor aygıtının kendini ortak güvenlik ve kolektif üretim yöntemleriyle gizlemesi, tüm sömürücü ve baskıcı sistemlerin özünü teşkil eder. Tarihte icat edilen en uğursuz oluşum budur. Bu öylesine bir icattır ki, daha sonra geliştirilecek tüm kölelik biçimlerini, korkutucu mitolojik ve dinsel formları, sistemli imha ve talanları, yakıp yok etmeleri beraberinde getirir. Bu durumun ileri bir toplumun doğuşunda ebelik olarak değerlendirilmesi, devlet-devrim ve demokrasi anlayışı ile örgüt-eylem pratiğini kökünden sakatlayan en temel hatalı bir yaklaşım olmuştur.

Kutsalın yönetimi demek olan hiyerarşi, bilge yaşlının otorite kazanması ile başlar ve rahip-şef-bilge ittifakıyla sistem haline gelir. Hiyerarşi geliştikçe kadın-ana etrafındaki güç giderek dağılır. Ataerkil hiyerarşinin gelişimi, toplumsal tarihte ilk güçlü otoritenin kadın üzerinde kurulmasına yol açar. Benzer biçimde gençlik de ataerkil hiyerarşi tarafından bağımlılaştırılmaya çalışılır. Kadın, gençlik ve çocuklar üzerindeki otorite ve egemenlik ile doğanın tahribi birlikte gelişir.

Komünal toplum ahlakı birikimi ayıplayıp, kötülüğün kaynağı sayarak dağıtılmasını teşvik ederken, ataerkil ahlak, birikimi meşrulaştırıp mülkiyetin yolunu açar. Bu durum hiyerarşiyle, avcılık ve savaştan doğan askeri örgütlenmeyle birleşince özel mülkiyet gerçeği ortaya çıkar. Dolayısıyla mülkiyetin temelinde zor ve hile yatar. Buradan sınıflaşma gelişmeye başlar.

Neolitiğin yarattığı büyük değerler üzerinden hiyerarşi ve sınıflaşmanın gelişimi, bir zorunluluk değildir. Bu gelişme, toplumsal bakımdan bir ilerleme değildir. Tarihin bu kesitinde başka türlü gelişmeler olabileceği gibi, hiyerarşi ve sınıflaşma da gelişebilmiştir. Ama bu, kendiliğinden ve zorunlu olarak değil, hiyerarşiyi ve ona dayalı devletleşmeyi yürüten güçlerin büyük zorbalığı ve aldatmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu durum, tarihte gerçekleşen en temel karşıdevrim olarak kadının hiyerarşik topluma adım adım çekilmesine ve tüm güçlü özelliklerini yitirmesine yol açmıştır.

Komünal toplumun hiyerarşiyle çatışması süreklidir. Klan,

kabile ve aşiret biçiminde gelişme gösteren etnisite, hiyerarşiye karşı sürekli bir direniş içinde olmuştur. Elbette, yükselen ataerkil hiyerarşiye karşı en büyük mücadeleyi kadın vermiştir.

Bu çelişkili süreç, kalıcı zora dayalı kurumsal otorite olarak devletin şekillenmesine ulaşır. Şaman'dan rahip, bilgeden kral, şeften komutan doğar. Üç olguda da kişi gider, yerine kurum geçer. Devletin kök hücresi tapınaktır. Devlet, esas olarak kurumlaşarak, süreklilik kazanan bir otoritedir; ancak herhangi bir otorite değil, temelinde askeri-siyasi yaptırımı olan bir otoritedir.

Devlet bir zihniyet ve kurumsal akıştır. Sanıldığı gibi farklı farklı devletler yoktur. Tarihsel olarak devletin tekliği ve sürekliliği esastır. İlk şekillenmesinden itibaren varolan, özü ve işlevi hep aynı kalan, sadece hacmi ve mekânı değişen bir olgudur. Devlet, bir baskı ve otorite aracı olduğu gibi, kamusal üretim ve güvenlikle de ilgili bir araçtır. Bu çifte niteliği, devletin insanları hep meşgul eden temel çelişkisidir. Ancak bir kurum olarak genel planda baştan beri bir bela, gereksiz, hiç zorunlu olmayan, giderek tam bir soyguncu çeteye dönüşen bir olgudur.

Devlet soyut bir kurum değil, baskı ve sömürü araçlarının hakimiyetini ele geçirenlerin ortak örgütlenmesidir. Görkemli saraylar, en güçlülerden oluşan askeri maiyetler, iyi bir istihbarat, etkileyici bir harem, nam salan bir hanedan, hangi tanrı kökenden geldiğine dair şecere, dalkavuk vezirler, tapan kullar, etrafı saran soyguncu ve sömürücü takımı bu kurumsal örgütlenmenin parçalarıdır. Bu niteliğiyle devleti, sadece dar bir kurumlaşma değil, genel toplum içinde ve üstünde örgütlenmiş ayrı bir toplum olarak ele almak gerekir. Devletleşmeyle birlikte toplum da ikiye bölünür: Devlet olarak örgütlenen toplum, devlet dışında kalan toplum. Toplumun komünal duruşunu ifade eden ikinci toplumu da demokrasi olarak tanımlamak uygundur. Böylece toplumda iki duruş ortaya çıkar: Birincisi komünal demokratik duruş, ikincisi hiyerarşik devletçi duruş.

Devletçi toplumun ilk biçimi köleciliktir. İnsanların her şeyiyle bağımlı kılınıp köleleştirilerek, devlet toplumuna hizmet eder hale getirilmesini ifade eder. Üretkenliği artan insan emeğine ve artan ürün imkânlarına el koyma sistemidir. Şüphesiz devlet olmadan kölecilik düşünülemez.

Köleci devlet toplumu, en fazla kadın köleliği üzerinde gelişir ve katmerleşir. Erkek yönetimindeki aile kadar köleliğin derinliğine geliştiği ve süreklilik kazandığı bir başka kurum bulunamaz. Diğer tüm kölelikler kadın köleliğine bağlı olarak gelişir. Kadında gerçekleştirilen sa-

dece zihni ve fiili bağımlılık değil, tüm duygu, fiziki yaşam ve hareket düzeyiyle her bakımdan kölece bağlanmaktır.

Köleci devlet sistemi, toplumun doğayla uyumunu da bozar. İnsana kölece tahakküm, doğaya da tahakkümü getirir. Böylece köleci devlet sisteminde doğaya hükmetme, doğanın fethi, tahribi ve talanı başlar.

Ataerkillikle, tanrının doğuşu kutsal kitaplarda iç içedir. Devlet gibi bir zor-alım kurumuna sahip olan köleci sınıf, her şeyi kendisine mülk yaparak tanrı-krallığını ilan etmede gecikmez. Mitolojik destanlar, bu kutsamanın anlatımıdır.

Şüphesiz insanlık bu dönemde de gelişmesine devam etmiştir. Köleci devlet sistemi her şeyin belirleyicisi değildir. Yönetim ve güvenliği salt devlet tekelinde görmek yanlıştır, tarihte demokratik nitelikli şehir meclisleri de bu genel güvenlik ve yönetim işlevini yerine getirmiştir. Köleciliğe dayalı savaşçı-iktidar kliğinin vahşet düzeyindeki yakıp yıkmalarına karşın, şehirleşmeye bağlı olarak yazı, matematik, çeşitli bilim ve zanaatlar, mimarlık ve sanat gibi birçok alanda büyük uygarlık gelişimi yaşanmıştır. Özellikle düşünsel gelişimden de söz etmek gerekir. Doğu'da gelişen Zerdüşt özgürlük ahlakı ile Ege kıyılarında gelişen felsefe ve bilim, insanlık tarihindeki ikinci büyük zihniyet devrimini ifade eder.

Köleci devlet toplumu MÖ. 4000 yıllarından itibaren Aşağı Mezopotamya (Sümer) ve Mısır'da doğar. Her iki alan da Yukarı Mezopotamya'nın neolitik birikiminden beslenir. Aryen ve Semitik kültürlerin karşılaşması bu gelişmenin esasıdır. Akad-Sargon Krallığı kendisini genişleterek imparatorluğa ulaşır. Sümer ve Mısır'da doğan köleci devlet sistemi, Hitit, Medya, İran, Hint, Çin, Grek ve Roma alanlarında yayılım göstererek, Roma İmparatorluğu ile doruğa ulaşır.

Köleci devlet toplumunun doğuşu ve gelişimine karşı doğal toplumun komünal ve demokratik yapısı her yerde ve sürekli direniş içinde olmuştur. Temel politik olgu olan bu çekişmede, hiyerarşik ve devletçi sistem baştan itibaren, zorba, gerici ve karşıdevrimci bir rol oynamıştır. Buna karşı toplumun doğal duruşu olan klan, kabile, aşiret, halk biçimindeki etnisitenin direnci ise her zaman demokratik değer taşımıştır. Etnisite, ilkel demokrasi olarak tanımlanabilir. Devletçi toplumun, savaşçı-iktidar kliğinin fetihçi bir ruhla ve barbarca her yana saldırılarına karşı, başta Ortadoğu olmak üzere Asya, Afrika ve Avrupa'nın her alanında kendi komünal yaşamını korumak ve köleleşmemek için etnik halk toplulukları direnmiştir. Köleleştirmeye karşı durmak üzere gösterilen bu direniş tarihin en temel demokrasi akımıdır. Bu

direniş aynı zamanda köleci devlet sisteminin yayılmasını zayıflatan ve sınırlayan, onun yıkılmasını sağlayan en temel güçtür.

Köleci devlet sistemine karşı farklı kesimlerin bir mücadelesi sürekli gelişir. Bunlardan biri kölelerin geliştirdiği sınıf mücadelesi, bir diğeri ise peygamberlik hareketidir. Peygamberler bir tür özgürlük savaşçısıdırlar. Yoksulların ve orta kesimlerin hareketi olarak gelişirler. Günümüzün sosyal demokratları gibi bir karakter taşırlar. Tanrı-kral kültüne karşı tanrının tekliği ve insan dışılığı temelinde geliştirdikleri mücadele, hem bir zihniyet gelişimini ve hem de toplumun sosyal demokrat hareketliliğini ifade eder. Köleci devlet sisteminin gelişimiyle birlikte Adem'in cennetten kovulması temelinde başlayan bu mücadele, İbrahim'le devam eder, bu akım farklı mekânlara yayılarak kesintisiz bir biçimde köleci devletin yıkılışına kadar sürer.

MÖ. 250 yıllarından itibaren krize giren devletçi toplumun köleci biçimi, doğal toplum özelliklerine sahip etnisitenin mücadelesi, peygamberlik hareketi ve kölelerin direnişiyle aşılıp feodal biçime dönüşür. Dikkat edilirse, burada aşılan devletçi sistem değil, onun ilkel köleci biçimidir. Tersine, devlet kendini daha da güçlendirerek, olgunlaşmış kölelik diyebileceğimiz feodal biçime kavuşturur. Burada gerçekleşen, çelişik olan ve mücadele eden güçlerin bir tür uzlaşması ya da sentezidir.

Ortadoğu'da doğmasına rağmen, Hıristiyanlık Avrupa'da feodal devletçi toplumun gelişimini sağlar. İslamiyet ise Ortadoğu, Güney Asya ve Kuzey Afrika'da feodal devletçi toplumun yayılmasına yol açar. Devletçi toplumun feodal biçimi, köleci biçime karşı direnen güçleri, etnisiteyi ve tek tanrılı dinleri de içine alacak bir karaktere sahiptir. Yani devletin özü değişmez, devlete sahip olan güçlerle, biçimi değişir. İlk kez feodal devletçi toplum sürecinde etnisite ile tek tanrılı dini hareket kendi içinde ayrışır. Üst kesimler egemen sınıf olarak devlet toplumuna katılırken, yoksul alt kesimler ezilen halkı oluşturur.

Hıristiyanlık ve İslamiyet, devletçi toplumu zayıflatmaz, tersine daha da güçlendirir. Tanrının tekleşmesi ve insan olmaktan çıkması, hem tanrı kavramını hem de onun, kurumlaşmış biçimi olan devleti güçlendirir. Politik kuvvet, dini temsilci, asker ve bürokrasiden oluşan kurumlaşmış feodal devlet sistemi, en fetihçi ve savaşçı güçtür. Savaş, bir üretim biçimi haline getirilir. Toplum ruhen ve fikren silinir. Köleci devlet sisteminin doğuş aşamasında birinci büyük kültürel kırılmayı yaşayan kadın, ortaçağın cinsiyetçi toplumunda da ikinci büyük kültürel kırılmayı

yaşar ve artık dilsiz hale gelir. Tanrıça kültünden artık hiçbir eser kalmamıştır, öldürmelere kadar gidebilen kadın katliamı kültürü söz konusudur.

Feodal devletçi sisteme karşı da demokratik karakterli direnişler baştan itibaren gelişir. Etnisite ve dini hareketlerdeki ayrışmaya bağlı olarak manastır ve dergâhlarda komünal düzeni yaşamak isteyen yoksul kesimler savaşçı-iktidar kliğine karşı sürekli bir direniş mücadelesi içinde olur. İslam dünyasındaki Sünni-Batıni ve Hıristiyanlıktaki Katolik-Heretik çelişkisi bu gerçeği ifade eder. Benzer bölünmeler kavimler bünyesinde de yaşanır.

İslami feodal devletçi sisteme karşı Ortadoğu'nun her alanında ve özellikle dağlık kesimlerde çeşitli mezhepler ve tarikatlar biçiminde özgürlükçü ve eşitlikçi hareketler sürekli var olur. Karmatiler, Mazdekiler, Hürremiler, Fatimiler, Aleviler, Hasan Sabbah'ın öncülük ettiği hareket gibi bazıları önemli gelişmeler de kaydeder. Bunların dayandığı önemli bir düşünsel temel ve geliştirdikleri güçlü halk hareketleri vardır. Özgürlükçü ve eşitlikçi düşünce felsefesi ile bu temelde devlet sisteminin dışında halk topluluklarının yaşantısı, bu alanlarda günümüze kadar hep varolmuştur. Ancak savaşçı-iktidar kliğini geriletme ve Avrupa'daki gibi bir Rönesans'a yol açma bu alanlarda mümkün olmamıştır.

Avrupa'da Hıristiyan dogmatizmine karşı Heretizm, cadılık ve simyacılık biçiminde direnişler, engizisyona rağmen sürer ve etkili olur. Kiliseden kopuş, devletten kopuştur. Doğu toplumlarının olumlu mirasından gerekli olan ne varsa almayı başaran Avrupa uygarlığı, hızlı adımlarla Rönesans'a doğru yürür. Avrupa benmerkezciliğinin temeli de böylelikle atılmış olur. Feodal sistemin klasik biçimiyle fazla uzun sürmemesinde ve aşılmasında manastırın gerçek aydınlanma gücüyle etnisitenin taze olan doğal toplum ruhu önemli rol oynar. Zaten çok uzun süren ilk çağ köleliğiyle sınıflı ve cinsiyetçi toplum potansiyelini önemli oranda açığa çıkarıp, kullanmış durumdadır. Dolayısıyla feodal sınıflaşmanın potansiyeli zayıftır. Sonuçta 15. yüzyıldan itibaren büyük Avrupa Rönesans'ı gelişme gösterir. Buna karşılık Ortadoğu'da 12. yüzyıldan itibaren ilmiye sınıfı kendisini tartışmaya kapatmış, büyük bir duraklama süreci içine girilmiş ve dogmatizm alabildiğine etkili olmuştur. Dolayısıyla Ortadoğu, Rönesans'ını gerçekleştirememiştir.

Rönesans, Dicle-Fırat neolitiği ve Grek felsefesinden sonra insanlığın yaşadığı üçüncü büyük zihniyet devrimidir. Geliştiği zemin, krallık ve psikoposluk sarayı değil, kırsal alan manastırlarıyla yeni yükselen kent üni-

versiteleridir. Yani Rönesans'ın yolu, halkın komünal okullarından geçmiştir.

Rönesans, getirdiği hümanizm, bireysellik ve reformasyonla insanı yaşamın merkezine çekerek en temel bir zihniyet aşamasını ortaya çıkarmıştır. Doğayı, toplumu ve bireyi her türlü dogmadan uzak kavramayı ve sevmeyi geliştirmiştir. Rönesans'ın ütopyaları kapitalist değil, komünalisttir. Dolayısıyla Rönesans'ı kapitalizmin bir ön aşaması, zihniyet süreci olarak algılamak temelden yanlıştır. Doğrusu, ucu her tür gelişmeye açık bir kaos aralığı olduğudur. Bu aralıktan, sistem savaşçılarının bilinç ve politik yeteneklerine bağlı olarak pek çok sistemin doğması teorik olarak mümkündür. Nitekim kapitalizm de, sosyalizm de Rönesans'ın yarattığı değerleri temel almaya çalışmıştır. Rönesans değerleri üzerinde Batı Avrupa'da gerçekleşen bütün devrimler, İngiliz, İspanyol, Amerikan ve Fransız devrimleri halkçı, özgürlükçü ve demokratik karakterlidir. Bunlara burjuva devrimleri demek gerçekçi değil, hatalıdır. Kapitalist devletçi sistem, Rönesans değerleri üzerinde, 1848 ve 1871 devrimlerinin yenilgisine dayalı olarak ve 19. yüzyılda sanayi devriminin zaferi temelinde hakim hale gelmiştir.

Aynı şey ulus açısından da geçerlidir. Toplumlarda klan, kabile, aşiret, milliyet ve millet şeklindeki süreç kendine özgü bir diyalektiğe sahiptir. Bunlar sınıflı toplumun ürünü olarak doğmazlar. Kapitalizm olmadan da ulus olunabilir. Uluslar eşit, özgür ve demokratik toplumsal yapılarda daha sağlıklı gelişebilir. Ayrıca tüm ulusun devleti biçimindeki bir kavram da kökünden yanlıştır.

Görüldüğü gibi, feodal devletçi sisteme karşı da ezilenlerin komünal ve demokratik karakterli direnişleri başattır. Bu durum 19. yüzyılı komünal demokratik değerlerle, kapitalist değerler arasında büyük bir mücadele yüzyılı haline getirir. Ancak 1848 ve 1871 devrimlerinin yenilgisiyle, kapitalist devletçi sistemin hakimiyeti gelişir. Bu sonuçta, kapitalist sistemin gücü ve hilesi yanında demokratik hareketlerin hata ve zayıflıklarının da payı vardır. Böylece Rönesans, aydınlanma ve sanayi devrimine dayalı olarak devletçi toplumun kapitalist biçimi hakim hale gelir. Burada devletçi toplumun özü yine aynı kalır, değişen biçim ve hacimdir. Kısaca genelleşmiş ve derinleşmiş kölelik sistemine geçilmiş olur. Bu da sınıflı ve cinsiyetçi toplum uygarlığının krizi demektir.

Kapitalizm, hiyerarşik sistemden beri gelen devletçi toplumun yarattığı ve geliştirdiği çelişkileri derinleştirerek doruğa vardırır. Kişiye bağlanmış ikti-

dardan, iktidara bağlanmış kişiler, partiler ve toplumlar sistemine geçilir. Burjuvazi, hem iktidar hem de sömürü gücü olarak toplumun kaldıramayacağı hacimde bir sınıftır. Gelişebilmesi toplumun sürekli dağıtılmasından geçer. Toplumsallığı çözmeden, kapitalden sistem oluşamaz. Bunun için de, en başta toplumun temel korunma örgüsü olan ahlakın toptan yırtılması gerekir. Rönesans'ın aksine, kapitalist devletçi sistem bireyi karıncalaştırıp, devlet tarikatına bağlayarak bitirir. Devlet yurttaşlığı biçiminde yaratılan şey, bireyin burjuva sınıf için yararlı hale getirilmesidir.

Bireyin içine düşürüldüğü durumu en açık olarak kadının durumunda görmek mümkündür. Devletçi toplumun daha önceki biçimleri kadını toptan metalaştırırken, kapitalizm kadın vücudunu adeta parçalarına ayırarak her bir parçasını metalaştırır. Birey üzerinde uygulanan baskı ve sömürünün ulaştığı düzey budur. Aile, kadın ve erkeği her şeyleriyle sürekli devletçi sisteme bağlayan bir kurum düzeyine getirilir. Birey üzerindeki devlet egemenliğini en açık biçimde kadın üzerindeki erkek egemenliği gösterir. Kadın kimliğinde dibe vuran, aslında komünal toplum değerleridir.

Kapitalizm, azami kâr yasası çerçevesinde doymak bilmeyen bir baskı, sömürü ve soygun düzeni demektir. Büyüyen ve derinleşen çelişkilerin ve çözülmenin toplum dengesinde yarattığı bozulma düzeyi, aynı zamanda top lum-doğa dengesindeki bozulmanın da düzeyi olmaktadır. Sanayi devriminin ve bilimsel-teknik alanda sağlanan sürekli-devrimsel gelişmelerin üretim araçlarında yarattığı muazzam gelişmelere dayanan kapitalist devletçi sistem, adeta tüketmek istercesine doğaya saldırmakta, bu da çok ciddi düzeyde doğasal ve çevresel sorunlara yol açmaktadır.

Kapitalizmin gözle görülür biçimde açığa çıkardığı aşırı rekabet, azami kâr, işsizleştirme, açlık, yoksulluk, ırkçılık, milliyetçilik, faşizm, totalitarizm, demagoji sanatı, ekolojik yıkım, aşırı finans, devletten daha zengin şahıslar, atom bombası, dünya savaşları, biyolojik ve kimyasal silahlar, aşırı bireycilik gibi hususlar kapitalist sistemin kanser türleridir.

Özellikleri böyle özetlenebilen kapitalist devletçi sistem, ulusu yarattığı yalanına da dayanarak 19. yüzyılda Avrupa'da hakimiyet kurar. Devletin ideolojik silahı olarak din yerine milliyetçiliği geçirerek dünyanın fethine yönelir. Emperyalist aşama da denen bu süreç, 20. yüzyılda iki büyük dünya savaşını ortaya çıkarır. Belki de daha önceki tüm savaşların toplamından daha fazla bir yıkımı yaratan bu savaşlar, faşizmin ve totalitarizmin

ulaştığı düzeyi ifade ettiği gibi, kapitalizmin intiharı anlamına da gelir. Bunlar, devletçi toplum sisteminin kapitalist biçim altında içine girdiği genel ve derinlikli kriz durumunu ifade eder.

Rönesans ve sanayi devriminin yarattığı gelişmeler, ancak neolitik devrimin yarattığı gelişmelerle kıyaslanabilecek büyüklüktedir. İnsanlığın yarattığı tarihsel büyüklükteki bu değerlere dayanarak sınıflı ve cinsiyetçi devlet toplumunun yeni bir biçiminin gelişmesine karşı etnisite ve sınıflaşmaya dayalı yoksul ve emekçi halk kesimlerinin özgürlükçü ve demokratik mücadelesi baştan itibaren gelişir. Sol ve sosyalist hareketler olarak ifadelendirilen bu mücadele, 19. yüzyıl ortalarında teorik olarak daha sistemli, pratik olarak da daha örgütlü hale getirilir. Hıristiyanlık ile bir düzey kazanmış olan particilik, sosyalist hareketle daha bütünlüklü ve somut hale gelir. Marks ve Engels'in dahiyane çalışmaları, daha hakimiyetini sağlama sürecindeyken kapitalist devletçi toplumun yıkılıp, aşılmasını gündeme getirir. Bu süreç, Birinci Dünya Savaşı içinde Rus Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesiyle yeni bir aşamaya ulaşır.

20. yüzyıla, bu temelde yaşanan mücadeleler damgasını vurur. Kapitalist devletçi sistemin İngiltere - Almanya karşıtlıklı dünya hakimiyet mücadelesi, Ekim Devrimi temelinde ve İkinci Dünya Savaşı ardından ABD-Sovyet Rusya blokları arasındaki mücadeleye dönüşür. Bu mücadele, kapitalist devletçi sisteme karşı alternatif bir uygarlık sistemi yaratma iddiası ile ortaya çıkan Sovyet reel sosyalizminin 1989'daki çözülüşüyle sona erer.

19. yüzyılda şekillenmesini tamamlayan sosyalist hareket, 20. yüzyıl boyunca üç temel akım biçiminde toplumsal mücadele sahnesinde varlık gösterir. Bunlar Sosyal-demokrasi, Reel-Sosyalizm ve Ulusal Kurtuluş Hareketleridir. Bu üç akımın işçi-emekçilerle ve ezilen halklara dayalı olarak yüzyıl boyunca geliştirdiği büyük mücadeleler, eşitlik ve özgürlük mücadelesinde büyük ve tarihi bir deneyim, toplumsal mücadeleye zengin bir katkıdır. Toplum bilimine, ekonomi ve sınıf ağırlığını taşımıştır. Burjuvaziyi ulusal kurtuluş, insan hakları ve sosyal devlet konularında daha yumuşak biçimlere zorlamıştır. Son elli yıldır Avrupa'da birlik ve demokrasi yönünde yaşanan gelişmelerdeki payı esastır.

Ancak sağladığı tüm bu katkı ve gelişmelere rağmen, yüz elli yıllık reel sosyalizmin, kapitalizmi aşma ve alternatif bir sistem olma iddiasını başaramayıp, çözülüşü yaşadığı da bir gerçektir. Aslında reel sosyalizm, sosyal demokrasi, ulusal kurtuluş, liberalizm ve muhafazakârlığa kapital-

izmin en büyük mezhepleri olarak bakmak daha doğru olur.

Marksizm-Leninizm olarak tanımlanan ve son yüzyılın ezilenler adına en büyük hareketi olan akımın, ütopya ve iddialarında başarılı olamamasına, kapitalist sistemi aşamama ve ayrı bir sistem haline gelememesine, kapitalist sistem içinde eriyerek çözülmesine yol açan başlıca hata ve yanlışlarını şöyle sıralamak mümkündür:

a- Üstyapıyı aşırı kutsayan idealizmi aşalım derken, kaba materyalizme düşülmüştür. Bu durum katı bir ekonomik determinizme götürmüş; tarihsel gelişmede belirleyici rolü üretim araç ve ilişkilerine verme, zihniyet savaşımına tali bakma anlayışını ortaya çıkarmıştır.

b- Toplumsal dönüşümün düz çizgide ve sürekli ilerleme biçiminde olduğu gibi metafizik bir anlayışa düşülmüştür. Buradan, mutlaka sosyalizme gidileceği gibi kolaycı bir anlayışa varılmıştır. Bu durum, sosyalizmi peşinen sınıf hakimiyetine terk etmekte ve kaderci anlayışın bir devamı olmaktadır. Oysa gelişmenin diyalektiğinde kaos aralıkları vardır ve o aralıktaki ilişkiler çok sayıda gelişmeye yol açabilir.

c- Uygarlığın bütünsel çözümlenmesi yapılamamıştır. Doğal kolektif toplumla, sınıflı toplum arasındaki temel çelişki geri ve aşılmış olarak görülmüş, kapitalist-işçi çelişkisi antagonist olarak ele alınmış, tarihsel ilerlemenin motoru olarak sınıf mücadelesini görme gibi dar sınıf bakış açısına düşülmüştür. Oysa toplumun esası olan komünal demokratik duruşla, hiyerarşik ve devletçi duruş arasında sürekli bir mücadele vardır.

d- Kapitalizme karşı mücadelede ahlaki örgüyü yeterince esas almamıştır. Oysa kapitalizmin sistematik olarak yıktığı ahlaki örgü esas alınmadan, toplumsal ahlak olmadan, sadece teknik yöntemlerle herhangi bir çelişkiyi çözme, yalnızca hukuk, siyaset, sanat ve ekonomik yöntemlerle toplumu değiştirme olanağı yoktur. Kapitalizmle mücadele, zorunlu olarak etik çaba gerektirir. Marksizm'de kişilik kapitalist yaşam değerleri dışına çıkamamış, bin bir bağla kapitalist sisteme bağlı kalmıştır. Kapitalizmin şu veya bu versiyonu ile yaşanıp, sadece teorik-pratik savaşla sonuç alınacağı sanılmıştır. Oysa kapitalist yaşamla kapitalizmin aşılamayacağı çok net açığa çıkmıştır.

e- Marksist kuramın siyasal devrim ve sonrasına ilişkin tezleri esas olarak hiyerarşik ve devletçi karakter taşır. Zor, savaş, proletarya diktatörlüğü ve devletçilik, kavram olarak neredeyse kutsallaştırılır. Halbuki, devlet-iktidar, savaş-ordu olguları sınıflı toplum uygarlığının ürünü olup, mutlak anlamda

egemen sömürücü kesimin vazgeçilmez yaşam aygıtlarıdır. Bu araçları proletaryanın eline vermek demek, daha başından kendini onlara benzetmek demektir. Nitekim bu araçların kullanıldığı reel sosyalizmde kapitalizmin en çapulcu, totaliter, antidemokratik biçimi ortaya çıkmıştır.

f-Kadına yaklaşımında küçük burjuvazinin dar ufkunu aşamamıştır. Kadın sorununu kendi tarihsel-toplumsal ve cins boyutunun özgünlüğü, bunun bilinci ve örgütlülüğü biçiminde değil de daha çok genel sorunların çözümünün bir parçası olarak ele alma, kadını özgürleştirmemiş, sonuçta kapitalizmin sistem olarak kendisini örgütlemesinin yedeği haline gelmekten kurtulunamamıştır.

g- Benzer biçimde parti, sendika, barış, Ulusal Kurtuluş Cephe hareketleri, politika gibi diğer birçok toplumsal olguda da kapitalist sistemi aşamamıştır.

h- Tüm bu yetersizliklerin kaynağında ise Marx'ın değer teorileri bulunmaktadır. Değer teorisi, marksist kuramın esasını oluşturan temel kavramlardan birisidir. Bu konudaki yanılgı ise oldukça derindir. Kapitalizmi aşma hedefinden sözedilmesine rağmen, sözkonusu değer teorisinin kapitalizme radikal bir karşı çıkışı olmadığından kapitalizmin ömrünü uzatmıştır. Bu değer teorisinde aslında toplumun, dini ve siyasi çözümü yoktur. Sadece ekonomik tanım vardır. Bu teori Avrupa merkezli bir teori olduğu için Avrupa dışı halkları silahsız bırakmıştır.

Daha birçok açıdan eleştirilebilecek olan reel sosyalizmin 1989'daki çözülüşü, kapitalizmin lehine değil, aleyhine bir gelişme olmuştur. Bu, sistemin en temel halkalarından birinin kopması anlamına gelir. Soğuk savaşla kendi kitlesini tutan, reel sosyalizm ve ulusal kurtuluşçulukla da dünyanın diğer halk yığınlarını adeta oyalayan sistem, böylece çökmüştür. Bu temelde devletçi toplumdan ilk defa dünya çapında bir soğuma ve onun çözüm aracı olamayacağına dair köklü kanılar doğar. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sosyal refah devleti de etkinliğini giderek kaybeder. Sistem böylelikle her bakımdan yeni bir evreye girer.

17. ve 18. yüzyıllar, ulusların yoğunlukla doğduğu, 19. ve 20. yüzyıllar ise milliyetçiliğin şahlandığı dönemler olmuştur. Devlet iktidarının ve milliyetçilik çağının zirvesini oluşturan İkinci Dünya Savaşı, yol açtığı yıkımla, kapitalizmin genel ve sonul krizinin de başlangıcı olmuştur. İnsanlığın milliyetçilikle bir arada yürüyemeyeceği anlaşılmıştır. Sistemin en kapsamlı eleştirisi olan 1968 başkaldırıları, reel sosyalizm ve faşizm biçimindeki total bir otorite anlayışına ulaşan kapitalizmin sürdürülemezliğini kanıtlamıştır. 1968 baş-

kaldırılarıyla başlayan, 1989 çözülüşüyle hızlanan ve 11 Eylül 2001 saldırılarıyla derinleşen süreç, kapitalizmin içine girmiş olduğu kaos sürecidir. Toplumun iç yapısındaki tüm ahlaki değerlerin çözülüşü, milliyetçiliğin tüm zihniyetleri doldurması, ekolojik tahribat, robotumsu aynılık, gri, zevksiz, umutsuz, inançsız ve amaçsız duruş, stres, hiddet, nefret, şiddet, aşırı güdüsellik, bireysel yalnızlık, toplumsal değersizlik, tamamen çıkara kilitlenmiş ilişki mantığı, vefadan yoksunluk, hümanizme ilgi duymama, aşırı bencillik ve yaşamın giderek kutsal anlamını yitirmesi, krizin hakim psikolojisini ve sosyal atmosferini oluşturur. Köklü yeni arayışlar, ancak bu tür ortamlarda boy verir.

Tüm bunların sonucu olarak kapitalist devletçi sistem, 20. yüzyılda çelişkilerini ancak dünya savaşıyla çözebilecek denli köklü bunalımlarla yüz yüze kalmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, sistemin ancak savaşlarla ayakta tutulabildiğini göstermiştir. Reel sosyalizm ve versiyonları kutuplaşmayı artırınca, savaşın niteliği sıcaktan soğuğa dönüşmüştür. 1989 çözülüşü bu imkânı da elinden alınca, sistem adeta kendini boşluk içinde bulmuştur. Yeni savaş ihtiyacı Ortadoğu'da yaşanan çatışmalı durumu ortaya çıkarmıştır.

1989'da reel sosyalizmin bünyesel nedenlerle çözülmesi sonucunda kapitalist devletçi toplum sisteminin kaos aralığına girmiş olduğu açıktır. Kapitalist sistemin daha önceki krizleriyle, kaos aralığı diyebileceğimiz kriz arasında niteliksel farklar vardır. Toplumlarda köklü değişimler, herhangi türden krizlerle değil, kaos niteliği olan krizler süreci sonucunda gerçekleşir. Sistemlerin normal kriz süreçlerinde kendini restore ederek sürdürme şansı yüksektir. Nitekim birinci ve ikinci bunalım süreçlerinde yaşanan savaşlardan sonra kapitalist sistem kendini restore ederek güçlendirmeyi bilmiştir. Bunda reel sosyalizmin Sosyal-Demokrasi ve Ulusal Kurtuluş mezheplerinin de önemli bir payı olmuştur. Bu mezhepler, kapitalist sistemin yüzyıl gecikmeli biçimde kaosa girmesine yardımcı olmuşlardır.

Kaos aralığı, olgular dünyasında yeni biçim, tür, yapılanma benzeri değişimler için gerekli olan karmaşayı ifade eder. Bir olgudaki çelişik yönler artık birbirleriyle ilişkiyi, yani mevcut yapılanmayı sürdüremez duruma düşmüşlerdir. Biçim özü koruyamamaktadır; yetersiz, dar ve tahripkâr olmaktadır. İşte bu durumda çözülmeler olur ve kaos doğar. Öz kendini biçimden kurtarmış, ama henüz yeni biçime varamamıştır. Bu aralıkta aslında evrensel bir ilke çalışır. Evrenin yapı parçaları yakaladıkları kaosta hızlı değişimlerle yeni

biçim düzenlenmesine geçerler. Eğer bu durum parçacıkları bir arada tutabilecek uygunluktaysa, kalıcı bir yapıya bürünür. Kalıcı yapının da etrafında yeni bir sistem doğar.

Kapitalist devletçi toplum sisteminin içine girdiği kaos aralığının başlıca özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

a- Sermayenin küreselleşmesinin daha çok finans alanında yoğunlaşması ilk işaretlerden biridir. Finans sistemi, paranın para getirmesidir. Yani bir kumar durumuna erişilmiştir. Bu durum, ancak dağılma unsuru olabilir. Finans kapital yerleşik yapıları hallaç pamuğu gibi atmaktadır. Gücün küreselleşmesi, yani ABD İmparatorluğu dünya çapında eski dengelerin, yapıların anlamsızlığını ve kendisi açısından geçersizliğini yansıttıkça, dünyanın birçok bölge ve ulus devletinde krizlere, darbelere, kanlı etnik-dini çatışmalara yol açmaktadır. Sistem kendi içindeki gerginliği bir türlü gideremektedir. ABD-AB, ABD-Japonya-Çin,AB-Japonya-Çin başta olmak üzere sürekli bir gerginliği ve dengesizliği yaşamaktadır. Yine Kuzey-Güney çelişkisi denen en yoksul-en zengin ülkeler bölünmesi derinleşerek devam etmektedir. Her iki olguda yaşanan da sürekli bir kriz ve kaos durumudur.

b- Halkların devlet kurumundan kopuşu giderek derinleşmektedir. Binlerce yıldır tanrı-kral, tanrı-gölge ve tanrının kendisi gibi benimsetilen devlet denilen olgunun özünde savaşçı-iktidar gücünü gizlediği, sömürü ve baskı-şiddetin kaynağını teşkil ettiği anlaşıldıkça tecridi günbegün gelişmektedir.

c- Çok önemli bir konu da muazzam işsizlik durumudur. Yapısal bir karakteri olan işsizlik, sistem sürdükçe artmaktadır. Hiçbir toplum sisteminde nüfus bu denli işsizliğe düşmemiştir. Krizin kaos niteliğini en iyi açıklayan olgunun başında işsizlik gelmektedir. İşsizlik, özünde toplumsal olmaktan çıkma, toplumun iflas ettirilmesidir.

d- Müthiş üretim tekniklerinin yol açtığı arz fazlası emilememektedir. Bir yandan kıtlıktan beter açlık yaşayan muazzam bir nüfus, diğer yandan dağ gibi yığılmış arz fazlası mevcuttur.

e- Sosyolojik anlamda şehirle alakası olmayan türden anormal şehir büyümeleri yaşanmaktadır. Şehirler hem köyleşerek hem de anlamı dışında büyüyerek şehir olmaktan çıkmaktadır. Kaos, bu tür şehirlerde daha yoğun yaşanmaktadır. Toplum, toptan metalaştırılmaktadır. Alım-satım konusu olmayan hiçbir değer kalmamıştır. Kutsallık, tarih, kültür, doğa, her şey metalaşarak bir toplumsal kanserleşmeye yol açmaktadır.

f- Ekolojik bir olgu olan toplumla doğa arasındaki ilişki, bir

uçuruma dönüşmektedir. Nükleer tehlike, çevre tahribi ve kirlenmesi, sera etkisi, ozon tabakasının delinmesi, suların ve havanın kirlenmesi, türlerin aşırı yok olması yaşanmaktadır.

g- "Kutsal evlilik" bitmiş ve aile tarihteki en yoğun dağılma sürecini yaşamaktadır. Çocuklar, yaşlılar, ana-baba ilişkileri aileyle bağlantılı dağılmanın acı kurbanları olarak, toplumsal bakımdan en anlamsız duruma düşmüş bulunmaktadır. Kadın üzerindeki en eski baskı ve istismarlar açığa çıktıkça, kadın sorunu da tam bir krize dönüşmektedir. Kadın kendini tanıdıkça, düşürülmüşlüğüne duyduğu öfkeyle tam bir kaos ilişkisinin en etkili nesnesi olmaktadır. Kadın çözülmesi toplum çözülmesine, toplum çözülmesi de sistem çözülmesine yol açmaktadır.

h- Ahlaklılık, kapitalizm açısından "enayilikle" eş tutulmaktadır. Tüketilen ahlak kurumu ve vicdansızlaşma adeta zincirinden boşalmış bir bireyciliğe ve toplumsal değerlerin tahribine yol açmaktadır.

i-Sistemin geldiği noktada "kamusal yararlılık" özü tümüyle yitirildiği gibi, toplumun genel güvenliği de sistem çelişkilerinin yarattığı olgular nedeniyle daha çok tehdit edilmektedir. Eğitim ve sağlık sorunlarına bir yandan artan maliyetler, diğer yandan artan nüfustan ötürü çözüm bulunamamaktadır. Kanser, AIDS, stres başta olmak üzere kaosvari hastalıklar türemektedir. Spor ve sanat gibi maddi çelişki ve ilişkileri yumuşatıp anlaşılır kılmada işlev yüklenmesi gereken kurumsal etkinlikler, tersine uyuşturma araçlarına dönüştürülmektedir. Din, mezhep ve tarikatlara benzer işlevler yüklenerek toplumun gerçeği görmesi engellenmeye çalışılmaktadır.

j- Bilim ve teknik, ağır iktidar tekelinden dolayı toplumsal çözüme yansıtılamamaktadır. Muazzam çözüm olanakları anlamsız silahlanma ve savaşlara, toplumun temel ihtiyaçlarına uygun olmayan salt kâr amaçlı ürünler elde etmeye yönlendirilerek olumsuzluğa yol açmaktadır.

k- Toplumun komünal dayanışması çözüldükçe, geleneksel savunması güçsüzleşmekte, yerini bireysel ve çete şiddetine bırakmaktadır. İktidar terörüne karşı kabile ve aşiret terörü canlanmaktadır. Devletin bünyesindeki savaşçı-iktidar gücü çıplak hale geldikçe, toplumun meşru savunma durumu doğmaktadır. Hukuk devletinin en genel eşitlik kuralları uygulanmadıkça, insan hakları ve demokratik ifade tarzları üzerine ambargo kondukça, zorunlu olarak hakları savunma güçleri oluşmakta, bu da ortamı karşılıklı şiddet sarmalına sokmaktadır.

Temel özelliklerini bu şekilde tanımladığımız, bir süredir yaşanan ve bir süreç daha devam

edeceği anlaşılan toplumsal kaos durumundan nasıl çıkılacaktır?

Öncelikle belirtmek gerekir ki, son dönemlerde sıkça sözü edilen küreselleşme ve ABD İmparatorluğu kavramları herhangi bir çözüm üretmemektedir. Bir kere küreselleşme yeni bir eğilim değildir. Bütün toplumsal sistemlerin ortak eğilimidir. İmparatorluk ise, Akad-Sargon İmparatorluğu'ndan (MÖ. 2350) beri vardır. ABD'ninki bunun devamı ve sonuncusu olmaktadır. Kaldı ki tarihte en kolay imparatorluk olan güç ABD'dir. ABD onu değil, o ABD'yi bulmuştur. İngiltere tarafından teslim edilmiş, ABD ise biraz gönülsüz de olsa zorunluluk gereği devralmak durumunda kalmıştır.

Çok ağır bir biçimde yaşanan kaos durumundan nasıl çıkılacağı, başını ABD'nin çektiği hakim sistem güçlerinin kaostan çıkış almaşıklarıyla halkların çıkış almaşıkları arasındaki mücadeleyle belirlenecektir. Kaos, kendiliğinden sistemlerin çöküşünü ve yenilerinin kuruluşunu getirmez. Bu mücadelede hakim sistem güçleri daha tecrübeli, bilgili ve donanımlıdırlar. Halk güçlerinin, sonuç alabilmek için öncelikle entelektüel çalışmaya önem vermeleri, mücadeleyi zihniyet devrimi temelinde kazanmayı esas almaları gerekir.

Kapitalist sistem, krizden çeşitli biçimlerde çıkış yapabilir. Birincisi, kendini restore edebilir. İkincisi, daha önce denediği mezheplerini yenileyerek çıkış arayabilir. Üçüncüsü, büyük kaybedeceğini görünce, orta yol olarak karşıt güçle geniş bir uzlaşmaya gidebilir. Dördüncüsü, yine her şeyi kaybetmektense kendisi büyük değişimleri uygun görebilir. Tarih boyunca hakim sistemler ağır kriz dönemlerinde benzer birçok değişim gerçekleştirmişlerdir.

2000'li yıllar ABD'si, imparatorluğa en yakın güç olarak, gereken yeni biçimlenmeleri sağlamaktan kaçınamaz ve geri çekilemez. Bu, iktidar-savaş gerçeğine uymaz. ABD'nin birinci görevi, sistemi kriz içinde yönetmektir. Bunun anlamı, AB, Japonya, Çin, Rusya vb. ülkelerle yakın ilişki içinde olmak, bu güçlerle 20. yüzyıldakilere benzer savaş ya da çatışmalara girmemek, sistemin yükünü paylaştırmak, finans ve ticarette ortaya çıkan sorunları işbirliği içinde çözmektir. Bunun için IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi organizasyonları kullanmaktır. Latin Amerika ve Afrika'yı denetim altında tutmak, zayıf halkalardan radikal kopuşlara izin vermemek, sistem karşıtı güçler üzerinde kontrol kurmaya ve gerekirse yıkmaya çalışmaktır.

ABD, jeopolitik açıdan en kritik bölge denen Ortadoğu'da Büyük Ortadoğu Projesi ile hareket etmektedir. Son iki yüzyıl-

dır kapitalist yarı ve yeni sömürgecilikle ve despotik devletlere dayanarak yönetilmeye çalışılan bölge, bir türlü kapitalizme eklemlenmemiştir. Stratejik Arap-İsrail çelişkisi daha da derinleşmiş, radikal islam kendini yaratan ABD'ye yönelmiştir. Cetvelle çizilen sınırlarda kurulan ulus-devlet modeli, gerici-statükocu bir kilitlenme ortaya çıkartmıştır. Milliyetçilik, dincilik ve devletçilik Ortadoğu toplumlarını adeta zırh gibi sarıp nefessiz bırakmıştır. Bu durum ABD'yi de her bakımdan zorlamaktadır. Bundan hareketle ABD için bir dönemlerin faşizmi, komünizmi yerine geçen hedef şimdi 'katı İslam', 'İslam faşizmi' olmaktadır.

ABD önderliğinde bu biçimde geliştirilen küreselleşme dalgasından rahatsızlık duyulmaktadır. Avrupa'nın cumhuriyetleri ve demokrasileri, her geçen gün tepkilerini artırarak kendi modellerini ezdirmemeye ve alternatif sistemlerini geliştirerek ABD'yi dengelemeye çalışmaktadırlar. Rusya, Çin, Japonya, Brezilya gibi ülkeler de benzer çaba içindedir. Genel olarak ulus-devlet, ABD imparatorluk eğilimi karşısında en çok zorlanan kurum olmaktadır. Ancak ABD-Sovyet dengesine dayanan ulusal des - potluklar ve oligarşiler dönemi artık kapanmıştır. Ortaya çıkan arz fazlası nedeniyle artık bilim ve teknolojiyi daha fazla geliştirip rol oynatmak, ancak demokratik ve ekolojik bir toplumla mümkündür.

ABD önderliğindeki sistemin önümüzdeki 25-50 yılına baktığımızda, yükselmekten çok gerileme sürecine girmesi beklenebilir. Bütün göstergeler gerileme öğelerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Sistem mevcut varlığını sürdürmeyi bile ancak küçülerek sağlayabilir. Bu nedenle askeri varlığında küçülmeye devam edecek, küçük boyutlu teknik orduları öne çıkaracaktır. Hedef olarak her ne kadar terör, uyuşturucu, 'serseri' dedikleri devletlerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahları deniyorsa da, esas olan Ortadoğu'daki yeni gelişmelerdir. Bu da İslami nitelikli olmaktan çok, emperyalizmi ve despotizmi aşan demokratik komünal nitelikli harekettir. Ortadoğu eğer despotik, milliyetçi, dinci ve devletçi rejimlerle kontrol edilmezse, kaostan yeni yapılanmaların çıkmasına öncülük edebilir. Afganistan ve Irak ile başlayan, İsrail-Filistin ve daha derinlikli olarak Kürdistan'da devam edecek olan toplumsal hareketlilikler ya çözümleyici örnekler bulacaklar ya da kaosun daha da derinleşmesinde rol oynayacaklardır. Dolayısıyla hakim sistem güçleri çözümü bu jeopolitik zeminde arayacaktır.

Bölgedeki çelişkilerin doğası askerden çok ekonomik ve demokratik yöntemleri gerektirmektedir. Daha az askeri müda-

hale, daha çok ekonomik ve demokratik destek, eğer Ortadoğu'yu içindeki kaostan çıkarırsa, önümüzdeki elli yılın dünya modeli de az çok belirlenmiş olacaktır. Bu modelin özü, küçülmüş ordu ve devletlerle, büyümüş ekonomik ve demokratik sistemdir. 19.yüzyıldan kalma ulus-devletin aşılması, yerel kamusal yönetimlerin geliştirilmesi, çok uluslu şirket ekonomisi ve bilgi toplumu doğrultusunda ilerlemek adeta ABD önderliğindeki sistemin programı gibidir. Teorik kestirim olarak dünya çapında savaşların olmaması ve global birliklerle yerel birliklerin öne çıkması beklenebilir. 19. yüzyıldan kalma devlet, şirket, ulus ve ideolojiler, yerini yarı-devlet yarı-demokratik siyasi kuruluşlara, ulus ötesi ekonomik birliklere, bölgesel kültür gruplarına ve ahlakı öne alan toplumsal felsefi zihniyete ve davranışlara bırakabilir.

20. yüzyıldaki büyük savaşların önemli bir sonucu da halklara rağmen dünyanın yönetilemeyeceği gerçeği olmuştur. Halklar, kendi öz sistemlerini kuramamış da olsalar, politikaya ve devlet iktidarına karşı demokratik iradelerini dayatabilme konumuna gelmişlerdir. Önümüzdeki yarım yüzyıllık sürenin halkların demokratik sistemleri doğrultusunda işlemesi en yüksek olasılıktır. Artık kapitalizmin tek taraflı iradesi döneminin geçtiği, halkların şovenizm ve savaşla yüklü milliyetçiliği aşarak demokratikleşmesini ve barışını dayattığı, kültürel ve yerel gerçekliği ile buluştuğu bir dönemin başladığı ifade edilebilir. Uygarlığımız sınıf, cins, etnik ve kültürel tahakkümlü yapısı yerine, halkların komünal demokratik değerlerini tanıyan, cins özgürlüğüne açılmış, etnik-ulusal baskıyı aşmış, kültürel dayanışmayı esas almış tarihi bir aşama olarak küresel demokratik uygarlığa(Konfederalizm çağına) dönüşebilir.

Halkların demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü toplumsal sistemlerinin başlıca özellikleri şöyle özetlenebilir:

a- Krizden çıkışı en sağlıklı olarak ancak halkların demokratik sistemi sağlayabilir. Devletleşme hastalığından kurtulmadıkça, demokratik sisteme ulaşılamaz. Bu noktada yerine getirilecek öncelikli görev, bilme sürecindeki kaybı önlemek, politik aracı doğru seçmek ve toplumsal ahlaka dönmektir.

Bugüne kadar insanlığa kaybettiren temel nokta, halkların komünal ve demokratik duruşunu esas almamak olmuştur. Demokrasi de yanlış tanımlanmıştır. Şimdiye kadar tanımlandığı gibi demokrasi bir devlet şekli değil, devletli toplum dışında kalan toplumun komünal duruş tarzı, yaşamı, örgütlülüğü ve mücadelesidir. Özcesi buna dev-

let olmayan demokrasi diyoruz. Bu yaklaşım, anlamlı, gönülden onaylı, aydınlatılmış halk düzeninin otoritesi; bürokrasiye boğulmamış, her yıl memur yöneticilerini seçen, gerektiğinde ise geri çeken halkların demokrasisidir.

Doğal toplumdan günümüze kadar ezilen sınıf ve grupların, etnisitenin demokratik duruşu varolmuştur. Sınıf esasına dayanan Atina vb. yerlerdeki demokrasiler de olmuştur. Ancak bunun pek anlamlı ve istenilir olamayacağı açıktır. Çünkü sınıf esasına dayanan demokrasi önlenmezse devlet iktidarına götürür. Oysa halkların demokrasisinde kölelere, serflere ve işçilere yer yoktur. Demokrasilerde yönetilme olmaz, kendini yönetme vardır. Demokraside birey kendi iş komününün üyesi olarak çalışır. Komünalizm ile demokrasi etle tırnak gibi birbirine bağlıdır.

Demokrasi ile özgürlük ve eşitlik arasındaki ilişkinin de doğru anlaşılması gerekir. Bunlar birbirine karşıt olmadığı gibi, demokrasi, özgürlük ve eşitliğin boy verdiği gerçek vahadır. Demokrasi devlet inkarı olmadığı gibi, devletin süs örtüsü de değildir. Devleti yıkarak demokrasi istemek bir yanılgıdır. Doğrusu, uzun süre içinde sönmesi gereken devletle demokrasinin ilkeli bütünlüğünü yürütebilmektir. Bu noktada altın kural, ne kadar devlet o kadar az demokrasi, ya da ne kadar demokrasi o kadar az devlettir.

Demokrasi, bir halkı kültürü temelinde özgür ve eşit yaşatmak için en uygun politik sistemdir. Demokrasiler, aşırı kâr hırsına da bireysel ve kurumsal tembelliğe ve sorumsuzluğa da onay vermez. Kamusal ve özel ekonomi dengesinde optimal noktayı yakalar. Uygun yatırımlar, verimli üretim ve adil dağıtım esastır. Halkın gerçek ihtiyaçlarını karşılama noktasında arz-talep dengesini yakalar. Böylece toplumsal piyasa gerçek anlamda kurulur ve öldürücü rekabetin yerini yarışma ruhu alır.

Demokraside sınıf, cinsiyet, etnik, dinsel, entelektüel, mesleki vb. ayrımı yapılmaz. Yine bireysellik ile toplumsallık arasındaki optimal dengeyi yakalamak esastır. Aksi taktirde komünal özelliğe ağırlık verilirse demokrasi totalitarizme, her şey birey için mubah görülürse, bu da anarşizme ve bireyin toplum aleyhine aşırı güçlenmesine yol açar. Sonuçta iki eğilim de toplum üzerinde diktatörlüğe, keyfi yönetime ve yozlaşmaya götürür.

Demokratik toplum mücadelesinde gençliğin de özgün bir yeri vardır. Gençlik bir yandan ataerkil toplum ve resmi düzenin ideolojik şartlanması altında bocalarken, diğer yandan yeniliklere açık dinamik bir yapısı vardır. Önündeki tuzaklara karşı kendini eğiten ve uyanık olan gençli-

ğin, amaç ve yöntemli yaşamı temel disiplin olarak görüp seferber olduğunda, sabır ve inadı eksik etmediğinde kazanamayacağı bir şey yoktur. Yaşlıların tecrübesi ile gençliğin dinamizmi arasındaki bağ doğru kurulursa ve gençliğin demokrasi hamlesine aktif ve yetkin katılımı sağlanırsa, başarı oranı çok daha yüksek olur.

Demokratik dönüşüm, esas olarak resmi devlet toplumu dışında kalan tüm sivil toplumun kendi özgünlüğünde demokratik örgütlenmesini gerektirir. Demokratik örgütlenmenin temel biçimleri olarak en üstte Demokratik Konfederalizm esasına göre örgütlenmiş Genel Halk Kongresi, şehir ve kasabalarda halk meclisleri, mahalle ve köylerde komünler, yine kooperatifler, sivil toplum örgütleri, insan hakları ve belediye örgütlenmeleri sayılabilir. Demokratik toplumun ideolojik, teorik ve yönetsel koordinatörü olarak demokratik siyaset odaklı siyasi partilerin oluşturulması da hayatidir. Devlet alternatifi olmayan, ama ona teslimiyeti de reddeden, gerektiğinde ilkeli uzlaşmaya açık olan Halk Kongreleri kaosu aşmada, esas olarak demokratik toplumun siyasi, öz savunma, yasal, sosyal, ahlaki, ekonomik, bilimsel ve sanatsal ihtiyaçlarına uygun kurum, kural ve denetim görevlerini yerine getirme temelinde işlevsel kılınabilir.

Demokrasinin dili halkın eylemidir. Eylemsiz demokrasi, sessiz insan gibidir. Halkın her hareketliliği, örgütlerin her faaliyeti bir eylemdir. Basitten karmaşığa doğru gösteri, toplantı, yürüyüş, miting, protesto, grev, seçim, şartları doğduğunda yasal direnme ve ayaklanmalara kadar eylemler dizisi yerinde ve zamanında sergilenmeden demokrasi yürütülemez. Özellikle halkın temel talepleri göz ardı edildiğinde, demokrasinin birçok kural, kurum ve amacı tahrip edildiğinde eylemler zorunlu çözüm araçları olur. Eylem yeteneğini gösteremeyen bir halk ve örgüt aslında ölmüş demektir. Eylemleri hep karşıt olarak da düşünmemek gerekir. Sivil toplumda pozitif eylem anlayışı esastır.

Devlet demokratik çözüme anlamlı ve duyarlı biçimde ilgi göstermez ve şans tanımaz, halkın da elinde başka zorlama etkeni kalmazsa, o zaman ayaklanma veya halk savunma savaşları gündeme girer. Bunlar eskinin devlet amaçlı ayaklanma ve ulusal kurtuluş savaşlarından farklıdır. O tür ayaklanma ve savaşların dönemi artık kapanmıştır. Yine işgal koşullarında meşru savunma anlam kazanır. Meşru savunma genel yapılabileceği gibi, kısmi de olabilir. Ayrıca tüm devleti, ilgili ulusu, her yabancıyı hedef almak stratejik ve taktik açıdan doğru olmaz. Olağanüstü durumların dışındaki normal ko-

şullarda da halkın öz savunması göz ardı edilmeyecek bir husustur. Buna göre tüm halk öz savunma sistemi içine çekildiği gibi, halk savunma güçlerinin eğitilip örgütlenmesi de demokrasinin en temel görevlerinden birisidir.

b- Demokratikleşmeyi kadın özgürlüğü çizgisinde ele almak, hiyerarşik sistemden bu yana oluşturulmuş toplumsal cinsiyetçiliği özgürleştirmeyi hedeflemek, toplum yaşamını özgür ve eşit kılabilmek açısından hayati önem taşır. Öncelikle kadına içerilmiş bulunan köleliği karşılayacak bir özgürlük tanımına ihtiyaç vardır.

Kadın olgusuna daha derinlikli yaklaşıldığında, biyolojik bir cins olmanın ötesinde adeta en çok ezilen bir soy, sınıf, ulus muamelesi gördüğü anlaşılacaktır. Hiçbir soy, sınıf veya ulusun kadınlık kadar sistemli bir köleliğe tabi tutulmadığını iyi bilmek gerekir. Kadının köleliğe alıştırılmasıyla hiyerarşiler kurulmuş, toplumun diğer kesimlerinin kölelik yolu açılmıştır. Erkeklerin köle olması, kadının köleliğinden sonradır. Cins köleliğinin sınıf ve ulus köleliğinden farklı yönleri de vardır. Meşrulaştırılması ince ve yoğun baskılarla birlikte duygu yüklü yalanlarla sağlanır. Kadının kamusal alanda bulunması dince yasak, ahlaken ayıp olarak sunulur. Giderek tüm önemli toplumsal etkinliklerden uzaklaştırılır. Siyasal, toplumsal ve ekonomik etkinlikler erkeğin eline geçtikçe kadının zayıflığı daha da kurumlaşır. Tüm maddi ve manevi güç olanakları erkeğin elinde biriktikten sonra kadın adeta yaşayan ölü durumuna gelir.

Kadın üzerindeki bu derin köleliğin iktidar olgusuyla bağlantısı vardır. İktidarın doğası kölelik ister. Devlet iktidarını elde tutan erkek, onun mikro modeli olan ailede de iktidar sahibi olur. Kadın ve çocuklar üzerinde sınırsız hak sahipliği yapar. Mülkiyetin en temel kaynağı ailede ve kadın üzerindeki kölece tasarrufta aranmalıdır. Kadın üzerinde oluşmuş kölelik ve mülkiyet dalga dalga tüm toplumsal düzeye yayılır. Sonuçta kaybeden sadece kadın değil, bir avuç hiyerarşik ve devletçi güç dışında tüm toplum olur.

Sürekli bir kriz durumunu yaşayan kadın kimliği, doğru bir özgürlük tanımı, uygun araçlar ve etkin mücadeleyle güncel krizden büyük kazanarak çıkabilir. Ama bu kendiliğinden olamayacağı gibi, genel demokratik çabayla da olmayabilir. Onun için kadının bizzat kendi demokratik amacı, örgüt ve çabasını sergilemesi gerekir. Son çeyrek yüzyılda feminizm bu konuda belli bir aydınlanma getirmiştir, ancak yetersizdir.

Biyolojik bir cins olarak yaşamda kadının daha merkezi ol-

duğu, doğaya ve yaşama daha yakın durduğu, güçlü duygusal zekâsından dolayı yaşamda daha dengeli ve tahripkârlıktan uzak olduğu, kutsal kitapların iddialarının tersine erkeğin kadından türediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle kadın, öncelikle erkek egemen kültürün dayattığı "eksikli", "hastalıklı" tanımını derhal reddetmeli, özgür yaşamın kendi etrafında şekilleneceğini erkeğe hissettirebilmelidir.

Kadının zayıflık ve kötülüklerine dair söylenen şeylerin tümünün yaratıcısı erkektir. Bu nedenle öncelikle erkeğin ideolojik saldırılarına karşı yetkin durmak gerekir. Erkek egemen ideolojiye karşı, feminizmi ve kaynaklandığı kapitalizmi aşarak, kadın özgürlük ideolojisiyle silahlanıp, mücadele edilmelidir. Erkek egemen iktidarcı zihniyete karşı kadının özgürlükçü, doğasal zihniyetini yetkin kılıp, öncelikle ideolojik alanda kazanmayı bilmek büyük önem taşır. Unutmamak gerekir ki, geleneksel kadınsı teslimiyet fiziki değil, toplumsaldır. İçerilmiş kölelikten gelir. O halde, öncelikle ideolojik alanda teslimiyetçi düşünce ve duyguları yenmek, erkeğin ideolojik saldırılarına karşı yetkin durmak gerekir.

Kadın özgürlüğü politik alana yönelirken, savaşımın en çetin yanıyla karşı karşıya olduğunu bilmelidir. Kazanımları kalıcı kılacak olan politik alanda sonuç alabilmesi demek, kadının devletleşmesi hareketi değil, tersine devletçi ve hiyerarşik yapılarla mücadele etmek, devlet odaklı olmayan, cins özgürlüğünü ve ekolojik toplumu hedef alan demokratik siyasal oluşumları yaratmak, bunda öncü rol oynamak demektir. Bu da kapsamlı kadın örgütlenmesini ve mücadelesini gerektirir. Her türlü sivil toplum, insan hakları örgütleri, yerel yönetimler demokratik mücadelenin örgütleneceği alanlardır. Tıpkı sosyalizmde olduğu gibi, kadın özgürlüğüne ve eşitliğine giden yol da en kapsamlı ve başarılı demokratik mücadeleden geçer. Demokrasiyi kazanmayan kadın hareketi özgürlüğü ve eşitliği de kazanamaz.

Sosyal alanda en önemli sorun aile ve evlilik gerçeğidir. Aileyi iktidar toplumunun halk içindeki yansıması, ajan kurumu olarak görmek gerekir. Erkek, toplumdaki iktidarın aile içindeki temsilcisi, onun yoğunlaşmış ifadesidir. Kadın evlenirken, aslında köleleşir. Bu tür ilişkileri aşan, politik alanı demokratik zihniyetle çözerek, cinsiyet özgürlüğünü tam sağlayan, buna uygun ortak yaşam iradelerini ortaya çıkaran bir anlayış ve çabaya ihtiyaç vardır.

Günümüz dünyasında ağızlarda en çok sakız edilen aşkı canlandırmak, en zor devrimci görevlerden biridir. Aşk büyük emek, zihniyet aydınlığı ve insan-

lık sevgisi ister. Aşkın en önemli şartlarından biri, çağın bilgeliği sınırlarında seyredebilmektir. İkincisi, sistemin çılgınlıklarına karşı büyük duruşu dayatır. Üçüncüsü, kurtuluşsuz, özgürlüksüz birbirinin yüzüne bile bakılamayacağını bir ahlaki tutum olarak benimsemeyi gerektirir. Dördüncüsü, cinsel güdüyü bu üç hususun gereklerine tutsak etmeyi gerektirir. Bunlar dışında atılacak her adım gerçek aşkın inkârı olur.

Kadına yaklaşımı, bir kültürel devrim gibi ele almak en doğrusudur. Mevcut kültürle özgürlükçü çözüm sağlanamaz. Kadın özgürlüğünde mesafe alamayanların, hiçbir toplumsal ve siyasal özgürlük alanında çözümleyici ve dönüştürücü olamayacaklarını anlamaları gerekir. Kadın üzerindeki mülkiyet ve iktidar ilişkisi yıkılmadan, özgür kadın-erkek ilişkisi gerçekleştirilemez.

Yüzyılımızı özgür kadın iradesinin yükseleceği bir toplumsal zaman olarak görmek gerçekçidir. Kadınlar için belki de yüzyıl dayanabilecek kalıcı kurumlar oluşturmak önem taşır. Kapitalist sistemin sonul kaosundan gerçek aşklardan beklenen büyük gücü, özgür kadın etrafında yaratarak çıkış yapmak, aşka gönül vermiş ve baş koymuş gerçek kahramanların en soylu ve kutsal işlerinden olsa gerekir.

c- Demokratikleşme ve cinsiyet özgürlüğü mücadelesini ekolojik devrimle birlikte ve iç içe yürütmek bizi amaçlarımıza ancak ulaştırır. Bunun için de derin bir ekolojik bilince ve yaygın örgütlenmelere ihtiyaç vardır.

Toplumsal sistem krizi ile birlikte gittikçe derinleşen ekolojik krizin kökenlerini uygarlığın başında aramak en gerçekçi yoldur. Toplum içinde tahakkümden kaynaklanan insana yabancılaşma geliştikçe, bunun doğaya yabancılaşmayı da beraberinde getirdiği ve ikisinin bir iç içeliği yaşadığı bilinmelidir. Hiyerarşik devletçi sistemin oluşumunda dayandığı egemenlikçi zihniyet, doğaya yabancılaşmanın temelini oluşturur. Toplumu var eden komünal bağ inkâr edilip, yerine hiyerarşik devletçi güçlerin gelişimi esas alındıkça, doğayla yaşam arasındaki bağı unutan, önemsiz kılan bir zihniyet durumu gelişir. Uygarlığın bu biçimdeki her yükselişi, daha fazla doğadan kopma ve çevreyi tahrip olarak yansımasını bulur.

Toplum, özünde ekolojik bir olgudur. Ekoloji, toplum oluşumunun dayandığı fiziki ve biyolojik doğadır. Dünya gezegeninin fiziki oluşumuyla biyolojik oluşumu arasındaki ilişki her geçen gün daha çok aydınlanmaktadır. Yaşamın suda başlaması ve oradan karaya yayılması bilimsel açıdan çözümlenen bir durumdur. Yine insan türünün genelde canlılar, özelde hayvanlar alemindeki evrim zincirinin en son halka-

sı olduğu değerlendirilmektedir. Bundan çıkan sonuç, insan türünün rasgele yaşayamayacağı, evrim zincirinin gereklerine bağlı kalmak zorunda olduğudur. Doğadaki evrim bütünlüğü türlerin karşılıklı bağlılığına dayandığı için, bu bağlılık yitirilir de evrim halkalarında büyük kopuşlar doğarsa, bu durum birçok türün devam sorununu ortaya çıkarır.

Sümer mitolojisiyle başlayıp gelişen tanrı-cennet zihniyeti, gerçek doğanın yerine iktidarın yükselen güçlerinin sahte dünya tanrılarının geçirilmesidir. Bu süreç derinleştikçe doğa ana unutulmuştur. Daha da ileri gidilerek 'vahşi doğa' tanımlamaları temelinde büyük bir yabancılaşma ortaya çıkmıştır. İktidar gücünün zorbalık ve yalan ürünü olan bu birikimleriyle anti-doğasal bir yaşamı mümkün kılması, ekolojik sorunların temelidir.

Rönesans özünde doğayla kopan zihniyet bağının yeniden kurulmasıdır. Zihniyet devrimi doğanın canlılığı, üretkenliği ve kutsallığı üzerinde geliştirilmiştir. Ancak kapitalist sistem bu süreci saptırmış, derinleştirilen toplumsal sömürü yöntemlerini doğanın istismarıyla birlikte yürütmüştür. Doğanın canlılığını ve dengesini düşünmeden yoğun bir saldırı geliştirilmiştir. Sonuçta toplumsal krizle çevre krizi birleşmiştir. Kanser gibi büyüyen kentler, kirlenen hava, delinen ozon tabakası, hayvan ve bitki türlerinde ivmeli azalış, orman tahribi, akarsu kirliliği, her tarafta çöp dağları, anormal nüfus artışı gibi olgular ekolojik kaosa işaret etmektedir. Kapitalist devletçi sistemin doğayla ilişkilerde de geldiği nokta budur.

Sınırlı olarak gelişen çevre bilinci ekolojiyle devrimsel bir sıçrama yapmaktadır. Toplumla doğa çelişkisinin anlaşılmasını sağlamada öncü rol oynamaktadır. Toplumun oluşumunda doğal bir anormallik ve çelişki yoktur. Doğal komünal toplumun doğayla bağı, çocuk-ana bağı gibidir. Doğa dini komünal toplumun dinidir. Felsefeye göre, insan kendi farkına varan doğadır, en gelişmiş doğa parçasıdır. Doğayla çelişki ve giderek yabancılaşma hiyerarşik devletçi sistemle ortaya çıkmış, kapitalist devletçi toplum sistemiyle de tam bir uçurum noktasına ulaşmıştır. Kapitalist sistemin yaşadığı kaosla çevre felaketi arasındaki ilişki diyalektiktir. Dolayısıyla ancak kapitalist devletçi sistemden çıkış, doğayla olan köklü çelişkileri aştırabilir. Yalnız başına çevrecilik hareketleri yetmez, ancak devrim niteliğinde bir ekolojik bilinç, örgütlenme ve eylemlilik ağır sorunları çözebilir. Bunun somut ifadesi ise demokratik konfederasyondur.

Ekoloji, kapitalizmin antiahlakiliğine karşı yeni toplumsal ahlakı esas alan, doğayla dostluk, doğal dine inanış ve doğal

organik toplumla bilinçli bir temelde bütünleşmedir. Bir dönemlerin yoğun sınıf ve ulus bilinci gibi, şimdi de yoğun demokrasi ve çevre bilinci kampanyaları düzenlemek gerekir. Pratik olarak bu alanda çok sayıda örgütlenmeyi geliştirmek, demokratik toplumun ayrılmaz bir parçası kılmak, özgürlükçü kadın hareketiyle dayanışma içinde olmak önemlidir. Önümüzdeki dönem, çıplak hale getirilmiş doğanın orman, bitki ve hayvanlarına kavuşması için verilen büyük mücadelelere tanık olmalıdır.

Ekolojik bilinçten yoksun bir toplumsal bilinçlilik, reel sosyalizmde de görüldüğü gibi yozlaşmak ve çözülmekten kurtulamaz. Ekolojik bilinç temel ideolojik bir bilinçtir. Felsefe ile ahlakın sınırları arasındaki köprü gibidir. Çağdaş krizden kurtarıcı politika, ancak ekolojik olduğunda doğru bir toplumsal sistemliliğe götürebilir. Ekoloji ve kadın özgürlüğü geliştirildikçe, ataerkil-devletçi sistemin tüm dengeleri bozulmaktadır. Gerçek bir demokrasi ve sosyalizm mücadelesi, ancak kadın özgürlüğü ve çevrenin kurtuluşu amaçlandığında bütünlük kazanabilir. Ancak böylesine bütünleşmiş yeni bir toplumsal sistem mücadelesi, güncel kaostan çıkışın en anlamlı biçimlerinden biri olabilir.

Sosyalizmin eşitlik, özgürlük ve demokrasi ile bağı ve bunların toplamından oluşma gerçeği iyi anlaşılmıştır. Bilimsel-demokratik sosyalizm olarak ifadelendirebileceğimiz bu çizgisel yaklaşım, günümüzde insanlığın yaşadığı karmaşık gerçekliği aydınlatmada ve insani öze uygun çözümler geliştirmede büyük bir mesafe kaydetmiş bulunmaktadır. Bu temelde, ABD öncülüğündeki kaos imparatorluğu ile devletçi sistemin iktidarını sürdürme çabasına karşılık, küresel düzeyde demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü toplumun inşası için gerekli genel teorik perspektiflerle özgün örgüt ve eylem taktiklerini geliştirmek ve bu çerçevede ilerlemeye çalışmak insanlığın geleceği açısından büyük önem arz etmektedir.

Kapitalist sistem ahlakın yadsınması temelinde oluştuğundan, demokratik, cinsiyet özgürlükçü ve ekolojik toplumu inşa ederken, teorik-etik ve pratik-ahlak olarak hareket etmek vazgeçilmez bir ilke ve tutumdur. Bu temelde kapitalizmin küresel kaos imparatorluğuna karşı halkların küresel demokratik uygarlığına yönelirken, büyük bir zihniyet devrimi olan bilimsel-demokratik sosyalizm, insanlığın bilinç ve eylem kılavuzu olacaktır".

Demokratik Kimlik: Kimlik bir aidiyet belirtir. Bireyin kimliği; hangi topluma mensup olduğundan tutalım tüm kişisel bilgilerine kadar, hakkındaki hemen her bilgiyi içerir. Bu resmi, taşı-

nan ve tanıtan kimliktir. Aidiyet anlamında alındığında ise, kimlik, anlam derinliğine ulaşır. Bir düşünce, inanç, sınıfsal durum ve duruş, doğaya bakış vb. felsefi bakış bütünlüğü kimliği oluşturur. Demokratik kimlik de bu anlamda, demokratik bakış ve duruşu ifade eder.

Demokratik kimliğe sahip insan, demokrasiyi tüm kurum ve kurallarıyla savunan insandır. O kimliğin tanıdığı geçerli kural ve ölçü; demokratik kural ve ölçülerdir, belirlenen kural ve ölçülerin eksiksiz uygulanmasıdır. Demokratik kimlik; demokrasinin temel normlarını içinde taşıyan bir niteliğe sahiptir. Demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak öncelikle halkın söz ve karar yetkisini içerir. Tüm karar süreçlerinin seçimle oluşması demokrasinin olmazsa olmaz kabilinden ölçü ve kurallarıdır. Bunun için de halkın örgütlenmesi ve düşünce özgürlüğünün tam bir uygulama alanı bulması gerekir. Temsili demokrasinin yetersiz kaldığı günümüzde taban örgütlenmesini ve bu örgütlenmelerin birbiriyle ilişkilenmelerini sağlamak da demokrasinin gereği olduğundan, demokratik kimlik böyle bir zihniyeti kapsamak durumundadır. Tüm toplumsal kesimlerin taleplerini yansıtmak çağdaş demokratik kimliğin temel ölçülerindendir.

Demokrasi genel olarak birey-toplum, birey-devlet ve toplum-devlet ilişkilerini düzenleyen yönetim olarak ifadelendirilir. Ancak bu ifadelendirmelerin tam anlamıyla uygulandığı söylenemez. Devlet genelde birinci öğe olarak ele alınır ve demokrasinin uygulanması da bunun üzerinden yürütülür. Bu da demokrasiyi ve demokratik kimliği daraltır. Önderlik demokrasiyi en geniş kapsamıyla ele alır ve bunu grup kimliğinin tanınması ve içselleştirilmesi olarak tanımlar. Bu anlamda demokratik kimlik, grup kimliğini tanıma başta olmak üzere, demokrasiyi en geniş kapsamda tanıma ve uygulama anlayışını ifade eder. Günümüzdeki demokratik duruş; özgürlük, eşitlik, insan hakları, doğal çevre arayışları, kadın özgürlüğü ve eşitliği, kültürel kimliklerin tanınması vs. demokratik kimliğin genel çerçevesini oluşturur.

Kadının özgürlük düzeyinin, toplumun özgürlük düzeyi olduğu vurgulanır. Bir toplumda kadın ne kadar eşit ve özgürse, sadece yasalar karşısında değil, yaşamda haklarını ne kadar kullanabiliyorsa, toplum da o kadar eşit, özgür ve haklarını kullanabilir düzeydedir. Bu sadece toplum için değil, demokrasi için de geçerlidir. Tam bir demokrasi veya demokratik kimlik, kadının eşit, özgür ve tam katılımı çerçevesinde gerçekleşebilir. Kadına yaklaşım bu anlamda demokratik kimliğin en önemli kıstaslarından biridir. ***"En radikal özgürlükçü kimlik, kadına yaklaşımla veya bir bütün olarak kadın-erkek ilişkilerindeki düze-***

ni kavrayıp aşmakla mümkündür."

Halklar kendi kimlikleriyle kendilerini var ederler. Önderlik halklar, demokrasi ve kimlik ilişkilerini: ***"Halklar için demokratik duruş ve yürüyüş öncelikle kendi kimliğine sahipleniş, özgürlüğüne bağlanış ve özyönetimine kavuşmadır. Kendi kimlik bilinci, tarihine ve toplumsal gerçekliğine dayanmaktadır. Bilinç örgütlendiğinde güce ve güç de özgürlüğe yol açmaktadır. Halklar örgütlenip güçlenmeden özgürleşemez. Özgürleştiğinde ise, kendi öz yönetimine kavuşması zorunlu bir adımdır. Özgürleşip de kendini yönetememek akla ve ahlaka aykırıdır. Demokrasiyi bu çerçevede tanımladığımızda, halk içinde daimi bir kimlik bilinci, her düzeyde örgütlülük çalışması ve bu sürece önderlik etme, bir bütün olarak demokratik eylem denilebilir."*** biçiminde değerlendirmektedir.

Demokrasi ile özgürlük, eşitlik ve adalet arasında kopmaz bir bağ olduğu bilinci de çağdaş demokratik kimliğin esaslarındandır. Bireyin özgürlüğüyle insanın var oluş biçimi olan toplumsallık arasında optimal dengeyi kurmak ve böyle bir bilince ulaşmak demokratik kimliğin doğru oluşması açısından önemlidir.

Demokratik Konfederalizm: Toplum ve toplum yapılanmaları üzerinden konfederasyonun tartışılması Demokratik Konfederalizm kavramını doğurdu. Devletlerin değil de toplumdaki tüm demokratik yapı ve kurumlaşmaların bir aradalığına ya da Konfederasyonun demokratik yapılanmalara dayalı oluşturulmuş biçimlerine demokratik konfederalizm deniliyor. Düşünsel yaratımı ve öncülüğünü Önder Apo'nun yaptığı demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü paradigmaya dayalı bilimsel veya demokratik sosyalizm olarak da adlandırılan ideolojik, politik ve örgütsel sistemin en önemli argümanlarından biridir.

Demokratik konfederalizim konusunda Önder Apo'nun değişik zamanlarda dile getirdiği kimi görüşleri topluca aktardıktan sonra kavramı hem teorik ve hem de pratik olarak açarak daha anlaşılır kılmaya çalışalım:

"Demokratik konfederalizm eşittir, demokratik ulus; demokratik ulus da eşittir halkın demokrasisi…"

"Demokratik konfederalizm devlet olmayan, demokratik ulus örgütlenmesidir. Demokratik konfederasyon azınlık örgütlenmesidir; kültür örgütlenmesi, dini örgütlenme, hatta cins örgütlenmesi ve buna benzer örgütlenmelerdir. Buna demokratik ulus ve kültür örgütlenmesi diyorum. Her köyde demokratik bir komün çıkar. Her kültürel örgütlemenin, bunların tümünün birleştirilmesi konfederasyondur. ...

Buna devlet olmayan demokratik konfederasyon diyorum. ..."

Demokratik konfederalizm dünya çapında solun yeni açılımı olacak. Marx ve Lenin'i iki binlerde aşarak bunu yapacağız. İki binlerde demokratik konfederalizimde bunun ideolojik temelleri var."

"Nasıl 19. ve 20. yüzyıl bir cumhuriyetler yüzyılı ise, 2000'li yılları da halkların demokratik konfederalizm yılları olarak değerlendiriyorum-...Benim devletle alakam yok, ben devlet kurmuyorum. Benim demokrasi derdim var. ...

Ortadoğu ve hatta bütün dünya halkları için geçerli çözüm demokratik konfederalizmdir. Demokratik konfederalizm devlet olmayan, demokratik ulus örgütlenmesidir. Demokratik konfederasyon azınlık örgütlenmesidir; kütür örgütlenmesi, dini örgütlenme, hatta cins örgütlenmesi ve buna benzer örgütlenmelerdir. Buna demokratik ulus ve kültür örgütlenmesi diyorum. Her köyde demokratik bir komün çıkar. Her kültürel örgütlemenin, bunların tümünün birleştirilmesi konfederasyondur. Çizgi olarak yansıtılmalı. Buna devlet olmayan demokratik konfederasyon diyorum.

Halkların temel sloganları Özgür Ulus Ve Vatan, Demokrasinin En Kapsamlı Uygulanmasından Geçen Sosyalizm -yani hukuki olmayan, eşitsizlerin eşitliğine dayanan bir eşitlik anlayışı- Dinsel İnançlara Özgürlük Ve Devlet Olmayan Demokratik Kongreler olarak sıralanabilir.

Demokratik örgütlenmenin temel biçimleri olarak en üst düzeyde bir kongreyle, tabanda yerel komünler, kooperatifler, sivil toplum örgütleri, insan hakları ve belediye örgütlenmeleri başta gelenler olarak sıralanabilir. Halk kongrelerini ne devlete alternatif ne de devletin bir kuruluşu gibi görmek gerekir. Yine ağır ulusal sorunların yaşandığı ülkelerde kongre modelleri tampon araçlar olarak hayatiyet kazanabilir. Örgüt çokluğu kadar örgüt içi demokrasi de en az genel demokratik kriterler kadar vazgeçilmezdir. Genel Halk Kongreleri özgünlüğü olan, her halkın temel sorunlarına çözüm için vazgeçilmez bir örgütlenme modelidir. Halk kongreleri olmadan halk demokrasilerinden bahsedilemez.

Partiler temel siyasal örgütler olarak demokrasilerin vazgeçilmezidir. Sivil toplum örgütlenmeleri sosyal alandaki başta gelen örgütlenme biçimidir. Hukuksal alanda insan hakları, barolar ve vakıflar önem taşır. Ekonomik alanın esas örgütlenmesi ise kooperatifler, çalışma grupları ve birçok kamusal amaçlı ulaşım, ticari, mali ve sinai nitelikte olabilir. Sağlık ve eğitim halkın en çok çözümlenmesi gereken kamusal kurumlarıdır.

Sanat ve sporun teşkilatlanması da halkın genel eğitimi açısından vazgeçilmez alanlardır. Köy düzeyinde muhtarlık ve ihtiyar heyetlerini devlet aracı olmaktan çok demokratik araçlar olarak örgütlemek gerekir. Her köy için bir 'Halk Kültür Evi' zorunludur. Şehirlerde aynı biçimlerden ayrı olarak komünler en taban örgütler olarak anlam bulmalıdır. Yine şehir meclisleri vazgeçilmez bir kurumdur. Şehirlerarası belediye birlikleri bölgesel çaplı olarak anlamlıdır. Tüm bu kurumlar ve örgütlenmeler kendilerini en yüksek karar organı olarak 'Genel Halk Kongresinde' temsil edebilmelidir. Halk Kongreleri, demokratik konfederal sistemin yönetim modelini idare meclisleri aracılığıyla uygularlar.

Demokratik konfederalizm, karar alma ve politika belirleme mekanizması değil, idare meclislerinden oluşan yönetim tarzıdır. Özü ademi merkezileşme, öz yeterlilik ve karşılıklı bağımlılıktan oluşan bir yönetim sistemi olmasıdır. Bu çerçevede konfederalizm yerleşimler ve bölgeler arasında var olan karşılıklı bağımlığı süreklileştiren idare meclisleri ağından oluşan bir sistemdir. Demokratik konfederalizmin yürütücüsü olan idare meclisleri idare kapsamına giren alana göre köy, kasaba ve büyük şehirlerin mahallelerinde karşılıklı ilişki tabanına dayanan meclisler tarafından demokratik yollarla seçilirler ve bu meclislere karşı sorumludurlar. O meclisler tarafından belirlenen politikaları uygulamak, alınan kararları pratikleştirmekle görevlidirler. Kendileri politika belirlemez, karar almazlar. Kararların ve politikaların uygulanmasında koordinasyonla yükümlüdürler. Bu meclislerin üyeleri seçici meclisler tarafından görevden çekilebilirler. Demokratik konfederalizm sistemi, politikaların oluşturulması ile koordinasyonu ve uygulanması arasında kesin bir ayırım yapmaktadır. Bu sistem yerel demokrasinin gelişkinliği, ademi merkezileşmenin düzeyi oranında uygulanabilir. Bir diğer uygulama zemini ekonominin konfedere biçime gelmesidir. Konfederal sistem, bir yerleşimde, bir kaç yerleşimi kapsayan bir alanda, geniş bir bölgede uygulanabileceği gibi birkaç bölgeyi ve ülkeyi kapsayan alanda da uygulanabilir bir sistemdir. Konfedere sistem ile devletçi merkezi yönetim anlayışı arasıda büyük farklılık bulunması demokratik konfederal sistemin esprisidir.

Hukuk yerine ahlakın esasta rol oynadığı, yaratıcı bir eğitimle yaşam tutkusu gelişkin olan, kendi içinde savaşı tanımayan, kardeşçe ve dostça ilişkilerin egemen olduğu bu toplum eşitlikle yüklü sosyalizme geçişin en doğru yoludur. Ortadoğu halk-

larının tarihte uzun süre yaşadıkları komünal toplum ve eşitliğe yakın etnik düzenleri günümüzün bilim ve teknolojik olanaklarıyla birleştirilirse, daha gelişkin demokratik, cinsiyet özgürlükçü ve ekolojik toplumunu yaşamak en soylu değer olarak anlam bulacaktır.

Bölge tarihsel olarak federatif bir karakter gösterir. Onlarca ulus-devleti kaldıramaz. Mevcut devletlerin sayısı bile çözümsüzlük üretir. Mezhep, etnik yapı, tarikatlar ve diğer cemaat türü - gruplar devleti kendilerine bağlayarak karşılıklı beslenme sürecine girerler. Daha da çoğaltılacak tarihsel ve toplumsal nedenlerle bölgede demokratik konfederalizmin kuruluş zemini güçlüdür. Mevcut teokratik, otokratik ve anti demokratik yapılarda çıkarı olan egemen güçlerin aşılması, halkların demokratik eylem gücüyle mümkündür. İç içe geçmiş olan diller, inançlar ve aynı ölçüde kültürler mozaiğinde konfederal demokratik örgütlenme en doğru çözüm olacaktır.

Demokratik konfederal çözüm, Kürdistan parçaları ve yurtdışındaki Kürtler arasında bağlayıcı ilişki sistemi yaratırken, bölge halkları arasında da karşılıklı yarara ve ortaklaşmaya dayanan birlikteliğin zeminini güçlendirecektir. Bu şekilde demokratik konfederal Kürdistan, demokratik Ortadoğu konfederasyonunun anahtarı olacaktır."

Tüm bu tespitler üzerinden demokratik konfederalizimi daha da açmak gerekirse; Demokratik Konfederalizim, ulusun demokratik bileşenlerinden oluşur. Devlet dışı sosyalite ve örgütlenmenin toplumsal, siyasal organizasyonunu kapsar. Sivil toplum örgütlülük alanını temel almakla birlikte onu da aşan tüm toplumsal bileşenlerle hareket eder. Onların birliğini ve dayanışmasını sağlar. STÖ'ler, siyasal partiler, dernekler, vakıflar, ekonomik kurum ve kuruluşlar, kadın hareketleri, çevreci-ekolojist hareketler, gençlik hareketleri başta olmak üzere toplumun her alanındaki örgütlülükleri yer alır. Bir alana özgü (örneğin gençlik, kadın veya ekonomik çalışmalar) çalışma, kendi bütünselliği içinde organize olur ve kendi alan çalışmalarının inisiyatifli varlığı üzerinden diğer alan çalışmalarıyla dayanışırlar. Günümüzde toplumu oluşturan dokuz alandan bahsedilir; siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, medya, hukuk, eğitim, sağlık ve kamu güvenliği alanları. İşte tüm bu alanların genelde devlet tarafından örgütlendirilmesi beklenirken, demokratik konfederalizm'de ise bu alanlar devlet dışı alanlar haline getirilmeye çalışılarak, kendi örgütlülüklerine kendilerinin gitmeleri sağlanmaya çalışılır.

Demokratik Konfederalizm; içte demokratik ulus, dışta ise ulus üstü yapılanmayı temel alır. Demokratik ulus anlamında

ulusun siyasal sosyal, ekonomik, kültürel, inanç ve mezhepsel, etnik, cinsiyet özgürlükçü, ekolojik, yerel-komünal vb. her alanındaki örgütlülüklerinin birliğidir. Ulus üstü anlamında ise devlet sınırlarına takılmadan demokrasiyi kabul eden her türlü organizasyon, örgüt, etnik-ulusal yapı ile birliği kapsar. Bu anlamda Demokratik Konfederalizm içte demokratik ulus ve birliği yaratırken, dışarıda da ulus üstü birlikteliklerin oluşumunu sağlar. Ve tüm bu yapıların demokratik temel ilkeler etrafında gönüllü bir araya gelmesinden oluşur. Demokratik Konfederalizm ilişkilenme ve yönetim ağını devlete dönüştürmeden her alanda örgütlenmiş toplumun kendi kendini yönetme organizasyonudur. Kısaca devlet dışı toplumsallığın toplumsal ve yönetsel organizasyonudur. Görüldüğü gibi Demokratik Konfederalizm tanımından demokrasinin ve demokratik örgütlülüğün temel ilkeler etrafında birlikteliğini anlamak gerekir. Bu sisteme başka bir ifade ile Demokratik Komünalizm de denilebilir.

Demokratik konfederalizmde önemli bir olguda, özgür- eşit yurttaşlık bilinci ve örgütlülüğüdür. Devlete aidiyet anlamında yurttaşlık demokratik konfederalizmde aşılır ve yerine demokratik ulus bireyi anlamında özgür yurttaşlık gelir. Ayrıca devlet dışı alanın örgütlülüğünü hedefleyen demokratik konfederalizm kendi yurttaşlık kavramını yaratmak zorunda olduğu gibi, bu yurttaş tanımına dayalı sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal alanların bileşiminden oluşacaktır. Bu bileşimin en somut örgütlülüğü Özgür Yurttaş Meclisleridir, Komünleridir. Politika devlet dışı bir alan haline getirilir. Demek ki demokratik konfederalizm en yerelde örgütlenmiş -köy ve mahalle- olarak gelen -kasaba, şehir ve ülke düzeyine kadar- halkın örgütlülüğüdür. Bu anlamda demokratik konfederalizim Özgür yurttaş komün ve meclisleri konfederasyonudur. Toplumun yukarıda saydığımız yedi alanına dağılmış örgütlülüklerine ek olarak, politikayı yerelden yapan meclis ve komünleri eklenecektir tanımımıza. Politikayı da profesyonel temsilciler -milletvekilleri, devlet bürokratları- ile değil de, gerçek sahipleri, çıkar grupları ve halk örgütlülükleriyle yapmak diğer temel bir tanımdır.

Konuya daha geniş bir çerçeveden bakarsak; Konfederasyon yeni bir kavram değildir. Siyasal, sosyal, ekonomik vb. alanlarda bir entegrasyon ve bir aradalık biçimi olarak devletler, sendikalar, dernekler, birlikler, hatta aşiretler vb. arası ilişkilerde uygulanan bir sistemdir. Bu anlamıyla konfederasyon bir entegrasyon biçimi olarak tanımlanabileceği gibi bir toplumsal organizasyon olarak da tanımlanabilir.

Tek üniteli merkezi yapılara üniter yapılar, iki veya daha fazla,

ama yetkinin merkez ve yerel arasında bölüştürüldüğü ve son sözün federal yapıda sonuçlandığı yapılara federal; bağımsız, çok üniteli aynı zamanda temel ilkeler etrafında birlik oluşturan ve temel ilkeler karşısındaki sorumlulukla birlikte son sözün bağımsız ünitelere verildiği yapılara da konfederal yapılar denilmektedir.

Yapıların oluşumu, işleyişi ve karar alma-uygulama mekanizmaları açısından bu üç yapıyı karşılaştırmalı ele almakta fayda olabilir.

Üniter sistem, salt devlete özgü bir yapı değildir. Bir örgüt, her hangi bir yapılanma veya bir aile yapısı da üniter olabilir. Bir tek yapıdan bahsedilmekte, bu yapının bir merkezinden konuşulmaktadır. Kararlar bu merkezden herhangi bir yerle paylaşılmadan alınmakta; karar alma, uygulama ve denetleme süreçleri başka bir merkez ile paylaşılmadan işlemektedir.

Federasyonda birden fazla ünite vardır. Federasyon iki ana yapıya dayanır. Birisi küçük parça olurken diğeri bütünü ifade eder. Ondan dolayı bir federe, bir de federal yapılanma vardır. İşleyiş olarak iki yapılanma arasında paylaşılan karar alma mekanizması işlemektedir. Son söz federal yapılanmadadır.

Konfederasyon üniter olmadığı gibi federasyondan ayrılan yanları da taşır. Konfederasyonda da birden fazla ünite vardır, ancak Konfederasyonda çokluk var olup, bu çoklu yapıya dayalı bir kararlaşma süreci işlemektedir. Kararlaşmada son söz konfederasyonlardadır. Bu yönüyle federeden ayrılan yanları çok daha fazladır. Merkezilik konfederasyonda daha fazla dağıtılır. Burada parça bütün ilişkisi değil, çokluk vardır. Her ünitenin kendi kararlaşması ve bu kararlaşmaların ortaklaşması esastır. Kararlaşmaların bu niteliğinden dolayı konfederasyonun anlamı zayıflamaz. Burada konfederasyon taktiksel değildir. Konfederasyon ortaklaşma, konsensüs, harekete geçme ve her ünitenin kendisini daha iyi yürütebilmesi açısından stratejiktir. Fakat tek tek ünitelerin yapılanmasına, kararlaşmasına, hareket etmesine, uygulamaları denetlemesine, iç işleyişi oturtmasına, (siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik) başlı başına bir iç özerklikle-bağımsızlıkla inisiyatif tanınır. Konfederasyonun temel tanımı bunu gerektirir. Yani tüm üniter ve sıkı merkezi yapılardan hem yapılanma üzerinden hem de kararlaşma süreçleri ve işleyişleri açısından farklılıkları ile ayrım gösterir.

Bu yapılanmalar çoğunlukla devlete kavuşturulduğundan, mevcut kullanımıyla daha çok devleti akla getiriyor. Mesela üniter yapı denildiğinde akla ulus-devlet gelir. Ana kültür dışında ayrı kültürel yapılanmalar olamaz. Ondan dolayı Türkiye'de Laz, Kürt ya da

Çerkez kültürü kabul edilmez. Üniter yapının bütünlüğü içinde bütünü bölecek bir siyasal yapı olamaz. İdari devlet yapısı dışında kalan yapılar bile (sivil toplum örgütleri, üniversiteler, spor kuruluşları vb.) bir şekilde devlete bağlanır. Hiçbir örgütlenme ve alan devletten bağımsız çalışamaz. Karar alma mekanizmaları tek üniteye göre şekillenmiştir.

Federasyonlar için ise durum daha farklıdır. Yavaş yavaş birliğe dönüştürülmeye çalışılan federasyonlar bulunmaktadır. Almanya ve İsviçre buna örnektir. ABD kısmen böyle işlemektedir. Bazıları otonom bölgeler şeklinde olup eyalet sisteminden de daha gevşek yapılara doğru gitme eğilimindedirler. Ama merkezi yapılanmanın bir benzerini kendi alanında işleten bir yapıları vardır. Yanı başlarındaki bir üniter devletten temelde farkları bulunmamaktadır. Konfederasyondaki gibi farklı özellikler taşımaz. Merkezi yapılanmaya dayalıdırlar. Problemlerinde inisiyatif merkezindir.

Merkezin hiç devretmeyeceği faaliyetler vardır. Mesela ulusal güvenlik, adalet sistemi, dış ilişkiler, silahlı güç kullanımı vb. gibi temel ayaklar, baştan itibaren merkezin güçlü tutulması kaygısının bir nedeni olarak merkezin elinde tutulur. Yani "merkez olarak güçlü olmalısın ki parçalarda sorun çıktığında son söz sende olabilsin." yaklaşımı esastır. Federasyonun bu mantığından dolayı baştan itibaren devredemediği görevleri vardır.

Konfederasyon mantığında ise bunlar değişmektedir. Konfederasyonda çoklu bir yapı vardır. Bazen bu çoklu yapı, devletlerden de oluşabilmektedir. Başından itibaren birikmiş bir güç yoktur. Merkezileşme ihtiyaç temelinde, güç birliği yapmak ya da ortaklaşmayı yakalamak için yapılır. Üniteler, refahın, ekonominin, eğitim ve sağlık sisteminin yatay paylaşılması için birleşir. Zaten konfederasyon bu amaçla kurulmaktadır. Yani konfederasyon, bileşenlerinden çok ayrı, onların üstünde bir yapılanmayı taşımamaktadır. Bütün bunların bir araya gelmiş yapılanması olarak tanımlanmaktadır. Her hangi bir anlaşmazlık çıktığında tek tek yapılara inisiyatif verilebilmektedir. Konfederasyonu oluşturan üniteler ayrılabilecekleri gibi ortaklaşmanın bir kısmına da katılmayabilirler. Yani devlet olarak bazı antlaşmalara girmeyebilirler. Konfederasyondan çıkmadan özerklik korunabildiği gibi kimi kararlaşmalara dahil olunmayabilir. Bu, konfederasyondan ayrılma hakkı olmasına karşın istenildiğinde kararların uygulanması istenildiğinde de uygulanmaması anlamına gelmez. Yani o noktada birliği güçlendiren değil de, parçalayan bir pozisyonda olmak, istediği yere çeken keyfi bir tarz söz konusu değildir, ortaklaşabilmektedirler. Zaten gönüllü birliktelikle bir araya gelin-

miştir. İstenildiğinde çıkılabilmektedir, ama bir arada olunduğu sürece konfederasyona tabi olunmaktadır.

Özetlersek; tek üniteden oluşan yapıların homojen bütünlükten oluştuğu, özellikle karar mekanizmasını parçalamadığı, daha sonra bu kararlaşmanın uygulanması ve denetlenmesinin de bu merkezi yapılara göre yürütüldüğünü belirttik. Yine federal yapıların parça ve bütün olmak üzere iki üniteden oluştuğunu, son kararın uygulanmasında bütünün, yani merkezi yapının esas olduğunu söyledik. Konfederasyonların ise, çoklu ünite yapısına dayandığını ve kararlaşmaların konsensüs üzerinden ortaklaşmalara dayanmakta olup, bu kararlaşmaların uygulanma ve denetlenmesinde her bir konfederasyonun bağımsız, özerk inisiyatife sahip olduğunu, buna rağmen gevşek de olsa merkezileşmenin sözde kalmadığını, onun da siyasal bir değeri bulunduğunu, belli bir iş ve siyasal rol temelinde merkezileşmelerin de gerçekleştirildiğini tartıştık. Üniter ve konfederal yapılar arasındaki temel farklar buradan oluşuyor. Yani siyasal yapıları, karar alma süreçleri ve uygulama ile denetim mekanizmaları farklıdır. Ama esas vurgu yapmak istediğimiz nokta farklıdır.

Dikkat edilirse bütün bu tanımlamalarda hep bir siyasal yapıdan ve karar mekanizmasından, yine bu siyasal yapı ve karar mekanizmalarında kimin öncelik taşıdığından, kimin denetleme hakkı olduğundan bahsedildi. Daha çok siyasal yapılanma üzerinden ele alınmaya çalışıldı. Zira siyaset bilimi ve devletler hukuku açısından bu kavramlar böyle ele alınmaktadır. Ancak bizler bu tanımlamalarla yetinemeyiz. Bu kavramları sadece konumuza netlik sağlamak ve bu sistemler ile Demokratik Konfederalizim veya demokratik Komünalizm sistemi arasındaki farkların daha iyi anlaşılması için ele aldık. Çünkü Önder Apo'nun sistemi a-devlet olduğu için devletçi yapılanmaya dayalı siyasal kültür ve siyasal kurumlaşma ile hareket etmez. Devletçi sınırlarda kalmaz. O nedenle konumuza kendi toplumcu kavramlaştırmalarımızla devam etmeli ve devletçi kavramların açılımını sadece bir karşılaştırma olarak ele almalıyız. Aksi tutum Demokratik Konfederalizim yapılanmasını devletçi sınırlarda algılamayı getirebilir. Bu anlamda özellikle şunu da belirtmekte fayda var: Konu açıldıkça daha iyi anlaşılacaktır ki esasında Demokratik Konfederalizim, devletçi diğer siyasal yapıların hiçbiri ile herhangi bir benzerlik göstermediğinden direkt yapılanması üzerinden veya toplumcu komünal toplumsal kavramlaştırmalar üzerinden anlatılmalıdır. O nedenle kısaca da olsa siyasal sistemler konusunu, sadece kavramımızı daha iyi ifade etme sınırında tutarak geçiyoruz.

Toplum ve toplum yapılanmaları üzerinden konfederasyonu tartışarak, Önder Apo'nun öngördüğü Demokratik Konfederalizmi biraz daha açmak gerekecek.

Tarihte aşiret demokrasilerine dayanan aşiret konfederasyonlarından bu yana konfederasyon uygulana gelmiştir. Hiyerarşik, devletçi merkezi yapılar bir yandan geliştirilirken, bir yandan da bir toplumsal ve yönetsel organizasyon olarak konfederasyonlar yerini almıştır. Bu anlamda insanlığın siyasal tarihinin devletli yapıların hâkimiyetiyle geçtiğini söylemek yanlış olur. Bir o kadar da komünal demokratik, eşitlik ve özgürlük arayışçısı sistemler varlık kazanmıştır. Aşiret konfederasyonları, doğrudan demokrasiye dayalı kent siteleri, merkezi inanışların dışında varlık oluşturan insancıl mezhepler, Ortadoğu'daki 'dervişan cumhuriyetler' (aleviler, hariciler, İsmailliler, Karmatiler vb.) , evliyalık, peygamberlik etrafında oluşan toplumsallaşmalar, Hıristiyanlığın kilise oluşmadan önceki yaşayış dönemi, Ortadoğu'nun ortaçağ boyunca yaşadığı federal-konfederal yönetim pratikleri, ortaçağ boyunca tüm Avrupa'daki komün, meclis, konfederasyon deneyimleri (İtalyan kent meclisleri, İsviçre konfederasyonu, Paris komünleri, Amerikan kasaba meclisleri, İspanyol mahalle seksiyonları vb.), daha birçokları buna örnek gösterilebilir. Kısacası ulus-devlet son iki yüzyılda hâkim olmuş olabilir, ama tarih bundan ibaret değildir, hatta feodalizmden kapitalizme geçilme aşamasındaki tüm ara dönemlerde -ki 400 yıla yakın bir süreçten bahsediliyor- insanlığın komünal konfederalist deneyimleri çok canlı ve yaygın bir pratiği ifade eder. Bu deneyimlerin toplumsal bir sistem oluşturacağını düşünenler bile varken, çeşitli sebeplerle kapitalist sisteme geçiş yaşanır. Ulus-devletin en çok tartışmalık olduğu ve aşılmasının tartışıldığı bir dönemde konfederasyonun yeniden atak yapması anlaşılırdır. Tarihsel bir hesaplaşmayı yaşıyor gibiyiz.

Fakat her konfederasyon demokratik olmayabilir, demokratik bir yönetim sistemi ile yönetilmiyor olabilir. Konfederasyon sistemi, demokratik sistem için iyi bir zemindir. Ama konfederasyon kendiliğinden bir demokrasi getirmez. Mesela bir konfederasyon içerisinde de oligarşiler oluşturabilirsiniz. O nedenle demokrasi ile konfederalizimi bir arada ele almak daha doğru olabilir. Önder Apo'nun öngördüğü ve yaratmaya çalıştığı da bu olmaktadır.

Kavram olarak konfederasyonun demokratik olanına, demokratik yapılanmalara dayalı oluşturulmuş biçimlerine Demokratik Konfederalizm denilmektedir. Burada şöyle bir fark vardır: Devletlerin konfederasyonu değil, demokratik yapıların konfederasyonu, bir aradalık sistemi söz

konusudur. Eğer devletlerin konfederasyonunu tanımlamak isteseydik yukarıda belirtilenler yeterliydi. Yani devletleri kurarsınız, bunları bir araya getirirsiniz, bazı ilkelerle hareket ettirirsiniz ve bu ilkelerle hareket edenlere konfederalizim diyebilirsiniz, ama demokratik olan, demokrasiyi amaçlayan ve işleten, yaşamın tüm alanlarındaki yapıların demokratik konfederasyonundan söz edildiği zaman temel ayrımlar başlar.

Konfederasyonu doğal demokrasiyle özdeş görmenin yanlış olduğunu belirttik. Konfederasyon dâhil hiçbir yapılanma kendi başına demokrasi getirmez. Bir konfederasyon, monarşik de, oligarşik de yönetilebilir. Yani konfederasyonun yapılanması farklı olabilir. Konfederasyon, bazen cumhuriyetle karşılaştırılıyor, bazen de diğer kapitalist sistemlerden farkının ne olduğu soruluyor. Yine reel-sosyalizmle özdeş görenler var. Hâlbuki durum öyle değildir. Konfederasyon uygulanabilir, ama demokratik olmayabilir. Bu nedenle Önder Apo demokratik konfederalizm dedi. Öngördüğü ve oluşturmak istediği sistemi devletlere ve onlar arasında oluşan hukuka göre tanımlamadı. Yine siyasal ünitelerin bir araya gelmesine ve bu üniteler arasındaki ilişkiye göre de tanımlamadı. Bu nedenle demokrasinin konfederalizimi dedi. Önder Apo daha sonra buna "Komalan" dedi.

Demokrasinin konfederasyonu derken temel bir niteliğin iyi anlaşılması gerekir. Artık burada tanımlananlar siyasi üniteler değildir. Devletler hiç değildir. Yani burada bir araya gelen konfederasyonun bileşenleri bunlar değildir. Demokratik yapıların bir araya gelmesi yaşanmaktadır. Demokrasinin konfederasyonu, toplumun örgütlülüğünün konfederasyonu olarak tanımlanmaktadır. Siyasal yapılara göre tanımlanmamaktadır. Topluma dayandırılan bir yapılanma söz konusudur. Bu açıdan bilinen, klasik devletlerarası hukuka göre olan bir demokratik konfederasyondan bahsedilmemektedir. Bu açıdan biz tanımlamalarımızı topluma göre yapmaktayız. Toplumun bütün yapısının bir örgütlenmeye kavuşmasını ve bu örgütlenmenin bir yaşam alanı oluşturmasını istemekteyiz. Toplumun bu tarzda örgütlenmiş biçimine demokratik konfederalizim diyoruz.

Kürtler uluslaşmasını tamamlamamış bir toplum olarak ulusun değerlerinin oluşumunu ve sorunlarının çözümünü artık devletleşmelerle sağlanamayacağını kavradılar. Bunu iki yüzyıl denenen ulus devlet gerçeği açığa çıkarttı. Devletle ne ulus oluşabilir, ne komşu uluslarla barış içinde yaşanabilir, ne de ulus içindeki çok zengin çeşitlilikler demokrasi içinde bir arada yaşatılabilir. Demokratik Konfederalizim ise ulus içi demokratik birlikten yanadır.

Kürtler bu şekli ile hem toplum içindeki örgütlülüklerini devlet olmayan bir organizasyona kavuşturmak istiyorlar, hem de dört parçaya ve dünyanın her tarafına yayılmış Kürt halkının demokratik yaşam birliğini sağlamayı düşünüyorlar. Aynı zamanda milliyetçiliğe karşı demokrasi bilinci ile hareket ettiklerinden, bölge halklarının ve demokratik tüm güçlerin birlikteliğini savunuyorlar.

Bu amacı gerçekleştirirken var olan devlet sistemleri ile çatışmayı, sınırlarla uğraşmayı düşünmüyorlar. Sorunlarının çözümünü devletten beklemedikleri kadar dar-çatışmalı-isyancı tepkilerini de aşmak istiyorlar. Hatta devletlerin kendi demokratik sistemlerine saygılı olmasını bekledikleri kadar devletlerle ilkeli bir aradalıklara da gidebileceklerini belirtiyorlar. Barışçıl niyetleri açık, ama demokratik sistemlerine bir saldırı olursa kendilerini sonuna kadar da savunma kararlılığındalar.

Demokratik konfederalizmin temel bileşenlerinden biri olan demokratik uluslaşmanın içte demokratik ulus, dışta ise ulus üstü birliktelikleri esas aldığı belirtilebilir. Ulus üstü birliktelikler ulus devleti aşan birliktelikler anlamına geliyor. Bir ulus demokratik yaşıyorsa ve dünyanın her hangi bir yerinde yaşayan bir ulusla birliktelik kurmak istiyorsa, bunu ulus üstü birliktelik olarak tanımlayabiliriz. Aynı şekilde ulus birlikteliği de olabilir. Ancak bu durum enternasyonalizm değildir ve hatta enternasyonalizm ulus-devletler üzeri uluslararacılık olarak bu yaklaşıma göre geridir Koma Komalan sisteminin ideolojik politik yaklaşımında ulus üstü birliktelik vardır. Ulus üstü birliktelikte ne bir ulusun hâkimiyeti ve ne de herhangi bir sınıfın hâkimiyeti ve iktidarından bahsedilebilinir. Ulusun tüm bileşenleri demokratik tarzda ilişkilenirler. Dolayısıyla dünyanın her hangi bir yerinde toplumcu bir çalışma varsa bununla demokratik temelde toplumcu çalışmalara girebilir ve onlarla dayanışılabilir. Orada devlet dışılığın gelişmesi ve demokratik komünal toplumun inşası için çalışılır. Ama bu katılım enternasyonalde olduğu gibi devlet kurma ya da yıkma üzerinden olmaz. Bu anlayış üzerinden birlik ya da örgütlenmelere gidilmez. PKK hareketinde Türkiyeli, Ortadoğulu, Kürt etnitesi dışında bireyler vardır. Bu bireylerde demokrasi ve sosyalizm arayışı gelişmişse onun üzerinden katılmaları ve gelip bu değerler için çalışıp mücadele etmeleri doğrudur. Ve öyle oluyor. Yoksa kendiliğinden bir devrime katılmak milliyetçiliği aşmıyor. Bu anlayış üzerinden bakıldığında, PKK'ye katılım Türkiye devletini yıkma üzerinden değil, Türkiye'de demokratik komünal toplumu kurma üzerinden oluyor. Yani demokratik sosyalizm için oluyor. Enter-

nasyonalizm anlayışındaki temel farkı da böylece belirlemek en uygunudur.

Demokratik ulusun yönetim organizasyonu yukarıda da belirttiğimiz gibi devlet değil demokratik konfederasyondur. Demokratik konfederalizim tabanda tüm toplumun örgütlülüğünü gerektirir. Demokrasinin ulus içinde tüm kurumlarıyla ete kemiğe bürünmesi yaşanır. En altta köylerden başlamak üzere mahalle, kasaba ve şehirlerde halk özyönetim örgütlülüklerine kavuşmuştur. Siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik, sağlık, eğitsel, vb. sorunlarını bu örgütlülükleri yardımıyla çözer. Rejimsel sistem gerçekten tabandan işleyen, politikanın yerelden etkin üretilmesi kadar uygulamaya da geçirildiği doğrudan demokrasi sistemine evrilir. Temsili cumhuriyet uygulamaları hiç görülmez mi? Tabi ki görülür, ama sistem içinde doğrudan demokrasi ilke haline getirildiğinden en aza indirgenmiştir. Cumhuriyet demokratikleştirilmiş, demokrasi derinleştirilmiştir. (Demokratik cumhuriyet demokratik konfederalizme gitmek için bir ön aşama, ara süreç formülü olarak ele alınabilir. Ama demokratik cumhuriyette kısmi anlamda sönümlenmiş olarak da olsa devlet varlığını sürdürür. Her ne kadar demokratik cumhuriyet yıkılması gererken bir yapılanma olarak ele alınmasa da, demokratik konfederal sisteme evirilmesi öngörülür.) Merkezileşmeler ihtiyaç oranında, gönüllü ittifaklaşma anlayışına dayalı ve birbirini tamamlayıp güç verme amaçlı yapılmaktadır. Zaten konfederasyon bir toplumsal organizasyon olarak, komünmeclisten başlayan her türlü toplum örgütlenmesinin merkezi olmayan özyönetim birlikteliğidir. Öz yeterliliğe dayalı inisiyatifli yerleşim yeri organizasyonlarının yerel ve merkezi birlikteliğidir. Demokratik ulusun demokratik yönetim işini geliştirmedir.

Demokratik ulus örgütlenmesi olarak demokratik konfederalizmin en önemli bir ilkesi, karar alma, uygulama ve denetleme süreçlerinin ayrıştırılmasıdır. Yönetim işlevselliğe indirgendiği gibi karar alma mekanizmasından ayrıştırılarak demokratik denetim altına alınır. Karar alma halk meclisleri ile yerine getirilirken, kararları uygulama da icra organları olarak demokratik koordinasyonlar tarafından yerine getirilmektedir. Seçilen yönetimlerin keyfi, başına buyrukluğu hatta halka hâkimiyeti dönemi aşılır. Seçenler yönetimlerini denetleme ve hatta gerektiğinde geriye çekme hakkına sahip olur.

Demokratik konfederalizmde yargılama ve mahkeme sistemi, meclislere toplumsallaşmaya bağlanmıştır. Orada da klasik bir bağlılık ilişkisi yoktur. Demokratik konfederalizimde yargı organı ne kadar toplumun sorununu çözmüşse o kadar güçtür. Yoksa kaç

tane yargıcı ve avukatı olduğu üzerinden bir güç olma durumu söz konusu değildir. Meclis, komisyonlarıyla, örgütleniş biçimiyle halkın ne kadar sorununu çözmüşse o kadar güçtür. Yürütmeler, alınan kararları ne kadar başarılı uygulamışsa bir güçtür. Bu sistemde güç, artık toplumdadır. Yargı sistemi toplumdan gelen sorunları çözdüğü oranda gelişir. Yurttaş meclisleri içinden seçilecek onur ve adalet divanları, mahallenin hukuki sorunlarını devlete ihtiyaç duymadan çözerse o zaman komünal hukuk oturur. İlla birilerini yargılamak için değil, toplumun demokratik eşitlikçi ölçülerini geliştirme ve ilerletmeye göre bir sistem kurar. Komünal hukuk, bu toplumsal sistemi geliştirir.

Demokratik ulusun örgütlenme biçimi olarak demokratik konfederalizmde Komünler, Özgür Yurttaş Meclisleri - köy, kasaba, kent ve kentlerin mahallelerinde kurulan- önemli örgütlülükler olacaklardır. Ayrıca belediyeler birçok avantajıyla demokratik-komünal yaşamı örgütleme alanları olarak rol oynayacaklardır. Eskiden beri yerel yönetimler ulusların, halkların kendilerini doğa ile iç içe, kendi ekonomik üretimine dayalı yaşattıkları alanların başında gelmektedir. Yerel yönetimler yeniden aynı rolü oynamak zorundadır. Kadın, gençlik ve ekoloji alanlarına dayalı örgütlülükler demokratik konfederalizmin olmazsa olmaz bileşenleri olarak görülmelidirler. Çünkü kadın ve gençlik olmadan toplumsal demokrasinin ayaklarının olmayacağı bilinir. Başta toplum içindeki statülere dayalı eşitsizliklerin kaldırılması üzerinden toplum-doğa sömürüsünün ortadan kaldırılması ise merkezi devlet yönetimlerini gereksiz kılıp yerel yönetimlerin önü açılacaktır. Ayrıca sınırlara takılmadan bir etnik-ulusal yapının öğeleri nerede var ise onları ayrılık unsuru olarak değil, konfederasyonun doğal bileşeni olarak görülecektir.

Sonuç olarak günümüzün ağır kaotik sorunlarını çözmede reel sosyalist politik birliklerin yetmediği ve bu anlamda enternasyonalizmin de ulusal ve ulus üstü sorunları aşmada yetmeyeceğini günümüzün ağır sorunları bize göstermektedir.

Kürtler demokratik-ulusa gidecek üç bileşen öneriyorlar. Kendi demokratik mücadelelerini de, bu belirttikleri üçayağa dayandırıyorlar. Demokrasi, cinsiyet özgürlüğünü sağlama ve toplumsal ekolojiye dönüş. Üç devrim bileşenli demokratik-sosyalist devrim diyenler de var. Demek ki Kürtlerin Demokratik Konfederalizminin atomunu bu kavramlar oluşturacak. Kürtlerin mücadelelerinde kadının eşitlik ve özgürlük düzeyinde sağladığı gelişme, tüm sorunlarına rağmen gözler önündedir. Devlete karşıtlık, a-devlet anlayışı zaten toplumsal sınıflaş-

maya ve hiyerarşikleşmeye karşıtlık içeriğiyle hem cinsiyet ayrımcılığını kaldırmak hem de toplumsal hiyerarşiyi aşmak açısından dile getirilmektedir. Demokrasi ise, bu iki bileşenden -cinsiyet özgürlüğü ve ekolojik bilinç- hem güç almakta hem de tamamlayan bir çatı olmaktadır. Toplumsal konfederasyonda devletlerin rejimi ve duruşu değil, toplumun rejimi ve duruşu başat alındığına göre bu üç bileşenin öze yedirilmesi önem kazanacaktır.

Demokratik Siyaset: Siyaset; devlet işlerini düzenleme ve yürütmeyle ilgili özel anlayış ve yaklaşımlar olarak ifade edilmekte, tanımlanmaktadır. Devletin niteliği, biçimi ve yapılanmasında etkin olan sınıfların yaklaşımı, siyasete yaklaşım ve bakış açısını da oluşturmaktadır. Devlette etkin olan sınıfların siyasetlerinin de etkin olduğunu söylemek doğru ve yerindedir. Dolayısıyla siyaseti sınıflarla bağlantılı olarak ele almak doğru bir yaklaşım olmaktadır. Burjuvazinin etkin olduğu bir devlet yapılanmasında geçerli siyaset hiç kuşku yok ki burjuvazinin siyasetidir. Burjuva siyaseti ise; kural, ilke ve ölçü tanımamak, çıkarlar temelinde günlük/-anlık ilişki, anlayış ve yaklaşım göstermektir. "Dün dündür, bugün bugündür" felsefesinde ifadesini bulan bu siyaset felsefesinin temel yaklaşımı pragmatizm (yararcılık-faydacılık) üzerine kurulu-dur. Egemen sınıfların siyasete yaklaşımları genelde bu temeldedir. Dolayısıyla bugünkü insan açısından siyaset ya da diğer adıyla politika ilkesizlikle, kuralsızlıkla özdeşleşmiş durumdadır. Bu anlamda siyaset yapan kişi de ilkesiz, kuralsız ve bir anlamda yalancı, sahtekâr olarak tanımlanmakta veya bu yaklaşımlarla özdeşleşmiş durumdadır. Politikayı-/siyaseti böyle tanımlamanın doğru bir yaklaşım olmadığını, çözüm arayış ve yaklaşımları olarak değerlendirmenin daha doğru bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Demokrasilerin egemen olduğu toplumlarda siyaset bu yanlış tanımlardan asgari düzeyde de olsa arınmakta ve özüne uygun değerlendirmeler yapılabilmektedir. Siyasetin demokratik esaslar temelinde yürütülmesi, çoğulculuğu ve katılımcılığı esas alan yaklaşımlar temelinde halkın genel çoğunluğunun devlet politikasının oluşturulmasına katılımıyla gerçekleşebilir. Sınıf egemenlikli toplumlarda, tüm toplumun devlet siyasetinin yapılmasında yer almalarının mümkün olmadığı, bunun koşullarının olmadığı iddia edilir. Halkın ancak belli bir süreliğine kendilerini yönetecek olanları tespit etme haklarının olduğu savlanır. Yönetime seçilenlerin de, kendilerini seçenlerin temsilcileri olarak onların iradelerini temsil ettikleri iddia olunur. Seçilen, seçildiği zaman itibariyle herkes adına söz söyleme ve karar

verme hakkına sahip olur ve bu süre boyunca bu hakkı doğru/yanlış kullanır. Geri çağrılma hakkı zamanla bağlantılıdır. Yürütülen bu siyasetin demokratik olmadığı, sınıf bakış açılı bir demokrasi olduğu söylenebilir. Demokratik siyaset; halkın devlet politikalarının oluşumunun her düzeyine katılabildikleri, yöneticilerini seçme gibi geri çağırmanın da gerçekleştiği bir yönetim modelidir. Bu yaklaşım mevcut devlet yapılanma ve yönetimleri altında ya da var olan sınırlı demokrasiyle gerçekleştirilemeyeceği kesindir. Çoğulculuk, katılımcılık siyasetin demokratikleştirilmesi açısından önemlidir, ancak demokratik siyasetin yürütülmesi açısından yeterli değildir. Doğrudan demokrasi, demokratik siyasetin yürütülmesinin en olgun koşullarını sunacaktır. Köleci bir demokrasi olan Atina demokrasisi, özellikle de Perikles dönemi demokratik siyasete örnek olarak gösterilebilir.

Atina demokrasisinin köleci bir yapılanma olduğu, toplumun ancak çok az bir kesiminin bu demokraside ve dolayısıyla yürütülen siyasette yer aldığı ve kendisini ifade ettiği kesindir. Buna rağmen Atina demokrasisinin hitap ettiği kesimlerin siyasetin her düzeyde oluşum ve yürütülmesine katılmasına imkanı sunduğu açıktır. Politika, tüm toplumun (yönetime ve politikaya katılma hakları olan kesimlerin) ilgilendiği ve oluşturduğu bir faaliyet olarak ele alınmıştır. Perikles'in söylevinde ifade ettiği; "Politikayla uğraşmayan kişi zararsız değil, yararsızdır" değerlendirmesi, politikanın çoğulcu ve katılımcı temelde yürütülebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla demokratik siyaset yapmanın mümkün olduğunu söylemek yerindedir.

Demokratik siyaseti yürütmenin zorluklarını öne çıkaranlar, siyaseti elit kesimlerin uğraşı olarak görenlerdir. Elit kesimler siyasetin ancak sınırlı insanlar tarafından yapılabildiğini, halk kesimlerinin siyaset yapmayı beceremeyeceklerini iddia ederler. Bu anlayışın halka bir inancı olmadığı gibi, siyasetin demokratikleştirilmesinin önünde de engeldir. Bu anlayışın sahip olduğu yönetim modelinin adı demokrasi de olsa, o demokrasinin demokratik bir niteliğinin olmadığı, sınıf egemenlikli olduğu söylenebilir. Bu demokrasi anlayışının aşılması ve tüm toplum kesimlerinin içinde yer alabileceği, devlet yönetimi başta olmak üzere siyasetinin oluşturulmasına katılmaları siyaseti demokratikleştirecektir.

(Bkz. Demokratik toplum, demokratik kimlik vb.)

Demokratik Toplum: Demokratik esaslar temelinde örgütlenen, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla hayata geçirilmesini sağlayan, demokratik işleyiş ve esasların aksamaya başladığı koşullarda ise, demokrasiden ya-

na tavır alarak demokratik işleyişin hâkim kılınması için çabacı olan toplumdur. Kısacası içselleştirilmiş demokratik kural ve ölçülerle hareket eden toplum demokratik toplumdur.

Her toplum doğası gereği demokratik değerler taşır ve demokratik toplum tanımlanmasını hak eder. Doğal toplumun demokratik gelenek ve yaklaşımları belli düzeylerde her toplumda mevcuttur. Ancak buna rağmen demokratikleşemeyen devlet yapılanmaları altında demokrasiden son derece uzak ilişki sistemi içinde yaşayan toplumlar da az değildir. Bu baskıcı, diktatoryal yönetimlerin iktidarda olduğu, baskı mekanizmalarıyla denetim altında tutulan toplumların demokratik değerler taşımadığı anlamına gelmez, ama o toplumda demokratik kurum, kural ve değerlerin zayıf ve yetersiz olduğundan bahsedilebilir. Hiçbir toplum demokratik değerler olmadan kendisini var edemez ve sürdüremez. Ama demokrasiden kopmuş, demokrasiden uzak baskıcı yönetimler altında yaşayan, dolayısıyla da demokratik kural ve değerlerden uzaklaşan toplumların/toplulukların varlığı da yadsınamaz.

Günümüz devletçi sistemi ahtapotun kolları gibi etkinlik alanlarını toplumun tüm gözeneklerine kadar yaymıştır. Kapitalizmin bioiktidarı insanların zihinlerine kadar yansımış durumdadır. Etkili hale gelen kapitalist devletçi sistem anlayışı toplumları ciddi oranda etkilemekte, demokratik değerlerden uzaklaştırmakta ve sistemin yedeği haline getirmektedir. Sistemin eğilimleri doğrultusunda hareket eden toplumlar/-topluluklar da devletçi anlayışlara kaymakta, bu kayış oranında da demokratik değerlerden ve demokratik toplum olma özelliklerinden de uzaklaşmaktadırlar. Demokrasinin, "devlet dışı" toplumların yönetim anlayışı olduğu dikkate alındığında, devletçi anlayış, ilişki ve yaklaşımlardan uzak olan toplumların demokratik toplum tanımlanmasına daha yakın oldukları rahatlıkla söylenebilir. Devlet ilişki ve yaklaşımlarından uzak olan her ilişki ve anlayış doğal topluma ve dolayısıyla da demokratik topluma daha yakındır.

Demokrasi, devletle bağları olsa da ilişki içinde gelişmez. Devletle karşıtlık, red ve çatışma biçiminde değil, ama **"devleti demokrasiye duyarlı hale getirmek"** temel yaklaşımdır. Bunun için de devletin örgütlülük alanlarını daraltmak, demokrasinin örgütlülük alanlarını genişletmek gerekir. Zaten demokratik alanların genişlemesi, devletin etkin ve örgütlü olduğu alanların daralması anlamına da gelmektedir. Bunun yolu da tüm toplum kesimlerinin kendi özgünlüklerinde örgütlenmeleri ve kendi istem ve taleplerini örgütlülüklerine yansıtmalarından geçmektedir. Halkın

tabandan başlayarak, yerel komünlerden meclislere kadar her alanda geniş ve etkili bir örgütlülük yaratılmaları toplumun demokratikleştirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu halkın kendi çıkarlarını ifadeye kavuşturduğu geniş çerçeveli STÖ (Sivil Toplum Örgütleri)'nin etkin ve yaygın örgütlülüğüyle mümkün olacaktır.

Bkz. Demokratik Cumhuriyet, Demokratik Kimlik

Demokratik Ulus: Özünde burjuvazinin çıkarlarının örgütlenmesi olarak tamamen politik bir oluşum olan, objektif koşulları kapitalist sosyo- ekonomik ilişkilerin zorunlu gelişmesine bağlanan toplumsal örgütlenme modeline karşı; Önder Apo tarafından tarihsel toplumun diyalektik yorumu ile yeniden yorumlanan ve özünde sosyolojik ve kültürel bir oluşum olarak tanımlanan toplumsal kategorinin demokratik örgütlenmesidir. Önder Apo'nun sosyal bilim anlayışı içinde egemen paradigmadan kurtararak, burjuva devletçi ulus anlayışı dıında toplumsal tarihin diyalektiğine uygun olarak geliştirdiği ulusal örgütlenme modelidir.

Demokratik ulus kavramını; devlet, ulus, ulus-devletle milliyetçilik kavramlarının sosyal-siyasal, ekonomik ve kültürel anlamları, tanımları, işlevleri ve yarattığı sonuçları ele alma temelinde tanımlamak ve günümüzde nasıl somutlaşacağını ortaya koymak gerekir.

Ulus-devletten ve tüm zararlarından sıyrılmanın birinci şartı, tanımındaki ulus ve devleti birbirinden ayırt etmekten geçer. Ulus, devleti doğurmayacağı gibi devlet de ulusu yaratmanın şartı olmayabilir. Hele hele iki olgunun bu kadar sık bir arada kullanılması sadece daha fazla yanıltıcı olabilir. Devletin bir yönetim organizasyonu olarak oluştuğu bilinir. Devletle birlikte etrafındaki sınıflaşma ve toplumsallaşmaya dayalı bir topluluk da birikir. Bu anlamda devleti teknik bir organizasyon olarak görmek yerine, belli bir yekûn tutan bir topluluk olarak görmek daha doğrudur. *"Toplum içinde toplum", "Toplum üstünde üst toplum"* tabiri gibi. Kamu güvenliği ve toplumsal-sınıfsal işbölümü organizasyonu olarak devlet, çeşitli dönemlerde iktidarını yürütüş biçimine göre farklı adlar alsa da, özünü koruyarak devam etmiştir. Rahip, hanedan, dini devlet adlandırmalarından, ulus-devlete gelinmiştir. Demek ki ulusla devletin birlikteliğinden çok önce devlet oluşmuştur. Ulus-devlet aşaması, iktidarın özüne ilişkin yeni bir adlandırmadır. Öyle çok zannedildiği gibi ulusun doğuşu ile ulus-devletin doğuşu da bir arada yürümemiştir. Avrupa'da başlayan ulusların oluşum süreci, önceliklidir. Ulus-devletler daha sonra gelir. İngiliz ulusu, İsviçre ulusu, İtalyan ulusu, hatta İspan-

yol ulusu 12. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar çeşitli yönetimsel organizasyonlar altında -ki daha çok komünal ve konfederal- uluslaşmaya başlamalarına rağmen, bir ulus-devlete kavuşmaları daha çok 18.-19. ve hatta 20. yüzyılda gerçekleşmiştir.

Kapitalist devlet, etrafında bir toplumsallık yaratmak zorundaydı. İşte ulusun kapitalist devletle ilişkisinden önce bağı kapitalist toplumla daha sıkı ilişki içinde başlamıştır. Ulus-devlet bu bağ üzerine şekillenmek istemiştir. Burjuvazi, bir dönem sonra kendisini ulusun önder gücü olarak gösterip politikada milliyetçilik, ekonomide liberalizmi oluşturarak sistemini kurmak istemiştir. Böylece kapitalist toplumu yayarak, tüm ulusu içine alır hale getirmek istemiştir. Burada bir olguyu yanlış anlamamak gerekir, ulus ile kapitalist toplum ilişkisi olmakla birlikte zorunlu değildi. Hatta aynı mantığa dayalı oluşmazlar. Ulus oluşumu farklı bir seyir izler. Kapitalist toplum ise, merkezi kapitalist devletin toplumsallaşmasıdır. Yani kapitalizm, özelikle 19. yüzyıl sonrası hâkim sistem haline gelmeseydi kapitalizm dışında bir uluslaşma varlığını devam ettirebilirdi. Ulus, kapitalizm ürünü değildir. Fakat kapitalist toplumla ve daha sonra da kapitalist devletle ulus özdeşleştirmesini de bir burjuva beceri olarak görmek gerekir. Bu durumu Önder Apo, **"Bir Halkı Savunmak"** adlı eserinde şöyle dile getirmektedir:

"Toplumların ulusal olgular biçiminde şekillenmesinin doğrudan kapitalizmin bir ürünü olmadığını kavramak gerekir. Bu konuda da sanki kapitalizm ulus yaratı gibi bir ideacılık ciddi bir yanlıştır. Bu yanlışlıkta Marksizm'in payı da vardır. Toplumlarda kılan, kabile, aşiret, milliyet ve millet şeklindeki süreç kendine özgü bir diyalektiğe sahiptir. Sınıflı toplumun ürünü olarak doğmazlar. Kapitalizm olmadan da ulus olabilir. Ulus şekillenmesinde dil, kültür, tarih ve siyasal güç daha belirleyici rol oynar. Uluslar eşit- özgür ve demokratik toplumsal yapılarda daha sağlıklı gelişebilirler. Batı Avrupa'da ulusların 12. yüzyıldan itibaren şekillendiklerini görmekteyiz.

Sistemlerden hangisinin uluslar içinde hâkim olacağı ancak 18. yüzyılın sonunda burjuvazinin zaferi ile belirlenir. Kapitalizmin ulus içindeki zaferi, aynı zamanda milliyetçiliği dinin yerine egemen ideoloji haline getirilmesiyle birlikte yürür. Hem içte pazarı geliştirme, hem dışa doğru açılmak güçlü milliyetçiliğin bu özeliği ulus-devlete götürür. Ulus-devlet dinsel ideolojik örtünün laiklikle aşılmasıyla gelişir. Özünde tüm ulusun devleti diye bir kavram kökünden yanlıştır. Toplumun ulusallığından, ulusal bütünlüğünden bah-

setmek belli bir gerçekliği yansıtır. Ama devletin ulusallığı daha çok ideolojik bir yargıdır; toplumsal realite değildir. Çünkü tüm toplumsal kesimler devletin sahibi olamazlar. Devlet her zaman ulusal bir azınlığın elinde ve hizmetindedir. Devletin yaptığı, ulusal olguyu-tıpkı din olgusunda olduğu gibi- ideolojik bir olguya dönüştürmek meşru temel sağlamaktır. Tüm 19. ve 20. yüzyıl milliyetçilikleri toplumsal meşruiyeti ideasıyla bağlantılıdır. İçte sınıf çelişkilerini gizlemede, dışa doğru saldırganlığı teşvik etmede milliyetçilik büyük rol oynar. Milliyetçiliğin kapitalist devletin ideolojik silahı olarak anlamak, yayıldığı dönemleri doğru kavramak açısından önemlidir.

Milliyetçilik aynı zamanda devletteki merkeziyetçiliği güçlendirir. Daha demokratik federal yapılara karşı devlet milliyetçiliği, merkezi-üniter yapılara kayar. Buradan faşist ve totaliter devlet anlayışına geçilir. Toplumsal hastalığın histeriye dönüşmesi, kapitalizmin intiharıdır. Birinci ve ikinci dünya savaşları bu anlamda milliyetçilik dozajının aşırı kullanılmasından doğan sistemin intihar eylemleri olarakta düşünülebilir. Kendisi uygarlık krizi olan kapitalizmin en genel ve derinlikli krize, kaosa girme sürecidir.

Ulusal devlet ve küreselcilik sürecine baktığımızda durum daha somuttur. Ulusal olguyu aşırılaştırıp devleti tümüyle ele geçirdikten sonra, önce güç kazanmış olan birey adeta "karıncalaşma" dönemine girer. Rönesansla büyümüş insanlık-hümanizm ve birey tersine bir sürece konu olur. Adeta saldırı hedefi haline gelirler. Bu gerçeklik bile tek başına kapitalizmle Rönesans değerleri arasındaki aykırılığı göstermeye yeterlidir. Kapitalist büyürken birey küçülür. Hümanizm içi boş bir kavrama veya küreselcilik adı altında büyük şirketlerin azgın fetih savaşları karşısında utanılacak bir kavrama dönüştürüldü. Ulusal devlet dışındaki tüm diğer kurumlar eritilmesi, sömürgeleştirilmesi gereken olgular haline gelir. "Hiçbir değer ulus-devletten daha yüce olamaz" ilkesi bu hale getirilmekle, hiçbir çağ devletinin ulaşamadığı bir kutsallık zırhına bürünür. Her şey milli devlet için! Aslında milli devlet kisvesi veya kurnazlığı altında her şey kapitalist içindir. Devlet, özelikle ulusal devlet, o kadar kestirmeden kâr, aşırı kâr getirme sihrine sahiptir ki ulus-devlet ideolojik olarak milliyetçilik, hiçbir mitolojik, felsefi ve dini kavrayış ve inancın erişemeyeceği boyutlarda bir inanç ve iman akımı haline getirilir. Tüm ilgili gözleri ve yürekleri adeta kör eder. Milli gerçekliğin abartılmış figürleri dışında hiçbir değer anlamlı gelmez. Kutsallık yalınız milli değerlerin abartıl-

mış unsurlarında gizlidir. Buna karşılık yurttaş olarak birey adeta ortaçağ tarikatlarına üye yapılır gibi "devlet tarikatına" bağlanmaya çalışılır.

Yurttaşlık gerçeği çok iyi çözümlenmesi gereken bir kavramdır. Aslında ilk ve orta çağlardaki birey-devlet bağı olan köleserf ilişkisinin yerine ikame edilmiştir. Bir nevi burjuvaziye-devlete-kölelik ilişkisine dönüşümü ifade eder. Devlet yurttaşlığı, kölenin modern biçiminin düzene hazırlatılmasıdır. Bu, burjuva sınıfı için işe yarar hale getirilmiş bireydir. Asker, vergi başta olmak üzere birçok yükümlülüğe konu olur. Devlete ve egemen sınıfa ihtiyacı olan gücü doğururlar. Çocuk yapma burjuvazi için masrafsız bir iş haline dönüştürülmüştür. Lafta her ne kadar ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel haklardan bahsedilse de özünde bu hakları kullanan ezici biçimde egemen sınıftır."

Kapitalist sınıf bütün toplumu ve sınıfları ele geçirerek rahatlayacağını bilir. Bir sınıf, hakim bir sınıf haline gelmeyi önüne koymuşsa marjinal kalamaz. Bütün topluma hâkim olmayı hedefler. Dolayısıyla bütün sınıflar uluslaşma eğilimi gösterirler. Kendi çıkarlarını bütün toplumun çıkarıymış gibi gösterirler, kendi değer yargılarını bütün toplumun değer yargılarıymış gibi görürler, kendi üretimlerini bütün topluma dayatırlar. Sonuçta o toplumun ana karakteri hâkim olmak isteyen sınıfın ana karakteri haline gelir ve yavaş yavaş o sınıf uluslaşması gelişir. Bir de sınıf bu yapılanmasını devlete kavuşturmuş ise diğer sınıfların onu alt etmesi oldukça zorlaşacaktır. Yani bu uluslaşmayı kabul etmeyenler karşı çıktıkları anda devlet baskı araçları ile karşılaşırlar. İşte en iyi örnek kapitalizmdir. Bir sınıfın çıkarı bütün ulusa hâkim kılınmıştır. Yani uluslaşan, kapitalist egemen sınıfın özellikleridir. Her sınıf marjinalleşmemek için kendi çıkarını ulusun çıkarı gibi gösterir ve oradan da devletin ihtiyaç olduğu sonucuna gidilir. Sınıfa göre ulus tanımlanmıştır. Onun dışındaki yapıların ulus olamayacağı söylenmiştir. Örnek olarak birçok insan ulusun sorununun devlet olmadan çözüleceğine inanmaz. Yine devleti olmayan uluslara özgür olmayan uluslar gözü ile bakılır. Burada da özgürlükle devletin özdeş görülmesi ile karşı karşıyayız. Ulusta karmaşıklaşmış sorunların çözümümün devletle olacağı söylenir. Günümüzde bunun ne kadar korkunç bir yalan olduğu her yönüyle ortaya çıkmıştır. Ulus devletler bugün krizin en derin yaşandığı yerlerdir. Toplumsal ve ulusal çatışmaların en katmerleştiği alanlardır, ama halen ulusların hiçbir sorunu çözülmemiştir. Aksine ulus devlet varlığını sürdürdükçe sorunlar daha karmaşık ve içinden çıkılamaz hal almış, çatışmalar yoğunlaşmıştır. Kaç tane

devletin ulusu eşit, özgür ve demokratik yaşıyor sorusunu sorduğumuzda koca bir sıfır çıkacağı kuşku götürmezdir.

Kısacası, devlet bir üst yapı formudur. Çeşitli adlar alabilir ve doğal olarak kendisini meşru kılmak için toplumla bağını kurmak ve kendisini onlara kabul ettirmek isteyecektir. Ama hiçbir zaman toplumun bir formu olarak ele alınamaz ve toplumun (alt toplumun) kavramlarıyla özdeş kılınmaları yanılsamasına düşmemek gerekir.

Ulus, bir alt toplum formudur. Toplumlar, tarih boyunca çeşitli adlar altında şekil almışlardır. Ulus; toplumun klan, kabile, aşiret, milliyet (kavim) şeklindeki oluşum sürecinin bir devamıdır. Alt toplumun üst toplum, (devletle) belli bir ilişki içinde, ama daha çok kendi özgün diyalektiği içinde oluşur. ***"Oluşumunda dil, kültür, tarih ve siyasal güç birlikteliği daha belirleyici rol oynar." "Uluslaşma ve ulus olgusu, kavimsel ilişkinin yoğunlaşarak devam etmesiyle ortaya çıkar."***

Feodal çitlerle sınırlandırılmış parçalı ekonominin çözülmesine ve gelişmiş bir ortak pazarın ortaya çıkmasının uluslaşmada rolü hep belirtilir. Fakat burada da pazarın kapitalizmle özdeşleştirilerek ele alınması temel bir yanlıştır. Önemli olan pazarın nasıl işletildiğidir. Kapitalist mi, komünal mi? Bir pazar rahatlıkla komünal işletilebilir. O zaman "her ulus kapitalist bir pazara ihtiyaç duyar" demek yanlıştır. Yine gelişmiş ortak pazarlar, kentlerde kapitalizm oturmadan önce de vardı. Pazar, kapitalizmle ortaya çıkmaz. Kapitalizm 18. yy'da merkezileşir ama kapitalizm her zaman vardır. Yani kara dayalı üretim, sınıflı yapının bütün dönemlerinde vardır. Ancak 16. ve 17. yy'da yavaş yavaş merkezi üretim haline gelerek sistemleşir. Pazarın ise neolitik döneme kadar uzanan bir geçmişi vardır. Buradan hareketle ulusu kapitalist ürün olan pazar tarafından yaratıldığı tanımı kesinlikle yanlıştır. Yine ulusun devlet tarafından yaratıldığı da yanlıştır. Dolayısıyla gelişmiş pazarlar etrafında gittikçe dil, kültür ve toplumsal-siyasal organizasyonların gelişmesi beklenebilirdi. Gelişen toplum gelişkin pazarları, gelişkin pazarlar da ulusu geliştiriyordu. **Kapitalist devletin yaptığı, ortak pazarın serbest rekabet ekonomisi için daha sonraları zemin haline getirilmesidir**. ***"Etnisite hareketinin ulusal devlet talebiyle kentin orta sınıfının, özellikle ticaret burjuvazisinin ulusal sınırlar talebi çakışarak tarihin en büyük dönüm noktalarından olan ulus-devleti ve kapitalist toplumu doğuracaktır."***

Yerleşim yerleri arasında ticaretin artması, feodal dar görüşlü toplumsallığın aşılmasında ve uluslaşmaya gitmede önemli rol oynar. Ortaçağdaki yoğunca yaşa-

nan meclis, komün, lonca vb. oluşumlara dayalı konfederasyonlar bu artan ve büyüyen yerleşim yerlerinin ve uluslaşmaların yönetim biçimi olarak gelişir.

Yine dinde mezhep devrimleriyle ve özellikle Protestanlıkla gelişen çabalar kemikleşmiş tutuculukları aşarken, etnisite kültürüne dayalı daha büyük gruplaşmaların bir araya gelişine zemin sunar. Bir araya gelmenin dini korkuları aşılır.

Sonuçta 19. yüzyıla doğru hâkim olmaya başlayan kapitalist toplum, böylesi olgunlaşmış bir ulusal zemin bulur. Demek ki, ulusla devleti özdeşleştirmemek kadar, ulusla kapitalizmi de bir görmemek daha faydalıdır.

Ortaçağda 12. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar etkin olmak üzere 20. yüzyılın ortalarına kadar etkisi azalarak da olsa ulusun komünal konfederal yönetimleri de görülebilmiştir. İtalyan kent komünleri, Fransız mahalle seksiyon örgütlenmeleri ve komünleri, Amerika kasaba meclisleri, İspanya şehir komünarları, İsviçre konfederasyonu, REN birliği, Ortadoğu'daki etnik ve mezhep gruplaşmalarına dayalı 'dervişan cumhuriyetler' vb. ulusun yönetim organizasyonu olarak varlık göstermişlerdir.

Ulus üstündeki bu çekişme, 18. yüzyılın sonuna doğru kapitalizmin hâkimiyetiyle sonuçlanır. Din ideolojisinin yerini milliyetçilik alır. Çok sınıflı toplumsal yapıda burjuvazi başat olmaya başlar. Pazara daha güçlü sahiplenir. Pazarla birleşen güçlü milliyetçilik, içte pazarı geliştirmek dışa doğru da açılmak ister. Esasında da milliyetçiliğin bu özelliği ulus-devleti pekiştirir. Merkezi devletçi iktidar, ilk defa kurumsal niteliğiyle toplumun tümüne yaydırılacaktır. Tüm toplum, devletin kılındığı gibi iktidarın ya da devletin de tüm toplumun olduğu benimsetilir. Devlet-ulus bütünleşmesi sağlanmıştır. İşte ulus-devlet, aslında hiçbir zaman herkesin olmayan, bir grubun, bir sınıfın, belli bir topluluğun devleti olan gerçekliği tüm ulusunmuş gibi gösterilmesi yanılsamasına dayandırılır. Madem devlet, tüm ulusundu alta doğru gittikçe yaygınlaştırılması en uygunuydu. Ailede, okulda, iş yerinde, arkadaşlıkta vb. tekrar tekrar uygulandı. Partiler, devletin iktidar uygulayıcı organları haline getirildi. Ekonomi, politik-ekonomi düzeyine getirilerek iktidarla bütünleştirildi. Böylece yaşamın tüm alanı metalaştırıldı. Ayrıca uluslaşma demek, daha fazla etnisite, sınıf, grup, mezhep vb. farklılığını barındırmak demekti. Hâlbuki merkezi sermaye üretimine dayalı ve pazarın hâkimiyetini yöneten ulus-devlet homojenleştirmeye, tek tipleştirmeye, yani sistemi gereği merkezileştirmeye yatkınlık gösterir. Resmi dil, ulusal ayrıcalık, ezilen etnik ve kültürel gruplar, ayrıcalıklı mezhep oluşur.

Hatta güçlendirilmiş ulus bilinci (aşırı milliyetçilik) saldırganlığa ve dünya savaşlarına vardırılır.

Ulus-devletin dini olarak milliyetçilik çok önemli bir rol oynar. Başta devletin meşrulaştırılmasına hizmet etme anlamında rahip devletin mitolojisi, köle devletin mitoloji, felsefe ve ilahiyatı, ortaçağ devletinin din ideolojisi eş değerinde görülebilir. İçte başta sınıf çelişkisi olmak üzere, tüm çelişkileri gizlemede, dışarıda da ulusal gurur duygusunu teşvik etmede sürükleyicidir. Toplumdaki tüm yapıları merkeziyetçiliğe teşvik etme anlamında rol oynayarak, demokratik komünal değerlere karşı emniyet sibobu olarak durur, merkezi üniter yapılara güç verir.

Tüm bu anlatılanlardan çıkarılacak en önemli sonuç, devlet ve ulus bütünlüğüne dayalı sistemin anti-demokrasi doğurduğudur. Hem devlet total bir baskı aracına dönüşmüş, hem de ulus farklılık ve zenginliğini kaybetmeye başlamıştır. Kapitalist toplumdaki, toplum ve devlet aidiyetine dayalı yurttaşlığın canlılığını ortaçağ dönemindeki birçok toplumsal ve bireysel hareketlilikle karşılaştırdığımızda daha geri görürüz. Hiçbir toplum, kapitalist devlet aşamasındaki kadar devletine benzeşmemiştir. Hiçbir devlet kapitalist devlet kadar toplumsallaşma ve bireyselleşmeyi bu kadar karşıtlaştırıp atomize ederek ulusun dengesini bu denli bozmamıştır.

Ulusun devletten ayrışma zamanı gelmiştir. Bu devletin hâkimiyetinden kurtulma anlamına gelir. Dilin, kültürün, mezhebin, dinsel inanışların, ekonomik üretim ve hatta pazarın gelişmesi için devlete ihtiyacı zannettiğimizden çok daha azdır. Ortaçağın sonlarında da bu değerler, karma bir ekonomi, çok canlı dil ve kültür çeşitliliği, dini inanış özgürlüğü şeklinde olmak üzere birçok yerde öz yönetimler altında yaşanabilmekteydi. 16. ve 17. yüzyıllarda ulusun eşit ve özgür, demokratik yapılarla daha fazla gelişebileceği inanışı hâkimdir. Demek ki günümüzde ulusu, devlet yönetimine terk etmek yerine demokrasi sistemi ile anmak, daha yerinde olabilir. Ulus-devlet yerine, demokratik ulus kavramı, ulusun oluşum tarihine daha uygundur. Yukarıda da belirtildiği gibi ulusla devlet ancak 18. ve 19. yüzyılda bir araya gelebilmişlerdir. Alttan alta ulusun farklılıkları korunarak bu birleşme sağlanmıştır. Hâlbuki demokrasi toplumun tarihi kadar eskidir. Kendi öz yönetim ilkesi olarak demokrasi sistemi, klan, kabile, kavim, millet, ulus tarafından tüm devletli sistemlerden daha fazla uygulana gelmiştir. Ulusun daha 12. yüzyıldan itibaren oluşmaya başladığını düşünürsek, 18. yüzyılın sonuna kadar monarşiden, kapitalist kent ve devlet yönetimlerinden ziyade demokrasi yönetimiyle daha fazla haşir-neşir olduğunu görürüz.

Ulusu, devletin kategori alanından bütünüyle çıkartıp yerli yerine oturtmak kendi öz yönetimine bağlamak devletle hiçbir ilişkilenmesinin olmayacağı anlamına gelmez. Devletin demokrasiye duyarlı hale getirilmesi için ulusun demokratikleştirilmesi şarttır. Bu cumhuriyetin içine demokrasiyi yerleştirmeye benzer.

Uluslaşma, toplum formunun en üst aşamasıysa, en karmaşıklaşmış sınıf, tabaka; siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik, medyatik, akademik, dini vb. halidir. Homojenleştirme, tekleştirme, merkezi yönetim hedef alınamaz. Çeşitlilik, farklılık ve katılımın istikrar yaratıcı ve özgürlük getirici etkisine inanılır. Tüm farklılıkların zenginlik içerisinde bir aradalığını koruyarak, daha yaratıcı formlara dönüşebileceğini, bütünleyicilik, çok bağımlılık içinde özgürlük ve özgürlük içinde hem kendisinin gelişeceğini hem de katkı sunduklarının gelişeceğini benimser. Sınıfsal, cinsiyetçi, mezhepsel, etnik farklılıklar çatışma yerine, demokrasi paydası üzerinde birleşirler. ***"Sınıf, cins, etnik ve kültürel tahakküme dayalı ulus gerçekliği yerine, halkların komünal demokratik değerlerini tanıyan, cins özgürlüğüne açılmış etnik-ulusal baskıyı aşmış, kültürel dayanışmayı esas almış,"*** demokratik ulus bilinci ile hareket edilir. Zaten demokratik ulus demek, ulusun hemen hemen her ferdinin örgütleşmesi demektir. Devletin kendisi yerine örgütlendiği ve politika yaptığı bir gerçeklikten, ulusun her farklılığının kendi çıkarına göre örgütlendiği ve politika yaptığı bir durum yaşanır.

Demokratik ulusun temeli, öz yönetimine kavuşmuş halk gruplaşmalarıdır. Köy, mahalle, kasaba, kent yerleşimlerine dayalı komünal demokratik örgütlülükler geliştirilir. Komün ve meclisler bunların başında gelir. Politikanın yerelden üretilmesi kadar, kendi yerleşim yerleri hakkındaki tüm kararların alınması ve uygulanması yapılır. Demokratik işleyişe uygun ve doğrudan demokrasiyle işletilen bu meclis ve komünler, merkezi devlet yönetiminden beklemeden kendi işini yapmanın organlarıdır. Yine sınıf, cinsiyet, mezhep ayrımlarını gözetmeksizin, özgür ve eşit yurttaşların bir araya gelişine ve öz yönetimini sağlama ilkesine dayandıkları için toplumsal statüleri, eşitsizlikleri ve özgürlüksüzlükleri azaltma organı olarak işlev görürler. Demokrasi sağlandıkça eşitlik ve özgürlük de artar. Toplum içinde demokratik ulus anlayışına denk hoşgörü, dayanışma ve sadakat, yerleşim yerine bağlılık, ekolojik bilince dayalı yaşam, toplumsal barış hep bu komünal örgütlülüklerden yayılır.

Demokratik ulusun en önemli bir bileşeni de, özgür-eşit yurttaş bilincine ulaşmış bireydir. Merkezi otoritenin hiçleştirdiği vergi,

oy, asker hükümlülüğüne düşürdüğü birey, kendisi adına konuşan, örgütlenen ve kendi kendisini yöneten bireye dönüşür. Komünal demokratik örgütlülükler, özgür yurttaşa dayalı gelişir. Çünkü buradaki birey, demokratik ulusun en küçük yapı taşı olan özgür-eşit yurttaştır.

Demokratik ulusun, ekonomi politikası merkezi devlet sisteminin bir gereği olarak merkezi sermaye üretimi olmaktan sıyrılınca, demokratik çeşitlilik ve zenginliğe dayalı üretim biçimlerine geçer. Karın, kar üretimi sınırlandırılır. Kullanım değeri ve paylaşım adaletine dayalı üretim öne çıkartılır. Kooperatifleşme, atölyeleşme, tarımın yeniden canlandırılması, döner sermayeye dayalı işletmecilik, kar üretimine değil, ihtiyaç giderimine dayalı ticaret ve sanayi önem kazanır. Komün ve meclislerin öz yönetimi altında oluşan yerleşim yerlerinin kendi yerleşimlerinin mülkiyeti, üretimi ve paylaşımı üzerinde söz sahibi olması hakkı tanınır. Politik ekonomi, toplumsal ekonomiye dönüştürülür. Bu konuda da devletin ekonomik gücü, yerel halk tabanına kaydırılarak verimlileştirilmeye çalışılır.

Görüldüğü gibi en altta eşit-özgür yurttaştan en üstte demokratik ulus formuna kadar olan toplumsallaşmanın ideolojisi milliyetçilik olmaktan çıkmaktadır. Demokratik komünal bilinç ve ona dayalı örgütlülük gelişmektedir. Toplumsal statüler, -cins, etnik, ulusal yapı, mezhep, yaş- arasındaki tahakküm reddedilmekte, eşit ve özgür bir denge öngörülmektedir. Aynı zamanda toplumsal statülerin tahakkümünün aşılması üzerinden toplumsal ekoloji sağlandıkça, toplum ve doğanın ekolojik dengesi de sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu toplumsal barış demektir.

İdeolojinin içte barışı telkin eden yanı, dışta da hiçbir ulusal veya başka bir farklılığa saldırganlığı değil, yine barışı telkin etmesi şeklinde yansımaktadır. Demokratik ulusun dışarıda çatışacağı hiçbir güç yoktur. İç barışını sağladığı için, dışarıya daha güvenli yaklaşır. Ulusal tahakkümcülüğü aştığı için de, başkalarının değerlerine gasp edici yaklaşmayı düşünmez. Aynı zamanda ulus-devlet formunu da aştığı için devlet sınırlarını mutlaklaştırarak yaklaşmaz. Devlet için, sınırlar için bir kavgası kalmamıştır. Kültürel coğrafyaya dayalı vatanı önemser; toplumsal yaşamın temel zemini olarak görür. İşgal durumunda mücadele eder. Fakat ulusal pazar için vereceği bir kavgası yoktur. Çünkü tüm ulusların demokratik ortaklaşmasından yanadır. ***"Ne ulus nihilizmi -inkârcılığı- ne ulus fanatizmi; bilakis farklı ulus değerlerinin sentezciliği, günümüz ulusçuluk (milliyetçilik) karmaşasından kurtulmanın en iyi ve en doğru yolu olabilir."*** Demokratik ulus anlayı-

şını, küresel dünya yurttaşlığı, demokratik ulus üstü birliktelik, ulus içi özyönetim olarak özetleyebiliriz.

Demokratik ulusun yönetim organizasyonu yukarıda da belirttiğimiz gibi devlet değil demokratik konfederasyondur. Demokratik konfederalizim tabanda tüm toplumun örgütlülüğünü gerektirir. Demokrasinin ulus içinde tüm kurumlarıyla ete kemiğe bürünmesi yaşanır. En altta köylerden başlamak üzere mahalle, kasaba ve şehirlerde halk özyönetim örgütlülüklerine kavuşmuştur. Siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik, sağlık, eğitsel, vb. sorunlarını bu örgütlülükleri yardımıyla çözer. Rejimsel sistem gerçekten tabandan işleyen, politikanın yerelden etkin üretilmesi kadar uygulamaya da geçirildiği doğrudan demokrasi sistemine evrilir. Temsili cumhuriyet uygulamaları hiç görülmez mi? Tabi ki görülür, ama sistem içinde doğrudan demokrasi ilke haline getirildiğinden en aza indirgenmiştir. Cumhuriyet demokratikleştirilmiş, demokrasi derinleştirilmiştir. (Demokratik cumhuriyet demokratik konfederalizime gitmek için bir ön aşama, ara süreç formülü olarak ele alınabilir. Ama demokratik cumhuriyette kısmi anlamda sönümlenmiş olarak da olsa devlet varlığını sürdür. Her ne kadar demokratik cumhuriyet yıkılması gererken bir yapılanma olarak ele alınmasa da, demokratik konfederal sisteme evirilmesi öngörülür.) Merkezileşmeler ihtiyaç oranında, gönüllü ittifaklaşma anlayışına dayalı ve birbirini tamamlayıp güç verme amaçlı yapılmaktadır. Zaten konfederasyon bir toplumsal organizasyon olarak, komün-meclisten başlayan her türlü toplum örgütlenmesinin merkezi olmayan özyönetim birlikteliğidir. Öz yeterliliğe dayalı inisiyatifli yerleşim yeri organizasyonlarının yerel ve merkezi birlikteliğidir. Demokratik ulusun demokratik yönetim işini geliştirmedir.

Demokratik ulus örgütlenmesi olarak demokratik konfederalizmin en önemli bir ilkesi, karar alma, uygulama ve denetleme süreçlerinin ayrıştırılmasıdır. Yönetim işlevselliğe indirgendiği gibi karar alma mekanizmasından ayrıştırılarak demokratik denetim altına alınır. Karar alma halk meclisleri ile yerine getirilirken, kararları uygulama da icra organları olarak demokratik koordinasyonlar tarafından yerine getirilmektedir. Seçilen yönetimlerin keyfi, başına buyrukluğu hatta halka hâkimiyeti dönemi aşılır. Seçenler yönetimlerini denetleme ve hatta gerektiğinde geriye çekme hakkına sahip olur.

Demokratik konfederalizimde yargılama ve mahkeme sistemi, meclislere toplumsallaşmaya bağlanmıştır. Orada da klasik bir bağlılık ilişkisi yoktur. Demokratik konfederalizmde yargı organı ne kadar toplumun sorununu çöz-

müşse o kadar güçtür. Yoksa kaç tane yargıcı ve avukatı olduğu üzerinden bir güç olma durumu söz konusu değildir. Meclis, komisyonlarıyla, örgütleniş biçimiyle halkın ne kadar sorununu çözmüşse o kadar güçtür. Yürütmeler, alınan kararları ne kadar başarılı uygulamışsa bir güçtür. Bu sistemde güç, artık toplumdadır. Yargı sistemi toplumdan gelen sorunları çözdüğü oranda gelişir. Yurttaş meclisleri içinden seçilecek onur ve adalet divanları, mahallenin hukuki sorunlarını devlete ihtiyaç duymadan çözerse o zaman komünal hukuk oturur. İlla birilerini yargılamak için değil, toplumun demokratik eşitlikçi ölçülerini geliştirme ve ilerletmeye göre bir sistem kurar. Komünal hukuk, bu toplumsal sistemi geliştirir.

Demokratik ulusun örgütlenme biçimi olarak demokratik konfederalizimde Komünler, Özgür Yurttaş Meclisleri - köy, kasaba, kent ve kentlerin mahallelerinde kurulan- önemli örgütlülükler olacaklardır. Ayrıca belediyeler birçok avantajıyla demokratik-komünal yaşamı örgütleme alanları olarak rol oynayacaklardır. Eskiden beri yerel yönetimler uluslaın, halkların kendilerini doğa ile iç içe, kendi ekonomik üretimine dayalı yaşattıkları alanların başında gelmektedir. Yerel yönetimler yeniden aynı rolü oynamak zorundadır. Kadın, gençlik ve ekoloji alanlarına dayalı örgütlülükler demokratik konfederalizmin olmazsa olmaz bileşenleri olarak görülmelidirler. Çünkü kadın ve gençlik olmadan toplumsal demokrasinin ayaklarının olmayacağı bilinir. Başta toplum içindeki statülere dayalı eşitsizliklerin kaldırılması üzerinden toplum-doğa sömürüsünün ortadan kaldırılması ise merkezi devlet yönetimlerini gereksiz kılıp yerel yönetimlerin önü açılacaktır. Ayrıca sınırlara takılmadan bir etnik-ulusal yapının öğeleri nerede var ise onları ayrılık unsuru olarak değil, konfederasyonun doğal bileşeni olarak görülecektir.

Demokratik ulus anlayışı ve örgütlenmeleri hayata geçirildiği takdirde devletten kaynaklı pek çok sorununu çözebilecek güçtedir. En başta devlet hafifleyecektir. Ulusun tüm işlerini üstüne almaktan kaynaklanan bürokratik şikinlikten, hantallıktan kurtulacaktır. Daha işlerli bir devlet hem kendi işlerini hem de kısmen yapacağı ulus işlerini yapabilir duruma gelebilecektir. Devlet kapısında olmak bir ayrıcalık, rant olmaktan çıkacaktır. Belki de bu şekilde rüşvetlerin, hortumlamaların önü alınabilecektir. Tıkanan, kirlenen devlet mekanizmalarıyla birlikte kirlenen toplumsallaşma ve kurumlaşmaların engellenmesi sağlanabilir. Çünkü başta siyasal partiler, aile, eğitim kurumları olmak üzere tüm toplumun olması gereken kurumlar, o kadar devlete bağlanmışlar ki, onların yatağa

düşmesi için devletin hapşırması yetmektedir.

Demokratik ulus bilinci en çok da ulusun kendisini rahatlatacaktır. Toplumsal farklılıklara devletin homojenleştiren gözlüğü ile bakmaktan kurtulacak, farlılıkları olduğu gibi algılama özgürlüğüne kavuşacaktır.

Demokratik ulusta bireyler ve gruplar sorunlarını diyalog yolu ile çözerler. Şiddetin diline, uygulamalarına ihtiyaç duyulmaz. Sayının, resmiyetinin fazla olması hiçbir gruba diğeri üzerinde baskı uygulama hakkı vermez. Ailenin çocuk üzerindeki baskısı meşru görülmeyeceği gibi erkeğin kadına, Türkçenin Kürtçeye, Sünnilerin Alevilere, heteroseksüellerin homoseksüellere, üretimin doğa üzerindeki baskısına hoşgörü ile bakılmayıp karşı çıkılır.

Demokratik iç bütünlüğünü sağlamış bir ulusallaşma dışarıdan korkmaz, dışarıya korku kaynağı da olmaz. Güç alır, güç verir. Ulus dışı dünyanın komplocu tehlike kaynağı görülmesi aşılır.

Bu doğrultuda Kürtlerin demokratik uluslaşma açısından durumu ele alındığında; Kürtler uluslaşmasını tamamlamamış olsalar da toplumsal olarak kendilerini demokratik ulusa doğru eğriltme sürecine girmiş bulunmaktadırlar. PKK'nin 35 yıllık mücadelesinin büyük bir bölümü demokrasi ve uluslaşmayı geliştirme yönündedir. Bugün ise 35 yıllık mücadele sonucunda gelişen Kürt uluslaşmasını demokratik yapılanmaya kavuşturma dönemini başlatmıştır. Geçmiş süreçte aşiret ve kavim etkilerinin önemli oranda aza indirildiği, aşıldığı, uluslaşmaya bir giriş yapıldığı ama geri kalanının devletle tamamlanmasının ön görüldüğü biliniyor. Ortaya çıkan pratiklerde ve önemli bir aydınlanma sonucunda devletleşmenin ulusal sorunu çözmediği görüldü. Kürdistan'da bir devlet de kurulsa mevcut sorunlar devam edecekti. Kürtlerin diğer uluslardan farklı olarak ayrı bir sorunu var: Toplumsallığının baskı altında tutulması, kültürel asimilasyonun olması örnek gösterilebilir. Kürtlerin dört parçaya bölünmesi durumu ulusal demokrasiyi gerektiriyor. İkisini de çözerken iktidarcılıkla çözülemeyeceği ortaya çıkmıştır. Dört parçayı da demokrasiyle birleştirme hedeflenmiştir.

Ancak günümüzde halen ciddi anlamda varlığını sürdüren zihniyet; bir ulus, devlet olmadan yönetilemez zihniyetidir. Oysa tarihe bakıldığında tarihte birçok ulus, devlet olmadan yönetilmiştir. Hatta bu Kürdistan tarihinde de böyledir. Günümüzde tarihsel, sosyolojik ve bilimsel bir gerçek olarak karmaşık yapılanmaların kendilerini devlet olmadan da yönettikleri kanıtlanmıştır. Hatta bu toplumsal yapılanmalar ne zamanki devletli yapılara ulaşmışsa zayıflamış, problemleri daha da artmıştır. Ancak tüm bu gerçek-

liklere rağmen geçmiş zihniyetin, yani devletçi paradigmanın büyük bir etkisi olduğu da yadsınamaz. Halen Kürt sorununun çözümünde devletçi çözüm öngören anlayışların özünde bu paradigmayla çok sıkı ilişkisi vardır. Demokratik Konfederalizim Önderliği çok sistemli bir şekilde topluma ait devletin elinde olan tüm değerleri geri almanın mücadelesini ve sistemini geliştiriyor. Ancak bu zihniyete girmeyenlerde gelişen " ben kendi sorunumu çözmek istemiyorum, devlet gelsin çözsün. Ben kendi eğitim sistemimi kurmuyorum, devlet gelsin çözsün" anlayışıdır. Halbuki devleti yıkmak değil, ama sürekli geliştirilecek projelerle devletin toplum üzerinde kurduğu denetim araçlarını yavaş yavaş kaldırmak gerekiyor. Bunu yaparken karşıdan bir savaş yürütülmeden, fakat toplum yaşamını ertelemeyerek, demokratik sosyalizmi bugünden yaşatmak hedeflenmelidir. Böylece devletin toplumla, ulusla olan ilişki ve evliliği bozulur, devlet yalnızlaştırılmış olunur. Sonra da devlet yerine demokratik toplumsal koordinasyonu koymak gerekir.

Kürt demokratik uluslaşmasını örgütsel oluşumu Demokratik Konfederal sistem çerçevesinde biraz daha açıklamaya çalışırsak; bugün Kongre Gel dört parçadan temsilcilerinin olduğu halk meclisidir. Tüm Kürdistan parçalarında demokratik konfederal sisteme dayalı örgütlülükler vardır. Dört parçada kadın, gençlik, basın ve kültür kurumları yapılandırılmıştır. Demokratik toplumcu partiler dört parçada da örgütlendirilmiştir Yine bu kurumlar Kürtlerin bulundukları Avrupa, Asya, Balkanlara kadar uzanmıştır. Bu kurumlaşmaların bir idari sistemi vardır, ama bu kurumlaşmalar ve oluşturdukları idari yönetim sistemleri devlet değildir. Gerek dört parçadaki örgütlenmeler ve gerekse yurtdışındaki örgütlenmelerin birbirleriyle sürekli bir iletişim ve ilişki geliştirdikleri düşünüldüğünde ortada sınır kalmaz. Yine dört parçada geliştirilen askeri işgale karşı meşru savunmayla Kürdistan topraklarından mücadele yürütülmektedir. Bugün gerilla güçleri dört parçanın stratejik arazisinde üslenip hareket geliştirdiği gibi, dört parçada bulunan Kürtler de meşru savunma çizgisinde katılım sergilemekte ve kendi bulundukları parçanın da ötesinde her parçada meşru savunma çizgisinde mücadeleye katılmaktadırlar. Bu yapılanma ve hareket tarzı daha yakından ele alındığında Kürtlerin bulunduğu her alanda ortak bir ruh ve kader birliği yarattığı rahatlıkla görülecektir. Aynı mücadele çizgisi doğrultusunda ideolojik ve politik öz kazandırılmıştır. Kendi kaderini belirleme noktasında demokratik yapılanma ile devlet dışı örgütlenmeler her alanda bir hız kazanmış ve bu örgütlenmelerin ortak düşünce ve politika belirleme nok-

tasında bir katılımcılığı geliştirmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla parçalar arası sınır ortadan kaldırılmıştır. Tüm bunlar devlet dışı bir organizasyonla ele alınmış ve yapılandırılmıştır.

Bütün alanlarda kurulan demokratik ulus örgütlülüklerinin kendi aralarında ortak yönetim, ortak üretim vb. alanlarda ilişkilenmelerinin gelişmesiyle demokratik konfederalizm işlemektedir ve artarak işlemeye devam edecektir. Dolayısıyla toplum büyüyerek devletleri kendi alanlarından çıkaracaktır. Geliştirilen bu sistemle Ortadoğu ve Türkiye toplumları da bu devlet belasından kurtarılmış olacaklardır. Bu anlamda Kürtler öncelikle demokratik ulusunu yaratarak devlet olmadan da kendisini yönetebileceğini kanıtlamalıdır. Ki önemli oranda da bu sisteme girmiştir ve bu gelişme devam etmektedir. Toplum yeniden kurulurken devletten arındırılan alanlara devletin bir daha girmesine izin verilmemelidir. Kesinlikle yaşamın hiçbir alanında devlete ve onun hiyerarşik, iktidarcı yapılanmalarına yer verilmemelidir. Bu temelde hiçbir ihtiyaç için de devlet beklenilmemelidir. Böylesi bir yapılanma Kürdistan toplum birliğini de beraberinde getirir. Zaten bu birliğe doğru bir gidiş de önemli oranda gelişmektedir.

Kürtler dört parçada devlet kursaydı onları bileştirmek oldukça zor olurdu. Koma Komalên sistemi devlet olmadığı için Güney Kürdistan'i güçler bu yapılanmanın içine girmiyorlar. Güney Kürdistan'da devlet kuruldu, peki bu yapılanma Güney'deki halka ne verebilmiştir? Bu yapılanma diğer parçalardaki Kürtlere ne verebilmiştir? Bu devletleşme içinde ciddi anlamda bir ekonomik faaliyet geliştirilmektedir. Üniversite işletiliyor, hükümet ve buna bağlı bir sürü kurumlaşma geliştiriliyor. Tüm bunlar demokratik olsalardı bütün Kürdistan'ı beslerlerdi ama demokratik yapılanmaları olmadığı için sınırlı kalmaktadırlar. Mazotu halk kendisi üretiyor, oradan ABD'ye gidiyor, sonra dört beş katı fiyatla onlara geri satılıyor. Böyle bir devlet Doğu Kürdistan'da kurulursa ne olabilir, oradaki halkın sorununu ne kadar çözebilir? Yine bu devlet yapılanması Güney'deki devlet yapılanması ile birleşir mi? Elbette ki birleşmezdi, çünkü sınıfsal, devletsel çıkarlar farklılaşacaktı. Ama demokratik ulus yapılanmasında parçalar birleşir. Türkiye'deki özgür yurttaş, Suriye'deki Kürtleri anında etkileyebilir.

Kongre Gel dört parça adına karar alabilir duruma gelmiştir. Yine dört parçada Kongre Gel temsilini ve idari yapılanmasını birinci dereceden işleten demokratik toplum koordinasyonlarına kavuşmuştur. Bu koordinasyonlaşma Kürtlerin olduğu her yerde hayata geçirilmiştir. Dolayısıyla devletin birçok merkezi bürokrat-

larıyla aldığı kararı toplumun kendisi almaktadır, meclisleri, iş ve rol koordinasyonları almaktadır. Kimse karar alamıyorsunuz, uygulayamıyorsunuz diyemiyor. Devletin merkezi bir kararla bile halka yaptıramayacağı en hayati eylemlerin kararını alıyor, uyguluyor. Yüz binlerin katıldığı Serhıldanları böyle bir kararlaşma ve uygulamanın sonucudur. Hiçbir devlet mekanizması halkı bu düzeyde harekete geçiremez. Halk kendi kurumlaşmasına ve onun alacağı karalara sahip çıkıyor ve uyguluyor. Devlet bütünüyle toplumsallaşmadan dışlanıp çıkarılırsa, halk kendi demokratik kurumlaşmalarına en yaygın biçimde kavuşur, genel sistem içinde yani Kongre Gel'de en geniş temsilini bulursa ve buradan gelişen demokratik sosyalist uygulamalar ile en geniş özgürlüğe kavuşturulmuş demektir. Bu özgürlüğün ne devleti ve ne de sınırı vardır. Bu, insanlığın ilk dönemde yaşadığı en doğal komünal özgür yaşama kavuşturulması demektir.

Bugün halen birçok kişi ve çevre demokratik konfederalizmin soyut olduğunu söylemekte ya da dile getirmeden demokratik sisteme içten de bir inançsızlığı yaşamaktadır. Günümüzde devletin birden ortadan kaldırılamayacağı gerçeği bilinmektedir. Devletin bu yönlü bir sönümlemesinin zaman alacağı doğrudur. Ancak bu zamanın uzun ya da kısa olması verilen mücadele ile paralellik izleyecektir. Yani ne kadar erken demokratik-toplumcu sistemi kurar ve bu sistemi geliştirir, bunun için mücadele verilirse o kadar erken gelişecek ve bu doğrultuda devlet sönümlemeye geçecektir. Yok, inançsız ve soyut bir yapılanma olarak algılanırsa elbette ki devlet kendi kurumlaşmasını daha da derinleştirerek toplumun kalan ruhunu da kemirecektir ve devlet toplumsallaşmasını daha da büyütecektir. O zaman bunun karşısında verilecek her direniş ya da mücadele sonuç vermeyecek, öl ve öldür mantığını aşmayan direnişler dışında bir seçenek kalmayacaktır. Eğer doğru yaklaşılır ve sistemsel mücadeleye giriş yapılırsa geriye devletin toplumun alanlarından bütünüyle çıkartılması, devletin toplumun alanlarına saygı duyar bir konuma getirilip, Demokratik Konfederalizmin adım adım oturtulması kalıyor. Zaten PKK hareketi ve Kürt halkı böyle bir sürece girmiştir. Ancak halen devlet bir yaşam biçimi olarak ön görülmektedir. Yani bugün istenilen tarzda demokratik konfederalizm geliştirilmemiş olabilir, ancak bu mücadele sürecinde devlet olma fırsatı elimize geçerse "niye devlet olmayalım" demek yanlıştır. Kürt demokratik uluslaşmasının ekolojik yerel yönetimcilikle, toplum particiliğiyle, özgür yurttaşla çok zaman alacağını, gerçekçi olmadığını, merkezi siyasete dayalı, devlete ortak olmalarla daha ça-

buk çözüleceği yaklaşımı bir söylemden öteye gitse bile büyük bir yanlışı barındırmaktadır, sonuç vermez. Aksine bu düşünce toplumda da kanıksanmış bir düşüce yaratarak demokratik toplumsal aydınlanmayı geciktirmekte hatta çarpıtarak muğlâklıklar yaratmaktadır. Mesela demokratik belediyeciliğe taktik yaklaşılıyor. Toplum particiliği klasik iktidarcı siyaset anlayışı ile ele alınıyor, Özgür yurttaş meclislerine çok az ilgi gelişiyor. Demokratik toplum koordinasyonuna ise katılımda zayıf kalınıyor. Kürdistan topluluk ekonomisini geliştirmeye kimse yanaşmıyor.

Oysa demokratik konfederalizm kurulmuştur, ete kemiğe bürünmesi gerekiyor, ancak bu sadece Demokratik Konfederalizm Önderliğiyle ve PKK ile yürüyor. Bu devlet odaklı düşünsel ve pratiksel yaklaşımlar yerine demokratik konfederal sistemi samutlaştıracak somut pratik içine girilirse ve stratejik ele alınırsa, o zaman süreç hızlanarak demokratik konfederal sistem tüm toplumun yaşamında daha aktif hissedilir bir duruma gelecektir. Bu da başta Kürt sorunu olmak üzere birçok temel toplumsal sorunların çözümü demektir. Kürtlerin demokratik uluslaşması demektir. Birçok ulus, uluslaşma sürecini devletleşmeyle tamamlamıştır. Ama Kürtler uluslaşma sürecine devlet olmadan girmişlerdir ve sorun ulusal sürecin tamamlanmasından çok, demokratikleştirilmesidir. Bir ulus kendi kendisini yönetebiliyorsa, politik süreçlerini işletebiliyorsa, kültürel seviyesi demokratik ve doğal çeşitliliğini koruyabiliyorsa bu demokratik bir uluslaşmadır. Bugün Kürtler önemli oranda kendi kararlarını verebilecek devlet dışı demokratik mekanizmalarını geliştirmişlerdir. Politik süreçlerini işletebilecek bir toplumsallaşma yaratabilmişlerdir. Bu temelde en iyi ulus kendi kendini yönetebilen ulustur. Kendi içindeki etnik farklılıkları zenginlik olarak kendine katabilmiş ulustur. İçinden devlet ve iktidarı atabilmiş ulustur.

Demokratik Uygarlık Çağı: Önder Apo'nun ***"rafine"*** olduğunu söylediği, birbirini geliştirerek, derinleştirerek tamamlayan sistematik düşüncelerinde önemli bir aşamayı teşkil eden ve özünde Kürdün toplumsal tarihe bakışı kadar bu çerçevede genel olarak insanlık tarihine yeni bir bakışı da geliştirdiği "AİHM" savunmaları da olarak bilinen **"Sümer Rahip Devletinden Demokratik Halk Cumhuriyetine"** adlı Ansiklopedik eserinde geliştirdiği en önemli argümanlardan birisidir.

Önder Apo bu kavramlaştırmayla özünde insanlığın sonul anlamda geliştirdiği zenginlikleri sahiplenmekte ve bu sahipleniş üzerinden yaratılan maddi ve manevi düzeyi bir geçiş çağı olarak, ***Demokratik Uygarlık Çağı*** ola-

rak adlandırmaktadır. **Bir Halkı Savunmak** adlı eserinde özellikle devlet olgusuna yaklaşımda ulaştığı düşüncelerin ipuçlarını rahatlıkla bulabildiğimiz bu kavramlaştırmaya bağlı değerlendirmelerde, **Bir Halkı Savunmak** adlı eserinden farklı kimi görüşlerin olduğunu da görmek mümkündür.

Böylesi bir ön açıklama ile birlikte Önder Apo, **"Sümer Rahip Devletinden Demokratik Halk Cumhuriyetine"** adlı eserinde bir geçiş çağı olarak değerlendirdiği demokratik uygarlık çağını şu şekilde değerlendirmektedir:

Demokratik uygarlık çağı sınıflı uygarlık çağlarının bilimsel-teknik evrime bağlı olarak aşılmasının tam sağlanamadığı, yenisinin ise tam belirginleşmediği uzun süreli bir tarihsel dönemin kavramlaştırılmasını ifade etmektedir. Yeni ile eski iç içe, ama barışçıl tarzda dönüşümü öngörmektedir. Mevcut teknik düzeyin, zora başvurmaksızın, her türlü dönüşüme maddi zemin oluşturacak kadar elverişli koşullar sağladığı görüşüne dayanmaktadır. Klasik devletle kapalı toplumun aşıldığını, üçüncü alan olarak sivil toplumun etkinlik kazandığını ileri sürmektedir. Birinci ve ikinci alan olan devlet ve toplum arasında üçüncü alan olan sivil toplumun sivrilmesi, federatif yönetim ve yaşam tarzını öne çıkarmaktadır. İdeolojik, ekonomik, sosyal, etnik, cinsi, ırki ve siyasal farklılıklar toplumun zenginliği olarak düşünülmekte, her grubun ifade özgürlüğüne sahip olarak istediği bilinç ve örgütlülükle sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşama aktif olarak katılımına dayanmaktadır. Bu tarz yönetim ve yaşamın en doğru ifadesi, toplumun ve devletin federatif temelde gerekli her tür kurumlaşmaya kavuşması olmaktadır. Monolitik, otoriter ve totaliter yönetim ve yaşam tarzı ne kadar çağdaş demokratik değerlere ters düşüyorsa, sivil toplum kuruluşlarına dayalı federatif yönetim ve yaşam tarzı da çağdaş demokrasiye o kadar uygun düşmektedir. Buna dayanarak çağımızın genel bir kavramlaştırılmasını yapmak istediğimizde, Dünya Demokratik Federasyon Çağı dememiz uygun düşmektedir.

Demokratik uygarlık çağının gelişimi ve tanımlanması çerçevesinde temel özelliklerini bir kez daha özetlemeye çalışırsak:

a- Somut teknik, bilimsel ve ideolojik bir temele dayanmaktadır. Mekanik fizik kökenli tekniklere ilaveten, elektronik ve nükleer enerjinin kontrolüne dayalı teknikler toplumun maddi temelini köklü değişikliklere uğratmıştır. Doğru ve yerinde kullanılmaları halinde, bunlar her türlü sınıflaşma ve sosyal eşitsizliklerin dayandığı yoksulluk zincirlerini parçalayabilir. Sınıflaş-

ma ve sosyal eşitsizliklerin kaynağının başta teknik olmak üzere üretim araçlarının geriliğine dayandığı bilimsel bir tespittir. 20. yüzyılın ikinci yarısındaki teknik devrimler toplumu bu mahkûmiyetten kurtarmış, tam eşitsizliğe dayalı kurumlaşmaların maddi zeminini parçalamıştır. Tüm toplumun hizmetinde kullanılmayı mümkün kılan ekonomik ve siyasal yönetim ilişkilerine kavuşturulursa, bu teknik temel altında insanlık özgürlük ve eşitliği birlikte geliştirebilir. Eskiden bunun hayali kurulurdu. Ama demokratik uygarlık çağında artık bu hayal gerçekleştirilebilir araçlara kavuşmuştur. Bu anlamda teknik, temel özgürleştirici etkendir. Tersi durumda bencil ve gerici güçlerin elinde yok edici bir canavar olmaktadır. Ayrıca tüm teknik demokratik uygarlık zamanına çevrilmiştir. Tüm sorun, teknolojinin en verimli biçimde toplumun hizmetinde kullanılmasını mümkün kılacak toplumun, siyasetin ve devletin demokratik yönetimin gerçekleştirilmesidir.

Bilimsel devrimler ve bilgi toplumu, çağın diğer önemli bir özelliğidir. Eskiden dar bir çevrenin uğraşısı olan bilim, iletişim teknolojisi sayesinde hızla topluma ulaşabilmektedir. Bilgi toplumu gerçeği buradan doğmaktadır. Bu sayede demokrasi ve özyönetim gücü kazanılmaktadır. Bilgiyle donanmış toplum, devlet ve siyaset şeffaf olmak ve karşılıklı demokratik denetimi yaşamak zorundadır. Bilimle teknik arasında sıklaşan ve birbirini beslemeye yol açan gelişmeler hız kazanmıştır. İlk defa gerçekleşen bu olgu üretim olanaklarında büyük patlamaya yol açmaktadır. Tüm fizik, kimya, biyoloji ve toplumsal bilgiler çığ gibi gelişerek toplum için muazzam bir güç kaynağına dönüşmektedir. Sorun, tekniğin yönetimde olduğu gibi bilimin kullanılmasında da demokratik bir yönetimin gerçekleştirilmesidir.

İdeolojinin esas rolü, geleneğin dogmatikliğini yıkmak, umudun ütopyasını oluşturmak ve canlı tutmaktır. Eskiden zihniyete daha çok dogmalar hakimken, kapitalizm çağında fütürizm ve çeşitli ütopyacılıklar gelişti. İki ideolojik biçim de zihniyet ve her tür kurumsallaşma üzerinde önemli sakıncalar doğurmuştur. Dogmatizm türü ideolojiler engel oluşturmaktadır. Ütopyacılık ise daha az sakıncalı olup sınırlı bir yaratıcılığa yol açmakla birlikte, gerçeklikten kopukluğu, boş inancı, kuru hayalciliği ve beklentili kişiliği doğurmaktadır. İki ideolojik biçimin de gerçek olgular dünyasından ve yaratıcılıktan uzaklığı ortak temel noktalarıdır. Her ikisi de demokratik uygarlık çağının ideolojik temeli olamazlar.

Çağ ideolojik bilimselliği ve yaratıcılığı esas almak zorunda-

dır. Zaten ikisi arasında sıkı bir bağ vardır. Olgular ve ilişkiler bilimle ne kadar aydınlatılırsa, yaratıcılığa yol açılması da o kadar olanak dahiline girer. Tarih ve toplum bilgisiyle bilinçlenmiş, doğanın diyalektik işleyişine akıl erdiren birey, çağın ideolojisini yakalamış demektir. Dogmanın gücünü tanır, ama ona teslim olmaz. Ütopyası vardır, ama bilime dayanır. Bu temelde yükselecek ideolojiye dayanan çağımız tüm olgu ve ilişkilerin doğru bilgisiyle hareket edeceğinden, iyiliğin ve güzelliğin ahlâki ve sanatsal gücüne yetkince ulaşmak durumundadır.

b- Toplumun demokratikleştirilmesi çağı olarak demokratik uygarlık sistemi söz konusudur. Bu yönüyle halkların kendi öz kimliği, bilinci ve özgürlük iradeleriyle devreye girmeleri gerekir. Bin yıllarca uyutulmuş ve bastırılmış kimlikler kendilerine sahiplenmeye çalışacaklar, kültürel varlıklar en değerli miras olarak benimsenip yeni yaşamın temel harcı olacaklardır. Şimdiye kadar şahıslar, hanedanlıklar, dinsel varlıklar ve dar zümre çıkarları için girişilen çabalar, artık toplumsal varlığın kendisi için, tanınması ve yaşamsal kılınması için harcanacaktır. Toplumun demokratikleştirilmesi; bilgi toplumu olarak kendi çıkarlarının farkına varması, bunu talep haline getirmesi ve siyasal kurumlara taşırması anlamına da gelmektedir. Bu, toplumun bastırılmış iradeden faal, isteyen ve denetleyen bir dinamizme kavuşması demektir. Tarihte toplum bu çerçevede ilk defa bilimsel olarak kendini tanımakta, hak sahibi olduğunun bilincine ulaşmakta, kaderini özgürce belirleyebilecek bir duruma gelmektedir. Bu gerçeklik demokratik uygarlığın neden toplumların demokratikleşmesi çağı olduğunu yeterince kanıtlamaktadır.

c- Demokratik uygarlık çağını belirleyen temel unsurlardan biri de siyasetin demokratikleştirilmesidir. Tarih boyunca en üst yönetim gücünün yoğunlaşması ve kullanılması sanatı olan siyasetin kendi sırlı dar elbise ve maskelerinden kurtulması çağımızın şahane bir gelişmesidir. Bu, siyasetin adeta göklerden, Allah'tan yeryüzüne inmesi anlamına gelmektedir. Kaynağı hakkında bitmez tükenmez münakaşalar sona ermekte ve kaynağın esasta toplum olduğu itiraf edilmektedir. Yüzyıllarca insanları sürü haline getirmek ve kandırmak için en geliştirilmiş ve sahte bir yüceliğe büründürülmüş siyaset, toplumun basit bir aracı durumuna getirilmiştir. Ancak uzun vadeli ve hayati çıkarların aracı olarak değer ifade edebileceği bilincine ulaşılmıştır. Bu yüzyılların sihirli, kudretli, tanrısal aracı gerçek anlamına kavuşturulmuş ve halka hizmet aracı olarak tanın-

masını kabul ettirmiş olmakla demokratik uygarlık çağının belirgin bir özelliği haline getirilmiştir.

Devletle toplum arasında üçüncü alan olarak demokratik siyaset, en doğurgan ve yenileyen bir kurum rolüne erişmiştir. Temel aracı halka olarak toplumdan devlete, devletten topluma sürekli aktarılması gereken değerlerin demokratik ve adil karakterlerini belirleyen başta siyasal partiler olmak üzere gerekli her alanda kurulan çağdaş kurumlar, ekonomiden politikaya, insan haklarından çevreye, kültürden sağlığa, eğitimden barışa kadar her konuda oluşan bu demokratik siyaset araçları olmadan, ne toplumun sağlıklı demokratikleşmesinden ne de devletin bu yönlü duyarlılığını geliştirmesinden bahsedilebilir. Adeta üçüncü alanın üçüncü toplumu olarak yükselen bu sivil toplum kuruluşları çağımızın vazgeçilmezleri haline gelmişlerdir. Demokratik uygarlık çağında demokratik siyasetin her tür sivil toplum kuruluşları çağı olduğu yeterince kanıtlanmıştır.

d- Devletin demokratik duyarlılığının geliştirilmesi, demokratik uygarlık çağının başta gelen diğer bir özelliğidir. Tarihin bu en eski ve eline geçirenin ejderha kesildiği aracın demokratik kurumlara kavuşturulması aslında en önemli devrimci bir gelişmedir. Göksel varlığın yeryüzü temsili olarak sürekli yüceltilen bu aracın da toplumun en üst düzeyde bir koordinasyon aracından başka bir anlama sahip olmaması gerektiği, çağın bir hükmüdür. Devletin insan ve birey için olduğu, tanrısallıkla alakasının olmadığı, tarih boyunca azgınlaşmasının bireyciliğe, hanedancılığa ve dar zümre fanatizmine alet olmasından kaynaklandığı yeterince aydınlatılmıştır. Devleti soyut bir varlık olarak yücelten her şeyin alçakça olduğu, tersine toplumun en genel bir koordinasyon aracı olması gerektiğini vurgulayan her toplumun gerçek yücelticilik olduğu da yeterince anlaşılmıştır. Devletin bu tanımlanmaya göre dönüştürülmesi ve denetime sokulması, demokratik uygarlık çağının en önemli kazanımı ve gerçeğidir. Devletin bu yönlü bir hizmet aracına dönüştürülmesi ve demokratik siyasetin en temel kurumu rolüne yüceltilmesi, demokratik uygarlık çağının en üst düzeyde ifadesi olmaya layık bir değerlendirmedir de. Demokratik devlet haline dönüşüm, çağımızın en temel gelişmesidir.

Demokratik devlet biçimleri sorunu, ikincil düzeyde önem kazanmaktadır. Ama esnek yapılanmasının bir sonucu olarak, konfederatif biçimlerden üniter biçimlere kadar geniş bir yelpazede açılım yeteneğinde olmaları, çözümleyici karakter açısından büyük önem taşımaktadır.

Ülkelerin ve toplumların somut koşullarına göre en uygun biçim kararlaştırılabilir. Sorunların karmaşık niteliği ile çok sayıdaki demokratik çözüm kurumlaşmaları ve araçları, zaten demokrasiyi doğuran temel etkenlerdendir. Devlet bu kurumlaşmalara dayanmak zorunda olduğundan zaten klasik anlamını yitirmekte, bir nevi kurumlar arası en üst koordinasyon aracı olarak rol oynamaktadır. Bu yapıdaki devletin temel karakteri demokratikliğidir. Demokrasinin kurumlar rejimi olması ise, devleti doğal olarak plüralist, çoğulcu bir konumda olmaya zorlamaktadır. Özellikle yerel organların artan önemi, merkeziyetçiliği büyük bir yük haline getirmektedir. Güç, merkezden yerele ve temel odaktan yerel odaklara doğru akışkanlığı zorunlu kılmaktadır. Çağın genel akışı da bu yönlüdür. Toplumdan aileye, devletten ekonomiye kadar her düzeyde gücün ve olanakların adil dağılımına ve özgürlüğe dayalı çoğulcu bir yapı gelişmektedir. Bu çerçeve devletin bir yandan demokratik evrimini geliştirirken, diğer yandan yeni anayasalar hareketinin önemli bir hedefi olarak konfederasyonlardan üniter demokratik yapıya kadar zengin bir biçimlenmeye götürmektedir. Bu olgu zoraki birlik anlayışından doğan sakıncaları giderdiği gibi, sonuçta tüm taraflara daha çok kaybettiren ayrılıkçı mikro devlet sakıncalarını da ortadan kaldırmaktadır. ABD, AB ve BDT gibi olgular çağdaş demokratik devletin evrim yönünü gösteren, özünde yeni toplum ve demokratik siyasetin zorunlu kıldığı tarihsel gelişmelerdir.

e- Demokratik uygarlık çağı, halkların yeniden doğuşu kadar ve belki de daha belirleyici olarak kadınların doğuş çağıdır. Neolitik toplumun doğurucu tanrıça gücü olan kadın, sınıflı toplum tarihi boyunca sürekli yitirmeyle karşı karşıya kalmıştır. Tarih bir anlamda yükselen sınıflı toplumla birlikte güç kazanan egemen erkeğin tarihidir. Egemen sınıfsal karakter, egemen erkek karakterle birlikte oluşur. Burada da geçerli kural, mitolojik yalanlar ve ilahi cezalandırmalardır. Bunun altında ise çıplak kaba zor ve sömürü gerçeği vardır. Toplumun egemen erkek karakteri, günümüze kadar kadın olgusunun bilimsel değerlendirmesine bile fırsat tanımamıştır. Kadın gerçeği dinden çok tabusal bir alan sayılmaktadır. Namus adı altında, aslında erkeğin en sinsi, en hain ve zorbaca gasp ettiği kadın gerçekliği ve hakları gizlenmektedir. Kadının tarih boyunca kimliği ve kişiliğinden yoksun bırakılarak sürekli erkeğe tutsak edilmesi, sınıfsallaşmadan daha olumsuz sonuçlara yol açan bir olgudur. Kadının tutsaklığı genel köleliğin, düşüşün bir ölçüsüdür; top-

lumda yaygınlaşan yalanın, hırsızlığın ve zorbalığın bir ölçüsüdür; her tür kirlenmenin, uşaklığın ölçüsüdür.

Bu tarihin tersine çevrilmesinin en derin toplumsal sonuçları beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Kadının özgürce yeniden doğuşu, toplumun tüm alt ve üst kurumlarında genel bir özgürleşmeyi, aydınlığı ve adaleti zorunlu kılacaktır. Savaşın yerine barışın daha değerli olduğuna ve yüceltilmesi gerektiğine ikna edecektir. Kazanan kadın, her düzeyde kazanan toplum ve birey demektir. Bu kısa çerçeve bile kadın hakları ve özgürlükleri alanında demokratikleşmenin ne kadar tarihsel olduğunu açıkça göstermektedir. 21. yüzyılın bu anlamda uyanan, özgürleşen ve güçlenen kadının çağını başlatması, sınıfsal ve ulusal kurtuluştan da önemli bir olgudur. Demokratik uygarlık zamanı, her dönemden daha fazla kadının yükseldiği ve kazandığı bir çağ olacaktır.

Erkek egemen bir kültürün ihmal ettiği bir konu da, çocuk ve yaşlılara karşı sorumsuz ve bilinçsiz tavrıdır. Bunlar bir nevi ikinci ve üçüncü kadın durumuna indirgenmişlerdir. Çocuklara karşı zalim ve duyarsız bir dünya dayatılmıştır. Erkek egemen sistem onların psikolojisini ve dünyasını hiç hesaba katmadan, en hoyrat, eşitlik ve özgürlük değerlerinden uzak, yüce hayallere hep ihanet eden kendi bitmiş kişiliklerini ve dünyalarını olduğu gibi çocuk zihnine ve beynine gece gündüz pompalamaktan korkmaz, endişe etmez ve acı duymaz. Çocuklara yaklaşımı sanıldığından daha fazla yanlışlık ve tehlikelerle doludur. Bu gerçeklik aileden okula, sokaktan oyun yerlerine kadar hakimdir ve kurumsallaşmıştır. Çocuk dünyasına kabuslar hakim kılınmıştır. İhtiyarların dünyası da buna benzer bir anlayışsızlıkla kuşatılmıştır. Evlatlarıyla aralarında adeta çelikten bir duvar örülmüştür. Sınıflı toplumun geliştirdiği bir duyarsızlık da bu alandadır. Tarih bu alanda da ağır hükmünü icra etmektedir. Genel vicdansızlık ve duyarsızlık ihtiyarlık sürecinin çilesini artırmaktadır.

Demokratik toplumun bu her iki alanı da yeniden düzenlemesi kaçınılmazdır. Yaşam sadece toy ve hoyrat gençlikten ibaret değildir. Çocukların hiçbir zaman ihanet edilmemesi, hep saygı gösterilmesi ve gereklerinin yerine getirilmesi gereken bir özgün dünyaları vardır. Bu dünyaya ihanet edilmesi topluma çok değer kaybettirmiştir. Yaşlıların ise, hayat tecrübesinin süzgecinden geçmiş bilgece bir dünyaları vardır. Bu dünyanın derslerini almayan bir toplumun sağlıklı düşünmesi ve yaşaması mümkün değildir. Bu nedenle çocukluk ve ihtiyarlık tüketen dünyalar değil,

zenginleştiren üretken dünyalardır. Bu iki dünyanın da demokratik toplum koşullarında özgün konumlarının gerekli kıldığı özgürlük ve hakları temelinde yeniden kurumsallaşarak kazanılması, çağdaş uygarlığın kaçınılmaz bir görevidir. Demokratik uygarlığın aynı zamanda çocukların ve ihtiyarların sevgi ve saygıyla anıldığı, toplumla bu bilinç ve ahlâki tutumla bütünleştiği çağdır.

f- Demokratik uygarlık çağı, insan hakları ve bireyselliğin en çok yükseldiği ve yeni yaşam tarzının ayrılmaz özellikleri haline geldiği bir dönem olacaktır. Dogmaların ve ütopyanın gölgesi altında daha çok kaybeden insanlık ve bireyin kendine gelmesi, uzun bir tarihi sürece dayansa da, en çok Rönesans'la tarihi bir adım atmış, fakat kapitalizmin bireycilliğinde tekrar yitirmeyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak 20. yüzyılın bilimsel-teknik devrimleri, insanlığı ve bireyi daha olgun bir hümanizmaya ve bireyselliğe de zorlamaktadır. Sadece insanlığa ve bireye karşı dehşetle kaybettirilen bir ihanet ve kanlı yüzyıl değil, bilimin bilinciyle ve tekniğin olanaklarıyla yeni hümanizm ve bireysellik yükselen vazgeçilmez değerler olarak kazanılmak ve hakim kılınmak durumundadır. İnsanlık tarihi kadar eski ve toplumun oluştuğu çağlardan beri sürekli büyüyen bir umut olan insanlık ve bireyselleşme, ilk defa sağlam bir maddi zemin ve bilimsellik sayesinde gerçekleşebilecek bir çağı yakalamıştır. Sürekli etnik, dini ve milli özelliklerle bölünen insanlık, artık ortak teknik, bilim ve demokrasi diliyle bütünleşmek durumundadır. Bunun olanakları gerçek bir hümanizmayı besleyecek zenginliktedir. Enternasyonalizm hiçbir dönemde kıyaslanmayacak kadar yaşanabilecek ve vazgeçilmeyecek bir kurum haline gelmiştir. İnsan hakları sadece hukukun en gözde alanı haline gelmekle yetinmeyen, bireysellik alanında da gerçekçi ve toplumla optimal (en elverişli) dengeyi yakalayacak bir bilince erişerek kurumsallaşmaktadır.

Gerektiği kadar toplumsallık ve gerektiği kadar bireysellik, çağdaş yaşamın merkezine ilk defa hukukla oturmuşlardır. Tarihin belki de en anlamlı gelişmesi, toplumsallıkla bireyselliğin optimal durumunun ilk defa gerçekleşmeye yüz tutmasıdır. O halde yalnız başına bu nedenle bile demokratik uygarlık dönemine gerçek hümanizm, insan hakları ve bireysellik çağı demek yerinde ve doğrudur."

Demokritos (İ.Ö.460-370): Demokritos, antik çağın en büyük materyalistidir. Ona göre gerçek olarak sadece atomlar ve boşluk vardır. Atomlar, son derece küçük, bölünmez biçim ve büyüklükleri ve durumları farklı, hareket halin-

deki ilk öğelerdir. Nesneler bu atomların düzenlenmesinden doğarlar. Ruhun kendisi de maddidir. Her şey gibi onun da atomlardan-diğerlerinden daha ince- oluşmuş olduğunu iddia eder. Yine kendisine göre şeylerin, renk, koku gibi nitelikleri özneldir, duyuların yanılsamasıdır. Gerçek ve nesnel dünya bu gibi nitelikleri içermez. Aklın görevi, atomları bulmak için bu nitelikleri soyutlamak olmalıdır. Materyalist diyalektiğin bilgi sorununu ilk biçimiyle ortaya koyan da kendisidir. Yine atomlar teorisi, atom biliminin önsezisi niteliğindedir. Sokrates öncesi Doğa felsefesinde Atomcu okulun kurucularındandır. Metafizik bilgi açısından Yunan felsefesini meşgul eden birlik-çokluk arasındaki ilişkinin neden meydana geldiği ile neyin gerçekten var olduğu problemi üzerinde yoğunlaşır. Doğanın bütün nesneleri maddeden oluşur. Çokluk, bir olanın meydana getirdiği farklı ve değişik birleşim ya da düzenlemelerden başka bir şey değildir. Doğada var olanların hepsi, tek bir şey tümüne, yani atom ya da maddeye indirgenebilir. Gerçekten var olan atomlar olup, dış dünyada çokluk görünüşten ibarettir.

Demokritos, bilginin de doğal olaylar gibi atomlar arası vurmaçarpışma olaylarının özel bir türü olduğunu belirtir. Yani algılanabilen cisimlerden gelen bir takım akıntılar, duyu organlarına gelerek onlara çarpar, orada bir suret ya da imge meydana getirirler. Aslında materyalist olmasına karşın, algının bilgi vermediğini, bizi yalnızca görünüşlere, var olanların ikincil niteliklerine götürdüğünü savunmuştur. Algısal bilgi, görünüşlerin gerçekte var olmayan ikincil niteliklerin bilgisini verdiği için, aşağı türden bir bilgidir. Bizim farklı cisimlere yüklediğimiz renk, ses, koku, tat gibi nitelikler cisimlerin bizzat kendisinde yoktur. Atomların çeşitli birleşimlerinin duyu organlarımız üzerindeki etkileri vardır. Biz sadece isimlendiririz. Dolayısıyla, bize sadece görünüşü veren, var olanların birincil niteliklerinde hiç bir şekilde ulaşmayan duyu algısı şeylere ilişkin gerçek bilgiyi vermez. Demokritos'sun kendisi akılcı bir tutuma sahiptir. Onun ileri sürdüğü atomcu görüş, mekanik bir evren anlayışını savunan bir görüştür. Atomların birbirine çarpmaları sonucu, her şey mekanik bir neden ve sonuç ilişkisi içinde devindiğini ileri sürmüştür.

Demos: Yunanca bir sözcük olan demos, halk anlamına gelmektedir. Demokrasi (Demos: Halk, Kratiya: yönetim) halkın yönetimi anlamına gelmektedir. Eski Yunan kent devletlerinde köleci sınıf demokrasisi uygulandığı için herkes halk kapsamında sayılmıyordu. Halk kapsamında olanlar özgür yurttaşlar oluyordu.

Kölelerin hiçbir hakları yoktu. Kadınların hakları yoktu. Yabancılara sınırlı bazı haklar tanınmıştı. Ancak zamanla bu uygulamalarda bazı yumuşamalar yaşanmıştır. Bu uygulamanın ne kadar komünal-demokratik değerlere dayalı demos' u (halkı) temsil ettiği ayrı bir tartışma konusudur. Bununla beraber Eski Yunan kent devletlerinde demokrasinin en gelişkin biçimi Atina site devletinde uygulanmıştır. Sınıf demokrasisi de olsa demokrasi tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu dönem kent devletlerinde demos kapsamında olanlar özgür ve etkin yurttaşlar olmaktadır. Savaş ve barış kararları da dâhil devlet yönetimini ilgilendiren tüm konularda söz sahibidirler. Dolayısıyla işlevsel bir rol oynamaktadırlar. Bir yığın olmaktan öte örgütlü bir güç olmaktadır. Kent devletlerindeki demos (Halk), hiyerarşik-devletçi yönetimlerin karşısında demokrasinin temsil tarafı olagelmiştir. Demoslar iktidarlar karşısında en önemli örgütlü güçtür.

Demos (halk) kavramı durağan bir olgu değildir. Tarihsel-toplumsal süreç içerisinde içerik ve genişlik kazanarak üst toplum dışında kalan kesimleri ifade etmektedir. Tarihin devindirici gücü olarak yaşam bulmuştur. Komünal-demokratik değerlerin yaşatıcı gücü olarak var olagelmişlerdir.

Denetim: Örgütlendirilmiş biyolojik, teknolojik ve toplumsal sistemlerin, kendi yapılarını ve düzenlerini olduğu kadar, program ve amaçlarının gerçekleşmesini de güvence altına alan bir işlev. Toplumsal denetim, toplumun kendi özgü yanını örgütleme, koruma, ilerletme ve geliştirme amacı doğrultusunda, toplum üstünde uygulanan bilinçli bir etkiyi gösterir. Denetim, toplum sisteminin kendi doğasıyla, emeğin toplumsal doğasıyla, insanın etkinliği arasındaki iletişim gereğiyle, insan etkinliğinin maddi ve kültürel ürünlerini değişim süreciyle belirlenir.

Denetim sürecinde bilinen başlıca evreler şunlardır: Bilgi toplama ve süreçlendirme. Çözümleme, bulgulama ve tanımlama, sistemleştirme (bireşim) ve hedeflendirmedir. Planlama, programlama, ileriye gönderme ve somut iş görme varlıklarını kurtarma yoluyla, genel vargıyı adım adım somutlaştırma. Hedefi gerçekleştirme etkinliklerini düzene koyma (bu arada, eleman seçme ve yerleştirme); bu etkinliğin sonucuna ilişkin bilgiyi süreçlendirme.

Gerçekte, iki tür toplumsal denetimle karşılaşırız. Kendiliğinden ve bilinçli (planlı) denetimler. Birincisi, çeşitli toplumsal etkenlerin (gelenekler, alışkanlıklar, vb.) araya girmesi yoluyla toplumu etkilemeyi içine alır; ikincisi ise, bir programla uygunluk içinde işlev görerek, özel bir denetimin işleyişini ön görür. Toplumsal

süreçlerin bilimsel, planlı denetimi, sosyalist toplumlar için tipiktir. Bu gibi bir denetim, gelişme yasalarının etkin bilgisine ve hedefe yönlendirilmiş bir eylem programına dayanır. Yeni bir bakış açısı olarak gelişen Bilimsel demokratik Sosyalizmde, toplumsal denetimin, demokratik halk yönetimine doğru yavaş yavaş özgürlükler temelinde gelişme göstermesi söz konusudur.

Özgürlükler temelinde gelişimin yanı sıra, Toplumsal denetim, devlet yönetimini, üretimin işletilmesini, teknolojik denetimi vb. de içine alır.

Deney: Yunanca peira (deneme, sınama) sözcüğünden türetilmiş olan deney kavramı, insan yaşamında bilincin karşılaştığı şeylerin tümüne denir. Yada gerçekliği olana ilişkin her çeşit yaşantı, algılama ve duyulmamaya denir. Bu iki anlamda kullanılır. Birincisi soyut ve genel anlamda kullanılan empeiria ve türevleri: empirik, empirizmdir. Diğeri somut ve daha teknik anlamda kullanılan experientia Deneme, deney yapma ve türevleri: expérimenter, expérimental, expérimentation içinde kullanılır.

Deney, Felsefede de şöyle tanımlanır. Gerçeklik üzerine kavramsal olmayan her türlü bilginin temelidir. Her bilimin güvenilir olabilmesi için deneye dayanması gerekir. Ancak bu yetmez ve bilginin salt deneyle kalmaması gerekir. Deneyin bilimsel amaçlarla, düşünce yoluyla düzenlenmesi, karşılaştırılması, bağlantılar kurulması, giderek doğrulanması ve tamamlanması gereklidir.

Yöntemsiz deneylere görgü, yöntemlilere ise deneyim denir. Örneğin doğada bir madenin ısıyla genişlediğini gözlemlersek bu bir görgüdür, laboratuarda madenin ısıyla genişleyip genişlemediğini anlamak için onu biz ısıtırsak bu bir deneyimdir. Deney terimi genel anlamda gözlemi, içebakışı, duyular ve bilinç aracılığıyla elde edilen algıları dile getirir.

Denge: Fizikte eşit güçte karşıt kuvvetlerin birbirlerini yok etmeleri veya etkisiz duruma getirmeleri halidir. Bu bir durumun, halin değişmemesi, mevcut durumun, halin kuvvetler dengesi bozulana ve yeni bir durum ortaya çıkana kadar devam etmesi anlamına gelir. Matematikte denge, bir doğrultudaki + ve - uçlar arasında eşit ağırlıktaki güçlerin birbirlerini sıfırlaması veya aynı etki gücüne ulaşmalarına denir. Diğer tüm fizik bilimlerindeki denge değerlendirmeleri de aynı mantık çerçevesinde oluşur.

Ekonomide denge, pazar ve pazarın durumuna göre şekillenir. Ücretlerin oluşumu işgücü arzı ve piyasanın bu işgücüne olan talebiyle doğrudan bağlantılıdır. İstihdam fazlası bir işgücü var ve piyasa işgücü arzını emecek pozis-

yonda değilse veya bu yönlü bilinçli bir yönlendirme varsa, ücretlerin işgücünün yenilenmesi anlamında reel ücret düzeyine ulaşmaları beklenemez. Dolayısıyla reel ücretlerde bir dengeye ulaşmaları mümkün olmaz. İstihdam boşluğunun olmadığı, işgücü arzının piyasa tarafından eksiksiz emilme durumunun ortaya çıktığı koşullarda ücretlerin reel ücretler karşısında belli bir dengeye ulaşmaları sağlanır. Ancak bu durum artı-değerin ortadan kalktığı, sömürünün son bulduğu anlamına gelmez. Ücretlerin Pazar durumuna göre belli bir dengeye ulaşmaları anlamına gelir. Aynı şey daha gerçekçi anlamda fiyatların oluşumunda ortaya çıkar.

Bir metanın pazardaki fiyat oluşumu, o metanın pazardaki arz-talep dengesi çerçevesinde oluşur. Talep fazlası arzın oluşması veya tersi olarak talebi karşılayacak kadar arzın gerçekleşmemesi durumunda fiyatlar kendi gerçeklikleri içinde oluşmazlar. Ya gereğinden fazla yüksek ya da gereğinden fazla düşük olurlar. Fiyatların gerçek değerleri üzerinde işlem görmeleri arz ve talebin denge halinde olması durumunda oluşur. Yani talep kadar arzın olması veya arzın talebi karşılayacak düzeye ulaşması durumunda oluşan piyasa dengesi fiyatlarda belli bir düzeyin tutturulmasını birlikte getirir ve piyasadaki bu denge hali devam ettiği müddetçe fiyatlarda da bir oynama, değişme olmaz. Bu durum piyasada bir denge halinin olduğu anlamına gelir. Bu dengenin bozulması fiyatlarda bir yükseliş veya düşüşe yol açacağı gibi ücretler ve istihdamda da değişmelere ve oynamalara neden olur. Denk bütçe mantığı da aynıdır; gelir ve giderlerin birbirlerini sıfırlaması bütçedeki dengeyi ifade eder. Burada da görüldüğü gibi çekim ve etkileyici güçleri eşit düzeyde olan kuvvetlerin etkileme düzeyleri aynıdır. Denge, terazinin kefeleri arasındaki ağırlıkları etkileme gücünü belirleyen mil gibidir. Kefenin iki ucu mil üzerinde aynı noktada duruyor ise kefenin her iki tarafı aynı ağırlıktadır ve denge sağlanmış demektir.

Siyaset, savaş ve toplum olaylarında da temel yaklaşım aynı çerçevededir. Yani karşıt kuvvetlerin aynı ağırlık ve etkili pozisyonda bulunmaları denge hali biçiminde yorumlanır, değerlendirilir. Sınıflı toplumda sınıfların konumları, kuvvetleri, etkinlikleri sınıflar arasındaki dengeyi ifade eder. Bozulan denge yeni bir durumu ortaya çıkarır. Lehte veyahut aleyhte yeni bir durum oluşunca denge de yeniden sağlanmış olur.

Denge siyaseti yürütmek ise daha farklı bir yaklaşımı ifade eder. Denge siyasetinde figürler ikiden fazladır. Bir denge siyasetini yürüten kuvvet vardır, bir de denge siyasetinin yürütülmesinde etkili kutuplar, çekim merkezini ifade eden farklı güçler vardır.

Denge siyasetini yürüten güç kendi çıkarlarını esas alarak bu ağırlık merkezleri arasında hareket ederek siyaset yürütür. Dengenin ibresi hangi güçten yana eğilim kazanırsa, denge siyaseti yürüten gücün ağırlık merkezi de, denge ibresinin döndüğü ağırlık merkezine doğru döner. Bu genelde ilkesiz, pragmatist bir siyaset olarak değerlendirilir. Çoğu güçsüz konumda olan güçlerin yürüttüğü siyaset tarzıdır ve güçlülerin konumuna göre kendilerini konumlandırmayı esas alır. Yukarıdaki belirttiğimiz ilkesiz eleştirileriyle küçümsenmesine rağmen burjuva siyaset dünyasında bu tür yaklaşımların sahibinin "siyaset ustalığı"ndan bahsedildiği de olur. Burjuva dünyasındaki "gemisini kurtaran kaptan" deyimi de bu ilkesiz denge siyasetini meşrulaştıran bir deyim olarak ifade bulur.

İlkeli siyaset güç merkezlerini dikkate almamak anlamına gelmez. İlkeli siyasette de güç merkezleri dikkate alınır, ama temel ilkeler zedelenmeden, ilkelerden küçük çaplı çıkarlar uğruna taviz verilmeden siyaset yürütülür. Bu, dengeler görülse de, denge siyaseti yürütmek anlamına gelmez.

Denge siyaseti en çok da devletlerarasında yürütülür ve bunun adı, 'denge diplomasisi'dir. Devletlerin temel aldığı yaklaşım; kendi devletlerinin veya kendi egemen sınıflarının çıkarlarını savunmaktır. Devletlerarasındaki ilişkilerde oluşturulan politika bu temel yaklaşım üzerinden şekillenince, etkili ve güçlüden yana tavır almak "kaçınılmaz" bir hal alır. İlkeden ziyade çıkarlar esas alınır. Ve bu siyaset dengeler gözetilerek yürütülür. Bugünün dünyasında yürütülen siyaset genelde dengeler üzerindedir. Dengelerin yan yana getirdiği iki devlet ya da kuvvet dost ve ittifak gibi dururken, dengelerin bozulması durumunda bu dost ve ittifak gibi duran güç ve kuvvetlerin karşı karşıya geldiklerine, düşman olduklarına da çokça tanık olunmuştur. Emperyalizm ile Sovyetler Birliği arasındaki karşıtlık durumuna dayanarak kuruluşunu tamamlayan Türkiye'nin yürüttüğü siyaset, özünde böyle bir siyasettir. İ. İnönü'ye mal edilen ve emperyalizme karşı bir tehdit ve şantaj aracı olarak kullanılan "Yeni bir dünya kuruluyor. Gerekirse o dünyada yerimizi alabiliriz" söylemi, yürütülen denge diplomasisinin yaklaşımını ve düzeyini gösterir. Türkiye tarihinde ve siyasetinde bu yaklaşım hiç de yadırganmış, ilkesizlik temelinde de olsa eleştirilmiş değildir. Tam tersine Türk diplomasisinin oluşmasında bu önemli bir yaklaşım olarak görülmüş, gösterilmiştir.

Denge diplomasisini yürüten sadece Türkler değildir. Son derece güçlü, dünya siyasetinde belirleyici ve yön tayin edici birkaç devlet dışında hemen hemen her devletin yürüttüğü diplomasi bu temeldedir. Güçlü devletlerin de

birbirlerine karşı daha etkili bir pozisyonda bulunmak amacıyla yürüttükleri diplomasiye dengelerin karıştığını söylemek mümkündür.

Deniz Gezmiş: 24 Şubat 1947'de Ankara'nın Ayaş ilçesinde doğdu. Öğretmen bir ailenin çocuğu olması sebebiyle ilk ve ortaöğrenimini Sivas'ta, liseyi İstanbul'da okudu. Lise öğrencisiyken sol düşünceyle tanıştı ve dönemin eylemlerine aktif tarzda katıldı. 1965'de Tür-kiye İşçi Partisi (TİP)'nin Üsküdar ilçesine üye oldu. İlk kez 31 Ağustos 1966'da Ankara'dan İstanbul'a yürüyen Çorum Belediyesi temizlik işçilerinin Taksim Anıtı'na çelenk koymaları sırasında işçileri destekleyen ve Türk-İş yöneticilerini protesto eden gösteri sırasında gözaltı-na alındı. 7 Kasım 1966'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine girdi. Ardından 19 Ocak 1967'de Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) binasının yedd-i emine verilmesi sırasın-da çıkan olaylarda yakalandı ve bir gün sonra iki arkadaşıyla çıkarıldığı mahkeme tarafından serbest bırakıldı. 22 Kasım 1967'de öğrenci örgütlerinin düzenlediği Kıbrıs Mitingi sırasında Âşık İhsani ile birlikte ABD bayrağını yaktıkları gerekçesi ile gözaltına alınıp daha sonra ser-best bırakılan Deniz GEZMİŞ, Hukuk Fakültesi'nde birlikte okuduğu arkadaşlarıyla 30 Ocak 1968'de Devrimci Hukuklular Örgütünü kurdu. 7 Mart 1968'de İÜ Fen Fakültesi konferans salonunda düzenlenen AIESEC Genel Kurul toplantısında konuşma yapan Devlet Bakanı Seyfi ÖZTÜRK'ü protesto ettiği için tutuklandı ve 2 Mayıs'a kadar tutuklu kaldı.

Öğrenci eylemleri içinde etkinliği giderek artan Deniz Gezmiş, 12 Haziran 1968'de İs-tanbul Üniversitesi'nin işgal edilmesinde önderlik etti. İşgal Konseyi adına İ.Ü Senatosu ile Baltalimanı'nda yapılan görüşmelere katılan öğrenci heyetinin içinde yer aldı; öğrenci hakla-rının elde edilip işgalin sona erdirilmesinde etkili oldu. İşgalden kısa bir süre sonra İstanbul'a gelen 6. Filo'yu protesto eylemlerinde yer alan Gezmiş, 30 Temmuz'da bu eylemlerden dolayı tutuklandı ve 20 Eylül'de serbest bırakıldı.

TİP'te ayrılıklara ve tartışmalara yol açan ideolojik sorunlarda Milli Demokratik Dev-rim (MDD) görüşünü benimseyen Deniz GEZMİŞ, bu görüşün özellikle devrimci öğrenciler arasında yayılmasında etkili oldu. Ekim 1968'de Cihan Alptekin, Mustafa İlker Gürkan, Mus-tafa Lütfi Kıyıcı, Cevat Ercişli, M. Mehdi Beşpınar, Selahattin Okur, Saim Kurul ve Ömer Erim Süerkan'la birlikte Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB)'ni kurdu. 1 Kasım 1968'de TMGT, AÜTB, ODTÜÖB ve DÖB'ün başlattığı Samsun'dan Ankara'ya Mustafa Kemal Yürü-

yüşü'nü düzenledi. 28 Kasım 1968'de ABD büyükelçisi Kommer'in gelişi sırasında Yeşilköy Havaala-nı'nda düzenlenen protesto gösterileri nedeniyle tutuklandı ve bir süre sonra serbest bırakıldı.

16 Mart 1969'da faşistlerin İstanbul Üniversitesi'nde düzenledikleri saldırılara öğrenci kitlesiyle birlikte karşı koyan Gezmiş, bu eylemi gerekçe gösterilerek 19 Mart'ta yeniden tu-tuklanmış, 3 Nisan'a kadar hapis yatmıştır. 31 Mayıs 1969'da İÜ Hukuk Fakültesi öğrencileri-nin reform tasarısının gerçekleşmemesini protesto için gerçekleştirdikleri işgale önderlik eden Gezmiş üniversitenin kapatılıp, polise teslim edilmesi nedeniyle çıkan çatışmalarda yaralanır. Hakkında gıyabi tutuklama kararı alınan Gezmiş hastaneden kaçar ve Haziran'ın sonunda Fi-listin'e gider. Filistin'e gitmeden önce, 23 Haziran 1969'da TMGT'nin topladığı 1. Devrimci Milliyetçi Gençlik Kurultayı'na kendisi gibi haklarında tutuklama kararı olan FKF Genel Baş-kanı Yusuf Küpeli ile birlikte bir mücadele programı gönderir. Eylül'e kadar Filistin'de gerilla kamplarında kalan Deniz GEZMİŞ, 1 Eylül 1969'da, "üniversiteyi işgal" ettiği gerekçesiyle Hukuk Fakültesi'nden ihraç edilir. 23 Eylül 1969'da Hukuk Fakültesi'nde olduğu bir sırada yapılan ihbar sonucu fakülteye gelen polislere teslim olan Gezmiş, bir süre tutuklu kaldıktan sonra 25 Kasım'da serbest bırakılır. Ancak Yıldız Devlet ve Mühendislik Akademisi'nde Bat-tal Mehmetoğlu'nun sağcılar tarafından öldürülmesinden sonra okulda yapılan aramada ele geçirilen dürbünlü bir tüfeğin Gezmiş'e ait olduğu öne sürülerek hakkında yeniden tutuklama kararı alınır. 20 Aralık 1969'da yakalanan Gezmiş, kendisiyle birlikte tutuklanan Cihan Alp-tekin'le birlikte 18 Eylül 1970'e kadar tutuklu kalır.

Bundan sonra öğrenci eylemlerinden uzaklaşarak, mücadelesini değişik alanlarda sür-dürür. Sinan Cemgil ve Hüseyin İnan'la birlikte THKO'yu kurar. 11 Ocak 1971'de THKO adına Ankara İş Bankası Emek Şubesi'nin soygununu gerçekleştirenler arasında yer alır. 4 Mart 1971'de dört ABD'li erin Balgat'taki Tuslog Tesisleri'nden kaçırılması eylemine de katı-lır. Kaçırılan erler ise daha sonra serbest bırakılırlar.

12 Mart darbesiyle birlikte eski faaliyet alanlarından uzaklaşmaya, kırsal alana çıkma-ya çalışır. Yusuf ASLAN ile birlikte Sivas'a gitmekte iken motorsikletlerinin bozulması ve yapılan bir ihbar sonucu polislerin gelmesi üzerine çıkan çatışmada Yusuf ARSLAN yakala-nırken, Deniz GEZMİŞ çatışma yerinden uzaklaşmış, 16 Kasım 1971 Salı günü Sivas'ın Sar-kışla ilçesinin Gemerek nahiyesinde yakalanmış, buradan Kayseri'ye, oradan da An-

kara'ya götürülmüş, İçişleri Bakanı Haldun MENTEŞOĞLU'nun makamına çıkarılmıştır.

Deniz GEZMİŞ ve arkadaşları Altındağ Veteriner Okulu binasında 16 Temmuz 1971 günü, başkanlığını Tuğgeneral Ali ELVERDİ'nin yaptığı Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 nolu Mahkemesi'nde yargılanmaya başlanır ve 9 Ekim 1971 günü duruşma biter. Deniz GEZMİŞ ve arkadaşları:

1. İstanbul Üniversitesi'nin 12 Haziran 1968'de işgal edilmesine önderlik ettiği, İşgal Konseyi adına üniversite senatosu ile Baltalimanı'nda yapılan görüşmelere katılan öğrenci heyetinin içinde yer aldığı;

2. 1 Kasım 1968'de TMGT, AÜTB, ODTÜÖB ve DÖB'ün başlattığı Samsun'dan Ankara'ya Mustafa Kemal Yürüyüşü'nü düzenlediği gerekçesiyle 16 Temmuz 1971'de başla-yan THKO-1 Davası'nda TCK'nin 146. maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle yargılanmış, 9 Ekim 1971'de idam cezasına çarptırılmışlardır. İdam kararının TBMM'de onaylanmasından sonra, Deniz GEZMİŞ, Yusuf ASLAN ve Hüseyin İNAN ile birlikte 6 Mayıs 1972'de, Anka-ra Merkez Kapalı Cezaevi'nde idam edilir.

Deniz GEZMİŞ düşündüğü gibi yaşadı. Bağımsızlıkçı, eşitlikçi ve özgürlükçü düşün-celere sahipti ve hiçbir koşul altında da bu düşüncelerinden taviz vermedi. Halka ve topluma inanıyordu ve son nefesine kadar da bunu savundu. Emperyalizme karşıydı ve bunu her koşul altında da savundu, düşünceleri doğrultusunda eylemlerde bulundu. İşçiden, emekten, köylü-den yanaydı. Darağacına giderken de soğukkanlılığını sonuna kadar korumuş, bağlı olduğu inancının sloganlarını haykırmış, idam sehpasındaki sandalyeyi de kendisi tekmelemiştir.

Deniz GEZMİŞ sosyalist bir insan olarak eşitlikçi, özgürlükçü yaklaşımı esas aldı. Sı-nıf, ulus ve cins baskısına karşı mücadelesini her koşul altında yürüttü. Halklar arasında birlik ve kardeşliği temel bir yaklaşım olarak benimsedi. Ezen ulus yaklaşımlarına ve sömürgeci devlet anlayışlarına karşı halkların birlikte ve kardeşçe yaşamalarını esas aldı. Türk Devleti'nin Kürt halkına sömürgeci yaklaşımları benimsememiş, devletin bu tutumunu reddetmiş, darağacına giderken de Türk ve Kürt halkının kardeşliğini haykırmıştır.

Deniz GEZMİŞ mahkemede düşüncelerini aşağıdaki biçimde savunmuş, darağacına giderken de son söz olarak sloganlarını haykırmıştır:

"...Biz hiçbir zaman bütün çabamıza rağmen Türkiye'nin bağımsızlığını temin edemedik. Bugüne kadar da bu özlem içinde kaldık.

"...Öteden beri arz etmiş olduğum gibi, bu ülkede Anayasa'yı en fazla savunanlar bizleriz. Anayasa'yı ihlal edenlerse ortadadır.

Anayasa'nın uygulanmasını isteyen gene bizleriz. Anayasa'yı uygulamayan yavuz kimselerse hâlâ ortadadır. Ve yine o kişiler bi-zim kellemizi istemektedirler...

"...Yaptıklarımızın haklı olduğuna inanıyorum. Halen de bu inancı taşıyorum. Türkiye'nin bağımsızlığından başka bir şey istemedim ve bu sebeple Amerikan emper-yalizmine ve işbirlikçilerine karşı mücadele verdik. Bundan dolayı ölümden korkmuyo-ruz. Onu ancak işbirlikçiler düşünsün ve ancak onlar kendi canının telaşına düşsün. Ve ben 24 yaşındayken kendimi Türkiye'nin bağımsızlığına armağan etmekten onur duyu-yorum.

"Kısaca; Amerikan emperyalizmi yurdumuzda var oldukça bu talan devam ede-cektir. Türkiye'nin kalkınması için tek ve zorunlu şart Amerika'nın yurttan atılmasıdır. Hem Amerika, hem kalkınma olmaz. Kalkınma toplumsal bir sorundur. Türkiye'de Amerika var oldukça, toplum kalkınamayacak, fakat büyük zenginler, komisyoncular ve uşaklar olacaktır. Amerika yurdumuzda var oldukça, kalkınma değil, tam tersine açlık ve sefalet var olacaktır.

"...Fikir özgürlüğünü ve anayasayı paravan yapanlar önceleri Atatürkçü geçinir-ken, onun fikir ve şahsiyetinide küçük görmeye başladılar şeklinde ve sadece Mustafa Kemal tarafını beğeniyorlardı şeklinde bir cümle mevcuttu. Bunu kesin olarak reddediyorum, asla kabul etmiyorum. Diğer yurtseverler de bunu kabul etmez, bu kasten tahrif edilmek isteniyor, gerçekler örtülmek isteniyor. Bu cümle art niyetle hazırlanmıştır. Bu memlekette Mustafa Kemal'e gerçekten sahip çıkanlar varsa onlar da bizleriz."

"Yaşasın tam bağımsız Türki-ye!

"Yaşasın Marksizm-Leninizm!

"Yaşasın Türk ve Kürt halklarının kardeşliği!

"Yaşasın işçiler, köylüler!

"Kahrolsun Emperyalizm!"

Dergâh: Makam, kapı girişi, eşik anlamındadır. Ancak genelde kullanılışı tekkelerle aynı anlamda olup, aynı tarikatın dinsel bilgilerinin verildiği tasavvuf okulları veya medreseler için kullanılmaktadır. Dini konularda yetişmiş ve yetiştirebilen insanların aynı mezhebin üyeleri öğrencilerine tasavvuf, fıkıh, hadis, hikmet, İslam ahlakı vb. konular hakkında derslerin verildiği dinsel mekân.

Dergâh kişi adlarıyla da anılır. O kişinin eğitiminin verildiği yer, mekân anlamında kullanıldığı kadar, kişinin eğitimini de ifade eder. Dergâhlar çoğunlukla tarikatın büyük şeyhi adıyla anılırlar. Şeyhin dergâhından geçmek, şeyhin eğitiminden, "rahle-i tedrisi"nden geçmek anlamında olup bir yetkinliği, payeyi ifade eder. Dergâhtan geçenlerin tarikatla ilgili konularda tayin edici ve bağlayıcı olmasa da düşünce belirtme yetkileri, yeterlilikleri vardır.

Dergâhın işlevi bu söylenenlerden ötedir. Dergâhlar sadece dinsel bilgilerin verildiği mekânlar değildir. Bu bir boyutudur ve bundan önemlisi buraların birer örgütlenme merkezleri olarak kullanılıyor olmasıdır. Zaten eğitimin kendisi de örgütlenmedir, örgütlenmeye hizmettir, düşüncenin kadrolarını yetiştirmektir. Dergâhları bir anlamda parti okulları veya dernekler olarak değerlendirmek de mümkündür. Konuya ilişkin teorik tartışmaların yapıldığı yerler olması kadar; düşüncenin hangi örgüt, araç ve yöntemlerle hayata geçirileceğinin tartışıldığı yerler olması itibarıyla da önemlidir.

Derwéş é evdi: Yarı mitolojik, yarı tarihsel Yezidi Kürt destanı. Destanın dili ve anlatımı mitolojik özellikler göstermesine rağmen, konu, içerik ve kahramanlar somut, canlı ve tarihseldirler. Aşk, cesaret, yiğitlik, fedakârlık ve kahramanlık destanın ana temalarıdır ve kavramlar ülke, halk, toprak gibi temel ulusal ve toplumsal kavramlarla birlikte ele alınır. Cesaret, kahramanlık, yiğitlik gibi kavramlar toplumsal özellikler olarak destanda yer bulurken, aşk ülke ve toprakla, yaralanmışlık parçalanan vatan ve buna sebebiyetler de yaşanan ihanetlerin sembolize edilmesi biçiminde anlatılmaktadır. Bir anlamda Kürt uluslaşma destanlarından biri olarak da değerlendirilebilinir.

Destan sözlü Kürt edebiyatının nadide eserlerinden biridir. Destan Kürt halk ozanlarının anlatım ve aktarımlarıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Dengbéjler destanın bazı bölümlerini hikâye anlatım tarzında sunarlarken, bir kısmını da enstrümansız müzik biçiminde sunarlar.

Destanın dili mitolojik ve çoğu kahramanlık destanları gibi gerçek tanımlama kalıplarının dışına taşar. Aşiret ilişkilerinin egemen olduğu hemen her toplumsal yapı ve ilişkide kullanılan dil ve kavramlar benzer olup, kahramanlık özellikleri öne çıkar. Kahramanlık destanları da aşiret ilişkilerinin egemen olduğu dönem ve ilişkilerini anlatan destanlardır. Destanın kahramanı Derwéş é evdi adıyla anılır ve kahramanlık en önemli unsur olarak destanda yer alır.

Destan zaman ve mekân itibariyle belli bir coğrafya ve döneme tarihlenir. Destanın kahramanı Milli Aşiretine bağlı Şark Beyliği'ndendir. Destana konu olan coğrafya; olaylar ve çatışmaların yaşandığı Viranşehir ile Musul vilayetleri arasındaki Kürdistan topraklarıdır. Milli Aşireti ve bağlı beylikler Viranşehir ağırlıklı olmak üzere belirtilen coğrafya üzerinde yerleşikler ve bölgenin en eski yerleşik halkıdır. Yakın çevrelerinde Osmanlı ve Arap aşiret ve devletleri vardır. Osmanlı büyük bir imparatorluktur ve Millilerin yaşadığı Kürdistan coğraf-

yasını da işgal etmiştir. Bu anlamda Osmanlılarla bir çelişki vardır ve bu çatışma koşullarını da bağrında taşımaktadır. Diğer yanda Arap aşiretleri vardır. Kürt aşiretlerle Arap aşiretler arasındaki ilişki zaman zaman çatışmalara konu olmaktadır. Destandaki anlatım bu ilişki ve çatışmalar üzerinedir.

Zamanlama itibariyle de destan bir 18. yy. anlatımı gibidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve çözülüş sürecine girmesiyle birlikte Avrupa'dan kovulmaya başladığı, asker devşirme ve vergi toplama kaynaklarını büyük oranda yitirdiği, hazinenin boşaldığı, ordunun ciddi asker sıkıntısı çektiği bir dönemde, İmparatorluğun o zamana kadar ne asker ne de vergi için yönelmediği alanlara yönelmesi, asker toplama ve vergi salmaya başlamasıyla gerçekleşen olayları anlatır. Osmanlı'nın vergi salması ve asker toplamaya başlaması, o döneme kadar otonom bir yapıya sahip olan Kürt beylerinin otoritelerini sarsmış, çıkarlarını zedelemiştir. Egemenliklerini korumak isteyen Kürt egemen sınıfları Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yönelimlerine karşı hareketlenmiş, isyan ve savaşlar geliştirmişlerdir. Destanda geçen çatışma yeni bir biçim kazanmaya başlayan bu ilişkileri anlatır.

Destan her ne kadar Arap aşiretleri ve bunların Kürtlerle savaşlarına yer verse de, esas olarak Osmanlı İmparatorluğu ile yaşanan çatışmaları konu edinir. Destan Osmanlı'nın zulmünü ve buna karşı yaşanan direnişi anlatır. Derwéş aşkı Edulé için yanındaki 11 adamıyla birlikte 1700 kişilik ordu gücüne karşı yalın kılıç savaş girer. Savaşta orduya büyük kayıplar verdirilir, ancak savaşın yaşandığı alan köstebek yuvalarının çok olduğu bir alandır ve Derwéş'in atının ayaklarının bir köstebek yuvasına girmesi, süvarisini üzerinden atması ve yetmiyormuş gibi bir de toynaklarıyla tepelemesi sonucunda belkemiğinin ve kaburgalarının kırılması, kalbinde dört damarın çatlaması neticesinde ölmesiyle son bulur.

Destanın sonu trajediyle biter. Derwéş ile Edulé'nın aşkı mutlu sona ulaşmaz. Zaten Kürt halkının yaşadıkları dikkate alındığında böylesi mutlu bir son zaten beklenemez. Destanlardaki mutlu sonlar da yaşamdan kaynağını alır. Kürt halkının yaşadıkları sonu itibariyle destanda yaşananlarla büyük benzerlik taşır. Önderlik Kürt destanlarındaki trajik sonları ***yanıp kül olma*** olarak değerlendirir. Derwéş ile Edulé'nin aşkında da yanıp kül olma vardır, tıpkı kendisinden önceki diğer büyük Kürt destanları gibi.

Descartes (1629-1649): Felsefi düşüncenin büyük aşamacılarından biridir. Felsefe ile -kendisinin geliştirdiği ve analitik geometri dediği- matematik bilimini birleştirmeye çalışan; teolojinin

etkileri dışında ilk defa felsefi devrimin gelişimine ön ayak olan başlıca simalardandır. Yalnızca bir felsefe filozofu olmakla kalmaz, Newton, J. Locke, Home ve Hobbes gibi simalar ile birlikte, Modernist-analitik geleneğin düşünsel temellerini atar ve bu geleneğin oluşmasında önemli bir rol oynar.

Réné Descartes 1596'da Fransa'da doğar. Cizvitlerin elinde, felsefe ve matematik dâhil mükemmel bir eğitim alır. Daha sonra, doğduğu yer olan Poitiers'deki Poitiers Üniversitesi'nden mezun olur. Parlak bir öğrenci olarak, çeşitli otoritelerin ileri sürdüğü savların çoğunu tek-tek inceleyerek geçersiz olduğunu fark etmekle birlikte, çoklukla neye inanacağını bilemez. Kendi dediğine göre, eğitimini tamamlamak için orduya katılır ve hiçbir savaşa tanık olmamakla birlikte Avrupa'yı bir asker olarak köşe bucak dolaşır. Bu yolculuklar ona insan dünyasının kitaplarda anlatıldığından çok daha çeşitli ve çelişkilerle dolu olduğunu öğretir. Emin olabileceğimiz, kesin olarak bilebileceğimiz bir şey olup olmadığı sorusu kafasına böylece takılır.

Hollanda'ya yerleşir. O dönemde Hollanda, Avrupa'nın en geniş ifade özgürlüğüne sahip ülkesidir. Descartes, araştırmalarını felsefe, matematik ve bilim alanlarında sürdürerek insan düşüncesinin temellerini incelemeye burada girişir.

Kabaca 1629-1649 arasında niteliği çok yüksek özgün eserler verir. Felsefede en önemli eserleri, 1637'de yayımlanan Yöntem Üzerine Konuşmalar ile 1641'de yayımlanan Meditasyonlar'dır. 1649'da İsveç Kraliçesi Kristina, kendisine felsefe öğretmesi için Descartes'i Stockholm'e davet et der. İsveç'in sert kışları yüzünden ciğerlerinden hastalanan Descartes 1650'de ölür.

Descartes'in temel düşünceleri, birbirlerini tamamlayıcı bir sistem dâhilinde aslında iki ana eksende özetlenebilir:

Birincisi; kendi felsefesi ile yol açtığı özne çıkışlı felsefi gelenektir. İkincisi ise daha çok matematik biliminin ağır etkisinde olan analitik indirgemeci ve mekanikçi düşünce yöntemidir. Daha fazla ikinci şıkta incelenebilecek olan düşünceleri, daha sonra kendi adıyla anılacak olan Kartezyencilik şeklinde tanımlanır.

Descartes, felsefesinde temel bir yöntem olarak şüpheciliği kullanmıştır. Bütün bilgilerden şüphe etmek ona göre doğruya ulaşmanın yegâne yoludur. Onun açısından şüphesiz tek gerçek, şüphe ederek doğruya varan öznedir. Bunu,"düşünüyorum öyle ise varım" önermesinde olduğu gibi apaçık bir şekilde dile getirir. Onun için her şeyin ölçüsü, özne olan ben'dir. Descartes'e göre insan, doğuştan gelen bir "düşüncecilik" sonucu nesnelerin bilgisine ulaşabilmekte ve kendi öz

niteliklerini tamamlayabilmektedir. Dolayısıyla insan, "doğuştan" gelen bu "düşüncecilik" sonucu var olduğunun bilincine varabilmektedir. Descartes felsefesinin en temel özelliği ikici bir yapıda olmasıdır. Bu yüzden onun öğretisine ikicilik de denilir. Bu ikicilik (düalizm), olgularda az-çok gözlemlenebilir anlamda doğal bir ikicilik değildir. Onun bu ikiciliği, birbirine indirgenemez olan iki ayrı ilke, kendinde bir olanak ve apayrı birer gerçeklik olarak gördüğü madde ve ruhun varlığıdır. Bu ikicilik ile o, olguları metafizik bir şekilde karşı karşıya koyar. Örneğin olgular dişilik-erillik, insan-dağa, ruh-beden, parça-bütün vb. daha da uzatılabilinecek tarzda bir karşıtlık içinde, karşı karşıya konulur. Aynı biçimde fiziği de metafiziğin karşısına koyar. Bu yüzden onun felsefesi, fiziğe de metafiziği de olanak tanıyan bir niteliktedir. Maddi dünyayı mekanik matematik ile açıklamaya çalışırken, mantıksal ve düşünsel olanı ise metafizik ilkeye dayandırarak izah etmeye çalışır. Bu yüzden kendinden sonra gelen hem idealist, hem materyalist felsefecileri belirgin olarak etkilemiştir.

Descartes'çi geleneğin irdelenmeye değer ikinci özelliği bilimsel yöntemine ilişkindir. Descartes bilimsel yönteme büyük bir önem biçerken, bilimi, deneysel sınırlamaları olmayan, teolojinin etkisinden çıkarılması gereken özgür bir alan olarak görmüştür. Buna rağmen onun bilimsel yöntemi, kendi sürecinde yeni gelişmekte olan makineleşme koşullarının hem belirgin etkisini taşımış ve hem de onun gelişimine ön ayak olmuştur. Bu yöntem, olguları bir makine düzeni içinde gören, sürekli aynı nedenlere dayalı aynı sonuçlara varan, olguları en ince detaylarına değin parçalara bölerek kendi niteliğinden soyutlayan, ona göre bir hareket değeri biçen mekanik ve analitik indirgemeci bir yöntemdir. Bu mekanik matematikçi tahlil yöntemi, örneğin parçalardan oluşan her hangi bir bütünü, tek-tek sayılardan meydana gelmiş bir toplama eşdeğer görür. Buna göre bir, her zaman bir'dir. Oysa bir, her durumda bir değildir. Kendi başına bir nitelik olmakla birlikte bir, bütünde ise farklı bir işlevsellikte ve niteliktedir.

Descartes'in analitik yönteminde makineleşme sürecinin belirgin etkisini görmek mümkündür. Nitekim Descartes, bozuk olmayan ve düzgün işleyen bir makinenin sürekli aynı nedenlere dayalı aynı sonuçları verdiğini ileri sürmüş, bundan hareketle olguları açıklamaya çalışmıştır. Hatta bu anlayış hayvanları bile birer otomat olarak tasarlamıştır. Descartes'çilik, kendi döneminde felsefi ve bilimsel yöntem alanında önemli bir gelişme aşamasına tekabül etse de, günümüz itibariyle her anlamda geçerli sayılamaya-

cağı gibi, birçok yönüyle aşılması gerekmektedir.

Bkz. kartezyencilik

Despot: Despotizm rejiminin bir kişi de somutlaşmasıdır. Uygulamalarında sınırsız ve keyfi davranan, baskı uygulayan kişilere denir. İdeolojik yanıltmalara, zora ve korkuya dayalı olarak insanları yönetme gücüne sahip olan, farklılıklara tahammülü olmayan, insanları düşünemez duruma getirerek, boyun eğdiren, baskı ve sömürüye dayalı olarak oluşan diktatörlüğü kullanan kişilere denir. Tanrı krallara, padişahlar, hanlar, imparatorluklar buna örnektir. Yaşadığımız çağdaki monarşik, oligarşik, totaliter yönetimlerin tümü despotik yönetimlerdir. Daha doğrusu çeşitli biçimler alsalar da doğal toplumun tersine işleyen, karşı devrim olarak gelişen, halkın eğilimlerine, istemlerine kulak tıkayan ve var olan sorunları demokrasi dışı yöntemlerle çözmeye çalışan yönetimlerin tümü despotiktir. Bu yönetimi ellerinde bulunduranlarda veya bunlar adına yetki kullananlarda despotturlar.

Sınıflı toplum tarihi bu anlamda despotizm ve despotların tarihidir. En büyük despotta devletin kendisidir. Buna rağmen demagojilerle halkın bilincini çarpıtarak, manipüle edip bu durumu ters yüz etmekte, özgürlük ve demokrasi mücadelesi verenleri despot göstermeye çalışmaktadır. Özgürlük arayışçılarını terörist ilan etmeleri bunun ifadesidir. Bu büyük tarihsel yalanlardan birisidir.

Bkz. Despotik devlet

Despotik Devlet: Despotizm ve ya despot kavramından; hiçbir kural tanımamak, emir verme yetkisine sahip olmak, kendisini sınırlayan bir gücün olmadığı yönetim ve yaklaşım anlaşılmaktadır. Ataerkillikten başlayarak günümüze kadar hala devam eden bu tarz yönetim biçimi, demokrasi kültürünün yeşermediği yerlerde kendi varlığını sürdürür. Dolayısıyla tarih içindeki demokratik olmayan yönetimlerin hemen hemen hepsi bu kavram içinde tanımlanabilir. Bazı krallar, imparatorlar, padişahlar, şahlar, çarlar, emirler, dinsel ya da ahlaki kurallar, bazı olumlu gelenekler ve kişilik şekillenmeleri nedeniyle daha yumuşak yönetim göstermiş olsalar da demokratik olmayan tüm yönetimler halklar üzerinde despotizmi uygulamışlardır. Tabii bu uygulamalar çeşitli ideolojik kimliklerle kendilerine meşruiyet kazandırmışlardır. Örneğin tek kişinin hâkimiyeti, tek tanrı inancıyla giderek ideolojik alt -yapısını kazanmıştır. Baskı ve keyfi yaklaşım bu tarzın esas karakteridir. Dünyanın her yerinde, devletleşmeyi yaşayan tüm toplumlarda zamanın önemli bölümünde despotik yönetim biçimi yaşanmıştır. Bazı toplumlarda Demokrasi ve hukuk devleti kavramları

geliştikçe bu yönetim biçimi giderek etkisini yitirse de, hala Ortadoğu ve başka yerlerde bu tip devlet yönetimleri etkisini sündürmektedir Despotizmin kendi hâkimiyet alanı dışında farklı sivil toplum alanını yok ettiği besbellidir.

Demokratik toplum ve Devletçi toplum diyalektiği üzerine oturttuğu tarih anlayışı içinde siyasal şekillenmeleri de paralel temelde ele alan Önder Apo bu konuda şunları dile getirmektedir; ***"Demokratik yönetimle despotik -keyfi bireysel çıkar- yönetimi hem teorik hem pratik boyutlarıyla ayrıştırmak tarihsel yaklaşımımızın temeli olmak durumundadır.***

O halde devletin doğuşunu bir zorunluluk olarak tarihin temeline yerleştirmek olgularla bağdaşmamaktadır. Devleti bir yönetim ve baskı aracı olarak kullanmak, daha çok artan ürün imkânına el koymak olarak değerlendirmek daha doğru bir tanımlama olmaktadır. Bunu yaparken, kamusal idare ve genel güvenliği bir kamuflaj(gizleme), bir promosyon aracı olarak kullanmaktadır. Kamusal idare -toplumun ortak yararı- ve genel güvenlik rahatlıkla şehrin demokratik meclisiyle sağlanabileceğine göre, bu imkânı istismar etmek, zorunluluk olmaktan öteye bir el koyma, bir karşıdevrim olarak değerlendirmek önemli bir saptama olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasiyle karşılanabilecek şehrin ortak yarar ve güvenlik işleri bahane edilerek kendini dayatan gücü, tarihin başlangıcından itibaren tutucu, zorba güç olarak tanımlamak gerçekçidir. Günümüzde bile ihtiyaçtan fazla politikacı ve güvenlik gücü, atıl özelliğinden dolayı despotik özellikler kazanmaktan öteye gitmemektedir. Bu güç artık değer üzerinde fazladan bir yük olarak değerlendirilmek durumundadır. Oyunun başlangıcında da olup biten özünde pek farklı değildir.

Fakat tarih boyunca büyüyen demokratik yönetim gücü değil, despotik güç yönetimi olmuştur. Devleti despotik güç birikimi olarak geliştiren her adım, bir gelişme zorunluluğu olması şurada kalsın, tarihin en gerici, tutucu, çarpıtan gelişmelerinin özü olmaktadır. Dar anlamda iktidar ve savaşı devlet içinde kendini iyi kamufle etmiş bu geleneğin temel tutkusu, akıl ve iradesi olarak görmek son derece önemli ve gerçekçi bir yaklaşımdır. Yine bu anlamda politika ve askerlik sanatını genel idare ve güvenlik olgusundan ayırmak gerekir. Bilimsel ve pratiksel sezgisi olan kimse bu ayrımı görmeden edemez. Devlet çözümlemesinde bu ayrımın yapılmamasının sonuçları son derece olumsuzdur."

Bkz: Despotizm

Despotizm: Ataerkil ilişkilerin toplumda etkin ve egemen ha-

le gelmesiyle birlikte gelişen politik güce dayalı egemenlik rejimidir. İdeolojik yanıltmalar ve zora, baskıya dayalı yöntemlerle kendisi, hanedanı ve partisi dışındakileri egemenlik altına alma ve yönetme biçimidir. Kişi veya birkaç kişinin çıkarlarına dayanan, dilediğini yapan, toplum ya da çoğunluk üzerinde baskı uygulayan keyfi yönetim biçimidir. Yönetim karar ve kuralları despot kişiye göre biçim kazanır, uygulanır. Bu anlamda en belirgin özelliği hukuka, yasaya ve siyasi geleneklere bağlı olmamasıdır. Kişi ve toplum özgürlüğüne karşı bir kişinin veya grubun tek taraflı iradesini korkuya dayalı olarak uygulamasıdır. Despotizm, köleci ve feodal devlet yapılanmaları altında gelişen bir yönetim modeli gibi görülse de, bu dönemlerle sınırlı olmadığı günümüz kimi devlet yönetim modellerinde de görülmektedir. Günümüz örnekleri totalitarizm, diktatörlük biçiminde tanımlansalar da uygulamaları hemen hemen aynıdır.

Bkz: Despot, Despotik devlet

Destan: Yunan dilinde "sözkelam" üç kelimeyle karşılık bulur; Mythos, Epope ve Logos. Mythos genel olarak söylenen ve duyulan sözü anlatır; masal, efsane, öykü anlamına gelir. Bu mythosa olan güveni de sarsar. Çünkü insanları gördüklerini, duyduklarını anlatırken abartma yoluna gittiklerine inanılır ve çoğu insan da kendi kattıklarıyla duyduklarını abartarak anlatır. Dolayısıyla mythosa haklı bir güvensizlik doğar. Bundan dolayıdır ki mythosa tarihi değeri olmayan, güvenilmez söylenti denir. Epos ya da Epope ise daha değişik bir anlam taşır. Epos; belli bir düzen ve ölçüye göre söylenen, okunan, yazılan söz olarak tanımlanır ve Yunanlılar bunu "tanrı armağanı" olarak kabul ederler. Sözlü edebiyat çağında gezgin ozanların ağzından dile gelen bu söz destan anlamına gelmiş ve epos, epik veya epope olarak kullanıla/biline gelmiştir.

Destan; konuları itibariyle tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olan olağanüstü olayları ve kahramanlıkları konu alan şiir, hikâye veya bir olayı anlatan sözlü edebiyattaki anlatım biçimidir. Destanın dilinde hikâye türü anlatıma yer verilse de, anlatım ve yazım genelde ozanların diline uygun olarak manzum türündedir. Lirik bir dil ve ezgiyle tamamlanan bir anlatım. Bu tarz anlatımın insanları daha çok etkilediği ve bağladığı, olayın veya anlatılmak istenen konunun bu tarz anlatım yoluyla çok daha geniş zamanda ve geniş kuşaklara aktarıldığı bilinmektedir. Özellikle sözlü edebiyatın ağırlıkta olduğu toplumlarda bu çok daha böyledir. Yazılı edebiyatı etkin kullanan toplumlarda da destanın çok önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Destanlar genel olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi tanrısal olayları ve ilişkileri anlatır. Sümerlerin tanrıların işlerini anlatan hemen tüm şiirsel yazım ve anlatımları bu kapsamda değerlendirilebilir. Babil-Akad Yaratılış destanı olan Enuma Eliş'i, Heseidos'un Yunan tanrılarının oluşumunu anlatan Teheogenia'sı, yine Manas Destanı bu destanlardan sayılabilir. Firdevs'inin Şahnamesi bir halkın tanrılarla ya da insanüstü güçlerle ilişkisini anlatan, şiir tarzında yazılmış uzun bir destandır. Bu destanın bir özelliği de, temel aldığı toplumla birlikte komşu diğer toplumları da kimi zaman çatışma, kimi zaman da uzlaşma ilişkilerini kapsama alarak anlatmasıdır.

Kahramanlık olaylarını anlatan destanlar da önemli bir yer kaplarlar. Bu kahramanların yaşadığı zamanları tespit etmek imkânsız gibidir. Zaten kahramanın kişiliği de ölümlü ile ölümsüzlük, tanrı ile yarı-tanrı iç içe geçmesi biçimindedir. Bunların en önemlilerinden biri Gılgamış'tır. Ölümsüzlüğü arayan Gılgamış'ın ölümlülük sürecine giren tanrı-kralın hayatının öyküsüdür ve en meşhur destanların başında gelir.

Kimi destanlar da yaşanan bir olayı gerçekliğinden koparmadan, ama biraz efsaneleştirerek, şiirsel bir dille anlatmaları temelinde şekillenmişlerdir. Gerçek ve tarih öncesi ilişkiler iç içe geçer ve bunlardan bazıları müzik eşliğinde okunurlar. Devréşé Evdı, Memé Alan vb. bunlardandır. Sözlü Kürt edebiyatında bunlardan onlarcasını saymak mümkündür.

Determinizm (Gerekircilik): İnsan iradesinden bağımsız oluşan evrendeki düzenin, nesnel gerçekliği nedensellikle açıklayan felsefi/bilimsel görüşe denir. Bu bakışa göre doğanın kendi yasaları vardır. Bu yasalar nesnel ve sabittir. Doğadaki düzen ve uyum bu nesnel yasaların sonucudur. Dolayısıyla aynı nedenler aynı sonuçları doğurur. Bunun anlamı; gerçekleşen her nesnel olgu ya da olayın bir nedeni olduğudur. Doğada ve toplumda gerçekleşen hiçbir şey nedensiz değildir ve aynı nedenler, zaman-mekânla birlikte aynı sonuçları yeniden yeniden yaratır. Neden ile sonuç arasında çok sıkı bir bağ vardır. Bir an bir yerde neden olanın, bir başka an ve yerde sonuç olduğu ya da tersinden gerçekleştiği, tekil olaylar bağlamında ele alındığında sıkça karşılaşılan bir durum olduğudur.

Doğadaki bu nesnel yasa ve buna bağlı olarak tekrarlanan durumlar ilkçağ insanları tarafından da görülmüş, kavranmıştır. En basitinden doğa olayları gözlenerek bu sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin havadaki değişikliğin hem sert geçen kışlara, aşırı yağışlara, hem de sıcak ve kurak geçen yazlara yol açtığı görülmüştür. Aynı ko-

şullar tekrarlandığında aynı şeylerin gerçekleştiği gözlenmiştir. Gözlem sadece doğadaki bu hava değişimleriyle sınırlı kalmamış, genel bir yaklaşım olarak ele alınmıştır. Ve buradan bir sonuca ulaşılmıştır: Her şeyin bir nedeni vardır, nedensiz sonuç yoktur. Aynı nedenler de aynı sonuçlara götürür. Bu insan bilincinin ve iradesinden bağımsız gelişen bir durumdur.

İlkçağ insanı doğadaki bu neden-sonuç ilişkisini görmüş, ancak bunu fatalist (kaderci) bir yaklaşımla ele almıştır. Doğada var olan yasaların nesnel ve insan iradesinden bağımsız, kendiliğinden var olan yasalar olduğunun farkındalığıyla birlikte, insan irade ve gücünün bu nedenleri, dolayısıyla sonuçları değiştirebileceğinin de farkında olarak hareket etmiştir. Determinizm ile Fatalizm, yani Gerekircilik ile Kadercilik arasında çok ciddi bir fark vardır. Gerekircilik ile Kadercilik arasındaki farkı çokça kullanılan örneği vererek gösterebiliriz: Kaderci bir insan hastalandığında bunu kendi kaderi olarak değerlendirir ve gerçekleşecek sonucu bekler. Yani neden gerçekleşebilecek sonucun işaretinden başka bir şey değildir ve bu da değiştirilemezdir. Kadercinin bakışı böyledir. Doğa yasalarını bilen bir Gerekirci hastalandığında gerçekleşebilecek sonucu beklemez. O hastalığının olabilecek başka bir sonucun nedeni olabileceğini, ama ondan önce hastalığın kendisinin bir sonuç olduğunu bilerek hareket eder. Dolayısıyla oturup gerçekleşebilecek sonucu beklemek yerine, hekime gider, hastalığı ve sonuçlarını değiştirmeye çalışır.

İnsan doğa yasalarını yaratamaz, değiştiremez, yok edemez, ama tanıyıp öğrenebilir. Tanıyıp öğrenebildiği oranda da değiştirememekle birlikte ondan korunabilir, zararlı sonuçlarını etkisiz duruma getirebilir, yararlanabilir. Doğa yasalarını bilmek, tanımak onları kendi hizmetine koşturmayı, ondan yararlanmayı da getirir. Doğaya olan bağımlılığın zorunluluğu oluşan bilinçle birlikte "özgürlüğe" dönüşür.

Ortaçağ dini doğmaların egemen olduğu bir çağdır. Ortaçağın Determinist yaklaşımları dinsel doğma yüklüdür ve Fatalizme çok daha yakındır. İnsan iradesinin de içinde olduğu her evrensel olayın önceden belirlenen nedenlerin bir sonucu olarak geliştiği yaklaşımları öne çıkar. İlahiyat, evrende meydana gelen tüm gelişim ve değişimlerin neden ve sonuçlarını Tanrının mutlak iradesinin sonucu olduğu ve insan iradesinin bir etkisinin, rolünün olmadığını savunur. Tüm geçmiş ve tüm gelecek neden ve sonuçlarıyla birlikte önceden belirlenmiştir. Leibniz'in *'öncel düzen'* yaklaşımı, teolojinin dinsel alanda savunduklarını felsefe diliyle savunmaktan başka bir anlama gelmez. Newton me-

kaniğine dayanan Mekanikçi Determinizm bilimin temeli haline getirilmiştir. Neden ve sonuçların aynılığı ve tekrarlanabilirliği bilimin temel yöntemi haline getirilmiştir. Kuşku dönemin en belirgin argümanıdır. Öyle ki *"bilgin her şeyden kuşku duyabilir, ama determinizmden kuşku duyamaz"*. Galile, Descartes, Bacon gibi dönemin bilim adamları da kullandıkları yöntem ve argümanlarla mekanikçi yöntemin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. "İlk neden" burada da belirleyici bir rol oynamıştır. Matematikçi Laplace'nin değerlendirmeleri rastlantısallığı ortadan kaldıran bir yaklaşımla Kaderci bir anlayışa düşer. Laplace göre neden ve sonuç ilişkileri bağlamında, doğadaki bütün güçlerin ve bütün varlıkların birbirlerine karşı durumları ve duruşları bilinirse, belirsizlik diye bir şey kalmaz ve *"gelecek de geçmiş gibi gözlerinin önünde bulunacaktır"*. Laplace'ci gerekircilik denen bu yaklaşımda rastlantı diye bir şeye yer yoktur. Her şey matematiksel kesinlik içerisinde ele alınmıştır. Bu da tam anlamıyla kaderci bir yaklaşımı ifade eder.

Nedensellik 18. yy.da doruklaşan nesnel idealizm tarafından yadsınmış, nedenselliğin yerine erekselliği koymuşlardır. Bu anlayışa göre *"dünyanın ilkesi bir neden ve dünya da bunun sonuç"*u değil, *"dünyanın ilkesi bir sebep ve dünya da bunun erek"*idir. Buna göre erek sebebin içinde potansiyel olarak mevcuttur. Örneğin, üzüm asmada potansiyel olarak vardır. Asma başka bir şey üretmez, zorunlu olarak üzüm üretir. Bu sebep-erek bağıntısından dolayı böyledir. Çünkü, üzüm asmanın ereği ve asma üzümün sebebidir. Hegel'de ifadeye kavuşan bu erekselci yaklaşım idealist bir determinizm önermenin ötesine geçemez.

Diyalektik ve Tarihsel Materyalizmin ayrılmaz bir parçası olan determinizmin diyalektik yorumu, nedensellik ve sonuç ilişkilerini yukarıda belirttiğimiz "bozukluklardan" arındırır. Diyalektik ve Tarihsel Materyalizmin determinist bakışını ilkeler biçiminde belirtecek olursak:

*"**1-**Nedensellik evrenseldir, evrende nedensiz hiçbir olgu yoktur ve olamaz.*

*"**2-**Nedensellik nesneldir, özdeksel gerçekliğe tanrıca ya da insan usuyla sokulmamıştır.*

*"**3-**Nedensellik amaçlılık demek değildir, "kedilerin fareleri yemek için yaratıldıklarını" ileri süren erekselci gerekircilik anlayışı bilim dışıdır.*

*"**4-**Amaçlılık ancak insan toplumunda nedensellikle bağıntı kurar, insanca amaçların saptanması da tarihsel evrime ve nesnel nedenlere bağlıdır, insanca amaçlar ancak tarihsel ve nesnel nedenlerin iyice bilinmesiyle ve onlara uygunlukları oranında gerçekleşir.*

*"**5-**Nedensellik, zorunluluk demek değildir, rastlantının da varlığını bilmek demektir.*

*"**6-**Buna karşı nedensellik zorunluluk demek de değildir, nesnel yasalar zorunludur ve insan iradesi ya da doğaüstü bir gücün etkisiyle var edilemezler, yok edilemezler ve değiştirilemezler; nesnel yasaların zorunluluğuyla nedenselliğin zorunlulukla özdeşleştirilmesi yanılgısı birbirine karıştırılmamalıdır.*

*"**7-**Neden ve sonuç birbirinden kopuk değildir, tersine, birbirine sıkıca bağımlıdır; neden sonucu etkilediği gibi sonuç da kendi nedenini etkiler, nedensellik mekanik bir ardı ardına dizilme düzeni değil, bir karşılıklı etki ilişkisidir.*

*"**8-**Nedensellik tek biçimde değil, çeşitli alanlarda birbirinden farklı biçimlerde belirir; örneğin bir makinenin işleyişi mekanik yasalarla, buna karşı elemanter parçacıkların işleyişi kuantik yasalarla belirlenir, köprü yapımında uygulanan mekanik gerekircilik yaşambilimsel bir sürece uygulanamaz.*

*"**9-**Neden öncül'lükle karıştırılmamalıdır, neden her zaman sonucun öncülüdür, ama her öncül neden değildir; örneğin gece gündüzün öncülüdür ama nedeni değildir; öncül olgu kendisini izleyen olguyu kaçınılmaz olarak meydana getirmiyorsa bu iki olgu arasında nedensellik ilişkisi yok demektir.*

*"**10-**Neden vesile ya da bahaneyle karıştırılmamalıdır, örneğin arşidük Ferdinand'ın öldürülmesi Birinci Dünya Savaşı'nın (1914) vesilesi ya da bahanesidir ama nedeni değildir, bu savaşın nedeni emperyalistler arasındaki uyuşturulamaz karşıtlıkların aşılma düzeyine sıçramasıdır.*

*"**11-**Neden koşullarla karıştırılmamalıdır, örneğin bir yumurtanın civciv çıkarmasında ısı baş koşuldur ama ısı bir taştan civciv çıkarmaz, civcivleşme olgusunun nedeni tohumsal süreçtir.*

*"**12-**Nedensellik, bir neden-sonuç ayrımı değil bir nedensellik ilişki bütünlüğüdür; meydana getirdiğinin nedeni ve kendisini meydana getirenin sonucu olan iki karşıt kutup değil, bir ve aynı ilişkidir."*

Dev Genç: 1965'ten 1971'e kadar üniversitelerde örgütlü bir biçimde yaşanmış mücadeleler toplamını kavramsallaştırılmasıdır. Gelişmesinin ilk evresinde (1965-1968) adı FKF olan Dev-Genç, toplumsal bir hareket değil, öğrencilerin seçkin bir sosyalist azınlığının kültürel-politik bir ha-reketiydi. Dev-Genç bir özel örgüt, bir ideolojik kuruluş değil, bir toplumsal/siyasal mücadele örgütüydü ve temelini öğrenci gençliğin kendi öz hareketi oluşturuyordu.

Dev- Genç'in gelişimini anlamak için öncelikle Fikir Kulüpleri Federasyonlarının(FKF) gelişimine kısaca bakmakta yarar var.

1964-'65'te önce çeşitli fakülteler bünyesinde Fikir Kulüpleri oluşturulur. Bu kulüpler, kısa sürede bir yandan öğrencilerin akademik-demokratik talepleri doğrultusunda mücadelenin mevzileri, bir yandan da gençliğin ideolojik eğitim ve mücadele okulları olurlar. 17 Aralık 1965'te, çeşitli okullarda kurulan fikir kulüpleri bir araya gelerek Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) adı altında birleşirler. Denilebilir ki, bu örgütlenme, kısa süre sonra Türkiye devriminde önemli kopuşları gerçekleştirecek kadroların yetişme, teoriyi, örgütlenmeyi, yönetmeyi öğrendiği yerlerdir. Mesela Mahir Çayan SBF Fikir Kulübü'nde yaşar bu pratiği. SBF Fikir Kulübü'nün 23 Aralık 1965'te yapılan genel kurul toplantısında, geleneğine uygun olarak Arslan Sonat Başkanlığa seçilir. İkinci Başkanlığına ise Mahir Çayan getirilir. Aslan Sonat'ın 21 gün sonra istifa etmesiyle de Mahir Çayan başkan olur. Mahir'in dışında THKP-C üst yönetimini oluşturacak hemen hemen tüm kadrolar da FKF yönetiminde görevler almışlardır. Dönemin her eyleminin içinde, önündedirler. 4 Mart 1966 Cuma sabahı Ankara, Bahçelievler ve Yenimahalle'de evlere, 'Milli Kurtuluş Komitesi' imzalı AP hükümet aleyhtarı bildiriler dağıtılır. Dağıtılan bu bildirinin ardından 5 Mart 1966 günü, 1960'daki gibi (555 K) parolası ile Kızılay'da hükümet aleyhtarı bir gösteri yapılacağı söylentileri çıkar. Demirel hükümeti çok sayıda aydını ve gençlik önderini, hatta ortaokul öğrencilerini gözaltına aldırır. SBF Fikir Kulübü başkanı Mahir Çayan, bu olayı protesto etmek amacıyla on beş arkadaşıyla birlikte Namık Kemal Ortaokuluna giderek siyah çelenk bırakır ve SBF Fikir Kulübü adına bir protesto bildirisi yayınlar. Bildiri 15.000 adet basılarak İstanbul, Ankara, İzmir ve Erzurum'da dağıtılır.

ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk, CENTO Dışişleri Bakanları toplantısına katılmak üzere 19 Nisan 1966'da Ankara'ya gelir, onu FKF'li öğrencilerin yoğun protesto gösterileri beklemektedir. Bunlar tabii yalnızca birkaç örnektir. Değilse, gerek akademik, demokratik talepler doğrultusunda, gerekse de anti-emperyalist doğrultuda gençliğin son derece yoğun ve zengin bir pratiği vardır. Dönemin hemen tüm örgütlenmeleri ve siyasi eğilimleri FKF içinde yer almış, aralarında kıyasıya bir "yönetim" mücadelesi olmuştur. Bu yönetim mücadelesi gerçekte sürecin hesaplaşmacı ideolojik mücadelesinin yansımasından başka bir şey değildir. İlk başlarda Fikir Kulüpleri'nin yönetiminde kısmen etkili görünen TİP; gelişen mücadelenin ihtiyaçlarına, gençliğin taleplerine cevap veremeyen çizgisiyle kısa süre sonra bu etkisini kaybeder. 1968'den itibaren TİP, hem ideolojik olarak

hem de yönetim anlamında geriletilir. 1969 yılının başındaki kongrede yapılan seçimlerde, TİP yanlısı ekip yönetimden uzaklaştırılır ve Yusuf Küpeli FKF'nin Başkanı olur.

TİP dışındaki ana akım MDD'cilik (Milli Demokratik Devrim) olarak adlandırılan akımdır. Militan mücadeleyi savunan hemen tüm kesimler bu akım içindedir. FKF yönetimine gelenler de bunlardır. Ancak ideolojik mücadeleye paralel MDD'ciler de kendi içinde ayrışmalar yaşayacaklar ve bu ayrışmalar da yine FKF yönetimine yansıyacaktır. 1969 başında bir kongre yapılmış olmasına rağmen, daha yıl dolmadan bir kongreye daha gidilir. Bu kez MDD içinde klasik sağcı kitle çizgisinin savunucusu Perinçek grubuyla Mihri Belli ve Mahir Çayan'ın başını çektiği diğer kesim arasında ayrılık gündemde gelir. 1969 Ekim'inde yapılan bu kongrede örgütlenmenin adı Devrimci Gençlik dernekleri Federasyonu (DEV-GENÇ) olarak değiştirilir. Bu ad artık Türkiye'deki devrimci mücadelenin efsaneleşecek adı olacaktır. Kongre sonunda geçici bir uzlaşmayla Atilla Sarp başkan seçilir. Ancak bu "uzlaşma" geçicidir. Bir süre sonra Perinçek grubuyla ayrılık resmileşir. Perinçek çevresi Mahirler'de kalan Aydınlık Sosyalist Dergisi'nin karşısında "Proleter Devrimci Aydınlık" dergisini çıkartmaya başlarlar. DEV-GENÇ aşılmalı, hareket partileşmelidir. Mahir bu dönemde yaptığı bir konuşmada bu ihtiyacı şöyle belirtir: *"Ayrıca Dev-Genç örgütlenmesi düzen örgütlenmesidir. Oysa yaptığı iş düzenle savaştır. Bu ikisi arasında bir çelişki vardır. Bu çelişki ortadan kaldırılmalıdır."* Esasında bu görüş, oldukça uzun süre önce netleşmiştir. İlişkiler buna göre biçimlenmektedir. Daha 1969 kışında SBF'de Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Hüseyin Cevahir, İlhami Aras, ODTÜ'de Ulaş Bardakçı, İrfan Uçar, Münir Aktolga kendi iç disiplini olan bir "gizli" örgütlenme temelinde anlaşmışlardı. Daha sonra bu ilişki ağına mühendis Bingöl Erdumlu ve işçi Necmettin Giritlioğlu da katılırlar. Çekirdek örgütlenme ODTÜ'den Aktolga-Bardakçı ve SBF'den Küpeli-Çayan'dan oluşur. Grup 1970 yazında oluşturdukları plan doğrultusunda yoğunlaşma bölgeleri tespit ederek Anadolu'ya dağıldı.

1970'in 17 Ekim'inde yapılan Dev-Genç Kongresi, ideolojik netleşme doğrultusunda katedilen mesafenin önemli göstergelerinden biri olur. Bu aynı zamanda MDD içindeki ayrışmanın de netleşmesi demektir. Bu kongrede Mahir Çayan uzun bir konuşma yapar. Altı saate yakın süren bu konuşmada artık netleşmekte olan Türkiye devriminin yoluna ilişkin önemli tespitler yapar

Mahir bu konuşmasında, *"devrimi gerçekleştirecek iki unsurun profesyonel devrimciler ve geniş*

işçi ve köylü kitlesi olduğunu, kitlelerle bağ kuruldukça örgütün sınıfsal önem kazanacağını, kurulacak örgütün düzen örgütü olmayıp bir savaş örgütü olacağını, Dev-Genç'ten üstün Marksist-Leninist bir savaş partisi kurulması gerektiğini, bu örgütlenmenin başta parti adını almayabileceğini, fakat aslında bu bir parti olduğunu' söylemiş, ayrıca, konuşmasında, *'Milli Demokratik Devrim Stratejisinin nasıl kavranması gerektiğini, Milli Demokratik Devrim Stratejisinin bir savaş stratejisi olduğunu, bu devrimci savaşın görevlerinin bir gençlik örgütü (Dev-Genç) tarafından asla yerine getirilemeyeceğini; bunun bir parti örgütlenmesi içerisinde çözümlenmesi gerektiğini"* anlatmıştır. Mahir, bir savaş örgütünün önderliğinde ve devrimin işçi-köylü ittifakı temelinde emperyalizmin etkisinin en zayıf olduğu kırlardan kentlere doğru bir rota izleyerek gerçekleşeceğini de bu konuşmasında belirtir.

Dev-Genç'in gelişim tarihi üç temel kategori biçiminde ele alınabilir. Birincisi; 65-68 yıllarını kapsayan ve devrimci gençliğin ortaya çıktığı süreçlerdir. Bu süreç 65 yılında TİP'in gençlik örgütlenmesi amacıyla kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ile başlar. FKF daha yüksek öğrenim gençliği bünyesinde faaliyet yürüten, sistemin gençliği düzen içileştirme politikalarına karşı geleceğini arayan, araştıran, sorgulayan, bilinçli bir gençlik yaratma iddiasındaydı. Daha sonra Deniz Gezmiş öncülüğünde kurulan Devrimci Öğrenciler Birliği (DÖB) ve Tip'in parlamentist çizgisini eleştiren Yön dergisi çevresi de bu dönemin önemli unsurları arasında yer alır. FKF, Tip'ten koptuğu oranda Dev-Genç'e doğru evrilme başlar. TİP daha çok mücadeleye sosyal demokrasi ve parlamento aracılığıyla yönelen pozisyondayken, Tip'ten bazı milletvekillerinin parlamentoda dövülmesi var olan eleştirilerin dozajında da bir artış yarattı. Gerek FKF gerekse de gençlik birleşenleri, TİP'İ parlamenterist, pasifist ve reformistlikle suçlamaya başladı. Bu eleştiriler arasında Milli Demokratik Devrim (MDD) çizgisi ve Yön-Devrim dergileri çevrelerinin yönelttiği eleştiri ve mücadele yöntemi belirgin bir şekilde öne çıkmalıydı. Yön çevresi mücadelenin legalist, parlamenterist çizgilerle değil de, ulusal kurtuluş mücadelesi yürüten ülkelerde olduğu gibi silahlı mücadeleyle olabileceğini savunuyordu. Buna karşın MDD çevresi de Türkiye'nin Amerikan üs ve tesisleriyle doldurulduğu, Türkiye'nin giderek emperyalizm sömürgesi haline geldiği, dolayısıyla, buna karşı milli bir devrimin, ayrıca Türkiye'de feodal tabanın güçlü olduğu ve sosyalist bir yapının gelişmesi önünde engel teşkil ettiği için, buna karşı da demokratik bir devrimin gerçekleştirilmesi

gerektiğini vurguluyordu. Bu temel yapılar dışında gençlik içerisinde örgütlenen ve gençliğin sisteme yöneltilmiş tepkisini dizginlemeye çalışan örgütler de vardı. Bunlar arasında Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) ve Milli Türk Talebe Federasyonu (MTTF) dikkat çekici bir öneme sahiptir. Bunlar daha çok Kemalizm izinde, egemen ideolojiye bağlı, burjuva muhalefetinin etkisinde düzen içi hareketlerdi. TMTF'nin politikaları MDD çizgisiyle örtüşen bazı boyutlar kazanmıştı. Bunlar özellikle *"ordu gençlik el ele"*, *"2. Kurtuluş Savaşı"*, *"CHP ile birleşelim"* vb. sloganlarla ifadeye kavuşurken, MTTB daha çok faşizan bir nitelik kazanmıştı. Devrimci gençliğe saldırıdan tutalım da devlet bünyesinde sivil çeteciliğe varan bir dizi eylem ve politikalarla öne çıkmaktaydı

Devrimci gençlik ikinci önemli gelişimini 13 Ekim 1969'da DÖB, FKF ve MDD'nin birleşmesiyle sağladı. Gençliğin dinamizmi 68'de yakaladığı başarıyı bir yıl geçince 69'da Dev-Genç'e dönüştürdü. Dev-Genç birçok siyasi eğilimden insanları kendi içinde barındırıyordu. Ama hiçbir siyasi grubun patentini taşımıyordu. Dev- Genç dar, grupçu eğilimlerden uzak, yoldaşça ilişkilerde bir araya gelip tek yumruk olduğu ilk yığınsal gençlik örgütlenmesinin adıdır.

1968, dünyanın değişik yerlerinde, özellikle de Fransa'da başlayan eylemliliklerle öğrenci hareketinin geliştiği bir süreç olur. Avrupa'nın birçok kentinde Amerika'da, Japonya ve Çin'de etkili eylemler gerçekleştiriliyor, üniversiteler işgal ediliyor, boykotlar düzenleniyordu. Dünyanın hiçbir yerinde iktidarları devirmemesi, iktidar olmamasına rağmen, yarattığı zihniyet değişimi ve getirdiği kazanımlar açısında bir devrim olarak nitelenir 68'ler. Türkiye'de de Tip'li öğrencilerin kurdukları FKF, 1969'da 4. Kongresi'nde Dev-Genç'e dönüşür. Ve Dev-Genç birkaç yıl içerisinde Türkiye'deki sol-sosyalist hareket damgasını vuracak bütün ana akımları içerisinden çıkardı. Denizler, Mahirler, Sinanlar bu hareketin en uzun kilometrelerini koşarak en kısa zamanda alanlar oldular.

Dev-Genç'in üçüncü aşaması biraz da Dev-Genç'in dağılma dönemi olarak tanımlanır. Dev-Genç'in dağılma nedenleri arasında birçok etmen olmakla birlikte, temelde en dikkat çekici hususlar arasında Dev-Genç'in birleşenleri arasında ideolojik mücadele farklılığı, dar örgütsel çıkarların ulusal çıkarların önüne geçmesi, devletin 12 Mart darbesiyle gençlik hareketine yönelmesi, yine Dev-Genç'e karşı sivil çeteciliğin örgütlenmesi olarak sıralanabilir. 12 Eylül'e kadar devam eden süreç, dar örgütsel hesaplaşmalar içinde

karşılıklı ihtilafların girdabına sürüklenen bir gençlik yapısı söz konusuydu. Ana karnında Dev-Yol ve Dev-Sol'a sezaryenle doğum yaptırıldı. Erken doğuma getirilen bu örgütler 12 Eylül'e karşı tutunamadılar. Deyim yerindeyse, 12 Eylül gelip kolayca silindirlerini onların üstünden geçirdi. 12 Eylül'de gençlik apolitikleştirildi ve yozlaştırıldı. Korku duvarları içinde hapsoldu. Yoz kültür kıskacında kıvranan, kaderci, idealsiz ve amaçsız gençler yaratıldı. Nitekim araştırmacıların verileri "sosyolojik açıdan kaybolmuş bir gençlik kuşağı ile karşı karşıya" olunduğu tespitleriyle doludur. Dolayısıyla 12 Eylül bir ölüm kefeniydi. 12 Eylül'den günümüze uzanan çizgide temel mücadele dinamiklerinden, varlık gerekçesinden kopmuş bir gençlik yapısıyla karşı karşıyayız. Gençlik bir gelecek arayışıdır. Bu da günümüzdeki gençlikte yok. Temelde 'milenyum gençliği' olarak tanımlanan günümüz gençliği, düşünce derinliği olmayan, dar yüzeysel ve basit amaçlar uğruna yaşamayı seçen bir gençlik söz konusu. Devrimci gençlik yapıları olarak da var olanı sorgulayan, araştıran bir yapıdan ziyade toplumsal sorunları ve siyaseti siyasi partilere havale eden bir yaklaşım söz konusudur.

Yukarıda kısa gelişimini verdiğimiz Dev- Genç hareketi içinden gelen ve daha sonra Mahir Çayanlarla birlikte hareket eden Ertuğrul Kürkçü Dev-Genç'i bütün yönleriyle ve daha ayrıntılı olarak şöyle değerlendirir:

"Öğrenciler, 1965'den başlayarak toplumsal işbölümünün kendilerini kapitalist üretim tarzının yeniden üretimine mahkûm eden doğasına dünyanın bütün ülkelerinde başkaldırdılar. Her yerde var olan egemenlik ilişkileri özellikle öğrenciler tarafından sert ve yıkıcı bir eleştiriye tabi tutuldu. Ancak, bugüne kadar bilinen örnekleriyle hiçbir ülkede öğrenci gençlik hareketi Türkiye'de olduğu ölçüde genel olarak siyasal hayatın, özel olarak da sosyalist siyasetin gelişmesinde Dev-Genç ölçüsünde kalıcı ve sürekli olduğu söylenebilecek bir etkide bulunmadı. 1968'in ürünleri ve sonuçları öteki ülkelerde az ya da çok hızla kendilerini kuran ortak etkenlerin dağılması ya da üst üste çakışmaz oluşlarıyla, toplumun genel dokusu içinde eriyen genel etkilerinin dışında kalıcı bir iz bırakmadan geçerken, Türkiye'de yirmiden fazla yıl sonra bile, hala operasyonel kalabilen bir dinamizmin ifadesi oldu.

Vulger bir Marksizm yorumu, a priori olarak bize bir toplumun politik kültürel hayatında --üstelik o kapitalist toplumsa- böylesine devrimci ve kalıcı izleri ancak işçi sınıfının bırakabileceğini söyleyecektir. Oysa Dev-Genç'i meydana getiren unsurlardan hiçbirinin bir toplumsal bütünlük olarak işçi sınıfıyla pratik, somut ve

doğrudan bir ilintisi olmadı. Dev-Genç en üst yöneticisinden en yeni sempatizanına kadar her zaman safkan bir öğrenci örgütüydü. Yüksek öğrenimin herkes için parasız olduğu 1960'lı yıllarda Türkiye'de üniversitelerde öğrenim gören gençlerin çok büyük çoğunluğu, örneğin ABD'deki bir üniversite öğrencisi gibi, aynı zamanda hem öğrenci hem işçi de değildi. Beri yandan kabataslak bir inceleme bile 1965-1971 arasında üniversitede öğrenim gören öğrencilerin ancak yüzde otuzunun düşük ücretle geçinen ailelerden geldiğini gösterecektir. Bunların arasında modern sanayi işçilerinin oğullarının ve kızlarının ise çok daha düşük bir orana sahip olduğunu söylemek mümkün. Dolayısıyla bugüne kadar sürebildiğimiz bu tarihsel izin, işçi sınıfından olmakla somut ve dolaysız bir bağıntısı yok.

Ama maddeci tarih anlayışının bakış açısı içinde derinlemesine ilerlendiğinde teoriyi bu alanda da doğrulayan dolayımların birer birer belirmeye başladığını görmek mümkün olur. Öğrencilerin ve fikri emeğin taşıyıcılarının "küçük burjuva" toplumsal kategorisine dahil edilmeleri, Marx sonrası II. Enternasyonal sosyal demokrasisinin babaları için bütün toplumsal analiz şemalarının sabitlerinden biriydi. Kapitalizmin henüz kendisini yeniden üretmek için bilimin ve fikirlerin kitlesel ölçekte yeniden üretimini şart koşmadığı, fikrin ve emekçinin bilgisinin maddi üretimin bir asıl bileşeni olmayı gerektirmediği, yüksek öğrenimin yalnızca devlet idaresi bakımından bir önem taşıdığı bir devirde aydına ya da potansiyel bir aydın olarak öğrenciye, kendi "varlık şartlarını devletten alan" geleneksel aydın kategorisi içinden bakmak ve onu üretken olmayan emeğin taşıyıcısı olarak edilgen ve ikincil bir özne olarak görmek doğaldı. Oysa Marx'ın sözleriyle bilimin "bir genel toplumsal üretici güç" halini aldığı bir çağda modern kapitalist işbölümünün gereklerine uyarlanmış eğitimin tıpkı üretimin maddi emek süreci içindeki parçalanmışlığının kol emekçisini de parçaladığı, onu kocaman bir başparmak, ya da kol veya pençeden ibaret kıldığı gibi fikri üretimin ince ve ayrıntılı ihtisaslaşması içinde insanların "sosyolog", "mühendis", "eczacı", ya da "doktor" olarak tek yönlü parçalanmışlıkları ve fikri üretimin toplam toplumsal sonuçlarına yabancılaşmalarının onları toplumun durumuna bir kol emekçisinden daha az tepki gösterebileceklerini sanmak, kol emeğiyle kafa emeğini birbirinden ayıran aynı kapitalizmin kafa emekçisini de tek yönlü gelişme içinde insanlığın toplam bilgi üretimi karşısında cahil, fikri mülkiyetten yoksun bıraktığını görmezden gelmek olur. Türkiyeli öğrenciyi 1969'de isyana götüren şartlar, bu

nedenle, geleceğin fikri emek taşıyıcısı olarak, işçiyi kapitalizme karşı isyana götüren genel şartlarla organik olarak bağlıydı. Öğrenciler kendi başkaldırılarını nasıl anlamlandırmış olurlarsa olsunlar isyanın derinliği, kaynaklarının üretim tarzının derinliklerinde yatıyor olmasındandı. Ancak bu kadarı, Türkiye'deki öğrenci hareketinin, 1965'de örneğin, ABD ya da Kore'de olduğu kadar derine gitmesini açıklayabilirse de sürekliliğini açıklamaya yetmez. Bunun kaynakları ise Türkiye'nin yerelliğinde, kendi özgül tarihinde bulunabilir.

1950-1980 arasındaki 30 yıllık dönem Türkiye'de önceki 30 yıl boyunca "yukarıdan aşağıya" doğru geliştirilmiş kapitalizmin, bir kere Türkiye toprağına kök saldıktan, bütün yerel ve antika yapılarla eklemlendikten, kendine özgülükleri de içeren bir evrenselliğe ulaştıktan sonra aşağıdan yukarıya doğru tüm üstyapıları yeniden belirlemeye başladığı dönemdi. Bu otuz yıl içinde, yerellik ile kozmopolitizmin, devlet ile toplumun, Doğu ile Batı'nın, işçi ile patronunun, kır ile kentin çelişkileri, ritmi gitgide hızlanan bir dinamizm içinde Türkiye topraklarının altını üstüne getirmeye başladı. Türkiye dünya kapitalizminin uluslararası dolanım ağı içine, dünya tarihine girdi. Bir önceki dönemde devlet-insan, "sınıf-ve devlet"in bir parçası olan aydınlar, modern kapitalizmin iki kutbu, ücretli emek ve sermaye arasında çekildiklerini ve parçalandıklarını gördüler. Artık varlıklarını devlete borçlu değillerdi. Fikri emek gücünün kitlesel yeniden üretimi, devletin değil, kısa bir zaman içinde devletin sahip olduğundan daha çok merkezileşmiş ve yoğunlaşmış bir üretici güçler kitlesini mülk edinen burjuvazinin konusuydu. 27 Mayıs öncesi gençlik hareketi bu varoluş tarzına karşı devletin kozası içine geri dönmek isteyen geleneksel aydınların son özgül eylemiydi. Hukukçuyu "kendi ücretli kölesi" kılmak isteyen kapitalizme, genel toplumsal adaletsizliği de eleştirerek karşı çıkan Ankara ve İstanbul'un Hukuk ve Mülkiye öğrencileri toplumsal işbölümünde bilgiyle mülkiyet ve egemenlik arasındaki tüm dolayımların böylesine hoyratça ortadan kaldırıldığı şartlara isyanın, devletin sınıflar arasında yeniden bir hakem olacağı bir toplum durumuna dönme isteğinin en somut ifadeleri olabilirlerdi. Devlet çökmesin! O çağın öğrenci hareketinin başka bir gündemi yoktu. Oysa yalnızca on yıl sonra Ankara ve İstanbul'da ODTÜ ve İTÜ -iki teknik üniversite- öğrenci hareketinin kalbi haline gelecekti ama bu kez öğrencilerin talebi -"üzerlerine kabus gibi çöken eski kuşakların gölgesi"nden kurtuldukları ölçüde- on yıl öncesinin tersiydi. Devlet çöksün! Devrim yaşasın!

Öğrenci hareketinin önderliği on yıl içinde hızla el değiştirerek, modern kafa emeğinin taşıyıcılarının, en az işçi sınıfı kadar, sanayi ve teknoloji çağının yaratığı olan bir kategorinin eline geçti. Bilim ve eğitimin toplumla ilişkisini geleneksel bir ahlakçılıkla değil, üretim dolayımıyla kurabilmek, ancak kitlesel ölçekle var olan bir teknik ve teknolojik kafa emeği taşıyıcıları kategorisi ile olabilirdi. Dev-Genç'in siyasal ifadesi olduğu isyan ancak böyle bir tarihsel temel üzerinde kendisini işçi sınıfının mücadelesine bağlayabilir ve o ölçüde radikalleşebilirdi.

Kırdan kente doğru büyük ve tükenmeyen göç dalgalarının üzerinde büyük kentlere gelen emekçilerin oğulları ve kızları göreli olarak yaygınlaşan eğitim olanaklarıyla üniversitelere girerlerken, üniversitede işçi sayısını artırmış olmuyorlar ama düzenle kendi aralarında nesnel olarak var olan çelişkiyi yeniden üretiyorlardı. Kafa emeğinin de çok uzak olmayan bir gelecekte "degradasyon"a konu olacağını algılayabilen bu insanların zihinlerinde, sınıf atlayacak bir kaç kişiden biri olmaya uğraşmak yerine çok daha rasyonel ama o ölçüde de öfke gerektiren bir atılımla sınıfların ortadan kaldırılması gerekliliği kaçınılmaz olarak yerini buluyordu. Dev-Genç'in 12 Mart'ta Ankara ve İstanbul'da yargılanan yaklaşık 500 tutuklusunun nüfus kayıtlarına bir göz atmak, beşte dördünün köy ve kasaba nüfusuna kayıtlı olduklarını gösterir. Göreli bir yoksulluk, taşralılık ve yerellik, modern toplumun bilgisiyle ve bilginin yeniden üretimi süreciyle birleştiğinde, içinde yaşadığı şartlara aşağıdan pleb usulü isyan edebilecek bir büyük kitle oluşabilirdi ve oluştu. Bu süreç aralıksız yirmi yıl sürdü ve Dev-Genç bu sürecin öznelerinin kültüründen beslendi; onların birleştiği ve eylemlerini merkezileştirdiği bir mücadele örgütü haline geldi.

Böylece aydınların, kafa emeğinin taşıyıcılarının düz, vasıfsız işçilere doğru politik, iktisadi, ideolojik, kültürel, her türden dolayımla çekile geldikleri bir dönem, işçi hareketinin kendisini tutan geleneksel birçok bağdan kurtulduğu bir tarihsellikle de örtüştü. O yüzden o dönemin öğrencisine işçi sınıfına tarihin öznesi rolünü tanıyan sosyalist ideolojinin, Marksizmin sahiciliği, hayatı açıklama yeteneği, göğün mavi olduğunun kanıtlanmasının gereksiz oluşu kadar kendi kendini açıklayan bir ilke olarak görünüyordu. Dev-Genç bu nedenle başka herhangi bir toplumda olamayacağı kadar Marksizmin ve maddeci tarih görüşünün, devrimin mümkünlüğü perspektifinin naif bir biçimde de olsa içinde uzun süre yaşadığı bir hareket oldu.

Türkiye dendiğinde, yalnızca bir kara parçası değil, birbiri ardı sıra gerçekleşmiş insan ilişkilerinin bir tarihselliğini de kavram-

laştırıyorsak ve bugün yaşadığımız ilişkiler, uzak geçmişten parçacıkları da içeriyorsa Dev-Genç adı da, 1965'ten 1971'e kadar üniversitelerde örgütlü bir biçimde yaşanmış mücadeleler toplamını kavramsallaştırılmasıdır. Kimilerinin, örneğin kendisi üç buçuk ay için Dev-Genç yönetiminde bulunduğundan, Dev-Genç'in yalnızca o zaman aralığında tarihsel bir anlam kazandığını ima eden ya da açıkça ifade eden öznellikleri de aslında bu tarihselliğin bir parçası sayılır. Dev-Genç ancak bunları da içeren bir tarihsel ve organik toplam olarak anlaşılabilir. Eğer onu yapan unsurlardan herhangi birini ve dönemlerinden herhangi birini dışlayarak bir Dev-Genç kimliği kurulmaya kalkışılırsa, bunun Cumhuriyet'in resmi Türk tarihinden hiçbir farkı kalmazdı. Bu toplumda nasıl Kürtler yaşamamışlar ve onlarla Türklerin ve öteki kavimlerin bir ortak yaşantısı olmamış gibi davranamazsak ve nasıl hepimiz bu ortak ve çelişik tarihten izler taşıyorsak, Dev-Genç'in tarihselliğinin belirlenmesi de gelişmesi boyunca içinden geçtiği süreçleri keyfi olarak yadsıyamaz; onun tümünü içermek zorundadır. Bunun idrakinde olmak veya olmamak, yaşanmış hayatları yaşanmamış, gerçekleştirilmiş mücadeleleri olmamış kılmaz.

Gelişmesinin ilk evresinde (1965-1968) adı FKF olan, Dev-Genç, toplumsal bir hareket değil, öğrencilerin seçkin bir sosyalist azınlığının kültürel-politik bir hareketiydi. Öğrencilerin çoğunluğu üzerinde kültürel bir hegemonya kurabilmek, gerçekliği yorumlamanın anahtarının kendisinde olduğunu kanıtlamayı, onların akıllarına seslenmeyi, evrensel kültürü onların gözünde temsil etmeyi, resmi toplumun sakladığı, yadsıdığı bilgiyi taşıdığını kanıtlamayı, bir tür Prometheus olmayı gerektiriyordu. Çilekeş bir aydın. Resmi toplumun itibar etmediği ama toplumsal varoluşunu feda etmek pahasına hakikati durmaksızın tekrarlayan inançlı insanlar. Meşruiyetini eyleminin köktenciliğinden değil, fikrinin rasyonelliğinden alan, sosyalizminin herkes için, burjuvalar için de kabul edilebilir olduğunu kanıtlamak için yüzünü uygar batıya dönen aydınlanmacı. Şiddeti kendisine değil karşıtına yükleyen akıllı strateji. Bütün bir dönemin sosyalist tipolojisinin ana çizgileri böyleydi. Yirmi yıllık şiddet tarihinden sonra pek naif gibi görünebilirse de böyle oluşun bir meşruiyeti vardı. Bütün toplumsal tarihi boyunca kendisiyle ne bireylerin ne sınıfların boy ölçüşememiş oldukları bir devlette, devletin kendisinden bağımsız bir imgesinin kurulması, onun pratikte tanınmasını olduğu kadar, teorisinin de edinilmesini gerektirirdi ve bu bilgi ancak otarşik bir dünyadan uluslararası ilişkilerin alanına açılışla gelebilirdi.

D

FKF'nin Dev-Genç'e dönüştüğü 1968-1969 yeni sosyalist fikirlerin kitlesel bir gerçeklik kazandığı, yaşadığı gerekliğin dünya ilişkileri alanındaki anlamını açıklamaya başladığı ve bunun da bütün o Kurtuluş Savaşı efsanelerine rağmen emperyalizmin uluslararası bağımlılık şebekesi içinde sömürülen bir topluma tercüme edildiği anda, Dev-Genç'li yeni devrimin kavramlarını bildiği tek devrim olan Kurtuluş Savaşı'nın imgelerinden çıkartmaya çalışan, geleceğini Batı Avrupa'nın müesses nizamla eklemlenmiş sosyalizminde değil, ezilen milletlerin sosyalizminde gören sosyalizmle, anti-emperyalizm arasında tam bir bağdaşırlık bulan ve meşruiyetini amaçlarının ulusallığında, eyleminin tarihsel haklılığında bulan, ABD egemenliğine karşı "vatanın çıkarlarını" savunmanın, zengin kadar yoksulun da, köylü kadar işçinin de kabul edebileceği bir amaç olduğundan kuşku duymayan eylemci. Bu geçiş anının tipolojisi de karakteristik olarak böyle çizilebilir. 1969-1971 işçi hareketinin burjuvaziyle, faşist hareketin devrimci hareketle, gericiliğin ilericilikle, devletin halkla her biçimde karşı karşıya geldiği, olanca karmaşıklığıyla toplumsal güçlerin bütün güçleriyle ortaya çıktıkları açık toplumsal ve siyasal sınıf mücadelesi döneminin Dev-Genç'lisi artık ayrışmakta olan Marksizmlerin çelişik birliğinin üyesidir. Hareketin bir yanı çürüyüp onun organik birliğinin dışına atılmaktadır. Rejimin darbeleri altında ezilirken ilk yenilgileri tatmış, dünyayı değiştirmenin onu yorumlamak kadar kolay olmadığını görmüş, yüz ifadesini inancın aydınlığının yanı sıra sıkıntıların alın kırışıklığı da çizer olmuştur.

1990'dan bakarken Dev-Genç'i bu belli başlı üç evresiyle bir arada kavrayabilmek ve onu öylece yeniden kurabilmek onun tarihsel bilgisini temellük edebilmek bakımından önemli. Ancak asıl önemli olan Dev-Genç'in de her tarihsel ve toplumsal süreç gibi bir başlangıcı ve sonu olduğunu bilmek, onu var eden koşulların ortadan kalkmasıyla birlikte Dev-Genç'in de biz ona ne kadar emek ve değer vermiş olursak olalım varlığını yitireceğidir. Dev-Genç bir özel örgüt, bir ideolojik kuruluş değil, bir toplumsal/siyasal mücadele örgütüydü ve temelini öğrenci gençliğin kendi öz hareketi oluşturuyordu. Ancak FKF'nin bürokratik yapısının içine girip onu parçalayarak var olabilen bu hareket, öğrencilerin devrimci hareketinin ifadesi olabildiği ölçüde siyasal bir önem kazandı. Ama o öğrencilere empoze edilmiş bir dernek değil, öğrencilerin dernek olmaktan çıkarttıkları bir kitle hareketiydi. O yüzden de öğrencilerin devrimci hareketinin sosyalistçe ifadesinin bütün nüanslarını içermeksizin kendisini var edemezdi. O tarihlerde Dev-

Genç'li olmuş pek çok insanın bugün hala önemsediği örgüt içi "demokrasi"nin varlık şartı, bu kitlesellikti ve ne zaman bu kitlesellikte bir düşüş olduysa bürokratizm "devrimci" bir zarfın içinde hortladı.

Dev-Genç sosyalist mücadelenin bir politik öncüden yoksun olduğu dönemde ezilen kitlelerin bir bölümü ve aydınlar tarafından kısmen bir politik öncü olarak kavrandı. Kendisinin yoksun olduğu bir politik tecrübeyle Türkiye tarihinin en karmaşık "otorite bunalım"larından birinin ortasında "devrim" perspektifini yaşar kılmaya ve devrimin sesi olarak kalmaya çalıştı. Kendi tarihinin özgüllüğünün mümkün kıldığı azami genişliğe karşın bir toplumsal grubun, çatışan toplumsal sınıfların ortasında siyasal iktidar mücadelesine müdahale etmesi mümkün olamayacağından, Dev-Genç 12 Mart sonrasında mücadele alanının berisine çekilen kitlesinin önünde kaldı. Dev-Genç'in 1971 sonrası tarihi onu oluşturan bileşenlerin öncülerinin kendi bayrakları altında sürdürdükleri mücadelenin "yeraltı"na çekilmiş gruplar içindeki tarihi oldu. Bir kere kendilerini politik partiler olarak birbirlerine karşı tarif ettikten ve öğrenci kitlesinin dışında başka bir kuruluş sürecinden geçtikten sonra bu yapıların 12 Mart ertesinde yeniden kitlesel bir örgütte bir araya gelmeleri elbette olanaksızdı. Bu yüzden 1974 sonrasında birden çok Dev-Genç'in zuhur etmiş olmasına şaşmamak gerekir. Ancak, denebilir ki, Dev-Genç'i kendisini kuran yapıların ve ilişkilerin birine indirgenemeyecek kadar, unsurlarının birbirleriyle çelişik de olsa symbiosis halinde yaşadıkları bir yapı olarak bir kere daha aynı kapsamlılık ve organiklik içinde zaten kurulamazdı. Artık hiçbir Dev-Genç 1965-71 Dev-Genç'i olamaz. Üç nedenle: Birincisi yaşanılan zamanlar hiçbir zaman 1965-71 arasında olduğu gibi artık naifliği "masum" kılamayacak kadar tarihsellikle yüklüdür. İkincisi, öğrencilerin bir dönem için eşitsiz gelişimin bir sonucu olarak temsil edebildikleri dünya-tarihsellik kendi öznesine artık daha çok yaklaşmakta olduğundan 1968 ölçüsünde bir radikalliği sergileyebilmelerinin koşulları büyük dönemsel değişiklikler olmadığı takdirde mümkün olmayacaktır. Nihayet işçi hareketi giderek daha çok "aydınlaşmakta olduğundan bir zaman için öğrencilerin temsil etmiş oldukları proleterleşmiş kafa emeği embriyonunun yerini bizzat işçi hareketinin içinden bir kesim temsil etmeye başlamaktadır. Heraklitos'un özdeyişi Türkiye'nin modern tarihi içinde bir kere daha doğrulanmaktadır: *Panta rei -herşey akar- aynı ırmakta iki kere yıkanılamaz.* O ırmakta ilk kez yıkanmış olanlar 1971'de en onurlu mesleğin Dev-Genç üyeliği oldu-

ğuna hala inanmaya devam edebilirler. Ancak önemli olan artık 1968'de ya da 1971'de ne yapıldığı değil her dönemde kolektif devrimci eylemliğin uygun biçimlerini bulmaktır."

Devinim: Hareketlilik. Ancak bu hareketliliği mekanik olarak, dışardan bir itme gücüyle gerçekleşen bir yer değiştirme olarak ele almamak gerekir. Bir olgunun, varlığın etkileyen ve etkilenen doğasıyla açığa çıkardığı yoğunlaşma düzeyiyle bağlantılı yaşadığı durumdur. Doğal nesnelerde güç ya da enerjiden kaynaklanan bir öz gücün varolduğunu, böylelikle de doğrudan doğruya maddenin kendisinin devimsel olduğunu savunan öğreti.

Devlet: Devlet organizasyonu karmaşıklaşan bir yapıya sahiptir. Sosyolojik açıdan yeni yeni objektif değerlendirmelere tabi tutuluyor. Dolaysıyla karmaşıklaşan organizasyona birkaç bakış açısından sonra, Önder Apo'nun devlet hakkındaki görüşlerini ortaya koyacağız; çünkü devlet ve devlete yaklaşım, ancak güçlü, ideolojik bir bakış açısıyla gerçek tanımını ve anlamını bulabilir.

"Devlet, toplumu yöneten, kuralları ve yasalar yaratma otoritesine sahip ayrı, özel bir kurumlar kümesinin bütünüdür."

"Hükümetlerin gelip gittikleri dikkate alınırsa, salt hükümete eşdeğer olmadığı gibi, iktisat, okullar, toplum örgütleri benzeri örgütlü ve sürekli kurum ve davranış pratiklerinin bütün bir alanı olarak sivil topluma da karşıt olan bütünsel politik sistem."

Devlet felsefesi tarihinde, devlet şu şekillerde anlaşılmıştır:

1-Devlet, doğal bir kurum veya organizma olarak anlaşılmıştır. Bu yaklaşımın klasik temsilcisi Platon'dur. O, devleti büyük ölçekli bir insan ya da organizma, bireyin bir devamı olarak görür ve bu durumun bir sonucu olarak da, sırasıyla akıl, can ve iştihadan oluşan üç parçalı ruh anlayışını aynen devlete yansıtır. Buna göre, o devletin temelini insan doğasında bulmaktadır.

2-Devletin, yönetimde bulunanlardan ayrı olan, fakat yöneticilerin karar ve ehliyetleriyle gelişmesine katkıda bulundukları bir kurumlar ve hizmetler sistemi olduğunu dile getiren Aristotelesçi devlet anlayışı. Bu çerçeve içinde, Aristoteles'te, devletin asıl amacı, yurttaşların maddi bakımdan refaha ulaşmaları, ama daha çok ahlâki bakımdan gelişmeleri ve olgunlaşmalarıdır. Devlet, bu amaç için vardır. Yani, ona göre, devlet yönetimleri kendi başlarına iyi ya da kötü değildir, ancak söz konusu amacı gerçekleştirebilmesine göre, iyi ya da kötü devlet vardır.

3-Yapma bir varlık ve araç olarak devlet. Klasik temsilciğini Rousseau, Hobbes ve Locke'un yaptığı bu anlayışa göre, insan

mutlak bir özgürlük durumu içinde var olamaz. Mutlak bir özgürlük durumunda, insanı dışarıdan belirleyen ve sınırlayan hiçbir güç olamayacağından, her insan neyin iyi olduğuna kendisi karar verir ve kendi çıkarlarını hayata geçirmeye çalışır. Bu ise, tam bir çıkar çatışmasına, hatta insanlar arasında bir savaşa yol açar. Fakat böyle bir durum, tüm insanlara zarar vereceğinden, insanlar bir araya gelerek, aralarında bir sözleşme yaparlar. İnsanlar toplum sözleşmesi adı verilen bir uzlaşma ve anlaşmaya dayanarak, ortak iradelerini temsil edecek bir gücü, kendileri için hakem ve yönetici olarak tayin ederler. Buradan da anlaşılacağı gibi, söz konusu anlayışta devletin doğal bir temeli yoktur. Bu yaklaşımda devlet, insanları birbirlerine karşı koruyacak ve kendilerini geliştirmelerine imkân verecek bir araç olarak ortaya çıkar.

4-Devleti, kendi irade, ehliyet, yeteneği ve amaçları olup, bir üniversiteye benzetilebilecek cisimleşmiş bir kişi, dünyadaki ilahi düşünce, milli bir ruh olarak gören Hegelci devlet anlayışına göre, milli ruh, din, hukuk, bilim, sanat, sanayi gibi türlü özel alanlara ayrılır.

Devlet, dünyadaki ilahi düşünce! Devleti özgürlüğün gerçekleşmesi olarak tanımlayan Hegel'e göre, birey hiçbir şey, devlet her şeydir. Devletin apaçık, mevcut olduğunu ve etik hayatı gerçekleştirdiğini, insanoğlunun sahip bulunduğu değere sahip her şeyin Devlet aracılığıyla sahip olunan şeyler olduğunu öne süren Hegel için, devlet dünyada var olan ilahi düşünceden başka hiçbir şey değildir. Bu bağlamda, Hegel, her insan varlığında, siyasi otoritenin müdahalesinden bağışık olan bir vicdan alanı bulunduğunu ve devletin insanın nihai ve en yüksek kaynaklarıyla nefsini tamamen emmemesi gerektiği şeklindeki Musevi ve Hıristiyan tektanrıcılığının temel felsefi ilkesini reddeder. Devletin gerçekleşmiş akıl ve ruh, yeryüzündeki ilahi düşünce olması nedeniyle, Hegel'e göre, devletin yasası nesnel ruhun dışavurumudur ve yalnızca yasaya itaat eden kişi özgürdür. İnsanın gerçek özgürlüğü dev-letin ve yasanın rasyonelliğine boyun eğmekten ve kendisini onunla özdeşleştirmekten ibarettir.

5-Devletin, devleti kontrol edenlerin, gücü elinde bulunduranların çıkar ve tercihlerinden hareketle politikalar üreten bir tür yönetim makinesi olduğunu, toplumdaki egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ettiğini dile getiren Marksist devlet görüşü. Söz konusu anlayışa göre, devlet sınıflara bölünmüş olan topluma sıkı sıkıya bağlıdır. Bu çerçeve içinde devlet, sosyal mücadeleyi, sınıf savaşını yavaşlatan, ona engel olan, ekonomik bakımdan üstün durumda olan, üretim araçlarına sahip bulunan sınıfın baskı ara-

cıdır. Her ne kadar Engels, devleti zamanı geldiğinde çöp tenekesine atılması gereken bir çıkrık malzemesi olarak değerlendirmişse de sosyalizm ve nihai sınıfsız topluma ulaşmanın yolu olarak da devlet kullanılması gereken araç olarak görülmüştür.

Devletin varlığı için zorunlu olan öğeler, sırasıyla insan topluluğu, ülke ya da toprak bütünlüğü ve egemenliktir. İnsan öğesi, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve devleti kuran insan topluluğudur. Söz konusu insan topluluğunun üzerinde yaşadığı toprak parçasına ise ülke denir. Bu toprak parçası doğal ya da yapay sınırlarla komşulardan ayrılır. Buna karşın egemenlik, devletin hukuki düzenini belirleyen en yüksek otorite ve üstün iradedir.

Bu bağlamda, daha çok egemen tanımı içinde işlevsellik ve biçimsel anlamada çeşitli devlet türlerinden söz etmek gerekirse; başka hiçbir devlet ile bağımlılık ilişkisi içinde olmayan devlete egemen devlet; çoğunluk zorla kabul ettirilen bir bağımlılık ilişkisi nedeniyle başka bir devletin buyruğu altındaki devlete, yarı egemen devlet; hukukun üstünlüğü ilkesine her koşul altında bağlı kalan devlete, hukuk devleti; kendini hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağlamayan devlete, polis devleti; salt güvenlik, savunma ve adalet gibi klasik görevlerini yerine getirmekle yetinip, iktisadi ve toplumsal yaşamda etkin bir rol oynamayan devlete, jandarma devleti; klasik işlevlerinin ötesinde, toplumsal eşitsizlikleri azaltmak amacıyla iktisadi ve sosyal hayata etkin bir biçimde katılan devlete, sosyal devlet; belli bir ideoloji adına bireysel ve toplumsal faaliyet alanları üzerinde mutlak ve bütünsel bir denetim ve baskı uygulayan devlete, totaliter devlet; iktisadi ve siyasi liberalizmin bütün ilke ve unsurlarına riayet eden devlete ise, liberal devlet adı verilmektedir. Nihayet, dini bir hareket ya da otoriteyle hiçbir bağı olmayan devlete ise, laik devlet denir.

Modern devletin iki temel ideye dayandığını söyleyebiliriz: O, her şeyden önce, belli bir toprak parçasındaki tüm diğer güç ya da iktidar odaklarının güç kullanımını engelleyen merkezileşmiş bir güçtür. Onun iktidarı, bürokrasi, yargı ve askeriye gibi kalıcı ve sürekli kurumlar yoluyla hayata geçirilir. Modern devlet, ikincil bir anlaşma ya da sözleşmeye, onu yönetenlerle onun tarafından yönetilenler arasındaki belli bir ilişkiye dayanır.

Bu açıdan bakıldığında, modern devlet teorisine, bireyin devletle olan ilişkisiyle ilgilenen egemenlik konusundan başka, devletin gücünün sivil toplumla nasıl bir ilişki içinde olması gerektiği probleminin oluşturduğu söylenebilir. Egemenlik söz konusu olduğunda, iki ayrı yaklaşımın ortaya çıktığını görüyoruz. Bunlar-

dan birinci yaklaşım, on altıncı yüzyılda Bodin ve on yedinci yüzyılda da Hobbes tarafından sergilenmiş olan mutlak egemenlik görüşünde ifadesini bulur. Örneğin, İngiliz düşünürü Thomas Hobbes'a göre, devletin egemenliğinin ilke olarak sınırı olamaz ve devlet kendisinin dışında bir şeyle haklı kılınamaz diyerek devlet için şunları söylemektedir.

"Devletsiz bir toplum olabilir mi? Ya da devlet olmaksızın birey ve toplum var olabilir mi? Daha doğrusu devletsiz bir toplumda "kaos" olmaksızın "düzen" içinde yaşamak mümkün olabilir mi? Tabii ki, hayır!.. Devlet, en başta insanların mal ve özgürlüklerini korumak için oluşturulmuştur.

Vatandaşları yabancıların istilasından koruyabilmenin, birbirilerine zarar vermekten engellemenin, kendi sanayilerini ve yeryüzünün meyvelerini güvence altına almanın yolu bütün gücü ve kudreti bir tek insan ya da insanların meclisine vermektir… İnsanlar birbirlerine "ben haklarımdan vazgeçiyorum ve tüm haklarımı bu insana ya da insanların meclislerine veriyorum" demelidirler. Böylece bütün güç ve kudret tek bir insanda toplanır. Bu Devlet ya da Latince CIVITAS olarak adlandırılır. Bu büyük LEVİATHAN'ın doğması demektir." "İnsan insanın kurdudur" gibi insanın var oluşsal özüne aykırı bir felsefî arka plana dayanan bu bakış, sürüyü güden çoban misali devletsiz toplumun var olamayacağını esas alan tam bir egemen düşünce ve Avrupa'da mutlak monarşinin gelişmesine yol açan temel fikirdir.

Buna karşın, ikinci yaklaşım, Locke, Montesquieu, Spinoza ve Kant tarafından benimsenen ve devletin egemenliğine bir sınır koyan yaklaşımdır. Bu anlayış, bağımsız bir kamusal güç olarak modern devletin statüsünü veya onun en yüksek otorite olma iddiasını sorgulamaz. Fakat devletin, sivil toplum içindeki kurumlardan yalnızca biri olduğunu ve dolayısıyla, devletin bireyler üzerinde tahakküm kuramayacağını ifade eder. Her bireyin, kökeni toplumsallık öncesinde bulunan birtakım doğal hakları olduğunu ve bu haklara, bireylerin yaptığı sözleşme sonucunda oluşan devlet tarafından zarar verilemeyeceğini dile getiren bu ikinci yaklaşım, daha çok devletin iktidarına nasıl sınır çekilebileceği konusu üzerinde yoğunlaşır. Rousseau'nun devlet hakkındaki görüşleri şu şekildedir.

"Önceleri biz insanların hak ve özgürlüklerini korumak için oluşturulan devlet, zamanla büyüdü… Bireyi korumak için oluşturulmuş olan devlet, birey üzerinde tiranlık kurmaya başladı. Güya 'iyiliksever devleti' temsil eden krallar, imparatorlar, sultanların baskı ve zulmü altında insanlar ezildi… Yaşam hakkı, özgürlük hakkı, hiçe sayıldı… Asırlar 'despot devlet'in izlerini taşıdı… Eko-

nominin gelişmesine paralel olarak devlet faaliyetleri de genişledi… Genişledikçe harcamalar arttı. Harcamalar arttıkça daha fazla vergilemek zorunda kaldı. Bu da yetmedi, sınırsızca ve sorumsuzca borçlandı… Para basma yetkisini kötüye kullandı… Sonuçta ekonomide hastalıklar ortaya çıkmaya başladı. İsraf ve savurganlıklar çoğaldı. Devlet, asıl varlık nedenini unuttu. Ve devlet, faydasından çok sosyal maliyeti olan bir kurum olmaya başladı.

Devlet büyüdükçe özgürlük de o oranda küçüldü."

Devlet üzerine çokça tanımlama yapılabilir, genel günümüzdeki işleyişini, organlarını, unsurlarını, vb birçok işleyişi konusunda açıklama yazılabilir; ama bu bakış açıları gerçekçi olmaz. Çünkü hiçbir bakış açısı devleti bütün şifreleriyle çözememiştir. Dolayısıyla ya devletçi zihniyeti daha da güçlendiren yanlış, yanılgılı yaklaşmışlardır, ya eksik tanımlamalardır, ya da devletçi sosyalitenin yaşamını devam ettirmek için oluşturduğu tanımlamalardır. Önder Apo, Devletin genetik şifresini çözerek ilk çıkışından günümüze değin kılık değiştirerek nasıl geldiğini, öz olarak hiçbir şekilde değişmeyişini, çokça istenilen özgürlük amaçlarıyla ne kadar ters düştüğünü ve özgürlüksüzlüğü doğurduğunu, kuantomik bilinç ile ve bütün zamanların ruhunu yaşayarak değerlendirmiştir. Toplumsal mücadele tarihine en büyük katkı olarak değerlendirilebilecek bu çözümleme düzeyinin açığa çıkardığı en önemli gerçek ya da Önder Apo'nun ifadesi ile ***"genetik şifre"***, devletin egemenliğin dolayısıyla iktidarın var oluş şekli olduğudur. Egemenliğin dolayısıyla iktidarın var oluş şekli olarak devletin hiç bir biçiminin ezilen, sömürülen etnisite, halk, ulus ve cinslerin var olma biçimi olamayacağı ve belirtilen kesimlerin özgürlük ve eşitlik amacıyla geliştirilen mücadelelerinin hedefi olamayacağı gerçeğine dikkat çekmek, beş bin yıllık büyük toplum yalanını doğal toplum bilincinin çocukça saflığı ile *"kral çıplak"* diyerek deşifre etmektir. Bu anlamıyla Önder Apo'nun devlete ilişkin tüm bu derin tahlillerinin vardığı nokta devletin demokrat, sosyalist ya da topluma ait olamayacağıdır. Yani sosyalist devlet, demokrat devlet veya şu veya bu ulusun devleti diye sunulanın, sunulmakla yetinilmeyip sahiplenilenebilir hale getirilenin aslında **"büyük toplum yalanı"** diye tabir edilen tarihin en büyük yalanı olduğudur. Ne yazık ki tarihin bu en büyük yalanının tarihin en büyük yaratımlarından biri olma gibi bir özelliği de vardır(!) Geliştirdiği derin çözümlemelerle devletin ortaya çıkışını, gelişimini, aldığı biçimleri, karakteri ve güncel gerçeğini Önder Apo şu şekilde ortaya koymaktadır:

"Devlet esas olarak kurumlaşarak süreklilik kazanan otorite-

dir. Tarihte belki de en tehlikeli araç devlet kurumu iken, hala en az anlaşılan olgu özelliğini de korumaktadır. Bunda içerdiği kültür ve ifa ettiği çıkarların çeşitliliği esaslı rol oynamaktadır. Hakkında söylenen ve yazılan her şey devleti daha da sırlaştırmakta ve anlam güçsüzlüğüne katkı yapmaktadır.

Devleti sadece bir zor aracı olarak görmek ne kadar yanılgıysa, kutsal bir otorite olarak kavramsallaştırmak da o denli olup biteni gizlemeye hizmet etmektedir. Devlet tahlilleri sosyal bilimin halen altından çıkamadığı, en temel konusunu teşkil etmektedir. Kapsamlı devlet çözümlemesine ulaşmadan, hiçbir sosyal olgu ve soruna çözümleyici yaklaşmak mümkün değildir. Bu çözümlemede bir kanım olarak göstereceğim ki, Lenin gibi bir devrimcinin bile en temel yanlışlığı devlet çözümlemesinde yatmaktadır.

Devlet olgusunu yeterlice tanımlayabilmek için bu çözümlemede ortaya konulanlar gayet sınırlıdır. Biraz daha zenginleştirmek gerekir. Sümer örneğini, orijinal olması ve yazılı belgelerinin bize kadar erişmesi nedeniyle hep göz önünde tutmak durumundayız. Devlet kurumunu ve fikrini tanımlarken, bir kurulup bir yıkılan, yerine yenisi kurulan anlayışlarını terk etmek gerekir. Yine çok farklı biçimlerine ve yer aldığı topluluklar arasındaki mesafeye bakıp çok sayıda devletten bahsetme anlayışı da ciddi sakıncalar taşır.

Devleti toplum içinde toplum veya birinci toplum içinde ikinci toplum, diğer bir deyişle alt toplumun üst toplumu olarak genel bir kavramlaştırmaya tabi tutmak yararlı olabilir. İkinci yararlı bir yaklaşım, devleti kavram ve kurum olarak alt toplum üzerinde parçalanma ve sürekliliği olan bir olgu olarak değerlendirmek tarzında olabilir. Tamamlayıcı diğer bir yaklaşım, herhangi bir otorite değil, temelde askerisiyasi bir otorite olarak algılanması daha gerçekçidir. Çeşitli din, felsefe ve bilim adamlarının devlet tarifleri bakış ve çıkar tarzlarıyla bağlantılı olduğundan objektiflikten hayli uzaktır. Ayrıca hep bir yanına önem verirler. Çıkarlarına zarar verdiğinde de lanetleme gibi ağır bir sübjektivizme düşüp olgusal gerçekliği bir yana bırakabilirler. Devrimcilerin yaklaşımı ise yıkarken çok kötü, kurarken çok iyi gibi bir ahlaki yararlanmacı anlayışa oldukça açıktır. Devlet olgusu öyle bir toplumsal araçtır ki, bizzat sorumlu kurucusu, filozofu olmayan, dayanılmaz iktidar cazibesine sürüklenip sahip olmaya çalışanı kendinden geçirerek ya ilahlaşmaya ya da imhaya götüren özellikleri hep gösterir.

Devlet tanımlanırken çoklukla yapılan krallık, cumhuriyet, demokrasi, monarşi, oligarşi,

diktatörlük, despotluk, köleci, feodal, kapitalist, ulusal, üniter, federal vb. adlandırmalar özünün kavranmasını daha da güçleştirmektedir.

Sümer rahibinin devlet benzeri kurumlaşmaya giderken, yaptıkları devleti anlamak açısından bizlere belki de en gerçekçi bilgileri vermektedir. Önce ziggurat adlı tapınağını kurmakta, onu göğe doğru yükseltmekte, üst katı tanrıya alt katı kullarına adamaktadır. Ara bölmeleri orta sınıf temsilcilerine açmaktadır. Tapınağın etrafındaki evler, araziler bir eki durumundadır. Üretim teknolojilerini tapınağın bir bölümünde depolar. Verimli üretimin hesaplarını özenle yapar. Açık ki, bu kuruluş yeni bir toplumdur. Hem de daha önceki hiyerarşik ve doğal toplumun unsurlarının bir özeti gibidir. Hem bu toplumların hem de yeni toplumun kuruluşunda yararlı olabilecek parçalarını alır; yararlı olmayan, engel teşkil eden parçalarını ise dışlar. Tam kutsal bir toplum mühendisi gibi çalışıyor. Aracı kurduktan sonra başlangıçta herkes memnundur. Bayram hali söz konusudur. Büyük çark kurulmuştur; Dicle-Fırat sularıyla adeta döndürülerek tarihte ilk defa en bol ürünü yaratmaktadır. İnsanlık için bundan daha büyük bayram mı olur? En büyük tanrısallık bu düzenleme değil de nedir?

Şüphesiz bu kuruluşun esas gıdasını Zağros-Toros eteklerindeki şahane kuruluş, neolitik doğal toplum vermektedir. Üretim araçları, bitki, hayvan türleri binlerce yıl oralarda ana-kadın toplumu tarafından kültür haline getirilmiştir. Rahibin mahareti, bunlardan üst bir toplum yaratacak biçimde yeniden düzenleyip verimli aşağı Dicle-Fırat havzasında sulama tekniğiyle yeni üretim tarzını başarmasında yatmaktadır. Tarihin müthiş icadı özünde böyledir. Daha sonraki süreçler binaya yeni katlar ilave etmek veya yeni temeller üzerinde tekrarlamaktır.

Bu üst toplumun mekânı kent olmaktadır. Medeni, sivil, uygar toplum da denilen bu mekân insanlığın zihniyetinde olduğu kadar maddi üretim yapısında da büyük devrimci değişiklikler getirmektedir. Daha doğrusu, doğal topluma göre büyük bir karşıdevrimin temelini teşkil etmektedir. Kent-devlet zihniyeti henüz çözümlenmiş olmaktan uzaktır. Akıl düzenini, yazıyı, birçok zanaatı, sanatı geliştirmiştir. Ancak ne pahasına? Kent devrimi mi, karşıdevrim mi yargısı, üzerinde kapsamlı düşünmeyi gerektirecek kadar önemini halen korumaktadır. Unutmamak gerekir ki, başta büyük tek tanrılı dinler olmak üzere birçok tarihi çıkış, bu yapılanmaya karşı geliştirilmiştir. İnsan soyunu içine soktuğu cendere cennetten çok cehen-

neme benzemektedir. Daha doğrusu çok azına cennet, ezici çoğunluğa cehennem yaşamı getirdiği, günümüze kadar ki örnekleri açıklayıcı niteliktedir. Kent-devlet toplumu her bakımdan hakimiyet, mülkiyet, baskı davet eden bir içeriğe sahiptir. Doğal toplum insanını bu düzene alıştırmak kolay olmamıştır. Bir yandan tüm kent insanlarının zihnine korkutucu tanrılarla hükmetmek, diğer yandan kadını baştan çıkarıcı bir araç halinde sunmak -ilk fahişelik- bu sistemin olmazsa olmazlarıdır. Kulluğu benimsetmek günlük denetim kadar ancak bu köklü kurumlarla mümkün olmaktadır. İki kurum da köklü afyonlama özelliklerini taşırlar.

Kent-devlet toplumunun bu ilk orijinali etrafında oluşan zihniyet yapısıyla üretim yapısı daha sonraki süreçte ve tüm alanlarda sürekli yetkinleştirilmiştir. Sümer'de doğup kaybolmamıştır. Zincirleme halkalar halinde günümüze kadar erişen yapıdır, zihniyetidir. Mısır, Hitit ve Yunan sitelerindeki örnekler bu orijinalin biraz daha değişik versiyonlarıdır. Bu üçlü yapının ilk halka olarak Sümer orijini esas aldıkları tarihsel belgelerle gittikçe kanıtlanmaktadır. Bu üçlü halkadan sonraki ilaveler ise Çin, Hint ve Roma halkaları olarak evrenselliğe ulaşacaktır. Amacımız tarih yazma olmadığı için bu süreçleri işlemeyeceğiz. Kanıtlamak istediğimiz, devletin tekliği ve sürekliliğidir. Varlık anlamında teklik, zaman bakımından süreklilik devlette çok etkindir. Tekrarlamalara ayrı ayrı devlet kuruluşu demek fazla çözümleyici değildir. Aynı özü tekrar tekrar çözmek anlamı geliştirmez. Sadece tekrarlar.

Sümer örneği yakından incelendiğinde, devlet toplumunda daha başlangıçtan itibaren iki işlevin iç içe geçtiği görülmektedir: Birincisi baskı, otorite aracı olarak devlet; ikincisi, tüm siteyi besleyen kamusal üretim düzeni olarak devlet. Bu çifte niteliği devletin temel çelişkisi olarak insanları hep meşgul edecektir. Ne onunla olunur, ne olunmaz. Baskı, tahakküm aracı olarak tahammülü en güç kurumdur. Fakat kamusal güvenlik ve üretim aracı olarak vazgeçilmez bir araçtır. Burada temel sorun daha başlangıcından beri kamusal -toplumun ortak yararı- güvenlik ve üretimin baskı ve otoriteyi gerektirip gerektirmediğidir. Devlet olmadan toplumun ortak güvenlik ve üretimi mümkün değil mi? Mümkünse, o zaman zor aygıtı olarak devlete gerek yoktur. Sorunun can alıcı noktası burasıdır. Devlet adeta iyi bir yiyeceğin içine bir miktar uyuşturucu koyarak büyük çıkar aracına dönüştürülmüş bir kurum haline getirilmiştir. Rahip devlet düzeninin inceliği, bu ayrımı örtbas ederek sömürücü parazit bir ke-

simin ortaya çıkmasına yol açmasındadır. Bakunin gibi devleti mutlak bir 'kötülük' olarak gören bir anarşist teorisyen bile, buna zorunlu, gerekli kötülük diyebilmiştir. Marksizm de gerekli bir aşama olarak değerlendirmiştir. Oysa detaylıca gördüğümüz gibi, baskı, zor aracı olarak devlet ne zorunlu bir ilerleme aracı, ne de zorunlu bir kötülüktür. Baştan beri bela, gereksiz, hiç zorunlu olmayan, giderek tam bir soyguncu çeteye dönüşen bir araçtır. Bu yönüyle devletin doğduğu ilk günden itibaren kesilip atılması, teşhir ve tecrit edilmesi gereken toplumsal bir ur olarak değerlendirilmesi en doğru tanımdır. Toplumun ortak güvenlik ve üretim aracı olarak değerlendirilmesi, klasik anlamda devlet denilmeyecek bir toplumsal araç olarak tanımlanması daha doğru bir yaklaşımdır. İlerideki bölümde daha kapsamlı tanımlayıp açımlayacağımız gibi, bu tarz toplumsal oluşuma 'demokrasi' demek daha uygun ve gerçekçi olacaktır.

Demokrasinin prototipini doğal toplumdaki yararlı hiyerarşide görmek mümkündür. Birikime ve mülkiyete dayanmayan topluluğun ortak güvenliğini, yönetimini sağlayan gerek ana-kadın gerek yaşlı-tecrübeli erkek son derece gerekli ve yararlı temel öğelerdir. Topluluğun bu öğelere gönüllü saygınlığı yüksektir. Fakat bu durum istismar edilip gönüllü bağımlılık otoriteye, yararlılık çıkara dönüşünce, toplum üzerinde her zaman gereksiz zor aygıtı ortaya çıkmaktadır. Zor aygıtının kendini ortak güvenlik ve kolektif üretim yöntemleriyle gizlemesi, tüm sömürücü ve baskıcı sistemlerin özünü teşkil etmektedir. İcat edilen en uğursuz oluşum budur. Bu öylesine bir icattır ki, daha sonra geliştirilecek tüm kölelik biçimleri, korkutucu mitolojik ve dinsel formları, sistemli imhaları ve talanları, yakıp yok etmeleri beraberinde getirecektir.

Marksizm bu sürecin doğuşunu izah ederken, eski geri toplumun bağrından ileri bir toplumun doğuşu biçiminde 'zor'a ebelik rolü vermektedir. Hepimizin paylaştığı bu yaklaşım tüm devlet-devrim, demokrasi anlayışımızı ve örgüt-eylem uygulamalarımızı kökünden sakatlamaktadır. Bir özeleştiri cümlesi olarak bu yaklaşımı aşmak, sanırım şimdiye kadar bu kapsamda hiçbir özgürlük ve eşitlik akımına nasip olmamıştır. Halklar, ezilenler adına kurgulanan her ekol, tarikat, kurulan devletler, siyasal hareketler bu sakat anlayış nedeniyle tam tersi sonuçlara yol açmaktan kurtulamamışlardır.

Tahakküm aracı olarak devlet geleneği gerçekten Leviathan benzetmesinden de anlaşılacağı gibi kana, sömürüye doymayan bir canavardır. Her hücresi kan-

la beslenen bir varlıktır. Birçok örnekte göreceğiz ki, bu canavar, kendine sahip gibi görünen kişiler de dahil, en değerli varlıklarını gözünü kırpmadan imha etmekte, kurban vermekte, toplumun tüm ahlaki geleneklerini silindir gibi ezip geçmekte tereddüt uyandırmamaktadır. Bir Osmanlı sultanı 'devletin selameti' adına on yedi kardeşini bir gecede boğarken, bu araca sahip olanın bağlı olduğu kuralın gereğini yaptığını iyi bilmektedir. Tüm Roma tarihi, İran tarihi, keyfi zor aracı olarak devlet tarihleri sayısız vahşet örneklerini kamuflaj ideolojileri sayesinde sergilemeyi görev bileceklerdir.

Devlet olgusunun şekillendirdiği zihniyet ve sosyal kurumlaşmaları derinde incelemek büyük önem taşımaktadır. Zihniyetin doğaya yabancılaşması, akla hayale sığmayan sınıflaştırmalar, özel birçok örgütler, askeri kurumlaşma hep bu zor aygıtının icatlarıdır. Çalışmayı tamamen hor gören, ganimet ve talanı yücelten bir kültürden tutalım, sürekli istediklerini yapmayı emreden bir tanrı anlayışından, sahte cennet ve cehennem ütopyalarına kadar uzanan bir parazitler dünyası, en yüce sultan, kayser, şah, raca, imparatorlar olarak tanrı katına yüceltilmişlerdir. Bin yıllardır oluk oluk akıttıkları kan hep bu özü olmayan yücelikler adına olmuştur.

Tahakkümcü zor aygıtına devrimci içerik sığdırmak aslana devrimci rol vermekten farksızdır. Devlet tanımını bir yanıyla bu yönlü geliştirirken, toplumsal biçimlenişler üzerindeki etkilerini inkâr etmek anarşizme götürür. Devlet her iki yönüyle bir olgudur ve son sözü söylemede hep belirleyici olmuştur. Bu yönlerini ortaya koymadan çok eksik bir tanımlamaya yol açarız. Yapmaya çalışmamız gereken, devlet iktidarının gereksiz yanlarıyla gerekli yanlarını ayrıştırmak olmalıdır. Ne gerekli zorunlu kötülük, ne kutsal yüce varlık olarak bu olguya yaklaşamayız. İnsan anlığındaki en büyük yanlışlıklar bu yönlük tek yanlı yaklaşımlarla yakından bağlantılıdır.

Devletin temel özelliği aynı kalmıştır derken, biçim değişikliğine uğramadığını söylemek istemediğimiz açıktır. Bilakis öz aynılığı biçim değişikliğini zorunlu kılmaktadır ki, her olguda bu diyalektik ilke geçerlidir.

Kanımca tüm bu belirlemeler ve belirsizlikler temelde aynı sorundan, devleti tanımlamaya cesaret edemediğimizden kaynaklanıyor. Tanımı geliştirmesi gereken sosyal bilimcilerin durumu yıldız hareketlerinden insanların kaderini bilmeye çalışan Sümer rahiplerinden daha ileri değildir. Yalnız 20. yüzyılın dehşet bilançosu tüm tarihin savaş ve şiddet bilançosundan kat be kat fazla iken, aslında sistemin bir yan

ürünü olan sözde birey ve örgüt terörizmine dair ciltler dolusu yalan üretmekten geri durmuyorlar. Sanki tüm yaptıkları örgütlenmiş şiddet olarak devletin anlaşılmamasını sağlamaktır. En iyi niyetlilerin bile tanımlama düzeyleri fili kıllarıyla tarif etmekten öteye gitmiyor. Yöntem adı altında bütünlüklü olgusal gerçekliği paramparça ederek tanımaz hale getirdiklerinin farkında değillermiş gibi duruş sergiliyorlar.

İşin ilginç yanı, devletin doğru tanımlanmaması devletin başına da bela olmuş gibidir. Kendini bazen gizleyerek, bazen çekici kılarak, çoklukla da korkutarak, cezalandırarak tanınmaz hale getiren devlet, toplumsal bunalımın temeli haline gelmiştir. Dünyanın her köşesinde bunalımın bu niteliğini görmemek olası değildir. Yalnız başına devletin doğuş beşiği olan Aşağı Mezopotamya'da güncel olarak olup bitenler bile, sanki lanetli bir geçmişten intikam almaktadır. Yılanın başı, çok uzun olan kuyruğunu ısırır gibidir. Kutsal Kitabın diliyle, Leviathan doğduğu yerde kuyruğundan ısırarak bizzat kendisi kendisinin sonunu getirme savaşını verir gibidir."

Bu genel ve tanımlayıcı tespitlerin ardından devletin gelişimini de; "Maddi ve manevi değerlerin etrafında büyüyen hiyerarşi grupları, dağılmamak için sürekli ve kıskançlıkla otoritenin kutsanması, mülkiyetin haklılığı üzerine sistematik çabaya girerler. Daha dağınık ve küçük toplulukların bu güce dayanması zordur. Ancak ezilen klan ve kabilelerin, sürekli göçleriyle özgürce varlıkları korunabilecektir. Göçebeler yalnız avcılık ve toplayıcılık için değil, daha çok komünal değerlerinin yıkılmaması için çöllerin, orman ve dağların derinliklerine doğru büyük tarihsel bir yürüyüşe geçerler. Sürekli ve özgürlük sevdasını bağrında taşıyan bu yürüyüş, tarihin en önemli devinim güçlerinden biridir. Kendilerini koruma gereği, klan ve kabileyi aşiret olmaya doğru zorlar. Aşiret sadece biyolojik bir büyüme değildir. Hiyerarşiye karşı bir nevi direnme formasyonudur. İlk aşamada aşiret bünyesindeki otorite olumlu nitelikte olup, ahlaken de destanlarla, müzikle sürekli övülür. Aşiretin başı, aşiret varlığının ve özgürlüğünün simgesi konumundadır. Onun şahsında aşiretin zihniyeti, onuru, güvenliği temsil edilmektedir.

Bu çelişkili sürecin varacağı aşama, kalıcı zora dayalı kurumsal otorite olarak devlettir. Devletin doğuşu, toplumların tarihinde ikinci büyük aşamadır. Tüm üretim, sosyal yaşam, iktidar ve zihniyet yapısına köklü değişimler getirir. Düzensiz kabile ve aşiret çatışmaları, birikim ve mülkiyeti sürekli çiğneyip aşındırdığı için, bulunan karşı

çare otoritenin güce dayalı kurumlaşmasıdır. Şamandan rahip, bilgeden kral, şeften komutan doğmuştur. Üç olguda da kişi geçici, kurum süreklidir. Yerleşiklik süreci köyü aşıp kent aşamasına varmıştır. Köy toplumunda başlangıçta komünal düzen egemendir. Köy neolitik toplumun temel yaşam yeridir. M.Ö. 11.000-3.000'lere kadar süren tarımsal devrimin kutsal mekânıdır. Komünal toplumla hiyerarşik toplumun uzun süre beraberliğini de temsil eder. Ağalık, beylik henüz yoktur. Evcil-ananın görkemli onur abidesidir. Çünkü eve ilişkin tüm değerler onun zihninden doğmaktadır. Etrafta evcilleştirdiği hayvanlarıyla kültürleştirdiği bitkiler, eşine rastlanmadık mucizevi bir yaşam sunmaktadır. Bu dönemdeki binlerce buluş, ana kadının eseridir. Dönem mucidi belli olmayan 'kadın icatları dönemi'dir. Kurnaz ve güçlenen hiyerarşik gruplar bu icatlar ve ürün zenginliği üzerine göz dikecekler, gasp edecekler, konumlarını kalıcılaştırmak için devleti doğuracaklardır. Zağros-Toros eteklerinde halen binlerce tümseklerde yaşanan bu dönem köylülüğünden kalkılarak Dicle, Fırat, Nil ve Pencap ırmaklarının suladığı ovalarda bir yandan şehirler kurulurken, beraberinde devlet (Polis) düzenine de yol açacaklardır.

Köy ve şehir kuruluşlarında toplumdaki bölünmeye ikinci önemli unsur olarak göçebelik-yerleşiklik eklenir. Hiyerarşik bölünme dikey iken, yerleşik-göçebelik yataydır. Tarihsel toplum sistemleri artık bu bölünmelerin yol açtığı çelişkilerle biçimlenirler.

Köyle başlayan ve şehirle derinleşen zihniyet devrimi, kendini ilkin dinsel inanç kültüründe yansıtır. Tanrılar düzeni kendini doğa ve insan düzeninden tamamen ve ısrarla ayırmaya çalışır. Tanrıların uzun ömürlülüğü, göklerde yaşadıkları, bazen yeraltına da çekildikleri, insanları aralarına sokmadıkları, canları isterse insanları cezalandırdıkları gibi sıfatlar yüklenirler. Sümer mitolojik tanrılarında bu özellikler giderek daha da çeşitlenir. Şehirleri koruyan tanrılardan, ırmak, ekin, deniz, dağ, gök, yeraltı tanrılarına kadar zengin bir Panteon -tanrılar kadrosu- oluşur. Bu kavramlaştırma düzeni doğal güçlerle iç içe toplumda yükselen sınıfsal gücü temsil etmektedir. Yeryüzünü aralarında paylaşan hakim sınıfların varlığını kutsallaştırıp kalıcılaştırmayı esas alan bu yarı-mitolojik ve dini zihniyet formu, kurulan yeni düzende meşruiyet için yaşamsaldır. Komünal toplumun temel inanç ve ahlak formları yıkılırken, yenileri daha güçlü ve kalıcı bir zihniyeti sağlayabilmektedir. Bu ayrım kendini en çok tanrıça ağırlıklı dini düzenden tanrı ağırlıklı dini düzene geçişte gös-

terir. İnanna-Enki, Marduk-Tiamat ayrımının önemi burada yatar.

Hiçbir mitoloji Sümer mitolojisi kadar oluşan sınıf ayrımını ve devlet oluşumunu saf, orijinal ve şiirsel anlattığı kadar anlatım gücüne erişemez. Harika bir söylemle karşı karşıyayız. Bütün dinsel, edebi, siyasi, ekonomik, sosyal kavramların ve kurumların 'ilk'lerini Sümer toplumunda gözlemek mümkündür. Denilebilir ki, bu orijinallik toplumun temel kavramlar ve kurumlar yapısını en çok biçimlendiren tarihsel gelişmelerin başında gelmektedir. Dolayısıyla Sümer toplum çözümleri evrensel karakter taşır.

Şehrin ve devletin oluşumu tahmini olarak Zağros-Toros eteklerindeki tarımsal-köy devriminin bir devamı olarak gelişmektedir. İnsanlık, tarihin en kapsamlı ve uzun süreli bu devriminin teorik ve pratikli kavram ve araçları rahip ağırlıklı hiyerarşik kesim tarafından aşağı Mezopotamya'ya taşınmaktadır. Yanlarına gerekli olan bütün hayvan, tohum ve meyve ağaçlarından örnekler başta olmak üzere, toprak ekip biçme, ev kurma, dokuma, ulaşım vb. tekniklerini hazır götürmeleri güçlü olasılıktır. Bunları sulanmazsa çöl gibi olan bir alandan sağlamalarının koşulları yoktur. Eldeki kanıtlar gelen topluluklarla birlikte taşınan kültürün yol haritasını açıkça göstermektedir. MÖ 6.000-5.000 dolaylarında gerçekleşen bu göçler MÖ 4.000'lerden itibaren beş bin kişiyi barındıran köy birimlerini oluşturabilmektedir. Tarihin ünlü sitesi tanrıça İnanna'nın koruyucusu olduğu Uruk, M.Ö. 3200'lerde bir devlet olarak insanlığa müşerref olmaktadır. Bir ana-tanrıça armağanı olarak şehir devrimlerinin ilk yazılı örneği olarak Uruk Gılgameş Destanıyla haklı olarak ölümsüzleşmiştir. Gılgameş kelimesi etimolojik olarak birçok Sümerce kelimede olduğu gibi Aryen kökenlidir. Bugünkü Kürtçe'de bile 'Gıl-gır=büyük' anlamındadır. 'Gamej' öküzün büyüğü olan Camus anlamındadır. Halen yerel kültürde öküz gibi, camus gibi deyimi güçlü kuvvetli erkekler için söylenmektedir. Gılgameş bu durumda Büyük Camus olarak en güçlü, kuvvetli erkeği ifade etmektedir. Gılgameş'in destandaki tanımı da bu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Kültürlerin yol haritalarında tarihi değerleri izlemek hayli öğreticidir.

Gılgameş Destanında yansıtılan öykü krallığın, dolayısıyla devletin doğuş öyküsüdür. İlk destan olması itibariyle örnek alınan temel kaynaktır. Denilebilir ki, Homeros İlyada'sından Vergilius'un Aineisa'ına, Kral Arthur Destanından Dante'nin İlahi Komedyası'na kadar büyük tarihsel yapıtlar bu izi sürdür-

müşlerdir. İlk büyük tarımsal devrimin de kim bilir yazıya geçememiş ne kadar ünlü destanı vardır. İz halinde bunlara Sümer, Hitit, İyon yazılı anlatımlarında rastlanmaktadır. Yine günümüze kadar müzik kalıpları ve araçlarında hissedebilmekteyiz. Bunların büyük kısmı aşiret kültürünü yansıtmaktadır. Halen yaşayan aşiret değerleriyle Sümerlerdeki izleri arasındaki benzerlik çarpıcıdır.

Bu kısa tarihsel geziyi yeni toplumsal sistemimizi yakından tanımak için verdik. Devletli toplumu tarihen de izlemekteyiz. Büyük tapınak kültünün etrafında hem şehir hem devlet kurumunun iç içe doğuşunu görmekteyiz. Marksizm'de dinin üstyapı kurumu olduğu, sonradan altyapı olarak ekonomik düzeni yansıttığı biçimindeki tanımın daha doğrusunu Sümer örneğinde vermek mümkündür. Tapınağın kendisi hem tanrı kavramlarının üretim alanı ("zigguratın üst katı tanrısal, alt katı insansal ve üretimseldir"), hem de ekonomik üretim merkezidir. Üst kat Panteon'dur. Alt kat üretim araç ve stoklarıyla doludur. Ara katlar çalışanlarla dolup taşmaktadır. Tapınağı günümüz camileri ve kiliseleri gibi göremeyiz. Doğuş çağlarında esas olarak yeni zihniyet ve maddi üretim merkezleri olarak rol oynamaktadır. Bu yaklaşımın doğruluğunu eldeki veriler açıkça göstermektedir. Unutmayalım ki, tapınağın kurucusu rahip kişidir. Bu olgu bile şehir ve devlet kadar üretim altyapısal devriminde de zihniyetin öncelik taşıdığını göstermektedir. Tapınak, zihniyeti esas alan bir kurumdur. Tapınak zihniyetine de Helen dilinde teori denilmektedir. Teori Helence'de 'tanrısal bakış' -temel paradigma- anlamındadır. Çarpıcı olarak Sümer tapınağı zigguratlar hem teoriksiyasi, hem de teknik-ekonomik merkezler olarak, daha sonra gelişecek olan şehrin prototipini de bağrında taşımaktadır.

Zigguratlar şehrin ve devletin tohumudur. Orada rahibin kafasında hiyerarşik toplumun çıkarları sentezlenip daha kapsamlı gelişmeleri için teorik model oluşturularak hazır pratik araçlarla hayata geçirilmektedir. Bir tapınaktan bir şehir, bir şehirden bir uygarlık, bir uygarlıktan bir devlet, bir devletten bir imparatorluk, bir imparatorluktan bir dünya doğmaktadır. Bundan daha büyük mucize olur mu? Boşuna bu topraklara mucizeler diyarı denilmemiştir. Sümer toplumunun ilk krallarının rahip kökenli olduğunu tarih de yazmaktadır. Kurgusal sistemimizde başka tür olması beklenemez. Rahip-kralın potansiyeli, devlet kurumlaşıp bürokrasisini geliştirdikçe sınırlanmak durumundadır. Politika, yani büyüyen şehrin yönetim sorunları öne çıkmaktadır. Devletin kutsal niteli-

ğinden seküler-dünyevi niteliğine doğru bir gelişme yaşanır. Rahip daha çok teorik işlerle uğraşırken, politik unsur pratikle uğraşmaktadır. Sıkı bir iç içelik taşıyan bu durum giderek politikacıyı öne çıkaracaktır. Büyüyen şehir büyüyen politikacıdır. Onun bir adım sonrasında şehrin özellikle dış güvenliği önem kazandıysa komutanın rolü ön plana çıkar. Krallık böylece üç kaynaktan da beslenmiş olur. Üçü de tanrısallığı esas alırlar. O günden beri gelişen sadece bu modelin çoğalması ve biraz çeşitlenmesidir. Devletin kök hücresi tapınaktır. Sonrası yeni hücreler, dokular, organlar ve sistemlerdir. Tıpkı insan gibi.

Toparlarsak, bütün bu oluşum üstyapı olarak devleti ifade eder. Mitolojide devlet kurumsal olarak bir altın tahta benzetilir. Üzerinde de ölümsüz tanrılar misali krallar bağdaş kurar, bir daha bu yaşamdan ayrılmamacasına soylarını -sınıflarını- insanlardan ayırırlar. Yönetimi bir hanedanlık olarak sürdürdükleri için kendi soylarını ölümsüz olarak ilan ederler. Böylece ölümsüz tanrılar olarak krallar tarihteki başköşelere oturmuş oluyorlar. Daha çarpıcı olanı, bu sosyal bölünmeden daha sonraki dönemlerin tüm ipuçlarını bulmamızdır. Tek tanrılı dinler, edebiyat başta olmak üzere sanatlar, politika, orijinal çıkışın yol durakları olarak tarih sahnesine çıkarlar. Devlet iktidarının kaynağını iyi incelediğimizde, neden kesintisiz, yoğun ve aman tanımaz biçimde yaşanmak zorunda olunduğunu da daha iyi anlamış oluruz.

Yeni tarihsel toplum sisteminde komünal toplumla olan zıtlık, üst toplum olarak kendini biçimlendirmiştir. Derinliği ve farkı büyütmüştür. Konumuz açısından can alıcı soru, bu biçimlenmenin zorunluluk arz edip etmediğine ilişkindir. Birçok toplumsal teori sınıflı toplumun doğuşunu ilerlemenin şartı sayar. Daha yakın cevaplar gelişmenin dinamiklerine bakılarak çözümlenebilir. Tapınak etrafında geliştirilen sulamayla artık ürün daha çok insanı üretime bağlayabilmektedir. Binlerce kişinin daha verimli çalışabileceği koşullar mevcuttur. Sulama kanallarının büyüklüğü, arazisinin genişliği, tunçtan demir araçlar, kanal ve ırmak gemileri büyük çaplı üretimi ve ticareti mümkün kılmaktadır. Tüm bu faktörlerin birleşimi şehir yerleşmesi anlamına gelir. Rahiplerin yönetimi, başlarda ilkel komünizme çok yakındır. Buradan şehrin devleti zorunlu kılmadığı sonucu çıkar. Devlet esas olarak politik ve askeri tipin baskın çıkmasıyla oluşacaktır. Bunun da nedeni, büyüyen şehrin yönetim zorluklarıyla hem çöl, hem dağ kabile topluluklarının şehrin savunmasını önemli bir sorun haline

getirmesidir. Bir toplum için güvenlik ve idare devlet biçimi olmadan sağlanamaz mı? Birçok şehrin öz savunma biçiminde -özellikle Atina örneği- devlet değil, demokratik yönetimin başarılı uygulama gücü sağlayabildiği görülmektedir. Sümer toplumunda bu modele başlangıç aşamasında rastlanmaktadır. Önde gelen kabile sorumlularından oluşan bir meclis idareyi oluştururken, şehrin gençlerinden gerekli oldukça savunma grupları oluşturulmaktadır. Görevlerin gereklerine göre bir komutan seçilmektedir. Atina toplumunda bu gelişmeyi daha somut ve sistematik olarak görmekteyiz.

O halde devletin doğuşunu bir zorunluluk olarak tarihin temeline yerleştirmek olgularla bağdaşmamaktadır. Devleti bir yönetim ve baskı aracı olarak kullanmak, daha çok artan ürün imkânına el koymak olarak değerlendirmek daha doğru bir tanımlama olmaktadır. Bunu yaparken, kamusal idare ve genel güvenliği bir kamuflaj, bir promosyon aracı olarak kullanmaktadır. Kamusal idare -toplumun ortak yararı- ve genel güvenlik rahatlıkla şehrin demokratik meclisiyle sağlanabileceğine göre, bu imkânı istismar etmek, zorunluluk olmaktan öteye bir el koyma, bir karşıdevrim olarak değerlendirmek önemli bir saptama olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasiyle karşılanabilecek şehrin ortak yarar ve güvenlik işleri bahane edilerek kendini dayatan gücü, tarihin başlangıcından itibaren tutucu, zorba güç olarak tanımlamak gerçekçidir. Günümüzde bile ihtiyaçtan fazla politikacı ve güvenlik gücü, atıl özelliğinden dolayı despotik özellikler kazanmaktan öteye gitmemektedir. Bu güç artık değer üzerinde fazladan bir yük olarak değerlendirilmek durumundadır. Oyunun başlangıcında da olup biten özünde pek farklı değildir.

Fakat tarih boyunca büyüyen demokratik yönetim gücü değil, despotik güç yönetimi olmuştur. Devleti despotik güç birikimi olarak geliştiren her adım, bir gelişme zorunluluğu olması şurada kalsın, tarihin en gerici, tutucu, çarpıtan gelişmelerinin özü olmaktadır. Dar anlamda iktidar ve savaşı devlet içinde kendini iyi kamufle etmiş bu geleneğin temel tutkusu, akıl ve iradesi olarak görmek son derece önemli ve gerçekçi bir yaklaşımdır. Yine bu anlamda politika ve askerlik sanatını genel idare ve güvenlik olgusundan ayırmak gerekir. Bilimsel ve pratiksel sezgisi olan kimse bu ayrımı görmeden edemez. Devlet çözümlemesinde bu ayrımın yapılmamasının sonuçları son derece olumsuzdur. Demokratik yönetimle despotik -keyfi bireysel çıkar- yönetimi hem teorik hem pratik boyutlarıyla ayrıştırmak tarihsel yak-

laşımımızın temeli olmak durumundadır.

Hiyerarşik ve devletli toplum sistemlerinde demokratik öğeyle savaş-iktidar kliği arasındaki çekişme temel politik olgudur."

Bkz. Devletçi toplum, Üst toplum, Despotik devlet

Devletçi Toplum: Derinliğine yaşanmış doğal toplum özelliklerine karşın, toplumu oluşturan geniş bir kesimin aleyhine, dar bir kesimin lehine olacak şekilde, topluma yeni ilişki biçimlerini dayatarak üst bir toplum yaratmaktır. Bu toplum biçimi, kurumsallıklarının özünü erkek insanın üretime daha güçlü katılmasıyla birlikte, hızla gelişen duygu ve düşüncelerinin genelleşmiş ifadesini yansıtmasıdır. Diğer temel özelliği de doğal gelişmiş bir toplum biçimi olmasından ziyade, iradi müdahalelerle yaratılmış olmasıdır. Komünal topluma damgasını vuran ana olgusunu temel alarak bu topluma baktığımızda temel özellikleriyle varacağımız sonuç, bu toplumun insan özelliklerindeki yansımasının da erkeğin özellikleri olduğudur. Bu bir anlamda yaşamda erkeğin kendini var etme tarzının veya baba olgusunun sistem kazanacak kadar genişlik ve derinlik kazanmasıdır.

Tarım ve köy devrimi ile birlikte yerleşik hayata geçme gerçekleştikten sonra, konargöçer tarzdaki yaşam büyük oranda terk edilmiştir. Tarımda daha tecrübeli, toplayıcılıkta gelişmiş kadın, tarımcı köy yaşamında öncü olmak durumundadır. Böyle bir yaşam tarzında erkeğin komünal ahlaka göre boş durması, sadece tüketici olarak kalması düşünülemeyecek kadar dönem toplum gerçeğine uzaktır. Fizik yapısının uygunluğu ile avcılıkta yetenek göstermiş olan erkek, avcılığı daha da geliştirerek gelişme göstermiştir. Uzak alanlara gitme, av peşinde koşma, bazen hayvanların avı durumuna düşme gibi durumların özellikle bu dönemde daha çok yaşanması da muhtemeldir.

Avcılık enerjik olmayı gerektirir. Bedensel uygunluk ve fiziki güç de diğer şartlardandır. Tecrübelerin gelişmiş olması ürün elde etme olasılığını daha da fazlalaştırır. Doğası gereği, bu işte en iyi başarının yaşlı erkeklerin tecrübeleriyle, başta genç erkekler olmak üzere, fiziki durumları uygun erkeklerin birlikteliği temelinde gerçekleşebileceği belirtilebilir. Yaşlılar tecrübeleriyle, diğerleri ise enerjik ve aktif konumlarıyla oluşturdukları birliktelikten daha hızlı ve kesin sonuç alma imkânlarına sahip olurlar.

Bu birlikteliğin giderek profesyonel av gruplarının bir araya getirilmesine doğru evirildiğini belirtmek mümkündür. Komünal toplumda en yararlı üyenin en üretken ve en çok paylaşan olmasından ve bunun toplum ahlakında önemli bir yer tutmasından dolayı, bu grupların topluma çok

yararlı katılımlarını sağlamıştır. Bu tarz topluma katılım kendi içinde önemli bir bilinçli katılım düzeyini de ifade etmektedir. Komünal yaşam ahlakına göre toplum dışında kalmamanın ve topluma üyeliğini ispatlamanın olmazsa olmaz şart olduğu bir yaşamda, herkesin çalışması ve üretmesinin zorunluluk olduğu göz önünde bulundurulursa, özellikle yaşlı avcıların üretimsizliği toplum dışına itilmelerine neden olacaktır. Kadını tanrıça kültü biçiminde algılayan böyle bir manevi yapıya sahip toplumun, kendi içinde çalışma ahlakına ve kurallarına göre olmayan erkeklere kadının yüz vermemesinin yarattığı baskı ve yönlendirmelerin etkisiyle komünal toplum giderek kendi içinde önemli bir çelişkiye yol açmaktadır.

Giderek gelişen erkek zihniyetinin kendini fark etmesiyle, toplumsal yaşamda analık olgusunun yanında, yeni bir olgu olarak erkeğin de bir avcı, koruyucu ve baba olarak ortaya çıkışı yaşanmaktadır. Erkekte yaşanan bu değişim kendisini şaman düzeyine vardırdığında, yeni bir algılama üzerinden toplum ve toplumsal ilişkilerin tanımlanması ortaya çıkmaktadır. Şaman, edinilmiş tecrübelerin sonucunda güven duyduğu pratik alanlar hakkında, önceden olabilecekleri haber vermekte veya daha iyisinin nasıl olabileceğinin teorisini geliştirmektedir. "Şamanizm ve büyücülüğün özü, etkilemek istedikleri ol-gu ve olayları maketlerine dayalı ritüel (bir nevi ibadet, tören) düzenlerle istedikleri duruma getirme denemeleridir". Bu denemelerin avcılıkta pratikleştirilmesi, giderek şaman ile avcı gruplar ve av tecrübesine sahip yaşlılar arasında güçlü ilişkilerin doğmasına neden olacaktır. Bu durum o güne kadar toplumda yaşanmamış bir yeniliktir. Avcı gruplarının avcılığının yanı sıra toplumlarını koruma görevlerine de ihtiyaç duyulması, giderek bu örgütlenme tarzını toplumun varlığı için zorunluluk haline getirmektedir. Başlangıçta çok belirgin olmasa da, toplumun ilk defa kendi içinde de kadın ve erkek zihniyetlerinin farklı gelişim düzeylerinden kaynaklı iç çelişkisi de başlamış olmaktadır.

Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, kadın-erkek çelişkisinde kadını bir cins olarak değil, o güne kadar yaşanmış ve neolitik dönemde sisteme kavuşmuş toplumsal yaşamın kendisi olarak algılama gereğidir. Zaten kadınlık ve analık olgularını salt biyolojik bir cinsiyet olarak değil, esasta toplumsal olgular olarak anlamak gerekir. Bu çelişkide kadın toplumsallığı kurmuş kimlik, erkek de şamanlar öncülüğünde kişilik kazanmak isteyen yeni bir toplumsal biçim olarak görülmeli ve anlaşılmalıdır.

Erkeğin yeni bir kimlikle ortaya çıkmasına neden olan özellik-

lerine bakılarak, onun kendi etrafında kuracağı toplumsallığın içeriği de anlaşılabilir. Avcılık planlama ve kurnazlık gerektiren bir iştir. Başka bir canlının etkisiz kılınması üzerinden gerçekleştiği için, iyi bir gözlem yapmayı ve hedeflenen canlıyı tanımayı gerektirir. Avcı hangi hayvanın nerede olabileceğini kestirmek durumundadır. Tüm bu yetenekler üzerinden gelişen avcılığın başarısıyla yol açacağı hoşnutluğun yanı sıra, başarısızlığın nedenlerini izah etmek de bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Avcılıkta sonuç almak kadar, sonuçsuz dönmek de bir ihtimaldir. Dolayısıyla başarı ile başarısızlığın iç içe olduğu bir iş olmasından kaynaklı olarak, bu emeğin sonuçlarında doğru ve yanlışın iç içe olduğu bir izah yöntemiyle anlam yaratma ihtimali de ortaya çıkar.

Her şeyden daha önemlisi, bu iş şiddetle yürütülmekte ve sonuçta öldürmeyle başarının birbirine bağlı olması gerçeği temelinde ilerlemektedir. Yani avcılıkta başarı demek, bir canlıyı öldürmek demektir. Daha önce doğanın her canlısı gibi doğal gelişen insanın diğer hayvan türlerine yönelmesi, hayvanların kendi içinde gerçekleşen kavgalarına benzer. Bu şiddet düzeyinden çok daha planlı ve örgütlü bir şekilde, erkeğin başarının zevklerini tatmak arzusuyla gözüne kestirdiği hayvanı istediği kadar öldürmeye başlaması yeni bir kültür olarak toplum hayatına girmiş bulunmaktadır. Avcılıktan söz ederken, kuşkusuz dinlenmek, stres atmak için bugünkü insanların düzenlediği av partilerinden bahsetmiyoruz. O dönemde insanlar yeni bir şey öğrenmekte, yaşamlarını yürütmek için yeni bir kapı aralamaktadır. Birçok defa hayvanlara yem olmuş insan, doğadaki canlılar karşısında yeni bir 'kesin zaferi' gerçekleştirmektedir. Kısaca toplumun içine girdiği rotada 'çok zorunlu' bir iş yapılmaktadır. Bu işte daha tecrübeli ve yetenekli olanların giderek grup içinde sivrilmesi yaşanır. Bu sivrilme giderek bu insanların otorite kazanmasına vesile olmaktadır. Erkek insanın toplumsal yaşamdan öğrendiklerinin yanında avcılıkta da belli bir gelişmeyi yaşaması, onun toplumda giderek yeni bir güç olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yerleşik yaşamla birlikte toplumda kültürel zenginli gelişir. Köye dayalı yerleşik yaşamın bir toprak alanına dayalı biçimde gelişmesi, toprağın ihtiyaçları gideren verimi, beslemede tüketilen bitki ve hayvanların çeşitlenmesi çok önemli bir zihinsel ve ruhsal durum yaratmaktadır. ***"Kutsallık kavramı ve kelimesi Sümerce gıda anlamında kauta'dan gelmektedir."*** Dönem kutsallıkları yaratan, ancak güçlü anlamlandırma ve adlandırma yapamayan bir dönemdir. Çobancılığın önemli bir üretim biçimi olarak toplum hayatında yer edinmesi ile birlikte,

yaşamdaki pozisyonu daha da güçlenen erkek insanın tüm zenginlikleri koruyan gücüyle de ortaya çıkması yaşanmaktadır. Toplumsal yaşama geçmemiş kabilelerin yerleşik yaşama doğru hareketlenmesi ve birbirine yakın yerleşmiş topluluklar arasındaki kültürel farklılıkların veya yurt tutma düşüncesinden kaynaklı gerginliklerin tehlikeli boyutlara varması, organize koruma gruplarının (belki de birliklerinin) oluşturmasına yol açmıştır. Savunma ve koruma çok önemli bir güdü olarak insanda vardır. Bu yenilik bu işte önemli rol oynayanların otoritelerini geliştirmelerine yol açar. Tecrübeli ve yetenekli erkeklerin topluma bu tarzda katılmasıyla komünal toplumun kendi içinde iki bileşeninin de (kadın ile erkek) gelişmesi demektir. Tarihe yararlı hiyerarşi dönemi olarak geçen bu aşamada otorite olan insanların otoritelerinin şahsi niteliği ve bunu toplumun hizmetinde kullanmaları toplum için çok önemli bir güçlenmeyi yaratmıştır.

Bütün bu yenilikler yeni ilklerdir. Bu yeni insan eylemleri için gerekli olan bilinç durumu aynı zamanda yeni adımların atılmasına da neden olmuştur. Dolayısıyla bu durum topluma yeni ilişki biçimlerinin girdiği anlamına da gelmektedir. O zaman yeni tanımlamalar ve adlandırmalar da bir ihtiyaç olarak doğmuş olmaktadır. Bu yeni ilişki ve üretim şeklinin ağırlıklı olarak erkek merkezli gelişmesi, kadının üretimdeki duruşunun bunun karşısında eski kalması düşüncede zorlamalara yol açmaktadır. Bu yeniliklere zihniyette cevap bulma zorunluluğu erkek bilgelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir erkeğin analık olgusunu tanımlayamamasına ve ANA gibi güç olamamasına benzer bir durum, kadında da avcılık ve çobanlık kültürü etrafında olup bitenler karşısında yaşanmaktadır denilebilir.

Toplumda yararlı sonuçları görülen bu yeni ilklerin oluşturduğu gönüllü bağımlılığın birileri tarafından kullanılan otoriteye dönüştürülmesi, deyim yerindeyse yeni bir toplum biçiminin ayak seslerinin duyulması anlamına gelmektedir. Şamanların erkeğin işlerini anlama kavuşturması ve adlandırması ile kendi farkına varan erkeğin duygu ve düşüncelerinin -diyalektik ilke gereği- anlam gücünde kaydettiği gelişmeler, giderek yeni bir kültür biçiminin doğmasına neden olmaktadır. Avcılık, çobanlık, şiddet kullanma, öldürme, savunma, koruma, fiziki güçle grup içinde öne çıkma, bununla otorite olma, denetim altına alma ve yönlendirme gibi tutum ve davranışlar, o dönemde erkek merkezli işler olarak toplumun hafızasına yerleştirilmeye başlanır. Tarımda yaşanan gelişmelere paralel olarak, özellikle sabanın kullanılmaya başlanmasıyla toplayıcılığın zayıflaması

sonucunda kadının üretimdeki rolü azalınca, toplum kendi içinde başka bir yöne evirilmeye başlamaktadır. Kadın kutsallığının ana olarak erkekte anlaşıldığı biçimde var olan etkisinin yanı sıra, toplumsal rolü gelişmiş erkeğin bir işçi baba olarak kendini tanımlaması dönemi giderek ilerlemektedir.

Üretimdeki zenginlik ve çeşitliliğin artması hem düşünsel gelişmenin bir sonucudur, hem de onu koşullandıran unsurdur. Sayıca daha çok insanın aktivite kazanması durumu da yaşanmaktadır. Zengin üretim merkezlerinin etrafında nüfus yoğunlaşmaya başlamaktadır. Artan nüfus yoğunluğunun kendi içinde anlaşması için dil bir zorunluluk olarak ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Dil, düşünce ve toplumsal gelişme diyalektiği, diyalektiğin pratik-teori-pratik ilkesi gibi işlemeye başlamıştır. Toplumdaki bilinç ve ahlak, hayatı belirleyen temel ilkeler olmalarının yanı sıra, çok önemli kültürel farklılığı da yaratmaktadır. Daha önce yirmi-otuz kişilik klanlar biçiminde yaşayan toplum, yüzler ve bazen de binlere varan bir nicelik kazanmıştır. Bu da doğal olarak kendisiyle beraber toplumda önemli niteliksel dönüşümleri yaratmaktadır. Toplumda gelişen üretim düzeyi, tüm üyelerin toplumsal rollerini yerine getirmesine paralel olarak gelişen kültürel zenginlik, etnisite olarak yeni toplum aşamasını doğurmaktadır.

M.Ö. 6000-4000 yılları arası döneme, tarihin ilk büyük **icat yılları** denilmektedir. Bu tarihlerdeki icatlar, tarım denilen üretim biçiminin ve bunun etrafında şekillenmiş toplumsal yaşamın tüm ihtiyaçlarını karşılayacak kadar zengindir. Böylesi bir icatlar döneminin bir kez daha ancak M.S. 1600'lerden sonra, yaşandığı kabul edilmektedir. Doğanın sunduğu nimetlerden yararlanma çok gelişmiştir. Üretimde yaşanan bolluk **bayram** sevinçlerini yaratmıştır. Bugün de tarım tarzındaki üretimin birçok aletinin o dönemden kaldığı düşünülürse, bu tarihsel aralığın yarattığı sonuçlar daha iyi anlaşılmış olur. Bu icatlarla beraber köyler çoğalmaktadır. Tarım merkezli köylerde yeni toplumsal ilişkilerle birlikte fiziki büyüme de yaşanmaktadır. Ürün değişimi yanında, üzerinde yerleşimin kurulduğu alanda olmayan ihtiyaçları başka yerlerden temin etme bir ihtiyaç olarak ağırlığını daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Bu gelişmeler doğal toplum yaşamının kendi içinde oluşturduğu komünal ilişki tarzının dayandığı zihniyeti giderek zorlamaya başlamaktadır. Tüketimden çok üretim yapılmakta, bu da biriktirmeye yol açmaktadır. Komünallikte biriktirme, olmayan bir özelliktir. Biriktirme ve depolama üretimde insanların tanıdığı yeni bir kültür olarak yaşamdaki yerini almaktadır.

Erkeğin üretim araçlarını kullanmaya başlaması ile üretimde artan aktivitesi, kendi çevresinde yeni bir sosyal olgu olarak daha güçlü doğmasına bir vesile olmuştur. Klan aşılmış, kabile ve aşiret denilebilecek büyüklükte toplumsal organizasyonlar gelişmiştir. Toplumsal yaşamın gücü harikalar yaratan bir dönemden geçmektedir. Ancak toplum kendi gücünü totem ve tanrıça kültüyle anlamlandırma düzeyinde yaşamaktadır. Altta yaşanan bu değişim ve gelişme durumunun üstte yaratacağı kurumlaşmaları tanımlayıp anlamlandırmak, giderek kendini dayatmaktadır. Yeni doğan sosyal ilişkileri tanımlamak gerekmektedir.

Gelinen aşama, toplumun yeniden tanımlanması durumunun ortaya çıkması dönemidir. Yaşanan süreç, insanın yavaş yavaş çocukluk dönemini geçtiği süreçtir. İnsanın kendi bilincine varmasında önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Doğa ve canlı klan dönemlerinden daha fazla tanındığı için cesaret ve güven gelişmiştir. Toplumun klandaki zihniyet sınırlarıyla bu yaşam düzeyini karşılaması ve tanıması giderek zorlaşmaktadır. Dönem toplumunun alt ve üstyapısı arasındaki çelişkiler derinleşmiş, toplumsallığın kendi özüne göre yeni bir form kazanmasının zamanı gelmiş gibidir. Bu nedenle tanımlama ve anlama kavuşturmada atılacak her adım, yeni toplum formunu belirleyecek özellikte olacaktır. İçinden geçilen süreç, kendinden sonraki tarihsel süreçleri yoğunca etkileyecek bir içerik taşımaktadır. İnsan soyunun kendi iç ve dış çelişkilerini anlamlandırma tarzı, çözüm yöntemlerinde girdiği yol üzerinden yenilikler yaratarak ilerleyen toplumsal gerçekliği böylesi bir zaman ve mekânda **devletçi toplum** aşamasına dönüşmüştür.

Önderlik bu yeni aşamayı şöyle tanımlamaktadır. ***"….hiyerarşik toplum, doğal toplumla sınıf temeline dayalı devletçi toplum arasında ara halkayı oluşturmaktadır. Otoritenin şahsi niteliği, askeri maiyetin kişiyle sınırlı olması dönemin tipik özelliğidir. Otoritenin kurumlaşması niteliksel bir dönüşümü ifade eder. Devlet esas olarak kurumlaşarak süreklilik kazanan otoritedir. Tarihte belki de en tehlikeli araç devlet kurumu iken, hala en az anlaşılan olgu özelliğini de korumaktadır. Bunda içerdiği kültür ve ifa ettiği çıkarların çeşitliliği esaslı rol oynamaktadır. Hakkında söylenen ve yazılan her şey devleti daha da sırlaştırmakta ve anlam güçsüzlüğüne katkı yapmaktadır. Devleti sadece bir zor aracı olarak görmek ne kadar yanılgıysa, kutsal bir otorite olarak kavramsallaştırmak da o denli olup biteni gizlemeye hizmet etmektedir. Devlet tahlilleri sosyal bilimin halen altında çıkamadığı en temel konusunu teşkil etmektedir. Kapsamlı devlet***

çözümlemesine ulaşmadan, hiçbir sosyal olgu ve soruna çözümleyici yaklaşmak mümkün değildir. Bu çözümlemede bir kanım olarak göstereceğim ki, Lenin gibi bir devrimcinin bile en temel yanlışlığı devlet çözümlemesinde yatmaktadır."

Devlet olgusunun kendisi isim düzeyinde bilinen bir kavram olduğu için, devletin toplumla ilişkisini ya da neden bir toplum formu olduğunu belirtmek daha önemli olmaktadır. Şimdiye kadar devleti bir toplum formu-biçimi olarak değerlendirmek, yapılmamış bir tanımlamadır. Devleti kutsayan tanımlamalar ve yaklaşımların yanında, onun gereksizliğini dile getiren tanımlamalar ve anlayışların da teorik altyapısını doğru kurdukları söylenemez. Devlet denildiğinde ilk akla gelen, büyük yapılar ve örgütlemeler içinde kurumlaşmış soyut bir olgu anlaşılır. Bu kurumlarda yer alanlar devlet kurumunun hizmetindedirler, ama devlet olmadıklarını ifade etmektedirler. Aslında bu doğru bir yaklaşımdır, çünkü devlet salt bir kurum değildir. Bir kişi tek başına devlet olmaz. Kurum ve kişiler devletin bir dönemini ve yanını temsil ederler.

İnsanın yeryüzündeki varlığı toplumsallaşmaya bağlı olarak gelişmiştir. İnsanın doğada güç olması toplumsallaşma ile ortaya çıkmış bir durumdur. Böylelikle güç olmak isteyenlerin elinde en büyük mekanizmanın toplumsallığın kendisi olması kaçınılmazdır. İster toplumu merkezileştirip gücünü ele geçirerek kullanılması biçiminde olsun, ister toplumu tüketerek insanları dağıtma üzerinden olsun, güç olmak isteyenlerin nihayetinde yaptıkları iş toplumla ilgilenmektir. Yaşam dediğimiz şey toplum içinde kurulan ilişkiler üzerinden devam eden süreçtir. Toplum içinde oluşan ilişkilerin durumuna göre güç olunur ya da güçsüz kalınır. Dolayısıyla insanın tanımladığı her şeyi, toplumsal varoluşu içinde yarattıklarıdır. Tanrı inancının kendisinin de toplumun soyutlaştırılmış gücü olduğunu anladığımızda, toplum içinde topluma rağmen hiçbir şeyin gelişemeyeceği gerçeği de ortaya çıkar. Dolayısıyla toplumu tüketmek de toplumsal ilişki üzerinden gerçekleşir. Toplumsallığın bu gerçeğini iyi kavradığımızda, devlet denilen şeyin de toplum içinde oluşmuş bir mekanizma olduğu daha rahat anlaşılır. O zaman temel sorun devlet denilen bu mekanizmanın toplumun neresinde olduğu sorusudur. Beş bin yıla varan tarihsel arka planı üzerinden yapılan değerlendirmelerle devlet tanımlaması yapmak mümkündür. Önder Öcalan'ın perspektiflerinden yola çıkarak geliştireceğimiz yorumlamalarla konuyu daha da anlaşılır kılabiliriz.

Devletin günümüzdeki anlaşılma biçimlerinden biri, onun toplumu yönetip yürüten örgüt olarak algılanmasıdır. Bu çok dar

bir tanımlama olmanın yanı sıra, aynı zamanda yanlış sonuçlara açık bir tanımlama da olmaktadır. Devlet salt bir örgüt olarak yürümez, yürütmez. Bir toplum biçiminde örgütlenmiş **'üst bir toplum'** olarak, yönetme hakkını elinde tutar. Örgüt, toplum içinde bir amacın gerçekleşmesi için oluşturulan dönemsel bir araçtır. Örgüt kurulur, bozulup yerine başka bir örgüt kurulabilir. Oysa devlet örgütünün böyle bir özelliği yoktur. O sürekli bir mekanizma olarak işler. Biçim değişikliğine uğrasa da, öz niteliklerini kaybetmez. Kişilere bağlı olarak işlemez. Devlet temsil ettiği toplumsal biçimin maddi ve manevi tüm yanlarını kapsayarak güç yaratan bir varlıktır. Devlet canlı bir organizma gibidir. Sürekliliğinde bir saniyelik bir kopukluğu bile kaldıramaz. Devlet örgütü ***"…esas olarak kurumsallaşarak süreklilik kazanan otoritedir."*** Bu otoritenin de ***"Herhangi bir otorite değil, temelde askeri, siyasal bir otorite olarak algılanması daha gerçekçidir."***

Devlet tanımlanırken yapılan yanlışlardan biri de, onun toplumu yöneten niteliğine dayanılarak bir tanımlamada bulunulmasıdır. Ancak bu tanımlama yapılırken, devletin kimler adına, kimi, nasıl ve neden yönetme hakkını kullandığı pek sorulmaz. Toplumsal değişime bağlı olarak yaşanan ilerleme ve işbölümleri nedeniyle, yine ayrı ihtiyaçların doğması ve toplumsal farklılıklar gibi daha birçok noktadan dolayı toplumun bir iç koordinasyona ihtiyacının olduğu, bunun karşılanmasının kaçınılmaz olduğu bilinmektedir. Ancak bu temel ihtiyaçlardan hareketle, olması gereken ve bugün devletin en çok arkasına gizlendiği bu koordinasyon ihtiyacının mutlaka devletin yürüttüğü biçimiyle olması gerekip gerekmediği sorgulanmamaktadır. **Devletin yönetim anlayışında yönetilenleri yaratma mantığı hâkimdir**. Bir olgunun varlığı toplumsal ihtiyaçlara verdiği cevaplar üzerinden gelişiyorsa, karşılık verdiği ihtiyaçların oluştuğu ortam onun varlık gerekçesi olmaktadır. Devlet sürekli ve canlı bir organizmadır derken, bu noktaların iyi anlaşılması gerekir. Eğer devlet en iyi yöneten ise, kendi kendini yönetemeyecek kadar yönetilmeye muhtaç toplulukların olması da kaçınılmaz olmaktadır. Devlet, sürekliliği için toplumda kendisine ihtiyaç olacak alanlar yaratmak ister. Dolayısıyla toplumu parçalamak ve çelişkilerini derinleştirmek gerekecektir. Devlet, toplumun gerçekten ihtiyaç duyup duymadığını sormadan, toplumda yeni ilişki ve yaşam alanlarını yaratacaktır. Kısacası devlet tek tek insanlardan tutalım da toplumun tümüne kadar *"Ben sizin zorunlu bir ihtiyacınızım"* demek için elinden geleni yapan çok katı bir sonradan yaratım biçimidir.

Toplum içindeki tüm birey ve grupların toplumsal görevlerini yerine getirirken harcadıkları emeklerinin karşılığı az veya çok verilmektedir. Buna karşılık, devletin bir mekanizma olarak toplum içinde emeğini nasıl harcadığı ve karşılığını nasıl aldığı sorgulanmayan diğer bir özelliği olmaktadır. Devlet çoğunlukla kendisini 'hizmet eden' olarak tanımlar. Buradaki hizmet mantığı tam olarak anlaşılamamaktadır. Devletin şiddet, savaş, işkence, cezaevi vb. gibi 'hizmet anlayışı' ile yaptığı işleri de vardır. Devlet bu açıdan örgütlenmiş bir şiddet tekelidir.

İnsan düşüncesinin vardığı boyut ne olursa olsun, teorik tanımlamaların kapsamı ne kadar geniş olursa olsun, nihayetinde düşünce, olan bir şeyi soyutlamadır. Soyutlanan şeyin kendisi olmasa bile, ona çağrışım yapacak bir şey mutlaka vardır. Pratik, somut olanın çağrışımı ile yaratılan soyutlama arasındaki mesafeyi kapatma eylemidir. Somut ile soyut arasındaki mesafe, ilerleme yaratan ütopya, hayal ve tasarım gücü yaratır. İnsanda gelişen ilk düşünce biçimi inanç temelindedir. İnsanın bugüne kadar düşünsel olarak tanımladığı en büyük soyutlama tanrıdır. Şimdiye kadar tanrıdan daha büyük bir soyutlama başarılmış değildir. Somut varlık ve onun yansıması olarak soyutlama arasındaki ilişkide, belirttiğimiz ilke gereği, tanrı gibi soyut bir kavramlaştırmanın somut karşılığı ne olabilir? İnsana tanrıyı düşündürten somutluk veya büyüklüğü ile insana tanrı gibi görünen, tanrısal soyutluğu düşündürten varlık nedir? Bu soruların cevabı, ilk kurulan tasarımda toplumun kendisi, toplumun saptırılmasıyla da devlettir. **Hegel**'in çok haklı olarak söylediği gibi, **"Devlet tanrının yeryüzündeki cisimleşmiş halidir."** Devlet bu işi nasıl, hangi yol ve yöntemlerle başarmıştır?

Birçok filozof ve siyasetçi devleti tanımlamıştır. Ama hepsi toplumsal ilişkiler içinde, kendi sınıf ve toplum çıkarlarına göre tanımlama yaparak, ondan faydalanmak istemişlerdir. **Platon**, devleti *kafanın filozofları, gövdenin bürokratik aygıtı, ayakların kölelerin oluşturduğu şekilde bedene benzeyen canlı bir organizma* tarzında tanımlarken, köleci devleti meşrulaştırmıştır. **St. Augustinus**, *'tanrı devleti'* derken, kilisenin hâkimiyetini sağlamak için bu tanımı geliştirmiştir. **Marks**, *'azınlık bir sınıfın çoğunluğu yönetme aracı'* derken, proletaryaya bu aygıtı ele geçirmesini sağlayacak doğrultuyu belirlemiştir. Burjuva aydınları ve ideologları, devleti toplumun çelişkilerini uzlaştıran çözüm merkezi bir güç tarzında tanımlarken, burjuva sınıfın çıkarlarını güvenceye almak için kafa yormuşlardır. Ama hiç kimse devleti eline tanrı gibi soyut bir gücü almış bir

kurum, 'toplum içinde toplum' tanımlamasını geliştirmemiştir. **Başkan APO**, devleti ***toplum içinde bir üst toplum*** olarak tanımlayıp adeta sırını çözerek insanlığa en büyük hizmeti yapmıştır.

Devlet denilen toplumsallık biçimi, başlangıçta inancı ve ahlakı genişçe olan toplumun elinden alan, dar ama çok güçlü bir toplumsallıktır. Gücünün sırı, büyük insan toplumunun elinden toplumsal nitelikleri gasp etmesinden kaynaklanmaktadır. Bugün kapitalizmde sermayenin tekelleşmesi biçiminde yaşanan kural, devletçi toplum ile genel toplum ilişkisinin çağdaş versiyonudur. Nasıl ki sermaye sahipleri insanların tüm zenginliklerine kurallar ve hukuk yoluyla resmen el koyup bir grubun elinde topluyorlarsa, devlet de tüm insanlığın değerlerini kendi toplumu için bir merkezde toplayan mekanizmadır. Kapitalistler bunun kapitalist devlet aşamasını yürütmekteler.

Devlet, yeryüzünün tanrısı görevini üstlenerek, tüm toplumun soyutlanmış tanımlamasını ele geçirmiştir. Bu biçimde devletçi toplumda temel yöntem olarak duygu ve düşüncesi ele geçirilmiş insanı istendiği biçimde ayarlamak, devletin dışında kalan gerçek topluma karşı da bu yöntemi geliştirmek ve topluma kendine göre şekil vermek vazgeçilmez uğraş olmaktadır. En çıplak biçimi köleci toplumda görülen bu işleyiş yasası, bugün de güzel bir yemeğin içine miktarı artırılmış eroin koyarak insanlara sunulması biçiminde devam etmektedir. Bir eroin müptelasının giderek daha çok uyuşturucuya bağlanması durumu, bugün yaşanan devletçi toplum gerçeğinde dayatılan devletçi alışkanlıkları iyi izah edebilir. Devlet de bir toplum biçimidir. Doğal toplumun komünal tarzda var olması gibi, o da toplumun devletçi tarzda yürütülmesidir. Ancak bu herkesin içinde yaşayabileceği bir toplum biçimi değildir. Toplum içinde ayrı bir toplumdur devlet. Topluma rağmen yaratılmış bir sapmadır. Devlet de bir toplumdur derken, insan toplumsal bir varlıktır tanımlaması gereği, bu normal karşılanacak bir toplumsallık değildir. Toplum tüm insanların ortaklığını ifade eder. Ancak devletçi toplumun özelliği, bir süngerin etrafını kurutması gibi toplumun tüm değerlerini kendine çekerek bir azınlığı yaşatmasıdır.

Uygarlık denilen tarihsel aşamaya denk düşen toplumun devletçi biçimini daha iyi izah etmek için onun nasıl bir toplum yarattığını anlamak gerekir.

Devletçi toplumun kendi içinde ne olduğunu ve nasıl işlediğini, kendi dışında kalmış toplum için ne anlama geldiğini, hangi zeminde doğduğunu, saptırdığı insan özelliklerinin neler olduğunu bilmek gerekir. Hangi ilişkiler üzerinden toplum tanımlamasına

gidebileceğimizi doğal toplum döneminin komünal aşaması ile belirtmeye çalışmıştık. Toplumsallığın insanlığın varlık koşulu kadar zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkıp ifadeye kavuştuğu ilk haliyle devletçi toplum arasında görülen farkları ortaya koyduğumuzda, toplumun devletçi aşaması daha gerçekçi anlaşılmış olacaktır. Devletçi toplum ile toplumsallık temel özelliğinden saptırılmıştır. Nüfusun sayısının artması ve insanın kültürel varlık olarak yarattığı gelişmelere bağlı olarak, toplum kendi içinde yeni formlar edinebilir. Bu gelişmelere endeksli değişik örgütlemeler de zorunlu olarak doğacaktır. Burada önemli olan, işin özü ile ilgili olan yanıdır. Devletçi toplum, toplumu harmanlamaktadır. Büyük bir kesimi çürütmek ve çok az bir kesimi de şişirmek, bu toplum biçiminin en belirgin özelliğidir. Bu toplumsallığın neden ve nasıl gerçekleştiğini ayrıntılarıyla daha iyi izah etmek gerekmektedir.

Toplumsal tarihin çok uzun dönemlerinde bütün ilkeler kadının duruşuyla toplum yapar tarzda ilerlemekteydi. Ancak M.Ö. 6000-4000 dönemlerindeki koşullar, erkeğin de giderek bu imkânları yakalamaya başladığını göstermektedir. Bütün bu değerlendirmelerle topluma bir aşama yaptırmak için ileride erkeğin öne çıkması gerektiği gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Düşünce ile maddi yaşam ilişkisinde yaşanan diyalektik gereği, imkânları en fazla olan erkektir. Diğer yandan yaşanmış bir dönem olduğu için, bu tanımlamalar ile gerçekleşenler üzerinden geçmiş bir dönem izah edilmektedir. Örneğin bugünkü toplum gerçeğinde kadının tekrardan güç olması ve ana olarak sosyal varlığını kanıtlaması imkânları, o dönemin erkeğine benzemektedir. Burada önemli olan, toplumun gelişim diyalektiğini iyi anlamaktır. Bugün kadının çıkış yapıp yapmaması çok şey değiştirecektir. Bilinmesi gereken nokta şu olmaktadır: Toplum yeni bir sosyal ilişkiler ağıyla yeniden kurulma ihtiyacıyla karşı karşıyadır. Bu noktada imkânı en fazla olan ya da birçok ihtimal içinde öncülük ihtimali en güçlü olan kadındır. Önemli olan bunu kavramaktır. Çünkü bu bir zorunluluk değil, olması gerekenler içerisinde gerçekleşmesi en fazla imkân dâhilinde olan bir durumdur. Erkeğin de o dönem bu ihtimali güçlü konuşturduğunu ve adeta bir zorunluluğa dönüştürdüğünü bilmek gerekir.

Erkeğin ön plana çıkarak kendini konuşturduğu dönem M.Ö. 3000'lere vardığında, kuracağı yeni toplumunun alacağı biçim de giderek netleşmektedir. Bu toplumun erkek karakterli olması, erkek insanın duygu, düşünce ve anlam gücünün kavram yaratarak kurumlaşması anlamına gelmektedir. Erkeğin temel işleri kendi etrafında yeni bir sosyal ilişki

yaratma düzeyine vardığında, oluşan şey yeni toplum olmaktadır. Bu toplumun temel özellikleri zihinlere yerleştirilmektedir. Bu zihniyet etrafında yaşam kurulduğunda, gerçekleşen toplum devletçi toplum biçimini almaktadır. Dolayısıyla devletçi toplum, erkeğin kurduğu toplum olmaktadır. Ana özellikleri etrafında kurulan toplumun komünal karakterinin ana-kadın özelliklerinin bir yansıması olması gibi, erkeğin gölgesinde gelişen toplum da sınıflaşma yaratan üst toplum biçimindeki devletçi toplum tarzı olmaktadır. Bu tip toplumun erkeğin özellikleri ve onun zihniyetiyle çok yakın ilişkisi vardır. Erkek karakterli bu toplumun toplum olgusunun kendisinden bir sapma olduğu, toplum derken anlaşılması gerekenin komünal tarzdaki toplum olduğu, uygarlık tarihi olarak bilinen devletçi toplumun toplum kavramlaştırmasını karşılamadığı ve bu toplumun bir avuç insanın toplumu olduğu hiç unutulmaması gereken bir yaklaşım olmalıdır.

Kadın toplumunu kurarken ya da kadın etrafında toplum oluşurken, aslında analık ifadeye kavuşmaktadır. Erkek etrafında oluşan toplumun erkeğin kendi ifade ediş tarzı temelinde olacağı için, onun en yetenekli olduğu alanlar kurumlaşacaktır. Erkeğin var olma biçimi başlangıçta avcılık, fiziki güçle koruma ve çobanlıktır. Bütün bu yetenekler toplum yaratan yetenekler değil, toplum olma başarıldıktan sonra gelişen yetenekler olmaktadır.

Bu işlerin kültürü neyse, erkeğin bunları derinleştirerek güç olması, yaşamın yaratıcı diyalektiği gereğidir. Erkeğin cinsel birliktelikten sonra doğacak çocuğu anne gibi kendinden bir parça olarak hissedip kavraması ve beslemesi yaşanmaz. Komünal toplumda erkekte 'babalık' olgusunun gelişmediği belirtilmektedir. Toplumun biyolojik olarak üretimi karşısında, erkeğin uzun bir dönem yabancı ve bilinçsiz yaşadığı bilinmektedir. Bu özellik erkek insanın toplumla kuracağı duygusal ve zihinsel ilişkilerini önemli oranda belirlemiştir. Dolayısıyla erkeğin bir baba olarak dahi, anne gibi insan ve toplumu karşısında duygulanımları ve sorumluluk hissederek katılması başlangıçta olmamıştır. Bunun için erkek zihniyette kadından bir farklılığı yaşar ve bu da kuracağı toplumda somutluk kazanır.

Toplumsal zihniyetin kurgu yapması ve tasarımda bulunmasının başta ana merkezli gelişmesi, kadının toplumsal özellikleriyle direkt bağlantılıdır. Bu zihniyetin toplum kurmaya götüren tasarım gücü, doğa ile toplum arasında organik ilişkiler üzerinden toplumun gelişmesini sağlamıştır. Toplumun kendisini kurgularken, farkında olmadan doğanın bir bütünleyeni biçiminde kurguladığını daha önce belirtilmişti. Başlangıçtaki bu düşünce, insanın ilkin

animist tarzda her şeyi kendisi gibi algılamaya başlaması sonucunda, doğayla iç içe olmasının temelini atmıştır. İnsan daha sonra totemle, kendini doğadaki herhangi bir nesne ile ifade ederek, doğa ile olan bağlarını güçlü biçimde vurgulamıştır. Totemden ana-kadın etrafında tanrıça kültüne geçerken de, toplum kendi komünalliğini çok daha güçlü sembolleştirmeyi başarmıştır. Erkek zihniyetinin kurgu ve tasarımda bulunmaya başlamasının ilk nüvelerinde bu genel yapılanma mantığına ters düşecek yanların gelişmeye başlaması, daha başlangıçta zaaflarla yola koyulduğunu göstermektedir. Mitolojik düşünce tarzında her şeyin bir tanrısını yaratarak anlam dünyası geliştirmesi mantığında bu çelişki çarpıcı bir biçimde kendisini ortaya koymuştur.

Doğal toplumun tüm aşamalarında mitolojik evredeki kadar tasarım geliştirilmemiştir. Başlangıçta düşünceler oldukça ilkeldir. Doğal toplum aşamasının sistem kazandığı neolitik dönemde, tanrıça kültü ile ifadeye kavuşan düşünce düzeyi de mitolojik evreye göre geri ve ilkel sayılır. Ancak düşüncenin gelişmek için üzerinde yürüdüğü yol doğruya yakındır. Toplum hem kendisini hem de doğayı doğru tarzda algılayacak yönde ilerleme imkânlarına sahiptir. İnsanın toplumu ile kendisini güçlendirmesi, bunu da doğa ile bütünleşerek onun bir parçası gibi gerçekleştirme doğrultusu, doğruya götürebilecek bir diyalektikle kurulmuştur. Erkek egemenlikli zihniyet zaaflarından ötürü bu diyalektiği bozmuştur. Bu bozulmanın sonuçları da beş bin yıllık uygarlık tarihinin sonuçları olarak günümüz sisteminin güncel durumudur. Doğal toplumda totem en yararlı varlık olduğu için sembolleştirilmiştir. Ana-kadın doğaya benzediği ve toplum tanımlamasını sağlayan bir duruş olduğu için tanrıçalaştırılmıştır. Mitolojide en yararlı varlık toplumun dışına çıkarılıp en uzak yerine konulmaktadır. Bir şeyin yararlılığı toplumun genelinin faydasına olduğu için değil, dar bir kesimin çıkarları için anlamlandırılıp izaha kavuşturulmuştur. Bu mantıkla anlam verme diyalektiğine göre, o güne kadar tanınmış neredeyse tüm varlıklar ve yaratımlar bir tanrı ile anlamlandırılıp zihni hâkimiyet kurulmuştur.

Bu biçimde insanlık toplumsal tarihi içinde bin bir emekle yarattığı değerleriyle yeni bir aşamaya giriş yapmıştır. Buradaki en önemli **yenilik**, gelişmiş mantık yapısıyla düşüncede sistemli tasarımlar yapacak kadar ideoloji geliştirme dönemine yol açan zihniyet düzeyidir. Bu ideoloji mitolojik temelde oluşturulmaktadır. Bu gelişmelere bağlı toplumun devletçi biçimi, giderek yaşamda görülen bu yeniliklerin hem nedeni hem de sonuçları gibi kendi-

ni sistemleştirme çağına başlamıştır. Yeni toplum kendi sistemini kurmak için hayatın her alanına bir açıklama getirmektedir. Kendi özgünlüğünde ilk olması, bu toplum biçimine büyük bir güç vermektedir. Binlerce yıl sürmüş toplumun komünal tarzı, ilk defa köklü biçimde aşılmayla yüz yüze gelmiş ve topluma büyük bir dogma olacak tarzda inanç bu dönemden sonra dayatılmaya başlanmıştır.

Yeni doğan devletçi toplum, daha önce belirttiğimiz temel bazı nedenlerden ötürü, erkek öncülüklü gelişmektedir. Erkeğin topluma öncülük etmesi, başta toplumdaki varlığını sağlama almasını gerektirmektedir. Bunun için erkeğin yetenek gösterdiği temel işler öncelikli, önemli ve kutsal işler olarak tanımlanmayı şart kılar. Kendisini avcılıkta kanıtlamış, fiziki gücüyle toplumda varlığını hissettirmiş olan erkeğin sözü edilen kültürleri kutsaması bu ihtiyaçtan doğmuştur. Bu yeni zihniyette zor kullanma ve öldürme, topluluğu koruma yöntemi adı altında şiddet ve savaşa başvurma en kutsal işler olarak toplum zihniyetine kazınmaktadır. Erkeğin kendisini tasarlamasında temel karakterini şiddet ve zora dayalı olarak ortaya koyması, toplumsal ilişkilerde ilk ve yeni bir durumdur. Toplumda öncülüğü ele geçiren erkek olacaksa, şiddet ve zor da toplum ilişkilerini belirleyen temel yöntemlerden olmaya başlayacaktır. Şiddet ve zora dayalı ilişkiler sonuçta hükmetmeye yol açarlar. Hükmedilen şeye karşı insanda sahiplik etme duygusu gelişir. Sahiplik olgusu da özel mülkiyetin gelişmesine yol açmaktadır. Bu yöntem yeni kurulan toplumun **kök hücresi** niteliğindedir. En ciddi insanlık sapması bu noktalarda gelişmektedir.

Bu yaratımla komünal toplum insanında gelişmemiş özel mülkiyet duygusunun gelişmesinin yolu da açılmış olmaktadır. Bu aşamadan sonra toplumun tanrısal kanunlarının gücü ile birileri birilerinin sahibi olacaklardır. Bunun toplumda sistemleşmesiyle devletçi toplum, genel toplumun üstünde, onun yarattığı ve yaratacağı değerlerin sahibi olacaktır. İlk formu köleci devlet toplumunda şekillenmeye başladığında, insanlığın önemli bir kesimini herhangi bir şey gibi mülkleştirme, doğuştan tabi olunan yasa olarak işlemeye başlayacaktır. Erkeğin tasarımda bulunması ve bu tasarımları toplum hafızasına yerleştirmesinin bir yolu da kendinden önceki zihniyet kalıbını zorlamasıdır. Bu ilke gereği, yeni zihniyetin kadın-ana merkezli zihniyeti bastırması ve güdümüne alması mücadelesinde, erkek karakterli tanrıların adım adım tanrıçaların yanına yerleştirdiğini görürüz. Bu, özünde ideolojik bir savaştır. Toplum yeniden kurulurken, asıl belirleyici olan ideolojik savaşımdır. Bu

ideolojik savaşımda erkek kazandıkça, giderek sistemini de kuracaktır.

Köleci devlet toplumunda birçok tanrının yaratılmasının bir nedeni de komünal toplumun zenginlikleridir. Komünal toplum bunları soyutlayacak yeteneği zamanında göstermediği için, yeni toplum bu ihtiyacı karşılama sonucunda büyük güç kazanmaktadır. Devletçi toplumun önemli bir özelliği de bu olmaktadır. Toplumun tümü üretir, güç yaratır, zenginleştirir ve yaşam imkânları oluştururken, o bir isim koyarak kendine mal eder. Ancak isim koyma deyip geçmemek gerekir. İsim koyma, bir şeyi zihniyette soyutlamadır. Bu da ideolojik faaliyet demektir. İdeoloji, **sistem kazanmış** düşüncedir. Düşünce geliştirmek yaratımlar kadar zor bir iş olmaktadır. Üretimin yarattığı bollukla kaba emekten kopanların ağırlıkta yaptığı bu iş, devletçi toplumun en önemli özelliklerinden biri olmaktadır. Bununla maddi üretim yapısı ile toplum yapısı arasında çıkarlarına göre kurallar oluşturulmaktadır. Bir nevi bol bir malzemeden istedikleri biçimde yapıya şekil verme işini gerçekleştirmektedirler. Bu yaratımı öyle bir noktaya vardıracaklardır ki, insanın nasıl yaratıldığını da kendilerince izah edeceklerdir. **Böylelikle *"Toplumun yönetilişi korkunç bir simgeler sistemi'yle sağlanmaktadır"***

Bu ideolojik yaklaşımda ortaya çıkan en temel sapma; emek, üretim ve üretim araçları ilişkisindeki toplumsallığı yanlış görerek, özel mülkiyet ilişkilerine yol açacak temelde toplumu yeniden kurmasıdır. Tüm üretim araçlarına bir tanrısal güç yerleştirilerek, yenilikler ve bolluk bu tanrısal güçlere bağlanmaktadır. Tanrısallıkla sembolleştirdikleri de kendileri olmaktadır. Dolayısıyla egemen toplum ya da toplum yaratıcıları, daha ilk adımla her şeyin sahibi olduklarını mitolojik bir üslupla insanlara kabul ettirmek için çaba harcamışlardır. İlk dönemlerde çok açık olmayan toplumsallıktan bu sapma ilkesi, bugün dünyayı yutacak kadar zengin ve ahlak tanımaz kimselerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu özelliklerle gelişen zihniyet kalıplarının her tarafa tanrılar yerleştirmesi ve en güçlü tanrıyı da erkek sembolleriyle ifade etmesi, toplumun tüm yaratımlarına el koyma amacıyladır. Ziggurat dedikleri tapınaklar, tanrı üretim merkezleri gibi iş görmektedir. En büyük tanrının gücünü gösterdiği yer bu tapınaklar olmaktadır. Dolayısıyla tapınak toplumun gücünün bağlanacağı kurum olmak anlamına da gelmektedir. Artık yeni toplumun kalbi bu tapınakta atacaktır. Üretimin fazlalılığı burada biriktirilecektir. Üretim araçları buralarda yeniden üretilecektir. Usta ve zanaatkârlar buralara yerleştirilecektir. Bu adımlarla toplum,

toplumun kendisinden çalınarak tapınakta şifrelenmektedir. Şifreyi tanrılar adına rahipler kullanacaklardır. Tapınak aynı zamanda zihniyet üretim merkezidir ve yoğunlaştırılmış toplumsallığı ifade etmektedir. Başlangıçta yaşamlarından memnun olan herkesin gönüllüce bağlandığı tapınak, gün be gün sınıflaşma yaratarak kendi sistemini oluşturmaya devam edecektir.

Zihniyet ile maddi üretim arasında dönemin koşullarına göre sağlanmış görece uygunluk, şehirlerin doğuşuna vesile olmuştur. Sistem kazanmış ve kendi içinde disipline olmuş insan, dar bir alanda çok sayıda insanı barındıracak imkânlar yaratabilmektedir. Toplumsallığın bu aşamasının diğer bir ismi de şehirleşmenin ortaya çıktığı dönemdir. Toplumsallık için bugün en büyük tehdit olan özel mülkiyetin geliştirilmesiyle toplumun maddi değerlerinin ve birikimlerinin birilerinin zenginliğine dönüşmesi gerçeği, tapınakta ürün fazlasının toplanması ile başlamıştır. Bugün birçok kişinin haddi hesabı olmayan zenginliklerinin insanlar tarafından doğuştan bir yasa gibi kabul edilmesinin nedeni, başlangıçtaki bu sapmaya dayanmaktadır. Oysa doğal toplumda biriktirmek en büyük suç ve günah olarak kabul edilmiştir. Zigurat-tapınak yeni toplumun yaratıldığı yer olduğu için, yeni toplumun özelliklerini kabul edenler statülerini oradan kazanmaktadır. Sade bir ifade ile belirtmek gerekirse, ziguratta yapılanan ve ona bağlanan topluluğun oluşturduğu yapılanmanın bugünkü ismi devlettir. Devlet kendini üreten zigurat olarak tapınaktaki toplumdur.

Devletleşen tüm şehirlerin ortak özelliği, bir tapınak etrafında geliştirilmiş olmalarıdır. Mitolojiden öğrendiklerimize göre, tapınak her şehrin merkezinde ya da ona en hâkim noktada kurulmuştur. Ziguratın en üst katında tanrı işi ile uğraşanlar -rahipler- oturmaktadır. Orta kesimi bugün orta sınıflar denilebilecek sanatçı, zanaatkâr ve hizmetçiler doldurmaktadır. En alt kat ise kölelerin girip çıktığı yapı biçiminde tasarlanmıştır. Rahiplerin askeri şefe ve tanrı-krallara dönüşmesi dönemine kadar, tapınak bulunduğu şehrin en ihtişamlı yapısıdır. Bu ayrışma tamamlandıktan sonra, tapınağın politikleşen yanını ifade eden kral sarayları aynı mimari özelliği göstermektedir. Ancak tapınak yine de ihtişamlıdır. Özellikle mimari ve estetik yapısı ile bu ilke bugün de varlığını sürdürmektedir. Sistemlerin işleyiş merkezleri bir şehrin en görkemli yapıları olmaya devam etmektedir. Bütün Müslüman ülkelerinde camilerin, Hıristiyan ülkelerinde katedrallerin görkemi bu ilk yapılanma zihniyetinden kaynaklanmaktadır. Salt bu noktadan ele alındığında bile, devletçi zihniyet ile devlet dışı kalmış topluma na-

sıl bakıldığı rahatlıkla anlaşılacaktır.

Bu zihniyetin kendi ideolojik-politik amacını gerçekleştirmek için neyi nasıl kullandığının, bu yalancı yöntemlerle neye nasıl kadir olduğunun anlaşılması için bunları belirtiyoruz. Bu tarzdaki bir yapının insanları çeken yanıyla korku ve mistisizm havası içinde insanları bin bir türlü düşünceye sevk eden yanları birleşince, köleleşmek adeta bir tanrı emri gibi kabul görmeye başlamıştır. Özellikle kadının tapınak fahişesine dönüştürülmesiyle insanlığın içine düşürüldüğü durum tam bir 'şartlı refleks' durumu olmuştur. Ne iş yapılırsa yapılsın, nereye gidilirse gidilsin, tapınak havasının zihniyetteki çağrışımları insanı kendine doğru çekmeyi başarmıştır. Aslında kişiyi geriye çeken güç, yeni doğan devletçi toplumun insanlar üzerinde kurduğu hâkimiyetinin pratik yansımalarıdır.

Tapınaklardaki mistik ve gizem rahiplerdeki yeteneklerle birleşince, en büyük iradi güç de doğmuş olmaktadır. Gelişen düşüncelerin edinilmiş tecrübelerle birleştirilmesi rahiplere önemli imkânlar sunmaktadır. Mevsimsel değişim anlarının keşfedilmesiyle iklimsel değişimler fark edilmiş, güneş ve ay hareketlerine dayanarak birçok olayı önceden haber verme gerçekleşmiştir. Bu önemli bir öngörü anlamına gelmektedir. En verimli üretimin nerede ve nasıl yapılacağı önemli oranda çözülünce, bazen bire seksene varan üretim düzeyine ulaşılmaktadır. Sulu ziraata geçilerek yeni tarım alanları açılmaktadır. Üretim araçlarını kullanmada bilgilenme artmıştır. Bütün bu noktalarda hâkim olanlar bilge rahiplerdir. Bu ayrıcalıklılık geleceği okumalarına imkân vermektedir. Gelişen ön-görü tanrısallık mahiyetinde bir anlama kavuşturulmaktadır. Böylelikle tanrı kişiselleştirilmiş bir tarzda rahiplerde dile gelmekte, ya da rahipler konuşan tanrılar rolünde toplumsal hizmetlerini yerine getirmektedirler. Bu ise 'Tanrı her şeyi önceden bilir' tanrısal ilkesinin rahiplerde doğuşunun somut ifadesidir. Aslında gerçekleşen, toplumun kendi iç işleyişinin sonuçları ve doğanın çözülen bilinmezliklerine karşı tedbir geliştirmedir. Başlangıçta rahiplerin de bu yeni zihniyetin kazandırdıklarına tanrısal bir gücün sonuçları gibi inandığı ve sonradan bu sırrı çözdükleri için toplumu yönetme tarzına dönüştürdükleri, yaşanan pratiklerden çıkarılabilir bir sonuçtur. Devletçi toplumun elinde ideolojinin etkili bir silaha dönüşmesi ve toplumu insan toplumu olmaktan çıkarma da ağırlıkta bu aşamadan sonra yaşanan gelişmelerle ortaya çıkmıştır.

Rahiplerin pratik yaşamda kanıtlanan öngörüleri, giderek söyledikleri her sözün toplum içinde kanun gibi kabul edilmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle do-

ğa ve doğadaki diğer varlıkların canlılıklarından dolayı yaşadıkları değişim ve dönüşümlerine atfen serpiştirilmiş tanrılarla, insan doğa karşısında çaresiz bırakılmıştır. "Tanrı her yerdedir' ilkesi, bu dönemde her şeyi bir tanrısallıkla tanımlamaktan ileri gelmektedir. Yeni toplumsallığın gelişmesi ve işlemesi için ne gerekiyorsa tanrılar öyle ayarlamıştır: Saban tanrısı, tarımda sabanın işlevli kılınmasını emreder. Sürü tanrısı, sürüyü otlatmayı ve akşam şehre geri getirmeyi emreder. Şehrin koruyucu tanrısı, herkesin şehirde yaşamasını ve onun toplumuna hizmet etmesini istemektedir. Bu listeyi daha da uzatmak mümkündür.

İnanç ağırlıklı bu yeni düşünce sistemiyle toplum yaşamında vazgeçilmez olgu olarak ahlakta da özüne ters dayatmalar ortaya çıkmaya başlar. Toplumsal ahlak bu yöntemle bir zorunluluğu tanrısal emirlerle yerine getirmeyi şart kılacak biçimde kurgulanmıştır. Ahlakın toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsuru olarak görmek yerine, suç ve günaha indirgeyerek zorunlu kılınması, bunun da üst toplumun çıkarları temelinde tanımlanması, ahlakı insanların üst topluma hizmetlerine bağlamayı beraberinde getirmiştir. İnsan olunduğu ve toplumun temel kuruluş ilkesi olduğu için ahlaka dayanmak yerine, üst topluma hizmet temel ahlaki ilke olarak insan hafızasına kazındığında, ahlakilik üst toplumu güçlendiren temel toplumsal ilkeye dönüştürülmüştür. Toplumun komünalliğinden bir sapma da bu biçimde farz kılınmıştır. Cennete gitmek için Rab'a hizmet şartı da böylece doğmuş olmaktadır. Cennet dedikleri egemen toplumun yaşam standartlarıdır. Cehennem alttakilerin her gün yaşadığı yaşam düzeyi anlamına gelmektedir. Cennet ile cehennem yaşamları arasındaki belirgin fark, alttaki toplumun hayal dünyasını yaratmaktadır.

Devletli toplumda hayal ve ütopyanın düzeyi, cennet denilen yaşamla en üst sınırını belirlemiştir. Cennet egemenin yaşam düzeyine yakın bir yaşamdır. Egemenlerin kurduğu sistemde herkesin cennetlik olması kendi toplumsallıklarına aykırıdır. Bu toplumun temel ilkelerinden biri de cennet yaşamlarını güvenceye almaktır. Bunu da ideolojik ve kaba zorla çok iyi oturtmuşlardır. Beş bin yıldır her insanın hayal edip de ulaşamadığı cennetin kilidi, sistemin kendi ufkunu aşmaktır. Bugüne kadar bu başarılmadığı için, cennet hep çölde bir serap gibi kalmıştır. Çalışıp didindikçe o hep uzaklaşmıştır. Çünkü alt toplum kurulmuş zihniyet kalıplarıyla düşünüp inandıkça ve hizmet ettikçe, üst toplum güçlenmekte ve daha güvenli duruma gelmektedir. Bu toplum biçiminde insanın kendi hayallerinin dahi sistemi güçlendirecek ve ona hizmet

edecek içerikte kurulması istenir. Aksini düşünmek, ütopya kurmak günahtan sayılmaktadır. Çünkü toplumsal çark böyle kurulmuştur. Bütün yollar sistemin merkezine götürecek yönde yapılmıştır.

Hayatı belirleyen daha birçok kavramı bu yöntemle ele almak, anlam kurgusunu çözümlemek mümkündür. Bilimsel yöntemle devletçi toplum kavram ve kurumlarını çözmek zorunlu, ama zor bir iştir. Çünkü zihniyet değişimiyle vicdanda yenilenmeyi gerektirir. Yazıyla ciltler dolusu eser gerektirecek bir teorik çalışmadır bu.

Yeni zihniyet yazının icadı ile edebiyatla sanatsal ifadeye de kavuşunca, toplumda tam bir belirleyiciliğe kavuşur. Yeni zihniyette kadının köleleştirilmesine paralel hizmete koşanlar olarak, erkek kölelerin topluma monte edilmelerinin tam sağlanması, kadının kimliksizliğini ifade eder. Tapınakta yeni toplum kendi insanını yaratınca, bu gelişme dalga dalga yaydırılır. Başlangıçta tapınak fahişesi yapılan kadın zihniyette yenilince, erkek kölelerin bile rahatça yürütebileceği bir duruma getirilir. Artık özel ev de açılabilir noktaya gelinmiştir. Tapınak ve tapınak yaşamı bu aşamadan sonra sistem sahiplerinin yaşam yeri olurken, bunun küçük bir prototipi olarak ev düzenleri de oluşturulmaya başlanır.

Şiddet, zor, hâkimiyet ve özel mülkiyet ilişkilerine ilişkin daha önce belirttiklerimizle iç içe yürüyen ve toplum içinde özel ev ile kendini giderek kurumlaştıran yeni toplum, bu yeni yaratımıyla kendi kendini üreten bir düzey de yakalamış olmaktadır. Bugün dar veya çekirdek aile denilen bu kurumlaşma, özünde tapınakta modeli yaratılıp devletçi toplum zihniyetine hapsolmuş insanların bu topluma bağlanmalarını sağlayan temel bir kurumdur. Bu temeldeki ailenin tam olarak ne zaman şekil bulduğu, komünal toplum tarzında var olup olmadığı tartışılan bir konu ise de, ailenin üst toplumu üreten atölye olması devletçi toplum yaratımıdır.

Erkeğin, kadını üzerinde özel mülkiyetini oturtacağı bir nesneye dönüştürmesi, kadının cinsel kırılmasını gerektirir. Kadında irade kırılması, en somut olarak fahişeleştirilmesi ve bir eve hapsolmasıdır. Bir eve hapsolma sanıldığından daha derin bir kölelik biçimidir. Genelevde sistemin geneli için 'kutsal bir iş' yapılıyorken, eve hapsolma, köleleşmiş olanın kölesi olarak, köleleşmeyi üreten bir düzeyle çok yakından bağlantılı bir durumdur. Özellikle günümüz sosyal bilimince yapılan 'Aile toplumun çekirdeği ve yapıtaşıdır' belirlemesi bu açıdan değerlendirildiğinde doğru değildir. Aile toplumun değil, devletçi toplumun çekirdeği ve yapıtaşıdır. Ailenin ilk olarak sisteme kavuşması, herkesin aile kurması, başta kadın ve sonra erkeğin köleleşme-

si ile gerçekleşmiştir. Dolayısıyla sistemsel ve toplumsal zihniyetle ailede yapılacak sosyolojik çözümlemede, temel yaklaşımın iki kölenin buluşması temelinde olması doğruya yakın bir yaklaşım olmaktadır.

Devletçi toplum şehirdeki topluluğun tümünü ideolojik ve fiziki olarak denetimine alınca, alt ve üstyapı kurumlarıyla somutluk kazanır. Başlangıçta kendi iç çelişkisi olarak doğal toplumun komünal değerlerini bastırıp saptırmakla şehirde kurumlaşmasını başarmıştır. Bu noktadan sonra etrafına yayılmayı gerçekleştirmiştir. Şehir toplumu her zaman devletçi toplumun en iyi ifade bulduğu alan olmuştur. Devletçi toplumun kimlik, kişilik ve kültürel olarak şehirde oluşması, şehirden etrafa yayılmasına da neden olmuştur. Teslim alınanlar şehre götürülmüştür. Karşıtlarının da içinde eridikleri ve tasfiye oldukları yer aynı kültürel ortam olmaktadır. Şehir kan bağına dayalı ilişkilerin bir aile ve dar bir akraba çevresine indirgendiği, ilişkilerin üretime katılma ve ondan pay alma üzerinden siyasallaştırıldığı, her şeyin temelindeki ölçünün karşılıklı çıkar ilişkileri olduğu toplumsallığı ifade eder. Şehirde ilişkilerin soğuk olması ve geniş bir insan kesiminin ilişkisizlik durumu, özel mülkiyete dayalı çıkar ilişkilerinden kaynağını almaktadır. Özellikle günümüzde toplumsal sorunların odaklaştığı yeri ifade eden şehir toplumsallığı, çözümlemesi gereken bir toplumsallıktır. Özellikle kapitalizmle yaratılan şehrin insan ilişkilerinde açtığı yaraların derinliği tam bir kriz halini yaratmıştır.

Devletçi toplumla birlikte insanlığın tanıdığı yeni toplum sisteminin saptırmalarına karşı, komünal değerlerin bir arada oluşunu ifade eden şehir dışında kalmış toplum formunda, insanlık tarihinin tanıdığı farklı bir var olma tarzı oluşmuştur. Bu tarzın sonucunda ortaya çıkan direnişlerin yarattığı bilinçlenme, kabileden aşiretleşmeye aşiretten de aşiret konfederasyonlarına, giderek kavim, milliyet ve ulus dediğimiz düzeye kadar temel özelliklerini gizli ve açık yaşatarak devam ettirmiştir. Kabile, aşiret, kavim, milliyet ve ulus aynı etnik özellikler gösteren birlik biçimleridir. Devletçi toplumun kendini tanımlarken bu olguları kendisiyle başlattığı topluluk biçimleri şeklinde sunması doğru değildir. Devletçi toplumun bu topluluk biçimlerini geliştirmekten ziyade, üzerlerinde kendi toplumunu var etmek için kullanmıştır.

Dolayısıyla toplumun kendi içinde kazandığı formlar egemenlerin yarattığı bir gelişme değildir. Egemen toplum çıkarları gereği bu gelişmelerin herhangi bir aşamasında buna dâhil olmuş, ya bu yenilenmeyi kendi çıkarlarına göre derinleştirmiş, ya saptırmış, ya da teslim almanın malzemesi ha-

line getirmiştir. Devletçi toplumla insanlığın tanıdığı insanlık ayıbı eylemler, katliam, savaş, işkence ve yok etme, yayılmanın ve güç olmanın temel yöntemleri olarak bu direnişler bastırılırken geliştirilmiştir.

Devletçi toplum kölecilik biçiminde doğmuş, feodal tarzda olgunlaşmış, kapitalizm ile zirveye varmış ve günümüzde kaosu yaşar hale gelmiştir. Devletçi toplumun köleci ve feodal formları, toplumsallaşmanın temel özelliklerine dayanarak, toplumun özelliklerini dar bir toplumsal kesimin çıkarlarına göre kullanma yöntemlerini esas almıştır. Toplumu topluma hapsetme, bireyi toplum içinde boğma yöntemleri bu toplumsallık formlarında gelişmiştir. Kapitalizm ise toplumu ve toplum bireyini yiyen bir karakterde geliştiği için, özgün değerlendirilmesi gereken bir toplum biçimidir. Toplumsallaşma insanın var olma biçimi olduğu için, sistem olarak kapitalizm köleci ve feodal toplumdan daha tahripkâr rol oynamaktadır. Önü alınmazsa, insanlığın ve doğanın sonunun gelebileceği tartışılmaktadır. Bu, kapitalist devletçi toplumun var olma biçiminin bir sonucudur. Devletçi toplumların form değişikliği görece bir yumuşamayı yaratmış gibi gözükse de, bu durum insanın insan olma gerçeğinden yaşadığı uzaklaşma ve devletçi toplumu kabullenmesiyle ilişkili bir durumdur da. Devletçi toplum zihniyeti kökleştikçe, üst toplum bazı yöntemlere gerek duymadan, toplum kendiliğinden ona uyum gösterir; çünkü korku, irade kırma, esir alma, köleleştirme zihniyette başarılmış ve artık 'yaşamın temel değerleri' olmuşlardır. Bu zihniyetin yarattığı tahribatlardan dolayı günümüzde devletçi toplumun Bio-iktidar aşaması tartışılmaktadır.

Şimdiye kadarki tanımlamalarımız daha çok toplum formunun köleci aşamasına çağrışım yapar içerikte oldu. Bu yaklaşım köleci toplum biçimi ilk devletçi toplum olduğu, devletçi toplumu en sade biçimde tanımlama imkânı verdiği içindi. Ayrıca feodal toplumun aynı geleneği zaman ve mekân içinde farklılaştırması çok şeyi değiştirmemektedir. Şehirde köleleşme tam sağlandıktan sonra, tanrısını alıp şehir surlarının dışına gitmiş bir topluluğun ve bireyin farklı bir yaşam tarzını esas alması düşünülemez. Çünkü 'tanrı insana şah damarı kadar yakındır' denilmiştir. Sağ ve sol omuzlarda tutanakçı melekler tüm eylemleri yazmakla görevlendirilmiştir. Tüm tanrılar tek bir tanrıda dile getirilerek nefes alma imkânı yaratmış gibi görünse de, 'her şeyi gören ve bilen tanrı' korkusu çok önemli bir otorite olarak her yerde vardır. Bu tanrısal tanımlama ile büyük kişilikler ve imparatorlar güçlü bir otorite olarak tanrısallığın somut ifadesi biçiminde toplumsallık üzerinde kılıç sallamaya başlamışlardır.

"Doğal topluma karşı zihniyet dönüşümü derinleşerek feodal toplum sisteminde de devam etmektedir. Analitik zekâ yoluyla büyük açılımlar sağlanmıştır. Hem dini hem felsefi düşünce biçimi yeni toplumun hâkim zihniyetini oluşturmaktadır. Her iki düşünce biçimi eski toplumun dönüşen unsurlarında tekrar hâkimiyete geçmektedir. Nasıl ki Sümer toplumu neolitik toplumun değerlerini kendi yeni sisteminde sentezlemişse, feodal toplum da hem eski sistemin içyapılarındaki, hem de dış çevrelerindeki ezilen sınıflarla direnen etnisitenin manevi değerlerini sentezlemiştir. Bu süreçte pratik akış belirleyicidir. Pratik bir anlamda zamanın bir güç gibi oluşturucu varlığıdır. Zaman, oluşan pratiktir. Zihniyet mitolojik özelliklerini dini ve felsefi kavramlarla yenilemektedir. Yükselen imparatorluk gücü zayıf ve güçsüz çok tanrı yerine, evrensel gücü temsil eden en büyük tanrıya doğru bir evrim biçiminde yansıtılmaktadır. Maddi hayatta olup bitenler zihniyette de karşılığını bulmaktadır. Birbirini karşılıklı güçlendirme vardır. Dinlerde çok tanrılığın yerini tek tanrıya bırakması bu süreçle ilgilidir. Binlerce yıllık devlet pratiği artık tanrı-kral kavramını aşındırmıştır.

"Mitolojik varlıklar olarak başlayan tanrılar serüveni, her buyruğu kesin bir yasa olan Allah'ın varlığıyla sona ermiştir. Artan toplumsal pratik doğayı daha fazla tanımış, doğal süreçleri bilimsel olarak tanımlamaya başlamıştır. Dolayısıyla feodal sistemin zihniyet yapısı artık 'dünya işi ayrı, din işi ayrı' noktasını esas alma noktasına gelmiştir. Tanrının yeryüzü elçileri, gölgesi, insanlığın zihniyetine daha uygundur. İnsandan tanrıya inandırmak zordur. Tanrının insan, insanın tanrı olamayacağı bütün gelişkin dinlerin vardığı bir sonuçtur. Doğayı izah tanrısal kavramlarla değil, akıl kavramlarıyla geliştirilecektir. Dünyevi ve ahiretsel yaşam iyice ayrıştırılacaktır. Fakat yine de insanın tüm hareketlerini kontrol eden, iyi ve kötü amellere karşılığını veren bir tanrı anlayışı varlığını güçlü biçimde korumaktadır. Aslında merkezileşen soyut devlet kurumunun bir yansıması tanrı kavramıyla yoğun iç içe geçirilmiştir.

"Feodal devlet toplumunun siyasal ve askeri kurumlaşması da benzer bir olgunluk sürecini temsil edecektir. Devlet kendinden son derece emindir. Tanrının yeryüzündeki en kutsal varlığıdır. Askerleri de Allah'ın savaşçılarıdır. Kutsallık maskesi iyice oturtulmaktadır. Birinci kuvvet politik, ikincisi dini temsilci, üçüncüsü asker, dördüncüsü bürokrasidir. Devletin temel kurumları iyice oturmuştur. Hanedanlar gelip gitmekle birlikte,

devlet kurumsal değerinden bir şey yitirmemektedir. Esas olan hanedanlar değil kurumlardır. Kişiler için de aynı durum geçerlidir. Yeryüzü yine hükümranların tanrı tarafından bağışlanmış mülkleri olarak düşünülmektedir. Kullar buna rıza göstermeli, hatta sürekli şükretmelidir. Savaşlara kutsallık yaftası geçirilmiştir. Bu, tanrısal düzen adına yapılmaktadır. Eşitlik ve özgürlüğe, insanlığa bir bütün olarak hitap edilmesine rağmen, ganimet ve haraç temel sömürü kurumlarıdır. Bu yönüyle klasik köleliği sürdürmektedir. Orduları daha düzenli ve sürekli kılınacak biçimde hazırlanmaktadır. Maiyet savaşçılığından kurum olarak orduya çoktan geçilmiştir. Pers, Helen ve Roma ordu sistemleri esas alınarak, ortaçağın nicel ve nitel olarak daha büyük orduları kurulmuştur. Süvari ve kılıç bu dönemin ordu simgeleridir. Şövalyelik kurumu, tüm haşmetiyle dönemini yaşamaktadır.

"Bürokrasi kurumlaşmıştır. Bakanlar ve memurların statüsü belirlenmiştir. Askeri ve ilmiye sınıfları ayrımlanmıştır. Vergiler sağlam esaslara bağlanmıştır. Haberleşme-istihbarat kurum olarak yaygınlaşmıştır.

"Savaşlar bir üretim biçimi olarak düşünülmektedir. Fetihler önemli kâr kaynaklarıdır. Yeni toprakların fethi, yeni artık-ürünler demektir. En güçlü devlet, en iyi savaşan ve fetheden devlettir. Kan ve sömürü ile beslenme sınır tanımamaktadır. Allah adına savaş ancak bütün dünyanın fethiyle tamamlanabilir. Bu ise evrensel ve sonsuz cihat anlamına gelmektedir. Devletçi sistemin bundan daha fazla açılması, dolayısıyla olgunlaşması olamaz. Büyümenin son aşamasına gelinmiştir. Bu ise, devlet kurumunun tarihsel süreç içinde olgunluk aşamasına erişmesi demektir. Bir sonraki süreç ancak kriz durumu olabilir.

"Toplumsal yaşamda kulluk Allah'tan gelen doğal bir durum sayılmaktadır. Kulluk terimi yaşamın doğuştan halidir, sonradan olma bir şey değil. İnsanlar kul olarak doğar ve ölür. Kulluk dışında başka bir yaşam biçimi düşünülemez. Bir Allah vardır, bir de kulları. Aradaki melek ve peygamberler emirleri getiren elçilerdir. Sosyoloji diline çevirirsek, Allah kurumsallaşmış soyut devlet otoritesini temsil etmektedir. Melekler memurlar ordusunu, peygamber ve baş melekler ise bakanları, üst bürokrasiyi simgelemektedir. Toplumun yönetilişi korkunç bir simgeler sistemi'yle sağlanmaktadır. Görünür yönetimle simgesel yönetim arasında sıkı bir ilişki vardır. Yönetimin simgesel yanı ile somut yanı arasındaki bağı çözmeden, sağlıklı bir toplum kavrayışına ulaşılamaz. Toplumun çıplak yönetimini anlamak istiyorsak, üzerindeki panteon -tanrı

sistemi- perdesini kaldırmak gerekir. O zaman görülecektir ki, bin yıllardır kutsallık adı altında baskıcıların ve sömürücülerin çirkin ve zalim yüzü gizlenmiştir.

"Toplumsal kulluk sadece sınıfsal bir olgu değildir. Despot dışında -o da sistemin tutsağıdır- herkes, tüm toplumsal sınıf ve tabakalar bağlanmıştır. Köleci sistemden daha derinlikli gizlenmiş bir boyun eğdirmecilik düzeni vardır. Yumuşatma, sistemin derinleşmesi anlamına da gelmektedir. Toplumun temel paradigması, öncesi ve sonrası olmayan bir kulluk sistemidir. Ezelden ebede -bu iki kavram daha çok daha çok olgunluk dönemi devletine aittir- kadar düzen olduğu gibi sürecektir. İmtihan ve değişme yeri öte dünyaya ilişkindir. Sisteme sadece fiili kalkışma biçiminde değil, ruhen ve fikren karşı olmak bile en büyük günahtır. En iyi kulluk mutlak itaat etmesini bilen için erdemin, yetkinliğin ta kendisidir. Doğal toplumda ve olumlu hiyerarşi dönemindeki kahramanlık çağlarında topluluğa en iyi hizmet eden yaratıcılar, kulluk çağında tanrıya -efendilere- karşı en tehlikeli, günahkâr ve cezalandırılması gereken şeytani kişilikler olarak lanetlenmektedir. Şeytanilik kavram olarak köleliği reddeden insan grupları için geliştirilmiştir. Ortadoğu kökenli bu kavram, sistemle bütünleşmeyen halk grupları için kullanılmaktadır. Bu yüzden tek tanrılı dinlere girmeyen Kürtlerin doğal yaşam geleneklerine bağlı kesimlerine 'şeytana tapanlar' denilmektedir. Bu Kürt kesiminin şeytanı kutsaması oldukça anlamlıdır.

"Olgunluk döneminin kulluk sisteminin gözünde dünya her an günah işlenecek bir yerdir. Yaşamdan kaçınmak gerekir. Ne kadar yaşamak istersen, o kadar günaha girersin. Her şeyiyle ölüme hazırlanmak en mükemmel yaşam biçimidir. Bu yaklaşım doğayı hiç yaklaşılmaması gereken bir ölü maddesi gibi görürken, peşinen yaratıcılığı imkânsızlaştırmıştır. Canlı doğa anlayışı kullar için düşünülemez. Aslında bu sistematiğin doğuşunda dehşetli baskı ve sömürü izleri vardır. Bugün bile Ortadoğu toplumunun kendine gelememesinin en temel ruhsal nedeni doğaya bu tür yaklaşımıdır. Buna karşılık efendiler dünyası için yeryüzünde cenneti aratmayan cıvıl cıvıl bir dünya vardır. Onlar ve aynı adları -Rab- taşıyan tanrıları -yönetim kavramları-, gayet hoşnut bir biçimde yaşamlarını 'bin bir gece masallarına' denk yaşamaktadır. Bin bir gece masalları ortaçağın olgun devlet sisteminin mitolojik anlatımıdır.

"Kadının kafesteki durumunda sadece sesin ve süsün geliştirilmesi anlamında değişiklikler vardır. Köleliğin inanılmaz boyutlarda derinleştirilip gizlen-

mesi söz konusudur. Ortaçağın kadını cinsiyetçi toplumun ikinci büyük kültürel kırılmasına uğratılmıştır.

"Çocuk ve gençlerin durumu da daha çok kadına benzemektedir. Genel kulluk düzeni doğal çocuğun daha yedi yaşına basmadan ruhunu adeta kesmiştir. Delikanlılık çağı sistemin olağanüstü eğitici yöntemleriyle dört dörtlük bir uydu kişilik üretmektedir. Tüm davranışları önceden ayarlanmıştır. Kelimeler düzeyinde bile özgürlük düşünülemez.

"Bir bütün olarak bu dönemi toplumun ruhen, fikren silinmesi olarak değerlendirebiliriz. Sadece üst toplumun 'Allah, nal ve kılıç' sesleriyle gümbürdeyen sesi vardır. Tüm destanlarının öldürme ve fethetme üzerine kurulu dramatiği vardır. Bu tablo belki abartılıdır. Ama dönemin ruhsal gerçeğini özüne uygun biçimde yansıtmaktadır. Arkaik köleliğin yerini daha oturaklı klasik kölelik sistemi almıştır. Devlet ve temsil ettiği toplum en üst aşamasında, olgunluk döneminde yaşamaktadır. Sisteme ilişkin tüm temel kavram ve kurumlar oluşturulmuştur. Cami, kilise ve havra her gün sistemin kutsamasını ezan ve çanlarla ilan etmektedir. Bundan sonra gelişme gücü gösterecek kapitalist devlet her ne kadar daha güçlü gibi görünse de, özünde genel kriz sürecine girecek toplumun son aşamasını teşkil edecektir. Bilindiği üzere en görkemli dönemlerin ardılı krizli çözülmeler dönemidir. Doğanın bu genel yasası toplumsal süreçler için de fazlasıyla geçerlidir."

"Kapitalist toplum sistemine daha kapsamlı ve bütünlüklü bir teorik perspektiften bakıldığında, insan toplumu içine sızmış en istimrarcı öğeler toplamı olduğu görülür. İstismarcılık, her şeyi anında çıkarına dönüştürme fırsatçılığı olarak değerlendirilebilir. Fırsatçılığın sanat düzeyinde geliştirilmesidir. Hedefi öncelikle maddi değerlerdir. Ancak maddi gelişmeye hizmet ettiği oranda manevi değerler diyebileceğimiz fikir, inanç, sanat değerlerine yönelebilir. Toplumsal olgu adına ne varsa hepsinden bir kâr beklemek temel felsefesidir. Verili olan ister doğal komünal olsun, ister hiyerarşik-devlet değerleri olsun, istismar etmede ayrım tanımaz. Toplumsal bünyeye girmiş aç kurt veya kanser virüsü benzetmesi bu niteliğiyle ilgilidir. Ağacın kurdu ağaçtandır benzetmesini de çağrıştırır. Benzetmelere dayanarak yine belirtmeliyiz ki, kurt tüm sürüye dalmadıkça, virüs bünyeyi sarmadıkça, kurtçuk ağacı devirecek kadar kemirmedikçe, kontrol altında tutularak ilgili olgular varlığını sürdürebilir. Hâkim sistem haline gelmeyle birlikte aşırı biçimlere kaydığında -doğasında bu var-, kapitalizm en tehlikeli aşa-

mada sayılır. Faşizm ve totalitarizm denen olgu budur. Bu durumda toplumda sürekli savaş durumu yaşanır. Sadece birinci ve ikinci dünya savaşları gibi küresel resmi askeri savaşlar değil, daha vahimi toplumun içinde tüm kurum ve ilişkilerinde savaş yaşanır. "İnsan insanın kurdudur" denen mantık tam işlemeye başlar. Savaş eşler, çocuklar ve tüm doğal çevreye kadar yayılır. Atom bombası bu gerçekliğin sembolik ifadesidir. Toplumun tümünde içten içe yavaş yavaş ama sürekli bir atomlama yaşanır.

"Ulusal devlet ve küreselcilik sürecine baktığımızda durum daha somuttur. Ulusal olguyu aşırılaştırıp devleti tümüyle ele geçirdikten sonra, önce güç kazanmış olan birey adeta 'karıncalaşma' dönemine girer. Rönesans'la büyümüş insanlık -hümanizm- ve birey tersine bir sürece konu olur. Adeta saldırı hedefi haline gelirler. Bu gerçeklik bile tek başına kapitalizmle Rönesans değerleri arasındaki aykırılığı göstermeye yeterlidir. Kapitalist büyürken birey küçülür. Hümanizm içi boş bir kavrama veya küreselcilik adı altında büyük şirketlerin azgın fetih savaşları karşısında utanılacak bir kavrama dönüştürülür. Ulusal devlet dışındaki tüm diğer kurumlar eritilmesi, sömürgeleştirilmesi gereken olgular haline gelir. "Hiçbir değer ulus-devletten daha yüce olamaz" ilkesi bu hale getirilmekle, hiçbir çağ devletinin ulaşamayacağı bir kutsallık zırhına bürünür. Her şey milli devlet için! Aslında milli devlet kisvesi veya kurnazlığı altında her şey kapitalist içindir. Devlet, özellikle ulusal devlet, o kadar kestirmeden kâr, aşırı kâr getirme sihrine sahiptir ki, ulus-devlet ideolojisi olarak milliyetçilik, hiçbir mitolojik, felsefi ve dini kavrayış ve inancın erişemeyeceği boyutlarda bir inanç ve iman akımı haline getirilir. Tüm ilgili gözleri ve yürekleri adeta kör eder. Milli gerçekliğin abartılmış figürleri dışında hiçbir değer anlamlı gelmez. Kutsallık yalnız milli değerlerin abartılmış unsurlarında gizlidir. Buna karşılık yurttaş olarak birey adeta ortaçağ tarikatlarına üye yapılır gibi, 'devlet tarikatına' bağlanmaya çalışılır.

"Yurttaşlık gerçeği çok iyi çözümlemesi gereken bir kavramdır. Aslında ilk ve ortaçağlardaki birey-devlet bağı olan köle-serf ilişkisinin yerine ikame edilmiştir. Bir nevi burjuvaziye -devlete- kölelik ilişkisine dönüşümü ifade eder. Devlet yurttaşlığı, kölenin modern biçiminin düzene hazırlatılmasıdır. Bu, burjuva sınıfı için işe yarar hale getirilmiş bireydir. Asker, vergi başta olmak üzere birçok yükümlülüğe konu olur. Devlete ve egemen sınıfa ihtiyacı olan gücü doğururlar. Çocuk yapma burjuvazi için masrafsız bir iş haline dönüş-

türülmüştür. Lafta her ne kadar ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel haklarından bahsedilse de, özünde bu hakları kullanan ezici biçimde egemen sınıftır.

"Kapitalizmin bilim ve sanata el atışı daha vahim sonuçlar doğurur. Genelde bilim ve sanat devlet iktidarının bir aleti kılınmıştır. Kapitalizmle birlikte iktidar-bilme işi, bilim devriminin gücüyle görülmemiş boyutlara varmıştır. Bilim ve sanatın tekelleştirilmesi korkunç bir egemenlik ve sömürü gücüne yol açar. Bireyi istediği gibi şekillendirme, yararlanma imkânını verir. Sadece zihniyet yapısını, temel paradigmaları kendi özel dünyasına göre dönüştürmekle kalmaz, "At gözlü ve tekne yürekli yapar." Bu göz ve yürekle insanlar en sığ, menfaatçi, egoist, nemelazımcı, zalim, duygusuz, soyut, robotumsu varlıklar haline getirilir. Rönesans'ın cıvıl cıvıl, canlı kutsal dünya ve insanın bakış açısı, yerini böylesine gri, cansız, kutsallığını yitirmiş, derin heyecan ve merak uyandırmayan, gergin ve bezgin bir dünya ve toplumsal ortama bırakır. Toplumun emekçi-ücretli kesimleri adeta yumurtlayan tavuğa dönüştürülmüştür. Yaşamın tek anlamı olan yumurtlayacak bir yemle -ücretle- talim ettirilir. Eko-insan tipi karın doyurma üzerine her şeyini kurgular. Daha vahimi, sistemin tarihte en büyük işsiz bırakma yeteneğidir. Sürekli ucuz işçi için işsizler ordusunu büyütür ve hazır tutar. Burjuva-işçi ilişkisi öyle bir duruma getirilir ki, başlangıçtaki isyancı işçi kuzu gibi, efendisine ortaçağ serfinden daha bağımlı hale getirilir. İşçi, adına devrim düzenlenen bir sınıf olmaktan çıkar; büyük işsizlik ve daha düşük ücret tehlikesi karşısında patronuna bağlı kölelere özgü uydu bir kişiliğe dönüşür. Bu durumda işçi kendi başına bir değer değil, patronun, kurumunun bir ekidir. Onlar neyse o da odur."

Devşirme: Herhangi bir şeyin orjininin bozularak başkalaşıma uğratılmasıdır. Belirtilen yöntemle herhangi bir oluşun veya varlığın karşıtına dönüştürülmesi durumudur.

Devşirme yöntemi çoğunlukla Türk devlet geleneği içinde anılan ve kullanılan kurumsal bir yöntem olarak bilinir. Siyasal amaçlar için kullanılan sistemli bir eğitim yöntemidir. Geliştirdiği özgürlük ve demokrasi mücadelesi ile Türk devlet geleneğini her yönüyle büyük bir çözülmeye ve çözümlemeye tabi tutarak teşhirini ve de-şifrasyonunu sağlayan Önder Apo, devşirme yöntemi ve kurumunu birçok açıdan ele alarak değerlendirmeye tabi tutmuştur. Değişik zamanlarda geliştirdiği bu değerlendirmelerde devşirme kurumunun Türk devlet geleneği içinde kul-lanılma şeklini ve rolünü şu şekilde dile getirir:

"Selçuklu ve Osmanlılar'da bu sistem son derece geliştirilir. Medrese sistemi ve bu konuda da Yeniçeri ocağı sistemi, imparatorluğun sivil ve askeri idare için devşirme usulü ile tüm halkların en yetenekli çocukları daha ana kucağındayken alınır, özel olarak burada eğitime tabi tutulurlar. Bunlar hangi ailenin çocuğu olduklarını unuturlar. Hangi ulusa mensup olduklarını bilemezler. Gözlerini bu iki ocak arasında açmışlardır. Buna bir de resmi tarikat ocaklarını eklersek, buralara alınan ve yoğunca eğitilen kişiler, gözleri iktidarın kendilerine gösterdiğinden başka bir şey görmeyen, tamamen gösterilenleri yiyip içen, bununla büyüyen kişiler haline gelirler. Dönemin en güçlü ordu çekirdeğini ve sivil yönetimini oluştururlar. Şeyhülislamlar, kadılar, paşalar sürekli bu ocaklarda yetiştirilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 600 yıla yakın bir dönem, eğitim sistemi bu tarzda işler. Denilebilinir ki, Osmanlı İmparatorluğu gibi tamamen yağmaya, çapulculuğa dayanan, görülmemiş baskının, kelle koparmanın uygulandığı bu iktidarın, en sadık bendeleri böyle oluşturulur. Liberal özgürlükçü düşünceye en ufak yer verilmez. Gökte Tanrı, yerde onun vekili sultan ve onun sadık bendeleri, kulları olan bürokrasi ve serfler yığını vardır. Bunda okul sisteminin büyük rolü vardır. İmparatorluğun işleyişinde bu sisteme verilen rol çok fazladır. Çok sıkı bir ayıklama, yıllarca süren bir eğitim ve yaşam içinde sürekli daha da yetkinleştirmeyle İmparatorluk kadrosunu oluşturur."

Belirtilen içeriği ile devşirme kurumunun sadece geçmişte kalan bir kurum değil özellikle günümüze taşan boyutlarıyla Türküye cumhuriyeti gerçeğinde de varlığını sürdürdüğünü ise, "Şu anda resmi devlet temsilcileri, ne kadar Osmanlı döneminde yeni devşirme varsa onların torunlarıdır. Demirel bir Balkan, Yugoslav dedenin torunudur, Evren öyle bir Balkan göçmenidir, bilmem Kozakçıoğlu Abaza'dır, Güreş Çerkez kökenlidir. Bütün bunlar Yeniçeri artıklarıdır. Biliyoruz, etkili paşaların hepsi farklı milliyetlerden olmadır. Yalnız bunların kendi milliyetleriyle de bağlantıları yok."

Yine bir başka değerlendirmesinde devşirme kurumunun belirgin bir rol oynadığı Türk devlet geleneğinin anti- demokratik yapısıyla bağlantısını da şu şekilde dile getirir: *"Avrupa'daki devletlerin oluşumunu göz önüne getirelim: O devletlerin halklarıyla, milliyetleriyle ilişkileri olduğu için fazla despot olmaya, anti-demokratik olmaya ihtiyaçları yok. Türkiye'nin halkla, halkın demokrasisiyle fazla irtibatları olmadığı için, devlet despotizme ağırlı vermek zorunda. Çünkü*

ancak ona dayanarak yaşayabilir. Şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisi böyle. Devşirme olmaları bu tezi güçlendiriyor. Milliyet bağı yok, halk bağı yok, onun için hep devletçi olacaklar, hep şoven milliyetçi olacaklar. Yöntemleri de hep faşizme giderek yaklaşacak, olan-biten de biraz budur.

Türk devlet geleneği içinde devşirme kurumunun özellikle milliyetçilikle bağlarını da ele alan Önder Apo, ***"Devşirme usulü olanlarda biraz da Yeniçeri olayını göz önüne getirelim; çeşitli halkların yedi yaşındaki çocukları devşirtiliyor, getirilip Yeniçeri kurumunda eritiliyor. Biraz köksüz, milliyetsiz bir ocaktır Yeniçeri ocağı ve biliyorsunuz bu ocakla Osmanlı yaşatıldı. Cumhuriyet dönemindeki de buna benzer bir devşirme olayı oluyor. İçinde çeşitli milliyetlerden insanlar var. Kürtler de var bunların içinde. İnönü gibi birçok Kürt var, Arap kökenli var, Balkan halkları kökenlisi var. Hepsi adeta Türkiye Cumhuriyeti somutunda bir Yeniçerileşmeyi yaşıyorlar. Bunlar halk gerçeğinden kopuk olacaklarına, tam tersine ona karşı savaşacaklarına, bir bağlantı olsun diye söylüyoruz ve bence ilişkisi vardır. Bu kadar devşirme bir yere geldi mi, bunların milliyetçilikleri demagojiktir. Bu çok önemli bir husus!"*** diyerek, devamla kelimenin tam da anlamıyla bu demagojik milliyetçiliğin halk, millet gibi toplumsal kategorilerle ilişkilerini de şu şekilde dile getirir: ***"Türk milliyetçiliği, Türk halkına hizmet için kurulmuş bir milliyetçilik değildir. Dağdaki Türkmen'e, yine ezilen işçi sınıfına, köylülüğe, yoksul köylülüğe hizmet ettirilmek için ortaya çıkarılmış bir milliyetçilik değildir. Tam tersine, araştır, işte Kafkasya'dan gelmiş birkaç tane asilzade vardır, Balkanlardan sökülüp atılmış birkaç tane paşadır, yine beş çocuğu vardır, onların milliyetçiliğidir, "Türk milliyetçiği." Yine devletin Yeniçeri devşirmesi temelinde yetişmiş bazı paşalar vardır. Onların paşalık çıkarı temelinde kurulmuş bir milliyetçilikle karşı karşıyayız. Yani çok azınlık milliyetçiliği diyebileceğimiz, çok gayrı milli diyebileceğiniz bir milliyetçilik aslında. Yani hakiki, gerçekçi bir Türk milliyetçiliğiyle alakası yok."***

Devamla geliştirdiği değerlendirmelerde özellikle günümüz açısından da yoğun tartışma konusu olan tarikatçılığın özellikle Kürt gerçeğinde devşirme kurumuyla devlete nasıl ilişkilendirildiğini ve devletin siyasal amaçları konusunda nasıl kullanıldığını da şu şekilde ortaya koyar: ***"Nakşîciliğin çok çeşitli kollarını örgütlüyorlar, Süleymancı tarikatının örgütlüyorlar, Nurculuk çok çeşitli kollar halinde örgütlendiriliyor. Tarikatlar sayılmayacak kadar çoktur, gözle gö-***

rülenleri saymaya kalksak belki de kırk tane tarikat örgütlendirilmiştir Kürdistan'da. Her birisi elli bin çocuğu baştan çıkarırsa, Kürdistan'da çocuk kalmaz. Adeta aralarında parsellemişler. On yaşından itibaren kökenini unutturacaklar. Yeniçeri ocağı da Bektaşi tarikatındaydı. Şimdi de aynı o dönemdeki devşirmeler gibi, bu çocukların hepsini tarikat ocaklarında eğitmişler, baştan çıkarmışlar. Toprağına yabancı, halkına yabancı, sınıfına, ulusuna yabancı hale getirilmişlerdir. Ortaçağ'dan daha geri ve tutucu ocaklar! Bizim en değerli yoldaşlarımızın kardeşlerini bile bu temelde karşımıza çıkartmışlar. Muazzam kitle temelimiz olması gereken gençlik de baştan çıkarılıyor. Din silahı vasıtasıyla bunlar geliştiriliyor."

Devşirme kurumunu her boyutuyla çözümlemiş olan Önder Apo'nun, özellikle Türk devlet geleneğinin ve en çok da devşirme kurumunun muhatabı durumunda kalan Kürt halk gerçeğine yansımaları konusunda yaptığı oldukça geniş tespitler bulunmaktadır. Devşirmeciliğin Kürt gerçeğine yansımalarını özellikle devlet kadrosu haline getirilmiş kişilik şekillenmeleri bazında değerlendirdiği bir tespitinde; ***"Yine en çok özel savaşın konusu olmuş Dersimdeki halk gerçekliğimiz üzerinde durulursa, durumlar daha iyi anlaşılabilir. Yeri geldikçe de üzerinde durmak gerekir. Tam bir özel savaş dayatılmıştır. Bu insanlar öyle korkutulmuştur ki ve bu korku sonrasında öylesine TC'ye ve Kemalizm'e tapınma durumuna getirilmişlerdir ki, bugün Kürdistan'da özel savaşı yürüten komutanlardan Korgeneral Hulusi Sayın bile Dersimli'dir. Bu tip, bugün, özel savaşın ikinci adamıdır.***

Sadece sindirtmekle kalınmamış, aynı zamanda müthiş bir korku egemen kılınmıştır. Bu bir Osmanlı yöntemidir. Örneğin Yeniçeriler, aslında katledilen kesimlerin devşirme çocuklarıdır. Fakat bunlar daha sonra öyle sahte tarzda Müslümanlaştırılıyor, Osmanlılaştırılıyorlar ki, en canavar yöneticiler bunlar kesiliyorlar. Kuyucu Murat Paşa bunlardan birisidir ve kırk bini aşkın insanı kuyulara doldurmuştur. Buna artık "sonradan Müslüman olma"mı denilir, "sonradan Türk olma mı" denilir, ne denilirse denilsin, bu bir gerçektir. Aslında öz Türklük öyle bir olay değildir. Öz Türkler, yani Türkmenler, ayrı bir kategoride ele alınmalıdır. Bugün Türkmen boyları, halen Toroslar'da bulunurlar ve onların bu yabancı Türkleşmeyle, yani sahte Türkleşme ve sahte Müslümanlaşmayla da alakaları yoktur. Halk olarak onları değerlendirebiliriz. Paşa bey takımı kesinlikle gâvur kökenli Müslümanlar veya gavur kökenli Türklerdir. Aslında

ikiyüzlüdürler ve tamamen sömürü temelinde ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla komplocu ve katliamcıdırlar. Osmanlılarda bu çok meşhurdur." demektedir.

Dicle-Fırat Havzası: Mezopotamya diye tabir edilen toprakların iki yanından geçen Ortadoğu'nun en büyük iki nehri. Diyarbakır'ın Dicle ilçesinde doğan Dicle Nehri, Botan Çayı, Zap, Hézil gibi kendisine katılan irili ufaklı onlarca dere ve çayla birleşerek, Irak-Suriye sınırından Irak topraklarına giren, Irak'ın Basra kentine varmadan Fırat Nehri'yle birleşen ve Şat tül Arap'ta Basra Körfezine dökülen, debisi yüksek bir nehirdir. Dicle Nehri Havzası çok önemli uygarlıklara yerleşim alanı sunmuştur. Bunlardan en önemlisi Ergani'de bulunan Çemé Koté Ber (Çayönü) antik yerleşim alanıdır. Yapılan kazılardan elde edilen sonuca göre Çayönü tespit edilen en eski yerleşim birimidir. Bu yerleşim biriminin bir köy biçiminde ve insanlığın ilk toplu yaşadığı yer olduğuna dair arkeologların yaptıkları değerlendirmeler mevcuttur. Yine bu antik köy alanında yapılan kazılarda, bu alanın ilk tarım yapılan alanların başında geldiği tespit edilmiştir. Bu antik köy alanında bulunan buğday taneleri üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, buğday tanelerinin 11 bin yıllık olduğu sonucuna varılmıştır ki bu, bulunan en eski buğday tanelerinden 2 bin yıl kadar daha eski olduğu anlamına gelmektedir.

Yukarı Mezopotamya'da Dicle Nehri Havzası'nda Çayönü'nden başka onlarca antik yerleşim yeri mevcuttur. Bu yerleşim yerlerinin tarihleri de çoğunlukla M.Ö. 10 binli yıllara dayanmaktadır. Bu tarihler dikkate alındığında Neolitik toplumun buralardan başlayıp geliştiği rahatlıkla söylenebilir. Yapılan değerlendirmeler de zaten bu temeldedir.

Aşağı Mezopotamya'da da benzer türden onlarca uygarlık merkezinin olduğu kazılarla tespit edilmiştir. Eridu, Nippur, Kiş vb. antik Sümer kentleri de Dicle Nehri Havzası'nın bu bereketli toprakları üzerinde kurulmuşlardır. Daha Güney'de, Fırat ile Dicle nehirlerinin birleşmesinden ve Basra Körfezi'nde denize dökülmesine kadar da en azından bir o kadar daha antik Sümer kenti mevcuttur. Ur, Uruk, Eduba vb. tarihi kentler bunlardan sadece birkaçıdır.

Fırat Havzası, insanlığın gelişimi açısından Dicle'den geri kalmaz. Fırat Dicle'den daha uzun ve debisi daha yüksek bir nehirdir. Erzincan sınırlarında doğan Karasu'dan kaynağını alan, onlarca irili-ufaklı dere ve çayla büyüyen Fırat Nehri, Türkiye'nin sınırlarını aşıp Suriye topraklarında uzun bir yol kat ektikten sonra, Irak topraklarına geçen ve Irak'ın Güney'inde Dicle Nehri'yle bütünleşip

Basra Körfezi'ne dökülen nehirdir.

Fırat Nehri Havzası insanlığın gelişimi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Nehir boyunca onlarca antik kent kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi Göbekli Tepe (Nevala Çori)'dir. Yapılan kazılar sonucu elde edilen bilgi; Nevala Çori'nin insan eliyle inşa edilen ilk yerleşim yerlerinden biri olduğu yönündedir. Yine kazılarda ibadet yapılan ilk mabetlerin burada inşa edildiği de tespit edilmiştir. Bu ilk antik kentlerin dışında onlarca tarihi kent de kurulmuştur. Peygamberler şehri diye bilinen ve bir dönem Helenlerin de yerleşip Edessa dedikleri Urfa (Sümercede Ur tepe anlamına gelmektedir), Dörtyol ağzı anlamına gelen Harran, Kargamış, Commangene Krallığına başkentlik yapan Samsat (Samasuta)vb. Kısacası her iki nehir ve havzası ve kapsadığı alan olan Mezopotamya, insanlığın doğuşu ve gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. İnsanlık bu nehir havzalarında doğmuş, Neolitiği burada yaşamış, ilk hayvanı, ilk tohumu burada evcileştirmiştir. Kürtler bu yaratım sürecinin en önemli unsuru durumundadırlar. Bu konuda Önderlik şunları belirtmektedir:

"Dolayısıyla neolitik toplumun çözümlenmesi sadece Kürtlerin tarihi açısından değil, tüm insanlık tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Doğrudur, yazılı tarih, yani tarihin kendisi Sümerlerle başlamaktadır. Ama Sümerler de her şeyini neolitik toplumdan, Dicle-Fırat'ın yukarı havzasından almışlardır. Tüm üretim teknikleri kadar, temel üstyapı kurumlarının ana kavramları da bu toplumda şekillenmiş olup Sümerlere geçmiştir. Bu gerçeğin de birçok kanıtına sahip bulunmaktayız. Kaldı ki, Sümerlerin adım adım Kuzey Mezopotamya'dan Güney Mezopotamya'ya yayıldığı tümüyle belgelidir. Demek ki, tarihin yazıya dayanmayan ama asıl kaynağı; neolitik devrimin merkezleri olarak Dicle, Fırat ve Zap ile kendilerine katılan kolların oluşturduğu en elverişli, ekin ve evcilliğe uygun, yabani bitki ve hayvanların anayurdu olarak dağ ve ovaların birleştiği yarı tepelik ovalar ve vadilerdir. Bu ova, vadi ve dağların sihri, tarih yaratmanın beşiği olmalarından ileri gelmektedir.

"Bölgenin ve halkının ilk bilinen adlandırmasını Sümerler yapmışlardır. Daha doğrusu, yazılı kaynaklardan bu hususları rahatlıkla çıkarabilmekteyiz. Neolitik toplumu yaratan, dıştan gelen bir kültür veya fiziki topluluk olmayıp, bölgede en eski dönemlerden beri yerleşik olan kültür ve yaratıcı olarak yerli gruplar olmaktadır. Otantik bir özelliğe sahiptir. Bütün tarihsel kayıtlar, MÖ 20 binlerde üst paleolitikten, MÖ 15 bin-11 bin

yılları arasında tüm mezolitik dönemden ve ondan sonraki neolitik toplumdan Sümerlere kadar, MÖ 11 bin-3 bin yıllarında kesintisiz yerleşik bir kültürün ve kabileler topluluğunun sürekli gelişme halinde olduğunu göstermekte ve kanıtlamaktadır. Zaten Sümerlerden günümüze kadar da, daha sonraki tarihi yazılı kayıtlardan bunu izlemek mümkün olmaktadır. Ortaya çıkan gerçeklik, bugünkü Kürtlerin ataları ve analarının, tüm bu tarih dönemlerinde bölgenin asıl kültür ve dil yaratıcıları olduğunu göstermektedir. Sümerlere kadar ki dönemde bölgede yaşayan tüm topluluklara Proto-Kürtler demek de mümkündür."

Dicle-Fırat havzası Mezopotamya'yı kapsamına alan Toros-Zagros dağ silsilesi arasındaki alanları içerir. Mezopotamya insanlığa beşiklik yapan bir coğrafyadır. Kavisli bu coğrafyaya Verimli Hilal denilmektedir. Önderlik Verimli Hilal'in insan yaşamındaki yerini; ***"Tarihe damgasını vuran neolitik toplum kültürü orijinal biçimini bu bölgede bulmaktadır. Doğu Akdeniz'den Zağros sıradağlarına, Kuzey Arabistan çöllerinden Anadolu Toroslarına kadar, özellikle Dicle, Fırat ve Zap sularının çıkış yaptığı dağ etekleri ve aralarındaki ovalık kısım, bu toplum tipinin şekillendiği ana merkezler olmaktadır. Tarihte bu bölgeye Verimli Hilal denmesi de bu özelliğinden ötürüdür. İnsanlık yaklaşık 10 bin yıllık bir sürede bölgenin yaratıcı rolüyle beslenmiş olmaktadır. Bir anlamda tüm bu zamanlarda Verimli Hilal dünya insan toplumuna önderlik etmektedir. Tarihte üç büyük kültürel yayılmanın bu bölgeden kaynaklandığı kanıtlanmış bulunmaktadır. İlk neolitik buluşların yaklaşık iki bin yıllık gecikmeyle Avrupa ve Asya'nın ortalarına ve Kuzey Afrika'ya MÖ 7 bin yıllarında yayıldığı anlaşılmaktadır. Buralarda ortaya çıkan neolitik araçların Verimli Hilal'dekiler ile çarpıcı benzerlik göstermesi bu gerçeği kanıtlamaktadır. Yayılmanın fiziki güçlerden ziyade kültürel yayılma biçiminde gerçekleştiği daha güçlü bir olasılıktır. Tel Halaf kültürü ise, yaklaşık 1000-2000 yıllık gecikmelerle Atlas Okyanusundan Büyük Okyanusa ulaşmaktadır. Üçüncü büyük yayılma Sümer uygarlığına dayanmaktadır. Sümer uygarlığı da yaklaşık MÖ 2000-1000 yılları arasında tüm bu bölgelere ulaşabilmektedir."*** Yapılan arkeolojik kazılarda, kültürlerin benzer niteliğinden bu gerçekliği tespit etmek kolaylıkla mümkün olmaktadır.

Önderlik bu durumu; ***"Kültürel yayılma sadece maddi üretim tekniğiyle sınırlı değildir. Özellikle Hint-Avrupa dil grubunun esas kaynağının, bu büyük devrimin gerçekleştiği Dicle-Fırat***

havzasının yukarı kısımları olduğu, kanıtlanan diğer bir gerçektir. Aryen dil ve kültür grubu da diyebileceğimiz tarihin bu en önemli geleneğinin tahminen MÖ 11 bin yıllarından itibaren bu ana kaynakta şekillendiği arkeolojik, etimolojik ve etnolojik kıyaslamalarla rahatlıkla kanıtlanmaktadır. Özellikle o dönemden kalma ve halen bölgede Kürtçe lehçelerinde kullanılan birçok kelime, kaynağın bu dönemde ve bu zamanda oluştuğunu göstermektedir. Aryen dili ve kültürü, esasında tarım ve hayvancılık devriminin ürünüdür. Bu devrimin yayıldığı tüm sahalar, ağırlıklı olarak bu kökenden türeyen dilleri konuşmaktadır." biçiminde özetlemektedir.

Dicle-Fırat Havzası insanlığın ilklerinin yaratıldığı, evrimleşme sürecin tamamlandığı bir alan olma özelliğiyle öne çıkar. Sulamış olduğu geniş alüvyonlu topraklar insanlığın gelişmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Diktatör: Hiç bir kural tanımayan, mutlak ve egemen olan, tüm iktidar yetkilerini eşinde toplayan ve bunu zorla uygulayan kişilere denir. Sınıflı toplum tarihi bir anlamda diktatörlük tarihidir. Doğal topluma karşı, karşı bir devrim olarak gelişen sınıflı, hiyerarşik ve devletçi toplum varlık koşulunu buna borçludur. Her dönemde egemen güçler kendi görüşlerini muhaliflerine dikte etmişlerdir. Buna uymayanlara da her türlü baskıyı uygulamışlardır. Baskılar, işkenceler, hapishaneler bunun uygulama alanlarıdır.

Diktatörlük siyasal sistemlerde çokça karşılaşılan bir yönetim modeli olmuştur. Diktatörlük aslında bir yönetim modeli değildir. Belli bir hukuka, parlamenter bir yapıya dayandırılmaya çalışılsa da, parlamento, kanun ve kurumların işletiliş tarzı yine diktatörün ya da diktatörlüğün istek ve iradesi doğrultusunda gerçekleşir. Dolayısıyla demokratik işleyiş görüntüsü biçiminde ortaya çıkan tüm uygulama ve biçimler, meşruiyeti ve hukuksal dayanağı olmayan diktatörlüğe meşruiyet kılıfı giydirmekten başka bir anlam taşımazlar. İmparatorun, monarkın, kralın, padişahın vb. tekçi, ağızlarından çıkan her sözün kanun hükmünde sayıldığı merkezileşmiş yönetim modellerinin, adı diktatörlük olmasa da, yönetim anlayışları itibariyle hiç de geri kalır yanları yoktur.

İktidarın sahiplenişi ve uygulanışı anlamında yeni bir model değildir. Bir veya birçok kişi tarafından denetimsiz yürütülen yönetim modeli olarak oldukça uzun bir geçmişe dayanır. Siyasi literatürde yukarıda sıraladığımız kavramlar gibi, aynı anlama gelen tiran da yer alır. Diktatörlük tiranlık gibi mutlak anlamda tek'i gerektirmez. Birden fazla kişi ve parlamentoya dayanan bir yapıyla da diktatörlük yapılması müm-

kündür ve çoğunlukla da böyle yapılmaktadır. Bunun çok sayıda örneği vardır. Kanun yapıcı olarak bir parlamentonun olması ve yine icracı bir kurum olarak yargının bulunması bu gerçekliği değiştirmemektedir.

Din: Din, değişik şekillerde tanımlanmıştır. Doğaüstü tasarımlar ve işlemler bütünü olarak tanımlandığı gibi, Fizik olayların fizikötesi (metafizik) yöntemlerle açıklanması olarak da tanımlanmaktadır. En genel anlamda bir yaratıcı güç ve bu yaratıcı gücün kadir-i mutlak iradesi temelinde evren, doğa, toplum ve insanın; bu dünya ve ölüm sonrası yaşama ilişkin sistematize edilmiş, derlitoplu düşünceler ve bu düşüncelerin ifadeye kavuşturulmuş halidir.

Evreni açıklama isteği her dönem insanının aklını kurcalayan temel yaklaşım olmuştur. Mitoloji, felsefe, bilim kadar din de evrenin nasıl oluştu arayışının sonucudur. Bir dönemki insan zihniyetini gösterir. Evreni soyut, maddi olmayan yollarla açıklamaya girişir. İnsan aklının gelişim düzeyinin bilimsel ve somut açıklamaya yetmediği noktada soyut ve fizikötesi açıklamaların gündeme gelmesi kaçınılmazdır. Din bu istek ve yaklaşımların bir ürünü ve sonucu olarak doğup gelişmiştir.

Dinin ilk gelişimi insan aklının gelişim düzeyiyle doğrudan bağlantılıdır. Bildiğimiz anlamda, yani bugünkü anlamda gelişmiş tek tanrılı bir din yaratımına bir çırpıda ulaşılamamıştır. Uzun bir tarihsel evrim ve bilinç düzeyinin olgunlaşmasıyla bağlantılı olarak bir dizi aşamadan sonra insanın bin yıllarına hükmeden tek tanrılı din ve tanrı yaratımına ulaşılmıştır. Din oluşumundan önce insan yaşamını animizm, fetişizm, totemizm gibi din öncesi dinsel oluşumlar önemli yer edinmiştir. Doğa olaylarının kavranma düzeyi bu dinsel yaklaşımların önemli bir kısmını sona erdirmiştir, ancak insanın evreni tanıma, bilme arayışı son bulmamıştır. Her soru yeni kovalamacaları, yeni arayışları gündeme getirmiştir. Mitoloji bu arayışın önemli bir sonucu ve zihniyet değişiminin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Artık olay, tanımlayamadığı doğa olaylarını tapınç konusu yapmanın ötesine geçmiştir. Tanrı yaratımı bir düzen arayışına yönelmiştir. Yani bu muazzam ve mükemmel düzen var olduğuna ve insanların yaşamını etkilediğine göre, bunun bir yaratıcısının olması kaçınılmaz bir doğru olarak biçim kazanır.

Doğa dini ya da totemcilik ilk toplumsal örgütlenme döneminin dinidir. Totem toplumun güç kaynağıdır. Totemsiz birey ya da dönemin toplumu bir hiçtir, kendisini ayakta tutabilecek, yaşatabilecek bir gücü de yoktur. Totemi yok edilen klan ya da topluluk ya yok olmuş ya da yok olmanın eşiğine getirilmiş demektir. Totem aslında sadece bir totem değildir,

o bir bilincin sembolleşmiş halidir. Tanrı, sembol, din ve toplum gerçekliği iç içedir. Birinden diğerini ayırt etmek mümkün değildir. Totem, "ilkel" çağlarda toplumsal bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkan ilk toplumsal bilinç şeklidir. Dolayısıyla bunu ilk toplumsal bilinç formu olarak değerlendirmek de mümkündür. Din konusunda oldukça kapsamlı değerlendirmeler de bulunan Önder Apo, ilk toplumsal bilinç formu olarak dinin oluşum ve gelişimini toplumsallaşmanı tarihi ile birlikte ele alır.

"Klan bilincinin sembolü totemdir. Totem belki de ilk soyut kavramlaştırma düzenidir. Totem dini olarak da değerlendirilen bu düzen ilk kutsallığı, tabu sistemini de oluşturmaktadır. Klan totemin simgesel değerinde kendini kutsamaktadır. İlk ahlak kavramına da bu yoldan ulaşmaktadır. Çok iyi bilincindedir ki, klan topluluğu olmazsa yaşam sürdürülemez. O halde toplumsal varlıkları kutsaldır ve en yüce değer olarak sembolleştirip tapınılmalıdır. Din inancının gücü de bu kaynaktan gelmektedir. Din ilk toplumsal bilinç formu oluyor. Ahlakla bütünlüklüdür. Bilinçten giderek katı bir inanca dönüşüyor. Artık toplum bilinci din formunun geliştirilmesi biçiminde olacaktır. Din bu özelliğiyle toplumun ilk temel hafızası, köklü geleneği ve ahlakın kaynağıdır. Klan toplumu pratiğiyle ne kadar bilinç geliştirse, bunu hep toteme, dolayısıyla kendi yeteneğine bağlamış oluyor. Simgesel olarak totem gerçeğinde ise, insan topluluğunun giderek başarılı olması sürekli kutsamayı da beraberinde getiriyor. Kutsama kutsalın, kutsallık ise toplumun gücü oluyor.

"Doğal toplumun zihniyet dünyası canlı bir doğa anlayışına dayanır. Her doğa olgusunun bir ruhu var sayılır. Ruhlar canlılığı sağlayan özellik olarak düşünülür. Totemik din anlayışlarında kendilerinden farklı, hükmeden dışardan bir tanrı anlayışı henüz gelişmemiştir. Doğanın ruhlarıyla, yani kuvvetleriyle anlaşmaya büyük özen gösterilir. Ters düşmek ölümle eştir. Doğaya temel bakış açısı bu olunca, olağanüstü uyum gereği ortaya çıkar. Ekolojinin en temel ilkesine göre yaşamla karşı karşıyayız. Toplumsal yaşamın doğa güçlerine ters düşmesi en çok sakınılan konudur. Din ve ahlaklarını geliştirirken gözetilecek temel ilke çevreyle, doğa güçleriyle bu uyum ilkesidir. Yaşamın bu ilkesi o kadar derinliğine zihinlere yerleşmiştir ki, bir din ve ahlak geleneği olarak başköşeye oturtulur. Aslında bu doğal yaşamın genel bir akış ilkesinin insan toplumuna yerleşimidir. Çevresini esas almayan hiçbir oluş yoktur. Kısa süreli sapmalar da akışla birlikte yeni iç ve dış koşullar altında süreçle bütünleşir; aksi

halde tümüyle sistem dışı kalarak varoluşlarını yitirirler.

"Doğal toplumda tüm topluluk üyeleri yaşam bütünlüğünde organik olarak yer alırlar. Herkes toplumun dürüst, içten bir parçasıdır. İnanç ve duyuşları ortaktır. Yalan ve aldatmaca kavramları hiç gelişmemiştir. Doğayla adeta aynı çocukça dili konuşur gibidirler. Doğaya hükmetmek, kötü kullanmak, yeni geliştirdikleri toplum yasaları olarak ahlak ve dinlerine karşı en büyük günah -tabu- ve kötülüktür."

Din sayılıp sayılmamaları tartışma götüren Animizm gibi doğasal yaklaşımlar insanın zihniyet oluşumundaki ilk evredir. Gelişmişliği de, ilkelliği de toplumun gelişmişliği ya da ilkelliğiyle doğru orantılıdır. İnsanlığın ilk zihniyet şekillenmesi ve düşünce formudur. Toplumsal şekillenmede bir artısı veya eksisi yoktur veya çok sınırlıdır. Bu dönem dinini etkin kılanlar kabilenin, klanın yol göstericisi rolünü üstlenen dönemin bilgeleri olan şamanlar, büyücüler vb.lerdir. Çünkü sınıflaşma henüz oluşmamış, toplum ezen-ezilen diye ayrışmamıştır. Toplum bir bütündür. Birey ile toplum arasında herhangi bir kopukluk yoktur. Topluluğun bir üyesinin yaşamı söz konusu olduğunda, toplumun tüm üyeleri aynı refleksle üyesini sahiplenir. Çünkü topluluğun varlığını sürdürmesi buna bağlıdır. Bu durumda oluşacak olan dinin toplumun dini olması ve egemenlikli ilişkilere dayanmaması anlaşılırdır. Toplumun yaşadığı ilişkiler doğal toplum ilişkileridir veya çok bilinen tanımla ilkel komünaldır.

İnsanlığın zihniyet oluşumunda ikinci evre mitolojidir. Mitoloji doğa dinleri dediğimiz dinlerden daha fazla bir din formasyonundadır. Toplumsal durum farklılaşmıştır. İnsan ihtiyacından fazlasını üretebilecek bir üretkenlik düzeyine ulaşmıştır. Bu ise toplumun sınıflara bölünmesi anlamına gelmektedir. Ezen-ezilen olarak sınıflara ayrışan toplum kaçınılmaz olarak egemenlik ilişkilerini de yaratacaktır. İlk sınıflaşmanın adı köleci devlet sistemidir.

Kölecilik insanların kolay kabul ettikleri bir sistem olmamıştır. Buna karşı çok kapsamlı ve şiddetli direnişler de sergilenmiştir. Bu mükemmel düzenin tanrı düzeni olduğu fikri dinsel bir düşünce olarak topluma benimsetildikten sonradır ki toplum köleci ilişkileri kabullenmiştir. Herkesin ulaşabildiği kabile ya da aile totemlerinin yerine, insanların kolay kolay ulaşamadığı, evlerinden alınıp gökyüzüne çıkarıldığı yeni bir tanrılar sisteminin yaratılmasına gidilmiştir. Kabile ve aileler döneminde de tapınç konusu olan çoğu totem ve tanrılar da mitolojik sistemde yer almışlardır. Hem daha güçlendirilmiş hem de insanlardan uzaklaştırılmış, ulaşılmaz bir konuma getirilmişlerdir.

Klanların meydanlarından, evlerin kuytuluklarından alınan tanrılar insanların istediklerinde ulaşamayacakları gökyüzüne çıkarılmışlardır. Sonraki yeryüzü düzenine de örnek olacak olan mükemmel gökyüzü düzeni böylece yaratılmış oluyordu. Bu yaratım Sümerlerin eseriydi ve Sümerler bununla yetinmeyecek, gökyüzüne çıkardıkları tanrılar sistemini, devlet sisteminin örnek modeli olarak göstereceklerdir. İnsanların köleci devlet sistemini kabul etmeleri ve sessizce buna uymaları, mükemmel bir sistem olan gökyüzü düzeninin yeryüzüne indirilmesiyle sağlanabilmiştir.

Mitoloji politeist (Çoktanrıcılık) bir dindir. Tapınılan tanrılar çoktur. Hemen her şeyin bir tanrısı vardır. Ancak tanrılar arasında tam bir eşitlik söz konusu değildir. Kimileri daha etkin ve belirgin, kimileri ise daha pasif konumdadırlar. Panteon tanrıların kümelendikleri bir kuruldur. Panteonda yer alan tanrılardan bazıları son derece güçlü ve etkindirler. Evrenin ve toplumun geleceği de bunlar tarafından yönlendirilir. İkincil, üçüncül tanrılar da vardır ve onların rolleri de Panteon'da aldıkları yere göre belirlenir. Mükemmel sistem burada şekillenir ve tüm yeryüzü sistemlerine de modellik yapar:

"Kulları yönetecek kuralları bulmak, ölümsüz tanrı buyrukları gibi göstermek bu zekâ tarzının üzerinde en çok çalıştığı konudur. Sümer ve Mısır rahiplerinin büyüklüğü bu konunun insanlık tarihindeki büyük öneminden ileri gelmektedir. Doğal toplumdan ve yaşamdan kopan zekâları muazzam bir mitolojik kurgusal sistem yaratmıştır. Kulları bunlara inandırmak için daha da büyüleyici okul sistemleri, tapınaklar, heykeller yaratmışlardır. Doğal toplumun tehlikeli olmayan ruhçu dinleri yerine, hükmeden tanrı ağırlıklı dinleri geçirerek boyun eğmelerini sürekli geliştirmişlerdir. Korku duygusunu saptırarak bu yeni tanrılardan neden korkmaları gerektiğini, dediklerine tam uyarlarsa mükâfatlarını nasıl göreceklerini özenle anlatmışlardır. İlk defa cennet ve cehennem içerikli ütopyalar icat etmişlerdir. Aslında yeni efendiler sınıfına tam uyum için ideolojik sistem geliştirilmektedir. Düşünce tarzının mitolojik olması dönemin ruhuna uygundur. Canlıcılık (animizm) dini aslında özgürlükçü ve eşitlikçidir. Mitolojik ağırlıklı yeni din ise bir sınıf dini, eşitsizlik ve kölelik dinidir. Mutlak boyun eğmeyi, tanrıları -efendileri- esas almayı emretmektedir."

Sümerlerin mitolojik yaratımları zihniyet kalıplarının oluşmasında önemli bir sıçrama yapar. Köleci devlet sistemi doğmakta, sınıflaşma kalıba dökülmektedir. Mitoloji Köleci Sümer Devleti'nin dine dayalı ideolojisidir. Bu o kadar mükemmel yapılmıştır ki,

yaşananları ne kadar acı verse ve dayanılmaz olsa da, şikayet etmeden katlanılabilir kılmıştır. Bu anlamda Sümer yaratımı mükemmeldir. Yaratım rahiplerin eseridir, dölyatağı da tapınaklardır. Sümer mitolojisinin sınıflaşma ve toplumsal yaşamla ilişkilerini Önderlik şöyle belirtir:

"Yeni köleci devlet toplumunda tersyüz olan, bu temel dini ve ahlaki anlayıştır. Toplumsal meşruiyetin sağlanması zor kadar yalana da ihtiyaç göstermektedir. Yalnız zorla köleci sistemin yürütülmesi olanaksızdır. Toplumu köklü inançlara bağlamadan sistemi sürdüremezsiniz.

"İşte Sümer ve Mısır rahiplerinin tüm tarihi kaplayan ve halen etkisini sürdüren en temel ideolojik buluşları bu tarihsel evrede devreye girmektedir. Yarattıkları yeni kavramlarla kurguladıkları mitolojik düşünme tarzı sistem için en temel meşruiyet -kabul etme- dayanağı olur. Bu mitolojilerin -mitoloji, Yunanca söylence, efsane anlamındadır- en temel özelliği, doğal olayların üstüne çıkardıkları yeni tanrılar dünyasıdır. En, Enlil, Ra ilk tanrılar olarak yeni yükselen efendiler -Rablar- dünyasını mükemmel biçimde yüceltip gizlerler. Oluşan köleci sınıf hükümranlığı tanrılaşmayla iç içedir. Yeni efendiler nasıl çalışmadan sadece hükümranlıkla misli görülmemiş bir taht-saraylı yaşam sahibi iseler, kurgusal simgeleri olarak tanrıları da öylesine tüm doğa güçleri üzerine oturturlar. Toplumsal hâkimiyet doğasal hâkimiyete yansıtılmıştır. Doğal ruhçuluk dini üzerine emreden tanrılar dini egemen kılınmıştır. Doğal süreçleri ruhlarla izah etmek yerine tanrılarla izah etme süreci en köklü zihniyet değişimi oluyor.

"Buna devrim değil, karşıdevrim dememin anlaşılır nedenleri var. Çünkü tarihte en tehlikeli, olumsuz bir süreci başlatma özelliğine sahiptir."

Tarihteki en köklü zihniyet dönüşümü Sümerlerin bu mitolojik yaratımlarıyla gerçekleşir. İnsanın doğaya bakışı kökünden değişir. Uzun tarihsel süreç boyunca doğayla iç içe bir yaşamı benimseyen ve sürdüren insanlık, doğal toplum ilişkilerinden kopacaktır. Rahip iradelerinin hâkim olduğu mitoloji insan yaşamını biçimlendirecektir. Mitoloji ise sonraki tek tanrılı dinlerin gelişiminde belirleyici bir rolü oynayacaktır. Tek tanrılı dinler de insanın zihniyet kalıplarının oluşmasında yeni bir evreyi oluşturacaktır.

Gerçekleşen tek tanrılı dinlerin ilki Museviliktir. Mitolojinin çoğul tanrıları Yehova şahsında teke indirgenir. Mitolojideki tüm tanrılara atfedilen yaratma özellikleri tekleştirilerek Yehova'da somutlaştırılır. Çoktanrıcılıktan tektanrıcılığa geçiş doğa dinlerinin temel özellikleri olan doğayı canlı görme, evrendeki her şeyi

tanrının bir yansısı ya da tanrıdan bir parça görme anlayışı önemli oranda aşınmaya uğrar. En azından zihniyet kalıpları açısından geçerli hale gelen; evrenin bir varlık ve sahibi olduğu, kadir-i mutlak bir tanrının göklerden yeryüzünü yönetmeye başladığıdır. Yeryüzünde geçerli olan ise, Tanrı adına düzeninin sürdürülmesidir. Düzen gökyüzünden alınmıştır ve yönetenler de tanrının sözcüsü ve temsilcilerinden başka bir şey değildirler.

Tek tanrılı dinler ile mitolojinin anlatımları çok iç içe geçmiştir. Tek tanrılı din Musa ile başlayarak mitolojiden beslenmiştir. Yaratım kalıpları kadar cezalar, ödüller, yasaklar hemen hemen aynıdır. Benzerliğin ötesinde tam anlamıyla bir bütünleşme vardır. Örnek verilecek olursa; cennet-cehennem, Tufan ve tufanda gelişen olayların seyri, insanın yaratılış süreci, adak adama yaklaşım ve törenleri vb. gösterilebilir.

Musa'nın dininde tanrı tektir, tüm yaratım süreçleri O'na bağlanmıştır. Tanrı tartışmasız bir egemenliğe sahiptir. Buna rağmen yine de mitolojiden çıkmış gibi bazı insansı özellikler de gösterir. İnsanla (Musa) çalının içinden, bulutların arasından, ateş sütunundan vb. yüz yüze konuşur. Yahudi dininin peygamberi Yakup'la güreşir ve daha da ilginci güreşte yenişilememiş olmasıdır. "Tanrıyla (El) Güreşen " anlamındaki İsrael buradan kaynağını alır. Kısacası, Musevilik tek tanrılı dinlerin ilkidir ve yeni bir zihniyet yaratmıştır, ancak mitolojik zihniyet yapısıyla da bağlarını tam koparmamıştır. Bu bağların tam anlamıyla kopartılması sonraki dinlere kalacaktır.

İsa'nın peygamberliğini yaptığı Hıristiyanlık, Musa'nın lokal kalan dinine karşı evrensel bir yaklaşımla çıkar. Yaratım süreçlerine ilişkin değerlendirme hemen hemen aynıdır. Zaten İncil'in atıfları da bu doğrultudadır. Dini Yahudi hahamların elinden alıp daha genel bir çerçevede topluma mal etme isteği İsa'ya yön verir. Hıristiyanlık da mitolojiyle bağlarını tam kesememiştir. Baba, Oğul, Kutsal Ruh ve daha da önemlisi Bakire Meryem figürü mitolojiden fırlamış gibidir. 325 yılında, Artemis tapınağının olduğu yerde gerçekleşen Kongre'de Meryem'in ilahi bir tanımla tanımlanması, 'Tanrı'nın annesi' olarak gösterilmesi mitolojik kaynakla olan bağını gösterir. Önderlik Meryem figürünü anaerkil silkinişin zayıf bir tezahürü olarak değerlendirir. Hıristiyanlık her şeye rağmen bir ileri hamle daha yapılmıştır.

Hıristiyan dininin gelişimi toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle ilgilidir. Köleci devlet sistemi ve ilişkileri artık taşınamaz bir yük haline gelmiştir. Üretim ilişkileriyle üretici güçler arasındaki ilişki-çelişki çatışmaya dönüşmek üzeredir ve yeni üretim tarzının doğum zamanıdır. Yani

feodalizmin eli kulağındadır ve İsa da bir anlamda bu yeni üretim tarzının sözcüsü, "müjdeleyicisi"dir. İsa müjdeleyici olmuş, Muhammed de İslamiyet'le bunu gerçekleştirmiştir.

İslamiyet son tek tanrılı din, Muhammed de son peygamberdir. İslamiyetin temel çerçevesi kendinden önceki dinlerle ortaktır. Zaten İslamiyet kendinden önceki kitap getiren dinleri reddetmez, onları da "hak dini" olarak kabul eder. Ama Musevilik, Hıristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerde bulunan mitolojik öğelerden arındırmayı da tamamlar. Tanrının birliği, tekliği ve tartışmasız tek yaratıcı olması kesin hükümlerle kararlaştırılır. Allah artık yaratım süreçlerinin tek gerçeğidir. Tüm evren "göklerdeki kürsüsünde oturan" Allah tarafından yönetilir. Allah'la görüşmek, konuşmak artık mümkün değildir. Allah kişiselleştirilmiş varlıklar sınıfından çıkarılmıştır. Dokunulamaz, koklanamaz, görülemez ama her yerde hazır ve nazır bir tanrı yaratımına ulaşılmıştır. Öyle ki Allah insana "şahdamarından daha yakın"dır. Herkesin yanındadır ve herkesin neler yaptığını bilir, görür. O kadar hâkimdir ki, O'nun iradesi dışında 'bir kuş uçamaz', 'bir çiçek açamaz'. Her tanrı kadir-i mutlaktır ama İslamiyet'in Allah'ı tüm tanrılardan çok daha fazla kadir-i mutlaktır.

Kısaca özetleyecek olursak; din ve tanrı, insan aklının bir yaratımı olarak şekillenmiştir. İnanç ve bilinç bunu süreklileştirmiş, kalıcılaştırmıştır. Üzerinden binlerce yıl geçmiş olmasına rağmen toplum üzerindeki etkileri halen çok canlı ve etkilidir. 5 bin yıl önce olduğu gibi insanları yönetmeye, sistemlerin bakış açılarını biçimlendirmeye devam etmektedir. Ve sistemler de bu etkiye dayanarak toplumları yönetmektedirler.

Din ve tanrı insanın arayışlarının bir ürünü olarak şekillenmiştir. İnsan kendisinde gördüğü eksiklikleri, eksiksiz bir varlığı tasarlayarak gidermeye çalışmıştır. Bu tasarı mükemmel insanın kopyası olarak tanrı biçiminde tezahür etmiştir. "İnsan eksik tanrı, tanrı mükemmel insandır" düşüncesi de bu yaklaşımın ifadesi olarak dile gelmiştir. İnsanların doğal ve toplumsal yetersizliklerin bir yansıması olarak, düzenleyici ve yönetici üstün bir güç arayışının ifadesi olarak din, tanrı ve bağlı ilişkiler ortaya çıkmıştır. Şekillendiği ilk günden itibaren de sınıflı toplumlarda egemen sınıfın elinde vazgeçilmez bir ideoloji haline gelmiştir.

Bkz. Animizm, totemizm, fetişizm

Dinamik: Doğadaki nesnelerin, fenomenlerin güç ya da enerjilerinin dışa vurumudur. Canlı, etkin, hareketli olarak değişken bir yapıya sahip olma durumudur. Doğadaki varlıkların iç dinamik-

lerine bağlı olarak yaşadığı oluşum süreci olarak da tanımlanır. Bu anlamda ağır, pasif, durağan olmayarak doğal diyalektiğe bağlı yaşanan değişkenlik.

Dinamizm: Felsefedeki en genel anlamıyla doğadaki tüm nesnelerin, tüm görüngülerin güç ya da enerjinin birer dışa vurumu olduğunu öne süren gerçeklik anlayışıdır. Doğal nesnelerin türdeş madde taneciklerinin bir araya gelişleriyle meydana geldiklerini, kendileri dışında bir kaynakça devindirildiklerini öne süren mekanikçilik karşı, doğal nesnelerde güç ya da enerjiden kaynaklanan bir öz gücün var olduğunu, böylelikle de doğrudan doğruya maddenin kendisinin devimsel olduğu, maddenin devinime geçmek için dışardan bir itme gücüne gereksinimi olmadığını savunan öğretidir.

Çoğu yerde "modern felsefe"-nin kurucusu olarak geçen Descartes mekaniğinin baş sorgucusu Laeibniz, doğal nesneler için yalnızca uzayın belirtilmesi yüzeysel bir görüş olduğu, yer kaplama yükleniminin doğal nesnelerin varlığını kavramak için yetmeyece-ği düşüncesinden hareketle, nesnelerin özgül, uzaysız, maddesel olmayan güç bilimleri olarak görülmesi gerektiği düşüncesini ortaya atmıştır.

Her iki görüşte yetersizdir. Gerçeğin yalnızca bir boyutunu belirtir. Buda sonuçta tek düze bir yaklaşıma götürür. Oysa doğal diyalektiğin de ortaya koyduğu gibi nesnelerin gerçekliğine ulaşmak için hem özgünlüklerini, hemde uzay ve zamanını bilmek gerekir. Bunlardan birisinin göz ardı edilmesi gerçekliğin yetersiz ve yanlış anlaşılmasına, yorumlanmasına yol açar.

Dinsel Hanedanlık: Hükümdar ya da devlet yönetimini denetiminde bulunduran soylu, geniş aileler hanedan olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel kökenleri çok gerilere giden hanedanlıklar, güçlü ataerkil ailelere dayanırlar. Devletlerin oluşumu ya da ele geçirilmesinde hanedanlar hep başa güreşenler olmuştur. Köleci ve feodal dönemin hemen tümünde yürütülen mücadele ve savaş hanedanlar arasında yürütülen mücadele ve savaş olmuştur. Önderlik hanedan ve etkinliğine ilişkin olarak;

"Hanedanlık, aile ve devlet içinde yükselen, içeriğinde etnik ve mitolojik dinsel öğeler bulunan çarpıcı bir olgudur. Aile ve devletlerin yükseliş ve çöküşlerinde bir hanedanlık her zaman önemli rol oynamıştır. Hanedansız devlet düşünmek nadirdir. Günümüzde bile bu kural büyük ölçüde geçerlidir. Neden olarak ataerkil aile yapısının gücünü göstermek mümkündür. Ataerkillik devletin genidir. Dolayısıyla en güçlü ataerkil aile hanedan devletine yükselebilir. Haneda-

nın kendisi devlet olur. Hanedanlık öyle bir kurumdur ki, binlerce yıl ötesine götürülebilir. Devlette ve toplumda çok kalın izleri vardır. Hâkim sınıf, etnik grup ve dinsel inancın adeta bileşkesidir. Bir diğer avantajı, sülale yoluyla uzun zamanları etkilemesidir. Yine hanedanlar arası evlilikler yoluyla mekânsal yayılım içinde elverişlidir. Bu nitelikler neden devletin öncelikle hanedanlar içinde kurulduğunu da açıklıyor. Toplumsal gelişmede olduğu kadar, devletsel gelişmede de güçlü bir odak oluşturması, hanedanlık kurumunu göz ardı etmemeyi gerektirir. Ortadoğu uygarlığı bir anlamda hanedanlar üzerinde taşınır. Özellikle devlet hanedanları tarihte en çok iz bırakan örneklerdir. Batı uygarlığında daha çok devlet dışı hanedanlar ağırlık taşırken, Doğuda devletle bağlantılı hanedanların parlaklığı söz konusudur. Hanedanlık aynı zamanda bir okuldur. Toplumsal modeldir. Önemli gelişmeler hanedan okul veya modelinde yaşandıktan sonra topluma taşınır. Etnik gruplar, uluslar bile sık sık hanedan adları ile tanınır. Başat rol oynamaları az görülen olaylar değildir."

Ataerkillikte başat olan hanedan, çoğunlukla devletin ya da iktidarın sahibi olmuştur. Bu anlamda hanedanlar arasındaki savaşlar son derece kanlı savaşlar olarak tarihte yer almışlardır. İktidarı ya da devleti ele geçiren hanedan, iktidardan alaşağı ettiği hanedandan bir fert kalmamacasına bir davranış içerisine girmişlerdir. Bu her hanedan için geçerli bir kural haline gelmiştir ve geleceğin güvencesi için kaçınılmaz bir yaklaşım olarak görülmüştür. Emevi ile Abbasi hanedanları arasındaki iktidar mücadelesi örnek gösterilebilecek kanlı hanedan savaşlarıdır. Aynı kanlı mücadele, hanedan içi iktidar mücadelelerinde de görülmüştür. Osmanlılarda hanedan içi iktidar mücadelesi buna gösterilebilinecek en iyi örnektir. İktidarı ele geçiren padişahın kendi kardeşleri olan onlarca şehzadeyi öldürmesine çokça tanık olunmuştur. III. Mehmet'in 3'ü henüz doğmamış toplam 21 şehzadeyi öldürttüğü tarihçiler tarafından yazılmaktadır. Dahası Osmanlılarda şehzade öldürme Fatih'in; "Devletin selameti için karındaşların katli vaciptir" fermanıyla hukuksal bir zemine de kavuşturulmuştur.

Hanedanlıklar her ne kadar feodalizmi çağrıştırsa da, feodalizmle sınırlı değildir. Kapitalizm döneminde de hanedanlıklar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Stuartlar, Hasbburglar örnek olarak gösterilebilirler. Demokrasinin en gelişmiş alan olduğu varsayılan Avrupa'daki krallıklarla yönetilen ülkelerde halen hanedanlıkların hakimiyeti devam etmektedir. Dünyanın diğer alanlarındaki krallık idaresi altında bulunan ülkelerde

de hanedanlıklar etkinliklerini sürdürmektedirler. Kısaca belirtilmesi gereken; hanedanlıkların devlet ve iktidarla bütünleştikleridir.

Bazı hanedanlıklar vardır ki, hanedanlık adına devleti sahiplenemezler, bunun için ciddi ve kanlı bir mücadeleye de girişmezler. Ama her dönem devlet yönetiminde padişahların, sultanların, kralların, halifelerin yanında birinci derece yönetici olarak yer alırlar. Geniş aile ya da hanedanlığın siyasal ve yönetsel tecrübeleri, bu hanedanlıklara böylesi bir etkinlik sağlar. Vezir ailesi olarak da tanımlanan Barmekiler, böylesi bir hanedanlıktır.

Dinsel hanedanlıklar ise, dini görünümlü ya da dinsel bir devlet veya yönetimde etkinliği olan hanedanlıklardır. Bu hanedanlıklar bir dini veya bir dindeki mezheplerden birinin temsilcileri olma sıfatıyla hareket ederler. İktidarı veya mezhebi bu din ya da mezhep adına ele geçirip hâkimiyet kurarlar. İslam hanedanlarından Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Fatımiler vb. örnek olarak gösterilebilirler. Kısacası din çerçeveli hanedan örgütlenmeleridir.

Diplomasi: Atanmış resmi kurumlar aracılığıyla yürütülen; bir devletin, devlet ya da devletlerle yürüteceği savaş, barış, protesto, ekonomik ilişkilerin sürdürülmesi, ülkenin tanıtımı vb. konulardaki ilişkilerin tümüne denir. Devletin, çıkarlarını korumak, geliştirmek ve savunmak üzere yürüttüğü dış politik faaliyetler olarak da tanımlanır. Gündeme geldiği konular; varolan sorunları savaşa başvurmadan müzakere enstrümanlarını kullanarak çözmek, bir savaş hali varsa görüşme ortamı yaratarak savaşın nedenlerini ortadan kaldırabilmek ve savaşı sona erdirebilmek amacıyla yürütülen faaliyetlerin bütünüdür.

Diplomasi, politika ve güçle çok sıkı bir ilişki içinde yürütülür. Güçsüz olanın güçlü olan karşısında etkin bir diplomasi yürütebilmesi oldukça güçtür. Güçlünün ezici, baskıcı yaklaşımları çoğu zaman haksız bir pozisyonda olmasına, yürüttüğü diplomasi faaliyeti de bu haksız zemin üzerinde yürütülmesine ve bu görülüp bilinmesine rağmen etkin olması, ancak güçle izah edilebilir. Ki kötü bir gözlemci bile bunu rahatlıkla görebilir. Kullanılan argümanların zayıflığı, ama buna rağmen yarattığı sonuçlar rahatlıkla böylesi bir değerlendirmeyi ortaya çıkarabilir. Diplomasinin kullandığı dilin üzeri kazındığında veya diplomasinin yürütüldüğü sahnenin arkasındaki perde kaldırıldığında, güçlerin tüm donanımlarıyla savaş pozisyonunda oldukları görülür. İşte kimi diplomasilerin güçlü, kimilerinin zayıf olmasının altında yatan neden budur.

Amerikan diplomasisi hep başarılı bir grafik çizer. Bu ABD'nin hep haklı ve doğru bir pozisyonda

olduğunu gösterir mi? Hayır, bu ABD'nin gücüyle açıklanabilir. Amerikanın gücü karşısında çoğu ülkenin diplomasi yürütemediği bilinen bir gerçektir. Örneğin İkiz Kulelere saldırının gerçekleşmesinden sonra, ABD saldıracak hedef aramaya başlamıştı. Afganistan, Irak, Suriye, İran, Somali, Kuzey Kore vb. ülkeler hiçbir haklı temele dayanmadan "terörist devletler" olarak ilan edilmişlerdi ve dünyadan karşı bir ses bile çıkmamıştı. Tüm devletler adeta ürkmüş ve hiçbiri ABD'nin öfkesini üzerine çekmek istememişti. ABD Dışişleri Bakanlığı yürüttüğü diplomasiyle bu ülkelere karşı tavır ve saldırılarını da haklı gösterebilmişti. Dünya ABD'nin Afganistan ve Irak'a saldırmasını kabul etmek bir yana, onaylamış, desteklemişti. Irak'a saldırmasında gerekçe olarak gösterilen argümanların tümünün sahte, düzmece ve yalan olduğu savaşın başlamasından kısa bir süre sonra açığa çıkmıştı. Başlangıçta da bu argümanların doğru olmadığına dair çok ciddi soru işaretleri vardı, buna rağmen bu argümanların doğru olmadığını savunup karşı çıkan sınırlı sayıda devlet olmuştur. Onlar da politik etkinlikleri olan ülkelerdi. ABD diplomasisinin başarısı, ABD'nin ekonomik, politik ve askeri gücüne dayanıyordu.

Bu bir örnektir. Tarih benzer örneklerle doludur. Yürütülen tüm diplomasi faaliyetlerinin arka planı, güçle bağlantılı olmuştur. Kendi politikalarını diğer devletlere benimsetmede güç ve etkinlik asla göz ardı edilmemesi gereken enstrümanlar olarak görülmelidir. Savaş meydanındaki konumlanmanın güçle ilişkisi neyse, diplomasi alanındaki konumlanmanın güçle ilişkisi de aynıdır.

Diplomasi faaliyetlerinin tarihi çok eskidir. Tam olarak ne zamana dayandığını söyleyebilmek çok güçtür. Yazılı kaynaklar Mısırlılar ile Hititliler arasında uzun zaman devam eden savaşları sona erdiren Kadeş Barış Antlaşması'nı diplomasi tarihinin ilk faaliyeti olarak değerlendirilmektedir. Diplomasi tarihi genelde bu barış antlaşmasıyla başlatılır. Sonrasında ise her savaş ve kriz döneminde bu faaliyet ortaya çıkmıştır. Büyük güçler ve büyük savaşlar sonrası yürütülen diplomasi faaliyetlerinin etkinlik düzeyi çok daha yoğun olmuştur. I. Dünya Savaşı ve sonrasında yürütülen diplomasi faaliyeti hiçbir zamanla kıyaslanamayacak kadar yoğun olmuştur. Savaş başlamadan önce İngiltere ile Fransa arasında yapılan görüşmeler, bu görüşmeleri yürütenlerin adıyla bir anlaşmaya dönüşmüş ve tarihte Sikess-Picot Anlaşması olarak yer almıştır. Bu anlaşma gereğince başta Osmanlı toprakları olmak üzere dünya bu güçler arasında kâğıt üzerinde bölüşülmüştür. Ve savaş da bu bölüşümün hayata geçirilmesi olarak gerçekleşmiştir. Savaş sonra-

sında bir araya gelen ve savaşın tarafı olan güçlü devletler aylar süren müzakereler sonucunda istedikleri amaçlara, hedeflere uluslararası hukuk anlamında da ulaşmışlardır. Yani diplomasi faaliyetiyle meydanlarda yürütülen savaş masa başına taşınmış ve burada sonuçlanmıştır. I. Paylaşım Savaşı böylece tamamlanmıştır.

Bu dönem diplomatik faaliyetlerinde diplomasinin çok "yaratıcı" yaklaştığı yazılır. Yürütülen savaş geneldir ve çözümün de genel olmasına çalışılır. Sorunlar ikili müzakerelerle çözülme yerine daha geniş katılımlı ve komple çözümü yoluna gidilir. Bu amaçla konferanslar düzenlenir. Konferanslar savaşın tüm taraflarını bir araya getirir. Sorunlar aylar süren müzakerelerle tartışılır. Ama sorunların çözümü yine de konferans dışı zamanlarda yapılan ikili görüşmelerle sonuca ulaştırılır. Gizli görüşmeler konferansta netleşmeyen eğilimleri netleştirmesi kadar kararların oluşmasında da rol oynar. Bazen tersi durumları da ortaya çıkarmıştır. Yani konferansta karar aşamasına gelen bir konu yürütülen ikili gizli görüşme sonucunda yeniden masaya gelebilmiştir. Bu, genelde güçlü olan ülkelerin etkinliği biçiminde ortaya çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında da diplomasi çok belirgin ve önemli roller oynamıştır. Nazi Almanyasının saldırılarını kırabilmek amaçlı yürütülen diplomatik faaliyetler, diplomasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Stalin, Churchill, Roosevelt tarafından yürütülen Yalta, Kahire vb. konferansları diplomasi tarihinde çok belirgin bir yer işgal ederler. Almanya'nın yenilgisini bu diplomasi ve ittifakla bağlantılandırarak açıklayanlar oldukça fazladır. Bu diplomasi faaliyetinin Almanya'nın yenilmesinde temel neden olmasa da -ki değildir- önemli bir katkı sağladığı söylenebilir. Savaşın bitmesinde bu görüşmelerin oynadığı rol bir tarafa, savaş sonrası şekillenen dünyanın aldığı biçim de en az bu kadar önemlidir. Örneğin Yunanistan ve Yugoslavya'nın geleceği Churchill ile Stalin arasında yapılan ikili görüşmelerle sonuca bağlandığını tarih kitapları yazar. Yine İtalya ile Fransa'nın geleceklerinin şekillenmesinde de bu görüşmelerin etkili olduğu söylenmektedir. Zaten bu görüşmeleri bu kadar önemli kılan da esasında yaratmış olduğu bu sonuçlardır. Benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Günümüze kadar yürütülen diplomatik faaliyetler, kapalı kapılar ardında yürütülen faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Diplomasi faaliyetleri topluma açık bir biçimde yürütülmez. Devletin yönetim kademelerinin aldığı ve devletin çıkarlarıyla bütünleşse de, halkın çıkarlarıyla bütünleşmeyen kararlar, gizli kararlar olarak alınır, uygulanırlar. Diplomasinin kararları çoğunlukla gizli

ibareli damgalar taşırlar ve topluma yansıtılması yasak belgeler olarak uzun yıllar boyu çekmecelerde saklı tutulurlar. Bu kapsamdaki çoğu belgenin yayınlanması on yıllarla ifade edilen zamanla yasak kapsamına alınırlar. Bu yönlü belgeler açığa çıktığında bazen büyük skandallara, hükümet düşmelerine bile yol açabilmektedir. Yukarıda göstermeye çalıştığımız I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce geliştirilen Fransa ile İngiltere arasındaki Sikess-Pikot anlaşması böylesi kirli bir anlaşmadır. Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesi ve bu belgelerin açıklanmasıyla bu çirkin diplomasi açığa çıkarılmıştır. Genelde bu politikalar kapalı kapılar ardında yürütüldüğünden ve hep kapalı kaldıklarından, Ekim Devrimi'nin bu tavrı diplomasiye ciddi bir darbe olmuştur. Ama bu darbe diplomasinin bu türden kirli oyunlarını sona erdirmiş midir? Kesinlikle hayır. Belki aza indirmiştir, ama sonlandıramamıştır. Bunun en somut örneklerinden biri de Réber APO'ya karşı geliştirilen uluslararası komplodur.

Diplomasinin en çirkini, en kural tanımaz olanıyla, Réber APO'nun kaçırılmasında karşılaştık. Ona yakın devlet işbirliği yaparak, oyunlar tezgâhlayarak Önderliği esaret altına almış, Türkiye'ye teslim etmişlerdir. Devletler kendi kurallarını, hukuklarını çiğnemekten bile geri kalmamışlardır. Bir kısmı ülkesinin sınırlarını kapatmış; bir kısmı kovmuş; Duma ezici oy çokluğuyla vatandaşlık statüsü tanımasına rağmen, Rusya sınır dışı etmiştir. Bunlar diplomasi faaliyetlerinin ürünü ve sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ve bu diplomatik faaliyeti de ABD Dışişleri Bakanlığı yürütmüştür. Önderliğin Rusya'dan çıkarılmasında ticari ilişkiler kadar ABD'nin baskısı da rol oynamıştır. Aynı şey İtalya için de geçerlidir. Diğer kimi Avrupa ülkelerinin kabul etmemeleri de yine ABD bağlantılı gelişmiştir. Komplodan sonra bu ilişkilerin nasıl yürütüldüğüne ilişkin açıklamalar çekinmeden yapılmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı "Abdullah ÖCALAN'ı biz Türkiye'ye teslim ettik" diyebilmiştir. Bu konudaki açıklamalar nettir. Bu da diplomasinin "başarılı" faaliyetleri arasındadır.

Diplomasi devlet tarafından atanan diplomatlar tarafından yürütülür. Esnek ve kıvrak bir zekâ bu faaliyeti yürütecek kişide aranan en önemli özelliktir. Öngörülü olma, kavrama ve tahlil yeteneğine sahip olma, farklı seçenekleri göz önünde bulundurarak karar verme, çok yönlü olma ve dirayetle durma aranan diğer özellikler olarak değerlendirilebilir. Bu özelliklere sahip olup bu faaliyeti yürütenlere de diplomat denilmektedir.

Diplomasi, Dışişleri Bakanlığı merkezli olmak üzere diğer ülkelerde kurulan büyükelçilikler,

konsolosluklar, ataşeler ve özel görevlendirilmiş kişilikler tarafından yürütülür. Büyükelçilik, konsolosluk gibi diplomatik faaliyetlerin yürütüldüğü alanlar, orada faaliyet yürüten devletin toprakları sayılır ve orada geçerli olan hukuk, büyükelçiliğe sahip ülkenin hukukudur. İşlenecek olan bir suç büyükelçiliğin topraklarında bulunduğu ülkenin yasalarına göre değil, büyükelçiliğe sahip ülkenin yasaları tarafından yargı konusu yapılır. Kısacası bu faaliyetler içinde bulunan bireyler diplomatik dokunulmazlığa sahiptirler. Ülke hukukuna uymayan veya ülke hukuku tarafından suç addedilen şeyleri yapan diplomat sıfatlı kişi yargılanamaz ancak "istenmeyen adam" ilan edilerek, ülkeden atılabilir. Diplomatik faaliyetin hukuku böyle bir yasal çerçeveye oturtulmuştur.

Diplomasi incelikli olduğu kadar gösterişli bir etkinlik alanıdır da. Geçmişte var olan teşrifat kuralları bu faaliyeti oldukça şaşaalı bir hale getiriyordu. Örneğin bir kralın elçisi başka bir krala gittiğinde, zorunlu bir dizi kuralı yerine getirmek mecburiyetindedir. Büyükelçinin her davranışı bu kurallar tarafından belirlenir. Onun dışında hareket edemez Bu kuralların önemli bir kısmının son derece komik olduğu da söylenebilinir. Günümüzde bu kurallardan fazla bahsedilemez, ama yine de en şaşaalı alanın bu alan olduğu söylenebilinir.

Kısaca özetleyecek olursak; devletlerin faaliyetleri sadece içteki faaliyetlerle sınırlı değildir. Devletlerle ilişkiler de en az devletin iç faaliyetleri kadar önemlidir ve bu da diplomatlar eliyle yürütülür. Devletin dışta yürütmüş olduğu faaliyetlerin tümüne diplomasi diyoruz.

Diyalektik: Diyalektik, doğa kaynaklı olan, doğanın nasıl işlediğine dair bir düşünme ilkesi, bir düşünme yöntemidir. Doğadaki, onun bilinçli bir öğesi olan insan toplumundaki hareketi, değişimi koşullayan temel yasalara, ilkelere işaret eder. Doğayı ve doğayı meydana getiren şeylerin oluşlarını, çelişmelerini, karşılıklı ilişki ve etkileşimlerini, bundan doğan gelişme, değişim ve dönüşüm süreçlerinin bütünselliğini dile getirir. Şeylerin durağan, statik ve değişmez olduğunu ileri süren metafizik yöntemin tersine diyalektik yöntem, doğada ve toplumda hiçbir şeyin durağan olmadığı, olduğu yerde kalmadığı, sürekli hareket halinde ve değişmekte olduğu öncüllerden hareketle şeyleri açıklama yolundadır. Bu anlamda diyalektik, hem bir doğa durumu hem bir düşünme biçimi olarak bir bütünlemeyi ifade etmiştir.

Diyalektik insan aklının, tarihsel düşünme evriminin bir ürünüdür. Bugünkü anlamda diyalektik düşüncenin ve diyalektiği oluşturan yasaların açığa çıkması

için uzun bir tarihi süreç gerekmiştir. Şüphesiz diyalektiği sözcük anlamıyla ilk kullananlar Eski Yunanlılardı. Eski Yunancada diyalektik *"tartışma sanatı", "tartışmacılık" veya "ikili tartışma"* anlamına gelmek üzere çoğunlukla kavramlar arasındaki karşıtlıkları ve bu karşıtlıklardan doğan tartışmaları dile getirmiştir. Bir doğa durumu olarak diyalektiği ilk dile getiren yine bir Antikçağ Yunan düşünürü olan Heraklitos'tu. Heraklitos, şeylerin karşıtların birliği ve çatışmasından doğduğunu, her şeyin hareket halinde olduğunu, bu yüzden akan aynı sudan iki defa geçilemeyeceğini daha o dönemde söylemişti. Ama ne var ki insan aklı, diyalektiği bütün boyutlarıyla henüz düşünmekten çok uzaktır. Daha sonra karşılıklı soru-yanıt biçiminde diyalektiği bir tartışma yöntemi olarak ilk kullanan Sokrates oldu. Sokrates için diyalektik, karşılıklı soru-yanıt yoluyla kavramlara açıklık getirme, karşı tarafın yanıtından hareketle yanıtın onun düşünceleri açısından ne kadar tutarsız ve çelişik olduğunu göstermektir. Yinede diyalektik insan yaşamında bir düşünme yöntemi olarak yer edinemedi, gelişim gösteremedi. Bunun için insan aklının daha çok yol alması gerekecekti. Bu yüzden uzun bir tarihi dönem boyunca insan aklına damgasını vuracak olan metafizik yöntem olacaktı.

Uzun bir tarihi dönemden sonra 18. ve 19. yüzyıllar arasında yaşamış bir Alman filozofu olan İmannuel Kant, felsefesinde diyalektiğe yeniden yer veren kişi oldu. Kant diyalektiği, daha çok aklın kaçınılmaz bir yanılgısı olarak değerlendirdi. Ona göre bu, salt aklın kendisinde yaşanan bir durumdu. Akıl bir yandan bir takım mantıksal uslamlamalara gider, bir yandan da kendi kendisiyle çelişir duruma düşer. Bu yüzden onun için diyalektik, en nihayetinde aklın bu çelişik durumuydu.

Kant'ı takip eden yıllarda yine bir Alman filozofu olan Hegel, diyalektiği hemen hemen tüm anlamlarıyla açıklama yolundadır. Hegel, diyalektiği hem tarihsel sürecin ve hem de düşüncenin gelişme ilkesi olarak açıklamaya çalışmıştır. Ne var ki Hegel, diyalektiğin temelinde yatan karşıtların birliği ve çelişmesi, nicel gelişmelerin nitel dönüşümlere yol açması, tez-anti tez ve sentez ilkelerini ilk defa sistemli açıklayan kişi olmasına rağmen, bunları daha çok idealist bir tarzda salt düşünmenin hareketi olarak gösterme eğilimindedir. Bu yüzden Hegel'de diyalektik örtük bir konumdadır. Hegel'in diyalektiğine ilişkin Engels, *"yanılgısı, bu yasaların, doğa ve tarihten çıkarılacağı yerde, onları düşünmek için ileri sürülmüş olmasındadır"* der. Hegel'in diyalektiğinden en fazla etkilenen kişi olarak Marks' da şunları belirtir: *"Diyalektiğin*

Hegel'in elinde büründüğü gizemsellik, diyalektiğin genel hareket biçimlerini ilkin onun ortaya koymuş olduğu gerçeğini hiçbir biçimde gölgeleyemez. Hegel'de diyalektik baş aşağı durur."

Marks ve Engels ile birlikte diyalektik ayakları üzerinde oturtulmaya ve örtük olmaktan çıkarılmaya çalışılır. Onlara göre diyalektik, Hegel'in iddiasının tersine yalnızca düşüncenin hareketi değil, maddi ve toplumsal dünyada olup-bitenlerin karşılıklı çelişmelerin, bu çelişmelerden doğan hareketi mümkün kılan ve bir birini alt eden süreçlerin de kendisiydi. O halde düşünce alanında olup-bitenler, doğada ve toplumda içkin olan bu süreçlerin bilinçli ifadesinden başka bir şey değildi.

Demek ki diyalektik, hem doğanın hem düşüncenin hareketidir. Bu, doğada ve düşünce dünyamızda sürekli bir gelişim, değişim ve dönüşüm sürecinin yaşandığı anlamına gelir. Diyalektik düşünmek demek, hiçbir şeyin görünen biçimiyle durağan olmadığını, aynı yerde kalmadığını, şeylerin kendi iç çelişmeleri sonucu her şeyin hareket halinde ve değişmekte olduğunu, hiçbir şeyin değişimin dışında kalamayacağını, değişmeyen bir şey varsa onunda değişim olduğunu düşünmek demektir. Her şeyin karşılıklı bir etkilenim ortamında, birçok süreçlerin toplamında var olduğunu görebilmektir. Her şey hem kendisini ve hem de karşıtını yaratarak bir üçüncü olanakta birleşmektedir. Bu anlamda her hangi bir olguyu incelerken, kendi tarihsel koşulları içinde yaşadığı evreleri, çelişmeleri, etkileşimleri, tarihsel süreç içinde yaşadığı değişim ve dönüşümleri birlikte değerlendirmek diyalektik yöntemin de özü gereğidir. Bu durumda diyalektik bütün bu alanlara ilişkin bize doğru düşünmenin, doğru bir bakış açısı kazanmanın, olay ve olgulara birçok yönden bakmanın olanağını vermektedir ki, aynı zamanda bu, bilimsel düşünmenin de kendisi olmaktadır.

Buna göre diyalektik yöntem:

* Olguları kendi bütünlükleri içinde ele almayı gerektirir. Bu, parça ve bütün ilişkisini gündeme getirir. O halde bütünde parçayı, parçada bütünü görmek gerekir.

* Olay ve olguları bütün yanlarıyla ele alır. Olay ve olgular çok yanlıdır, bir tek yanları görülerek tanımlanamazlar. Kendi çok yönlülükleri içinde tanımlanmayı gerektirirler.

* Olguları kendi bağımlılıkları içinde ele almayı öngörür. Çünkü olgular tekil olarak varlaşmazlar, başka bir çok olay ve olgu ile bağımlılık içinde vardırlar. Çevre ilişkilerinden ve bağımlılıklarından koparılarak tanımlanamazlar.

* Olgular hareketlidir, durağan ve statik değildir. Bu yüzden onları kendi hareketleri içinde ele almayı gerektirir. Hiçbir olgu dün ne idiyse bugün o, bugün ne ise yarın o değildir. Bugünde yansı-

yan her olgunun bir tarihi, bir geçmişi vardır, aynı zamanda geleceğe dönük birde bir takım olasılıklar barındırmaktadır. Bunun için geçmişinden koparılarak ve yine gelecekte ne tür bir olasılığa doğru evirilme eğiliminde olduğu ortaya konulmadan tanımlanamaz.

* Olay ve olgular bir çelişmenin ifadesidirler. Onları kendi çelişmeleri içinde ele almayı ge-rektirir. *"Neyle, neden ve nasıl ve hangi yöne doğru çeliştiği bilinmeyen hiçbir olay ve olgu tanınamaz."*

* Olgular değişkendir; oldukları gibi kaldıkları yerde değildir. Onları kendi değişkenlikleri içinde ele almayı gerektirir.

* Olgular doğası gereği gelişmeye doğru evirilmektedir. Gelişmeler, basitten karmaşığa doğru bir yol izlemektedir. Bu yüzden onları kendi gelişmişlikleri içinde ele almayı gerektirir.

Görüldüğü üzere diyalektik yöntem, olay ve olgulara zengin ve yaratıcı bakmanın olanağı anlamına gelmektedir. Buna rağmen yinede kaba, biçimsel ve dogmatik bir tarzda yorumlanmıştır. Özellikle bu yorumun toplumsal alana olduğu gibi indirgenmesi, kendisiyle birlikte oldukça sakıncalı sonuçlar doğurmuştur. Bu kaba ve dogmatik yorumlar diyalektiğin doğru algılanmasını da engellemiştir. Yine günümüz eksenli ve hiçte gerçekçi olmayan bir diğer yorum, kuantum kuramı üzerinden hareketle diyalektiğin geçerli bir yöntem ve ilke olmaktan çıktığı şeklindeki yorumdur. Bu yorum hiçte bilimsel olmadığı gibi, kendine dair kanıtlayacağı hiçbir değeri de yoktur. Bırakalım kuantum kuramının diyalektiği geçersiz kılmasını, tam tersine onu daha fazla bilimsel kılmanın tamamlayıcı rolünü oynamıştır. Kaldı ki kuantum kuramı diyalektik ilkeler üzerinden hareket etmiş, diyalektik felsefenin bilimsel plandaki açılımı olmuştur. Bu nedenle diyalektiğin kaba yorumunun eleştirisi ile onun tümden geçersiz olduğunu varsaymak aynı şey değildir ve olamaz.

Bkz: diyalektik yasalar, diyalektik materyalizm

Diyalektik İdealizm: Hegel'in idealizmine diyalektik idealizm denir.

Hegel, tarihin ve düşüncenin diyalektik bir süreç içinde geliştiğini savunmuş, dinden siyasete, mantıktan estetiğe kadar bütün alanlar için geçerli gördüğü bu sürecin Mutlak Tin'e ya da zihne (geist) varılmasıyla son bulacağını ileri sürmüştür. Düşüncenin özünde gerçeğin ancak bir bütün olarak kavranabileceği yatar. Diyalektik, görünürdeki bütün farklılıkların birliğe kavuştuğu metafizik bir süreç "mutlak" ise, var olan her şeyi kendinde toplayandır.

Varlığın diyalektik gelişim süreci, Hegel'in "tin" ya da "zihin", bazen de "idea" dediği Geist'ın

kendini belli bir amaca doğru geliştirmesi, özgürleşmesi sürecidir. Bu süreç içinde "idea" diyalektiğin üçlü aşamasından geçer. İlk aşamada "idea" kendi içindedir ve henüz bir olanaktır. Kendini gerçekleştirmesi için ikinci bir alan gerekir, bu da doğadır. Ama "idea" doğada kendi özüne aykırı bir duruma düşer, kendine yabancılaşır. Bu aykırılıktan üçüncü aşama olan kültür dünyasında kurtulabilir. Doğada "idea"-yı yönlendiren yasa olan zorunluluğun yerini üçüncü aşamada özgürlük alır; özgürlük, tinin devlet, sanat, felsefe ve din gibi, bireylerin üstündeki bazı kurumlarda ve o kurumlarla kendini gerçekleştirmesidir. Bu son aşamada da tin üç basamak içinde kendini geliştirir. İlk basamak "öznel tin"-dir ve tek tek insanların yaşamındaki henüz tamamlanmamış idedir. İkinci basamak "nesnel tin"dir ve burada kendini toplum, tarih devlet olarak gerçekleştirir. Üçüncü basamak ise "mutlak tin"dir ve burada tam bilincine ulaşarak kendini sanat, din ve felsefe ile ölümsüz kılar.

Diyalektik idealizm yani Hegelci diyalektik, nesneleri soyutlayarak her birini kendi başına ve değişmez özellikleri olan birimler olarak gören "metafizik" düşünce biçiminin tersine, nesneleri hareket ve değişimleri, karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri içinde ele alır. Her şey sürekli bir oluş ve yok oluş süreci içindedir. Bu süreç içinde hiçbir şey sürekli değildir; her şey değişir ve yerini başka bir şeye bırakır. Bütün şeyler çelişkili yanlar ya da yönler içerir. Bu yönler arasındaki çatışma değişimin itici gücüdür ve sonunda şeylerin değişime uğramasına ya da ortadan kalkmasına yol açar. Hegel değişme ve gelişmeyi doğada ve toplumda somutlaşan "mutlak tin"in ya da ideanın bir dışavurumu olarak görür. Bu yüzden de Hegel'in diyalektik yorumu idealist bir yorumdur. Son tahlilde o, diyalektiği, düşüncenin yani "idea"nın bir hareketi olarak yorumlamıştır.

Diyalektik ikilem: Var oluşun tüm alanlarında geçerli, evrensel bir özellik olan ikililik ya da düalistlik durum. Diyalektik felsefede buna, **'zıtların bir aradalığı ve çelişmesi ilkesi'** denilir. Buna göre var olan her şey, ister doğal ve isterse toplumsal düzlemde bir olgu olma özelliğinde olsun, var sayılan anlamda ikili bir karaktere ve özelliğe sahiptir.

Klasik mantıkta her şey kendisi ile özdeş, kendisi ile "tek" olan bir kural ile açıklanır. İnsan aklının bu biçimsel işleyişinde ve mantığında "teklik" ve "aynılık" gibi kavramlar yer edinmiş ve bu, bir yere kadar geçerliliği olsa bile gerçek dünyada yaşanan bunun tersidir. Gerçekten de evrende, "teklik" ve "aynılık" tarzında bir var oluş yaşanmamaktadır. İkililik, olguların bir var oluş özelliği

olarak karşımıza çıkmaktadır. Son bilimsel araştırmalar da göstermektedir ki, şimdiye kadar maddenin en kararlı kimyasal birimi olarak bilinen atom ve atom altı parçacıklarda bile bu ikili durum yaşanmaktadır. Çok ani ve hızlı bir hareket durumunun yaşandığı bu mikro dünyada, maddenin en küçük kimyasal birimlerinin sürekli bir karar ve kararsızlık dengesi ile var oluşu ve hareketi mümkün kıldıkları günümüz mikro biliminin de en önemli tespitlerinden biri sayılmaktadır.

Sürekli oluş ve hareketin, maddenin bu ikili oluş karakterinden kaynaklandığı anlaşılıyor. Maddenin en küçük parçacıklarında artı ve eksi yüklü olma durumu, bu ikilemin esas özelliklerinden biri olduğu var sayılıyor. Bu durum bize, doğanın en temel yapı birimlerinin tek yanlı bir özellik ile değil, diyalektik bir ikilemle kendi konumunu belirlediğini göstermektedir. Bu ba-kımdan diyalektik ikilem, esas olarak da maddenin bir var olma şekli oluyor.

Bu durumun daha geniş ölçekli makro dünyada da aynı şekilde işlemekte olduğu farz edilebilir. Bunun daha özgün bir oluşum biçimi olarak toplumsal dünyada, kendine özgü yapısı ile bir işlerlik kazanabileceği belirtilebilinir. Ne var ki gerek klasik mantığın, gerekse de bu mantığın bir etkilemesi olarak kaba diyalektik mantığın yorumu, olguları karşı karşıya koyan bir algılayış ve mantık silsilesi yaratmıştır. Bu yüzden diyalektik ikilem ya da zıtlık denildiğinde, sonuçta birinin diğerini ortadan kaldırdığı ve/veya son kertede tekil olan özelliğin kendisini hâkim kıldığı şeklinde anlaşılmıştır. Birinin varlığı, ötekinin yokluğunu gerektiriyormuş gibi bir doğa ve toplum algılayışı aslında çok kaba ve insanın en eski ve en biçimsel bir algılayış şeklidir. Bu algılayış şekli Aristo'dan beri varlığını sürdürmüştür. Özellikle diyalektiğin Hegelci yorumu, başlangıç itibariyle diyalektik ikilemden hareket etse de, sonuçta tekil olana çakılıp kalmış bir yorumdur. Çünkü Hegel diyalektiğinde bütün ikilemlerin vardığı sonuç, "mutlak" varlıktır, tekliktir. Aynı şekilde kaba materyalist diyalektik yorum da, kendisini tam olarak bu algılayışın etkisinden kurtarmış değildir.

Diyalektik ikilemi bilimsel verilere dayandırarak yeni bir yorum getiren **Önder APO**, özelde teklik ve mutlaklığa, daha genelde ise diyalektik ikileme ilişkin olarak **Bir Halkı Savunmak** adlı eserinde şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Mutlaklık, doğanın özünde sadece kavramsal ve çok kısa bir zaman ve mekân için söz konusu olabilir. Aksi halde evrensel düzen yaşayamaz. Denge ve simetri kavramlarının olmadığını düşündüğümüzde, tek taraflı akışla aslında evrenin sonunun gelmesi

gerekirdi. Böyle bir sonluluk gerçekleşmediğine göre, demek ki mutlaklık sadece düşünce tarzında var olup, olgular âleminde geçerli değildir. Denge haline yakın diyalektik ikilemlerin sürekli zenginleşerek veya yoksunlaşarak akışması, toplum da dâhil evrensel sistemin dili, mantığı olmaktadır.

"Evrensel sistemde düalistik özellik, bir'in iki'ye bölünümüdür. Enerji-madde ilişkisinde birlik (1) kanıtlanmış gibidir. E=mc2 formülü oldukça yol göstericidir. Enerji maddeyi hareketlendiren, değiştiren unsur olarak beliriyor. Daha serbest kalmış öz olarak tanımlanabilir. Işığın hız durumundaki madde parçacığı olarak 'foton', özünde maddeden kopmuş enerjidir. Maddenin tümünün fotonlaşması ışık haline gelmek demektir. Radyoaktiflik bu süreci ifade eder. Ama yine de madde-enerji ikilemi bir gerçekliktir. Özdeki aynılık ikilem haline gelmeyi önlemiyor. Asıl sır gibi kalan bir-(1)'in neden veya nasıl ikileme itildiğidir. 'İkileme' eğiliminin kendisi nedir veya nasıl oluşuyor? Atom içinde olan bitenin tüm çeşitliliğe, hareketliliğe biçim verdiği güçlü bir olasılıktır. Son araştırmalardan, düşünülmesi bile çok zor çok küçük ve hızlı ve çok kısa süreli parçacık oluşum ve dönüşümünün atomlaşma sürecini belirlediği, atomların molekülleri, moleküllerin bileşimleri, böylelikle farklı element ve bileşimlerin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunda farklı manyetik ortamların da rol oynadıkları tahmin edilebilir.

"Doğadaki bu sürecin toplama uyarlanması kaçınılmazdır. Toplum yasallığı çok farklı olmakla birlikte, aynı sisteme tabi olması beklenebilir. Toplumsal sistem dönüşümlerinin de 'bir'-den, 'klan'dan türediğini ana hatlarıyla bilmekteyiz. Klandan hiyerarşik toplumun, ondan da devletli toplumun kapitalizme kadar bazı biçimlerinin boy verdiğini iyi bilmekteyiz.

"Diyalektikteki zıtlık kavramını, ikilemlerden birinin diğerini yok etmesi biçiminde değil, onunla yüklenerek daha üst düzeyde farklı bir oluşuma dönüştüğü biçiminde yorumlarsak, olguları anlayabilme imkânımız daha çok artar. Fakat bu konuda daha da önemli olan düz, çizgisel bir dönüşümün olmadığı gerçeğidir. Zıtların dönüşümü axb=ab biçiminde değildir. Klasik mantığın bu formülü çok sınırlı bir aralıkta geçerli olabilir. Olgular dünyasında dönüşüm daha çok zikzaklı, helezonvari, saçaklı, bazen hızlı bazen yavaş, öncesiz-sonsuz olmaktan çok, anlık-sonsuzluk gibi özellikler taşıyabilir. Çizgisellikten küreselliğe kadar kaos aralıklarıyla değişen özellikler ihtiva ettiği varsayılabilir."

Şimdi burada önemli bir sorun, diyalektik ikilemin toplumsal

süreçlerde nasıl işlediğine ilişkindir. Kaba, indirgemeci bir anlayış ile toplumsal süreçlerin açıklanamayacağı kesindir. Doğa ile toplumsal süreçler arasında bir özgünlüğün olabileceği fevkalade anlaşılabilir. Ancak daha genel bir ilkesellik düzeyinde doğa ve toplumsal süreçlerde diyalektik bir ikilemin yaşandığı rahatlıkla söylenebilir. Fakat burada önem arz eden, kaba ve indirgemeci bir anlayışa ve yaklaşıma düşmemektir. Bu tarz bir algılayış ve yaklaşım, hiçbir surette toplumsal diyalektik ikilemi izah edememektedir. Bırakalım bununla doğru bir izaha ulaşmayı, sakat ve hastalıklı bir toplumsal algılayış ve yoruma yol açmaktadır.

Geçmişte sosyal bilim adına yapılan tarihsel-toplumsal süreç yorumlarına bakıldığında, bu yönlü bir yanlışlığın yapıldığı rahatlıkla fark edilebilmektedir. En iddialı bir sosyal bilim gerçekleşmesi iddiasıyla yola çıkan Marksizm dahi, kendisini, bu tarz bir yorumun etkisine girmekten alı koyamamıştır. Konuyla bağlantılı olarak yine aynı adlı eserinde **Önder APO** şunları belirttir:

"Sosyal bilimin en temel eksikliklerinden biri, tarih boyunca doğalında diyalektik bir ikilemi yaşaması gereken hiyerarşik ve devlet bağlamlı toplumların diğer ucunu -partneri göstermemesidir. Sanki tarih çelişkisiz, hâkim toplumsal sistemin çizgisel gelişiminden ibarettir. Her olgusal gelişmede gözlemlendiği gibi, tarih boyunca hiyerarşik ve devletli toplum da zıddı rolünde olan doğal toplumsal değerlerle çelişki halinde gelişir. Onunla beslenerek büyür, gelişir, çeşitlenir. Doğal toplumun gücünü küçümsememek gerekir. Bu toplum ana kök hücre rolündedir. Nasıl ki kök hücreden diğer tüm doku hücreleri doğarsa, doğal toplumdan da dokusu niteliğindeki kurumları doğar. Yine nasıl dokulardan organ ve sistemler doğarsa, doğal toplumun ilkel kurumlarından -ilkel hiyerarşik kurumlar- da diğer gelişmiş organlar ve toplumsal sistemleri doğar. Doğal toplum bastırılabilir, geriletilip kıstırılabilir, ama asla yok edilemez. Çünkü o zaman toplum olmaktan çıkılır. Sosyal bilimin bu tespiti yapamaması büyük eksikliktir. Hiyerarşi ve devleti besleyen, doğal toplumların milyon yıllara dayanan oluşum gerçeğidir. Diyalektik ikilem başka nasıl doğabilir? Toplumsal analizleri dar sınıfsal veya ekonomik araçlarla yapmak, gerçeğin asli, temel öğesini baştan itibaren dışta bırakmak demektir. Bu büyük hata, yanılgı ve yanlış yapılmıştır. Hele Marksizm gibi iddialı bir yaklaşımın komünal dedikleri doğal toplumu sanki ömrü binlerce yıl önce bitmiş, yok olmuş bir sistem gibi algılamaları bu olumsuzluğu daha çok körüklemiştir."

Genelde hakim toplumsal sistemler, doğal toplum dediğimiz insan toplumsallığının bu ilk formu ile ve onun zaman ve mekan içindeki özellikleri ile sürekli bir ikilemi yaşamalarına karşın bu süreç yok sayılmış, toplumsal süreçler bir birinden kopuk, kesintili, bağlantısız bir tarzda değerlendirilmiştir. Zaman ve mekan içinde ortaya çıkan toplumsal biçimler, hakim eğilimin esaslarına göre tanımlanmış, ikilemin diğer ucu, yani toplumsallığı bu hakim eğilimin adeta bir uzvu, bir eki şeklinde nitelendirilmiştir. Oysaki toplumsal ikilemler, tarihin hangi döneminde olursa olsun birbirilerinin basit uzantıları değildirler. Şayet böyle olsaydı tek yanlı bir tarihsel akış olurdu ki, bu durumda da tarihsel bir akıştan bahsetmek mümkün olmazdı. O zaman bir yerde tarihin sonu olması gerekirdi. "Tarihin sonu" denilen bir olay yaşanmadığına göre diyalektik ikilem denilen olay da kendisini bir biçimde toplumsal süreçlerde var etmek durumundadır. Bu açıdan hiçbir toplumsal süreç tek yanlı bir akış ve eğilimle belirlenememektedir. Ortaya çıkan her toplum biçimin hakim eğilimi ve rengi ne şekilde gelişirse gelişsin, kendi içinde karmaşık bir eğilimler ilişkisini barındırır.

Bu bağlamda tek yanlı, genellemeci toplumsal sistem değerlendirmelerinin yanlışlığına dikkat çeken **Önder APO** aynı yapıtında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Toplumsal sistem değerlendirmelerinde içine düşülmemesi gereken bir anlayış aşırı genellemeciliktir. Örneğin kapitalizmi tanımlarken sanki toplumun her şeyi, ta kendisi olduğu gibi bir sonuç son derece yanlıştır. Hiçbir hâkim sistem toplumun tamamını oluşturmaz. Bu, diyalektik ikilemin gerçeğine de aykırıdır. Kendi zıddını geliştirmeden, tek yanlı gelişmeler idealist, olgusal geçerliliği olmayan bir yaklaşımdır. Sanıldığının tersine, hâkim sistemlerin dışında geniş bir toplumsal alan bulunur. Burada eski sistemlerin artığı, hâkim sistemin zıtları ve gelecek alternatifler iç içe bulunur. Toplum son derece canlı bir işleyiş içinde olup, daha sık yasallıklar geliştirerek değişimini sürekli kılar."

Çok genel hatlarıyla da olsa yapılan bu değerlendirme kapsamından bir doğa ve toplumsal süreç bakışına ulaşmak, yine diyalektik ikilemin bu tarzda bir işleyiş ve gelişim özelliğinde olduğunu görmek, sağlıklı bir doğa ve toplum anlayışına ulaşmak açısından büyük bir önem taşır. Ne var ki asla göz ardı edilmemesi gereken bir yan da, diyalektik ikilemi bir kadercilik derekesine düşürmemektir. Bu diyalektik ikilem açısından oldukça önemlidir. Bu bakımdan ve daha çok da toplumsal gelişim ve dönüşüm süreçleri bakımından her şeyin nesnel koşulların bir dış iteklemesi ile

olacağını sanmak, diyalektik ikilemin özünü ve doğasını asla anlamamak olacaktır.

Bkz; diyalektik yasalar, antitez, evrensel düalizm.

Diyalektik Materyalizm: Olay ve olguları maddeye göre yorumlayan bir felsefe ve dünya görüşüdür.

Bu görüş, dünyayı, evreni hem diyalektik ve hem materyalist açıdan yorumlar. Diyalektik ve materyalizmin bir araya getirilmesiyle bu felsefi dünya görüşü oluşturulmuştur. Diyalektik ile gelişmenin, hareket ve değişmenin genel yasalarının ortaya konulması, materyalizm ile de tüm bu süreçlerin maddi koşullar öncül kabul edilerek açıklanmasıdır.

Diyalektik ile materyalizmi bir araya getirerek bir öğretide birleştiren, felsefi bir dünya görüşüne dönüştüren Marks ile Engels'tir. Onlar, diyalektiği Hegel'den aldılar ve farklı bir biçimde yorumladılar. Hegel, diyalektiği hemen-hemen bütün boyutlarıyla ortaya koymasına rağmen, ne var ki onu, idealizmin gölgesinde tutar. Çünkü Hegel diyalektiği mutlaklaştırır, "Mutlak Tin"in bir hareketi olarak açıklar. Buna karşın Marks ve Engels, diyalektiğe materyalist bir açı kazandırırlar. Diyalektiği, Hegel'in ileri sürdüğü şekliyle salt düşüncenin bir özelliği ve hareketi değil, doğal dünyanın bir özelliği ve hareketi olarak ortaya koyarlar. Bu anlamda temel ayrışma noktaları, Hegel'in diyalektiği idealist bir temele dayandırmasına karşın, Marks ile Engels'in onu materyalist bir temele dayandırmasıdır.

Bu açıdan Marks ve Engels, diyalektik de dâhil doğada olup biten her şeyin materyalist bir temele dayandırılması gerektiğine inanırlar.

Bir düşünce tarzı olarak doğup gelişen felsefe, tarihi boyunca idealizm ve materyalizm olmak üzere iki ana yöntem çatışması şeklinde bir gelişme seyrini izlemiştir. 19. yüzyıl bilimlerinin gelişmesi ile materyalist felsefe daha bir önem kazanır. O ana değin başat olan felsefe idealizmdir. Felsefede oluşa gelen bu iki yöntem çatışmasında Marks ve Engels, 19. yüzyıl bilimlerinden de hareketle materyalist felsefeden yana bir derinleştirme çabası içine girerler. Materyalizmi, insanın duyumlarla algılayabildiği maddi süreçlerin kendisi olan, insan düşüncesinden bağımsız olarak var olan nesnel gerçekliğe dayandırırlar. Bütün zihinsel etkinliklerin bu nesnel dünyanın bir yansıması olduğunu ortaya koyarlar. Zihinsel ve ruhsal süreçlerin önemini göz ardı etmezler ama insanın düşünsel etkinlerinden bağımsız olarak var olan maddi koşulları öncül kabul etmeyen bütün düşünsel çabaları da idealizm olarak nitelendirirler.

İşte diyalektik materyalizm bu temel görüşlere dayanır. Bu felse-

fi görüş, bilgi kuramı bakımından asıl olana maddeyi koyar. Buna göre insana dair olan bütün bilgi süreçleri, maddenin kendisi olan nesnelerin duyumlarla algılanması ile oluşurlar. Maddi dünyanın dışında öncesel olan hiçbir düşünsel oluşma yoktur. Bilgi, insanın nesnelerle olan ilişkisinden ve etkileşmesinden gelir. Bu, anlıksal bir duyumsal algılama süreci ile değil, bir bütün olarak insanın toplumsal etkinliği ile oluşur. Maddi koşulların gelişme diyalektiği, insanın düşünsel gelişme diyalektiğini de belirler. Öznel olan bütün çabalar, nesnel dünyanın kendisinden doğarlar. Nesnel dünya olmaksızın akıl, salt kendinde hiçbir soyutlama yapmaya muktedir değildir. Düşünsel bir etkinlik alanı olarak teori de bu temel esaslara dayalı olarak gelişir. Bu anlamda diyalektik materyalizm, aynı zamanda teori ile pratiğin birlikteliğine de işaret eder. Pratik olmadan teori, teori olmadan da pratiğin olamayacağını, her ikisinin de et ile tırnak gibi birbirine bağlılık içinde geliştiğini ortaya koyar.

Bütün bu bakımlardan yorumlana gelen tarzıyla diyalektik materyalizmin temel tezi, birincil olanın nesnel koşullar olduğu, zihinsel ve ruhsal olanın ise ikincil olduğudur. Devinim, değişime ve gelişme öncelikle nesnel dünyada, bununla bağlantılı olarak da ikincil planda düşünsel dünyada yaşanır. Ne var ki diyalektik materyalizmin bu tezi, kendisi ile birlikte bir paradoksu da getirir. İnsanın bilgisi nesnel dünyadan gelir yargısı doğru olmakla birlikte ne var ki bu, tarihsel materyalizm bağlamında dogmatik bir indirgemeciliği de doğurmuştur. Diyalektik materyalizmin dogmatik yorumu, diyalektik materyalizmin yöntemsel olarak tarihe uyarlanması olan tarihsel materyalizmde de temelli yanlışlıklara neden olmuştur. Özellikle toplumsal değişim süreçlerinde belirleyicilik etkeninin üretim araçlarına verilmesi, toplumsal bir olgu olarak insanın zihniyet yanı ağır basan bir var olma formu olduğu gerçeğini küçümsetmiştir. Her ne kadar "tarihi yapan insanın eylemleridir" denilmişse de, yöntemin kendisinden kaynaklı olarak ekonomik süreçlere belirleyici bir rol atfedilerek zihniyete ikincil bir rol verilmiştir. Oysa tarih içinde oluşa gelen bir zihniyet yapılanması olarak gelenek ve kültürün, maddi üretim araçlarından, ekonomiden daha az etkileyici olduğu söylenemez. Sorun burada maddi koşullardan bağımsız, kendi başına bir zihniyet yapılanmasının olup olmayacağı sorunu değildir. Söz konusu insan toplumsallığı olduğunda salt belirleyicilik önemini yitirmektedir. Maddi koşullar zihniyet süreçlerini belirleyebildiği gibi, zihniyet yapılanması da maddi koşulları belirleyebilmektedir. Karşılıklı belirleyicilik daha ağır basan bir

yan olmaktadır. İnsanın toplumsal diyalektiği böylesine karşılıklı bir belirleyicilik içinde oluşmaktadır. Bunun da ötesinde diyalektik materyalizmin dogmatik kavrayışının bir sonucu olarak diyalektik yasaların indirgenmeci bir tarzda toplumsal süreçlere uyarlanması, toplumsal her aşamanın zorunlu bir ilerleme kaderciliği içinde açıklanması anlayışına götürmüştür. Öncelikle bu, gelişme süreçlerini, yasaların zorunlu kaderine bağlama anlamına gelir. Bilgi ve zihniyet felsefesi bakımından da bu durum, bir takım doğal zorunlulukların bilinmesinin de ötesinde, insanı, özgür tercih edebilme seçeneklerinden alıkoyar, zorunlu yasaların kaderine boyun eğmeye zorlar. Bu anlamda denilebilir ki, diyalektik materyalizmi, gelişmenin genel yasaları olarak gözetmek ile bir mutlaklığın indirgenmeciliği olarak anlamak aynı şey değildir.

Bkz: materyalizm, tarihsel materyalizm, diyalektik

Diyalektik Yasalar: Diyalektik, olur olmaz ve gelişi güzel bir hareket biçimi olmadığı gibi, böyle bir düşünme biçimi de değildir. Bu, şu bakımdan önemlidir: Diyalektik ancak belirli ilke ve yasalar dâhilinde tanımlanabilir, kavranabilir. Tersi durumda "tanımsız" ve "tutarsız" bir doğa ve düşünme durumu olurdu ki, -böyle bir şeyin olabilirliğini düşünmek bir yana- bu durum bize neyi verebilirdi ki? O halde diyalektik, yasalarla oluşur ve yine yasalarla açıklanabilir.

Olgular az-çok tutarlı olan ve süreklilik arz eden bir konum taşımasalardı bizim onları tanımlamamız mümkün olmayabilirdi. Yasalar da böylesi bir konumun tanımlamasıdırlar. Bir doğa yasaları denince bu gerçeklik kastedilir. Diyalektik yasalar da böyledir. Yasalar bir insan yakıştırması değildirler, doğada içkin olarak vardırlar; ama yinede bir insan tanımlamasıdırlar. Yasalar ve tanımlamalar, doğası gereği bir çerçeve çizerler, bir çerçeve dâhilinde düşünmemizi salık verirler. Şüphesiz çerçevesiz düşünme biçimsiz bir düşünmedir ki, böyle bir düşünme de yoktur. Ama çerçeveleri mutlaklaştırmamak da bir o kadar önemlidir.

Diyalektik yasalar doğa yasalarıdır; doğadan çıkarılmışlardır. Doğada hareket, değişim, gelişim, süreç dönüşümleri bir sonuç ise buna neden olan ilkelerdir.

Diyalektik işe, *"her şey değişme halindedir"* önermesiyle başlar. Bu, *"hiçbir şey olduğu gibi durmaz, durduğu gibi kalmaz"* şeklinde tarif edilir. Buna göre kesin olan, hareket ve değişimdir. Hiçbir şey göründüğü şekliyle dün ne idiyse bugün o, bugün ne ise yarın da o değildir. Bu, art arda gelen, bir birine eklemlenen süreç halkaları biçiminde sürüp gider. Ama bu sadece işin görünen bir yüzüdür. Şu da bir gerçek

ki, bugünde dün vardır, yarında da bugün olacaktır. Diyalektik, olguların gelişim mantığının bu her iki açıdan değerlendirilmesi gerçeğidir.

Hareketin ve değişmenin temelinde yatan şey ise, diyalektik yasalardır. Bunlar sırasıyla karşıtların birliği ve mücadelesi, nicelikten niteliğe geçiş ile yadsımanın yadsınması olarak tanımlanmışlardır. Diyalektik yasalarla bağlantılı olarak önemle vurgulanması gereken bir konu, bu yasaların toplumsal sürece katı yasallık biçiminde dayatılamayacağıdır.**Başkan APO** Toplumu, ***"bilme ile kendisini var eden, esneklik içeren yaratıcı bir organizasyon şeklinde tanımlar."*** Dolayısıyla katı yasallık ile toplumsal süreçleri izah etmek zor görünmektedir. Katı yasallık doğa bilimlerin bazı sınırlarında seyretse de, toplumsal süreçler, yasaların zorunlu kaderciliği içinde açıklanamazlar.

1-Karşıtların Birliği Ve Mücadelesi:

"Her şey, hatta biz kendimiz de, çok düzgün biçimde dengelenmiş, son derece güçlü bir şekilde etkileşen küçük tanecikli artı ve eksi parçalardan oluşmaktayız.-" **(R. P. Feynman)**

Diyalektiğin bu yasasına göre, doğada ve toplumsal süreçlerde gelişmeyi, değişmeyi ve hareketi mümkün kılan yalnızca dış koşulların bir etkilemesi değildir. Dış koşullar ancak etkileyici bir etken olarak rol oynayabilir. Dış koşullar olgu üzerinde belirleyici olduğunda, diyalektik süreç yadsınır, mekanik süreç devreye girer. İç ve dış koşulların bir birini tamamladığı eşik, diyalektik sürece yol açar. Buna göre diyalektik sürece yol açan daha çok olguların içyapısında yatan çelişmedir. Olgular doğası gereği karşıtların iç içeliğinden oluşmuş, çelişmeli, ikili bir yapıya sahiptirler. Çelişme, ikili durum, birbirinden koparılamaz tarzda bir birliktelik oluşturur.

Karşıtlık iç içe olmak üzere, aslında olguların bir var olma biçimidir. Karşıtlık, evrensel düalizm ilkesi olarak da tanımlanabilir. Başka türlü hareket, değişme ve yalnızca dış koşulların bir dayatması ile açıklanamaz. Diyalektik karşıtlık, diyalektik ikilem olmasaydı hiçbir şey yerinden kıpırdamaz, her şey donmuş bir kümeler yığını olarak kalırdı. Ama uygun dış ortamlar olmadan da hiçbir diyalektik süreç kendini tamamlayamaz.

Karşıtlık denildiğinde, iki "mutlak" ucun karşı karşıya getirilmesi olarak anlaşılmamalıdır. Çoğunlukla diyalektiğin bu yasası bu biçimde, dogmatik bir tarzda yorumlanmıştır. Karşıtlar arasındaki mücadele, bir birini yok etme olarak algılanmıştır. Oysa karşıtlık maddenin ikili durumudur. Madde ve enerji ikilemi gibi. Günümüzde gelişme halinde olan mikro bilimlerde, maddenin atom

altı dünyasını oluşturan parçacıklarda bile bu ikili durum tespit edilebilmektedir. Atomun temel kimyasal bileşenleri olarak kabul edilen proton ve elektron ile birlikte dengeyi sağlayan nötronlar ve dahası kimi parçacıklar, antimadde olarak varsayılmaktadır. Örneğin atom çekirdeğini oluşturan protonlar pozitif (+)elektrik yüklü parçacıklar olurken, çekirdek etrafında dönmekte olan elektronlar negatif (-) elektrik yüklü parçacıklardır. Protonlar ile elektronlar arasındaki mücadele, atomdaki devinimi meydana getirmektedir. Her parçacığın kendisi olarak kalma eğilimi ve bu anlamda değişiklik isteme mücadelesi, hareketi doğuran neden olmaktadır. Kendi başına ne proton ve nede elektron hiçbir anlam ifade etmemektedir. Atomda birleşerek, atomu meydana getirmekte ve bir birinden beslenerek bir anlam ifade etmektedirler. Farklı yükte olan bu parçacıkların "kendisi olarak kalma" koşuluna bağlı olan bu bir aradalığı, hem birlikteliğin ve hem de mücadelenin nedeni olmaktadır. Bu birliktelik ve mücadele, atomda hem bir denge ve hem bir kaos olarak açıklanmaktadır. Sonuçta atomun bozunması denilen olay böyle gerçekleşmektedir. Atomun bozunması bir enerjiye dönüşmektedir. Atomun yapısı değişmiştir; atom artık atom değildir ama bir enerjiye dönüşmüştür. Ya da nükleer fisyonda görülen atomun daha iki küçük çekirdeğe bölünmesidir. Burada çıkan sonuç, her hangi bir karşıtın yok olup gitmesi değildir; atomun tüm yapısı değişmiştir. Böylelikle atom altı dünyasında olan şey, ne mutlak bir denge ve ne de mutlak bir kaos durumudur. Parçacıklar ile birlikte kaos (kargaşa) ile denge (düzen) de, iki karşıt düzlem olarak bir arada yürümektedir. Mikro sistemlerde çok ani süre ile yaşanan bu süreçler, tabiî ki makro sistemlerde çok daha uzun bir süre ile yaşanabilir. Hele bilme ile kendisini yapan toplumsal sistemlerde bu durum çok daha farklıdır; başat olan güçler bu denge durumunu daha uzun süreli tutabilirler. Hatta bilinçli bir varlık olarak insanın kargaşa yerine, daha fazla düzende kalma eğiliminde olduğunu unutmamalıyız.

"Soru şudur: nasıl oluyor da, artı ve eksi "düzgün biçimde dengeleniyor?" Bu çelişkili bir düşüncedir! Elemen ter matematikte artı ve eksi "dengelenmezler." Bunlar birbirini yadsırlar. Modern fizik atomun bağrında yatan muazzam güçleri açığa çıkarmıştır. Neden elektron ve protonların karşıt kuvvetleri birbirini götürmüyor? Neden atomlar yalnızca ayrı-ayrı uçuşmuyorlar. Mevcut açıklama, atomu bir arada tutan "güçlü kuvvete" atıf yapar. Ama karşıtların birliğinin tüm gerçekliğin temelinde yatması olgusu yerli yerinde durmaktadır.

Atomun çekirdeği içinde iki karşıt kuvvet bulunmaktadır: çekme ve itme. Bir yanda, sınırlanmamaları halinde çekirdeği şiddetle paramparça edecek elektriksel itmeler vardır. Diğer yanda, çekirdekteki parçacıkları birbirine bağlayan güçlü çekim kuvvetleri vardır. Ama bu çekim kuvvetinin de, ötesine geçildiğinde bir arada tutma yeteneğini yitirdiği kendi sınırları vardır. İtme kuvvetlerinin aksine, çekim kuvvetlerinin çok kısa bir erimi vardır. Bu kuvvetler küçük bir çekirdekte dağılma kuvvetlerini kontrol altında tutabilmektedirler. Ama büyük bir çekirdekte itme kuvvetleri kolayca alt edilememektedir.

Kritik bir nokta aşıldığında, bağ kopar ve nitel sıçrama meydana gelir. Büyük bir su damlası gibi, dağılmanın eşiğindedir. Çekirdeğe ekstra bir nötron eklendiğinde dağılma eğilimi hızla artar. Çekirdek, büyük miktarda enerji açığa çıkararak şiddetli biçimde birbirinden uzaklaşan, daha küçük iki çekirdeğe bölünür. Nükleer fisyonda olan budur. Ne var ki benzer süreçler doğanın başka birçok düzeyinde de görülebilir. Parlak bir yüzeye düşen su, karmaşık bir damlacıklar deseni oluşturarak parçalanır. Bunun nedeni iki karşıt kuvvetin iş başında olmasıdır: suyu, tüm yüzeye yayılmış düz bir film halinde sermeye çalışan kütle çekim ve küçük kürecikler oluşturarak sıvıyı bir arada tutmaya çalışan ve su moleküllerini birbirine çeken yüzey gerilimi.

Doğa çiftler halinde iş görüyor gibi görünmektedir. Atom altı düzeyde "güçlü" ve "zayıf" kuvvetler görüyoruz; çekme ve itme; manyetizmada kuzey ve güney; elektrikte pozitif ve negatif; madde ve anti-madde; biyolojide erkek ve dişi, matematikte çift ve tek; hatta atom altı parçacıkların spinine ilişkin olarak "sağ el ve sol el" kuralı. Çelişkili eğilimlerin, Feynman'ın deyişiyle "birbirlerini dengelediği," ya da Heraklitos'un daha şiirsel ifadesini kullanmak gerekirse, "bir müzik aletinin telleri ve yayının karşıt gerilimleri gibi, farklılaşarak birbiriyle uzlaştığı" belirli bir simetri vardır. Pozitif ve negatif olarak adlandırılabilecek iki tür madde vardır. Benzer olanlar iter, benzer olmayanlar çeker."

Karşıtların birliği ve mücadelesi, varlığın her türünde yaşar niteliktedir. İster buna karşıtlık, ister çelişme, isterse düalizm ve diyalektik ikilem denilsin, her ne ad verilirse verilsin, önemli olan gerçeğin mantığıdır. Bir tayf çizgilerinde bile gözlemlenen, renkler arasındaki geçişlerde keskin bir ayrımın görülmediği; renkler, bir birilerinden uzaklaştıkça duru, yakınlaştıkça belirsiz bir görünümdedirler. Bu, karşıtların bir aradalığını gösterir nitelikte bir örnektir. Kavram düzeyinde de bir dizi örnek verilebilir. Kavramlar, belki de gerçeğin sınırlı bir

izahıdırlar; ama yine de varlık ile yokluk, doğru ile yanlış, güç ile güçsüzlük, bilme ile bilmeme, son ile sonsuzluk, ölüm ile yaşam vb. daha da çoğaltılabilecek ikilemler yan yanadır. Nasıl ki denge ile kaos bir birinden doğuyorlarsa, uyum ile uyumsuzluk, velhasıl bütün ikilemler bir birinden doğarlar. Bu ikilemlerden her biri başat veya zayıf olabilir; biri artılarda, diğeri eksilerde seyredebilir. Yine de bir birini koşullayan gerçeğin iki ayrı yüzü gibidirler. Örneğin yanlış olmadan doğru kendi başına neyi ifade edebilir? Çelişme olmadan olguları ne harekete geçirebilir? Öyleyse çelişme, ikilem, var oluşun da mantığıdır.

"Evrendeki tüm oluşumlar düalistlik (ikili) nitelikte ve çelişkili bir yapıyla hareketi mümkün kılmaktadır. Tabii bu hareket kaba mekânik hareket değildir; özde değişimi, çeşitliliği oluşturan ya-ratıcı bir hareketlenme halidir. Örneğin evreni varlık-yokluk ikilemiyle başlatmak mümkündür. Varlıkla yokluğun karşı karşıya gelişi yeni bir oluşumdur; hareketin kendisidir. Varlık, yokluk olmadan açılamaz, hareketlenemez. Özde oluş, varlığın yokluğa karşı direnmesidir. Varlık yokluğu, yokluk varlığı bitirmeye çalışırken, sonuçta üçüncü bir eğilim, bir nevi sentez olarak oluşum halindeki evren ortaya çıkmaktadır. Buna benzer bir yaklaşım parçacık-dalga ikilemidir. Tek başına parçacık ve dalga mümkün olmamakta, ancak birbirleriyle ilişki halinde hareketi, dolayısıyla oluşumu sentezleyebilmektedir.

Yine aynılıkla çeşitlilik ikilemi de benzer sonuçlar yaratmaktadır. Aynılık ancak çeşitlilikle varlığını kanıtlayabilir. Çeşitlilik ol-madan aynılık bir nevi yokluk, olmamaktır. Hangi olguya yaklaşırsak aynı durumu görürüz. Daha anlaşılır bir ayrım canlılık ve cansız durum ikilemidir. Genel canlı evrenden farklı olarak, dünya gezegenimizde hareketin zengin gelişimiyle bir eşikte nitelikçe farklı bir madde ortamından kendi kendini metabolizma ile üretebilen, geliştiren canlı bir ortam doğmaktadır. Burada evrenin sınır tanımayan gelişim gerçeği halen bilimce tam çözümlenememiş olağanüstü bir sıçramayı temsil etmektedir. Canlılık olgusunun tam izahı giderek bilimin en temel konusu olacaktır. Gen haritası ve klonlama bu olgunun çözümlendiği anlamına gelmez. Yine canlılığa yol açan molekül düzenlenmesi de tek başına olguyu izah edemiyor. Şüphesiz canlılık için uygun dış ortam (atmosfer-hidrosfer) ve moleküler düzen gereklidir. Ama bu sadece canlılığın yapı taşlarıdır, maddi düzenidir. Daha önemli olan, bu maddi düzenin canlılık, anlam gibi maddi olmayan gerçeklikle bağlantısıdır. Kaba materyalizmin en önemli yan-

lışlığı öznelliği, yani canlılık ve anlam olgusunu maddi düzenleniş ile aynı saymasıdır. Kuantum fiziğinde bile bu aynılık yıkılmaktadır."

2-Yadsınmanın Yadsınması:

Diyalektiğin bu ilkesi olumlama (tez), olumlamanın yadsınması (anti-tez), yadsınmanın yadsınması (sentez) şeklinde tanımlanır.

Yâdsıma, genellikle "yıkım" ya da yok sayma olarak anlaşılmıştır. Her hangi bir olgu fevkalade kendisi olmaktan çıkabilir ama asla yok olmaz, yok olup gitmez, kendisini dönüştüren gerçeklik içinde varlığını sürdürür. Her yeni, değişim ya da dönüşüm süreci yoktan var olamaz; bir öncekinin temelleri üzerinde ancak gelişebilir. Mademki yeni olanın temelleri eski olana dayanmak ise, yeni olan, eskiyi içermeden, ondan beslenmeden nasıl gelişebilir?

Demek ki yâdsıma, bir yok olma değildir. Tohum, kendi doğal sürecinden koparılarak yadsınabilir. Ama uygun koşullarında ve işi rast giderse kendi doğal diyalektik süreçlerini tamamlar. Tohumdan fide, fideden başak çıkar. Başakta tohum, gizil olarak da fide vardır. Tohum kendisini yadsımıştır ama başakta varlığını sürdürmektedir. Başak aynı zamanda tohuma, yani başa geri dönmüştür, ama yeni bir düzlemdedir. Bu, diyalektik yadsımanın bir çember, bir kısır döngü içinde sür gitmesi değildir. Çünkü başakta bir tohum değil, birkaç tohum vardır ve gizil olarak da birkaç fide vardır. Nerden bakılırsa bakılsın başak yeni bir düzlemdedir; hatta bununda ötesinde, değişen evrim koşulları içinde farklı özellikler de kazanabilir. Bu konuda botanikte (bitki bilimi), bitki türlerin evrimine dair dikkate değer gözlemler söz konusudur. Tohum başakta özelliklerini korumakta, farklı düzlemlerde ya da koşullar değiştiğinde, koşullara bağlı olarak farklı özellikler de kazanabilmektedir. Bitkilere dair alınan bu örnek, konuya ışık tutar niteliktedir. *"...otlar, kendilerini dölleyen başlıca türler olmakla birlikte, böyle çoğalan tek türü oluşturmaz. Evcilleştirmeden binyıl kadar geçtikten sonra, emmer durum buğdayı, kendisine bitişik alanlarda yayılım gösteren, ama onun yayılım alanlarıyla örtüşmeyen keçi otu ile kendiliğinden çapraz üreme gösterdi. Böylece oluşan tür, doğada benzeri bulunmayan bir hekzaploid (altı kromozomlu) bitki olan, emmer durum buğdayında bulunan(A ve B genomları olarak adlandırılan) iki kromozom takımıyla (D genomu olarak adlandırılan) keçi otu türünde bulunan bir üçüncü (ikili) takımdan oluşan 'ekmeklik buğday' idi. Zohary'nin gözlemlerine göre, ekmeklik buğday melezleşme ve onu izleyen kromozom bölünmesi ile oluşmuştu; tetroploid (Dört kromozomlu) emmer durum buğdayının, diploid (İki kromozomlu) keçi otu ile bir-*

leşmesi, üç genom takımının heksaploidliği (altı kromozomlu) sonucunu doğurmuştu."(Charles Keith Maisels, Uygarlığın Doğuşu)

Örneğimizden çıkarılması gereken sonuç, her yeni düzlemin başlangıcın özelliklerini kendisinde taşıdığıdır. Melezleşme her durumda geçerli olmayabilir. Altı kromozomlu ekmeklik buğdayı sentez kabul ettiğimizde, iki kromozomlu keçi otu ile Dört kromozomlu buğdayı yadsımıştır, ama ikisinin de ortak özelliklerini taşımakta olan (Altı kromozomlu) bir düzlemdedir ve koşullar değiştiğinde ise türsel bir farklılaşma da doğmaktadır. Esasta gözlemlenen şey ise, evrim halkalarının üst üste binmesi şeklinde bir gelişmenin yaşanmakta olduğudur.

Tohuma yeniden döndüğümüzde, tohuma tez diyelim; fide tohumu yadsımıştır, başak ise her ikisini yadsımıştır. Başakta olan ise her ikisinin varlığının korunmasıdır. Tohum da, fide de varlığı yadsınarak başakta korunmuştur. Demek ki yadsınma, aynı zamanda korunmadır, yok olup gitme değildir.

Düşünce alanında ise kendisini doğrulamak üzere bir görüş ileri sürülür (tez), karşı bir görüş çıkar ilk görüşün yetersizliklerini dillendirerek onu yanlışlar(antitez); her iki görüşün tartışmasından da zengin düşünceler ortaya çıkar, böylelikle de yeni bir görüşe varılır(sentez). Dikkat edilirse son görüş, her iki görüşün tartışma deneyimleşmesinin zenginliğinden doğar.

Bilimsel alana ilişkin de bir örnek alalım:

"Simyacılar bir elementi diğerine dönüştürmenin mümkün olduğu önermesinden yola çıktılar. Yüzyıllar boyunca, baz metali (kurşun) altına çevirmelerini sağlayacağına inandıkları "filozof taşını" keşfetmeye çalıştılar. Başarsaydılar, altının değeri hızla kurşunun değerine düşeceğinden, pek fazla şey kazanmayacaklardı! Ama bu ayrı bir hikâyedir. O zamanın fiili teknik düzeyi düşünüldüğünde simyacılar imkânsızın peşinde koşuyorlardı. Sonunda elementleri dönüştürmenin imkânsız olduğu sonucuna vardılar. Ancak, simyacıların girişimleri boşuna değildi. Bilimdışı bir hipotez olan filozof taşı peşinde, deney sanatını geliştirerek, bugün hâlâ laboratuarlarda kullanılan deney araçlarını icat ederek ve geniş bir yelpazeye yayılan kimyasal reaksiyonları tanımlayıp analiz ederek, gerçekten değerli öncü çalışmalar yaptılar.

Modern kimya yalnızca simyacıların temel hipotezini -elementlerin dönüştürülmesi- reddederek ilerleyebildi. 18. yüzyılın sonlarından bu yana kimya bilimsel bir temelde gelişti. Geçmişin büyük hedeflerini bir kenara bırakarak, ileri doğru dev adımlar attı. Sonra, 1919'da İngiliz bilimci Rutherford, azot çekirdekleri-

nin alfa parçacıklarıyla bombardımanını içeren bir deney yaptı. Bu, atom çekirdeğinin ilk kez yarılmasına yol açtı. Rutherford böyle yapmakla, bir elementi (azot) başka bir elemente (oksijen) dönüştürmeyi başardı. Simyacıların yüzyıllık arayışları çözülmüştü, ama onların hiçbir şekilde önceden göremeyeceği bir tarzda.

Şimdi bu sürece daha yakından bakalım. Tezle başlıyoruz: ***a)*** *elementlerin dönüştürülmesi; bu daha sonra kendi antiteziyle yadsınmaktadır,* ***b)*** *elementlerin dönüştürülmesinin olanaksızlığı; bu da, sırası geldiğinde ikinci bir yadsımayla tersine çevrilir,* ***c)*** *elementlerin dönüştürülmesi. Burada üç şeye dikkat etmeliyiz. İlkin, her yadsıma kesin bir ilerleme, gerçekte ileri doğru nitel bir sıçrama demektir. İkinci olarak, birbirinin ardı sıra gelen her ilerleme, hem önceki aşamayı yadsır, ona karşı tepki verir, öte yandan da onda yararlı ve gerekli olan her şeyi muhafaza eder. Nihayet, son aşama -yadsımanın yadsınması- hiçbir şekilde başlangıç fikrine bir geri dönüşü değil (burada simya), eski biçimlerin nitel olarak daha yüksek bir düzeyde yeniden ortaya çıkmasını ifade eder. Bu arada, kurşunu altına çevirmek artık mümkündür, ama bu zahmete değmeyecek kadar pahalıdır!" (Aklın İsyanı)*

Bu örnekten de anlaşıldığı üzere yadsınma, bir öncekinden alınması gerekeni alır ve onun deneyimlerinden beslenerek gelişir. Diyalektiksel gelişme doğada, toplumda ve düşünsel alanda yenilenerek gelişme halindedir. Diyalektiksel gelişme kısır bir döngü içinde çembersel bir gelişme, baştan sona sondan başa bir dönme değildir. Her diyalektiksel süreç yeni ve farklıdır. Hiçbir surette eskisi değildir. Ama düz çizgisel bir ilerleme de değildir. Dikkat edilmesi gereken bir nokta, her aşamanın bir öncekine göre ilerleme olarak varsayılamayacağıdır. Eskiden beslenme anlamında bir ileriyi yakalamıştır, ama bu "mutlak" bir doğru olarak eskiden daha "ileridir" anlamına gelmez. Özellikle diyalektiğin bu anlamda dogmatik yorumlanması nedeniyle, bir sapma hali olarak görülmesi gereken sınıflı toplum tarihi, bu tarihsel gelişmenin bir sonucu olarak insanın giderek daha fazla kendi temel değerlerine yabancılaşması, ilerleme sayılmıştır. İlerleme, salt eskinin olanaklarından beslenerek onu aşan olanakları yakalamakla ölçülemez. Eski, daha olumluya aşılmadıkça bu bir ilerleme sayılamaz. İlle de bir ilerleme denilecekse, bu ancak eskinin daha olumluya aşıldığı sürecedir. Kaldı ki, her aşamanın zorunlu olarak bir sonraki aşamayı doğuracağı düz çizgisel bir ilerlemenin olamayacağı gelişen günümüz biliminin de en önemli tespitlerinden biridir.

Yine kaba ve dogmatik yorumdan kaynaklı, anti-tezin kendi

öncülünü yok etmesi bir ilahi kadermiş gibi algılanmıştır. Özellikle bu tarz indirgemeci toplumsal çözümlenmelerin yapılması, onarılması zor sonuçlar doğurmuştur. Oysa diyalektik yadsınmada gördük ki, her anti-tez kendi öncülü ile iç içe ve ondan beslenerek gelişme halindedir. Kendi öncülünden doğmayan, ondan beslenmeyen, onun yokluğu üzerinde varlık bulan bir anti-tez ne kadar bilimsel olabilir?

Diyalektiğin doğru yorumlanması bakımından toplumsal tarihi, dolayısıyla gelişen toplumsal biçimleri doğru değerlendirmek büyük bir önem taşımaktadır.

"…Doğal toplumu insan varlığının başlangıç tezi olarak değerlendirmek gerçekçidir. İnsanlık var olmayı bu teze dayanarak başlatmıştır. Ondan öncesi hayvansı yaşamdır. Sonrası ise ona karşıtlık temelinde gelişen hiyerarşik ve devletçi toplum biçimindeki gelişimdir. Zaten bu dönemin antitez karakteri doğal toplumu sürekli bastırması ve geriletmesinden kaynaklanmaktadır. Tez olarak doğal toplum, insan yerleşiminin tüm alanlarında geçerli olduğu gibi, süre olarak da başat olarak neolitik dönemin sonlarına (yaklaşık M.Ö 4.000) kadar etkin bir toplumsal sistemdir. Bastırılmış olarak da günümüze kadar tüm toplumsal gözeneklerde varlığını sürdürmektedir. Temel toplumsal kavramlarda da bu süreklilik açıktır. Aile, kabile, ana, kardeşlik, özgürlük, eşitlik, arkadaşlık, cömertlik, dayanışma, bayramlar, yiğitlik, kutsallık vb. birçok olgu ve kavramlar bu toplumsal sistemden kalmadır. Buna karşıt hiyerarşik ve devletçi toplum bu sistemi en çok gerileten, bastıran özelliğini en çok sürdüren özelliktedir. Antitez konumunu bu özelliğinden almaktadır. İki toplumsal sistemin iç içeliği de diyalektiğin temel yasalarına son derece uygundur.

Burada dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husus, diyalektik kavrayışımızın tez ve antitezin birbirini yok etme biçiminde değil, 'bastırma ve geriletme' karakterinde gelişmesidir. Toplumsal sistemler tüm doğada olduğu gibi tez, antitez haline geldiklerinde birbirlerini birlikte taşırlar. Aralarındaki mücadele şüphesiz önemli gelişmelere yol açar. Hiçbir zaman tez eski halinde kalmaz, ama antitez de bir kadiri mutlak olarak kendi öncülünü yemez. Ondan beslenerek ancak kendini geliştirir.

Bu noktada diyalektiği biraz daha açmakta yarar vardır. Dogmatik Marksizm döneminde tez ve antitez toplumda yok etme biçiminde yorumlandı. Bu tarz bir yorum aslında yapılan en temel teorik yanlışlıklardan biridir. Biyoloji başta olmak üzere tüm bilimlerde gözlenen özellik, olguların gelişim ve dönüşümlerinde karşılıklı besleyici yanın önem

taşıdığıdır. Yok etmeye benzer durumlar istisnaidir. Hâkim olan, tez ve antitez konularının birbirini beslemesidir. Bunun en sade ifadesi çocuk-anne ikilemidir. Çocuk, ana ile çelişki halinde gelişir. Ama bundan çocuk anayı yok ediyor yorumunu çıkaramayız. Olsa- olsa karşılıklı beslenme ile neslin sürdürülmesi olarak değerlendirilebilir. Uç bir nokta yılan-fare ikilemidir. Burada bile olan, aşırı fare üreyişi ile yılan ender üreyişi arasında dengenin korunmasıdır. Belki de yılan olmazsa fareler dinozorlardan daha ezici tahrip rolü oynarlardı. Doğadaki varlıkların anlamsız olmadığı, hepsinin belli bir ekolojik anlamı olduğu her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Ama yine de 'uç nokta', 'mutlak sınırlar' kavramı çok sınırlı bir kesitte en azından kavram olarak geçerli olabilir. Temel doğa yasasının karşılıklı bağlılık biçiminde geliştiği artık tüm bilimlerin fark ettiği bir özelliktir."

Doğal toplum insanlığın başlangıç tezi, sınıflı toplum tarihi onun anti-tezi ise, insanlığın olası sentez durumunun nasıl gelişebileceğini kestirebilmek zor değildir. Anti-tezin deneyimleri üzerinden doğal toplumun değerlerine yeniden bir dönüş, her bakımdan yeni bir düzlemin olanağının doğması ve yakalanması anlamına gelecektir. Sentez, her ikisinden alması gerekeni almak, atması gerekeni atmak koşulluyla yeni bir toplumsal düzleme yol açabilecektir. Her iki tezin ortaya çıkan verileri olmadan, karşılaştırılmadan, karşılaştırmalı olarak ortaya çıkan olumlu ve olumsuz sonuçlar görülmeden, sentezin kendisini yeni bir düzlem olarak var etmesi olanaksız görünmektedir.

3-Nicelikten Niteliğe Geçiş:

Nicelikten niteliğe geçiş, bir halden başka bir hale geçiş olarak tanımlanır. Tekil anlamda küçük çaplı birikimlerin, yavaş-yavaş değişimlerin bir eşikte birikmesi neticesinde, meydana gelen ani ve sıçramalı değişimlere nitel dönüşüm denilir. Nitel dönüşüm, eski konumdan yeni bir konuma geçmedir. Diyalektiğin bu yasasına göre doğada, toplumda ve bilinçte yaşanan değişimler, nicel birikimlerin nitel sıçramalara yol açması şeklindedir.

Nicelik ve nitelik bir birinden koparılamaz önemde bir birliktelik oluşturur. Nicelik ve nitelik bir birini bütünleyen bir süreci ifade etmektedir. Nicelikler bir niteliğe kavuşarak anlam bulmakta, nitel dönüşümler ise niceliklere dayanarak bir bütünlüğe ulaşmaktadır. Ne var ki, çoğu durumda bu iki halin bir birileriyle kopmaz olan ilişkisi, doğru anlamıyla değerlendirilmemektedir. Ya nitelik adına nicelikler küçümsenmekte, ya da nitelik görülmeden nicelikler abartılmaktadır. Halk dilinde bile bu ilişkiyi çok güzel ifade eden sözler söylenir. "Bir elin nesi var, iki elin sesi var", "damlaya,

damlaya göl olur", ya da tersinden bir ironi ile "bir gül ile bahar gelmez" gibi sözler, halkın bilincine sinen bu diyalektik ilişkiyi anlatır.

Burada temel sorun, nasıl olurda önemsiz gibi görünen küçük çaplı değişikliklerin büyük çaplı niteliksel dönüşümlere yol açtığıdır. Maddenin en küçük biriminden tutalım doğanın en büyük olaylarına değin sayısız örneklerde gözlemlenebilen diyalektiğin bu yasası, hayatın her alanında işler konumda iken, yaşanan tarihsel-toplumsal süreçlerin zengin deneyimi ile birlikte, laboratuar ortamlarında bile yapılan sayısız deney ile bu ispatlanabilmektedir. Bilimin geldiği en son aşama olan kuantum mekaniğinde bu süreç, "kaos eşiği" olarak adlandırılmaktadır. Kaos teorisine göre küçük çaplı değişiklikler, giderek büyük ölçekte kütlesel değişikliklere neden olacak anın kritikliğini oluştururlar. Bu konuda sıkça sözü edilen, dünyanın her hangi bir yerinde bir kelebeğin kanat çırpışı, dünyanın bir başka yerinde büyük tayfunlara neden olabilir örneği, tamda buna işaret etmektedir.

"Danimarka doğumlu fizikçi Per Bak'ın "kendi kendini örgütleyen kritiklik" üzerine çalışması, doğanın pek çok düzeyinde meydana gelen ve kesin olarak niceliğin niteliğe dönüşümü yasasına tekabül eden derin süreçleri gözde canlandırmak için, tam da kum tepesi örneğini kullanmaktadır.

Kum yığını bunun örneklerinden birisidir; Megaralıların tahıl yığınına tamı tamına benzeyen bir örnek. Düz bir yüzey üzerine kum tanelerini bırakıyoruz. Deney, hem masa üzerine yığılan gerçek kumla, hem de bilgisayar simülasyonlarıyla defalarca yapılmıştır. Kum taneleri küçük bir piramit oluşturana kadar, bir süre için yalnızca üst üste yığılırlar. Bu noktaya bir kez ulaşıldığında, ilâve her tane, ya yığının üstünde bir oturma yeri buluyor ya da diğer tanelerin bir çığ biçiminde düşmesine sebebiyet verecek şekilde yığının bir yanına doğru dengesini yitiriyor. Diğer tanelerin nasıl denge bulduğuna bağlı olarak, çığ çok küçük bir çığ da olabilir, kendisiyle beraber çok sayıda taneyi sürükleyen yıkıcı bir çığ da olabilir. Kum yığını bu kritik noktaya ulaştığında, tek bir tane bile tüm çevresini dramatik bir biçimde etkilemeye muktedir hale gelir. Görünüşte önemsiz olan bu örnek, depremlerden evrime, borsa krizlerinden savaşlara, geniş bir uygulama alanıyla birlikte mükemmel bir "kaos kıyısı modeli" sunar.

Fazla kum yanlardan kayarken kum yığını büyür. Tüm fazla kum düştüğünde, elde kalan kum yığınına "kendi kendini örgütlemiş" denir. Başka deyişle, hiç kimse onu bilinçli olarak bu şekle sokmamıştır. O, yüzeyindeki kum tanelerinin alenen kararlı olduğu bir kritiklik durumuna ulaşıncaya kadar, kendi iç yasalarına göre

"kendisini örgütlemektedir". Bu kritik durumda tek bir kum tanesinin dahi eklenmesi öngörülemez sonuçlara yol açabilmektedir. Bu kum tanesi sadece küçük bir kaymaya yol açabileceği gibi, katastrofik bir toprak kayması ve yığının yok olmasıyla sonuçlanan zincirleme bir reaksiyonu da tetikleyebilir."

Özellikle bunalım ve kaos süreçlerinde nicel birikimler o denli bir yoğunluğu meydana getirir ki, bazen en ufak bir olay, zincirleme bir süreci tetikleyebilmektedir. Nitekim 1. dünya savaşı öncesinde bunalım öyle bir safhaya geldi ki, Macaristan veliaht'ının Yoguslavya'da bir suikast sonucu öldürülmesi, bu savaşı tetikleyen bir kıvılcım işlevini görmüştür. Yine doğada benzer süreçler rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Örneğin bir çığ öyle kritik bir safhaya gelir ki, en ufak bir ses dalgasının titreşim etkisi bile, dev bir çığın kopmasına sebep olabilmektedir. Benzer örnekler daha da çoğaltılabilir. Tüm önemli olaylar ve süreçler, nicel birikimler ile bir kritik safhaya geldiklerinde en ufak bir nicel etki ile gerçekleşmektedir.

Sıkça verilen bir su örneğinde görüldüğü üzere, 1 ila 99 derece arası bir sıcaklık ortamında suyun moleküller yapısında her hangi bir değişiklik yaşanmamaktadır. Suyun 99 derece sıcaklık düzeyine gelmesini kaos eşiği olarak kabul edelim, artı bir sıcaklık derecesi eklendiğinde su kaynamaya başlar, suyun moleküller yapısını bir araya getiren kimyasal bağlar çözülür ve su buhara dönüşür. Suyun buhara dönüşmesi yapısal bir değişimdir, yani niteliksel bir dönüşümdür. Bu niteliksel dönüşümde suyun temel bileşenleri olarak hidrojen ve oksijen yok olup gitmez; atomlarda hiçbir değişiklik olmaz. Sadece olan şey, moleküller yapıda kimyasal bağların değişikliğe uğramasıdır. Aynı şey tersi olarak sıfır altı eksi derecede suyun buzlanması durumunda da geçerlidir. Buzlanma, suyun sıvı durumdan kristalize duruma geçmesidir. Dikkat edilirse burada açığa çıkan durum, yapısal değişiklikler niceliksel gelişmelerle sağlanmaktadır. Suyun kendisi, yani sıvı bir bileşen olarak kalabilmesi için 1 ila 99 derece arası bir ısı ortamı gerekmektedir. Bu ortam var olduğu sürece su yine su olarak kalır. Bu durumda olgularda gerçekleşen yapısal dönüşümler, sadece içsel nedenlerle değil, dış ortamın değişmesiyle de bağlantılıdır.

Bilimsel dilde elementler arası geçişler "faz geçişi" olarak adlandırılmıştır. Bu geçişler durduk yerde bir anda gerçekleşmemektedir. Gerekli olan niceliksel ortam sağlanmadan hiçbir niteliksel geçiş yapılamamaktadır. Örneğin kömür ve elmas madenlerinin temel bileşeni karbondur. Kömürün elmasa dönüşmesi için 100.-000 ya da üzeri bir atmosfer basınç gerekli olmaktadır. Nitekim

laboratuar ortamlarında bu ve buna benzer bir dizi deney başarıyla gerçekleştirilmiştir. Sıvı, gaz ya da katı şekliyle bulunan birçok element, niceliksel ortam bilgisine ulaşılarak birbirine dönüştürülebilmektedir. Bildiğimiz anlamda bugün ağırlıklı olarak elektronik teknikte kullanılmakta olan birçok süper iletken gazların, sıvı hallerin katı hale dönüştürülmesiyle mümkün olmuştur.

Örneklerden de anlaşıldığı üzere, gerekli olan nicelikler, niceliksel ortam olmadan her hangi bir niteliksel dönüşüm olmamaktadır. Olgular öncelikle niceliksel bir değişime uğrayarak yapısal bir dönüşüme uğramaktadır. Bu anlamda nicelikten niteliğe geçiş yasası, moleküller yapıdan tutalım biyoloji, tarihsel ve toplumsal alana değin bütün alanlarda geçerliliğini sürdürmektedir. Canlı organizmaların biyolojik evriminde bunu çok daha iyi gözlemlemek mümkündür. Canlıların tek hücreliden çok hücreliye, çok hücreliden organizmalara, oradan türlerin farklılaşmasına değin varan evrim zinciri içinde nicelikten niteliğe geçişi biyoloji bilimi uzun-uzun anlatır. Tarihsel anlamda hem biyolojik ve toplumsal evrimde yaşanan beli başlı ana süreler, hem tek-tek parçaların bir bütünde niteliğe kavuşması, nicelikten niteliğe geçişin işlerliği ve anlaşılması bakımından önemli süreçlerdir. Bütün yapısal sistemler bir niteliği ifade ettiği gibi, nicel gelişme dediğimiz parçaların bir araya gelmesinden oluşmuşlardır. Örneğin insan olgusunu hem biyolojik ve hem toplumsal bir organizasyon olarak ele aldığımızda -ki öyle bir olgudur- nicelikten niteliğe geçişin burada nasıl işlerlik kazandığını çok daha mükemmel gözlemleyebiliriz. Biyolojik bir varlık olarak insan, hiçbiri önemsiz olmamak şartıyla parçalardan meydana gelmiş bir organizmadır. Hiçbir parça kendi başına yaşam olanağını bulmazken, insan denen bütünde bir yaşam olanağına kavuşmakta, bir parçanın eksikliği durumunda ise insanın biyolojik bütünlüğü denilen organizma oluşamamaktadır. Bu organizmanın yaşama şansı olamaz, olsa bile eksik ve sakat demektir. Toplumsal bir varlık olarak da insan kendi başına bir anlam ifade etmezken, toplumsal bütünde ancak bir kimlik kazanabilmektedir. Tekil bir varlık olarak insan yoktur. İnsanı insan yapan onun toplumsal niteliği ve kimliğidir. İnsanı bu niteliklerden alıkoyduğumuzda ortada insan denen bir varlık kalmaz. Toplum da tek-tek insanlardan oluşan bir organizasyondur. Toplum kendi gerçek niteliğini insan denilen bireyde açığa çıkarmaktadır. Güçlü bireyler güçlü toplum demektir. Tekil anlamda insan çoğul anlamda toplum, bir birinden koparılamaz bir dengenin ürünüdürler.

Dolayısıyla nicelikten niteliğe geçişi, parçanın bütün, bütünün

parça için ne anlam ifade ettiği insan olgusunda daha rahat görülebilmektedir. Şartlar değişmezse insan az-çok kendi biyolojik evrimine göre bir süreç izlemektedir. İstisnalar dışında ve dışardan bir müdahale yapılmamışsa, her çocuk kendi niceliksel süreçlerini tamamlayarak doğmaktadır. Her doğuş niteliksel bir süreçtir. İnsanın biyolojik gelişimi ve ölümü de benzer bir süreç izler.

Nicelikten niteliğe geçiş, olgularda görülen yapısal değişim ve dönüşümlerin nasıl bir süreç izlediğini bize gösterirken, aynı zamanda kendi şartları var olduğu sürece hiçbir olgunun yapısal bir dönüşüme uğramayacağını, şartları ortadan kalktığında ise nasıl bir dönüşmeyle yüz yüze kalacağını da göstermektedir. Yine su örneğimize dönersek, 1 ila 99 derece ısı şartlarında su, su olarak kalmayı sürdürür. Bu şartların ortan kalkması durumunda -ki buna yol açan niceliksel değişimlerdir- suyun yapısında niteliksel dönüşümler gerçekleşir. Her niteliksel dönüşüm, bir önceki sürecin yok olup gitmesi anlamına da gelmemektedir. Varlık gösteren her olgu, beli bir biçimde ve kendi rengiyle kendisini yansıtır. Yapı olarak onu bir araya getiren bağlar çözülmeye yüz tuttuğunda kaçınılmaz olarak dağılmaya başlar. Bu dağılma süreci kendisini bir başka yapıda yansıtana dek bu sürüp gider. Yeni denilen yapılar böyle ortaya çıkar. Elbette hiçbir yeni yoktan var olmaz. Bir öncekinin özelliklerini taşımak şartıyla var olur, ama eski bir yapıda değildir ve yeni bir yapısal özelliktedir. Eskisi olamaz, çünkü eskiyi var eden şartlar ortadan kalkmıştır; yoksa eski, eski olarak kendisini sürdürecektir. Şartlardan anlaşılması gereken bir olgunun içinde varlık bulduğu iç ve dış koşullardır. Yalnızca birini öncül kabul ederek olgulardaki dönüşümler açıklanamaz. Bütün niceliksel gelişme ve niteliksel dönüşümleri bu tarzda ele almak daha gerçekçi ve bilimsel bir yaklaşımdır.

Diyanet: Dinin kendisi ya da onun kurallarına tam bağlı olma durumu. Dinsel konu, sorun ya da kuralların düzenlenerek dinin toplumla ilişkilendirilmesini sağlayan kurumsal nitelik ve işleve kavuşturulmuş organizasyonun genel adı olarak da bilinir. Musevilikte Hahamlık, Hıristiyanlıkta Piskoposluk, ya da en üst düzeyde Papalık, Müslümanlıkta imam, Şeyhülislam, Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu gibi.

DNA (Deoksiribonükleikasit) Molekülü: Bir DNA molekülü insanın tek bir saç telinden binlerce kere daha ince olduğu halde yüzlerce ciltlik ansiklopedinin bilgilerini içermektedir. Bir DNA molekülünün belirli bir genetik özellik içeren kesitine GEN adı

verilir. Hücrenin çekirdeğinde bulunan DNA, sarmal bir yapıya sahiptir. Bu sarmal yapı açıldığında, DNA, yaklaşık bir metre uzunluğunda ipince, uzun bir şerit haline gelir. Yaklaşık bir metre uzunluğundaki DNA'nın, bir küçücük hücre çekirdeğinin içinde paketlenmiş halde yer alıyor olması ise üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur

DNA'da atomların kendine has dizilimi maksimum (büyük) şifreyi, minimum alanda taşıyabilecek üstün bir tasarıma sahiptir. Birbirine geçmiş iki spiral (Sarmal)merdivenin her basamağında üç türlü element bulunur: şeker, fosfat ve DNA'nın şifrelerini oluşturan azotlu organik baz. Tüm insanlarda malzemelerin ve fonksiyonların aynı olmasına rağmen, birbirlerinden farklı olmalarını sağlayan özel şifreler, işte bu azot bazları tarafından oluşturulur. Dört farklı çeşidi olan bu bazların diziliş sıralarındaki farklılıklar insanlar arasındaki tüm farklılıkların sebebidir. Bu baz çeşitleri; Adenin, Guanin, Sitozin ve Timin olarak adlandırılmıştır. Bazlar belirli bir kurala göre birbirlerine bağlanır. Bilim adamlarının yeni yeni çözmeye başladığı yabancı bir lisan gibi, belirli bir kod sistemine göre dizilmiş bu dört çeşit azotlu organik bazda, biyolojik varlığımızın tüm şifresi gizlidir. DNA molekülünü oluşturan bu bazlar, isimlerinin baş harfleri ile anılırlar; A, T, G ve C. İşte çekirdekteki bilgi bankasında bilgiler bu şekilde 4 harften oluşan bir alfabe kullanılarak depolanmıştır.

DNA molekülünün bir bölümü olan her bir gen, insan vücudundaki belli bir özelliği kontrol eder. Boyun uzunluğu, gözün rengi, burnun, kulağın, kafatasının malzemesi, şekli gibi sayısız özellik ilgili genlerin emriyle meydana gelir. Bu genlerin her birini bir kitabın sayfalarına benzetebiliriz. Sayfaların üzerinde ise A- T- G- C harflerinden oluşmuş yazılar vardır.

İnsan hücresindeki DNA'larda 200.000 civarında gen bulunur. Her gen, karşılığı olduğu protein türüne göre, sayıları 1000 ile 186.000 arasında değişen nükleotidlerin özel bir sıralamada dizilmesinden oluşur. Bu genler insan vücudunda görev yapan yaklaşık 200.000 civarındaki proteinin kodlarını saklar ve bu proteinlerin üretimini denetler.

Deoksiribonükleik asit DNA, Dünya üzerindeki bütün canlı organizmaların özelliklerini belirleyen olağanüstü bir kimyasal maddedir. Bir ağacın yapraklarının rengini, bir kurdun ağzı dişlerininin büyüklüğünü, bir zürafanın boyunu veya ayak parmaklarımızın şeklini DNA belirler.

DNA, hücre çekirdeklerinin hepsinde bulunan kromozomları oluşturur. Her bir kromozonda, tek, uzun bir DNA molekülü vardır.

DNA bir organizmanın oluşuma ilişkin bilgileri taşır. DNA

molekülleri, hücre çekirdeğinde bulunurlar ve vucudumuzda bulunan tüm proteinleri oluşumu sırasındaki kodlamış bilgileri içerir. DNA'nın protein yapma işlemi, inanılmayacak derecede kusursuzdur.

DNA molekülü bükülmüş bir merdivene benzer. Her bir hücrenin DNA merdiveni hem anneden hem babadan gelen genleri içerir. Merdivenin basamakları, timin (T), adenin (A), sitozin (C), ve guanin (G),adı verilen bazların kusursuz düzenlenmesiyle oluşur. Her bir aşamanın tamamlanması için bir baz çifti, belirli bir kombinasyonla eşleşir. T her zaman A ile A da her zaman G ile eşleşir. Buna karşılık, C her zaman G ile ve G de her zaman C ile eşleşir. Bu eşleşme, DNA'nın kendini kopyala işleminde önemli rol oynar.

Kopyalama işlemi başladığında DNA dizeleri çözülür ve baz çiftleri birbirinden ayrılır. Bu aşamada molekül, açılmakta olan bir fermuara benzer. Daha sonra serbest halde bulunan timin (T), adenin (A), guanin (G), ve sitozin (C) içeren nükleotidler, dizideki eşeleşmemiş bazlara katılırlar. Serbest halde bulunan A'lar T'lerle, serbest halde bulunan T'lerle A' lar eşleşir. Aynı şekilde serbest halde bulunan G'ler C'lerle ve C'lerde G'lerle eşleşir.

Dizideki eşleşmemiş moleküllerin her biri, yalnızca belirli bazlarla eşleşeceği için DNA kendisinin mükemmel bir kopyasını üretebilir. Böylece eskiden tek bir DNA molekülün bulunduğu yerde kısa bir süre içinde iki özdeş DNA molekülü ortaya çıkar.

DNA'nın içerdiği bilgiler bu şekilde kopya edilirken, bir hücre bölününebilir ve bir organizmanın nasıl oluşacağı hakkındaki bilgilerde nesilden nesile geçmiş olur.

İnsan hücrelerindeki 46 kromozom 23 çift halinde bulunur. Her çift kromozom vücuttaki belirli faaliyetlerin yerine getirilmesinden sorumludur. Bu kromozom çiftlerindeki her hangi bir bozukluk onarılmaz hasarlar meydana getirir.

Dogma (İnak, Nas): Genellikle dini hükümler için kullanılmakla beraber, ideoloji-politika alanına da yansıyan, eleştirilemez, değiştirilemez katı hüküm ya da hükümler dizisi denilebilir.

Dinde, tanrı kelamı, sözü olan ayetler bu niteliktedirler. Tanrının kendisi bir yana, ondan kaynaklı her şeye ilişkin söylenenler bir içeriktedir.

Doğal ve toplumsal yaşamın mantıksal ürünü olarak bilginin, diyalektik gerçeği dışında mutlak zaman ve mutlak mekân'a sığdırılarak dondurulmuş, değişmez, kesin ve bu anlamda mutlaklaştırılmış mitolojik, teolojik ve 'bilimci' kabullerdir.

Önder Apo, tüm dogmaların temelinde Sümer düşünce yapısının önemli bir yer işgal ettiğini

belirtmektedir. ***"Sınıflı toplumda bir kesimin üretimden tümüyle kopması, diğer geniş kesimin insandan öteye sanki bir makine parçasıymış gibi köleleştirilmesi, tüm ideolojik dogmaların kaynağını oluşturmaktadır. Rahip sınıfın tüm uygarlık tarihi boyunca hâkim rolü budur."***

Felsefenin kendisi, en çok da dinin bu yanına zarar veren, sorgulayan, iç tutarlılığımı zedeleyen bir yerde dururken, kendini felsefe ile açıklamaya, bilimle gerçekleştirmeye yönelen ideolojik akımların da benzer biçimde değişmez, sorgulanmaz, şüphe edilmez dogmalar oluşturdukları görülür.

Bunun gibi devlet geleneğinin de 'devamlılık' esasında dogmalara dayandığı görülür.

Bkz: Doğmatizm

Dogmatizm: İnsanda görünebilen en katı zihniyet türüdür. Bu zihniyet, bağlı olduğu her hangi bir öğretiyi evvel-ahir mutlak doğru ve değişmez kabul eder. Her hangi bir öğretiye körü körüne inanma, onu bilimsel bir kuşkuya ve eleştiriye yer vermeksizin üstün körü savunma, bu zihniyet türünün en belirgin özelliğidir. Genelde ise değişen dünya koşullarına uyum sağlamayan, eski olana çakılıp kalan, bu anlamda bilirli bir takım ilkeleri, tezleri, teori ve ideolojileri mutlak doğru gören, her zaman geçerli olduklarını kabul eden, görüşlerini kesin ve tartışmaya yer vermeyecek tarzda ileri süren tüm tutum ve yaklaşımlar için kullanılan bir sıfattır.

Dogmatik zihniyetin en yalın ve en katı örneği, dinsel dogmalara olan inanç şeklinde görülür. Dinsel dogmalar, insan zihniyetinde yer edinen dokunulamaz, eleştirilemez, sorgulanamaz ve değiştirilemez tabulardır. Dogmatizmin en temel kaynağı dindir, dini dogmalardır. Din, insan zihniyetinin en eski ve en süreklilik kazanmış belleğini oluşturur. Bu nedenle insanın tarihsel zihniyet kalıpları çözümlenmeden dogmatizmin tanımlanması zor görünmektedir. Sanıldığının aksine, günümüzde bile en bilimsel geçinen öğreti ve ideolojiler bir yerde dogmatizmin sınırlarında seyretmektedir. Kendi doğrusundan öte bir başkası olmayan, varsa yoksa kendi doğrusu olan bütün zihniyet tarzları dogmatizmi ele vermektedir. Dogmatizm deyip geçmemek gerekir. Dogmatizm tarihsel anlamda köklüdür; bu anlamda insanın tarihsel zihniyet yapılanmasının en köklü, en yerleşmiş olanını ifade eder. Tarihsel olarak oluşa gelen anlamıyla bütün zihniyet tarzları, kendilerini bir yaşam kültürü içinde var edebilmiş, ete-kemiğe büründürebilmiştir. Bu yüzden de zihniyet denildiğinde tüm bir yaşam kültürü anlaşılmak durumundadır. İşte dogmatizm de salt bir düşünme biçimi ya da belirli bir bağnazlık şekli

olarak değil, tüm bir yaşam kültürü olarak karşımıza çıkar.

Dini dogmalar başta olmak üzere, **Önder APO**'nun ***"dogmatik kavrayışın teolojik ifadesi"*** olarak tanımladığı devlet olgusu bile, insan yaşamında bu kadar köklü bir gelenek biçiminde kendisini sürdürmesi ve vazgeçilemez kılması, sadece insanın insan üzerindeki hâkimiyet ilişkileriyle açıklanamaz. Temelde yatan bu ilişkiler olsa da, daha köklü ve temelli olanı, dogmatizm ile olan ilişkisidir. Dogmatizm en kaba biçimiyle kendisini dinsel dogmalar alanında gösteriyor ise, bunun temellerine inildiğinde, insanın kendi zayıflığını kapatmanın bir yolu olarak dogmalara sığındığı görülecektir. Dogmatizmin bu denli katı ve bağnaz bir zihniyet türü olmasının altında yatan en temel neden, kaynağını buradan almasından ötürüdür. Örneğin devlet, gücün ve hâkimiyetin bir ifadesiyse, o, kendisini insan yaşamında dokunulmaz ve vazgeçilmez bir tabu haline getirecektir. Devleti aşmanın bu kadar güç teşkil etmesi, insan zihniyetine neden ve nasıl yerleştiğiyle bağlantısı vardır. Dogmatizm ile olan ilişkisi bakımından devlet, başlı başına incelenmesi gereken bir konudur. Fakat burada devletin bir örnek olarak işlenmesi, dogmatizmin neyin bir ürünü olduğunun anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. O halde dogmatizm, aynı zamanda insanın kendisine dair derinden hissettiği zayıflığını kapatmanın bir yolu olarak bir takım güçsel öğelere sığınarak kapatabileceğinin yanılsamasının da bir ürünüdür. Hele sığınılan bu güçsel öğelerin gerçek olmadığı bir görünmeye yüz tutsun, bu uğurda cinayet bile işlenmektedir. Ortaçağ tarihi bunun sayısız örnekleri ile doludur. Avrupa'nın skolâstik döneminde dogmatizmde gedik açan bilim insanları diri-diri yakılmıştır. Hatta bu o denli ileri götürülür ki, ateşte yakılanlar *" yanmıyorlarsa suçsuz, yanıyorlarsa suçludurlar"* denilmiştir. Yine Ortadoğu'da insanların derisi yüzülmüştür. Ortaçağ'ın en karanlık bir çağ olarak nitelendirilmesi, yaşanan koyu dogmatizmin bu bağnazlığı ile bağlantılıdır.

Daha köklü olarak dogmatizm, katı yaşam gelenekleri ve alışkanlıkları içinde varlığını sürdürür. Zihni alandan tutalım, kültürel öğeleri kapsayan davranışlara değin donuk, statik ve klişeleşmiş bir takım tutucu kalıplar ile kendisini yansıtır. Canlı hayatın ahengini, akışkanlığını ve zenginliğini görmez. Ya ak, ya kara penceresinden bakmayı gerektirir. Bunun için kendinden öte, ötekini de görmeyi hiç gerektirmez. İnsanı, katı kurallara bağlayarak kendi kaderine boyun eğmeye zorlar. Bu anlamda zihinsel özgürlük ve bilimsellik önünde en fazla engel olan bir ileti türüdür. En fazla bilimsellik iddiasında

olan sosyalizm dahi kendisini bu iletiye bulaşmaktan kurtaramamıştır. Örneğin reel sosyalizmde yaşanan dogmatizm türü, dinsel dogmatizmi çok fazla aratmamıştır. **Önder APO**, geliştirdiği bütün savunmalarında, oluşa gelen anlamıyla adeta insan zihniyetini körleştiren tarihsel bir ileti olarak ele aldığı dogmatizmin aşılmaması durumunda hiçbir özgürlükçü çabanın gelişme kaydedemeyeceğini önemle vurgular. Bu yüzden de insanın dogmatizm iletisinden kurtulmasının yolunu, ***"insanın düşünebildiği kadar yapması, yapabildiği kadar düşünmesi"*** şeklinde formüle eder. Başka türlü insanın kendisini bu iletiden kurtarması zor gibi görünmektedir.

Bkz: Doğma

Doğa: İnsan bilinci dışında gelişen ve bilinçten bağımsız olarak varolan, sürekli bir devinim ile değişim içinde bulunan, ürettiği sonsuz görüngüler ile bitimsiz görünüşler yelpazesiyle her şeyi kuşatan içinde yaşadığımız evrenselliktir. Doğanın birden fazla tanımı mevcuttur. Kök bilgisine inildiğinde doğa, dış güçler tarafından eklenen ya da sonradan edinilmiş olan değil, doğumla gelen, işlenmemiş ve özgün olanı ifade eder. Ama en genel ve kabul görmüş tanımı, felsefi tanımıdır. İnsandan önce var olmuş ve kendi içinde ahenkli işleyen, oldukça da karışık yasaları olan, sonsuz ve sınırsız, aynı zamanda bilinmezlikleri de bulunan evrendir. Etrafımızı saran maddi dünyamız, kendisini sürekli üreten, değiştiren, çeşitlilikler sunan, üzerinde yaşadığımız yerkürenin tümü anlamına gelmektedir. Gerek felsefe gerekse bilimsel düşüncenin onu anlamaya çalışmakla doğduğu gözönüne alındığında doğa'nın kapsayıcılığı ya da anlam ve anlamlandırma çerçevesi daha iyi anlaşılacaktır.

İçinde dünyamızın ve dolayısıyla doğamızın da oluğu evrenin oluşum sürecine ilişkin çok çeşitli değerlendirmeler mevcuttur. Bunların başında gelen ve en bilineni; Büyük Patlama (Big Bang)'dir. Bu teoriye göre; Büyük Patlama ile birlikte içinde dünyamızın da yer aldığı Güneş Sistemi oluşmuştur. Milyarlarca yıl süren soğuma ve buzul çağlarından sonra üzerinde canlıların yaşayabileceği bir ortam şekillenmiştir. Ve bu bugünkü en tam haliyle evrenimizdir.

Doğa tarihi, doğa felsefesi, doğa bilimi denilen kavramlarla doğa anlatılmakta ve yorumlanıp anlaşılmaya çalışılmaktadır. Doğa, insan bilinci dışında var olmasına rağmen, insan bilinciyle anlam kazanmakta ve anlaşılır olmaktadır.

Bkz: Evren

Doğa Felsefesi: Şimdiye kadar doğa felsefesi, çoğunlukla mekanik bir tanımlama anlayışı

ile yalnızca kendi sınırları içinde an-lamı olan bir bilgi kuramı şeklinde tarif edilmiştir. Gerçekte ise bu tarif doğa felsefesini doğru, yeterli ve bütün-lüklü izah etmekten bir hayli uzaktır. Olguları ve kavramları bu biçimde izah etmenin temelinde modernist dünya görüşü yatar. İster maddi isterse zihni yapıda olsun, olguları tekil yapılarına indirgeyerek tanımlamak modernist dünya görüşüne özgü bir olaydır. Bu görüş bilgi yapılarını fazlasıyla böler, birbirinden ayırır, parçalı kılar ve tekil yapılara indirger. Burada söz konusu doğa felsefesi olduğunda, bu görüş onu salt doğaya indirger ve hatta meta-fizik bir görüş alanı içinde sunar ve böylelikle diğer bilgi yapılarından da temelli olarak ayırır. Doğa felsefesini bu şekilde tanımlamanın yanlışlığı şöyle dursun, onu yalnız başına sistemli bir bilgi kuramı olarak tanımlamak bile ol-dukça yetersizdir ve kendi içinde bir takım sakıncalar barındırır. Çünkü böylesi bir tanımlama "Doğa ve varsa ötesinde yatan nedir?" sorusunun önemini yalnızca bir sistem dahilinde yapılabilecek entelektüel bir uğraşa indir-gemekle kalmamakta, aynı zamanda her dönemde insanların bir doğa görüşlerinin olabildiğini, insanların buna göre yaşamlarını düzenleyebildiklerini, esasta ise bir doğa görüşü oluşmadan hiçbir düşünsel çabanın oluşmayacağını, doğa felsefesi denilen olayın aslında bunun ötesinde bir anlamının varsayılamayacağını peşinen göz ardı etmekte-dir.

Genelde bir zihniyet biçimi olarak felsefenin, özelde ise doğa felsefesinin ilk olarak Antikçağ Yunan yarıma-dasında ilk doğa filozoflarıyla ilk sistemli anlamına kavuştuğu, onların ilk zihinsel uğraşını oluşturduğu şüphesiz-dir. Ama bu, söz konusu olan bu ilk doğa filozofları öncesinde insanların bir doğa anlayışı ve görüşlerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. İlk insan toplulukları henüz soyut ve sistemli bir düşünce oluşturma olanağına sahip ol-masalar bile, ilk düşünce kırıntıları belirdiğinde yaşadıkları ortama bir anlam vermeye başlamışlardır. İnsan ken-dine özgü bir varlık olmanın doğası gereği, yaşadığı ortama ve dış çevreye bir görüş açısı getirmek durumundadır. Animizm, mitoloji ve din gibi felsefe öncesi izah ve anlam biçimleri, insanın dış ortamı tanıma ve anlama çabası ve deneyiminin ilk ürünleridir. Felsefeden farkları olay ve olguların arkasında yatanın ne olduğunu bir takım ruhsal güçlere dayandırmalarıdır. Felsefe ise daha özgün bir izah tarzı olarak olayları ve olguları meydana getiren ve harekete geçirenin ne olduğunu izah ederken, diğer izah biçimlerinden farkını *"nedeni kendisinde saklı olan"* bir izah ile ortaya koymaktadır.

Burada önemli olan, her izah biçiminin insanın dış ortamı tanıma ve anlamlandırma çabasının

bir ürünü olarak ortaya çıkmasıdır. Kaldı ki, felsefenin dahi kendisini bu ilk izah biçimlerinden tam olarak ne kadar kurtardığı bile tartışmalıdır. Bunun için ilk elden doğa felsefesi denildiğinde, onu insanların doğayı ilk tanıma ve anlama çabasına değin götürüp dayandırmak gerekir. Daha bütünlüklü ve gerçekçi bir doğa felsefesi perspektifini yakalamak açı-sından, böylesine tarihsel bir kapsayıcılık penceresinden bakmak oldukça önemlidir. Çünkü doğayı tanımlayan bir öğe olarak insan, tarihi boyunca yaşadığı çevre ortamında, maddi ve zihinsel etkenlerin sunduğu olanaklar ölçü-sünde doğayı algılamaya ve bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Bu, doğa felsefesi denen olayın ancak insanın bu tarihsel bütünlüğü içinde oluştuğuna işaret eder.

Doğa felsefesini tanımlarken, tanımlamanın özüne ilişkin olarak ilk elden sorulması gereken bir soru da şudur: Var sayalım ki, doğa felsefesini kendi başına salt sistemli bir zihniyet oluşturma kuramı olarak tanımlamış olalım. Temel tanımlama ölçütümüz bu olduğunda, ilk insan toplulukları doğayı çok sınırlı bir imgelem dışında pek tanımla-yamadılar deriz. Daha sonraki zihniyet aşamalarında doğanın sırları bir bir açıklanır oldu deriz ya da daha az bili-nir olandan çok daha bilinir olana doğru sürekli bir ilerleme sağladığımızı ileri süreriz. Bu böyle ise gerçekten, o halde insan ilerleyen zihniyet aşamalarında her geçen dönemde doğanın sırlarını bir bir keşfederek onu daha faz-la tanıdı mı, yoksa gerçekten doğaya daha fazla yabancılaşarak ondan uzaklaştı mı sorusu bir hayli irdelenmeye değerdir. Bu canlıcı sorudan hareketle en 'ilkel' denilen insan topluluklarından daha ileri bir doğa-toplum ilişkisine ve yaşam paradigmasına sahip olduğumuzu ne kadar iddia edebiliriz ve/veya bunun böyle olduğunu hangi ölçütlere dayandırarak açıklayabiliriz? Doğa felsefesine dair ille de bir tanımlama yapılacaksa, öncelikle bu sorulara doğru bir yanıt verdiğimiz sürece reel bir tanımlama anlayışına ulaştığımızı iddia edebiliriz.

Şüphesiz burada değerlendirme konusu yapılan, her halükarda doğa felsefesinin sistemli bir düşünsel etkinlik olarak reddedilmesi değildir. Elbette her düşünsel disiplinde olduğu gibi, sistemli bir düşünce yapısı oluşmadan herhangi bir bilgi kuramına ulaşmak da mümkün değildir. Böylece hiçbir kavramsal düşünce de ortaya çıkmaz. Öyle ise, doğa felsefesi de bu ölçüt çerçevesinde tanımlanabilir. Ne var ki, bu tekil bir bilgi yapısına indirgenip tanım-lanmadığı sürece doğrudur. Neden? Çükü hiçbir düşünce yapısı yoktur ki kendisini doğa denen olgudan soyutlaya-rak var edebilmiş olsun. Mademki her düşünce yapısı bir biçimde doğa kaynaklıdır,

o halde doğa felsefesi de tekil bir bilgi yapısına indirgenip tanımlanamaz. Ancak daha özgün olarak kendi uğraş alanı içinde sistemli bir düşünsel yapıyı oluşturduğunu ve böylelikle farklı özellikte bir düşünsel yapıyı meydana getirdiğini ileri sürmek de yanlış değildir.

En genel anlamda konusu doğa ve doğayı izah etmek olan düşünsel etkinliğe doğa felsefesi diyoruz. Bu bakım-dan doğanın yapısını, işleyişini, kaynağını ve özelliklerini farklılıkları ve bütünlükleri içinde araştıran, inceleyen düşünsel bir etkinlik alanını oluşturur. Tam da burada denilebilir ki, örneğin olguları gözlem ve deneye dayalı izah etmek üzere en iddialı düşünsel bir gerçekleşme biçimi olarak bilimin ve özelde ise doğa bilimlerinin konusu da doğa olaylarını izah etmektir. Öyle ise, burada doğa felsefesi ile doğa bilimlerini birbirinden farklı kılan nedir? Hatta doğayı açıklamada daha iddialı olan doğa bilimleri dururken, ayrıca bir doğa felsefesine neden bir ihtiyaç olabilsin? Eğer var denilecekse, şimdiki durumda doğa bilimlerine rağmen buna nasıl bir geçerlilik kazandırılabilir? Sorular daha da çoğaltılabilir.

Şimdi burada sorun, doğa bilimleri ile doğa felsefesini karşı karşıya getirmek ya da doğayı açıklamada hangi-sinin daha fazla iddialı olduğunu açıklığa kavuşturmak değildir. Bir kere şu çok açık ki, örneğin doğa bilimleri doğaya ilişkin bir takım yasaların varlığına işaret ettiklerinde, öncelikle bunu daha fazla kendi alanıyla sınırlı tut-makta ve hatta konusunu somut ve deneyle ispat edilmesi mümkün olana dayandırmaktadırlar. Doğayı daha çok insan yaşamından yalıtılmış halde kendi katı yasallığı içinde açıklamayı öngörmektedirler. Bu açıdan doğa bilimleri daha fazla kendi dar alanı içinde sınırlı, somut ve ispat edilmesi mümkün olanla ilgili olmuşlardır. İşte burada doğa felsefesini doğa bilimlerinden ayırt edici kılan, onun yalnızca doğanın herhangi bir alanıyla ve hatta katı doğasal-lıkla, somut ve deneyle izah edilmesi mümkün olanla sınırlı olması değil, her bakımdan tüm bir doğa alanıyla ve doğaya dair yapılan tüm izah tarzlarıyla ilgili olmasıdır.

Bu anlamda doğayı kendi bütünlüğü içinde izah etmek ve ona en genel anlamıyla bir görüş açısı getirmek doğa felsefesinin başlıca konusudur. Biz buna en genel tabirle insanın genelde doğaya ve özelde kendisine dair bir an-lam ve zihniyet oluşturma süreci ve çabası diyeceğiz. Kaldı ki doğa hakkında bir görüş açısına sahip olmak, tarih boyunca her çağ insanının en önemli zihni uğraşlarından bir olmuştur. *"Doğa nedir*" sorusu, her dönem insanı için can alıcı bir sorudur. Yanlış ya da doğru bir doğa izah tarzı ve görüşü oluşmadan, insanın kendi yaşamı-

na bir anlam oluşturması zor görünmektedir. İşte doğa felsefesini bir de bu bağlam içinde tanımlamak gerekir. Bunun anlamı, doğa felsefesinin insan-doğa ilişkisini, insanın doğa içindeki yerini, insan ve doğa ilişkisi bağlamında oluşan bakış açıları, tanım ve kavramlaştırmaları da kendi inceleme kapsamına alması demektir. Bu her dönemde insanların doğayı nasıl tanımladıkları, doğaya nasıl bir anlam biçtikleri, doğayı algılama ile kendi yaşam biçimleri arasında ne tür bir paralellik kurduklarını en genel hatlarıyla gözetlemesi anlamına gelir.

Bu genel tanımlamadan yola çıkıldığında ilk insan topluluklarının ve daha sonraki aşamaların ne tür bir doğa-yaşam ilke ve ilişkisine sahip olduklarının anlaşılması büyük bir önem taşır. Çünkü tarih içinde ortaya çıkan tüm zihniyet biçimlerinin ortaya çıkardığı sonuçlar dâhilinde daha bütünlüklü bir doğa ve yaşam görüşüne ulaşmak, doğa felsefesi açısından doğru bir doğa-insan ilişkisinin açıklığa kavuşturulmasıyla mümkün görünmektedir. Sanıl-dığının aksine doğa felsefesinin konusu sadece doğanın genel işleyişine, ilke ve yasalarına bir açıklık getirmek değildir. En fazla da insan ile doğa ilişkisine bir açıklık getirmek durumundadır.

Şunu çok iyi bilmekteyiz ki, doğaya ilişkin bütün tanımlamalar ve adlandırmalar insanın tarihsel zihni etkinliği-nin bir ürünüdür. Bir bütün olarak doğa ve onu meydana getiren tüm varlıklarıyla bir duruş olsa da, insan dışında doğanın kendisine dair bir tanımlaması yoktur; varsa da biz bilmeyiz. **Önder APO**; ***"İnsanın kendisi, en yetkin kendini düşünen doğa olarak tanımlanabilir"*** demektedir. Bu belki de insan ile doğa ilişkisine dair söylenmiş olan en çarpıcı ve en açıklayıcı bir tanımlamadır. İnsanı bu şekilde tanımlamadan, doğayı bütünlüklü ve yetkin izah ettiği-miz söylenemez. Doğa kendini en yetkin düşünen, bir anlam ve tanımlama gücüne kavuşturan insan şeklinde açığa çıkardığına göre, bunun tarihsel bir bütünlük içinde açığa çıkacağı, tezleri ve antitezleriyle, doğruları ve yanlışları ile tarihsel bir bütünlük içinde oluşacağı tartışmasızdır.

Toplumsal tarihte insan, her zaman doğayı aynı görüş açısı içinde algılamış değildir. Yaşadığı toplum ve doğa ilişkileri ortamında bir görüş açısına sahip olabilmektedir. İnsan tarihini bu anlamda incelediğimizde görmekteyiz ki, doğaya bakış açısı ile toplumsal anlam gücü iç içe ve bir anlam bütünlüğünü oluşturacak tarzda gelişmektedir. Özellikle tarihte ortaya çıkan belli başlı toplum biçimlerine baktığımızda bunu rahatlıkla fark edebilmekteyiz. Örneğin bir doğal toplum ile devletçi toplumu karşılaştırdığımızda, doğal toplumdan devletçi

topluma geçiş ile insanın doğaya bakış açısı da giderek köklü bir dönüşüme uğramaktadır. İnsan, doğayı nasıl algılarsa ona göre toplumsal ilişkilerini, toplumsal ilişkilerini nasıl kurar ise ona göre de doğayı algılar kuralını belki en çok da doğal toplumdan devletçi topluma geçiş sürecinde görmekteyiz. Bu konuda **Önder APO**, **Bir Halkı Savunmak** adlı eserinde oldukça çarpıcı olan şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Doğal toplumun zihniyet dünyası canlı bir doğa anlayışına dayanır. Her doğa olgusunun bir ruhu var sayılır. Ruhlar canlılığı sağlayan özellik olarak düşünülür. Totemik din anlayışlarında kendilerinden farklı, hükmeden dı-şardan bir tanrı anlayışı henüz gelişmemiştir. Doğanın ruhlarıyla, yani kuvvetleriyle anlaşmaya büyük özen göste-rilir. Ters düşmek ölümle eştir. Doğaya temel bakış açısı bu olunca, olağanüstü uyum gereği ortaya çıkar. Ekoloji-nin en temel ilkesine göre yaşamla karşı karşıyayız. Toplumsal yaşamın doğa güçlerine ters düşmesi en çok sakını-lan konudur. Din ve ahlaklarını geliştirirken gözetilecek temel ilke çevreyle, doğa güçleriyle bu uyum ilkesidir. Yaşamın bu ilkesi o kadar derinliğine zihinlere yerleşmiştir ki, bir din ve ahlak geleneği olarak başköşeye oturtu-lur. Aslında bu doğal yaşamın genel bir akış ilkesinin insan toplumuna yerleşimidir. Çevresini esas almayan hiçbir oluş yoktur. Kısa süreli sapmalar da akışla birlikte yeni iç ve dış koşullar altında süreçle bütünleşir; aksi halde tümüyle sistem dışı kalarak var oluşlarını yitirirler. Ekoloji ilkesinin insan toplumundaki önemi doğanın bu temel öznelliğinden ileri gelir.

"Köleci devletçi toplumun oluşumu bu hayati ilkeden ciddi bir sapmaya yol açar. Çevre, ekolojik sorunun olu-şumunun bu yönlü oluşan toplumla, uygarlık başlangıcıyla sıkı bir bağı vardır. Sınıflı toplum uygarlığı doğayla çeli-şen toplumdur. Bu olgusal sorunun temel nedeni, yeni toplumun köklü bir karşıdevrimle oluşan köleci zihniyet dün-yası-paradigmasıyla ilgilidir. Doğal toplumda tüm topluluk üyeleri yaşam bütünlüğünde organik olarak yer alırlar. Herkes toplumun dürüst, içten bir parçasıdır. İnanç ve duyuşları ortaktır. Yalan ve aldatmaca kavramları hiç ge-lişmemiştir. Doğayla adeta aynı çocukça dili konuşur gibidirler. Doğaya hükmetmek, kötü kullanmak, yeni geliştir-dikleri toplum yasaları olarak ahlak ve dinlerine karşı en büyük günah - tabu- ve kötülüktür. Yeni köleci devlet toplumunda tersyüz olan, bu temel dini ve ahlaki anlayıştır. Toplumsal meşruiyetin sağlanması zor kadar yalana da ihtiyaç göstermektedir. Yalnız zorla köleci sistemin yürütülmesi olanaksızdır. Toplumu köklü inançlara

bağlama-dan sistemi sürdüremezsiniz.

"İşte Sümer ve Mısır rahiplerinin tüm tarihi kaplayan ve halen etkisini sürdüren en temel ideolojik buluşları bu tarihsel evrede devreye girmektedir. Yarattıkları yeni kavramlarla kurguladıkları mitolojik düşünme tarzı sistem için en temel meşruiyet -kabul etme- dayanağı olur. Bu mitolojilerin -mitoloji, Yunanca söylence, efsane anlamındadır- en temel özelliği, doğal olayların üstüne çıkardıkları yeni tanrılar dünyasıdır. En, Enlil, Ra ilk tanrı-lar olarak yeni yükselen efendiler -Rablar- dünyasını mükemmel biçimde yüceltip gizlerler. Oluşan köleci sınıf hükümranlığı tanrılaşmayla iç içedir. Yeni efendiler nasıl çalışmadan sadece hükümranlıkla misli görülmemiş bir taht-saraylı yaşam sahibi iseler, kurgusal simgeleri olarak tanrıları da öylesine tüm doğa güçleri üzerine oturtur-lar. Toplumsal hâkimiyet doğasal hâkimiyete yansıtılmıştır. Doğal ruhçuluk dini üzerine emreden tanrılar dini egemen kılınmıştır. Doğal süreçleri ruhlarla izah etmek yerine tanrılarla izah etme süreci en köklü zihniyet değişimi oluyor."

Sınıflı uygarlık tarihinin bu hâkimiyet ilişkileri içinde canlı doğa anlayışından giderek bir kopuş yaşanmaktadır. Bu kopuş, öncelikle insan biçimci bir izah tarzı olan mitoslar yoluyla *"Her şeyin bir tanrısı vardır"* görüşüyle, devletçi toplumun hâkimiyet ilişkilerinin kendisini giderek doğa yerine koyması ve bunu toplumsal ilişkilere tek-rardan geri getirmesiyle vücut bulmuştur. Bu hâkimiyet ilişkisinin ilerleyen tarih içinde daha da derinleşerek sürmesi, her çağın zihniyet yapılanmasında da merkezi bir öğe olma işlevini görür. İnsan zihniyetinde yer edinmiş olan bu hâkim olma dürtüsü, insan ile doğa ve insan ile hemcinsi arasında gelişen en köklü çelişkinin de nedenidir. Günümüzde ise bu çelişki adeta bir kördüğüm halini almıştır. Şüphesiz bunun nedeni insanda gelişen sapmalı zihni-yet yapılanmasından kaynağını alır. Örneğin teoloji, felsefe ve bilim en genelde ortaya çıkan başlıca zihniyet bi-çimleri olurken, her yeni zihniyet aşamasında doğanın bir öncekine göre daha az saçma olan bir izah tarzı ile açık-landığını ileri sürmemize karşın, öte yandan tam tersi bir yönde insanın bir o kadar da kendi iç ve dış doğasından uzaklaşmasını ve yabancılaşmasını nasıl izah edeceğiz? Şimdiki durumda insanın doğayı çok daha iyi bildiği ve ta-nıdığı varsayılabilir. Bu konuda bizi doğrulayan birçok kanıt da ileri sürülebilir. Peki, doğa ile insan arasında, yine insan ile insan arasında yaşanan çelişkiye ne diyeceğiz? Mademki doğayı her zaman diliminden çok daha iyi tanıdık, o halde neden bu çelişki?

Günümüzde böyle bir çelişkinin olmadığını kim iddia edebilir? Tam da burada bir doğa felsefesinden bahsedilecekse, öncelikle yaşanan bu çelişkiye bir açıklık getirmesi gerekir. Aksi halde doğru bir doğa felsefesini yaptığımızı asla iddia edemeyeceğiz. Eğer doğa felsefesini en yalın hatlarıyla insanın doğayı bilme ve ona bir görüş açısı getirme ve dolayısıyla bir zihniyet oluşturma çabası olarak tanımlayacaksak, öncelikle tarihsel bağlam içinde gelişen doğayı tanımlama ve bilme ölçütlerimizin de sorgulanması gerekmektedir.

İnsanlığın zihinsel birikiminin Antikçağ Yunan yarımadasında daha özgün bir doğa yaklaşımı olarak felsefe ile bir doğuş yaptığında, ilk felsefe filozoflarının doğa filozofları (ilk doğa fizikçileri) olduğunu, bir doğa felsefesi alanıyla uğraştıklarını ve doğanın kendisi olarak onu var edenin ve harekete geçirenin ne olduğu sorusuyla işe ko-yulduklarını en azından bilmekteyiz. Bunlar doğanın temel kaynağını *'su', 'hava', 'ateş'* vb. gibi doğal nedenlere dayandırırlar. Doğanın hareketini *"Her şey akış halindedir"* şeklinde diyalektik bir anlayışa dayandırmak, yine ilk atom fikri bu dönem doğa filozoflarının önemli buluşlarıdır. Kendilerine ilk doğa filozofları denmesi, ilk defa doğayı doğal nedenlerle izah ederek doğa felsefesinin ilk örneğini oluşturmalarıdır.

Sokrates'le felsefenin topluma taşırılması, toplumsal 'en iyi' olanın yakalanması tarzında daha özgün olarak doğayı bilmenin insanın *"kendini bilme"* ile eşdeğerlik taşıdığını ve ahlaki bir ideallik içinde daha bütünlüklü bir zihniyet yaklaşımının gereğini ortaya koymuş olsa da, Platon ve Aristoteles'le felsefe doğal bir felsefe olmaktan çıkarılır; *"salt akal"* ve *"metafizik"* bir alana kaydırılır. Bu Plâtoncu ve Aristotelesçi paradigma felsefeyi soyut, fizik ötesi bir *'idealar'*, *'formlar'* ve daha genelleşmiş bir tanrı olarak bir *'ilk neden'* fikri ile tüm bir Ortaçağ tarihi boyunca *'mutlak tanrı'* ve *'öte dünyacı'* anlayışın 'akılcı' dayanaklarını oluşturmuş, felsefeyi egemenlerin hük-meden din ve tanrı anlayışları ile bütünleştirmiştir.

Bin yıl ve Ortaçağ tarihi boyunca katı hükmünü icra edecek olan bu metafizik dünya görüşü, doğa felsefesini 'istenmeyen' ve 'gerekmeyen' bir alana itecektir. Bilmenin ve yaşamın en temel kaynağı olan doğa, bu çağın genel hükmünde artık tümüyle 'önemsiz' bir varlıktır. Dünya, insan için gündelik hayatı sürdürmenin pratik yararları dışında artık bir değer, bir anlam ifade etmemektedir. Uzun tarihi dönem boyunca insana hükmeden bu zihniyet anlayışına, 12.yüzyıldan itibaren gelişen Rönesans doğa felsefesi ile karşılık verilir.

Rönesans doğa felsefesinin doğalcılık ve hümanizm gibi vur-

gular ile ortaya çıkması, aslında doğadan ve ken-dinden koparılan insanının özünde kendine ve doğaya yeniden dönüşüdür; doğadan koparılmış olan zihniyet bağları-nı yeniden kurma girişimidir. Somut ifadesini Giordano Bruno şahsında bulan Rönesans doğa felsefesi canlı, üret-ken, doğurgan, her şeyin yaratıcı nedeni ve sonsuz devingenlikte olan bir doğa tanımı ile karşımıza çıkmaktadır. Tanrı bile ancak bu *"her şeyin yaratıcı nedeni ve sonsuz olan doğa"* anlayışı ile bir anlam bulabilmektedir.

Ne var ki bu özgün doğa görüşü uzun erimli olmayacak, yerini 17. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da gelişen ve tümüyle hâkim olacak olan mekanik doğa görüşüne bırakacaktır. 17. yüzyılda Newton mekanik hareketin üç yasası-nı bulurken, aynı zamanda mekanik dünya görüşünün ve dolayısıyla modernist paradigmanın da temellerini atmak-tadır. Hobbes felsefi materyalizmden yola çıkarken, Descartes felsefi idealizmden yola çıkmakta ve sonuçta her ikisi de aynı görüşte, yani mekanik dünya görüşünde buluşmaktadır. Mekanizm artık dönemin vazgeçilemez olan en temel dünya görüşüdür. Bu dönemde hiçbir öğreti, bu mekanik görüşün etkisine girmekten kendisini alıkoyama-maktadır.

Bu mekanik görüşün getirdiği ölçütler aynı zamanda modernist bilimin de temel öncüllerini oluşturmuştur. Söz konusu mekanik görüş doğayı bir makine düzeninde işleyen kaskatı bir cisimler yığını olarak görmüştür. Do-ğada olup biten her şeyi mantıksal bir nedenselliğe dayandırarak açıklayan bu görüş, 'nasıl' sorusu yerine 'neden' sorusuna önem kazandırmakta, bilgi ile doğaya egemenliği ve sürekli bir 'ilerleme' anlayışı içinde somut olana yö-neltmeyi salık vermektedir. Bu mekanik dünya görüşü felsefi açıdan irdelendiğinde, hiçbir estetik ve ahlaki amaca yer vermediği, somut yarar getirmeyen her şeyi lağvettiği, oldukça soğuk ve kaskatı olan bir dünya görüşü olduğu görülecektir. Bu mekanik algılayış tarzı insanı ruhsuzlaştırmakta, zihniyet bütünlüğünü parçalamakta, insanı kendi egoist çıkarları dışında hiçbir etik değer tanımayan bir öğe haline dönüştürmekte, doğa karşısında tam bir sö-mürgen konuma getirmektedir. Bu görüş doğayı kaskatı olan maddi bir yapı düzeni içinde tanımlarken, aynı za-manda insana şunu da aşılamaktadır: *"Doğa, hâkim olunması gereken bir şeydir."*

Deneysel bilimin önemli aşamacılarından biri sayılan Francis Bacon bile doğa nimetlerinden yararlanmak için doğaya egemen olmak gerektiğini söylemiştir. Ona göre doğaya egemen olmak, öncelikle doğa yasalarının öğrenil-mesinden geçmektedir. Bu durumda doğayı bilmenin amacı, doğaya egemen olma amacı ol-

maktadır. Doğayı bilecek-sek ona egemen olmak için bileceğiz. Bilmenin ölçütünü doğaya egemen olmak ölçütüne koşullayan Bacon, insan için bilginin ve ne tür bir bilginin ne işe yaradığını bizzat şöyle dile getirir: *"Bilmek egemen olmaktır", "Bilgi kuvvet-tir, bilgiye dayalı sanatlar* (bununla teknolojiyi kastetmektedir) *insana en yararlı sanatlardır."* Bu tanımlama-ları ile Bacon, insanı her türlü estetik tatminden uzak, somut teknolojik yarar sağlayan bir bilgi alanına yönlen-dirmektedir. Aynı şekilde Descartes de ikici felsefesi ile doğayı mekanik cisimler halinde birbirileriyle hiç ör-tüşmeyen ve bir bütün olarak varlığı birbirine indirgenemez iki ayrı ilke ile bir karşıtlık içinde açıklamakta, insan ile doğa arasında bir uçurum yaratarak bütünselliği bozmakta, böylelikle bu karşıtlık ile insanı kendi somut çıkar-larını düşünen mekanik bir algılayışa sürüklemektedir. Nitekim Descartes de doğayı, *"hâkim ve sahip olunacak bir şey"* olarak tanımlamıştır.

Bu mekanik görüş ile birlikte Batı'da gelişen ve düşünürlerin *"Aydınlanma dönemi"* dedikleri olay, gerçekte in-sanın doğayı algılayış tarzında yaşanan bir dönemeçtir. *"Aydınlanma fikri"* ile kastedilen nedir? Aslında "aydınlanma fikri" ile *"insanın doğanın fiziksel yasalarını keşfetmesi ve bu yasaları var oluşun her alanına yayması"* kastedilmektedir. Bu yasaların keşfedilmesi sayesinde 19. yüzyıl teknolojisinde muazzam bir ilerleme sağlandığın-da, artık insanın doğa denen makinenin çarklarını istediği gibi döndürebileceğine inanılmaktadır. Böylece egemen tarihin şu söylemi olan *"İnsan doğanın tek efendisidir"* efsanesi artık gerçekleşmiş gibidir.

19. yüzyılın bütün doğa bilginleri ve düşünürleri, gelişen kapitalist sistemin teknolojik ilerleme ile doğayı ölçü-süzce sömürme ve insanı da bu çarkın somut bir dişlisi ve çalışanı haline getirme sürecini son tahlilde somut bir 'ilerleme' görüşü içinde tanımladırlar. İstisnasız bu dönemin bütün düşünürleri şuna inandılar: *"Doğa, kaskatı olan bir maddi oluşum düzenidir."* Kimi düşünürler ve bilginler bu hâkim paradigmayı belirli bakımlardan eleştirmiş olsalar da, özünde sistemin kâr mantığı ile örtüşen, doğayı ve insanı son kertesine değin sömürme ve tüketme felsefesi olan 'ilerlemecilik' safsatasına bir şekilde inandılar. Bu dönem bilimciliği her şeyi nedenselliğe dayalı düz çizgisel bir ilerleme görüşü içinde açıklamaktadır. Eskiye ait ne varsa her değeri bir gerilik öğesi olarak nitelen-dirmekte ve 'yenilik' adına rasyonel ilerlemeciliğin kurbanı yapmaktadır. Nitekim somut olana yönelmek olan bu modernist bilimcilik, özelde felsefeyi genelde ise içinde estetik ve ahlaki öğeler taşıyan insanın her tür

soyut düşünme biçimini 'boş' ve 'gereksiz' bir uğraş düzeyine indirgemiştir.

Uzun tarihi dönem boyunca doğa felsefesi ile doğa bilimleri bir ve aynı kapsamda ele alınmasına karşın, somut olana yönelmiş olan bu bilimcilik bu birliği ortadan kaldırmıştır. Çünkü bu bilimcilik, doğanın hiçbir biçimde felsefi olarak açıklanamayacağına inanır. Bu bilimciliğe göre felsefe doğaya ilişkin soyut ilkeler getirir. Doğayı soyut ilke-lerle açıklamak en temelde 'metafizik' bir soruna yol açar. Oysa insan için aslolan, somut yarara dayalı bir bilginin elde edilmesidir. Öyle ki, somut yarar getirmeyen her tür bilgi 'boş bir bilgidir'; 'en kutsal olanın kişinin kendi yararına olanı esas almasıdır' görüşünü hâkim kılmıştır. Dolayısıyla bu görüşte aslolan, doğaya daha fazla nasıl hâkim olunacağı ve son kertesine değin somut bir yarar mantığı içinde daha fazla nasıl kullanılacağıdır. Bu bilimci-liğin temel ölçütlerinden biri somut yarar olunca, haliyle doğaya ve insan yaşamına dair bir takım ilkeler getiren, insanı doğa karşısında kendi özgün yasallığı ile 'nasıl yaşamalı','daha iyi' ve 'daha güzel' olanın ne olması gerektiği gibi estetik ve ahlaki öğeler ileri süren görüş ve bilgi açılarını 'gereksiz' ve 'boş' diye nitelendirecektir.

Doğa felsefesi bağlamında incelenmesi gereken önemli bir görüş ise, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ge-lişen ve giderek etkin bir görüş haline gelerek günümüzün hakim bilimciliğini ve onun teknolojik uygulamalarını eleştiren ekolojik görüştür. Ekolojik görüş, ortaya çıkan somut doğa sorunlarına karşın gelişmiştir. Kendi içinde parçalı olan versiyonlardan oluşsa da, insan ile doğa arasında yaşanan sorunların kaynağına dair önemli bir görüş açısı getirmiştir. Bu açıdan doğa felsefesi kapsamında incelenmesi gereken bir görüş olmaktadır. Ekolojik görüş açısından doğa felsefesini ilgilendiren şey, bu görüşün doğaya nasıl bir tanımlama getirdiği ve hatta bu tanımlama kapsamında doğayı en yetkin tanımlayan bir özne olarak insanı nereye yerleştirdiğidir.

"Ekolojik görüş açısından doğa içinde sadece değişmelerin olduğu evirilen bir süreç değil, aynı zamanda belirli bir anda istikrarı ve yapısı olan bir süreçtir. Bu görüşe göre öğeler geri planda kalır, bağlantılar ön plana çıkar. Tek tek nesneler atomcu görüşte olduğu gibi ayrık, kapalı birimler olarak değil, birbirine bağlı, birbirinin devamı veya uzantısı olarak görülürler. Ayrıca dünya sadece üzerinde canlılar bulunan cansız bir varlık değil, kendisi de canlı bir süper organizmadır. Dünya, üzerindeki canlıları, canlılar da onu etkileyerek evrilirler. Doğa makine mode-line göre değil, organizma modeline göre algılanır. Dolayısıyla doğa

insana yabancı ve ilgisiz bir güç olmaktan çı-kar, romantizmin doğası gibi, 'konuşan, bilen, ihtiyaçları olan, acı çeken, paylaşan, ifade eden, büyüyen, öç alan' bir güç haline gelir.

"Ekoloji, insanı doğaya karşıt değil, doğanın içinde ve onun bir parçası olarak görür. Eko-felsefenin basta ge-len çabalarından biri, insanı fiziksel-kimyasal süreçlere indirgemeden insan doğa karşıtlığını ortadan kaldırmak, insani olan özelliklere doğada bir yer açmak ve insanı bir makine olarak değil, insan olarak doğanın bir parçası yapmaktır. O ekosistemdeki enerji akışında bir devre, besin zincirinde bir halka, yaşam ağında bir düğümdür."

Görüldüğü üzere ekolojik görüş daha bütünlüklü ve canlı olan bir doğa, yine doğa ile insan ilişkisine bir takım ilkeler getirmesi bakımından önemli bir görüştür. Fakat bu görüş mekanik bilimciliğe ve ayrımcılığa karşı daha organik bir doğa ve insan yaklaşımı getirmesine karşın, doğayı doğa ve insanı insan olarak kendi özgünlüğü içinde tanımlamada bir görüş noksanlığını da taşımaktadır. Örneğin insanı, ***"kendisini en yetkin düşünen doğa"*** tanımı içinde ele aldığımızda, onun doğa zincirinin herhangi bir halkası olarak nitelendirilemeyeceğidir.

Tarihsel bağlam içinde çeşitli dönemlerde ortaya çıkan görüş açılarının doğayı nasıl tanımladıklarını inceledik. Doğaya ilişkin yaşanan sorunların temelinde insanın doğaya hâkim olma zihniyetinin yattığını, en temelde ise doğa-yı yanlış tanımlayan görüş açılarına sahip olması ve adeta her görüşün kendisini doğayı bir kesinlikle tanımlayabil-diğine inandırması olduğunu gördük. Bir doğal felsefecilik perspektifinden bakıldığında, bütün bildiklerimize kar-şın doğayı yine varsayımsal ilklerle izah etmenin, doğayı doğru algılamamıza giden yolu sürekli açık tutacağından, yine ilk insanların doğaya biçtikleri kutsallık derecesinde doğayla tekrardan bütünleşmemizin yolunu açık tutaca-ğından, bu yaklaşımın bir an bile göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Bütün bu bakımlardan doğal felsefe denildiğinde, bununla en geniş anlamıyla doğada var olan her olgu ve varlık için geçerli olan ilkeler kastedilmektedir. Bu ilkeler doğal varlığın kaynağı ve/veya var oluşun şekli olarak da nitelendirilebilir. İnsanlığın uzun tarihsel bilgi birikiminin ortaya çıkardığı sonuçlardan hareketle bugün doğanın var oluş özelliklerine dair bir takım ilkeler ileri sürebilmekteyiz. En geniş anlamda bu ilkeler karşılıklı bağımlılık, doğal düalizm, çeşitlilik içinde özgürlük şeklinde tarif edilebilir. Doğada var oluşun kaynağı, olguların karşılıklı ba-ğımlılığıdır. Çünkü varlığın varlık olabilmesinin, yani kendisi olarak var olabilmesinin ölçütü bir ötekinin var

olma-sıyla açıklanabilmektedir. Bir öteki olmadan varlık, varlık olma niteliğini kazanamamaktadır. Hiçbir olgu her şeye rağmen salt (mutlak) anlamda yalnızca kendisi olarak açıklanamamaktadır. Dolayısıyla doğanın var oluş özellikle-rinden biri, bütün varlıkların karşılıklı bağımlılık içinde birbirilerinin varlığını koşullamalarıdır. Bu nedenle doğada var olan hiçbir şey önemsiz ve anlamsız değildir.

Doğada hareketi ve var oluşu mümkün kılan bir diğer özellik ise, ikiliklerin bir aradalığı ve birbirine dönüşmesi ilkesidir. Buna doğal düalizm de denilmektedir. Bu doğal ikililik ilkesi olmadan doğada hiçbir hareket izah edilememektedir. Doğada değişimi, dönüşümü meydana getiren, doğanın sınırsız bir hareket içinde sürekli akışını sağ-layan, bu birbirine dönüşerek itekleyici bir işlev gören doğal ikililik durumudur. Madde ve enerji, madde ve dü-şünce, pozitif ve negatif, varlık ve hiçlik, dişilik ve erillik vb. gibi doğa çiftler ile iş görmekte ve dolayısıyla oluşu mümkün kılmaktadır. Başka türlü doğada sürekli oluşun mantığı açıklanamamaktadır. Bağlantılı olarak doğada ge-çerli olan bir diğer var oluş ilkesi çeşitlilik ve özgürlük olmaktadır. Bu özellik, doğada mutlaklığın ve aynılığın ol-madığına işaret etmektedir. Sürekli kendisini yenilemekte olan, oldukça yaratıcı ve sınırsız çeşitlilikte varlıklarla bezenmiş bir doğa gerçeğinde gerçekte bir kader çizgisinde önceden belirlenmiş, evvelden ebede geçerli olabile-cek bir yasallığın varsayılamayacağı gerçeğidir. Doğa ne salt ereksellikle ne de salt nedensellikle açıklanabilmek-tedir. Olgular belirli yasalar ile hareket etmelerine karşın, olgunun kendisine rağmen dışsal bir nedenin itekleme-si ile olmamakta, öte yandan olgular kendisi olarak bir konum belirleme ve bir konuma yönelme eğilimini taşımala-rına karşın, her isteyenin ne olmasını istediği gibi dış ortama rağmen keyfi bir mantık ile izah edilememektedir. Buradan hareketle varabileceğimiz bir sonuç, doğanın çeşitliliğe ve özgürlüğe gerçekten olanak tanıyan bir var oluşu mümkün kıldığıdır.

Bir doğa felsefesi perspektifinden hareketle hem doğaya ve hem doğa içinde yaşayan önemli bir varlık olarak insan tanımına **"Bir Halkı Savunmak"** adlı eserinde **Önder APO** çok daha özgün olan bir görüş açısı sunmaktadır. Doğa ve insan yaklaşımımızın ne olması gerektiğini ortaya koymakla birlikte birebir doğa yasaları ile toplum yasa-larının aynılaştırılamayacağına, daha özgün bir temelde ele alınmaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Öncelikle ***"İnsanın kendisi en yetkin kendini düşünen doğa olarak tanımlanabilir"*** demekte ve devamla şunları belirtmekte-dir:

"Daha da önemli olan, doğa kendini neden düşünme ihtiyacı duymaktadır? Maddenin düşünme yeteneğinin asıl kaynağı nereye kadar uzanmaktadır? Bu soruları sorarken kastımız yeni bir tanrı arama problemi yaratmak değil-dir. Daha çok evren, varlık, doğa denen olguların kaba gözlemlerimizle izah edilmenin çok ötesinde kavramlar olarak çözümlenmeye ihtiyaç gösterdiğidir. Çok zengin, üretken, çeşitli, gelişimde sınır tanımayan bir evren anlayışı (paradigma) ile karşı karşıyayız. İnsanlığın çeşitli dönemlerdeki evren anlayışları, örneğin mitolojik, metafizik ve pozitif bilim paradigmaları karşımıza çok farklı kavrayış ve yaşam duruşları ortaya çıkarır. Mitolojide her şeyin bir tanrısı varken, metafizikte ilk hareket nedeni veya tanrısı görüşü ağır basar; pozitif bilimde her şey kaba materyalizmle izah edilmeye çalışılır. Sıkı bir nedensellik ve düz çizgisel gelişme felsefesi geliştirilir. Tabii daha alt hayvanlar dünyasındaki yaklaşımlar da bilinse çok ilginç olur. Sürüngenler, kuşlar ve memeliler acaba nasıl bir hisle dış ortama bakıyorlar? Halkça söylenen 'öküzün trene baktığı gibi' benzetmesi ilginçtir. Taşların, kum zerrelerinin bakışımı nasıldır? Onların da bir duruşu vardır. Bir bütün olarak evren, doğa bir duruştur. Hem de sınırsız hareket halindeki bir duruş.

"Doğadaki varlıkların anlamsız olmadığı, hepsinin belli bir ekolojik anlamı olduğu her geçen gün daha iyi anla-şılmaktadır. Ama yine de 'uç nokta', 'mutlak sınırlar' kavramı çok sınırlı bir kesitte en azından kavram olarak ge-çerli olabilir. Temel doğa yasasının karşılıklı bağlılık biçiminde geliştiği artık tüm bilimlerin fark ettiği bir özellik-tir.

"Doğa mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını var oluş tar-zımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa (kanun) özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muaz-zam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır. İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir."

Yapılan bu değerlendirme ışığından sonuç olarak şu belirtilebilir:

Sınırsız bir duruş olan bir doğa gerçekliğinde insan olarak kendimizi 'ben-merkez'e koymadan, doğal uyumun ve yaşamın en temel ilkesinin bir gereği olarak, bütün o büyük bilgelerin doğaya biçtikleri kutsallık anlayışı ile doğayı bilmenin gereğine inanmadığımız sürece, doğru ve anlamlı bir doğa felsefesine ulaştığımızı asla söyleyeme-yiz. Doğayı bileceksek ve öğreneceksek, bunun amacı doğa içinde yaşayan bir özgür varlık olabilmek için olmalıdır. En temel felsefi ölçümüz, doğanın tüm varlıkları karşısında bilmeyi varlıkların özgürlüğü için, bilmeyi özgürlüğün harcı yapmak için bilmek olmalıdır. Doğayı bilmenin amacı bu olduğunda, doğa ile doğru yaşamanın rotasına da gir-mişiz demektir. Başka türlü bir doğa felsefesinden, insanın doğaya ve kendisine karşı yaşadığı ve halen sürmekte olan sapmasını aşma çabasından bahsedilemeyecektir.

Doğal Toplum: Önderlik doğal toplumu değerlendirirken şu tanımlamada bulunmaktadır. ***"Doğal toplumdan kastım, insan türünün primatlardan kopuşla birlikte içine girdiği ve hiyerarşik toplumun ortaya çıktığı sürece kadar süren uzun toplumsal zamanda yaşayan insan toplulukları düzenidir. Genellikle klan olarak kavramlaştırılan ve nicelikleri 20-30 dolayında seyreden bu topluluklar için, kullandıkları taş aletleri itibariyle paleolitik ve neolitik dönem insanlığı da denilmektedir. Doğada avcılık ve toplayıcılık temelinde hazır bulduklarıyla beslenmektedirler. Bir anlamda hazır doğa ürünleriyle geçinmektedirler. Bu diğer yakın hayvan türlerine benzeyen bir beslenmedir. Dolayısıyla bir toplumsal sorundan bahsedemeyiz".***

Toplumsal form olarak klan tarzında yaşayan doğal toplumun bu ilk evresinde, "….klanımız sürekli araştıracak, bulduğunda ya toplayacak ya da avlayacaktır. Aletler ve ateş keşifleri geliştikçe ürünleri daha da artacak, arttıkça tür olarak daha hızlı gelişecek ve primatlarla aradaki mesafe açılacaktır."

Toplumsallığın bu aşamasında tüm yeni gelişmeleri evrimin doğal kuralları belirlemektedir. Doğal toplum yüz binlerce yıl devam eden klan yaşamı, yaklaşık olarak MÖ on iki binli yıllarda sistem kazanan neolitik toplum ile MÖ 6000-4000 arasında yaşanan hiyerarşik toplum toplumsal tarih olarak doğal toplum sürecidir.

"Bu varsayım temelinde doğal toplumdaki insan bilgisinin kendi özüne ilişkin yapısı … kendisini birlikte olduğu klan üyeleriyle bir bütün olarak yaşatmak kuralına olmazsa olmaz kabilinden bağlıdır. Klanın bir üyesi diğerinden ayrıcalıklı bir yaşamı

düşünemez; klan dışında yaşamı düşünemez. Avcılık yapabilir, hatta yamyamlık da yapabilir. Ama tüm bunlar klanı yaşatmak içindir. Klanda yaşam kuralı 'ya hep ya hiç' kuralıdır. Tüm toplumsal veriler klanların bu özelliğini vurgulamaktadır. Bir kütle ve şahsiyettir. Bireylerin ondan ayrı bir şahsiyeti ve hükmü düşünülmüyor. Klanın önemi, insanın ilk ve temel var olma tarzında yatar. İmtiyazsız, sınıfsız, hiyerarşisi olmayan, sömürü tanımayan toplum biçimidir. Milyonlarca yıl sürmüştür. Bundan şu sonuç çıkar: İnsan türünün toplum olarak gelişimi uzun süre hâkimiyet ilişkilerine değil, dayanışma ilkesine dayanır. Doğayı bağrında büyüdüğü bir 'ana' olarak hafızasına yerleştirir. Kendi aralarında ve doğayla bütünlük esastır.

"Klan bilincinin sembolü totemdir. Totem belki de ilk soyut kavramlaştırma düzenidir. Totem dini olarak da değerlendirilen bu düzen ilk kutsallığı, tabu sistemini de oluşturmaktadır. Klan totemin simgesel değerinde kendini kutsamaktadır. İlk ahlak kavramına da bu yoldan ulaşmaktadır. Çok iyi bilincindedir ki, klan topluluğu olmazsa yaşam sürdürülemez. O halde toplumsal varlıkları kutsaldır ve en yüce değer olarak sembolleştirip tapınılmalıdır. Din inancının gücü de bu kaynaktan gelmektedir. Din ilk toplumsal bilinç formu oluyor. Ahlakla bütünlüklüdür. Bilinçten giderek katı bir inanca dönüşüyor. Artık toplum bilinci din formunun geliştirilmesi biçiminde olacaktır. Din bu özelliğiyle toplumun ilk temel hafızası, köklü geleneği ve ahlakın kaynağıdır. Klan toplumu pratiğiyle ne kadar bilinç geliştirse, bunu hep toteme, dolayısıyla kendi yeteneğine bağlamış oluyor. Simgesel olarak totem gerçeğinde ise, insan topluluğunun giderek başarılı olması sürekli kutsamayı da beraberinde getiriyor. Kutsama kutsalın, kutsallık ise toplumun gücü oluyor.

"Bu tanımlama çerçevesinde doğal toplumu insan varlığının başlangıç tezi olarak değerlendirmek gerçekçidir. İnsanlık varolmayı bu teze dayanarak başlatmıştır. Ondan öncesi hayvansı yaşamdır. Sonrası ise ona karşıtlık temelinde gelişen hiyerarşik ve devletçi toplum biçimindeki gelişimdir. Zaten bu dönemin antitez karakteri doğal toplumu sürekli bastırması ve geriletmesinden kaynaklanmaktadır. Tez olarak doğal toplum, insan yerleşiminin tüm alanlarında geçerli olduğu gibi, süre olarak da başat olarak neolitik dönemin sonlarına (yaklaşık M.Ö 4.000) kadar etkin bir toplumsal sistemdir. Bastırılmış olarak da günümüze kadar tüm toplumsal gözeneklerde varlığını sürdürmektedir. Temel toplumsal kavramlarda da bu süreklilik açıktır. Aile, kabile,

ana, kardeşlik, özgürlük, eşitlik, arkadaşlık, cömertlik, dayanışma, bayramlar, yiğitlik, kutsallık vb. birçok olgu ve kavramlar bu toplumsal sistemden kalmadır. Buna karşıt hiyerarşik ve devletçi toplum bu sistemi en çok gerileten, bastıran özelliğini en çok sürdüren özelliktedir. Antitez konumunu bu özelliğinden almaktadır. İki toplumsal sistemin iç içeliği de diyalektiğin temel yasalarına son derece uygundur.

"Doğal toplumda olup biteni yaşam pratiği gereği en iyi bilen kadındır. Kadın-ana etrafındaki ilişkinin bir güç, otorite ilişkisinden ziyade organik dayanışma tarzında olması, doğal toplumun özüne uygundur. Doğal topluma eşlik eden 'totem' inancında hükmetme ilişkisi yoktur. Klanın simgesi olarak tabusaldır, kutsaldır. Klan yaşamı nasılsa simgesel kavramsallaştırılması da öyle yansıtılmaktadır. Klan örgütlenmesinin hayatı ve kurallarına sımsıkı bağlanmadan yaşam düşünülmemektedir. Dolayısıyla varlığının en yüksek, en yüce yansıması olarak totem dokunulmaz ve kutsal sayılacaktır. Hürmet edilecek, saygı gösterilecektir. Nesne olarak en yararlı eşya, hayvan ve bitkilerden seçilecektir. Doğada klana yaşamsallık veren nesne ne ise ona inanılacak ve simgesi sayılacaktır. Böylelikle doğal toplumun dini de doğayla bütünlük arz etmektedir. Bir korku kaynağı değil, güçlendirme unsurudur. Kişilik ve güç kazandırmaktadır.

"Doğal toplumun ana-kadın etrafındaki evcil düzeni farklı bir kurumdur. Kadının sahibi olmadığı gibi, ana-kadının kendisi çocuklarının ve dilediği erkeğin yöneticisidir. Klasik anlamda karılık-kocalık kurumu gelişmemiştir.

"Doğal toplumun zihniyet dünyası canlı bir doğa anlayışına dayanır. Her doğa olgusunun bir ruhu var sayılır. Ruhlar canlılığı sağlayan özellik olarak düşünülür. Totemik din anlayışlarında kendilerinden farklı, hükmeden dışardan bir tanrı anlayışı henüz gelişmemiştir. Doğanın ruhlarıyla, yani kuvvetleriyle anlaşmaya büyük özen gösterilir. Ters düşmek ölümle eştir. Doğaya temel bakış açısı bu olunca, olağanüstü uyum gereği ortaya çıkar. Ekolojinin en temel ilkesine göre yaşamla karşı karşıyayız. Toplumsal yaşamın doğa güçlerine ters düşmesi en çok sakınılan konudur. Din ve ahlaklarını geliştirirken gözetilecek temel ilke çevreyle, doğa güçleriyle bu uyum ilkesidir. Yaşamın bu ilkesi o kadar derinliğine zihinlere yerleşmiştir ki, bir din ve ahlak geleneği olarak baş köşeye oturtulur. Aslında bu doğal yaşamın genel bir akış ilkesinin insan toplumuna yerleşimidir. Çevresini esas almayan hiçbir oluş yoktur. Kısa süreli sapmalar da akışla birlikte yeni iç ve dış koşullar

altında süreçle bütünleşir; aksi halde tümüyle sistem dışı kalarak varoluşlarını yitirirler.

"Ekoloji ilkesinin insan toplumundaki önemi doğanın bu temel öznelliğinden ileri gelir. Doğal toplum ekolojik toplumun kendiliğinden bir hali olarak" değerlendirilebilir. Doğal toplum, canlı doğa-evren anlayışı renkli ve üretkendir. Doğayı bir öcü, zalim olarak görmez. Bir ana gibi görür. Sümer dilinde özgürlük sözcüğü olan 'Amargi', aynı zamanda anaya dönüş anlamına gelmektedir. Doğal topluma egemen olan duygusal zekâdan…doğal toplum zihniyetinin taze anıları, yaratıcı özgür düşünce için elverişli koşulları oluşturmuştur.

Doğal toplumun algılaması doğru olmakla en temel ahlak ilkesini de belirlemiş oluyordu.

"Doğal toplumda tüm topluluk üyeleri yaşam bütünlüğünde organik olarak yer alırlar. Herkes toplumun dürüst, içten bir parçasıdır. İnanç ve duyuşları ortaktır. Yalan ve aldatmaca kavramları hiç gelişmemiştir. Doğayla adeta aynı çocukça dili konuşur gibidirler. Doğaya hükmetmek, kötü kullanmak, yeni geliştirdikleri toplum yasaları olarak ahlak ve dinlerine karşı en büyük günah -tabu- ve kötülüktür.

"Şematik olarak göstermeye çalıştığım bu toplumsal kültürün coğrafya ve tarihsel temellerini en iyi Zağros-Toros dağ sisteminin eteklerinde ve uzantısı ovalarında görmekteyiz. Son buzul döneminin sona eriş tarihi olarak M.Ö 20.000'lerden itibaren gelişim gösteren kadın-ana odaklı doğal toplumu (doğal toplumun neolitik aşamaya doğru evirilmesi kast edilmektedir) güçlü izlerine ve kalıntılarına yoğunca rastlanmaktadır. Ortaya çıkan heykelciklerde, evcil düzende, dokuma ve el değirmeninde hep kadın izini bulmaktayız. Dil yapısının dişil karakteri, ilk tanrıların tanrıça olması, anaya dayalı doğal toplumun güçlü izlerini taşımaktadır."

Doğal toplum için belirtilmesi gereken önemli bir konu da bu aşamanın neolitik evresine ilişkin olanıdır. Neolitik aşama doğal toplumun kendi içinde giderek sistem kazandığı evre olmaktadır. Bu dönemde toplum üyeleri arasında ortakçılık hakim ilişki olmaktadır. Kadın toplumda belirgin ve doğal otoritedir. Yerleşik yaşamın giderek oturmaya başladığı bu dönem de köy temel yerleşim yeri olarak gelişmektedir. Bu dönem yaşamının kendi içindeki karşılıklı ilişkilerinden dolayı bu topluma ilk komünal tarzdaki toplumsallıkta denilmektedir. Bu aşamaya toplumsal yaşamın gelişmesini sağlayacak değerlerin çok önemli bir kısmının -dil, düşünsel gelişim, bilinçli ve planlı üretimi ve paylaşım, tanrıça dini vs.- yaratıldığı ve insanın çok

önemli bir oranda kendi farkına varmaya başladığı aşama da denebilir.

"Özcesi kadınlık olgusu yetkince aydınlatılmadan, doğal toplumun özgür ana-kadınlığı ile sınıflı uygarlığın özgür bilinçli kadınlığı bütünleştirilmeden, dengeli ortak yaşam arkadaşı yaratılamaz. Bunun eş benzeri erkeklik de yeniden oluşturulmadan bu birliktelik sağlanamaz.

"Doğal toplumun gücünü küçümsememek gerekir. Bu toplum ana kök hücre rolündedir. Nasıl ki kök hücreden diğer tüm doku hücreleri doğarsa, doğal toplumdan da dokusu niteliğindeki kurumları doğar. Yine nasıl dokulardan organ ve sistemler doğarsa, doğal toplumun ilkel kurumlarından -ilkel hiyerarşik kurumlar- da diğer gelişmiş organlar ve toplumsal sistemleri doğar. Doğal toplum bastırılabilir, geriletilip kıstırılabilir, ama asla yok edilemez. Çünkü o zaman toplum olmaktan çıkılır. Sosyal bilimin bu tespiti yapamaması büyük eksikliktir. Hiyerarşi ve devleti besleyen, doğal toplumların milyon yıllara dayanan oluşum gerçeğidir. Diyalektik ikilem başka nasıl doğabilir? Toplumsal analizleri dar sınıfsal veya ekonomik araçlarla yapmak, gerçeğin asli, temel öğesini baştan itibaren dışta bırakmak demektir. Bu büyük hata, yanılgı ve yanlış yapılmıştır. Hele Marksizm gibi iddialı bir yaklaşımın komünal dedikleri doğal toplumu sanki ömrü binlerce yıl önce bitmiş, yok olmuş bir sistem gibi algılamaları bu olumsuzluğu daha çok körüklemiştir.

"Doğal toplum hiçbir zaman bitmedi. Zıtlarını beslemesine rağmen tükenmedi. Kendini hep var edebildi. Etnisite, köle ve serflerin dayanakları olarak, işçi sınıflaşmasının aşılması ve yeni toplumun yükseldiği zemin olarak, çöldeki ve ormandaki göçebe toplum olarak, özgür köylü ve ana varlıklı aile olarak, tüm tahriplere rağmen toplumun yaşayan ahlakı olarak varlığını hiç eksik etmedi. Sanıldığının aksine toplumun ilerletici motoru sadece dar sınıf mücadelesi değil, komünal toplumsal değerlerin büyük direnmesidir. Sınıf mücadelesini inkâr etmek doğru olmaz. O sadece tarihin dinamiklerinden biridir. Başat rol oynayan, hep gezgin orman, dağ, çöl göçebesidir. Form olarak yaşadıkları etnisite -kabile, aşiret, halk- hareketleridir. Etnisitenin binlerce yıldır her tür amansız saldırılara ve doğal zorluklara dayanarak ayakta kalma gücüdür. Yarattıkları direnme kültürü, destanları, dilleri, saf, soylu insani değerleri, ahlaklarıdır.

"Doğal toplum değerlerinin, etnisitenin, yoksulların varlık savaşları da bu düşünce yapısında vazgeçilmez yere sahiptir. Tarihi siyasal iktidarın etrafındaki önemli olayların kroniği olarak

kavramanın tarihsel temelimiz olamayacağı açıktır. Ancak sistemin bütünlüklü kavranması ve ders alınmasında değeri olabilir."

"Devleti, sınıfları ve zoru toplumsal gelişmenin, ilerlemenin kaçınılmaz evreleri olarak görmek, organik, doğal toplumun günümüze kadar muazzam direnmesini küçümsemek, hatta yok saymaktadır. Tarihi kendiliğinden tahakküm güçlerine hediye etmektedir. Sınıfların varlığını kader olarak görmek, belki de farkında olmadan hakim sınıfların ideologluğuna alet olmaktır. Bu yönüyle ezilen ve sömürülenler adına en tehlikeli bir rolü oynamaktır. Tarih bu tür ideolojik ve politik akımların adeta istilası altında bırakılmıştır.

"Demokrasinin prototipini doğal toplumdaki yararlı hiyerarşide görmek mümkündür. Birikime ve mülkiyete dayanmayan topluluğun ortak güvenliğini, yönetimini sağlayan gerek ana-kadın gerek yaşlı-tecrübeli erkek son derece gerekli ve yararlı temel öğelerdir. Topluluğun bu öğelere gönüllü saygınlığı yüksektir

"İnanlık tarihi içinde en köklü değişimlerden olan Rönesans ile beraber gelişen zihniyet,"Avrupalı insanın elinde büyütülen bilinç ve özgürlük, binlerce yıl taşıdığımız, öncülük ettiğimiz bilgelik ve doğal toplum ruhumuzdur. Yabancı değil, bizim olan bir gerçekliktir.

"İlkel komünal toplumun kendiliğinden sağladığı doğal toplumu bilim ve teknoloji ile günümüzde daha bilinçli yaratabiliriz.

Doğal Yasallık: İnsanın doğuştan gelen haklarıdır. Bu haklar alınamaz, verilemez, devredilemez haklardır. İnsan olmanın temel hak ve özgürlükleridir. Kısacası doğal hukuk olarak adlandırmak mümkündür.

Doğal toplumların oluşumunda, yazılı olmayan ama insanlar arasındaki ilişkilerin doğal hukuka göre işlediğini ve sınıfların ortaya çıkmasına kadar da bu hukuk geçerli olan tek hukuktu. Bu hukukun kaynağı da, uygulayanı da toplumdu. İnsanın doğasında var olan, meşruluk kazanan ve doğal toplumlarda uyulan, yaşamın temel kriterleri durumunda olan bu yasallık, insanlar arası ilişkileri düzenleyen hukuk normlarıdır. Komün yaşamında ölçüt alınan bu yasallık, doğal bir uyumu da beraberinde getirmektedir.

Sınıflı toplumun ve devlet yapılanmalarının ortaya çıkışı, doğal yasallığın sona ermesi ve yerine devlet hukukunun (pozitif hukukun) ikame edilmesidir. Hukukun, hak ve özgürlüklerin sınırlarını belirleyen egemenlerin çıkarı olmuştur. Katı hiyerarşik sistemlerde, despotik yönetimlerde, ırkçı, faşist, aşırı milliyetçi ve ulus devlet rejimlerinin olduğu her yerde hukuk, devletin ve egemen

sınıfların çıkarları temelinde işletilmektedir. Topluma egemen olan birey, gurup veya azınlık bir kesimin çıkarlarını temsil eden hukuk geçerli hukuk haline gelmiştir. Hiçbir yasallığı veya doğallığı olmayan, zorla dikte ettirilen ve ölçü alınan bu hukuktur.

İster bireyde, ister toplumda doğal olan ve işlemesi önünde hiçbir engelin olmaması gereken temel hak ve özgürlüklerin kanun koyucular tarafından engellenmesi günümüzün temel sorunlarıdır. Sosyal, siyasal, ekonomik istikrarsızlıkların kaynağında bu sorunlar mevcuttur. Örnek olarak, anadil ve kültürel değerler doğal bir haktır. Ancak, doğal olan bu hakkın, egemenlerin çıkarlarına ters düştüğü gerekçesiyle kullandırılmaması, yasaklaması, engellemesi; onun yerine kendi dil ve kültür değerlerini zorla dayatmak, toplumsal çelişkilerin doğmasına yol açmaktadır. Ve bu da insanın doğuştan gelen haklarının yok sayılmasıdır.

Devlet, hukukun sahibi olmuştur. Toplumun temel hakları yerine devlet çıkarı geçmiş durumdadır. Adına pozitif hukuk dedikleri yasallıklar da devletin korunması, yüceltilmesi ve güvenliği dikkate alınarak oluşturulan hukuktur. İnsandan ve dolayısıyla toplumdan daha fazla ön planda tutulan devlet güvenliği ve çıkarları, doğal hukuk ya da doğal yasallık adına ne varsa ortadan kaldırmış, yerine kanuni müeyyidelerin egemen olduğu bir hukuk konulmuştur.

Doğu Akdeniz Uygarlığı: Doğu Akdeniz diye tabir edilen coğrafi alan; bugünkü Türkiye, Suriye, İsrail, Lübnan, Kıbrıs, Girit, Malta, Rodos'u içerir. Daha geniş tutulursa, Mısır'ın Sina Yarımadası, Yunanistan'ın güneyi de buna dâhil edilebilir. Adını saydığımız bu ülkeler siyasi ve coğrafi sınırları ifade etmektedir. Akdeniz Uygarlıkları dediğimiz tarihi uygarlıklar da belirtmiş olduğumuz bu topraklar üzerinde gelişmişlerdir. Bu uygarlıklar; Fenike, Miken, Frigya, İbrani vb.dirler. Yunan, Malta, Girit, Rodos'ta yaşayan insanlar farklı isimlerle adlandırılsalar da, bunlar tarihsel açıdan genelde Girit ve Miken uygarlıkları olarak bilinmektedirler. Tarihsel gelişime önemli katkılarda bulunan bu uygarlıklar, komşu Sümer ve Mısır gibi tarihsel anlamda çığır açan uygarlıklardan da önemli oranda etkilenmişlerdir. Bu konuda Önderlik şunları belirtir:

"Sümer ve Mısır sistemlerinin birleşik etkisini en erkenden yaşayan bölge Doğu Akdeniz: Burada mezolitik ve neolitik temel güçlüdür. Verimli Hilal'in batı ucunda yer almaktadır. Semitik kabilelerin MÖ 4000'den beri giderek artan yoğunlaşmaları görülmektedir. Lübnan'ın sedir ormanları hem Mısır hem de Sümerler için en çok ihtiyaç

duyulan zenginlik kaynağıdır. Mısır, Anadolu ve Girit üçgeninde deniz ulaşımı yapılabilmektedir. Verimli tarım topraklarına sahiptir. Yine Anadolu, Mezopotamya ve Mısır üçgeninde yer alıp, bu yönüyle de konumu hem deniz hem de kara ticaretine uygundur. Fenike, tüccar sınıfı uygarlığı olarak gelişmeye adaydır. Tarihi Fenike uygarlığını ortaya çıkaran belli başlı koşullar bunlardır. Genel adı Kenan memleketidir."

Fenike Uygarlığı çok önemli birkaç özelliğiyle bilinir. Fenikelilerin çok iyi denizciler oldukları bilinir. Akdeniz'deki ticaret yollarını Fenikelilerden daha iyi kimsenin veya hiçbir uygarlığın bilmediği söylenir. Akdeniz'deki tüm yollar Fenikeliler tarafından keşfedilmişlerdir. En doğu ucundan en batı ucuna kadar hiçbir engelle karşılaşmadan gidebilmiş, ticaret yapabilmişlerdir. Kartaca'dan, Roma'dan, bugünkü İspanya, Fas kıyılarından aldıklarını en doğu ucunda bulunan Frigya'ya kadar getirmiş, buradan aldıklarını da diğer uca kadar taşımışlardır. Bu anlamda deniz ticaretine ve denizciliğe ciddi katkılarda bulunmuş, komşu uygarlıkların gelişmesinde de büyük roller oynamışlardır. Bu özellikleriyle Akdeniz'in fatihleri gibidirler.

Fenike uygarlığının diğer önemli bir özelliği ise, yazıya yapmış olduğu katkılarıdır. Bugün kullanılan alfabenin yaratıcılarının Fenikeliler olduğu söylenebilir. Çivi ve hiyeroglif yazıdan alabeye geçmekte Fenikelilerin oynadığı rol uygarlığın gelişmesine yaptıkları en büyük katkıdır. Mitolojik yapılanmalarında Sümer ağırlıklı etkilenmeler yoğundur. Baal gibi kimi farklı özelliği olan tanrılarıyla karşılaşılsa da, bu mitolojik yapılanmanın genel özelliğini değiştirmez. Diğer çoğu tanrılarının isim değiştiren tanrılar oldukları rahatlıkla söylenebilir. Fenikeliler hakkında Önderlik şunları belirtmektedir:

"Fenike uygarlığı, Anadolu'daki Kaneş kolonisi gibi başta Biblos, Tyr ve daha kuzeyde Ugarit kentlerinde gerçekleşen kolonileşmeye dayanmaktadır. Buralarda karmaşık etnik gruplardan kolonilerin oluştuğu görülmektedir. Günümüz Lübnan'ında olduğu gibi başlangıcından beri bir kozmopolit kültür egemendir. Ama Fenike somutunda bir özgünleşme de yaşanmaktadır. Genelde ticarette, özelde Akdeniz ticaretinde bir deniz kavmi olarak korkusuz ve girişkendirler. MÖ 2000 başlarında kendi kent devletçiklerine sahiptirler. Etrafı surlarla çevrili bu şehir devletleri ağırlıklı olarak ticarette, ikinci sırada zanaatlarda, özellikle marangozculukta ileri gitmişlerdir. Fenike gemiciliği meşhurdur. Daha kuruluş aşamasında Akdeniz'in birçok kıyı alanında kendilerine bağlı koloniler oluşturmuşlardır. Tarihe en

önemli katkıları Fenike alfabesidir. Günümüzde kullanılan birçok alfabenin temelinde bu alabe örnek teşkil etmiştir. Sümer mitolojisi esas etkileyici olmakla birlikte, dikkate değer bir özgünleşmeleri vardır. En yüce tanrıları El'dir (Allah buradan ileri gelmektedir). Onun altında Güç Tanrısı Baal ile Ölüm Tanrısı Mod gelir. İştar, Astarte unvanıyla yaşamaktadır. Yoğun çocuk kurbanlıkları görülmektedir. Hz. İbrahim'in İsmail'i kurban etmesi efsanesi bu gelenekle bağlantılıdır.

"Fenike kültürü Mısır ve Sümerlerden sonra Grek, Roma, Bizans ve İslam kültürüyle sürekli özümsemeye dayalı bir özgünleşmeyle günümüze kadar etkisini duyurmuştur. Lübnan'ın laik kültürünün temelinde Fenike uygarlığının özellikleri yatmaktadır. Tarihte Kartaca ve Girit uygarlığının oluşumunda önemli pay sahibi olduğu kadar, Grek kültürünü en çok besleyen de Fenikelilerdir. Ortadoğu mitolojisinin ve alfabenin Greklere taşınmasında belirleyici rolü yine Fenikeliler oynamıştır."

Girit, Miken Uygarlığı dediğimiz Grek kökenli uygarlık da dönem itibarıyla uygarlıkların gelişmesinde önemli bir yer işgal eder. Dairesel hareketin doğrusal hareket anlamına gelen tekerleğin çömlekçi çarkında kullanılmasının Girit Uygarlığının eseri olduğu arkeologlar tarafından da onaylanmaktadır. Grek Uygarlığının uygarlıksal gelişme sürecine girmesinde de Girit Uygarlığının belirleyici olduğu, hatta kimi tarihçiler M.Ö. 1500'lerde Girit'ten göç eden Mikenler'in Grek uygarlığının temellerini attıklarını belirtmektedirler. Bundan da önemlisi doğu-batı karşılaşma ve karışmalarında ve sentez bir uygarlığın yaratılmasında Girit uygarlığının oynadığı roldür. Giritlilerin Fenikelilerle çok yakın ticari ilişki içinde oldukları, Fenikelilerin aynı biçimde Mısır ve Sümerlerle de yakın ticari ilişkiler içinde oldukları, ticaretle birlikte doğudan batıya, batıdan doğuya kültür de taşıdıkları, uygarlıkların sentezlenmesinde birinci derecede rol oynadıkları, Girit'in de Fenikeliler aracılığıyla aldığı doğu kültürünü Greklere taşırmayla ikinci dereceden de olsa bir aracı halka rolünü oynamıştır. En belirgin özelliklerini böyle değerlendirmek mümkündür.

Doğu Akdeniz Uygarlılarının önemli şehir ve yerleşim alanlarının büyük çoğunluğu kıyı şerittlerindedirler. Ticaret esas olarak bu şehirlerin faaliyeti biçiminde ortaya çıkmış veya bu şehirlerin damgasını taşımıştır. Bu uygarlık şehirleşmelerinin ikinci bir kuşağı da daha iç bölgelerde oluşmaktadır. Önderlik bu konuyu; ***"Doğu Akdeniz'in daha iç bölgelerinde, başta Kudüs, Şam ve Halep gibi kentler olmak üzere, ikinci sırada bir kentleşme kuşağı daha***

oluşmaktadır. Ticarete dayalı bu kentleşmeler Mezopotamya ile Akdeniz, Anadolu ile Arabistan yarımadası arasında ticaret merkezleri olarak yükselmekte olup, yakın çevreleri tarıma da oldukça elverişlidir. Bu uygarlık kuşağı birçok tarihi yolculuğa tanık olmuştur. Kültürlerin taşınma ve özümsenme merkezleri olarak da belirgin bir konuma sahiptirler. Ağırlıklı olarak Batı Semitik kabilelerin dil yapısı egemendir. Çok kültürlü bir yapıyı tanıması bu elverişli koşullar sayesindedir. MÖ 1500'lerde Ortadoğu genelinde olduğu gibi bu kuşakta da uygarlaşma hareketleri kent devletçikleri biçiminde doruk aşamasındadır. Coğrafi koşulları nedeniyle ne Babil ve Asurluların, ne Hititlerin, ne de Mısırlıların egemenliğini tam tanımışlardır. Biraz da diplomasi sayesinde üçlü merkez arasında oynayarak bağımsızlıklarını sürdürebilmişlerdir. Sıkışan her kabile, bu özelliğinden dolayı başı tarafından buralara taşınmaktadır. Belli ölçülerde özgünlüklerini ve özgürlüklerini koruyabilmişlerdir." biçiminde değerlendirmektedir.

Yahudi uygarlığı Doğu Akdeniz uygarlıkları içinde en önemlilerinden birdir. Kökeni Yukarı Mezopotamya'ya dayanan, ilk peygamber olarak yaşadığı topraklardan hicret ederek Doğu Akdeniz kıyılarına yerleşen İbrahim peygamberin soyundan gelmektedir. Yaşanan kimi gelişmeler sonrasında Kenan diyarından Mısır'a göç eden Yahudiler, Yakup peygamber ile Mısır yönetiminde önemli mevkilere kadar yükselmişlerdir. Ancak yaşanan kimi sorun ve iç çatışmalar, Yahudilerin toplu olarak Musa önderliğinde Mısır'ı terk etmeleriyle yeni bir evreye girer. 40 yıl gibi uzun bir süre devam eden yürüyüşten sonra "vaad edilmiş topraklar" olan Doğu Akdeniz'deki Kenan diyarına yeniden dönerler. Yahudi tarihi ve trajedisi burada yeniden başlar.

Musa, Mısır'dan çıkma sürecinde tek tanrılı bir din yaratmaya çalışır. Tek tanrılı dinin bir yanı İbrahim peygamber ise, diğer yanı da Firavun Akhenaton'dur. Akhenaton'un Musa'nın tek tanrılı din girişiminden önce güneş merkezli tek tanrılı bir din kurmaya çalıştığı, ancak bunu başaramadığı biliniyor. Akhenaton'un başarısızlığı ayrı bir konu, burada belirtmek istediğimiz; Musa'nın feyz aldığı noktaya vurgu yapmak içindir. Musa'nın kendi kavmini, kendi tanrılarını ellerine vererek Mısır'dan çıkarır. Ancak dininin ilke ve prensiplerini çöl yollarında tamamlar. Kitab-ı Mukaddes dâhil bu konuda yazan hemen hemen tüm kaynaklar "On Emir"in göç yollarında, çöllerde yazıldığı yönündedir ve doğru olan da budur. Kenan diyarına vardıklarında İbrani dini hemen hemen tüm kural ve kaideleriyle tamamlan-

mış durumdadır. Musa'nın kendisinin yazdığı veya Musa zamanında geldiği iddia edilen Kitab-ı Mukaddes'in ilk beş kitabı bu sürede tamamlanıyor ki, İbrani dininin temeli de bu beş kitaptan müteşekkildir. Tek tanrılı din denilebilir ki Yahudi Uygarlığının insanlığa "armağanı"dır. Yahudi toplumu ve tarihine ilişkin Önderlikten yapacağımız uzun alıntı, Yahudi uygarlığının tarihteki yeri, önemi ve rolü kadar hangi temellere dayanarak geliştiğini de gözler önüne serecektir:

"İşte tarihte önemli rol oynayacak kabilelerden biri de bu nitelikte bir güç sonucu buraya Hz. İbrahim tarafından taşınan İbrani kabilesidir. Araştırmalar İbranilerin kökeninin Sümer kolonileri olarak kullanılan bugünkü Urfa (Ur=tepe) ve Harran (Sümerce=Dörtyolağzı) yöresinden geldiğini göstermektedir. Bu kolonilerde Horrit ve Amorit etkiler birlikte gözlenmektedir. İbrani kültüründe bu özelliklerin izi bulunmaktadır. Tahminen MÖ 1800'lerde Babil Kralı Hammurabi çağında yaşanan bu serüven, yaygın bir kral unvanı olan Nemrut adlı şehir kralıyla çıkarları bozuşan bir kabilenin hareketine benzemektedir. Sıkı baskılı bu kent merkezlerinde barınma imkânları sınırlanınca, bir de tarihi bir ticaret hattında yer alınca, bu tip kabile hareketlerini sıkça görmek mümkündür. Döneme ilişkin Ugarit belgelerinde Hz. İbrahim'in Kuzeyden Güneye hicretinde olduğu gibi birçok tüccar kabile hareketi söz konusudur. Yarı-çoban tacirler olan bu kabileler konar-göçer biçiminde yoğun bir hareketlenmeyi yaşamaktadırlar. Hz. İbrahim'in Sümer Ur şehir kültüründen etkilendiği, onların çok tanrılı yapısını tanıdığı, ama ataerkil bir kabilenin başkanı olarak kendi totemini esas alıp dönemin egemen din ve tanrı kültüründen aldıklarıyla birleştirerek tek bir kabile tanrısı kavramına ulaştığı çok güçlü bir ihtimaldir.

"Kendi kabile totemini tanrı katına yükseltmesi ve tek tanrıya dönüştürmede kabilesinin özgürlüğünü bir toplumsal zemin olarak kullanması, aslında Hz. İbrahim'in din alanındaki en büyük devrimciliği olduğu gibi, bu dönüşümün özünü de yansıtmaktadır. Sümer sisteminden tepki sonucu kopmuştur. Zaten birçok Amorit kabilesi bu tür tepkiyi sürekli yaşamakta, bununla birlikte eskinin ilkel kabile totemi dönemin din ihtiyacına cevap verememektedir. Bu, aşılması gereken bir modeldir. Bu ikili tarihi koşul İbrahim dininin temelini oluşturmaktadır. Bu küçük, önemsiz gibi görünen bir adımdır, ama tarihi açıdan en büyük 'ideolojik devrim' rolünü oynamıştır. Kutsal kitapların her üçünde de (Tevrat, İncil ve Kur'an) kabul edilen tek tanrılı dinin kurucu atası, peygamberi unvanı

boşuna değildir; oynadığı bu stratejik rolden ötürüdür. Çok tanrılı dinler, olgunlaşan uygarlık aşamasına göre artık geri tasarımlar, kimliklerdir. Putlaştırılamayan, göze görünmeyen, insanın gelişen zihniyet yapısı ve mantığına daha iyi hitap eden, siyasal birliğe de daha iyi hizmet eden bu ideolojik devrim, tarihi döneme zamanında ve en iyi ilerletici cevap durumundadır.

"Hz. İbrahim geleneğinde görülen oğlu İsmail'i kurban etmekten vazgeçmesi de devrimci nitelikte bir uygulamadır. Fenike inançlarında kendi çocuklarını Tanrı Baal'e kurban etmek oldukça yaygın bir dinsel ibadettir. Büyük kötülükler ve olumsuzlukların önüne ancak böyle geçilmektedir. Hem çok vahşi hem de zorunlu ve yaygın olan bu adete karşı çıkmak, o dönemin koşullarında bir dinsel devrim niteliğindedir. Çocuk kurbanlığını önlemek, sıradan tekil bir olay olmayıp köklü ve yaygın, ama ilkel dinsel fanatizmin en uç örneğine karşı insan vicdanının uyanması eylemi olarak büyük değer ifade etmektedir. Bu, ilkelliğe karşı çok büyük anlamı olan bir eylem niteliğindedir. Öyle anlaşılıyor ki, Hz. İbrahim sadece bu iki önemli devrimi geliştirmekle, yani dönemin iyice tutuculaşan ilkel puta tapıcılık ve çocuk kurban etme törenlerine karşı çıkmakla yetinmez. Kenan'ın El'ini (bu El ve İl kelimeleri de kaynağını İlah El'den alsalar gerek), Gök Tanrısı El'i kabul eder. Ama bunu kendi kabile önderliği gerçekliğiyle uyumlu hale getirerek yapar.

"El'in giderek tüm Arabistan yarımadasının 'Allah'ı haline gelmesi, çöl çoban kabilelerinin totem (puta tapıcılık) geleneğini kırıp tüm kabilelerin tek tanrısı sürecine girmesi, tek tanrılı din devriminin en önemli aşamasıdır. Bu öyle kolay olmayacak, uzun bir süreci kapsayacaktır. Musa da bu El'i tek ilah olarak esas alacaktır, ama o öncelikle İbrani kabilelerin tanrısıdır. Kitab-ı Mukaddes'te bu husus şöyle geçer: "Sizi kendimle evlendirdim ve tüm insanlardan üstün tuttum." Bu çok önemli bir hükümdür ve günümüze kadar Yahudi toplumunun özgünlüğünü ortaya çıkaran geleneğin oluşumunda temel rol oynar. Zaten ismini de değiştirirler. Bunu Musa sağlar. Önce 'Elohim' olan ad, sonra özel kavim tanrısı haline getirilmesi sonucu Yahweh (Yahudi ismi buradan gelir) adını alır. İsrail'in kelime manası da 'El İle Güreşen'dir; yani Tanrı El ile neredeyse eş kuvvette olan İbrani kabilesi, o kadar senli benlidir ki, tanrısıyla güreşebiliyor.

"…Mısırlılar, bu göçlere Apiru (kelime manası, tozlu çöl insanı) demektedirler. İbrani sözcüğü de bu kelimeden türemiştir. Kabile Urfa'dan, Harran'dan

çıkarken böyle bir adı, özelliği yoktur. Mısır'da yoksul ama yarı-özgür kabileler olarak yaşam sürdürüyorlar.

"İbraniler için Mısır süreci yaklaşık üç yüz yıl sürmektedir. Ağırlıklı ihtimal Mısır içindeki bir isyanda taraf durumuna gelmeleri ve Musa (Mısırca Mos=oğul demektir) adlı bürokraside Yusuf gibi yer bulan birisinin bu anlaşmazlıkta yer alması, konumunun tehlikeye girmesi, ayrıca İbranilerle akrabalık bağının bulunması, yeni göçün çıkış ipuçlarını vermektedir. Çöl kabilelerinin halen güçlü olan serbest yaşama alışkanlıkları bunda rol oynayacaktır. Hem Mısır Firavunu (İbrahim için Nemrut unvanı neyse, Musa için Firavun unvanı aynıdır, kralın unvanı anlamına gelmektedir) için güvenilirliklerini yitirmeleri, hem de eski kabile yaşamlarına duydukları özlem bu çıkışın maddi koşullarıdır. Tahminen MÖ 1300'lerde başlayan bu göç çıkışında sayı yaklaşık olarak 25.000 civarındadır. 72 kabile (72 millet sözü buradan gelse gerek) halinde bölünmüşlerdir. İbrahim'in kabilesi büyük ihtimalle birkaç yüzü geçmemektedir. Kabileden büyük bir aşiret veya kavim oluşmuş durumdadır. Tevrat'ın ana konusu olan Hicret'in (dini geleneğe göre bu tür çıkışlara huruç, hicret denilmektedir) tarih içinde çok güçlü izler bıraktığı bilinmektedir. Yaklaşık kırk yıl sürdüğü iddia edilen bu tarihe geçen ilk 'uzun özgürlük yürüyüşü' çok çetin geçmektedir. Sina Çölünden geçiş ve daha sonra karşılarına çıkan yerleşik ve göçebe birçok kabileyle hem çatışıyorlar, hem ilişki kuruyorlar.

"Musa Mısır'dayken, ilk defa tek güneş tanrısı 'Aton' inancını zorla resmileştiren dönemden kalma bir rahipten oldukça etkileniyor. Yolda Kızıldeniz'in doğu ucunda Midyan (Medyen) bölgesinde -inanış şekli, türleri, ticaretle birlikte değişim yeri- etkili bir rahip olan Yetro'dan da etkileniyor. Yaşadığı çok yoğun yönetim sorunlarıyla bu inançların birleşik etkisi, Hz. İbrahim'in dini anlayışında ikinci büyük köklü sıçrayışa, 'mucizesel' gelişmeye yol açıyor. Mucizeler zaten bu süreçlerin çıkış çareleri olarak anlam bulmaktadır. Önceki yol ve yöntemlere ve ardındaki anlayışlara göre sorunların çözüm yolu bulamaması, yeni anlayış ve uygulamalara ihtiyaç gösterir. Mucize deyimi bu yeni anlayış ve uygulamalara verilen addır. Yeni dönemin çarpıcı ve özümsenmesi kolay kolay kabul edilemeyen büyük zihniyet değişimi mucize kelimesiyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Tarihte bu nitelikte çok sürecin yaşandığı, peygambersel çıkışlara bu kavramlarla anlam verilmek istendiği çok bilinen bir gelenektir.

"Musa'nın çıkış sürecindeki sorun çok çetindir ve belirsizlik-

lerle doludur. Eskinin dar birkaç kabileden ibaret yönetim anlayışı ve zihniyet yapısıyla kavimsel bir aşamaya gelen ve tam bir isyan halinde olan 72 kabile kalabalığını yönetmesi zordur. Sadece maddi sorunları nedeniyle her gün ailelerin isyan edercesine tepkileriyle karşılaşmaktadır. Kabilelerin üstünlük kurma çabaları hiç eksik olmamaktadır. Göç koşulları, kendi mülkleri olmayan araziden geçmeleri sık sık yerlilerle kanlı biten çatışmalara yol açmaktadır. Puta tapıcılık yörede çok canlıdır ve kendi kabileleri de bu tip törenlere katılmaktadır. Meşhur 'altın buzağı tapıcıları' yüzünden, Musa kendilerini ölümle cezalandırmak zorunda kalır. Sıradan bir aşiret konfederasyonuyla sürecin altından çıkmak mümkün görünmemektedir. Derinliğine bir ideolojik, moral ve yönetim değişimine veya devrimine ihtiyaç vardır. Her geçen gün ve adım bu ihtiyacı gittikçe dayatmaktadır.

"Tanrı kavramının kapsamlı bir değerlendirmesini ilerideki bölümde yapmaya çalışırken, çok kısaca belirtelim ki, tanrı kimliği de önemli dönüşümler geçirmektedir. İbrahim'in 'Allah' kavramı birçok farklılıklar ve yenilikler taşımaktadır. Dönemin bu somut koşulları karşısında Musa ne bir Mısırlı emir gibi kalabilir, ne de bir şeyh veya bir rahip olabilir. Her şey onu peygambersel çıkışa zorlamaktadır. İbrahimi geleneğin kabilelerde sınırlı da olsa yaşayan etkisi, şüphesiz Musa'yı tek tanrılı dinler tarihinde en büyük çıkışa, 'Musevi' dininin temellerini atmaya zorlamıştır.

"Allah daha özgün ad olarak 'Yehova' (anlamı=O'dur) oluyor. Sert yönetim ihtiyacı Yehova'nın ağzından "Sizi kendimle evlendirdim, başka tanrıya varamayacaksınız" biçiminde kıskançça dile getirilmektedir. Buradaki özgünleşmeye, Yahudi gerçekliğinde dinin millileşmesi demek de mümkündür. Erimemek ve büyük tehlikelerle sürekli yüz yüze olmak, bu kavimsel Yahudi din anlayışının temelidir. Dağdan aldığı meşhur vahiyle, 'On Emir'le birlikte, yeni dini süreç göçün son aşamasında biraz daha şekillenmeye kavuşur. Bu süreçte Musa birçok hukuki, mali ve örgütsel tedbir geliştirir. Yeni dinin temsilini, ideolojik ve mali önderliği kardeşi Harun'a verir. Bir hukuk işleri kurulu oluşturur. Meşhur Yeşu'yu askeri komutan olarak atar. Kabile başkanlarından bir danışma meclisi varlığını korur. Bazı karşı çıkışları çok sert cezalandırır, öldürür. Çatışa çatışa Kudüs yakınlarına kadar ulaşır. Tahminen bu çıkışın kırk (40) yıl sürdüğü söylenmektedir. Yehova'nın vaat ettiği kutsal, bol meyveli ve taneli gıdalar yetiştiren topraklarda yerleşik halklar vardır; bunlar yeni misafirleri gönül rızasıyla

kabul etmekten uzaktır. Eskiden kalma bazı İbrani kökenli akrabalar fazla işe yaramamaktadır. Sonucu zor kullanımı belirleyecektir. Tıpkı günümüzde olduğu gibi! Kutsallıkla lanetlilik ne kadar da iç içedir! Bu tanrı emri kutsal topraklara yerleşmeden, çok yıpranan Musa 'Nebo' dağında tek bir kişiyi yanına alarak ölüme yatar. Tevrat bu öyküyü kendi üslubuyla çarpıcı anlatırken, aslında tek tanrılı dinlerin terminolojisi ve tarzının da temelini atar. Muhtemelen gerçekler farklı gelişmiştir. Ama çıkışın tarihi önemi ve sonuçları çarpıcıdır; birçok gelişmeyi bağrında taşımaktadır."

"İbrani yürüyüşünün bundan sonraki safhaları da efsaneyle karışık anlatılmıştır. MÖ 1000 yıllarına kadar Hâkimler (önder) Dönemi denen bir süreç yaşanıyor. Saul ile birlikte rahiplikten krallığa bir sıçrama gerçekleştiriliyor. Yani dinsel bir uzun kuluçka döneminden sonra, siyasal kurumlaşmaya geçiliyor. Davut ve Süleyman'la kahramanlık dönemi yaşanıyor. Asurların saldırıları karşısında Kudüs Krallığı fazla yaşama şansına sahip olamıyor. MÖ 7. yüzyılda Asurluların, MÖ 585'te de Babillilerin Kudüs'ü yakıp yıkmalarıyla siyasal varlıklarına son veriliyor. Büyük bir kısmı Babil'e göç ettiriliyor. Babil sürecinde Sümer mitolojisini oldukça özümsüyorlar. Yeni bir yazar aydın kesimi ortaya çıkıyor. Peygamberlerle birlikte artık yazarların eğitim ve yönetimi ağırlık kazanıyor. Pers İmparatoru Kiros'un 538'de Babil'i ele geçirmesiyle özgürlüğe kavuşuyorlar. Tekrar Kudüs'e dönülüyor. Kudüs yeniden inşa ediliyor. İskender'le birlikte Helen dönemi başlıyor. İskenderiye'de Yahudi varlığı Grekçe'yle temas ediyor, bir de Grekçe kuşak yetişiyor. Bu iki kaynaktan, yani hem Babilce hem Grekçe kaynağından iyice beslendikten sonra -buna Pers Zerdüşt etkisini de eklemek gerekir-, günümüzde bilinen şekliyle 'Eski Ahit' biçimlendiriliyor.

"Helen işgali sürecinde birkaç mezhebe bölünüyorlar: Muhafazakâr ve işbirlikçi Sadukiler (Dost), Ferisiler (Fars etkisi var), radikal Makabiller (İsyancı). Roma'nın MÖ 63'te işgaliyle birlikte, bu mezhep çatışmaları ve isyanlar bitmiyor, Roma işbirlikçisi kâhinler sürecin kontrol dışına taşmasına engel olamıyorlar. Yoksul Esseniler Hareketi ile Vaizci ve Vaftizci Yahya yeni dönemin temsilcisidirler. Genelleşen Roma köleliğine karşı genel bir insanlık dininin maddi koşulları hızla olgunlaşmaktadır. Kâhinlerin milliyetçi, Yahudi resmi dili ortama cevap olamıyor. Yahya'nın propagandası İsa'nın (Mesih=Beklenen Kurtarıcı) önünü açarken, kellesine de mal oluyor. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve MS 70'te Roma'nın Kudü-

s'ü tekrar yıkıp Yahudileri dünyanın dört tarafına savurması, yeni bir tarih döneminin de başlamasına yol açacaktır."

İbrani Uygarlığı'nı uzun tutmamızın nedeni; Tektanrılı dinlerin biçimlenme neden ve koşullarını ortaya koyabilmektir. Tek tanrılı dinlerin binlerce yıllık insanlık tarihinde oynadığı rol dikkate alındığında, İbrani uygarlığının insanlık tarihinde oynadığı rolün önemi daha iyi görülür.

Doğu-Batı Kültür Sentezi: Doğu-Batı uygarlıkları farklı tarihsel, toplumsal, kültürel yapı ve oluşumları ifade eder. Doğu uygarlıkları tarihsel köklerini insanlığın evrim sürecinin başlangıcından alır. On binlerce yıllık tarihsel geçmişe ve bu kadar uzun bir birikime sahiptir. Uzun Paleolitik, mezolitik ve binlerce yıllara yayılan ve insanlığın zihniyet oluşumunda temel belirleyici önemde gelişmelerin ve icatların yaşandığı Neolitik çağ Verimli Hilal'de, daha da daraltacak olursak Mezopotamya'da yaşanmıştır. Uygarlığın gelişmesinin önemli göstergeleri olan yerleşik yaşama geçme, ilk köy ve şehirleri kurma, tarım ve hayvancılığa geçme, devlet oluşturma ve tüm bu gelişmelerin 5 bin yıllık geçmişiyle günümüze kadar gelmesini sağlayan yazının icadı vs. Doğu uygarlıklarının, özellikle de Verimli Hilal'in Toros-Zağros Dağ Sistemi'nin insanlığa kazandırdıkları gelişmelerdir. Son yy'daki Arkeoloji biliminin ulaştığı bulgu ve veriler bu gerçeği açığa çıkarmış, insanlığın geçmiş tarihini aydınlatmıştır.

Batı uygarlığı da şüphesiz önemli bir uygarlıktır ve kökeni bin yıllara dayanır. Bu ne reddedilebilir ne de farklı bir yaklaşım gösterilebilir. Her uygarlığın tarihteki yeri ve önemi yarattıkları ve insanlığa kattıklarıyla belirgindir. Bu anlamda Batı uygarlığının insanlığa kattıkları da azımsanmayacak düzeydedir. Özellikle de 16. yüzyıl Bilim ve Aydınlanma çağı ve sonrası gelişmeler, Batı uygarlığının insanlığın gelişimine yaptığı katkıdır. Bu önemlidir ama köklerinin olduğunu da unutmamak gerekir. "Grek mucizesi" olarak ifadelendirilen ve adeta Grek Yarımadası'ndaki gelişmelerin insanlığın genel gidişatındaki temel belirleyici olarak yansıtılması, Batı uygarlığının insanlığa kattıklarına ekstradan bir şey katmaz. Grek uygarlığı ya da kaynağını buraya dayandırmaya çalışan Batı uygarlığı yerden mantar biter gibi bir çırpıda ve köksüz olarak ortaya çıkmamıştır. Bir ilişkilenme, bir etkilenme, bir taşınma vardır. Bu kesindir ve Grek uygarlığı bu ilişkilenme, etkilenme ve taşınma sonrasında şekillenmiş, biçimlenmiş, oluşmuştur. Bu ilişkilenme süreçlerini tarihçiler en geniş kapsamıyla ortaya koymuşlardır.

Sadece Batı uygarlığı değil hiçbir uygarlık durduk yerde ve

bir çırpıda ortaya çıkmaz. Bir etkilenme durumu, bir öncesinin olması sadece Batı uygarlığı için değil, her uygarlık için geçerlidir. Önderlik uygarlıklardaki gelişme ve sıçramanın bu etkileşim ve sentezle bağlantılı olduğunu vurgular. Bu sentezi gerçekleştiremeyen uygarlıkların uygarlıksal gelişmede sıçrama yapmaları beklenemez. Sentezde bulunmuş olmak, insanlığın gelişimi açısından kaçınılmazdır. Yoksa takılıp kalmak yaşanır ki bu esas yanlışı ifade eder. Zaten tarih ve tarihsel gelişme de buna izin vermez.

Antik Yunan felsefe ve demokrasisi; Roma hukuku, devlet yapılanması ve imparatorluğu, bütünlüklü olarak Greko-Romen uygarlığı da kendiliğinden oluşan bir uygarlıksal gelişme değildir. Greko-Romen uygarlıksal gelişme süreçlerini Önderlik şöyle belirtir:

"Greko- Romen klasik çağına giden yol, Med-Pers İmparatorluğu'yla derinden etkilenmiştir. Grek ve Roma çağı, kendi başına gelişecek konumda değildir. Nitekim MÖ. 500'lere kadar Roma ve Athena'nın ciddi bir tarihsel dönemi yaşadıkları söylenemez. Birçok alanda benzer bir konfederasyon süreci yaşanmaktadır. Bunlar ideolojik olarak Babil ve Mısır'ın derin etkisi altındadırlar. Önde gelenler eğitimlerini Mısır ve Babil'de yapmaktadır. Buralarda eğitimden geçmeyenlerin entelektüel güç kazanmaları pek olası değildir. Dönemin üniversiteleri bu merkezlerdir. Felsefeyi başlatan Thales ve Pythagoras, eğitimlerini uzun süre bu merkezlerde yapmışlardır. Bu dönem Batı'nın her bakımdan Doğu'ya bağlı olduğu bir dönemdir. MÖ. 500'lere kadar bu bağlılık derinden devam eder. Ne zaman ki Pers İmparatoru Kuros ve Darius Babil'i ve Mısır'ı tümüyle ele geçirir (MÖ. 538-523) o zaman Batı'nın şansı doğar. Önce Ege kıyılarında, sonra Grek yarımadasında Athena uygarlığının hızla yükseliş dönemi başlar. Perslerin MÖ. 490'da Maraton'daki yenilgileriyle üstünlük Batı'ya geçer ve tarihin en gelişkin klasik dönemine girilir. Felsefenin yükselişi, Helen kültürünün öne geçmesinin yolunu açar. Büyük filozof Aristo'nun öğrencisi olan İskender'in tarihi Asya yürüyüşüyle birlikte, Ege'den Hindistan'a ve Mezopotamya'dan Mısır'a kadar uygarlığın Helen dönemi etkili olmaya başlar.

"Bu kısa anlatım bile, Helenlerin Medler ve Perslerin açtığı yoldan ilerlediklerini çok açık göstermektedir. Yol sadece fiziki olarak (Ege'de Sard şehrinden İran'ın başkenti Persepolis'e kadar olan "Kral Yolu") açılmamıştır. Daha önemli olan, antikçağ zihniyetinin Zerdüşt felsefesi ve özgürlük ahlakıyla çözülmüş bulunmasıdır. Yunan felsefesine ve uygarlığına yolu açan esas gelişme budur.

"Heredot Tarihi bile incelendiğinde, bu husus açıkça ortaya çıkmaktadır. Yunan mitolojisi ağırlıklı olarak Hurri ve Hitit uyarlanmasının etkisi altında olmuştur. Tunç ve demir tekniği buralardan gitmiştir. Kısaca, teknik araçlardan ideolojik ve siyasi araçlara kadar Grek uygarlığı, Anadolu üzerinden Hurri, Hitit, Luwi, Frigya, Lidya, Med ve Pers zincirleme gelişmesinin etkisi altında oluşmuştur. İkinci sırada Babil, Mısır ve Fenike etkisi gelmektedir. Greklerin marifeti iyi bir aktarmacı ve sentezci olmalarında yatmaktadır. Bu sentezle tarihe felsefe hamlesinin kazandırılmasında öncülük etmişler, yine başta mimari olmak üzere sanat alanında da çıkış yapabilmişlerdir. Homeros'la başlayan güçlü bir edebiyatı teolojiden ayrı olarak geliştirmek, Grek uygarlığının önemli bir kazanımıdır.

"Tüm bu tarihi gelişmelerin Medya yaylalarındaki özgürlük ruhuyla bağlantısı çok önemle değerlendirilmeyi gerektirmektedir. Grek mitolojisi ve edebiyatı iyi incelendiğinde, bu bağlantı çok çarpıcı olarak anlaşılmaktadır. Med hareketleri olmaksızın Grek uygarlığının varlık kazanamayacağı, diğer bir deyişle klasik çağın bilinen gelişmesinin aynen sağlanamayacağı, belki de eski Girit uygarlığı gibi antik çağın köleliğine benzer bir konumu yaşayacağı rahatlıkla kestirilebilir. Grek uygarlığı için Mısır tarzı bir kölelik yerine, Batı tarzı bireysel özgürlüğe açık bir yol açan ve Anadolu üzerindeki gelişmelerle bu gelişmeleri üç bin yıl boyunca hazırlayan, Hurriler ve Hititlerden Medler ve Perslere kadarki süreçtir. Tarihin diyalektiğinin bu tarzda doğru kurulması, Batı uygarlığına giden yolun doğru anlaşılması açısından da büyük önem taşımaktadır. Doğu-Batı ilişkilerinin daha gerçekçi anlaşılması da buna bağlıdır. Batı tarihçiliğinin bu bağı tam kuramaması ve bu konuya yeni yeni eğilmesi büyük bir eksikliktir. Fakat bu eksikliğin giderilmeye çalışılması da önemli bir gelişmedir."

Doğu uygarlıkları gerek kültürel, gerekse maddi zenginlikleri ve ihtişamıyla dikkatleri hep üzerine çekmiştir. Fethetme, zenginliklerini ve ihtişamını ele geçirme amaçları her dönem bazılarını kamçılamıştır. Batı adına olmasa da, Batılı olup bu ihtişama göz diken ilk güç Makedonyalı Büyük İskender'dir. İskender öncesinde de Doğu-Batı güçleri ve kültürleri karşılaşmışlardır. Yunan'ın Medler ve Medlerle birlikte Perslerle tanışmaları daha gerilere gider. Çoğunluğu savaş temelinde de olsa bu karşılaşmalar iki uygarlığın, iki kültürün karşılaşmasını, etkileşmesini ve sentezini doğurmuştur. Her karşılaşmanın bir etki yaratması böylesi uygarlıksal düzeyler için kaçınılmazdır. Thales,

Pithagoras vb. büyük felsefecilerin eğitim gördükleri bu alanlardaki düşünce yapılanmasından, kültüründen etkilendikleri ve felsefeleri aracılığıyla bunları Batı Yunanistan aracılığıyla Batı toplumlarına taşıdıkları rahatlıkla söylenebilir. Bu etkilenmenin gerçekleşmiş olabileceği ve Yunanistan'a taşınacağı akıldan uzak tutulamaz. Yunanistan'ı Yunanistan yapan temel gelişme de bu ilişki sonucu ortaya çıkan birikim ve sentezdir. Etkinlik artık yer değiştirmiştir. Batı kültürel yapısı Doğu'dan aldıklarını iyi sentezleyerek uygarlıksal gelişmenin zeminini yaratmıştır. Önderlik uygarlıksal gelişme ve hamlelerin aynı topraklar üzerinde ardışık bir şekilde gelişemeyeceğini, komşu ya da yakın halklar tarafından uygarlıksal gelişmenin devralınıp geliştirileceğini ve bununda gelişmenin engellenemez bir kuralı olduğunu belirtir. Bunda tez, antitez, sentez temel kuraldır. Grek ya da Greko-Romen kültürü Mezopotamya tezinin antitezi olarak şekillenmiştir. Doğu-Batı kültürünün sentezini en iyi Büyük İskender'in Anadolu/ Mezopotamya seferiyle biçim kazanan ve ciddi bir kültürel sentez oluşturan Helenizm'de bulmak mümkündür. Önderlik Kültürel sentez olarak Helenizm hakkında şunları dile getirir:

"Büyük İskender'in M.Ö 330'larda Pers İmparatorluğu'nu yıkmasıyla, Mezopotamya uygarlığında yeni gelişmeler olur. Artık bölgeyi Batı uygarlığına dayalı gelişmeler etkileyecektir. Yeni adlandırmalar da tıpkı Sümer adlandırmaları gibi bölge gerçeklerini temsil edecektir. Helenler ilk başlarda Anadolu'nun en eski halkları olan Troya, Frigya, Lidya ve Luwileri kendi kültürleri içinde eritirler. Bu eritme Kürtlerin egemen olduğu sınırlarda durur. Bunda Proto-Kürt kültürünün gücü belirleyicidir. Güçlü aşiret yapısı, dil ve kültüre dışarının sızmasını güçleştirmektedir. Dönüşüme en zor uğratılan kültür durumundadır. Helen kültüründe Medya incelemeleri ilginç konularda olmaktadır. En belirgin örnek, Adıyaman merkezli Komagene Krallığı'dır. İskender sonrasında Med-Pers döneminin temelleri üzerinde M.Ö 300'lerde önemli bir yükseliş gösteren bu devlet, Sasaniler ve Romalıların karşı karşıya geldikleri döneme kadar yaklaşık 500 yıl sürer. Komagene Krallığı bu yıllarda klasik dönemin parlak bir örneğidir. Başlıca bölgeleri Adıyaman-Samsat merkez olmak üzere Malatya, Maraş, Antep, Urfa ve Elazığ'a kadar uzanmaktadır. Son dönemlerde epey aktüel bir konu teşkil eden Zeugma, bu dönemin önemli bir merkezidir. Yine dünyanın sekizinci harikası olan Nemrut harabeleri bu dönemden kalmadır. Madencilikte ünlüdür. Doğu-Batı, Kuzey-Güney ticaret yolları-

nın geçit hatlarını teşkil etmektedir. Mısır, Mezopotamya, İran, Kafkasya ve Grek Anadolu'dan gelen tüm mal ve fikirler, buradaki kanal ve merkezlerde sunum, pazarlama imkânı bulmaktadır.

"Dolayısıyla Helen kültürü Doğu-Batı kültürlerinin tam bir sentezini oluşturmaktadır. Heykel ve mimariden bu sonuç rahatlıkla çıkarılabilmektedir. Bu yönüyle tarihte ilk Doğu-Batı sentezinin gerçekleştiği bir kültür olarak değerlendirilmektedir. Dünya çapında ilgi görmesinin önemli bir nedeni bu gerçeklikte yatmaktadır. Başka bir uygarlık bu sentezi şimdiye kadar bu parlaklıkta gösterememiştir. Uygarlıklar sentezi açısından üzerinde önemle durmayı gerektirmektedir. Daha önemlisi, sonraki tüm uygarlıklar tek taraflı bir etkilenmeyi esas almışlardır. Ağır basan yön sentez değildir; kendi tezini tümüyle sömürgeci bir zihniyetle hâkim kılma yolu seçilmiştir. Bugün de Batı uygarlığı aslında kendi tezlerinin tam egemenliğiyle hareket etmektedir. İlkçağlarda Doğu uygarlığının yaklaşımı da bu tarzdadır. Ama Komagene'de gerçekleşen, yaratıcı bir sentezdir ve uygarlıkların sentez olanağının ilk ciddi örneğini temsil etmektedir. Komagene'nin temel halkı, ağırlıklı olarak bugünkü Kürtlere yakın aşiret - grupları olmakla birlikte, Ermeniler, Luwiler, Helenler ve Semitik kökenli Asurlu gruplardan oluşmaktadır."

Greklerle başta Mezopotamya olmak üzere Anadolu'daki uygarlıklar arasında ilişki ve çatışmalar atbaşı gider. Kimi zaman çatışma, kimi zaman da ilişkilenme kanalları açılmıştır. Bu durum kültürel etkinliklerin, uygarlıkların gelişmesinde önemli ortamlar yaratmıştır. Sonradan yetişen kendinden öncekini özümsemiş, bir sentez halini ortaya çıkarmıştır. Grek dönemi ve Helenizm bu sentezin sonucu olmuştur. Ancak Helenizm sonrası bölgede etkili bir güç haline gelen Roma İmparatorluğu'nun Mezopotamya kapılarına dayanan fetihçi karakteri yeni savaş ve çatışma ortamını yaratmıştır. Bölgenin etkin gücü Sasaniler ile Roma arasında süren ve zamana yayılan çatışmalar Helenistik dönemin sentezi olan Komagene Krallığı'nın yıkılmasına neden olmuştur.

"Bundan sonrası yoğun bir Sasani-Roma çatışması dönemidir. Bu çatışma daha çok yıkımlara yol açar. Bölgenin güçlü potansiyeli, savaş ortamında hak ettiği uygarlık gücünü kazanamaz; küçük beylikler ve aşiret grupları halinde varlığını sürdürmek zorunda kalırlar. Tarafların gücüne göre bir o tarafa, bir diğer tarafa kaymak adeta temel politika haline gelmiştir. Buna benzer süreçler aslında neolitik çağlardan beri süre gelmektedir. Bölge, kültürlerin sıçrama

konumunu işgal etmektedir. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney yayılım hattı, tüm insan toplulukları açısından bu rolünü sürdürmektedir. Örneğin, Mısır ve Aşağı Mezopotamya izole edilmiş alanlar olduklarından, yeknesak özellikler gösterirler. Gelişmeler binlerce yıl dıştan fazla zorlanmadan varlığını sürdürebilir. Toros-Zagros kavisi ise, tersine üç kıtanın temel yayılım alanıdır. Kendine özgü kalıcı bir uygarlığı uzun vadeli sürdüremez. Her dönemin dört yandan gelen işgal ve istila güçleri buna fırsat vermez. Ancak güçlerin denge konumlarında bölge nispeten gelişme gösterebilir. Hurri, Mitanni, Urartu ve Medlerde de gelişim bu tür dengelerin sonucudur. Bu konuda en parlak ve kalıcı örneği Komagene Krallığı teşkil etmektedir. Güçlü bir sentez teşkil etmesinin özü bu konumundan kaynaklanmaktadır. Tüm kültürlerin iziyle tanışık olduğu için özümsemekte ve yeni sentezlere ulaşmada avantajlı bir konum yaşamaktadır. Derinliğine bir tutuculuğu yoktur. Birçok kültür yan yana yaşayabilmektedir. Adeta bölge bir diller, dinler ve kültürler mozaiği biçimindedir. Bunu en iyi yansıtan, Nemrut heykel alanı ve Zeugma mozaikleridir. Tüm Doğu ve Batı kültür çizgileri bu heykel ve mozaiklerde yansımaktadır. Tipler beyaz ve siyah, Aryenik ve Semitik çizgileri taşımaktadır. Yaşam ve inanç tarzlarında benzer bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Adeta dil, din ve diğer kültürel öğelerin harmanlandığı alan görünümündedir. Tüm bu özgünlükler Komagene'de sentezleşip harmanlandığı için önemli olmaktadır. Binlerce yıl sihri ve kutsi bir iklim özelliğini taşıması da bu gerçekliklerden ötürüdür."

Batı uygarlığının oluşumunda Doğu uygarlığının böylesi bir etkisi/katkısı vardır. Bu yadırganacak bir durum da değildir. Her kültürel uygarlığın çevre uygarlıklardan etkilenmesi ve etkilemesi kaçınılmazdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi hiçbir uygarlık kendi başına bir uygarlık yaramış değildir. Batı uygarlığının gelişim düzeyi de böylesi bir sentezle olmuştur. Gelinen aşamada Batı uygarlığı ulaşabilecek düzeye ulaşmıştır. Bundan daha fazla gelişme kaydedebilecek, sıçrama yapabilecek düzeyde değildir. Diğer uygarlıkların da kendi başlarına bir sıçrama yapabilecek güçleri ve enerjileri yoktur. İnsanlığın uygarlıksal gelişmede bir hamle daha yapabilmesinin yolu yeni bir sentez geliştirmekten geçmektedir.

Önderlik Batı uygarlığının kendi başına bir sıçrama yapamayacağını belirtir. Yine doğu uygarlığının da böylesi bir güç ve enerjiden yoksun olduğunu, kendi başına bir çıkış yapamayacağını, diğer uygarlıksal alanların (Afrika vb.) da tek başlarına böyle bir

çıkış yapamayacaklarını, en doğru ve gerçekçi yaklaşımın yeni bir Doğu-Batı kültür sentezinin yaratılmasından geçtiğini belirtir. İnsanlığın biriken sorunlarını çözmenin doğru yolu bu sentezin yaratılmasından geçmektedir.

Doğu Uygarlığı: Batı gözüyle Doğu, çok geniş bir coğrafyayı ifade eder. Çin-Japonya sınırlarını içine alan Pasifik kıyılarından en azından Anadolu'yu da kapsamına alan Akdeniz kıyılarına kadarki coğrafyanın tümüne Doğu denilmektedir. Avrupa kendisini bu alanlara göre Batı gördüğünden, dışında kalan coğrafyaya da Doğu demektedir. Ve bu değerlendirme tüm literatürde yer edinmiş, benimsenmiştir. Batı'nın Doğu'ya siyasal bir bakışı da vardır, ancak o konumuzun dışındadır.

Belirtilen coğrafi sınırların genişliği kadar, bu topraklar üzerinde yaşayan topluluklar ve yarattıkları uygarlıklar da sayısal olarak oldukça fazladır. M.Ö. 1500'lere dayanan Sarı Irmak çevresindeki Çin uygarlığı; aynı dönemlere tarihlenen Orta Asya'daki uygarlıklar; daha eskilere dayanan İndus Vadisi'ndeki Harapa ve Mohejandaro uygarlıkları;M.Ö. 3000'lere tarihlenen Nil Deltası'ndaki Mısır uygarlığı; Doğu Akdeniz kıyılarındaki Fenike uygarlığı vb. Tarihte yer edinmiş Doğu uygarlıkları kapsamında başka uygarlıklar da vardır. Ve her biri insanlığın gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Yarattıkları etki itibariyle bu uygarlıkların birbirlerinden bazı yönleriyle farkları ve ayrılıkları olsa da, her uygarlığın tarih içindeki yeri ayrı ve kendine özgüdür. Sözlük/ansiklopedinin maddesi Doğu Uygarlığı'dır. Ancak bu madde altında tüm bu uygarlıkları vermek ve bu temelde Doğu uygarlığını tanımlamak mümkün olmaz. Bir maddenin kapsamı da buna yetmez. Dolayısıyla Doğu uygarlı kapsamında büyük çoğunluk 'ilk'lerin yaratıldığı uygarlıklar ve uygarlık alanlarını ele alacağız. Bu ise daha çok Verimli Hilal olarak tanımlanan Toros-Zağros Dağ Sistemi kapsamındaki Mezopotamya'nın neolitik uygarlıklarını ve Sümerleri tanımlamamız sonucuna bizi götürmektedir.

Neolitik devrim, insanlığın Mezolitik çağın son aşamalarından başlayarak geliştirmeye başladığı uygarlaşma sürecinin en uzun dönemindir. M.Ö. 15.000'lerden başlayarak, ilk devletleşme, şehirleşme, tapınak sistemine geçiş, mitoloji, yazının icadı vb.nin ortaya çıktığı zamanlara kadar devam eder. Uygarlık, saydığımız bu özellik ve gelişmelerden hareketle Sümer'de başlar denilir, ama bu sürece geçişi hazırlayan da esas olarak neolitik devrim ve yarattıklarıdır. İlk toplu yerleşim yeri olarak köylerin kurulması, ilk bitki tohumlarının (buğday, arpa gibi) devşirilip evcilleştirilmesi ve bu temelde tarıma geçilmesi-

nin alt yapısının hazırlanması, hayvancılığın temeli diyebileceğimiz ilk hayvanların evcilleştirilmesi, el değirmeninin bulunması, çömlekçi çarkının icat edilmesi vb. uygarlıksal gelişmeye temel teşkil eden onlarca icatta bulunulmuştur. Önderlik bu dönemdeki icatların ancak M.S. 16. yüzyıldaki icatlarla kıyaslanabileceğini, bu ara süreçte neolitiği aşan herhangi bir gelişme ve icadın yapılmadığını veya yapılan icatların bu dönem icatlarını aşmadığını, var olanın uyarlanması biçiminde olduğunu belirtir. Bu icat ve gelişmeler insanlığın uygarlığa geçişini hazırlayan icat ve gelişmeler olmuştur. Bu konuda Önderlik şunları belirtir:

"Neolitik çağ, süre ve kapsam itibariyle insanlığın ruh ve zihniyet yapısını oluşturan en temel dönemdir. İlk düşünce kalıpları, ruhsal yüceliş, bilgilenme, yönetme, toplum olma bilinci, tanrı kavramına ulaşma gibi temel ideolojik unsurlar bu dönemde büyük gelişme sağlarlar. İnsanlık tarihinde ideolojik üstyapı, ana özelliklerini neolitik toplum koşullarında kazanmıştır. Bunun bir çocuğun yürümeye ve konuşmaya başlaması gibi bir anlamı vardır. Diğer yandan dokumacılıkla giyinme, el değirmeniyle un ve ekmek yapma, çanak çömlekle yemek pişirme ve saklama, taşları keserek ve kerpiçle ev yapma gibi temel maddi kurumlar bu dönemin ürünüdür. Bugün kullanılan bitkiler ve beslenen hayvanların büyük kısmı yine bu dönemde ekilmiş ve evcilleştirilmiştir. Yontma ve bakır taştan balta, çapa, saban, tekerlek ve kağnı dönemin temel icatlarıdır. Bu dönem esas olarak bugünkü insanlığın sadece beşik dönemini değil, çocukluk ve delikanlılığa başlangıç aşamasını da teşkil etmektedir. Dinin ve mitolojinin bütün temel kavramları kaynağını bu dönemden almaktadır. Toplumun ilk defa hayvanlar âlemiyle büyük farka yol açan gelişmesi, insanlarca harikulade ve mucizevî bir durum gibi algılanmıştır. Din ve mitoloji, aslında toplumun bu büyük devrimsel gelişmesinin zihniyet yansımaları olarak kimlik kazanmaktadır. Felsefi ve bilimsel izah nasıl çocuklar için erken bir düşünce biçimiyse, bu dönemin insanlığı için de ancak mitolojik ve dini düşünce gelişebilecek durumdadır. Neolitik toplum, özde mitoloji ve dinin maddi zeminidir. Bundan önceki toplum biçimlerinde bu yönlü ideolojik kimliğe rastlanmamakta; belki de çok sınırlı bazı kutsallık kavramlarına ulaşmaya imkân vermektedir. Tarım ve hayvancılık devrimi dinin ve mitolojinin yolunu ardına kadar açmakta ve maddi zeminini oluşturmaktadır.

Siyasetin primitif, ilkel nüvesine de bu toplum tipinde rastlamaktayız. Birkaç kabile büyüklüğüne ulaşan toplum, bir yönetim

sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Kabilenin en tecrübeli ve gelişmeyi sürdüren kişileri doğal olarak lider konumuna gelmekte, bu temelde şaman ve büyücülük tarzında bir bölünmeye gidilmektedir. Politik ve manevi liderlik ilk farklılaşmasını bu koşullarda almaktadır. Tarım ve hayvancılık devrimi ağırlıklı olarak kadın etrafında şekillendiği için, uzun süre anaerkil toplum özellikleri hâkimdir. Güçlü ana kültü bu dönemin ürünüdür. Erkek son derece silik ve anonimdir. Ana-kadın ise, çok belirleyici ve özgüldür. Bu durum manevi yansıma olarak da tanrıça kültürünün temelidir. Tanrıçalık, özünde neolitik devrimi başaran kadının özelliklerinin toplam ifadesidir. Büyük insanlık devrimi bilinci zihniyet dünyasına yansıdığında, kadın tanrıçayı merkez alan bir yüceleştirme ve kutsama tarzına yol açmaktadır. Yaratıcılık, bitki tanımı, ekimi, hayvanı evcilleştirme, çanak çömlek yapımı, dokuma ve ev yapımı, çocuk yetiştirme, çapalama, meyve ağaçlarını bekleme hep kadının baş aktörlüğünde gerçekleştirilmektedir. Güçlü tanrıça kaynağını bu anaerkil toplumdan almaktadır. Bu dönemden kalma bütün heykelciklerin kadını sembolleştirmesi, en temel kanıtlayıcı örneklerdir. Erkeğin öne çıkması, çok sonraları, ancak tarlayı sabanla sürme ve göçebe toplumda avcılığın halen önem taşıdığı koşullarda ortaya çıkmaktadır. Erkek kültü esas olarak MÖ 4 binlerde öne geçmekte ve Sümer sınıf toplumuyla büyük bir üstünlüğe geçiş yapmaktadır. Bunda üretim tekniğindeki gelişmeler belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle saban ve baltanın daha çok kaba güç istemesi ve evden uzak bulunmaya zorlaması, üretimde erkeğin öne geçmesinin temel biçimi olmaktadır."

Neolitiğin gelişim gösterdiği alanların başında Kuzey Mezopotamya gelir. Fırat, Dicle ve Zap nehirleri ve bu nehirlerin havzaları insanlığın gelişiminde ve neolitiğin yaratılmasında belirleyici bir roldedirler. Verimli Hilal olarak tanımlanan Toros-Zağros Dağ Sistemi ve bu sistemin neolitiğin yaratılmasında oynadığı rol konusunda da Önderlik; ***"Tarihe damgasını vuran neolitik toplum kültürü orijinal biçimini bu bölgede bulmaktadır. Doğu Akdeniz'den Zağros sıradağlarına, Kuzey Arabistan çöllerinden Anadolu Toroslarına kadar, özellikle Dicle, Fırat ve Zap sularının çıkış yaptığı dağ etekleri ve aralarındaki ovalık kısım, bu toplum tipinin şekillendiği ana merkezler olmaktadır. Tarihte bu bölgeye Verimli Hilal denmesi de bu özelliğinden ötürüdür. İnsanlık yaklaşık 10 bin yıllık bir sürede bölgenin yaratıcı rolüyle beslenmiş olmaktadır. Bir anlamda tüm bu zamanlarda Verimli Hilal dünya***

D

insan toplumuna önderlik etmektedir. Tarihte üç büyük kültürel yayılmanın bu bölgeden kaynaklandığı kanıtlanmış bulunmaktadır. İlk neolitik buluşların yaklaşık iki bin yıllık gecikmeyle Avrupa ve Asya'nın ortalarına ve Kuzey Afrika'ya MÖ 7 bin yıllarında yayıldığı anlaşılmaktadır. Buralarda ortaya çıkan neolitik araçların Verimli Hilal'dekiler ile çarpıcı benzerlik göstermesi bu gerçeği kanıtlamaktadır. Yayılmanın fiziki güçlerden ziyade kültürel yayılma biçiminde gerçekleştiği daha güçlü bir olasılıktır. Tel Halaf kültürü ise, yaklaşık 1000-2000 yıllık gecikmelerle Atlas Okyanusundan Büyük Okyanusa ulaşmaktadır. Üçüncü büyük yayılma Sümer uygarlığına dayanmaktadır. Sümer uygarlığı da yaklaşık MÖ 2000-1000 yılları arasında tüm bu bölgelere ulaşabilmektedir. Yapılan arkeolojik kazılarda, kültürünün benzer niteliğinden bu gerçekliği tespit etmek kolaylıkla mümkün olmaktadır.

"Kültürel yayılma sadece maddi üretim tekniğiyle sınırlı değildir. Özellikle Hint-Avrupa dil grubunun esas kaynağının, bu büyük devrimin gerçekleştiği Dicle-Fırat havzasının yukarı kısımları olduğu, kanıtlanan diğer bir gerçektir. Aryen dil ve kültür grubu da diyebileceğimiz tarihin bu en önemli geleneğinin tahminen MÖ 11 bin yıllarından itibaren bu ana kaynakta şekillendiği arkeolojik, etimolojik ve etnolojik kıyaslamalarla rahatlıkla kanıtlanmaktadır. Özellikle o dönemden kalma ve halen bölgede Kürtçe lehçelerinde kullanılan birçok kelime, kaynağın bu dönemde ve bu zamanda oluştuğunu göstermektedir. Aryen dili ve kültürü, esasında tarım ve hayvancılık devriminin ürünüdür. Bu devrimin yayıldığı tüm sahalar, ağırlıklı olarak bu kökenden türeyen dilleri konuşmaktadır." diye belirtir.

İnsanlığın zihniyet oluşumunda ve uygarlıksal gelişmeye doğru hamle yapmasında bu dönemin belirgin bir payı vardır. Buluşlar, hayvanların evcilleştirilmesi hem tarımda, hem hayvancılıkta yeni gelişmeler ortaya çıkarır. Toplumsallaşmada farklılaşma ve toplumsal işbölümünde ayrışma noktasına doğru hızla gelinmektedir. Buluşların üretim tekniklerine uyarlanmasıyla o zamana kadar görülmemiş düzeyde bir ürün fazlalığı ortaya çıkmıştır. Dicle ve Fırat havzasında şekillenen bu zihniyet yapılanması ve üretim tekniklerindeki yenilenmenin diğer alanlara yayılmasıyla üretimdeki artış muazzam düzeye ulaşmıştır. ***"Dicle ve Fırat'ın Basra Körfezi'ne yakın çok verimli bir alüvyonlu alana dağılması, Tel Halaf Kültürünü temsil eden toplulukların çabalarıyla o güne dek görülmemiş bir ürün bolluğuna yol açtı. Bunda MÖ 4.***

ve 3. binde kendini gösteren bir kuraklığa karşı sulama kanallarıyla sulu tarıma geçme belirleyici rol oynamıştır. Bol hurma ağaçları ve balıklar da bu ürünlere eklenince, insanlığın dimağına köklü bir cennet anlayışı olarak yerleşme ve tarihi bir dönem olarak başlatma şansına kavuşmuş oluyor." Toplumsal işbölümünde zanaatçılık ve giderek ticaret de yerini almış, toplumsal artı devletleşme ve devletleşmeye bağlı diğer gelişmelerin şekillenmesinin koşullarını hazırlamıştır.***"Artık 'Tarih Sümer'de başlar' dönemine girilmiştir. MÖ 3000'den itibaren geliştirilen çivi yazısıyla birlikte, yazılı tarih sürecine de girilmiş bulunulmaktadır."***

Sümerler hakkında son yüzyıla kadar fazla bir bilgi yoktu. Arkeolojik kazılar bu yok olmaya yüz tutmuş uygarlık hakkında geniş bir bilgi dağarcığını oluşturdu. İlk devletleşme ve şehirleşmenin, ilk sistemli tapınak ve mitoloji temelli ilk dinsel yaratımın, ilk tanrı ve tanrıçanın, ilk yazı, destan, kütüphane, okul, hasta hane vb. yaratanların Sümerler olduğu kazılar sonucu anlaşıldı. Büyük Sümerolog Samuel N. Kramer, Sümerler'deki bu gelişmeyi; *"Tarih Sümerde Başlar"* diye tanımlar. Önderlik de Sümerler'in tarihsel geçmişlerinin açığa çıkarılmış olmasının insanlık açısından önemini;***"Sümeroloji, tarihin en önemli bilim dalı olarak, her geçen gün önemini ortaya koyduğunda buna şaşırmamak gerekir. Kaynak çok önemlidir. Bu kaynak çözümlenmedikçe, tüm tarihler eksik kalmaya ve yanlış yazılmaya mahkûmdur. Sümer bu nedenle çok önemlidir ve ne yazık ki bu önem yeni yeni anlaşılmakta ve çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır"*** diye değerlendirir ve "ilk"ler anlamında Sümerlerin icat ve yaratımlarını;

"Sümerlerin tarihsel gelişmeye temel katkılarını ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

a- Yazının icadı,

b- Matematik ve takvim,

c- İlk kapsamlı mitoloji ve teoloji,

d- Devlet kurumu ve siyaset, sınıflaşma,

e- Yasalar ve yazılı hukuk,

f- Şehircilik, tapınak, zanaat, ticaretin merkezileşmesi,

g- Özel ve kolektif mülkiyet,

h- Kutsal aile ve hanedanlık,

i- Yazılı edebiyat ve destanlar, müzik,

j- İlk kolonileşme ve emperyalizm.

Çok sayıda kavram, kurum ve sistem daha bu öğelere ilave edilebilir. Ama bu kısa tablo bile, uygarlığın ana gövdesi ve kaynağının esasta oluştuğunu çarpıcı olarak ortaya koymaktadır. Daha sonra ilave edilenler sınırlı ve niceliksel boyutludur, ayrıntılı bölmeler ve geliştirme faaliyetleridir. Sümerlerin kullandıkları ve çok sevdikleri bir deyimleri var-

dır. Buna 'me', yani yasa, uygarlık özellikleri demek de mümkündür. Yani Sümerler gerçekleştirdikleri icatların farkındadırlar; kutsal 'me'ler, yasalar olarak adlandırılmakta ve kavramlaştırılmaktadır. Şimdiye kadar bunlardan 104 tanesi sayılmıştır. Bu sayı daha da artacağa benzemektedir. Doksan dokuz tanrı sıfatı, bu Sümer kavramlarından ileri gelmektedir." olarak gösterir.

Bunlar tarihsel olarak ispatlanan doğrulardır. Sümerlerin tarih içindeki yerleri, insanlığa kattıklarıyla son derece belirgindir. Sümerlerin dününün günümüzle ne kadar bağlı olduğunu Önderlik çarpıcı bir biçimde belirtir ve şunları ekler:

"Arkeoloji, etnoloji ve teoloji başta olmak üzere toplumsal bilimin temel kollarının özellikle geçen yüzyılda kapsamlı araştırmalarla vardığı sonuç, ilk devletli toplumun, yazılı tarihin ve uygarlığın sahibinin Sümerler olduğunu göstermektedir. Tarihin kendisinin uzun süre devletli toplumun alt ve üst yapısında gerçekleşen kurumlarla özdeş tutulduğu göz önüne getirildiğinde, bu gelişmeye tarihin en büyük gelişmesi demek mübalağa sayılamaz. Devletleşme, olumlu ve olumsuz yönleriyle insanlık tarihinde büyük bir sıçrama anlamına gelmektedir. Devlet, bir toplumsal araç ve en kapsayıcı kurum olarak, günümüzde de varlığını doğuşundaki ana çizgileriyle sürdürmektedir. Devletler değişen insan emeğinin ürünleri üzerine kurulan hâkimiyet biçimleridir. Bu nedenle Sümerleri tanımak, kendimizi ve günümüzü tanımaktır. Sümerler keşfedilmeselerdi, bu en eski ve ana uygarlık kaynağını unutmakla aslında kendimizi de unutacak, tarihi doğru başlatmayacaktık. Bu gerekçeyle Sümerler dünümüzdür ve bize dün gibi çok yakındır. O halde Sümer nasıl gerçekleşti ve kapsamında hangi temel uygarlık kurumlarını barındırmaktadır? Bu tarihsel soruların yanıtını da tarihsel araştırmalar her geçen gün doğruya yakın bir biçimde vermektedir."

Uygarlığın üzerinde yükseldiği en önemli temellerden biri devlet olarak gösterilir. Önderlik devleti Sümer rahiplerinin bir icadı, Sümer tapınakları olan Ziguratla-r'ın da bu yaratımın rahmi olduğunu belirtir. ***"Uygarlığı tanımlayabilecek birçok özelliği olmasına rağmen, belirleyen ayırt edici özellik kendi tüketiminin çok üstünde verimliliğe yol açan insan emeğinin artı ürüne, köleci ilişkiye, yani mülkiyete konu edilmesidir. Sümerlerin gerçekleştirdikleri biçim, rahiplerin Ziggurat denilen ve hem tapınak, hem kolektif iş, hem de toplumsal yönetim merkezi rolünü oynayacak birimlere kavuşmasıdır. Toplumun kimliği olan, gökyüzü düzeninin yeryüzü temsilcisi gibi***

kutsal bir anlama bürünen bu merkezler, daha sonraki tüm uygarlık tarihi boyunca geliştirilecek olan büyük tapınakların, meclislerin, iş merkezleri ve askeri karargâhların, eğitim ve kültür merkezlerinin prototipidir; devlet kurumlaşmasının ana rahmidir. Devlet denilen icat, yani Zigguratlar, o dönemin ideologları olan rahipler üzerinde yol açtığı görülmemiş verimlilikle, daha başlangıcında kutsal ilan edilecekler; hem de gökyüzünün yeryüzündeki temsilcisi kutsal düzen olarak insan zihnine egemen kılınacaklar ve en gelişkin otorite kaynağı durumuna yükseltileceklerdi.

"Gerçekten devlet Sümerlerin bir icadı olmuştur. Bu sürecin öncüleri başlangıçta büyük ideolog olmak kadar, üretimin pratik düzenlenmesinde de rolü olan yöneticiler olarak işlev gören kimselerden oluşmuş bir sınıfın rüşeym hali durumundaydı. Rahiplerden rahip krallar dönemine geçiş artık işten bile değildi."

Yazı Sümer uygarlığının bir icadıdır ve uygarlığın dayandırıldığı temel kavram ve gelişmelerden biri olmayı hak eder. Yazı, toplumsal hafıza gibi tüm yaşananları herhangi bir kayba fırsat vermeden binlerce yıl öncesinden günümüze taşınmasında vazgeçilmez bir araç olmuştur. Sümerlerin yaşadıklarını günümüzde yaşanıyor gibi bilmemizi sağlayan da yazı olmuştur. Sümerlerin yaptıkları her işi adeta kayıt altına alır gibi yazmaları da bu bilgilerimizi çoğaltmıştır. Sümerlerin çivi yazısından alfabeye geçmesi de yine bir Doğu uygarlığı olan Fenikeliler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Başta da belirttiğimiz gibi "Doğu", uygarlıklarıyla birlikte de ele alınsa oldukça geniş bir kavram. Doğu uygarlıkları adına belirttiğimiz yaratımlar, gerçekte yaratımların yüzde biri bile değildir. Yine sadece Sümerler tanımlamasıyla bir uygarlık üzerinde durduk. Ancak belirtilmesi gerekir ki, en az Sümerler kadar tarihe kök salmış ve bir o kadar da yaratımlarıyla insanlığa katkıda bulunmuş onlarca uygarlık vardır. Musevilik, Hıristiyanlık, İslamiyet gibi din temelli evrensel uygarlıklar da insanlığın zihniyet yapılanmasında önemli yerlere sahiptirler. Ancak değindiğimiz nedenlerden ve madde başlıkları altında açıldıklarından, bunları bu madde altında ayrıca ele almadık. Doğu uygarlığını bir cümle ile özetleyecek olursak; ***"İnsanlığın kök hücresi"***dir diyebiliriz.

Dominikken: İsmini kendisinden alan İspanyol ermişi Dminicos tarafından 13. yy. kurulan bir Hıristiyan tarikatıdır. Asıl adı vaazcı papazlar tarikatı olan Dominikken, din sapkınlıklarını doğru yola çekmek için vaaz vermek amacıyla oluşturulmuştur. Bu

amaçla da kendisine bağlı olanları teoloji (tanrı bilim) alanında eğitip yetiştirmeye özen göstermişlerdir. Dominikenler aslında bir ideolojik savaş grubudur. En çok kendilerine temiz ruhlular diyen "Katarlar" adı verilen başka bir tarikata karşı mücadeleleriyle öne çıkmışlardır. Çünkü Katarlar Hıristiyanlığın temel esaslarının aksine, bazı ilkeler savunurlardı. Onlara göre kötülükler insan bedeninde bulunur, iyilikler ise ruhtan gelirdi. Bu yüzden bedensel isteklere karşı sürekli bir perhiz yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Onlara göre Tanrı insan bedenine giremezdi. İsa tanrının oğlu değildi. Katoliklik boş bir inançtı. İsa'nın özel mülkiyeti yoktu, bu yüzden özel mülkiyet edinilmemeliydi. İşte Dominikenler bu ve benzeri bütün karşı koyuşlara propaganda faaliyetleri ile karşı durmaya çalışmışlardır.

Dram: Sahnede oynamak için yazılmış, acıklı üzüntülü olayları, bazen güldürücü yönleri de katarak konu alan oyun türüdür.

Dramatiklik, insanın yaşamındaki ve insanların doğa ve toplumsal çevreyle karşılıklı ilişkilerindeki çelişki ve çatışmaları yansıtan ve genelleştiren bir estetik kategorisidir. Geçekçi sanat, gerçekliği ve gerçeklikte yatan çelişkileri ve karmaşıklığı hakikate bağlı olarak saptar. Yaşamın dramatikliğini, insanların yazgılarını ve coşkusal deneyimlerini yoklar. Dramatik çatışmalar yaşamdaki çelişkileri dile getirmenin özgül bir estetik biçimi olarak, sanatta insanların karşıt işlerini, düşüncelerini, özlem ve coşkularının amansızca parçalanmasının yeniden üretmenin bir tarzı olarak, dramatikliğin en tam ve yoğun biçimidir. Gerçek sanatta, dramatik, çatışma derinde yatar. Önemli ideolojik ve toplumsal bir içerik taşır; keskin ve gerilimli olup, istenen estetik etkiyi yaratacak doğrultuda, yetkin bir sanatsal biçim içerisinde dile getirir.

Duygusal Zekâ: Duygusal zekânın kavram ve tanım olarak gelişimi yenidir. Kavramı ilk olarak kullananlar doğal toplumla bütünleştirip açıklamak yerine, insanın kendi duygularını bilip yönetmesi, toplumun diğer üyeleriyle iyi ilişkiler kurma ve onları iyi yönetmenin aracı olarak değerlendirmiş, yorumlamışlardır. Örneğin İsrailli Psikolog Dr. Reuven Bar-On 1980'li yılların başında duygusal zekâ kavramını geliştirmeye başlamış ve bunu; "Bir kişinin çevresel baskılarla ve isteklerle başa çıkmak için başarılı olma yetisinde; duygusal, kişisel ve sosyal yeteneklerinin bir bütünüdür." şeklinde tanımlamıştır. Bu değerlendirmelerden sonra kavramı daha da geliştirip kitap olarak yayınlayan Daniel GOLEMAN ise; Duygusal zekayı "kişinin kendi duygularını anlaması, başkalarının duygularına empati

beslemesi, ve duygularını yaşamı zenginleştirecek biçimde düzenleyebilmesi yetisi" olarak tanımlıyor.

Kavrama hayat veren Goleman'ın yaklaşımı daha gerçekçi olmakla birlikte yine de doğal toplumdan kopuk ve günümüz toplum ilişkilerinin düzenlenmesinin aracı olarak görülmekte ve gösterilmektedir. Oysa günümüzün ilişki ve yaklaşımları değerlendirildiğinde sınıflı toplumla birlikte insanların mantık yapılanmalarında ve sorunları ele alış tarzında önemli değişiklikler olmuş, doğal topluma özgü olan duygusal zekâ yerini hesap, plan ve yaklaşımlarının egemen olduğu analitik zekâya bırakmıştır. Dolayısıyla bireyciliğin şahlandırıldığı kapitalist toplumda ilişkileri yönetmek ve yönlendirmek esas olarak analitik zekânın bir ürünü olmaktadır. Duygusal zekâ ile analitik zekâ arasında bu anlamda köklü bir fark vardır. Bu fark; kişinin düşünüş yapısı ve diğer bireylerle ilişkilerini düzenlemekten ziyade, bütün toplum ilişkilerinin düzenlenmesi yaklaşımıdır. Yani insan ilişkilerinin düzenlenmesinde duygusal zekânın yeri önemlidir, ancak bunu her toplumsal ilişki döneminin ilişki ve yaklaşımı olarak değerlendirmek de mümkün değildir. Doğal toplumdan kopuş ve hiyerarşik topluma geçişle birlikte bu zekâ ve bağlı ilişkilerin önemli oranda ortadan kalktığı, yerini, duyguların bir tarafa atıldığı ve mantığın öne çıkarıldığı analitik zekâya bırakmıştır. Hiyerarşik devletçi yapılanmaya geçişle birlikte toplum ilişkilerinde bir farklılaşma ortaya çıkmış ve bu da zekâ yapılanmasında da farklılaşmaları doğurmuştur. Duygusal zekâ ile analitik zekânın ne oldukları ve aralarındaki farkın neler olduğunu **Önder APO** şöyle tanımlamaktadır:

"Duygusal zekâ tüm canlılara mahsus olan zekâdır. Bir anlamda doğal süreçlere özgü olan öznellik, zihin durumudur. Duygusal zekâ evrim zincirinin insan türüne doğru gelişiminde analitik zekâya doğru bir eğilim belirir. Analitik zekâda daha hızlı seçim, dolayısıyla değişim yapma yeteneği yüksektir. Fakat sapmacı yönü de benzer bir oranı teşkil etmektedir. Duygusal zekâ basit olmasına rağmen, içgüdülere has bir kesinliğe sahiptir. Şartlı reflekslerin şartsız reflekslere dönüşümü anlamına gelir.

"Güdüler öğrenmenin en basit biçimleri olmasına karşın çok istikrarlı yapılardır. Yüz binlerce yıl yaşanan deneyimlerin ürünüdürler. Bu nedenle kolay kolay yanılmazlar. Diğer bir özellikleri, yaşamla çok sıkı ilişki içinde olmalarıdır. Yaşamı tehdit eden veya ilgilendiren iç ve dış koşullara anında tepki verirler. Fakat bu yönleri hızla analitik zekâ rolünü oynamalarına ket vurmaktadır. Yine de yaşam için geçerli olan esas olarak duygusal zekâdır. Yorumlamaz, yaşatır. Yorum-

lama ne kadar çok gelişmişse, sapma oranı da o denli artar. Analitik zekâ ise daha çok yorumlayarak duygusal zekâya yeni yönler, davranış biçimleri biçmeye çalışır. Daha çok gelişkin insan türüne aittir. Zaten insan türünün toplumsal tarzda yaşaması da analitik zekânın gelişim seviyesiyle bağlantılıdır. Hızlı toplumsal gelişmeyi sağlayan analitik zekâdır. Fakat duygu boyutundan yoksun olduğu için, serbest kaldığında çok tehlikeli olur. Özellikle iktidar ve savaş kültürüne alışıldıktan sonra analitik zekâ korkunçlaşır. Bu zekâ en çarpıcı ifadesini yakın çağların imha savaşlarında göstermiştir. Adeta bir makine düzeninde çalıştığı için acı, korku, sevgi gibi duygulardan yoksunluğu, empati ve sempatiyi tanımaması bu imhacı özelliğini çok tehlikeli kılmaktadır. Buna karşın duygusal zekâyla uyum içinde çalıştığında en sağlıklı, çözümleme yeteneği yüksek birey ve toplulukların oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır."

Zekâ, doğanın kendini anlamlandırma düzeyidir ve tüm canlılara mahsustur. Canlıların algılama, kavrama ve uyarlama düzeyleri farklıdır. Doğada bulunan tüm varlıkların zekâları kendilerine özgüdür, bu anlaşılırdır ve zekânın farklılaşması da bu özelliklerinden kaynaklıdır. Diğer varlıklarla insana özgü olan zekâ bu anlamda farklıdır.

Doğada bulunan varlıklardaki zekâ kendisini farklı biçimde yansıtır. Zekânın kaynakları ve kendini doyurması iki yoldan olur: Zekâ'yı besleyen en temel kaynaklardan birisi duygular/güdüler iken, diğeri de insana özgü olan ve soyutlamayla açığa çıkan düşüncedir. Bunlardan birincisi; duygusal zekâyla karşılık bulurken, ikincisi; analitik zekâda karşılığını bulur veya bunda somutlaşır. Güdüler, insanda bulunmakla birlikte esas olarak diğer varlıklara özgü bir yaklaşımdır. Genler aracılığıyla sonraki nesil'e aktarılır. Üreme, korunma, yaşama ve yaşatma bununla bağlantılıdır. Örneğin bir ceylan yavrusu doğduğu andan yarım saat sonra gökyüzünde uçan bir kartalın kendisi için ne ifade ettiğini ve ondan korunmanın yol ve yöntemlerinin neler olduğunu bilen bir zekâya sahiptir. İnsanda da üreme, yaşama ve ilişkilenme başta olmak üzere benzer duygusal/güdüsel yaklaşımlar vardır. Doğadan alan, yorumlamayan, yaşayan ve yaşatan özellikleriyle doğadaki diğer canlılarla yakın ilişki ve yaklaşım içerisindedir. Bu ilişkiler insanın evrimleşme sürecinin emekleme döneminde geçerlidir. Doğal toplum döneminin dinin animizm olması da bu açıdan önemlidir. Canlı doğa anlayışı egemen bir anlayıştır ve insan, kendisinin canlı olduğuna inandığı doğanın bir parçası olarak görmektedir. Zaten insan da, ***"kendi farkına***

varan doğa"dan başka bir şey değildir. Yani insan duygusal zekânın ürünü olarak doğadaki tüm varlıkları da kendisi gibi canlı görmüş, doğayla yakın ilişki içerisinde yaşamıştır. Duygusal zekânın yaşayan ve yaşatan yanı ve yaklaşımları doğayla olan bu ilişkilerinde rahatlıkla görülebilir. Bundan daha önemlisi, ilkel zaman sosyolojisi dönemine egemen olan klan ve ilişkileridir.

Klana ve klan üyesine egemen olan zekâ, duygusal zekâdır. Birey her yönüyle klana bağımlıdır, klan da aynı oranda bireyine bağlıdır. Ne bireyi klansız, ne de klanı bireysiz düşünmek mümkündür. Bir klan üyesini klandan koparmak imkânsızdır. Klan üyesi yok edilebilir, ama klandan koparılamaz. Klan da bir üyesinin varlığını korumak için tüm klanı yok olma riskine sokmaktan çekinmez. Birlikte var olur, birlikte yaşar ve ilişkilenirler. Bunun dışında bir ilkel zaman sosyolojisini düşünmek mümkün değildir. Ne farklı sınıfların varlığı, ne de sınıflardan birinin diğerine egemenliği vardır. Basit gözlemlerle doğadan edinilen düşünce ve zekâyla yaşanmaktadır. Bilginin ve zekânın kaynağı duygular/güdülerdir, yaşam da inanca dayanmaktadır. Toplumsal ilişkileri düzenleyen de duygusal zekâdır. İlkel zaman sosyolojisinin egemen ilişki düzeni olan anaerkil sistem, kadın rengini topluma egemen kılar. Kadının zekâ yapısı duyguya dayanır ve toplumun ilişkilerini düzenler. Kadının fiziksel yapısının doğaya yakınlığı, algılama ve anlama yaklaşımlarını biçimlendirir. Dolayısıyla kadının duygusal zekâsının daha güçlü olduğunu söylemek doğru ve yerindedir. Bu konuda Önderlik şunları belirtir:

"Bu fiziksel oluşumun doğal sonucu kadındaki duygusal zekânın daha güçlü olmasıdır. Duygusal zekâ yaşamdan kopmayan zekâdır. Empati ve sempatiyi güçlü taşıyan zekâdır. Kadında analitik zekâ geliştiğinde bile güçlü duygusal zekâsından dolayı daha dengeli, yaşamla bağlantılı ve tahripkâr olmaktan uzak durmaya daha yeteneklidir. Erkek kadın kadar yaşamın ne olduğunu anlamaz. Yaşamın kendisi olan (Aryen dil grubundan olan Kürtçe'de Jîn, yaşam demektir. Aynı zamanda kadın anlamına gelir) kadın, yaşamın bütün yönlerini riyakârlıktan uzak, saf ve yalın haliyle görme yeteneğidir. Bu yeteneği güçlüdür. Bunu şahsi yaşamımızda da çok iyi bilmekteyiz".

Kadının doğası doğaya ve doğal topluma uyumludur. Toplumun komünal aşamasında kadın tüm rengi ve etkinliğiyle yaşamın belirleyici konumundadır. Egemenlik ilişkileri yoktur ve kadın tarafından da bu bilinmez. İlk cinsel kırılma ve erkeğin egemenlikli bir konuma gelmesi, kadının toplumdan silinip etkisiz hale gel-

mesine yol açar. Tarihteki en büyük değişime yol açan bu yaklaşım hakkında da **Önder APO** şunları belirtir:

"Tarihte belki de toplum yaşamı üzerinde en büyük bir değişime yol açacak bir cinsel kırılma yaşanmıştır. Ortadoğu kültüründe kadınla ilgili bu ilk değişime birinci büyük cinsel kırılma karşıdevrimi diyebiliriz. Karşıdevrim diyoruz. Zira toplumun olumlu gelişmesi üzerinde katkısı yoktur. Tersine, ataerkil toplumun kaskatı egemenliğini getirerek kadını dışlamakla muazzam bir yaşam fakirleşmesine yol açmıştır. Çift sesli toplum yerine, tek sesli erkek toplumuna yol açmıştır. Ortadoğu uygarlığındaki bu kırılma belki de baş aşağı gidişin ilk adımıdır. Sonuçları her geçen dönem daha da karartıcı olmuştur. Tek boyutlu aşırı erkeksi toplum kültürüne geçilmiştir. Kadının bir dönemler harikalar yaratan ve son derece insancıl, canlı duygusal zekâsı kaybolurken; dogmatizme teslim olmuş, doğadan kopmuş, savaşı en yüce erdem sayan, oluk-oluk insan kanı dökmekten zevk alan, kadına ve köleleştirilmiş erkeğe her keyfi muameleyi hak sayan zalim bir kültürün lanet -kendileri tersini söyler- analitik zekâsı doğmuştur. Bu zekâ veya düşünce türünün canlı doğa, insancıl üretime odaklı eşitlikçi kadın zekâsının tersi bir yapısı vardır."

Bu gelişme tarihsel ve toplumsal dönüşümde bir dönüm noktasıdır. Doğaya bağlı ve eşitlikçi insan sınıflaşmayla, hiyerarşik devletçi yapıyla tanışır. Bu tanışmanın ve kabullenmenin kolay olmadığını söylemek gerekir. Kandırma ve hile kadar iknaının da bunda büyük bir rol oynadığı kesindir. Mitolojinin müthiş etkileyici dili, insanın insan üzerindeki egemenliğinin çok acı ve ağır da olsa kabullenip katlanmasına yol açmıştır. Tarihten ve doğal toplumdan bir sapma olarak gelişen köleci devlet sistemi ve hiyerarşik yapılanması, tehlikeli bir gidişle bu koşul ve ortamda şekillenmiştir. Doğal topluma özgü olan yorumlamayan duygusal zekâ yerini, yoruma ve dolayısıyla da sapmayı içeren analitik zekâya bırakacaktır. Köleci devlet sisteminin bu tehlikeli gidişi ve duygusal zekânın gerilemesi konusunda da Önderlik şunları belirtir:

"Köleci devlet toplumunda gelişen, bu iki zekâ arasındaki büyük kopuştur. Belki de üst boyutta ilk defa doğal topluma egemen olan duygusal zekâdan koparak sadece baskı ve sömürü sanatında yoğunlaşan bir sınıf zekâsı, aklıyla karşı karşıya gelmekteyiz. Bu çok tehlikeli sonuçlar doğuracak bir gelişmedir. Neolitik toplumda sağlanan artı-ürüne dayanarak gelişen köleci üretimin daha bol artı-ürünü bu sınıfsal oluşumun maddi temelidir. Sadece üretimi yöneterek

büyük oranda ürünlere el koymaktadır. O zaman geriye bu tarz üretimi savunmak için yeni zihniyet durumunu yaratmaya sıra geliyor. Yeni hükmeden tanrılı mitolojiler bu zihniyet arayışının sonucudur. Köklü bir analitik zekâ süreci söz konusudur. Kulları yönetecek kuralları bulmak, ölümsüz tanrı buyrukları gibi göstermek bu zekâ tarzının üzerinde en çok çalıştığı konudur. Sümer ve Mısır rahiplerinin büyüklüğü bu konunun insanlık tarihindeki büyük öneminden ileri gelmektedir. Doğal toplumdan ve yaşamdan kopan zekâları muazzam bir mitolojik kurgusal sistem yaratmıştır. Kulları bunlara inandırmak için daha da büyüleyici okul sistemleri, tapınaklar, heykeller yaratmışlardır. Doğal toplumun tehlikeli olmayan ruhçu dinleri yerine, hükmeden tanrı ağırlıklı dinleri geçirerek boyun eğmelerini sürekli geliştirmişlerdir. Korku duygusunu saptırarak bu yeni tanrılardan neden korkmaları gerektiğini, dediklerine tam uyarlarsa mükâfatlarını nasıl göreceklerini özenle anlatmışlardır. İlk defa cennet ve cehennem içerikli ütopyalar icat etmişlerdir. Aslında yeni efendiler sınıfına tam uyum için ideolojik sistem geliştirilmektedir. Düşünce tarzının mitolojik olması dönemin ruhuna uygundur. Canlıcılık (animizm) dini aslında özgürlükçü ve eşitlikçidir. Mitolojik ağırlıklı yeni din ise bir sınıf dini, eşitsizlik ve kölelik dinidir. Mutlak boyun eğmeyi, tanrıları -efendileri- esas almayı emretmektedir."

Sınıflaşma ve cinsel kırılma en çok da kadın üzerinde etkin olmuştur. Kadın tarihi açısından denilebilir ki baş aşağıya gidiş bu süreç itibariyle başlamıştır. Ana tanrıça sıfatıyla tanımlanan kadın toplumdaki etkinliğini yitirmiş, "adı var kendisi yok" bir sıfatla silik bir yer edinmesine neden olmuştur. Kölecilik bir sistemdir, erkeği de kapsamına almaktadır, ancak erkekten bir kat daha fazla kadın üzerinde etkindir. Kadın bir anlamda kölenin kölesi bir hale getirilmiştir. Kadın artık kendisi için değil, erkek için vardır ve erkeğe göre kendisini biçimlendirecek hale gelmiştir. Kadının "dili, konuşması, yürümesi, fiziği vb." erkeğe, erkeğin istemine göre biçim kazanmaktadır. Kadının yaşayan ve yaşatan, doğayla bütünleştiren duygusal zekâsı da kendisiyle birlikte ikinci plana düşecek, egemen erkek toplumu yüceltilecektir. ***"Kadının uygarlık tarihi boyunca toplumdan silinmesi hiyerarşik ve sınıfsal gelişmeye bağlı olduğu kadar, erkeğin egemen erkek toplumu yüceltmesine de bağlıdır. Yine kadın toplumda ne kadar etkinliğini yitirmemişse, komünal değerlerden de o denli uzaklaşmış olur. Kadının doğası komünal toplum değerlerine daha yakındır. Zekâsı doğanın özelliklerine karşı***

daha duyarlı ve gerçekçi olduğundan duygusal zekâ ön plandadır"

Sınıflı toplum ve düşünsel yapısı, soyutlamaya dayanan analitik zekâ temellidir. Duygulara dayanan insan ilişkileri yerini, buz gibi hesap ilişkilerine bırakmıştır. Egemenlik ilişkileri kadar savaşlar da insanlığın yaşamında yer alacak ve ağır sonuçları yaşatacaktır. Devlet, egemenlikçi sistem, savaş vb. analitik zekânın sapık ürünleri olarak gelişecek ve insanlığa ağır kayıplar yaşatacaklardır. ***"Toplumun başına gelen insansal felaketlerin temelinde - savaş ve iktidarlar, devlet- cehalet ve zorbalık yatmaktadır. Ancak toplumu kavradıkça bu cehalet ve zorbalık kurumlarını aşabiliriz. Devlet, iktidar ve savaş analitik zekânın sapık ürünleri olduğu halde, aşılmaları da ancak analitik ve duygusal zekânın el ele vermesiyle mümkün olacaktır. Devlet, iktidar ve savaş - dolayısıyla barış- meselesiyle uğraşanlar, toplum kavramını mutlaka yetkin ve yeterli kılmaya öncelik vermelidir."*** Bunu gidermek de yine kadına özgü olan ve yaşamı yapılandıran duygusal zekânın analitik zekâyla bütünleşmesiyle birlikte gerçekleşebilecektir. Bu konuda da Önderlik şunları belirtmektedir:

"Kadın dünyasının özgürleştirilmesi, bizzat kadının duygusal zekâsıyla analitik zekâyı birlikte işleterek sağlaması en iyisi olacaktır. Kadın açısından mitoloji, felsefe, din ve bilim yeniden gözden geçirilip, özgün ve özgür kadın zekâsıyla yorumlanıp pratikleştirilmelidir. Teori ve pratiğe kadın zekâsıyla yaklaşmak, doğaya yakın, barışçıl, özgürlükçü ve eşitlikçi bir dünyaya ve güzellikle yüklü bir yaşama daha anlamlıca götürebilir."

Bkz. Analitik zekâ.

Düalizm: İkililik, iki yanlılık, ikili olma hali. Her şeyde ikili bir yan bulunduğunu ileri süren felsefe ilkesi.

Oluşa gelen felsefede düalizm, birbirine indirgenemeyen iki karşıt ilkenin varlığı şeklinde tanımlanmış, iki karşıt yapının karşı karşıya konulması suretiyle yorumlanmıştır. Felsefenin de en temel sorunu olagelen madde ve ruh ikilemi, kavramsal düzeyde düalizmi de koşullamıştır. Bu anlamda düalizm terimini felsefeye ilk sokan kişi, bir antikçağ Yunan düşünürü olan Anaksagoras'tır. Ona göre düalizm, birbirine indirgenemez olan madde ve ruhun ayrımıdır. Daha sonra Descartes de aynı şekilde evrendeki bütün varlıkları birbirinden temelde ayrıştırdığı madde ve ruh ikiliğinde toplamaya çalışmıştır. Düalizmin bu tarz bir yorumu, metafizik ve idealist bir yorum olarak nitelendirilmesine karşın, bununla birlikte düalizm ya yok sayılmış, ya da idealizmin bir türü şeklinde yorumlanmıştır. Her ne kadar kendi başına ruh, yani salt anlamda bir

ruh karşıt bir ilke olarak ileri sürülemezse de, ama bundan hareketle düalizmin olmadığı ya da düalizmin idealizm olduğunu varsaymak da doğru değildir.

Düalizm, evrenin açıklayıcı bir ilkesi olarak tanımlanabilir. Bu, geçmişte ele alındığı şekliyle iki karşıt ilkenin, yani madde ve ruhun karşı karşıya konulması hiç değildir. Evren, daha çok düalistlik nitelikte bir oluşumu mümkün kılmaktadır. Diyalektik felsefede de buna, karşıtların birliği ve çelişmesi ilkesi denilmektedir. Düalizm, yani ikili olma durumu evrende gelişmenin ve hareketin de mantığını daha gerçekçi açıklar. Örneğin madde-enerji ikilemi, parçacık-dalga, aynılık ile çeşitlilik, varlık ile yokluk vb. her alanda karşılaşılan bu ikilem evrenin oluşum gerçeğini açıklar niteliktedir. Bircilik, tekçilik evreni açıklayıcı bir ilke olmadığı gibi, bu konuda biçimsel mantığın özdeşlik yaklaşımı da çoktan anlamını yitirmiştir. Teklik gibi görünen ve kolayca fark edilmeyen kaba biçimsel olaylar bile belirli bir asimetri içinde yansıdıkları bilimce ortaya konulmaktadır.

Konuya fizik biliminde, özellikle de kuantum fiziğinde ki son gelişmeler ışığında bakacak olursak; Atom altı parçacıklarda açığa çıkan düalistlik yapıya, ışığın doğası ve hareket biçiminin anlaşılmasına yönelik yürütülen tartışma ve gerçekleştirilen deneyler sonucu ulaşılmıştır.

Düalistlik yukarıda da belirttiğimiz gibi ilk defa Kuantum Fiziği ya da Kuantum Felsefesiyle keşif edilmiş bir doğa özelliği ya da pozitif bilim ile türetilmiş yeni bir kavram değildir.

Felsefenin de temel gündemini oluşturan düalizm anlam ve içerik olarak insanlaşmanın geliştiği ilk evrelere kadar uzanmaktadır. İlk olarak türümüzün kendisini ve içinde yaşadığı doğayı fark etmesi ile birlikte gece gündüz, soğuk sıcak, açlık tokluk, ölüm yaşam, yer ve gök gibi karşıtlıklarla buluşması söz konusu olmuştur. Toplumsallaşmanın yoğunlaşması ve giderek soyutlama anlamında düşüncenin gelişim göstermesi ile birlikte, olumlu veya olumsuz insan yaşamı üzerinde etkide bulunan olay ve olgular kavramsallaştırılarak insan yaşamının bir parçası haline getirilmişlerdir. Temel kavramların en çok türetildiği mitolojik düşünme biçiminden başlayarak tek tanrılı dinlere, oradan da felsefe çağına değin bu ikili yapı ve kavramlaştırmalar daha fazla geliştirilerek sürdürülmüştür. Bir anlamda denilebilir ki doğadaki ikili özellik, felsefenin üzerinde gelişim gösterdiği temel doğa özelliklerinin başında gelmektedir.

Kuantum dünyasında açığa çıkan ikililik durumu ise bundan çok daha farklı ve çarpıcı bir biçimde ispatlanarak bilimsel temellere oturtulup bilimsel düşüncede kabul görmesidir. Yine felse-

fenin temel çıkmazlarından birini teşkil eden beden-ruh, madde-enerji ilişkisi gibi durumlar, felsefi ikilemler olarak Einstein' nin dehası ile çözülmüş oldu. Maddenin enerjiye enerjinin ise maddeye dönüşebildiği ispatlanınca, madde ile enerjinin aynı özün iki farklı biçim ve yansıyışı olduğu anlaşılmış oldu. Enerjiyi maddenin ruhu olarak ele aldığımızda beden ve ruh ikilemi de bu temelde anlaşılabilir. Bu gerçeklikler böyle anlaşıldığında ise artık madde-enerji, ruh ve beden gibi olgular arasında keskin ayrımlara gidilmeden bir bütünlük içinde ele alınması durumu söz konusu olmaktadır

İkililiğin, evrenselliğin sınırında, bilim dünyasında ve dolayısıyla kuantum felsefesinde temel bir ilke olarak yer edinmesine değinecek olursak; ışığın yapısı ve hareketi üzerinde yürütülen tartışmalar ve bu konuda ulaşılan sonuçlar üzerinde durmamız gerekecektir.

Newton'a göre ışık yağmur sağanağı biçiminde hareket eden bir parçacık hareketiydi. Işığın hareket biçimine yeni bir tanım getiren Huygens ise ışığın bir dalga hareketi olduğunu iddia ederek ışığın hareket biçimine yeni bir tanım getirmiş oldu. *"Işık gerçektende bir dalga hareketi mi, yoksa yağmur sağanağı biçiminde Newton'un ön gördüğü gibi bir parçacık hareketi mi?"* biçiminde tartışmalar sürerken Yeung, bu konuda çok önemli bir deney gerçekleştirerek Huygens'in iddia etiği gibi ışığın bir dalga hareketi olduğunu ispatlamıştı. Çift yarık deneyi olarak bilinen bu deneyde ışığın girişim ve kırınım yapması üzerine ışığın dalgamsı özellikleri belirginlik kazanmıştır. Bunun böyle ispatlanmasıyla birlikte bilim dünyasında, ışığın bir dalga hareketi olduğu genel kabul gören bir yaklaşım olmuştu. Bu beli bir süreye kadar da böyle kabul görerek devam etti.

1900 yılında Max Planck'ın gerçekleştirmiş olduğu kara cisim ışıması ardından ise Einstein'ın gerçekleştirmiş olduğu foto elektrik etki deneyleriyle birlikte hem kuantum fiziğinin temelleri atıldı hem de ışığın aynı zamanda parçacıklardan oluşan enerji paketleri biçiminde hareket ettiği anlaşılmış oldu. Kuantumda kuanta, paket-parça anlamında kullanılan enerji paketlerinden ismini almaktadır.

Planck deneyinde kara bir cisme yüksek derecede ısı verilir, bu ısıdan dolayı cisim gittikçe kızıllaşır; beli bir dereceden sonra kızıl kor ve daha sonrasında da akkora dönüşür. Yüksek derecedeki bir ısıyla birlikte başta kara cismin uzun dalga boylarında yayılan ve dalga biçiminde hareket eden ısı giderek kısa dalga boylarına, sonrasındaysa kesik-kesik parçacık paketleri biçimindeki bir harekete dönüşür. Bu deneyde kara cismin kullanması siyah mad-

delerin dıştan gelen ısı ve ışıma gibi enerjileri en fazla kendisine çeken renk olmasından dolayıdır. Beyaz ve diğer renkler kara cisimler gibi ışığı soğurmazlar. Aldıkları ısı ve ışık gibi dış yansımaları fazla soğurmadan geri yansıtırlar. Dolayısıyla böylesi bir deney için kara cisim kullanılmıştır. Planck deneyine de kara cisim ışıması denilmesi bu nedenledir.

Planck gerçekleştirmiş olduğu deneyi başta açıklamadı. Hatta yanılmış olabileceğini düşündü. Çünkü ışığın bir dalga hareketi olduğu Yeung deneyi ile ispatlanmış bir şeydi. Buna rağmen istemeyerekte olsa gerçekleştirmiş olduğu deneyi açıkladı.

1905'te A. Einstein'ın metal bir levha üzerine yönlendirdiği fotonların zaman-zaman metalden elektron koparması Einstein'ı da şaşırtır. Bu ancak Planck deneyinin doğru olması halinde mümkün olabilirdi. Foto elektrik etki denilen bu deneyle hem metalle elektriğin iletilebileceği hem de ışığın dalgaması özelliğinin yanı sıra ayını zamanda parçacık biçiminde hareket ettiği gerçeği ispatlanmış oluyordu. Bu aynı zamanda kuantum fiziğinin teorisinin de başlangıcını ifade ediyordu. Işığın hem dalga hemde parçacık biçiminde hareket etmesi gerçeği bilim dünyasında büyük bir kafa karışıklığına yol açmıştı. Felsefeyle bağını yitirmiş pozitif bilim anlayışının dar ve kalıpçı anlayışları ile bu kafa karışıklığının giderile bilmesi oldukça güç oluyordu. Kendi sınırlı yol ve yöntemleri dışında hiçbir şeye yer vermeyen kartezyenci bilim anlayışı ile felsefeye başvurulmaksızın bu sorunun çözüle bilmesi oldukça zor bir durumdu. Bir olguda iki farklı ve birbirine zıt olan hareketin olması, dolayısıyla bir olguda iki ayrı doğrunun bulunması gerçeği oldukça şaşırtmıştı bilim çevresini. Çünkü bu kartezyenci bilim anlayışına sığmayan bir yenilikti. Klasik bilim anlayışında bir olgu ele alınırken iki ayrı yol, iki ayrı izah ve aynı olguda iki doğrunun var olabilmesi mümkün olamazdı. Doğanın bu yeni ve şaşırtıcı özelliği, hem mevcut sağduyuyu zorlayan hem de kartezyenci bilim mantığını aşan bir durumu ifade ediyordu. Dolayısıyla bunu izah etmede klasik bilimden çok felsefeye başvurmak gerekiyordu. Çünkü bu durum, özünde felsefenin kendisini üzerinde var ettiği temel çelişkiydi.

Bu ikili yapı, doğa ve insan gerçekliğinde de en çok açığa çıkan doğal bir ilke ve gerçeklikti. Maddenin özünde açığa çıkan ve bilimsel olarak ispatlanan bu durum, bu gerçekliğin bilimsel olarak madde gerçekliğinde de kendisini göstermesi ve teyit etmesidir. Bu ikili yapı klasik bilimsel mantığı da değişime zorlamıştır. Klasik bilim mantığında bir şey ya A ya da B iken, yine bir olguda tek bir gerçeklik olduğu düşünü-

lürken bu son buluşlarla artık en az iki farklı hareket, iki değişik doğru ve gerçeklik üzerinde düşünülmesine yol açmıştır. Işığın dalga mı, parçacık mı sorunsallığına en son *"ışık hem dalga hemde parçacıktır"* şeklinde cevaplandırılarak bu sorun bir çözüme kavuşturulmuştur. Gerçekleştirilen deney, ışık parçacık özelliğine daha uygun ise ışık parçacık biçiminde, dalgamsı özelliğine daha fazla uygunluk gösteriyor ise dalgamsı yönü belirginlik kazanmaktadır. Dolayısıyla her iki cevapta doğrudur.

Dalga-parçacık ikilemindeki hareket tarzı, sadece ışığa has bir özellik değildir. Makro ve mikro düzeydeki bütün madde ve organizmalar hem dalga hemde parçacık özelliğine sahiptirler. Tüm fiziksel olgulardaki hareket ve ilişkilenme biçimlerinde bu gerçeklik yansımaktadır. Dalga veya parçacık tek başına düşünülemez. Ancak birlikte olmaları halinde, hareket mümkün hale gelmektedir. Dalga parçacığı, parçacık ise dalgayı geriletme, bertaraf etme veya bitirmeye çalışırken yoğun bir harekete dönüşmekte ve bu hareket oluşumu, yani ışığı sentezlemektedir. Hegel'in meşhur tez-antitez-sentez üçlemi salt sınırlı bazı olgular için geçerli değil, toplumsal sistemler dâhil tüm maddi ve manevi varlıklar sınırında da büyük ölçüde bir geçerliliğe sahip olduğu, bu yeni bilimsel bakış açısıyla daha güçlü bir görüş oldu denebilir. Çünkü bu, evrensel çapta geçerliliği olan diyalektik bir üçlemedir.

Evren, doğa ve insan olarak oluşumumuz madde ve karşıt madde ikilemiyle gerçekleşmiştir. Makro dünyada bildiğimiz, tanık olduğumuz (düalistlik) karşıtlığın yanı sıra, normal yaşamda göremediğimiz atom altı parçacıklarda da aynı özellik çarpıcı bir biçimde gözlenmektedir. Genel maddi yapının temel taşları olan kuarklardan tutalım, bu maddi yapıyı bir arada tutan elektron gibi elektro manyetik güçlere kadar bütün atom altı parçacıklar, madde ve karşıt madde biçiminde çelişik bir yapıdadırlar. Maddi yapıyı da dengede tutan aynı yüklü parçacıkların bir birilerini itmesi ve karşıt güçlerin bir birlerini çekmesi olayıdır. Aynı yüklerin örneğin, artı ile artının bütünleşmesi ve bu bütünlükten yeni bir oluşumun sentezlene bilmesi doğal yapıda gerçekleşmeyen bir durumdur. Aynı şey eksi-eksi için de geçerlidir. Dolayısıyla hareket ve oluşum çelişik yani ikili yapıyla mümkün olmaktadır. Örneğin eksi olarak bilinen ve negatif yük taşıyan elektronlar yalnız başlarına yeni bir oluşumu gerçekleştiremektedirler. Bunun karşıtı olan artı olarak bilinen pozitif yüklü pozitronlar olmazsa yalnız başına ne elektronun varlığı ne de hareketi mümkün olmayacaktı. Bir elektronun uzayın her hangi bir yerinde hareket ettiği görüldüğü

an örneğin, sağdan sola doğru hareket ediyorsa, bu aynı zamanda soldan sağa doğru bir pozitronun hareket etmesi demektir. Yine kuantum dünyasındaki dolanık parçacıkların uzayın bir ucundan bir diğer ucuna telepati kurdukları düşünüldüğünde hareketin de karşıtların etki ve tepki diyebileceğimiz ilişkileri sonucu gerçekleştiği söylenebilir. Bu salt elektron ve pozitron ikileminde değil, diğer parçacıklar için de geçerlidir. Elektron-pozitron, proton-anti-proton, kuark-anti-kuark ve daha da sayabileceğimiz parçacıkların tümü için belirtilebilir. Varlığımız da dâhil tüm evrensel oluşum, bu tarz çelişik özelliklere sahip parçacıkların hareket ve bütünleşmesinden sentezlenmiştir. Bu bütünlüğün bozulması ya da çelişik olan özelliklerden birisinin yitirilmesi, belki de tüm evrensel oluşumun dağılmasını beraberinde getirecektir.

"Örneğin evreni varlık-yokluk ikilemiyle başlatmak mümkündür. Varlıkla yokluğun karşı karşıya gelişi yeni bir oluşumdur; hareketin kendisidir. Varlık, yokluk olmadan açılamaz, hareketlenemez. Özde oluş, varlığın yokluğa karşı direnmesidir. Varlık yokluğu, yokluk varlığı bitirmeye çalışırken, sonuçta üçüncü bir eğilim, bir nevi sentez olarak oluşum halindeki evren ortaya çıkmaktadır. Buna benzer bir yaklaşım parçacık-dalga ikilemidir. Tek başına parçacık ve dalga mümkün olmamakta, ancak birbirleriyle ilişki halinde hareketi, dolayısıyla oluşumu sentezleyebilmektedir.

Yine aynılıkla çeşitlilik ikilemi de benzer sonuçlar yaratmaktadır. Aynılık ancak çeşitlilikle varlığını kanıtlayabilir. Çeşitlilik olmadan aynılık bir nevi yokluk, olmaktadır Hangi olguya yaklaşırsak aynı durumu görürüz. Daha anlaşılır bir ayrım canlılık ve cansız durum ikilemidir. Genel canlı evrenden farklı olarak, dünya gezegenimizde hareketin zengin gelişimiyle bir eşikte nitelikçe farklı bir madde ortamından kendi kendini metabolizma ile üretebilen, geliştiren canlı bir ortam doğmaktadır. Burada evrenin sınır tanımayan gelişim gerçeği halen bilimce tam çözümlenememiş olağanüstü bir sıçramayı temsil etmektedir. Canlılık olgusunun tam izahı giderek bilimin en temel konusu olacaktır. Gen haritası ve klonlama bu olgunun çözümlendiği anlamına gelmez. Yine canlılığa yol açan molekül düzenlenmesi de tek başına olguyu izah edemiyor. Şüphesiz canlılık için uygun dış ortam (atmosfer-hidrosfer) ve moleküler düzen gereklidir. Ama bu sadece canlılığın yapı taşlarıdır, maddi düzenidir. Daha önemli olan, bu maddi düzenin canlılık, anlam gibi maddi olmayan gerçeklikle bağlantısıdır. Kaba materyalizmin en önemli yanlışlığı öznelliği, yani canlılık ve

anlam olgusunu maddi düzenleniş ile aynı saymasıdır. Kuantum fiziğinde bile bu aynılık yıkılmaktadır. Sezgiye benzer bir izah tarzı zorunlu görülmektedir. Canlılar içinde insandaki zekâ (beyin) durumu daha da ilginç bir hal almaktadır. İnsanın kendisi en yetkin kendini düşünen doğa olarak tanımlanabilir."

İnsan olgusunda ikililiğin en çarpıcı bir biçimde yaşanması, bilinçlilik ile bilinçsizlik noktasında kendini dışa vurmaktadır. Ve bu halende süren bir durumdur. İnsan ile hayvan arasında niteliksel bir farklılığı ifade eden bilinç olgusu, güdüselliğin içinden ve ona karşıt bir özellikte gelişim göstermektedir. Temel hayvansı özellikler olarak güdüsellik, şuuru ve bedeni bütün olarak kendi egemenliğine alma ve kendisini yaşatma eğilimini gütmektedir. Güdüselliğin yanında niteliksel bir sıçramayı ifade eden zihinsellik, yani bilinç, güdüsellik ve bedensel arzularla bir bütünsellik oluşturmakla birlikte bunlara karşı büyük bir direniş göstermekte, güdülerin esaretinden kurtulmaya ve ulaşabildiği anlamlar temelinde güdüselliği kontrol altına alma ve kendi anlam tarzında terbiye etmeye çalışmaktadır. Güdüsellikle düşüncenin ve düşüncenin ortaya çıkardığı anlam tarzının getirmiş olduğu mücadele, sonunda insani bağ ve ilişkiler temelinde gelişim gösteren toplumsallık boy vermektedir. İnsan, yani anlamsallık, bu ikililiğin birliği ve karşıtlığı temelin de gelişen mücadelenin bir sonucu olmaktadır.

Toplumsal tarihi değerlendirmeye çalıştığımızda da iki tarz bilinç ve anlamsallık üzerinden toplumsallığın anlam bulup geliştiği görülmektedir. Köleci toplum ile özgürlükçü toplum değerleri olarak tanımlaya bileceğimiz bu iki toplumsal bilinç ve anlayış tarzının mücadeleleri, tarihin ve toplumsallığın gelişim seyrine damgalarını vurmuşlardır. Bunun yanında birisinin daha çok saf dışı kalması biçiminde sonuçlara yol açmışsa da, değişik biçimlerde de olsa bu mücadelelerin her zaman var olduğu bir gerçekliktir. Böylesi bir düalite işlediği halde egemen sistem tarih, toplum ve bilinç olgularında her zaman için bir tekliğin olduğunu, tarih ve toplumsallığın, dolayısıyla bilincin bu tekillik üzerinden gelişim gösterdiğini insanlığın duygu ve düşüncesine kazımaya çalışmıştır. İktidarın sömürücü yüzünü cinsiyetçilik, dincilik, milliyetçilik ve bireycilik kılıflarıyla her zaman için gizlemeyi, bu temelde bir duyguyu ve düşüncenin gelişmesini hedeflemiştir. Eğitim sistemlerinde de cinsiyetçilik, dincilik, milliyetçilik ve son olarak da bencillik duygularını geliştirerek kendisine bağımlı insan yetiştirmeyi hedeflemiştir. Çoğulcu gelişim ve özgürlüğün karşıtı olarak geliştirilen tekilci anlayışların köleliği doğurması dikkat çekicidir.

Tek tanrılılık, tek ulusluluk, tek bireyci sistem, halkları köleleştiren tek seçenekçililiğe dayalı sömürücü ve kaderci yaşam anlayışını ifade etmektedir. Toplumsallık düzeyindeki bu tekilci ve iktidarcı ilişkiler, gerek bireyler arası günlük ilişkilerde gerek ise de bireyin kendi iç dünyası ve iç mücadelesinde kendisini çok çıplak bir biçimde açığa vurmaktadır.

İnsanı hayvandan ayıran temel özelliği anlamsallığı olduğuna göre, insanı ele alırken anlamsallığa daha fazla yönelmek, doğru ve yerinde bir yaklaşım olacaktır. İnsanın anlam gücünü güdüselliğe mahkûm kılması, güdüselliğin ve bu güdüsellik üzerinden şekillenen "anlam biçiminin", güdüsel ve bedensel arzuları doyurmak için yapamayacağı kötülük yoktur. Yetersiz ve yanlış bilinç artı güdüselliğin itekleyici gücü, insan olgusunda çok tehlikeli bir durumu ortaya çıkarır. Aslında günümüz insanlığının da yaşadığı biraz böylesi bir gerçekliktir. İnsan ile hayvan karışımı olarak da görebileceğimiz bu tehlikeli halden kurtulmanın biricik yolu da, ancak ve ancak insanda anlam sınırlarının genişletilmesi, maneviyattın daha çok önemsenmesi ve güdüselliğin kontrol altına alınıp terbiye edilmesidir. Bu, güdülerin ya da duyguların inkârı değildir. Güdüsel olanın da derin anlamlar ile beslenmesini ifade eder. Örneğin, inandığı ve üzerinde kendi varlığını oluşturduğu anlamsallıklar uğruna ölene kadar bedenini aç bırakmak, açlığa karşı anlam gücüyle direnmek ve yaşamı pahasına bunu yapmak ve başarmak, insan olmanın ayrıcalığını ve en derin anlamını ifade eder. Ya da güdüsel arzulara sınırsız yer veren bu sistemde sunulan bir yaşamı tercih etmeyip bedenini cayır-cayır yakan insanlar anlamsallığın, maneviyatın, dolayısıyla insan olmanın en derin ifadesi olmaktadırlar. Böylesi duygu ve düşüncelere ulaşarak güdüselliğe karşı anlamsallığı, bencilliğe karşı ise toplumsallığa yönelmeleri, bu ikililiği, toplumsal alanda iki karşıt anlam tarzının yaşanması olarak görmek oldukça öğretici olacaktır. İnsan doğasındaki bu temel çelişkilerden kaynaklı olan birçok farklı karşıtlık açığa çıkmaktadır. Direnç-teslimiyet, sadakat ve ihanet gibi birçok ikililik insanda yaşanmaktadır. Bunlar, yaşamda da bencilik ve paylaşımcılık biçiminde insan duygu ve düşüncesinde yer edinmektedirler. Sadakat, direnç ve sevgi gibi olgular, özünde toplumsal olan paylaşım gerçekliğinden beslenirken ihanet, teslimiyet ve hümanizmadan uzaklık ta daha çok bireyci, bencil duygu ve düşüncelerden beslenmektedir.

Anlaşıldığı üzere doğadaki maddenin ve doğal oluşum karşısındaki karşıtlık, doğal özellikleri yansıtan karanlık ile aydınlık, soğuk ile sıcak, özgünlük ve paralellik gibi olguların yanı sıra,

insancıl yaşam ve ilişkilerde açığa çıkan ve kavramsallaştırılan durumların çoğunda düalist yapı öne çıkmaktadır. Evrensel yapı, doğa ve insan doğasında çok çarpıcı bir şekilde ortaya çıkan ikili, yani düalistlik yapı kabullenmek, anlamak ve düşünüş biçiminde buna yer verilmek durumundadır. Bu temelde bir anlayışa ulaşıldığı andan itibaren de, olay ve olguları ele almadaki tekil yaklaşımdan, olayların sadece bir yüzünü görebilen, iyinin kötüleşebileceğini, kötünün de iyi olabileceğini düşünemeyen, her iki yönün de değişip gelişebileceğine inanmayan kuru yargılardan, kaba ve dar yaklaşımlardan arınmış olunacaktır. Bunu başarmak, doğa ve insan olgusunun kavranması açısından oldukça önemli olmaktadır. Bu bakımdan doğamızı doğru anlamadığımız sürece de, doğru ve sağlıklı ilişkiler geliştirmek mümkün olmayacaktır.

Doğal yapıdaki akışın sürekli olması, hakikatin de sürekli değişim halinde olduğunu göstermektedir. Hakikatteki değişimin bilinçte de değişimi getirmesi kaçınılmazdır. Bu, toplumsal gerçekliğin kendisine özgü hakikatlerinin olmadığı/olamayacağı biçiminde anlaşılmamalıdır. Bilinç bir anlamda da genel şuurdur. Olguların değişimi kendisiyle birlikte şuurda da değişimi getirecektir. Bu anlamda da evrensel yapıyı, içinde yaşanılan doğayı, dolayısıyla kendimizi tam olarak bilme belki de hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir durumdur. Atom altı parçacıklarda açığa çıkan belirsizlik, eski bilimsel tarzımızdaki dar, kaba ve dogmatik tarzın aşılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Parçacıkların bir yüzünün bilinmesi karşısında diğer yüzünün sonsuz belirsizlik kazanması, yüzde yüz bilmeye koşullanmış bizlerin, dolayısıyla bu amacımıza ulaşmamız için olay ve olgulardaki kesinlikçi yaklaşımımızın yanlışlığını ortaya koymaktadır. Doğa bize bir tarafını gösterirken, bir diğer tarafını denetlenemeyecek bir serilikte bizden kaçırmaktadır. Zaten her şeyin tam olarak bilinmesi, bilme arzusu ve mücadelesinin de sonunu getirecektir. Sürekli bir biçimde değişim ve dönüşüm içinde olan doğal gerçeklik, düşüncemizin de değişiminin sürekliliğini ve doğal akışla birlikte sürmesini sağlayacaktır. Bu, aynı zamanda bilmenin de doğal diyalektiğidir. İnsan doğası açısından da bu böyledir. Bu gerçeklik böyle anlaşıldığı oranda kendimizi doğru anlayacak ve kendimize karşı doğamıza uygun tanımlamalara varabileceğiz. Tüm bunlar için de, bu doğal diyalektiğin iyice anlaşılması gerekmektedir.

Kişiliğimizi, duygu ve düşüncelerimizi şekillendiren değişik yanlış ve yetersiz anlayışlar söz konusudur. Bu çevremiz açısından da böyledir. Dolayısıyla kendimizi açığa çıkarmak, tanımak

veya tanımlamak için bu yanlış anlayışların gölgesinden kendimizi kurtaramadığımız sürece yanlış ve yetersizlikler içerecektir. Kendimizi tanımaya ve tanımlamaya çalışırken, toplumsal şahsiyetti doğru tanımak ve anlamak gerekecektir. Bunu doğru yapabilmek açısından da evrensel yapıyı, doğayı ve insan doğasındaki diyalektiği çözmek ve kavramak gerekecektir. Bunları doğru anladığımız ve kavradığımız oranda tanımlamalarımızı doğru yapabileceğiz. Bunu başardığımız oranda da çevremizde yaşanan yanlış anlayış ve algılayış biçimlerini anlayabilecek, dar ve basit itişme ve didişmelerden kurtulabileceğiz. Böyle yapmamız halinde onun yanlışı, bunun yanlışına sığınmayacak ve bu yanlışlar bizi belirlemeyecektir. Bunun temelinde de hayata dair referanslarımızın doğru seçimi yatmaktadır. Bunun yapılamaması durumunda ne kadar çabalarsak çabalayalım, ağacı bir bütün görmektense, ağacın yaprakları ya da gölgesiyle uğraşmaktan öteye gidemeyeceğiz. Bu açıdan düalite de dahil evren, doğa ve insan olgusunda işleyen doğayı, bu doğanın diyalektiğini çözmek ve anlamak büyük önem taşımaktadır

Dünya Bankası: Resmi adı Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development-World Bank)olan bu banka Birleşmiş Milletler Teşkilatına bağlı çok yönlü bir uluslararası finansman kuruluşudur. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) bir ikiz kardeşi durumundadır. Her ikisi de 1944'te toplanan Bretton Woods Konferansları'nda kurulmuştur. IMF, uluslararası mali sistemin düzenli işlemesinden sorumludur. Dünya Bankası'nın görevlerinde ise bir değişme olmuştur. Şöyle ki, banka, ilk faaliyet yıllarında II. Dünya Savaşı'nda yıkılan Avrupa ekonomilerinin yeniden onarımına "katkıda" bulunmak için krediler sağlıyordu (Bankanın adındaki imar kelimesi buradan gelir). Ancak Batı Avrupa ülkeleri hızla kalkınıp 1950'li yılların sonlarında gelişmiş birer ülke durumuna gelince bankanın fonksiyonu da değişti. Banka bundan sonra az gelişmiş ülkelere kredi veren bir kurum halini almıştır. Dünya Bankası 1946 yılında faaliyete geçmiştir. İlke olarak "Proje Kredisi" verir. Ancak bazı durumlarda program kredisi vermesi de mümkündür. Ayrıca teknik yardım da sağlayabilir. Dünya Bankası üye ülkelerin hükümetlerine, resmi kurumlarına ya da özel sektör kuruluşlarına kredi açar. Ancak özel sektöre açacağı krediler için ülke hükümetinin garanti vermesini ister. Dünya Bankası'ndan kredi alabilmek için önce, kabul edilir projeler hazırlamak gerekir. Bunlar ülkelerin ekonomik ve mali politikalarıyla uyumlu olmalıdır. Proje hazırlamasına

bazen banka uzmanları da katılabilir. Bankanın bir ülkenin kredi itibarı hakkındaki değerlendirmeleri öteki resmi ve özel uluslararası finans çevrelerinin kararları açısından da büyük önem taşır. Bankanın kaynakları, üye ülkelerin aidatlarından sağlanır. Ancak ihraç ettiği tahvilleri uluslararası mali piyasalarda satarak da kaynak sağlayabilir.

Dünya Bankası üye ülkelerde özel sektöre doğrudan krediler vermek üzere 1956 yılında Uluslararası Finans Kurumu'nu kurmuştur. Bunun yanında, bankanın kendi kredilerinde faiz oranlarının yüksekliği karşısında daha düşük faiz oranlarından kredi sağlamak üzere 1960 yılında Uluslararası Kalkınma Birliği'ni kurdu. Birlikten ancak az gelişmiş durumdaki ülkeler yardım alabilirler. Böylece ülkelerin farklı niteliklerine ve projelerin özelliklerine göre Dünya Bankası çerçevesinde farklı kredi kurumları kurulmuştur. Bunların hepsi "Dünya Bankası Grubu" diye adlandırılır. Örgütün başlıca organları, Güvenörler Kurulu ve Yürütme Direktörleri'dir. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Japonya, Fransa ve Almanya yürütme direktörü olan yirmi bir ülkeden ağırlıklı olan beş ülke durumundadır. Örgütün 151 üyesi vardır. BM örgütüne üye olup da Dünya Bankası'na (IBRD) üye olmayan ülkeler; Arnavutluk, Burundi, Bulgaristan, beyaz Rusya, Küba, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Moğolistan, Namibya, Ukrayna, Rusya Birleşmiş Milletler'e üye olmadığı halde örgüte üye olan ülkeler ise Kore Cumhuriyeti, Kiribati ve Tonga'dır. Örgütün merkezi: ABD'nin başkenti Washington D.C.'dedir.

Yukarıda kuruluşundan işleyişline kadar kısmi bilgilerini verdiğimiz dünya bankasının gerçek amacı, emperyalist amaçlara aracı olmak ve geri bıraktırılmış ülkelere ağır koşullu borçlar vererek onları emperyalizme bağımlı kılmaktır. Bunu üye ülkelere yaptığı hisse senedi satışlarıyla bono satışlarından sağlar. Uluslararası kapitalizm olarak emperyalizm, küresel sömürüyü yaygınlaştırmak ve derinleştirmek amacıyla askeri, siyasi, diplomatik, sosyal, kültürel araçlardan yararlanmak kadar ekonomik araç ve yöntemleri de oldukça gelişkin olarak kullanırlar. Öyle ki dünya bankası ve İMF gibi uluslararası finans kurumları aracılığıyla bağımlılaştırılan birçok ülkenin ekonomisine doğrudan hükmedilerek söz konusu ülkelerdeki sosyal ve siyasal olaylar da yönlendirilmekte ve emperyalist politikalar doğrultusunda şekillendirilmektedir. Belirtilen durumun özellikle içinde bulunduğumuz kaos sürecinde emperyal sistemin hegomon gücü ABD tarafından kullanılma şekline değinen **Önder Apo**, ***"Öz itibariyle 2000'li yıllar ABD'si imparatorluğa en yakın güç olarak gereken yeni biçimlenmeleri sağ-***

lamaktan kaçınamaz. Bu, iktidar-savaş gerçeğine uymaz. Elindeki dar askeri, ekonomik ve bilgi gücüyle geri çekilemez. Birinci görevi sistemi kriz içinde yönetmektir. Bunun anlamı, AB ve Japonya, Çin, Rusya vb. ülkelerle yakın ilişki içinde gerginlikleri çatışmadan yürütmektir. Birinci ve ikinci dünya savaşları gibi sistem güçleri arasında bir çatışmaya girmemektir. Yine Vietnam Savaşı benzeri dolaylı bir savaşı bu güçlerden bazılarıyla yapmamaktır. Tersine, sistemin genel yükünü paylaştırmada katkılarını sağlamaya çalışmaktır. Finans ve ticaret sorunlarında ortaya çıkan krizleri işbirliği içinde çözmektir. Bunun için IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi dünya ve bölge çaplı organizasyonları kullanmaktır. Latin Amerika ve Afrika'yı sistemi zorlayacak krizleri derinleştirme tutumlarından uzak tutmaya, zayıf halkalarından radikal kopuşlara izin vermemeye özen gösterecektir. Küba, Venezüella, Haiti, Liberya vb. ülkelerde ortaya çıkan, çıkabilecek olan sistem karşıtı güçler üzerinde kontrol kurmaya ve gerekli koşullar doğarsa yıkmaya çalışmaktır." demektedir.

Son olarak kapitalizmin temel yasası olan kar yasasından yola çıkarak şunu rahatlıkla belirtebiliriz ki; emperyal sistemin İMF ve Dünya bankası aracılığıyla sağladığı finans kaynağı siyasal devşirmenin, siteme dâhil etmenin, bağımlılaştırmanın ve sömürüyü derinleştirmenin araçlarından başka bir şey değildir.

Dünya Sosyal Formu: Brezilya'nın Porto Alegre kentinde bir araya gelen, çok sayıdaki sivil toplum örgütünün oluşturduğu küreselleşme karşıtı platformdur. Küreselleşen emperyalizme karşı küresel bir yaklaşımın gelişmesi gerektiği fikri ilk olarak Brezilyalı Oded Grajew tarafından dile getirildi. Oded Grajew arkadaşı ve aynı zamanda Brezilyalı Piskoposlar, Adalet ve Barış Konseyi Komisyonu Sekreteri olan Francisco Whitaker'e düşüncelerini açarak ve desteğini alarak çalışmaları başlatır. Oded Grajew ve Francisco Whitaker başkalarıyla tartıştıktan ve desteklerini aldıktan sonra, Dünya Sosyal Formu'nun sosyal hareketlerin güçlü bir alt yapıya sahip olduğu Brezilya'da yapılması düşüncesi öne çıkar. İlk girişimciler 28 Şubat 2000 yılında, Sao Paulo kentinde (Brezilya komitesini oluşturan 8 örgütün delegeleri) bir araya gelerek Dünya Sosyal Formu'nun düzenlenmesine ilişkin karara varırlar. Bu anlaşma doğrultusunda Dünya Sosyal Formu ilk kez 25-30 Ocak 2001 tarihleri arasında, Davos zirvesine paralel ve alternatif olacak şekilde Porto Alegre'de düzenlenir.

DSF, uluslararası düzeyde sosyal hareketleri bir araya geti-

rip, politika ve diyalog zemini yaratarak sistem karşıtı bir alternatif olmayı hedeflemektedir. DSF, neoliberalizme karşı her alanda mücadele eden tüm aktivistleri ve sosyal hareketleri bir araya getiren açık bir tartışma alanı ve politik eylemsellik sürecidir. Herkese açık olan DSF'nin katılımcıların önüne koyduğu ilke; neoliberal ekonomik politikalara ve emperyalizme karşı olma, sermayenin küreselleşmesine, bunun sonucu olarak ortaya çıkan yoksullaşmaya, ayrımcılığa, dıştalanmışlığa ve savaşlara karşı net tutum takınma ve duruş sergilemektir.

1989- 90 reel sosyalizmin küresel çaptaki etkinliğinin kırıldığı, bloklaşmanın sona erdiği, çift kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçilen yıllar oldu. Öncesinde dünya parçalanmış, paylaşılmıştı. ABD ve emperyalizmin hegemonya, etki ve denetiminde olan bölge ve ülkeler bir yanda; SSCB'nin etkisinde olan bölge ve ülkeler diğer yanda. Böylesi kutuplu bir dünyada her muhalefet, direnişçi yapı veya dünyanın çeşitli sorunlarına çözüm arayan güçler, var olan kutuplaşma duvarına çarpıyordu. Reel sosyalizmin çözülmesiyle birlikte çift kutuplu dünya tek kutuplu hale geldi. ABD emperyalizminin hâkimiyeti tartışmasız bir nitelik kazandı. Bu ise çözümden daha fazla çözümsüzlük ve artan sorunlar demekti. Çözülmemiş, sistem içinde küllendirmeye bırakılan ulusal sorunlar çözüm arayışlarına girerken, reel sosyalizmin sınırları içinde kalan ve çözüldüğü varsayılan ulusal ve etnik sorunların çözülmediği görüldü. Reel sosyalizmin yıkılmasıyla birlikte "çağı yakalamaya" çalışıyormuşçasına ve yerden mantar bitercesine milliyetçi hareketler boy vermeye başladı. Globalizm denen ve "Tarihin Sonu"nu ilan eden anlayışlar, bu çatışmaları körüklediği gibi, kuzey-güney çelişkisinin derinleşmesine de katkıda bulundu. Zengin-yoksul ayrımını arttırdı. Doğanın kirlenmesi, Ozon tabakasının delinmesi, kamu emekçilerinin iktidar karşıtı tutumları, çiftçilerin sebze-meyve ihraç ve ithalatında uygulanan sübvansiyona karşı hareketlenmeleri, yeni örgütsel yapılanma arayışlarını da gündeme getirdi. Dünya Sosyal Formu denilen yapılanmada bu sorunlar, çelişkiler globalizme karşıtlık temelinde oluşturuldu.

Dünya Sosyal Formu bu mücadelede bir anlamda doruktu. Temeli ve ilk oluşumları daha önceki tarihlerde gündeme gelmiş ve etkili olmuşlardı. 'Siyaset boşluk kabul etmezi doğrularcasına farklı bir biçimde de olsa reel sosyalizmin boşalttığı siyaset alanını, demokratik çerçeve temelinde yeni hareketlenmelerin gündeme gelmesi ile dolduruyordu. 1990 Sao Paulo Forumu bu yapılanmalardan ilkidir denilebilir.

Sao Paulo Forumu bilindiği gibi alternatif bir örgütlenme tar-

zında ortaya çıktı. Kimilerinin iki kutuplu dönemde 'bağlantısızlar' veya 'üçüncü dünya ülkeleri' dedikleri ülkelerin de içinde yer aldığı, direniş mücadelesi yürüten güçlerin ciddi oranda katılım gösterdiği bir toplantı biçiminde somutlaştı. Alınan kararlar her ne kadar istenen sonucu ve etkiyi yaratmasa da, küresel çapta sivil, silahsız mücadelelerin yürütülmesinde önemli bir aşama olarak kayda geçti. Forum, Sao Paulo kentinde yapıldığından bu adla anılır oldu.

1994 yılında başlayan *"Ya Basta (yeter)"*diyerek harekete geçen Meksika yerlilerinin Zapatist hareketi uluslararası alanda oldukça ciddi bir ilgi uyandırdı. Ciddi bir çatışma olmamasına rağmen, Zapatist hareket uluslararası kamuoyunun dikkatlerini üzerine çekmesini bildi. Dahası Zapatist hareket uluslararası kamuoyunda ve özellikle de anti-emperyalist çevrelerde, küresel hareketlenmede önemli ve ciddi bir yeri olduğu savunuldu. Zapatistaların şiddete fazla başvurmayan, ama kitlesel hareketlerde toplumun demokratik şiddetini sergilemekten çekinmeyen yaklaşımları kadar, felsefi ağırlıklı bir hareket olması, mistik bir havaya bürünmeleri, uzlaşmacı çaba ve girişimlerde bulunmaları ve anti-emperyalist yaklaşımları böylesi bir ün ve tanım kazandırdı.

Fransa'da kamu emekçilerinin ve köylülerinin iktidarı hedeflemeyen, ancak hükümet politikalarına karşı sergiledikleri direniş; 1997-1998'de Endonezya, Filipinler, Güney Kore vb. ülkelerde gelişen başta emekçi kesimler olmak üzere aydın ve gençliğinde ciddi katılım gösterdiği sivil eylemler Dünya Sosyal Formu'nun temellerini güçlendiriyordu. Seattle direnişi bu konuda zeminin kuruluş için yeterli hale geldiğini gösteriyordu. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinden on binleri bulan eylemci kitlenin emperyalizmin kalbinde, ABD'nin Seattle kentinde bir araya gelmeleri, seslerini ve taleplerini şiddetli sokak gösterileriyle birlikte bütün dünyaya duyurmaları yeni bir slogan yaratıyordu:

"Başka Bir Dünya" Mümkün

Evet, dünya tek kutuplu bir hale gelmiştir. Emperyalizmin doğayı kirleten, dünyayı yaşanmaz hale getiren, her tarafa savaşı yayan, sonu gelmez bir savaşı etnik milliyetçilik gibi nedenlerle halklara dayatan, dünya gayri safi hâsılasının çok büyük bir çoğunluğuna el koyan, zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapan, bir tarafta on milyarlarca dolarlık servet birikimine sahip insanlar, diğer tarafta günde 1 dolardan az bir gelirle yaşamını sürdürmek zorunda kalan dünya nüfusunun çok büyük bir çoğunluğu, emperyalizmin kültürel ve ahlaksal bombardımanı altında kalan bir dünya. Adına neoliberalizm deni-

len post modern anlayışların hâkim kılınmaya çalışıldığı *"Tarihin Sonu"* tezleriyle sınıf mücadelesinin bittiği, başka sınıf mücadelelerinin de mümkün olmadığı, her savaş ve mücadelenin varacağı yerin aynı olduğunun insanların hafızalarına zerk edilmeye çalışıldığı bir dünya. İnsanların ahlak ve maneviyattan koparıldığı, maddiyat bağımlı ilişkilerin temel bir yaklaşım olarak sunulduğu ve insanların buna çekilmeye çalışıldığı, emeğin tam özgürleşmesi adına kendi doğasından koparıldığı bir dünyada, hiç şüphe yok ki, insanlar kendi yaşam anlayışlarını sloganlaştıracaklardır. Hiçbir biçimde, her koşul altında emperyalizme bağımlı ve muhtaç olunamaz. Tek yaşam tarzı emperyalizmin sunduğu yaşam, tek dünya da ABD ve bağımlısı dünya değildir. **"Başka bir dünya" mümkündür**. Böylesi alternatif bir dünya ve yaşam anlayışıdır Dünya Sosyal Formu'nda dile gelen slogan. Ancak bu söylemlere rağmen, arayışların sistem içi olduğunu da belirtmek gerekir.

Sokak Gösterileri ve Örgütlenme Anlayışı

Dünya Sosyal Formu'na katılanların tek bölge, sınıf, ulus, cins vb olmadığı; çok farklı kesimlerden insanları bağrında topladığı rahatlıkla söylenebilir. Dünyanın kirletilmesine karşı olanlardan anti militarist yaklaşımlara; neoliberal politikalara karşı olanlardan Mc. Donaldslar'a karşı olanlara; emperyalizmin kültürel saldırılarına karşı maneviyatlarını korumaya çalışanlara, zengin-yoksul ilişki ve çelişkisinde yoksulun yanında yer aldığını ifade edenlere ve bundan proletaryanın özgürlüğünü savunan düşüncelere kadar çok geniş kesimler bu forumda yer aldılar. Bu da çerçevesi net bir program ve eylem anlayışına ulaşmalarını engellemiştir. Eylem anlayışlarında sokak çatışmaları ve adı bir anlamda sistemle özdeşleşmiş gibi duran kimi şirketlerin mağazalarına saldırma, polisle taşlı sopalı sokak çatışmalarına girme vb. üzerinde şekillenmiştir. Bu özelliklerinden dolayı çeşitli çevreler bu eylem çerçevesini eleştirmişlerdir. Bazı çevreler ise, sokak çatışmalarını sert ve provakatif bulmuş ve eleştirmişlerdir. Küreselleşen dünyada çelişkiler ve baskılar karşısında tavırsız kalmak doğal ve demokratik hakkını kullanmamak düşünülemez. Sokaklara çıkmak, sorunları dile getirmek, çözüm aramak ve bu anlamda sokak gösterilerine uygun tarzda şiddet içeren eylemler geliştirmek demokratik bir haktır. Ve gerçekleştirilen eylemler zayıf da olsa bu hakkın hayata geçirilmesi temelinde olmuştur

Programda Bir Madde; 9

Dünya Sosyal Formu'nun tüzüğü, kimlerin foruma katılabileceklerini, kimlerin de katılamayacağını tespit eder. Neoliberalizme karşı olmak foruma katılmanın en

önemli, hemen hemen tek kıstası gibidir. Neoliberalizme karşı olmayanların, doğal olarak neoliberalizm karşıtı böylesi bir foruma katılmaları düşünülemez. 9.madde neoliberalizme karşı olmasına rağmen 'silahlı, askeri hiçbir örgüt' ün de katılamayacağını tespit eder. Bu tüzük maddesi DSF' yi zayıflatmaktadır. Bu kadar geniş bir çevreyi böylesi bir forumun dışında tutmak bir anlamda kendisini de daraltmış olmaktadır.

Dünya sosyal forumu bir anlayış ve karşıtlık üzerine kurulmuştur. Anti-emperyalist, anti-neoliberalist anlayış ve eylemiyle bu yapılara karşı olduğunu söylemiştir. Ancak bazı zamanlarda Ford vb emperyalist tekellerden sponsorluk desteği almıştır. Bu tutum Dünya Sosyal Forumu felsefesine esasında da mücadele ettiği gücün olanaklarını kullanmama felsefesine aykırı bir yaklaşımdır. Bir örnek verecek olursak: *"Mumbai'de yardım için özellikle başvurulmayacak olan kurumlar arasında DFID (İngiliz Hükümeti'nin Fon Ajansı), USAID (ABD Yardım Kuruluşu) ve Ford Vakfı ve Rockefeller Vakfı gibi, çokuluslu şirketler tarafından denetlenen fon kurumları yer alıyor ."*

Sonuç; küreselleşen dünyada siyaset hareketsiz kalmaz. Mutlaka kendisine bir kanal bulur. Emperyalizm küreselleşmişse ezilen sınıfların, ulusların ve cinslerin de küresel çapta örgütlenmeleri, ilişkilenmeleri kaçınılmaz ve önemlidir. Kitlesel demokratik eylem tarzlarıyla hak aramaları da demokratik hakkın kullanılmasıdır. Dünya Sosyal Formu bu anlamda önemli bir işlev üstlenmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü: 7 Ocak 1995 tarihinden itibaren kullanılan bir isim ve bu anlamda kuruluşu da bu tarih itibariyle değerlendirilebilir. Ancak kuruluş kökeni daha da gerilere gitmektedir.

Dünya ticaretini yönlendirmek amacıyla DTÖ'den önce başka örgütlerin kuruluşu gündeme gelmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1947-48 yıllarında, elli ülkenin katılımıyla Havana'da toplanılmış ve Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) adıyla bir örgüt kurulmuştur. Ancak başta ABD olmak üzere sanayice gelişmiş kimi ülkeler tarafından kurulan bu örgüt kabul edilmemiş, onaylanmamıştır. Ekonomik olarak güçlü ve dünya pazarının nerdeyse tamamını denetiminde bulunduran, yine dünya ithalat ve ihracatının tamamına yakınını gerçekleştiren bu gelişmiş sanayi ülkelerinin kuruluşa karşı durmaları, onaylamamaları örgütün baştan itibaren etkisiz kalmasına, işlevsizleşmesine yol açmıştır. Dahası bu örgüt hiçbir zaman kurulamadı. 50 gibi yüksek sayıda devlet de bir araya gelse ve kararlara ulaşsa da, ITO sadece kağıt üzerinde, tasarıda kalmıştır. Onun yerine Gümrük

Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) adıyla, aynı işlevi görmek üzere yeni bir örgüt kurulmuştur.

GATT, ITO sözleşmesinin kuruluş amaçlarının çerçevesini yeniden düzenleyerek sürekliliği olan bir örgüt olarak kurulur. Gümrük duvarları, küreselleşen sermayenin hareket inisiyatifini sırlandırdığından ortadan kaldırılması veya düşürülmesi, yine bununla bağlantılı olarak sanayileşmiş ülkelerin pazar için yapılan üretimdeki artışın ihracat yoluyla emilmesini, bu amaçla gerçekleştirilen ihracat kotalarının yüksekliği de, bu örgütün temel tartışma konularının başında gelmiştir. İhracatın pazarla ve üretimle bağlantılı olduğu dikkate alınırsa, ihracatın tamamının birkaç ülkenin denetiminde olduğu ve bunların başında da ABD'nin geldiği, dolayısıyla İTO'ya karşı çıkarkenki ABD yaklaşımının esas nedeni, Amerikan tekellerinin çıkarlarının korunmak istenmesidir. II. Dünya Savası'ndan en az tahribatla çıkan, üretim hacmi en yüksek, dahası dış pazarlara satım yapabilecek nadir ülkelerden biridir. İhracat hacmi de son derece yüksektir. Bugünkü ABD'nin üretim hacminin, dünya üretiminin üretim hacminin %30'lar civarında olduğu dikkate alındığında ABD'nin kurulacak örgütün yapısının kendi istekleri doğrultusunda olmasını isteme nedenleri daha iyi anlaşılır. Verilecek bir-iki istatistik durumu daha anlaşılır kılar: ABD'nin dünya gayrı safi hâsılasındaki payı %35 civarındadır. Yine kullandığı enerji, kullanılan dünya enerjisinin %29-30'dur. Bu GATT'ın kuruluş durumunu izah etmeye yetmektedir.

GATT önceleri geçici bir anlaşma biçimine şekillendi. Gümrük tarifelerine duyulan ihtiyaç ve ITO sözleşmesinin geçici de olsa benimsenmiş olan antlaşma onaylanarak resmiyet kazanır. Bu onay GATT'ı İTO'nun amaçlarını devralan sürekli bir kuruluş durumuna getirir. Böylece gümrük tarifelerini düzenleyecek olan kuruluşun temelleri atılmış olur.

GAAT kuruluş olarak önemli bir örgütlülüğe ulaşır. Dünya ihracat-ithalatına ve bu temelde de gümrük tarifelerinin düzenlenmesinde önemli kararlara ulaşır. Alınan kararlar esas olarak gümrük tarifelerinin indirilmesine yönelik olmuştur. GATT'ın zaman zaman düzenlediği toplantılarda aldığı kararlar genelde bu yönde olmuştur. GAAT'ın yaptığı önemli toplantılar: 1949 Annecy (Fransa) 1951 Turguay (İngiltere), Cenevre (İsviçre), 1960-61 Dillon Görüşmeleri, Cenevre (İsviçre), 1962-1967 Kennedy Görüşmeleri, Cenevre (İsviçre) 1973-1979 Tokyo Görüşmeleri, (Japonya), 1987 Panta del Estre Görüşmeleri(Uruguay) vb. Özellikle Kennedy Görüşmelerinde GATT üyesi ülkeler arasındaki sanayi malları ticareti üzerinde gümrük tari-

felerinin ortalama %35 oranında indirilmesi sağlanmıştır. Sonrasında da bu tarifelerin indirilmesi devam etmiştir. II. Dünya Savaşı'nda birer yıkıntı halinde olan Japonya ve Almanya'nın büyüyerek ekonomik birer dev haline gelmeleri ve ABD'yle rekabet edecek bir güç ve etkinlik kazanmaları kota uygulamaları gibi kimi uygulamaları gündeme getirse de, GATT ya da günümüzdeki adıyla Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'ne halen "önemli işler" düşmektedir. Sermayenin engelsiz mobilizasyonu bu merkezlerde alınan kararlarla gerçekleşmektedir.

GAAT, esas olarak dünya ticaretinin engelsiz yürümesi amacıyla kurulmuştur. Gümrük tarifelerinin indirilmesi bu anlamda önemli bir adımdır. Liberal ekonomilerin küresel çapta etkinlik kazanması ancak böylesi merkezi örgüt yapılanmalarıyla sağlanabilir. GAAT'ın amaç ve ilkeleri bu konudaki yaklaşımı net verir. Dünya Ticaret Örgütü'nde devam eden GAAT'ın felsefesi; *"dünya ticaretinin serbestleştirilmesi ve geliştirilmesi"* biçiminde bir cümleyle ifade edilebilir. Örgütün işleyişine ilişkin ilkelerin başlıcalarını: **a)** Üye ülkelerin birbirleri ile yapacakları ticarette tarife uygulamaları bakımından ayırım yapmama; **b)**Gümrük tarifelerini periyodik olarak yapılan görüşmelerde çok yanlı olarak indirme; **c)**İthalat kotalarının kaldırılması; **d)**Üyeler arasında baş gösterecek ticari anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapma vb. olarak sıralamak mümkündür.

Örgütün merkezi İsviçre'nin Cenevre kentindedir. Organları Genel Kurul, Temsilciler Konseyi ve Sekretarya'dır. İşlerlik bu organlar arasında gerçekleşmektedir. Örgütün önemli bir kısmı gelişmiş sanayi ülkeleri olan, dünya ihracatında belli bir etkinlik ve rolü bulunan doksan beş üyesi vardır. Türkiye de 1953 yılından beri GAAT'la başlayan Dünya Ticaret Örgütü'ne üyedir.

Dünyanın Yedi Harikası: MÖ. 4. yüzyılda Sidon'lu Antipatros ilk defa, kendi çağında yeryüzünde mevcut olan yedi büyük ve güzel anıtı "Dünyanın Yedi Harikası" olarak adlandırmıştır. Heykeltıraşlık ve mimarlık şaheseri olan bu eserler şunlardır:

*Mısır Piramitleri
*İskenderiye Feneri
*Babil'in Asma Bahçeleri
*Efes'teki Artemis Tapınağı
*Olympos'taki Zeus Heykeli
*Kral Mausoleus'un Mozolesi
*Rodos Heykeli

Antipatros'un, yaşadığı çağda dünyanın başka yerlerine gitme imkânı olsaydı, belki de bu harikaların sayısını iki, üç katına çıkarırdı. Ancak, sadece tanıdığı yerlerde gördüğü bu eserleri yedi harika olarak tanımlamıştır.

Ne yazık ki bu eserlerden günümüze sadece Mısır Piramitleri ulaşabilmiştir. Diğerlerinin ise

kısmen kalıntıları bulunabilmiş ve hatta bazıları tamamen yok olmuşlardır.

Unutmamak gerekir ki, bu eserleri değerlerine, üstünlüklerine göre bir sıraya koymak mümkün değildir. Yaş farkı gözetmeksizin her insanın harika sıfatını almış bu eserleri tanımasının, bu eserlerin ortaya çıkmasındaki ortam, yaşam tarzı ve inanışları bilmesindeki faydaları küçümsenemez.

Keops Piramidi: Dünyanın yedi harikasından günümüze kadar ulaşan tek eser, Mısır'daki Keops Piramididir. Mısır'ın başkenti Kahire yakınındaki Nil Nehrinin batısında bulunan Giza Yaylasında bulunmaktadır. Keops Piramidinin yanında biraz daha küçük olan Kefren ve Mikorinos piramitleri bulunmaktadır. Ayrıca, içlerinde prenseslere ve firavunun en yakın yardımcılarına ait mumyaların bulunduğu beş piramit daha vardır.

Büyük Piramit de denen Keops Piramidi, MÖ. 2800 yıllarına doğru hüküm süren Mısır'ın 4. Sülale devri hükümdarlarından Keops'un mezarıdır. İkinci büyük piramit, Keops'un kardeşi olan ve O öldükten sonra firavun olan Kefren'e aittir. Küçük piramit ise MÖ. 2500'lü yıllarda hüküm süren Mikerinos'a aittir.

Mısır piramitleri yeryüzündeki anıt-kabirlerin en eskileri ve en büyükleridir. Bunların en haşmetlisi olan Keops Piramidi dış görünüşü ile de "Dünyanın Birinci Harikası" olma niteliğine hak kazanmıştır.

Piramitler, firavunun mumyası ile hepsi birbirinden değerli eşsiz nitelikteki sanat eserlerini; kral, kraliçe, prens heykellerini de içlerinde saklıyordu ve bu eşsiz hazineleri saklamak için yapılmışlardır.

Keops Piramidinin yüksekliği 138 metredir. Tepeden 10 metre kadar aşınmıştır. Bazıları 10-15 ton ağırlığında olan 2.300.000 adet blok taşın üst üste yığılmasıyla oluşturulmuştur. Bir kenarı 227 metre olan dörtgen tabanı 50.524 metrekarelik bir alanı kaplar. Piramidin iç ortasında, tepeden 100 metre kadar aşağıda ve tabandan 40 metre kadar yukarıda firavunun odası vardır. Firavunun mumyası, hazinesi ve özel eşyası bu odaya konmuştur. Oda 10,5 metre uzunlukta, 5 metre genişlikte ve 6 metre yüksekliktedir. Buraya 50 metrelik bir dehlizden girilir. Biri kraliçeye ait olan iki oda daha vardır.

Tarihçi Herodot'a göre, ağır granit blokları, piramidin üst bölümlerine çıkarmak için 925 metre boyunda, 19 metre genişlikte bir rampa yapılmıştır. Sadece bu rampanın yapılması bile 10 yıl sürmüştür. Bu muazzam mezar, üç ayda bir toplanan 100.000 esirin çalışmasıyla 30 yılda tamamlanmıştır. Daha sonra da Keops'un ve eşinin mumyalanmış cesetleri bu mezara yerleştirilmiştir.

İskenderiye Feneri: Mısır'da İskenderiye Limanı'nın karşısındaki Pharos Adası üzerine yapılmıştı. Romalılar Mısır'ı ele geçirdikten sonra burada Ptolemaios (Batlamyus) olarak anılan bir devlet kurmuşlardı. İnşası MÖ. 285-246 yılları arasında süren Fener, bu devletin ilk iki kralı Ptolemy-Batlamyus-Soter ve Ptolemy tarafından yaptırılmıştı.

Kaidesi ile birlikte 135 metre yüksekliğinde olan fener, beyaz mermerden yapılmıştı. Tepesinde bulunan, tunçtan yapılmış büyük bir ayna 70 kilometre uzaklıktan görülüyor ve limana giren gemilere rehberlik ediyordu.

Üç bölümden oluşan fenerin mimarı Knidos'lu Sostratus'tur. Alt bölümü dikdörtgen şeklinde ve yaklaşık 55 metre yüksekliğindeydi. Orta bölüm, yukarıya doğru giden rampası olan bir silindir şeklindeydi. Yaklaşık 27 metre yüksekliğindeydi. Üst bölüm ise silindir şeklindeydi ve üzerinde alevin bulunduğu bir odası vardı.

İskenderiye Feneri, antik çağın yedi harikası içinde günlük yaşam için kullanılan tek eserdir. Ayrıca yedi harikanın ve gelmiş geçmiş deniz fenerlerinin en yüksek olanı da bu fenerdir.

Üst kısmı M.S. 955 yılında bir deprem ve fırtınada kopan fenerin gövde kısmı da 1302'de başka bir depremde yıkıldı. 1500 yılında ise bu yapıya ait kalıntılar tamamen yok oldu.

Üzerinde inşa edildiği adadan dolayı Pharos olarak anılmış ve bu kelime birçok dile yerleşmiştir. İspanyolca, Fransızca ve İtalyancada Pharos, deniz feneri anlamına gelmektedir. Yıkılmadan önce yapılan resimleri, dünyadaki deniz fenerlerine yüzlerce yıldan beri örnek olmuştur.

***Babil'in Asma Bahçeleri*:** MÖ. 450'li yıllarda tarihçi Heredot "Babil, yeryüzünde bilinen bütün diğer şehirlerin ihtişamını aşar." demiştir. Heredot, şehrin dış duvarlarının 80 kilometre uzunlukta, 25 metre kalınlıkta ve 97 metre yükseklikte olduğunu ve 4 atlı bir arabanın gezinmesine uygun olduğunu belirtmiştir. İç duvarlar, dış duvar kadar kalın değildir. Duvarların içinde som altından yapılmış büyük heykeller bulunan kaleler ve tapınaklar vardı. Şehrin içinde ünlü Babil Kulesi vardı. Bu kule, Tanrı Marduk'a yapılan bir tapınaktı ve cennete ulaşmak için göğe doğru yükseliyordu.

Babil, MÖ. 605'den itibaren 43 yıl hüküm süren kral Nebuchadnezzar tarafından yapılmıştır. Daha zayıf bir rivayete göre ise MÖ. 810 yılından itibaren 5 yıl hüküm süren Asur kraliçesi Semiramis tarafından yapılmıştır.

Bahçeler Nebuchadnezzar'ın sıla hasreti çeken karısı Amyitis'i neşelendirmek için yapılmıştı. Amytis, Medes kralının kızıydı ve iki ülkenin müttefik olması amacıyla Nebuchadnezzar ile evlendirilmişti. Onun geldiği ülke yeşil,

engebeli ve dağlıktı. Mezopotamya'nın bu dümdüz ve sıcak ortamı onu depresyona itmişti. Kral, karısının sıla hasretini gidermek için onun memleketinin bir benzerini yapmaya karar verdi. Yapay dağlar ve suların akacağı büyük teraslar yaptırdı.

Yunanlı coğrafyacı Strabo'nun MÖ. Birinci yüzyıldaki tanımlamasına göre, bahçeler birbiri üzerinde yükselen kübik direklerden oluşuyordu. Bunların içleri çukurdu ve büyük bitkilerin ve ağaçların yetişebilmesi için toprakla doldurulmuştu. Kubbeler, sütunlar ve taraçalar pişmiş tuğla ve asfalttan yapılmıştı. Yüksekteki bahçeleri sulamak için Fırat nehrinden zincir pompalarla su yukarılara çıkarılıyordu. Zincir pompa, biri yukarıda, diğeriyse su kaynağında bulunan iki büyük volana gerili, üzerinde kovalar bulunan bir sistemdi. Nehirden dolan kova yukarıya çıkıyor içindeki suyu havuza boşaltıp tekrar nehre dönüyordu. Bu şekilde üst seviyelere taşınan su, bahçeleri sulayarak teraslardan aşağıya doğru akıyordu.

Yunanlı tarihçi Diodorus'a göre bahçeler yaklaşık 120 metre genişlikte ve 120 metre uzunluğunda ve 25 metre yüksekliğindeydi.

Ninova'daki Asurbanipal kitaplığında bulunan çivi yazısı tabletlere göre Babil'de 53'ü büyük, 650'si küçük olan toplam 703 tapınak, 360 sunak, 2 ayin yolu, 24 büyük cadde ve 3 kanal vardı. Şehir dörtgen bir plana göre kurulmuştu. Biri iç, diğeri dış olmak üzere 16,5 kilometre uzunluğunda 2 surla çevriliydi. Surların dışında bütün şehri çevreleyen su hendekleri de vardı.

İstilalar yüzünden sönmeye başlayan şehir, özellikle Pers Kralı Keyhüsrev'in Babil'i fethetmesinden sonra sönmeye başlamış, M.S. 5 ve 6. yüzyıllarda kumlara gömülmüş ve bir kum dağı haline gelmiştir. Bu şehrin, içindeki tapınakların ve asma bahçelerin kalıntıları ancak 20. yüzyılda yapılan kazılarla meydana çıkarılabilmiştir.

Artemis tapınağı: Bizanslı Philon "Babil'in asma bahçelerini, Olympos'taki Zeus Heykelini, Rodos Kolonsusu'nu, yüksek piramitlerin kudretli işçiliğini ve Mausoleus'in mezarını gördüm. Ama bulutlara doğru yükselen Efes'teki tapınağı gördüğümde, diğerlerinin tümünün gölgede kaldığını hissettim." diye yazmıştı.

Tanrıça Artemis adına ilk türbe MÖ.800'lü yıllarda Efes'teki nehrin yakınındaki bataklık kıyıya yapılmıştı. Bazen Diana da denen Efes tanrıçası Artemis, Yunan Artemis'iyle aynı değildi. Yunan Artemis'i av tanrıçasıydı. Efes Artemis'i ise belinden omuzlarına kadar birçok göğüsle resmedildiği gibi verimlilik, bereket ve doğurganlık tanrıçasıydı.

Bu eski tapınakta muhtemelen Jüpiter'den düşen bir meteorit ol-

duğu düşünülen kutsal bir taş vardı. Tapınak, sonraki yüzyıllarda birkaç kez tahrip olmuş ve yeniden inşa edilmiştir. MÖ.600'lerde Efes şehri büyük bir ticaret limanı haline geldi ve Chersiphron adlı bir mimar yüksek taş kolonları olan yeni ve büyük bir tapınak inşa etti.

Lidya kralı Croesus, MÖ.550'de Efes'i ve Anadolu'daki diğer Yunan şehirlerini fethetti. Bu savaş sırasında mabet tahrip oldu. Croesus, mimar Theodorus'a daha öncekilerin hepsini gölgede bırakan yeni bir mabet yaptırdı. Yeni tapınak öncekinin 4 katı büyüklükte 90 metre yükseklikte ve 45 metre genişlikteydi. Masif bir çatı, yüzden fazla taş sütunla destekleniyordu

MÖ. 356'da Herostratus adlı biri tarafından çıkarılan bir yangında yanarak tahrip oldu. Bundan kısa bir süre sonra o günün en ünlü heykeltıraşı olan Scopas'lı Paros tarafından yeni bir mabet yapıldı. Romalı tarihçi Pliny'ye göre yeni tapınak, 130 metre uzunlukta ve 68 metre genişlikteydi. Tavanı, yükseklikleri 18 metre olan 127 adet sütun destekliyordu. İnşaat 120 yıl sürmüştü. Büyük İskender MÖ.333'te Efes'e geldiğinde tapınağın inşaası hala devam ediyordu.

MS. 57'de St. Paul Hıristiyanlığı yaymak için Efes'e geldi. O kadar başarılı oldu ki bundan, şehrin demircisi ve tapınaktaki heykellerin sahiplerinden birisi olan Demetrius büyük bir korkuya kapıldı. Çünkü Demetrius tapınaktaki heykellerin bir kısmının sahibiydi ve her yıl tapınağa hacca gelenlerden iyi bir geliri vardı ve insanların dinini değiştirmesi demek onun geçimini kaybetmesi anlamına geliyordu. Birlikte ticaret yaptığı diğer kişileri de yanına alan Demetrius heyecan verici ve *"Yaşasın Efesliler'in Artemisi"* diye biten bir söylev yaptı ve halkı galeyana getirdi. Hemen sonra St. Paul'un yardımcılarından ikisini tutukladılar. Bunu bir isyan takip etti. Sonuçta St. Paul, tutuklanan yardımcılarıyla şehri terk etti ve Makedonya'ya geri döndü.

262'de Gotların bir akını sırasında büyük Artemis tapınağı yakılıp yıkıldı. Bir yüzyıl sonra Roma İmparatoru Constantine şehri yeniden inşa ettirdi. Fakat Hıristiyan olduğu için tapınağı restore ettirmedi. Constantin'in çabalarına rağmen Efes eski günlerine dönemedi. Çünkü gemilerin demirlediği liman yokolmuştu. Nehrin taşıdığı alüvyonlar tarafından deniz şehirden uzaklaşmıştı. Zamanla şehir sakinleri kenti terk ettiler. Mabedin kalıntıları başka yapıların ve heykellerin yapılmasında kullanıldı.

British Museum'dan John Turtle Wood 1863'de tapınağı araştırmaya başladı. 1869'da 6 metre derinlikte, çamurların içinde tapınağın temellerini buldu. Bulduğu heykelleri ve bazı kalıntıları British Museum'a götürdü.

1904'te yine aynı müzeden D.G. Hograth'ın liderliğindeki bir ekip kazılara devam ettiler ve sitede birbirinin üzerine inşa edilen 5 tapınak olduğunu keşfettiler. Bugün gelen ziyaretçilere tapınağın yerini belli etmek için, bataklık halinde olan bölgeye sadece bir tek sütun dikilmiştir.

Zeus Heykeli: Eski zamanlarda Yunanlıların en büyük festivali, *"Tanrıların Kralı Zeus"* onuruna düzenlenen Olimpiyat Oyunlarıydı. Bugünkü Olimpiyat oyunlarına benzeyen bu müsabakalarda Anadolu, Suriye, Mısır, Yunanistan ve Sicilya'dan atletler yarışırlardı. Olimpiyatlar ilk kez MÖ. 776'da başladı. Oyunlar 4 yılda bir düzenleniyordu ve Yunan şehir devletlerinin bütünlüğünü sağlamaya yardımcı oluyordu. Yunanlılar, Yunanistan'ın batı kıyısında Peloponnesus denen bölgedeki Olympos'ta Zeus adına bir tapınak yaptırmışlardı. Kutsal oyunlar süresince, şehir devletleri arasındaki savaşlar kesiliyor ve oyunlar için Olympos'a (Olympia) gidecekler için güvenli bir geçiş imkânı sağlanıyordu. Oyunların yapıldığı yerde bir stadyum ve kutsal bir koruluk vardı. Yunanlılar ilk zamanlarda basit bir yapısı olan tapınağın yerine, zaman içinde oyunların öneminin artmasıyla, yeni ve tanrıların kralının adına yaraşır bir tapınak yapmak istediler. Bunun için Elis'li Libon yeni bir tapınak yapmaya başladı ve MÖ. 456'da Zeus tapınağı bitirildi.

Tapınak dikdörtgen bir platform üzerine inşa edilmişti. Binanın yanlarında yer alan 13 adet büyük sütun, tavanı destekliyordu. Her köşede 6 adet sütun vardı. Üçgen şeklindeki tavan heykellerle doldurulmuştu. Kolonların üzerindeki pedimentler, Heracles'in heykelleriyle süslüydü. Tapınağın içerisinde tanrıların kralı Zeus'un görkemli bir heykeli yer alıyordu.

Heykeli, Atina'daki Parthenon tapınağı için Athena heykelini yapan Phidias yapmıştır. Heykel tapınağın batı ucuna yerleştirilmişti. 7 metre genişlikte ve yaklaşık 12 metre yüksekliğindeydi. Zeus, özenle hazırlanmış tahtında oturur şekildeydi. Başı neredeyse tavana değiyordu. Sağ elinde zafer tanrıçası Nike'ı tutuyordu. Sol elindeyse üzerinde çeşitli metallerden kakmalar olan ve üzerinde kartal olan bir hükümdar asası vardı. Altın, abanoz, fildişinden yapılmış olan ve değerli taşlardan kakmaların bulunduğu Zeus'un oturduğu taht, heykelin kendisinden daha etkileyiciydi. Üzerinde, Yunan tanrılarının ve sfenks gibi mistik hayvanların oyma figürleri yer alıyordu.

Heykelin derisi fildişinden, sakalı, saçları ve elbisesi altındandı. Tasarım, bir ahşap çerçeveye altın ve fildişi levhaların tutturulmasıyla yapılmıştı. Olympos'un havası çok fazla nemliydi. Bu yüzden fildişi levhaların çatlamaması için tapınağın altındaki özel

bir havuzda bulundurulan bir yağ ile sürekli yağlanıyordu.

Roma imparatoru Theodosius I, MS.255 yılında, bir dinsiz adeti olduğu gerekçesiyle olimpiyatları durdurdu. Daha sonra zengin Yunanlılar, heykeli Bizans'a taşıdılar. Heykel, MS.462 yılında çıkan bir yangında yok oldu.

Olympos'ta 1829'da Fransızlar tarafından burada bulunan bazı heykel parçaları Paris'te Louvre müzesinde sergilenmektedir.

Bugün, bölgedeki stadyum restore edilmiştir. Zeus tapınağıyla ilgili birkaç sütun haricinde hiçbir şey kalmamıştır. Heykel ise tamamen yok olmuştur. Ancak, o döneme ait bulunan paralar üzerindeki resimlerden, mabedin şekli hakkında ipuçları elde edilebilmiştir.

Mausoleus: Bu mezar, Kraliçe Artemis tarafından kocası Mausoleus (Mozoles) için yaptırılmıştır. Karia Kralı Mausoleus, o zamanki adı Halikarnas olan Bodrum (O zamanlar bu bölge Karia olarak anılıyordu) bölgesinde, MÖ. 377-353 yılları arasında hüküm sürmüştür.

Pythea adlı bir mimarın eseri olan bu mezar bugün ayakta değildir. Ancak, tarihçi Plinius'un anlattıklarına göre yapılan bir resmi vardır. Karia krallığından kalma bazı sikkelerin üzerinde de bu anıtın kabartmalarına rastlanmıştır.

Mezarın kaidesi 25 x 30 metre idi ve İyon stilinde sütunlarla süslenmişti. Tepesinde 4 atlı bir zafer arabası bulunuyordu. Basamaklı bir piramit görünümündeydi.

Anıtın tepesindeki savaş arabasında, Kral Mousoleus ve karısının yanyana oturmuş heykelleri vardı. Dörtnala sürdükleri atların çektiği o arabayla unutulmazlığa doğru yol alıyor gibiydiler.

Anıtın, araba heykeliyle birlikte yüksekliği 45 metreyi geçiyordu. Duvarları kabartmalarla süslüydü. Sütunlar arasında birçok güzel heykel vardı.

150 yıl kadar önce Mozoleyi meydana çıkaran İngiliz arkeologları heykel ve kabartmaları alıp gitmişlerdir. Bu yüzden anıtın yeri bile zor belli olmaktadır. Şimdi bunlar British Museum'da sergilenmektedir.

Bugün Batıda sanat değeri olan ve anıt niteliğinde bulunan mezarlara Karia kralı Mousoleus'un adı verilmektedir. Bu anıt bir depremde yıkılmıştır. Yıkılan sütun ve taşların bir kısmını, Rodos şövalyeleri başka bir yapıda kullandılar.

Rodos Heykeli: Rodos'un ilk sakinleri olan Dor'lar, Argos'tan gelen denizci bir kavimdi ve güneş ilahı olan Helios'a taparlardı. Dor'lar Rodos'ta en parlak devrini MÖ. 3. yy. da yaşayan bir medeniyet kurdular. Mısır ve Fenike'nin ürünlerini alıp satarak zengin oldular. Adayı kültür-sanat merkezi, güzel konuşma ve felsefe okulu haline getirdiler.

Dor'lar, Makedonya Kralı Demetrios'la yaptıkları bir savaşı kazandıktan sonra, zafer anıtı olarak ve ilahları Helios'a şükran borçlarını ödemek için, Rodos limanının girişine büyük bir Helios heykeli yaptılar. MÖ.281-280 yılında yapılan 32 metre yüksekliğindeki bu tunç heykel, elinde bir meşale tutuyordu. Bu haliyle Newyork limanındaki Hürriyet Heykeli'ni andırıyordu.

Rodoslular bu heykelin kendilerini ve adayı koruduğuna inanırlardı. Bu nedenle her yıl "Helicia" denilen şölenler düzenler, bu heykelin dibinde dört atlı bir arabayı denize atarlardı. İnanışlarına göre, Helios böyle bir arabayla dünyayı dolaşarak insanları gözetlerdi.

Rodos heykeli ancak 50 yıl ayakta kalabilmiş ve MÖ. 223 yılında bir depremde yıkılmıştır. Rodos Kolossosu da denilen bu anıtın heykeltıraşı Lindos'lu Khares'ti. Lindos, Rodos adasının üç büyük kasabasından biridir.

Düşünce: Bir varlık olarak insanın akıl faaliyetlerinin sonucudur ve insanı diğer varlıklardan ayıran temel faaliyetidir. Düşünce insanın bir iş, bir oluş yâda olan bir olayın sonuçlarını aklının süzgecinden geçirerek vardığı beyinsel çalışmadır. Düşünce insanın kendi faaliyetleriyle olduğu kadar toplumsal ilişkilerle de direkt bağlantılıdır. Yani emek ve toplumsallaşma insanın düşünebilmesinin olmazsa olmaz temel koşullarıdır. İnsanı hayvanlardan ayıran temel yan da burada düğümlenir. Bundan hareketledir ki insana *"sosyal hayvan"*, *"sosyal yaratık"* veya *"toplumsal varlık"* denilmiştir.

"Düşünce, insanı insan yapan yetisidir. Toplumsallaşabilmesinin temel dinamiği insanın düşünebilme yeteneğine sahip olması ve bunu kullanabilmesidir. Bu özelliği insanı doğadaki diğer varlıklardan ayrıcalıklı kılmaz sadece doğanın insanda gerçekleşen diyalektiğinin yaşamsallaşması olarak açığa çıkar. Bu diyalektiği madde-ruh, madde-düşünce ayrımına indirgeyen anlayışların yanlışlığını görmek gerekir. Birini öne veya sona alan yaklaşımların insan-doğa ayrımına yol açtığı ve insanı parçaladığı yaşanan bir olgu olmuştur. Dolayısıyla düşünceyi maddenin bir ürünü olarak ele almamak gerekir. Bir bütünlük içinde biribirini bütünleyen olgular olarak ele almak gerekir. Bu anlamda düşünce, insan-doğa bütünselliğiyle oluşan toplumsallaşmanın ürünü olarak varolmuştur. Bu toplumsallaşmasını doğayla ilişki içinde emek harcayarak, üretim ve yaratım da bulunarak gerçekleştirmiştir. Doğanın bir parçası olarak iç dinamiklerinin devingenliğiyle beyinsel gelişimini sağlamıştır. Düşünce, insan beyninin ürünü olarak hiçbir zaman düşünceli

varlıktan başka bir şey değildir. İnsanın olan bir şeyin soyutlamasıdır. Ancak bu soyutlama pratik gerçeklikten, maddi yaşamdan kopuk değildir. Düşünce, insan zihninde oluşan olgulardır. Dolayısıyla hayaller, kuruntular da düşünce olarak tanımlanabilir. Düşünce, insanın doğayla olan ilişkisi ve eylemiyle, bu eylemin insan yaşamı üzerindeki etkileriyle oluşur. Etkileyen ve etkilenen bir olgu durumundadır. İçinde olduğu olgular insanın yaşam felsefesini belirlediği gibi, bu olguları değiştirebildiği oranda yaşam felsefesini de değiştirebilmektedir. 'Bir kulübede, bir saraydakinden başka türlü düşünülür.' Çiftçi, çiftçi gibi düşündüğü için çiftçi olmuş değil, çiftçi olduğu için çiftçi gibi düşünmüştür. Çiftçi gibi düşünerek de çiftçilik koşullarını etkiler ve değiştirir. Oysa bu koşulların değişmesi de onun düşüncesini değiştirir. Bu bir karşılıklı düşünce -eylem hareketidir. Düşünce, insanın toplumsal ve üretici eylemi sürecinde oluşur. İnsan toplumsallaşması dışında insan düşüncesi oluşamaz."

İnsan düşüncesinin şekillenmesi birden ve aniden ortaya çıkmamıştır. İnsan düşüncesi de uzun bir tarihsel evrim sonrasında ortaya çıkmıştır. Gırtlaktan çıkan ilk sözcükler, ilk alet kullanması, doğada gördüğü şeylere anlam verme, tanımlaması düşüncenin ilk nüveleri olmuştur. Dilin gelişmesi, seslerin çoğalması, gırtlak yapısının gelişmesi, doğada gördüğü şeylerin artması ve yorumlama kapasitesinin artması ve en önemlisi de toplumsallaşma ve işbölümünün olması, insanın düşünce kalıplarının oluşmasında önemli birer aşama olmuşlardır.

İnsan düşüncesi değişik kalıplar altında şekillenmiştir. Doğa bağımlı insanın düşünce kalıpları doğayla ilişkileri temelinde olmuştur. Mitolojik, dinsel, felsefi ve bilimsel düşünme kalıpları, insan düşüncesinin gelişim evreleri olarak değerlendirilebilir. Modern insanın aklı öne çıkaran düşünsel yapısı, düşünce kalıplarındaki en "gelişmiş" düzeyi ifade etmektedir.

E e

Ea: Sümercede gökyüzü anlamına gelir. Ve Sümer mitolojisinde yaratılışta ilk hareketi sağlayan gök tanrısının adıdır. Diğer tanrılardan farklıdır, tanrıların tanrısı konumundadır. Tanrı Uraş'ın torunu sayılmışsa da sonradan onunla bütünleşmiştir. Ayrıca evrenin yaratıcıları olan Anşar ve Kişar'ın oğludur. Sümer panteonunda toprak tanrısı Enlil, okyanus tanrısı Enki'yle birlikte tanrılar üçlüsünü oluşturan büyük tanrılardan birisidir. Anum adıyla da bilinir. İştar'ın kocasıdır. Yunan mitolojisindeki Zeus'la eş değerdedir. Tanrılar tanrısı olarak da kabul edilir.

Bkz: Enlil, Enki

Ebedilik: Maddenin var edilip yok edilemezliği ile dünyanın maddi birliğinin bir sonucu olarak dünyanın sonsuzca var olmasıdır. Ebedilik sadece bir bütün olarak tüm maddede içerilidir. Dünyada her somut oluşum zamanla geçicidir. Ebedilik aynı bir durumdaki maddenin sonsuz bir türdeşlik içinde var oluşuna indirgenemeyeceği gibi, tarihsel döngülerin sonu gelmezce ardı ardalığına da indirgenemez. Maddenin sürekli nitel dönüşümlere uğramasını ve yeni durumlar almasını şart koşar.

Edebiyat: Olay, düşünce, duygu ve imajların dil aracılığı ile biçimlendirilmesi sanatı, yazın, literatür. Destan, şiir, roman, hikâye, öykü vb. konuları eğretileme ve ağdalı bir dille yazılan yazım türü.

Edebiyat en eski yazım türüdür. Uygarlığa geçiş olarak kabul edilen yazının icadıyla birlikte her

ne kadar edebi yapıtlar yazı diliyle yazılmaya başlanmışsa da, edebiyat köken ve tarih olarak çok daha gerilere gider. Günümüzde çok az toplum ve topluluk dışında fazla rastlanamazsa da, sözlü edebiyat, edebi yaratımlar açısında insanlık tarihinin çok uzun bir döneminde etkili olmuştur. Yazının icadıyla birlikte kayda geçen ve ölümsüzleşerek günümüze kadar gelen tüm zamanların en büyük eserleri sözlü edebiyat döneminin eserleridir. Gılgamış Destanı, Enuma Eliş, İlyada, Teogenia vb. sözlü edebiyat döneminin büyük eserlerine örnek olarak gösterilebilirler. Bu büyük destanlar ozanların diliyle varlık bulmuş, insanlığın sonraki kuşaklarının ruhsal ve zihinsel yapısını etkilemiş, şekillendirmiştir. Homeros'un gezgin bir ozan olduğu ve büyük eseri İlyada'yı gezilerinde anlattığı, kuşaklar boyu anlatılarak korunduğu ve yazıya geçirilerek de bugünlere kadar geldiği bilinmektedir. Yukarıda adını andığımız insanlığın kültür mirasının büyük eserlerinin yanı sıra, adını anmadığımız sözlü edebiyatın yüzlerce nadide eserinden bahsetmek mümkündür. Bir Kürt halk destanı olan Memé Alan da bu nadide eserlerden biri olup sözlü anlatımlarla günümüze kadar gelmiştir. Kürt halkı halen de sözlü edebiyatı etkin kullanan halkların başında gelmektedir. Yazıyla geç tanışan ve sömürge statüsünde tutulan hemen hemen tüm toplumların edebiyatları uzun yıllar boyunca sözlü edebiyatla sınırlı kalmıştır.

Edebiyat özünde bir yaratım olayıdır. Edebiyatçının yaratım gücü ve etkinliği yarattığı edebi eserin niteliğini belirler. Edebiyat ve edebiyatçı bu anlamda bir yerde bütünleşirler. Ne İlyada'yı Homeros'tan; Savaş ve Barış'ı Tolstoy'dan, ne de Romeo ve Jüliyet'i Shakespare'den ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu büyük eserler, büyük edebiyatçıların akıllarının ve yaratımlarının eserleri olarak vücut bulmuşlardır.

Edebiyat; hayata, topluma ve geleceğe bakış, mevcudu kabul etmeden, ama aklın süzgecinden geçirerek yeniden yaratma olayıdır. Edebiyatın kahramanları, toplumların kendilerini yeniden biçimlendirmede örnek modeller olarak hep göz önünde bulundurulmuşlardır. Edebiyatın konusu olan kahramanın anlatılan yaşam ve duruşu, insanları ve toplumları muazzam etkilemiştir. Kaçınılan ve uzak durulan tipler kadar, örnek alınıp benzeşmek istenilen tipler topluma model olmuşlardır. Edebiyatın konusu olan kahramanlar insanlara hayali gibi gelebilir, ki yaratım açısından kahraman edebiyatçının aklının eseridir. Buna rağmen edebi yaratımın ürünü her kahraman, yaşayan insandan daha fazla "kanlı-canlı"dır ve yine yaşayan insandan daha fazla toplumu yönlendirmektedir. Buna örnekler gösterilebilir. Stendhal'in büyük eseri

Kırmızı ve Siyah'ın kahramanı Julien Sorel kötü bir karakter olarak eserde yer alır. Eserin yayınlanması sonrasında okuyucular bu kötü tipi yarattığından dolayı Stendhal'e ağır eleştiriler yöneltmişlerdir. Gothe'nin eseri Genç Wertner'in Acıları'nda, eserin kahramanının intihar etmesinden hareketle onlarca okuyucu intihar etmiştir. Viktor Hügu'nun Sefiller eserindeki Jean Vall Jean tiplemesi insanlar tarafından benimsenirken, Polis Javert tepki çekmektedir. Bu karakterlere yüklenen rol insanların yaklaşımlarının, bakışlarının şekillenmesinde rol oynamıştır. Servantes'in Don Qouite'sini nerdeyse bilmeyen yoktur. Ya da Uyandırılmış Toprağın yazarı Şolohov, roman kahramanı Davidov'u öldürdüğünden dolayı insanlar tarafından eleştirilmiştir. Çünkü insanlar Davidov'u yaptıkları ve kişiliğiyle örnek alınması gereken bir tip olarak görmüş, kabul etmişlerdir. Bu türden karakter örneklerini çoğaltmak mümkündür. Ama önemli olan karakterlerin bu çekici ya da itici özellikleri değildir, yazarın kahramanın şahsında vermek istediği mesajdır. Ki zaten kahramanın çekiciliği de, iticiliği de yazarın vermek istediği mesajın bu özelliğiyle ilgilidir. Jean Vall Jean'ın çekici, Javert'in itici bir karakter olarak benimsenmesi de bununla bağlantılıdır.

Edebiyatın gelişim tarihi yukarıda da değindiğimiz gibi uzun bir geçmişe dayanır. Hatta denilebilir ki, insanın güzel söz söyleme anlamında söylediği ilk sözcükler, yapılan ilk edebiyattır. Mitolojinin muazzam dili günümüzde bile edebiyata örnek olarak gösterilebilir. Yine dinsel içerikli yazımlar, ilahiler edebiyatın örnek yazımlarından sayılabilirler. Kur'an'ın dilinin şiirselliği ve anlamayanların bile dinlerlerken kendilerinden geçmeleri, değme edebiyata taş çıkartır cinstendir. Diğer Kutsal Kitaplardaki dil de benzer niteliktedir. Davut'un Mezmurları, Süleyman'ın Meselleri de benzer özelliktedirler.

Sözlü edebiyattan yazılı edebiyata geçiş edebiyat tarihi açısından çok önemli bir gelişmedir. Var olanın sonraki kuşaklara aktarılması ve geniş kitlelere ulaşması yazılı edebiyatla hamle yapmıştır. Şiir ve hikayenin yanı sıra roman ve tiplemelerinin gelişmesi edebiyatı toplum yaşamının vazgeçilmezi haline getirmiştir. Edebiyatta akımların gelişmesi konu ve içerikleri olduğu kadar tiplemelerde de farklılıkların gelişmesini sağlamıştır. Sanatın hemen her alanında etkin birer akım olan Romantizm, Naturalizm, Ekspresyonizm, Sürrealizm vb. önemli akımlar edebiyatta da yer almışlardır. Gerçekçilik(realizm), Toplumsal Gerçekçilik vb. akımlar daha önemli akımlar olarak değerlendirilebilir. Hemen her edebiyat akımının konusu toplumsal olay ve olgular olmasına rağmen,

Gerçekçilik ve Toplumsal Gerçekçilik akımları daha fazla toplumsal olgular üzerinde durur, toplumun kökenine iner, çelişkilere net eleştiriler yöneltir.

Kaynağını toplumdan almayan edebiyat yok gibidir. Var olan kişilik ve toplumsal ilişkilerin çözümlemeden geçirilmesi temelinde olması gerekene işaret edilir. Kaynağını toplumdan alsa da onun boyunduruğu altına girmez. Yazar var olanı kendi aklının süzgecinden ve beğeni ölçülerinden geçirerek yeniden var eder. Ortaya çıkan artık eskisi değildir, yeni bir şeydir. Var olan yazarın kurgusuyla yeniden yaratılmıştır.

Efsane: Ağızdan ağza anlatılarak sürüp gelmiş olan olağanüstü nitelikli öykülere denir. Farsça bir sözcük olan efsane, gerçekte masal anlamını dile getirir. Batı dillerindeki karşılığı ise mit sözcüğüdür. Yunanca, söz ve öykü (hikâye) anlamlarını dile getiren mythos sözcüğünden türetilmiştir. Efsane deyimi gerçek bir olayın olağanüstü bir anlatılışı için tümüyle hayal ürünü olan öyküler içinde kullanılır. Mitoloji, bütün efsaneleri birbirleriyle bağıntılı olarak sistemleştirir. Efsane her halükarda geçmişle ilişkili değildir. Örneğin geçmişle ilgilenmeyen ve günümüzde yaşayan Avustralya yerlilerinin birçok günlük doğa olaylarını açımlamak için yarattıkları efsaneleri vardır. Bu konuda Levy-Bruhi şöyle der: *"ilkeller her şeyin gizemsel bir âlemden çıktığını söyledikleri zaman bu, gizemsel âlemin deneyüstü ve tarih öncesi bir eskilikte olduğu anlamına değil, özellikle gizemsel âlemin içinde yaşanılan çağın tasarımı olduğu anlamına gelir. Gizemsel bir tasarım, evrenin yaradılışı sırasında geçmiş olabilir, ama bu tasarımlayanla tasarım konusunun kahramanları hayattadır"*.

Efsaneler, inanç alanının temel ürünleridir. Çeşitli açılardan incelenmiş ve sınıflandırılmışlardır: Buna göre Evrenin yaradılışını konu alan efsanelere Kozmogoni, tanrıların oluşumunu anlatan efsanelere Teogoni, insanların yaratılışını ve durumunu anlatan efsanelere Antropogoni ve bütün bunların ilerde ne olacağını konu alan efsanelere de Eskatoloji denir.

Dinlerin anlatımında dikkat edilirse topluluğun dikkatini çekmek için yaradılışlar çok şahane ve olağanüstü anlatılır. Uygulama şekilleri farklı olsa da, tüm dinlerde yaratılışı anlatmak için kullanılan argümanlar ve temalar aynıdır. Aynı olmasının temel nedeni efsanelerin kaynağının Sümerler olmasıdır ve dinlerin de bunu kendi çıkarlarına uyarlamalarıdır. Kurban, dua, yasalara saygı, erdem, bayram ve kendinden geçiş hali gibi efsanevi yaklaşımlar ilkel totemizmden gelişmiş dinlere kadar bütün dinlerin ortak temalarıdır.

Sümer ve Mısır rahiplerinin kendi dönemlerinde geleceği oluşturma uğruna yarattığı efsanelerin etkilerini **Önder APO** şöyle değerlendirmektedir: ***"Sümer ve Mısır rahiplerinin tüm tarihi kaplayan ve halen etkisini sürdüren en temel ideolojik buluşları bu tarihsel evrede devreye girmektedir. Yarattıkları yeni kavramlarla kurguladıkları mitolojik düşünme tarzı sistem için en temel meşruiyet -kabul etmedayanağı olur. Bu mitolojilerin -mitoloji, Yunanca söylence, efsane anlamındadır- en temel özelliği, doğal olayların üstüne çıkardıkları yeni tanrılar dünyasıdır. En, Enlil, Ra ilk tanrılar olarak yeni yükselen efendiler -Rablar- dünyasını mükemmel biçimde yüceltip gizlerler. Doğal toplumdan kalma ana-tanrıça ideolojisi giderek sömürülerek, içeriğinden boşaltılıp asimile edilerek erkek-tanrılar düzeninin hizmetine koşturulacaktır. Tıpkı kadının erkeğin hizmetine -genel ve özel fahişeliğe başlangıç- koşturulması gibi. Doğal tüm toplumun eşit-özgür üyeleri yeni kul sınıfına dönüşecektir. Bir Sümer efsanesi insanların tanrıların 'dışkısından' yaratıldığını söyler. Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı yine ilkin Sümer efsanesinde geçer. Sümer mitolojisi gerçekten olağanüstü bir başarı olup kendisinden sonra gelen tüm mitolojileri etkileyerek, tek tanrılı dinlerin, edebiyatın ve hukukun da ilk kaynağını teşkil etmiştir."***

İlk toplumsallaşma ana-kadın etrafında şekillenip zihniyet kazanmıştır. Bu zihniyet karşısında giderek güçlenen erkek egemenlikli zihniyet arasındaki çatışmalar zaman içersinde erkeğin lehine gelişmiştir. İlk sınıflı topluma geçiş ve egemenlikli zihniyetin iktidar üzerinde tanrılaşmasını (hile, kurnazlık, entrika, komplo ve yalan) meşrulaştırma uğruna yarattığı efsanede kadın hiçleştirilerek yaşamın basit bir öğesine dönüştürülmüştür. Bu da bir kahramanlık olarak efsanede yer almış ve mükâfatlandırılarak övünç kaynağına dönüştürülmüştür. Sınıflı toplum efsanelerinin büyük çoğunluğu doğal topluma aykırı ve kadın aleyhine erkeği yüceltme temelinde gelişmişlerdir.

Efsaneler, insanın yaşamdan beklentilerinin abartılı bir şekilde anlatılmasından başka bir şey değildirler. Bunlar insanın hayalleri, ütopyalarıdır. Bu yüzden doğal toplumda üretilen efsanelerin yaşamla bağı daha güçlü ve somuttur. İnsan bu efsanelerden güç alır. Klanın toteminde biriken bu efsaneler güçlenmenin temel kaynaklarıdırlar. Ancak sınıflı toplumla birlikte yaşanan karşı devrim etkisini burada da gösterir. Efsaneler yaşamdan kopartılır, doğaüstü bir içeriğe kavuşturulur ve giderek insana hükmeder bir duruma getirilir. Sümer rahiplerinin kendi adlarına yaptıkları en

büyük yaratım da, efsanelerle yoğrulmuş olan mitolojileridir.

Ego: Benlik veya ben anlamlarına gelir. Freud'un psikanaliz teorisinde id'in, (acil tatmin arayan dürtülerin kaynağı) ve süper egonun (ana-babaya ait otorite ile toplumsal otoritenin içselleştirilmesi) çatışmalarında arayı bulan içsel mekanizma olarak tanımlanır. Ancak genel kullanımda bir başka biçim olarak egoistlik, egoizm biçiminde de söylenir. Egoizm; bencillik, bencil olma durumu, "ben" olgusunun fazlasıyla öne çıkarılması demek oluyor. Kapitalist toplumda bencillik aşırı öne çıkarılarak yüceltilmiştir.

Bkz:Egoizm

Egoizm: Bireyci, bencil, yaratıcılıktan ve paylaşımdan uzak, nefsini ve menfaatini ön planda tutan, çıkarlarını esas alan, duyguda ve düşüncede sadece kendisini düşünen, istek ve arzularını tatmin etmenin peşinde koşan tutum ve davranışların tümüne egoizm, bunu sergileyen kişilik tipine de egoist denir.

Egoizm, gerek toplumsallaşmanın gelişimi ve gerekse de kollektif yaşamın önünde ciddi engel oluşturan bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Yanılgılı, yetersiz bir duygu ve bilinç şekli olarak egoizm, iktidarcı toplumun, toplum- birey diyalektiğinde toplumsallık aleyhine geliştirilen bireyciliğin kökleşmiş, kemikleşmiş ve bu anlamıyla hastalıklı bir bilinç ve ruh hali olarak ele alınıp tanımlanabilir.

İnsanlığın uygarlık sistemi gerçeğinde yaşadığı kaosun en temel nedenlerinden biri de belirtilen bu hastalıklı ruh ve bilinç halinin kaynağı durumundaki toplum-birey diyalektiğinde yaşanan toplumsallık dışı durumdur. Egoizm, toplumsallık gerçeğinden, onun bilincinden kopartılmış bir ruhsallık ve bilinci ifade eder. Toplumun iç örgüsünü oluşturan ahlak ve vicdan, aşırılaşmış bireycilik olarak egoizm için tanımsız değerlerdir. Egoizm bu anlamıyla insandaki anlam yitimidir. Bu anlam yitiminin somutlaşmış hali olarak yaşanan kaotik durum aynı zamanda yeni anlam arayışlarının da en çok artığı bir sürecin ifadesidir. **Önder APO** kaos'u, insanın var oluşsal özü olan toplumsallığın mevcut parçalı, atomize olan birey gerçeğini kabul etmeyerek, yeni biçim arayışlarının geliştiği süreç olarak tarif etmektedir. **Önder APO** biçimden, yani atomize olmuş birey gerçeğini ifade eden egoizmden kaynaklı sorunları: ***"Stres, hiddet, nefret, şiddet, aşırı güdüsellik, bireysel yalnızlık, toplumsal değersizlik, tamamen çıkara kilitlenmiş ilişki mantığı, vefadan yoksunluk, hümanizme ilgi duymama, aşırı bencillik, yaşamın giderek kutsal anlamını yitirmesi, krizin hakim psikolojisini ve sosyal atmosferini oluşturur."*** biçiminde değerlendirmekte

ve ***"kaotik hastalıklar"*** olarak ifade etmektedir. Tüm bunlarla birlikte egoizm, toplumsallığa dayatılmış bir parçalama bilinci ve ruhu olarak ahlaksızlık anlamına da gelir ki bu da; ***"Kaosla etik ve ahlaktan yoksun bir karşılaşma, birey ve toplumun yutulmasıyla sonuçlanabilir."***

Eğreti: Belirli bir süre sonra kaldırılacak olan, geçici, iğreti, muvakkat. Farklı bir yaklaşıma göre ise, iyi yerleşmemiş, yerini bulmamış, belli belirsiz, uyumsuz, yakışmamış ya da üstünkörü anlamında kullanılabilir.

Ehli-beyt: Hz. İbrahim ve Hz. Muhammet'in ev halkından olanlar için kullanılan bir deyimdir. Beyt sözcüğü Arapça ev demektir. Bu deyim Kur'an'ın Hud süresinin 73. Ayetinde İbrahim peygamberin ev halkı için, Ahzam suresinin 33. ayetinde de Hz. Muhammed'in ev halkı için kullanılmıştır. Muhammet'in kızı Fatma, Fatma'nın kocası ve Hz. Muhammed'in amcası oğlu olan Ali ve bunlardan doğan çocukları için ehli-beyt deyimi kullanılır. Gerçekte bu deyim Kur'an'da peygamberin tüm eşleri ve çocuklarını kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Şiiler Hz. Muhammed'in torunu olan Hüseyin'in soyundan geldiklerine inanılan 9 imamı da ehli beytten sayarlar.

Bkz. Alevilik

Eklektisizm (Seçmecilik): Seçmecilik olarak da bilinir. Eklektisizm, farklı düşünce sistemlerinden seçilen öğretilerin ayrı bir sistem içinde birleştirilmesidir. Öğretilerini aldığı düşünce sistemlerinin bütününü benimsemez. Söz konusu öğretilerini seçtiği düşünce sistemlerinin kendi aralarındaki farklı çözümleme amaçlarını da gütmez. Dolayısıyla, düşünce sistemlerini birleştirme ya da uzlaştırma yöntemi olan senkretizmden farklıdır.

Eklektisizm kendi başına bir öğreti değildir. Her düşünce sisteminden bir parçayı alıp birbiri ile kaynaştırmayı öngördüğünden tutarsız bir düşünce biçimidir. Çünkü düşünce sistemleri birbirinden ayrıştırılamaz bir bütündürler. En azından temel ilkeler bağlamında bu böyledir. Eklektik düşünce ise böyle bir ilkeler bütününe dayanmaz.

Eko İnsan: Kapitalist çağın yarattığı başlıca insan tipini tanımlamak üzere kullanılan bu deyim ile tanımlanan, kapitalist sistemin büsbütün olarak ekonomiye güdümlü kıldığı, koşullandırdığı, ona bağımlı hale getirdiği insan tipi anlatılmaktadır. Bir meta üretimi ve kâr sistemi olarak kapitalizm, bu kuruluş felsefesine uygun insan tipini de yaratır. Ekoinsan deyimi, sistemin bu anlamda yarattığı, şekillendirdiği tipik insanı dile getiren bir tanımlamadır. Kapitalizmin tüm toplumsal

sistemler içinde insan adına en tehlikeli bir sistem olması, eseri olan bu insan tipi nedeniyledir. İnsan, tarihsellik içinde toplumsal bir varlık olmanın koşuluna bağlı olarak bir takım insani öznitelikler ve değerler kazanır. İnsan, hiçbir zaman biyolojik farklılığından ötürü insan olmamıştır; toplumsal bir varlık olmanın koşuluna uygun olarak insandır. Toplumsallık ötesinde insan, insan olarak tanımlanamaz. Toplumsallık, maddi bir olgu olmaktan daha fazla bilinç, ahlak, moral yanı ağır basan bir var olma şeklidir. Bu var oluş tarzında insan, toplumun ideolojik üstyapı kurumları dediğimiz, özellikle bilim-sanat ve ahlak ile kendisine dair olmanın gerçek niteliklerini kazanır. İşte kapitalizm, insanı insan yapan tüm bu değerleri yalınkat bir ekonomizmin kurbanı yapar ya da ona hizmet eden bir araç haline dönüştürür. Çünkü bir sistem olarak kapitalizmin var oluş mantığı tek bir değer yasasına dayanır; o da kâr yasasıdır. Bu yasa, sistemin ruhu ve tanrısıdır. Kapitalizmde her şey bu yasaya göre işler, onun etrafında döner, ona göre düzenlenir, şekillenir, öz ve biçim kazanır. Ulus, devlet, milliyetçilik, yurttaşlık, hukuk, siyaset, bilim-sanat vb. daha da sayılabilecek bütün öğeler sadece bu yasanın birer kabuğu niteliğinde bir iş görürler. Dolayısı ile tek değer ilkesi kâr olan bu sistem için insanın da tek bir değeri ve tanımı vardır: O, her şeyden önce bir üretim ve daha fazla da bir tüketim aracıdır. O, her bakımdan da bir *"homo-economicus"* tur.

Sosyal bilimlerin biricik ve temel öncülü birey-toplum ilişkisi konusundadır. Doğrudan insana ilişkin bilimlerin ifadesi olarak sosyal bilimin bu temel öncülü konusundaki tartışmaları düşünce tarihinin ilk tartışmalarına, giderek felsefenin ilk ve temel sorunlarına indirgeyerek ele almak mümkün.

İnsan ve insan yaşamı bağlamında bir bilim olarak sosyal bilimleri ele aldığımızda, sosyal bilimin yukarıda belirttiğimiz bu ilk ve temel öncülü konusunda tartışmamızı, düşünce tarihi açısından oldukça genel olmasına rağmen Animist düşünceye, oradan ilk mitolojik yaratımlara ve giderek ama özellikle ilk tek tanrılı dinlere ve özel olarak felsefenin geliştiği yunan felsefesine kadar dayandırabiliriz. Nihayetinde insana ve insan yaşamına ilişkin bir bilim olarak sosyal bilimlerin, bilim çalışmasını yaparken dayanacağı, bu anlamıyla model alacağı bir insan gerçeği olacaktır. (Sistemli bir bilim olarak sosyal bilimin, bilginin öznesi olarak insanın bilginin nesnesi durumuna gelmesiyle başladığını da ekleyerek devam edelim.) Bu, aynı zamanda günümüzde sosyal bilimin yaşadığı ve neredeyse bir çıkmaz durumunu alan birçok sorununun da kaynağı durumunda ki episte-

molojik sorunlarının özünü oluşturmaktadır. "Nasıl bir insan?" sorusu her şeyden önce sosyal bilimin cevap vermesi gereken temel soru olmaktadır. Bu konuda olanaklı insan modelleri üzerinde durulabilinir mi, bu da sosyal bilim açısında ayrı bir tartışma konusu oluşturmakta ve özellikle "total tanımlara" karşı olma adına saltık göreceliliğe dayanan felsefi arka planıyla post modernizm tam anlamıyla sosyal bilimde olanaklı insan modelleri açısından köklü bir temsil krizinin de sebebi olmaktadır. Yarattığı temsil krizi ile sorunu özellikle karmaşıklaştıran ve geçiş çağlarının temel karakteristik özelliğine uygun olarak sorunu kafa karıştırıcı (obskürantalist) tarzda ele alan post modern teorinin, özünde modernizmin değirmenine su taşıdığını belirtmek gerekir. Nihayetinde birey- toplum ilişkisinde "total tanımlara" karşı çıkma ve saltık göreceliliğin penceresinden soruna yaklaşma adına geliştirilen teorilere ilişkin söylenebilecek ilk, temel ve özlü şey, toplumsallığında kopartılmış ve aritmetik bir niceliğe indirgenmiş insan gerçeğidir ki; bu da modern sosyal bilimin dayandığı insan tanımına yani post modernlerin teorik olarak karşı oldukları "tanımlama", "tanım" (sadece ve kavramın anlattığı ile tanım) kapsamında soruna yaklaşmak ve tanımı üstü örtük olarak modern sosyal bilimin insan tanımına indirgemek demektir.

Modern sosyal bilimin insan modeli, sosyal bilimdeki birey-toplum diyalektiği bağlamında gelişen iki temel karşıt görüşten birine dayanmakta ve bu, Adam Smith ve Manchester okulunun geliştirdiği klasik ekonomi-politikte ifadesini bulan toplumdan soyutlanmış ve bu soyutlama üzerinden tanımlanmış *"rasyonel insan"* ya da diğer ifadeyle *"homo ekonomicus"* yani *"eko-insan"* modelidir.

Bu konuda genel olarak kapitalizmi, özel olarak da onun yarattığı insan tipini tanımlamaya çalışan **Önder APO Bir Halkı Savunmak** adlı eserinde, bağlantılı bir bütünlük içinde daha da somut ve çarpıcı olan şu verileri sunmaktadır:

"Kapitalist toplum sistemine daha kapsamlı ve bütünlüklü bir teorik perspektiften bakıldığında, insan toplumu içine sızmış en istimrarcı öğeler toplamı olduğu görülür. İstismarcılık, her şeyi anında çıkarına dönüştürme fırsatçılığı olarak değerlendirilebilir. Fırsatçılığın sanat düzeyinde geliştirilmesidir. Hedefi öncelikle maddi değerlerdir. Ancak maddi gelişmeye hizmet ettiği oranda manevi değerler diyebileceğimiz fikir, inanç, sanat değerlerine yönelebilir. Toplumsal olgu adına ne varsa hepsinden bir kâr beklemek temel felsefesidir. Verili olan ister doğal komünal olsun, ister hiyerarşik-devlet değerleri olsun, istismar etmede ayrım tanımaz.

Toplumsal bünyeye girmiş aç kurt veya kanser virüsü benzetmesi bu niteliğiyle ilgilidir. Ağacın kurdu ağaçtandır benzetmesini de çağrıştırır. Benzetmelere dayanarak yine belirtmeliyiz ki, kurt tüm sürüye dalmadıkça, virüs bünyeyi sarmadıkça, kurtçuk ağacı devirecek kadar kemirmedikçe, kontrol altında tutularak ilgili olgular varlığını sürdürebilir. Hakim sistem haline gelmeyle birlikte aşırı biçimlere kaydığında -doğasında bu var-, kapitalizm en tehlikeli aşamada sayılır. Faşizm ve totalitarizm denen olgu budur. Bu durumda toplumda sürekli savaş durumu yaşanır. Sadece birinci ve ikinci dünya savaşları gibi küresel resmi askeri savaşlar değil, daha vahimi toplumun içinde tüm kurum ve ilişkilerinde savaş yaşanır. "İnsan insanın kurdudur" denen mantık tam işlemeye başlar. Savaş, eşler, çocuklar ve tüm doğal çevreye kadar yayılır. Atom bombası bu gerçekliğin sembolik ifadesidir. Toplumun tümünde içten içe yavaş yavaş ama sürekli bir atomlama yaşanır.

"Ulusal devlet ve küreselcilik sürecine baktığımızda durum daha somuttur. Ulusal olguyu aşırılaştırıp devleti tümüyle ele geçirdikten sonra, önce güç kazanmış olan birey adeta 'karıncalaşma' dönemine girer. Rönesans'la büyümüş insanlık -hümanizm- ve birey tersine bir sürece konu olur. Adeta saldırı hedefi haline gelirler. Bu gerçeklik bile tek başına kapitalizmle Rönesans değerleri arasındaki aykırılığı göstermeye yeterlidir. Kapitalist büyürken birey küçülür. Hümanizm içi boş bir kavrama veya küreselcilik adı altında büyük şirketlerin azgın fetih savaşları karşısında utanılacak bir kavrama dönüştürülür. Ulusal devlet dışındaki tüm diğer kurumlar eritilmesi, sömürgeleştirilmesi gereken olgular haline gelir. "Hiçbir değer ulus-devletten daha yüce olamaz" ilkesi bu hale getirilmekle, hiçbir çağ devletinin ulaşamayacağı bir kutsallık zırhına bürünür. Her şey milli devlet için! Aslında milli devlet kisvesi veya kurnazlığı altında her şey kapitalist içindir. Devlet, özellikle ulusal devlet, o kadar kestirmeden kâr, aşırı kâr getirme sihrine sahiptir ki, ulus-devlet ideolojisi olarak milliyetçilik, hiçbir mitolojik, felsefi ve dini kavrayış ve inancın erişemeyeceği boyutlarda bir inanç ve iman akımı haline getirilir. Tüm ilgili gözleri ve yürekleri adeta kör eder. Milli gerçekliğin abartılmış figürleri dışında hiçbir değer anlamlı gelmez. Kutsallık yalnız milli değerlerin abartılmış unsurlarında gizlidir. Buna karşılık yurttaş olarak birey adeta ortaçağ tarikatlarına üye yapılır gibi, 'devlet tarikatına' bağlanmaya çalışılır.

"Yurttaşlık gerçeği çok iyi çözümlemesi gereken bir kavram-

dır. Aslında ilk ve ortaçağlardaki birey-devlet bağı olan köle-serf ilişkisinin yerine ikame edilmiştir. Bir nevi burjuvaziye -devlete- kölelik ilişkisine dönüşümü ifade eder. Devlet yurttaşlığı, kölenin modern biçiminin düzene hazırlatılmasıdır. Bu, burjuva sınıfı için işe yarar hale getirilmiş bireydir. Asker, vergi başta olmak üzere birçok yükümlülüğe konu olur. Devlete ve egemen sınıfa ihtiyacı olan gücü doğururlar. Çocuk yapma burjuvazi için masrafsız bir iş haline dönüştürülmüştür. Lafta her ne kadar ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel haklarından bahsedilse de, özünde bu hakları kullanan ezici biçimde egemen sınıftır.

"Kapitalizmin bilim ve sanata el atışı daha vahim sonuçlar doğurur. Genelde bilim ve sanat devlet iktidarının bir aleti kılınmıştır. Kapitalizmle birlikte iktidar-bilme işi, bilim devriminin gücüyle görülmemiş boyutlara varmıştır. Bilim ve sanatın tekelleştirilmesi korkunç bir egemenlik ve sömürü gücüne yol açar. Bireyi istediği gibi şekillendirme, yararlanma imkânını verir. Sadece zihniyet yapısını, temel paradigmaları kendi özel dünyasına göre dönüştürmekle kalmaz, "At gözlü ve teneke yürekli yapar." Bu göz ve yürekle insanlar en sığ, menfaatçi, egoist, nemelazımcı, zalim, duygusuz, soyut, robotumsu varlıklar haline getirilir. Rönesans'ın cıvıl cıvıl, canlı kutsal dünya ve insanın bakış açısı, yerini böylesine gri, cansız, kutsallığını yitirmiş, derin heyecan ve merak uyandırmayan, gergin ve bezgin bir dünya ve toplumsal ortama bırakır. Toplumun emekçi-ücretli kesimleri adeta yumurtlayan tavuğa dönüştürülmüştür. Yaşamın tek anlamı olan yumurtlayacak bir yemle -ücretle- talim ettirilir. Eko-insan tipi karın doyurma üzerine her şeyini kurgular. Daha vahimi, sistemin tarihte en büyük işsiz bırakma yeteneğidir. Sürekli ucuz işçi için işsizler ordusunu büyütür ve hazır tutar. Burjuva-işçi ilişkisi öyle bir duruma getirilir ki, başlangıçtaki isyancı işçi kuzu gibi, efendisine ortaçağ serfinden daha bağımlı hale getirilir. İşçi, adına devrim düzenlenen bir sınıf olmaktan çıkar; büyük işsizlik ve daha düşük ücret tehlikesi karşısında patronuna bağlı kölelere özgü uydu bir kişiliğe dönüşür. Bu durumda işçi kendi başına bir değer değil, patronun, kurumunun bir ekidir. Onlar neyse o da odur."

Bütün bu bakımlardan kapitalizmin şekillendirdiği eko-insan, her türlü tüketime koşullandırılan insan tipidir. Tüketime bağımlı hale getirilen bu tip, yalnızca maddi değerleri tüketmez, bununla birlikte en temel insani nitelikleri de tüketir. Aslında sistem, tamı tamına insanı tüketen bir yaşam mekanizmasını kurar. Bu

konuda sistemin, en temel yaşam felsefesi olacak tarzda tüm toplum bireylerine sürekli olarak aşıladığı iki olgu ekonomizm ve rasyonalizmdir. Bu iki kavram, içerdikleri anlam bakımından bireyde tek bir hedefe yönelecek tarzda ortak bir çağrışım yaratırlar: "Daha fazla sermaye birikimi". En "akılcı yol" ile mümkün olan en genişlik ve yoğunlukla ve bir an kesintiye uğramayacak tarzda daha fazla sermaye birikimi. Şimdi bu, akıl bakımından akıl dışılığın kendisidir. Buna karşın burada rasyonalitenin anlamı ve işlevi, toplumsal ahlakı aşmanın bir tür aklı oluyor. Bu akıl, toplumsal ilişkilerin temeline maddi çıkar ilişkisini koyar. Bunun önünde engel olabilecek tüm toplumsal öğeleri ortadan kaldırır. Daha fazla sermaye birikimini elde etmek için hiçbir kural, hiçbir toplumsal değer ilkesini tanımaz. Her şeyden bir çıkar uman, toplumsal olan her olguyu maddi bir çıkar ilişkisine indirgeyerek tanımlayan bu akıl, insanın var oluş temeli olan toplumsallığı parçalamakla kalmaz, yöneldiği insan ve doğa kaynaklarını da son kertesine değin tüketmeyi esas aşır. Mümkün olan en yüksek yoğunlukta bir sermaye birikimi, mümkün olan en yüksek yoğunlukta bir değer tüketimi demektir. Bu nedenledir ki sistem, toplumu tüketim esaslarına göre şekillendirir. Tüketicilik, tüketici insan ve toplum gerçeği bizzat sistemin yarattığı bir olgudur. Kapitalizm kaçınılmaz olarak tüketici bir toplum ve kültür yaratır. Kitle iletişim araçları yoluyla toplum tüketiciliğe özendirilir. Burada olup-biten, insanın tam bir tüketim nesnesine dönüştürülmesi olayıdır. Bir tüketim nesnesine indirgenmiş olan insan için yaşamın tek bir anlamı kalacaktır: Tüketmek için yaşamak.

Görüldüğü üzere sistem insanı tek bir olguya indirgeyerek tanımlar. İnsan eşittir ekonomi ve tüketim. Sistemin bu insan tanımlaması, daha doğrusu bu tarz bir insan yaratması toplumsal insan dediğimiz tanımlamanın dışında bir olaydır. Toplumsal bağlardan ve moral değerlerden soyutlandırılarak eko-egoizme indirgenmiş bu insan gerçeği, bireysellik kapsamında tanımlanabilecek bir insan gerçeği değildir. Hele "bireysel özgürlük" hiç değildir. Sistem ideologlarının çokça şişirip öne sürdükleri "ekonomik özgürlük" denilen şey, aslında insanın en bayağı tarzda ekonomiye bağımlı kılındığı, maddiyatın kölesi konumuna getirildiği birey gerçeğini ifade eder. Bunun en aldatıcısı olanı "siyasal özgürlük" denilen safsatadır. Kapitalist sistemde "siyasal özgürlük" denilen olgu, bireyi her bakımdan yalnızlaştırmanın, toplumsallık bakımından güçsüz kılmanın ve son çözümlemede ekonomik mengeneye almanın en sinsi ve aldatıcı yasal kılıfıdır. Sistemin "bireysel hak ve

özgürlükler" formülasyonu, derinliğine işleyen ekonomik köleliği gizlemenin mükemmel bir buluşudur. Gerçekte kapitalist sistemde ekonomi ile siyaset olgusu o kadar iç içe geçmiştir ki, ikisini birbirinden ayırmak neredeyse mümkün değildir. İşin siyasal görüntüsünde birçok açıdan "hak" ve "seçenek" sahibi görünen birey, gerçekte ise ekonomi karşısında en uysal bir köledir. Kapitalist sistemde "hak" ve "özgür"-lüklerin biçimsel çokluğu, ekonomik açıdan seçeneksizliği gizlemenin yegâne yoludur. İşin aslında birey tek bir seçenekle karşı karşıyadır: Ya satacak ya da satılacaktır. Bu sistemde ekonomik bağımlılık, her hangi bir bağımlılık biçiminden daha öte bir bağımlılık biçimidir. Buna özümsetilmiş kölelik denilir. Klasik kölecilikte bile bir köle, içinde bulunduğu yaşam şartlarından ötürü efendisine her an isyan etme eğilimine sahiptir. Ama kapitalist sistem altında yaşayan bireyin yaşadığı ekonomik bağımlılık şekli o denli derinliğine nüfuz etmektedir ki, kendisini en "özgür" sanan bu birey, böylesi bir eğilimi düşünsel tabanda bile akılının ucuna getirmeyecek denli seçeneksiz ve yoksun bırakılmıştır. Çünkü maddiyata tutkun düzeyde bağımlılık, bütün ilişki ve çelişkilerini ekonomik çıkarlara göre ayarlama sorunu, sadece sistemin kaymak tabakasını oluşturan üst sınıfların yaşadığı bir sorun değildir. Bu sorun, toplumun tüm sosyal birimlerine nüfuz edecek tarzda genişlik kazanan bir sorundur. Toplum ve birey birebir ekonomiye indirgenerek açıklanamaz bir olgu olmasına rağmen kapitalizm, onu ekonominin bir aracı konumuna getirir. İşte eko-birey gerçeği, tam da bu toplumsal yapılanmanın yalın bir tanımını dile getirir.

Toplumsal tarihin bir değeri olarak insan, birebir ekonomi ile bir eşdeğerlik ilkesine indirgendiğinde, bu, insanın olabilecek en bayağı değersizlik ve kimliksizlik konumunu ifade eder. Maddi olgular oranında insanın değer görmesi ya da kendisine değer biçmesi, insanın yaşayabileceği en tehlikeli bir sapma halidir. Bir kere insan, anın maddi verileri ile tanımlanmayacak oranda tarihsel bir bütünlüğün ürünüdür. Ne var ki eko-insan, bu bütünlüğün bir yerde kesintiye uğratılması ya da anlamsız kılınması olayıdır. Bu anlam yitimi insanda en derin kimlik bunalımını yaratır. Bu durumda bir insan için önemli olan hangi moral değerlere göre nasıl yaşadığı değil, aslolan biyolojik varlığını sürdürme durumudur. Yaşamın anlamı sadece biyolojik bir var oluşa tabii kılındığından, ortaya çıkacak olan da tanımsız ve hiçbir açıdan anlam ifade etmez, kimliksiz bir insan gerçeği olacaktır. Doğa durumunda o çokça "ilkel" diye tabir edilen insan için bile "biyolojik var oluş" bir yerde güdüsel olarak neslin sür-

dürülmesine dönüktür. Eko-insanda ise güdüler, duygular, arzu ve tutkular, insan bilincini oluşturan bütün unsurlar tümüyle ekonomiye ve tüketim kültürüne uyarlanmıştır. Özellikle bu konuda on binlerce yıllık toplumsal bir çabanın ürünü olarak insanın kaba güdüsel yanlarını törpülediği, moral, düşünsel ve estetik değerlerini derinleştirdiği oranda insanlaştığı, karşın kapitalist sistemin tam tersi bir yolla güdülere doğrudan hitap ve tahrik ederek insanı bu insanlaşma çabasından kopardığı oranda kendi ekonomi-politikasına hayat buldurmaktadır. Kapitalizm esas olarak bu açıdan en tahripkâr bir sistem olma özelliğine sahiptir. Doğası gereği kaçınılmaz olarak eko-insanı yaratır ve bu, insan adına olabilecek en ölümcül bir darbe niteliğini taşır. Nitekim çağımızın en köklü kriz ve kaosunun insanda yaşanması, sistemin yarattığı bu insan gerçekliğiyle birebir bağlantılıdır.

Sonuç olarak; kapitalizmin dayandığı insan tipini anlatan ve rasyonel insanla tanımlanan eko-insan tipinin dayandığı bu faydacı akıl, günümüz kaosunun da çok iyi gösterdiği gibi aklın akıl dışı olduğu bir gerçeklikle iflas etmiş ve dibe vurmuştur.

Ekol: Fransızca kökenli olan bu kavram, doktrin, kuram, öğreti, düşünce akımı, sistem anlamlarına gelir. Türkçe karşılığı okuldur

Ekoloji: İlk kez 1867 yılında Alman biyoloji uzmanı Grnest Haeckel tarafından kullanılmıştır. Sözcük anlamı, konut veya ev bilimi olarak ifade edilmiştir. Ekoloji; hayvanlar, bitkiler ve inorganik çevreleri arasıdaki karşılıklı ilişkilerin ifade edilmesi için kullanılmıştır. Burada insan ve diğer canlıların çevreleriyle olan yakınlıkları veya ilişkilerini inceleyen bilim dalı olarak ifadelendirmek yerinde olur. Özcesi ekoloji, doğanın dinamik dengesi ile canlı ve cansız şeylerin karşılıklı bağlılığıyla ilgilenir. Doğa insanları da içerdiğinden bir bilim dalı olarak ekoloji, insanlığın doğal dünyadaki rolünü de içermektedir. Özelikle insanlığın diğer türlerle ve biyolojik çevrenin (yaşanan çevre) inorganik maddeleriyle ilişkisinin niteliği, biçimi ve yapısını inceler.

Ekoloji bilimi, insanın doğal dünya ile ayrılığından kaynaklanan büyük dengesizlik alanına açılır. Ekoloji, disiplinler arası bir bilim dalı olarak da tanımlanır. Yakın zamana kadar ekoloji biyolojinin bir kolu olarak flora ve fauna'nın çevirileriyle olan ilişkilerini inceleyen bir disiplin olarak tanımlanırken günümüzde tüm toplumsal sorunları içine alabilecek bir içeriğe kavuşmuştur.

Bir diğer yönüyle ekoloji, organizmaların bölgesel dağılımını ve miktarını belirleyen karşılıklı ilişkileri inceleyen bilim dalıdır. Darvin'in evrim kuramı da ekolojinin gelişmesine esin kaynağı

olmuştur. Darwine göre evrim bir yanda yeniden üreme ve kalıtımla, öbür yandan doğal ayıklamayla ilerlemektedir. Doğal ayıklama, değişen koşullara uyum sağlamadıkları için var oluş mücadelesinde en dayanıksız olan türleri eleyecektir. Var oluş mücadelesinin önemli bir boyutu (iklim ve topografya gibi faktörlerin yanı sıra) sınırlı topraklar ya da başka kaynaklar için rekabet etmekte olan başka türlerin de bulunmasıdır. Bununla birlikte türlerin birbirlerine bağımlı olması, birbirlerine ve doğal ortama başarıyla uyum göstermesini sağlayan (gerçi bu durum bazı türlerin egemen konumda olmasını dışlamaz) "bir yaşam ağı"nda sembolik bir ilişki içinde bulunmaları nedeniyle dizginlenmiştir. Rekabet normalde sınırlı bir boyutta işler. Yeni türler egemen olmaya başladığında bu denge geçici olarak bozulur. İşte ekolojik işgal, tahakküm ve yerine geçme gibi kavramlar bu sürecin aşamalarını ifade etmek için kullanılmıştır.

Ekolojik perspektifler biyolojiyle ilgili bilimleri de aşan bir etki yapmış, tıp epistemolojisinde, mimarlık ve tasarım psikolojisinde, insani coğrafyada büyük izler bırakmıştır. Yirminci yüzyılın sonlarında insanların faaliyetlerinin ortam üzerindeki etkisine ilgi yeni toplumsal ve siyasal ekolojik hareketler doğurmuş, genelde "yeşil" başlığı altında toplanan (ve aslında hepsi sosyolojik araştırmanın konularını oluşturan) sorunlar ön plana çıkmıştır. Yine de ekolojik kavramların sosyoloji kuramı üzerindeki asıl etkisi ABD'de 1920'ler ile 1940'lar arasında ilk başta Chicago sosyologlarının kent ekolojisini geliştirmeleriyle görülmüştür. Ekolojik perspektif ondan sonra daha yaygın biçimlerde benimsenmiş ve bu bağlamda sık sık insan ekolojisi ya da toplumsal ekoloji gibi terimler kullanılmıştır.

Önder APO ise ekolojiyi şöyle tanımlamaktadır: ***"Ekolojinin kendisi de bir bilimdir. Toplumun çevreyle ilişkisini inceleyen bir bilim. Yeni olmasına rağmen, gittikçe tüm bilimlerle iç içe toplumla doğa çelişkisinin aşılmasını sağlamada öncü rol oynayacaktır. Sınırlı olarak gelişen çevre bilinci ekolojiyle devrimsel bir sıçrama yapacaktır. İlkel komünal toplumda doğayla bağ çocuk-ana bağı gibiydi. Doğayı canlı olarak algılıyor. Ona karşı olmamak, ondan ceza almamak dinin temel kuralı haline getirilmiştir. Doğa dini ilkel komünal toplumun dinidir. Toplumun oluşumunda doğal bir anormallik ve çelişki yoktur.***

"Toplumsal sistem krizi ile birlikte gittikçe derinleşen ekolojik krizin kökenlerini uygarlığın başlangıcında aramak en gerçekçi yoldur. Toplum içinde tahakkümden kaynaklanan insana yabancılaşma geliştikçe, doğayla yabancılaşmayı da beraberinde

getirdiği, ikisinin bir iç içeliği yaşadıkları bilinmelidir. Toplum özünde ekolojik bir olgudur. Ekoloji ile kastedilen ise, toplum oluşumunun dayandığı fiziki ve biyolojik doğadır. Dünya gezegeninin fiziki oluşumuyla biyolojik oluşumu arasındaki ilişki her geçen gün daha çok aydınlanmaktadır. Bu bilimin en çok başarılı olduğu alanlardan biridir. Yaşamın suda başlaması, oradan karaya yayılması, ilkel bitki ve hayvan türlerinden sınır konulmakta zorluk çekilen bir çeşitlenmenin gelişmesi bilimsel olarak çözümlenebilmektedir. İnsan türünün dayanabileceği fiziki ve biyolojik çevre bu gelişmelerle bağlantılı olarak ortaya konulmaktadır. Bağlantı varsayımlarından birisi, insan türünün genelde canlılar, özelde hayvanlar alemindeki evrim zincirinin en son halkası olduğuna ilişkindir. Bundan çıkarılabilecek en başta gelen sonuç, insan türünün rasgele yaşayamayacağı, evrim zincirinin gereklerine bağlı kaldıkça kendini idame ettirebileceği gerçeğidir. Dayandığı evrim haklarını tahrip etmesi halinde, biyolojik bütünün kaybolması ve bundan dolayı da türün kendini sürdürememe tehlikesiyle karşılaşması kaçınılmazdır. Doğadaki evrim bütünselliğinin sanıldığından daha fazla türlerin karşılıklı bağlılığına dayandığı bilimce iyice tespit edilmiştir. Karşılıklı bağlılık yitirildikçe, evrim halkalarında büyük kopuşların doğacağı, bundan da çok sayıda türün devam sorununun ortaya çıkacağıdır.

"Bu bilimsel gerçeklik karşısında uygarlığın yarattığı sorun, eğer tedbir alınmazsa, çoktan cehenneme kapıyı araladığıdır. Uygarlığın sorunu doğurmasının en temel nedeni, dayandığı zorbalık ve cehalet -daha doğrusu yalancı olma zorunluluğu- gerçeğidir. Hiyerarşi ve devlet oluşurken sadece baskıya, zora dayanmakla varlıklarını kalıcı kılamazlar. Olup bitenin gerçek hikâyesini gizlemek için riyakârlık, yalan kaçınılmazdır. İktidar hakimiyeti, zihinsel hakimiyeti gerektirir. Zihinsellik ise gerçek dışılığı geçerli kıldığı sürece iktidarı güvenceye alabilir. İktidarın kaba güç yönü her zaman ince güç yönü olarak zihnin bu türünü canlı ve egemen kılacaktır. Zihniyetin bu tarz oluşumu doğada yabancılaşmasının da temelini oluşturmaktadır. Toplumu var eden komünal bağı inkâr ettikçe ve yerine bir sapma olarak gelişen hiyerarşik ve devlet güçlerini esas aldıkça, zihniyet durumu doğayla yaşam arasındaki bağın unutulmasına, önemsiz kılınmasına açık hale gelecektir. Uygarlığın dayandığı bu zemin üzerindeki her yükseliş, daha fazla doğadan kopma, çevreyi tahrip olarak yansı bulacaktır. Uygarlık güçlerinin gözü artık doğal zorunlulukları görme-

yecektir. Ne de olsa onları besleyen alt tabaka onlara her şeyi hazır sunmaktadır.

"Kutsal kitaplardaki tanrısallık-cennet ütopyaları ilk uygarlık güçleri olan Sümerlerin mitolojileri olarak bu gerçeklik üzerinde uydurulmuştur. Temel zihniyet kalıpları olarak çocukluk çağındaki insan zihniyetine kazılmıştır. Tanrı-cennet, soyut doğa varlıklarıdır. Daha doğrusu, gerçek doğanın yerine iktidarın yükselen güçlerinin sahte dünya tasarımlarıdır. Özü de şudur: "Tanrılaşan biz cennette yaşarız." İkinci versiyon, "Tanrı gölgesi sultanlar, cennetteki gibi yaşar." Üçüncü versiyon, "Sömüren insan cennet misali yaşar". Topluma egemen zihniyet kalıpları olarak tanrısal yüce gerçekler biçiminde sunulan bu anlayışlar artık 'doğa anayı' unutacaklardır. Daha da ileri giderek 'vahşi doğa, kör doğa, boyun eğdirilmesi gereken doğa' varsayımlarıyla doğayla ilişkiyi büyük bir yabancılaşmaya iteceklerdir. İktidar gücünün zorbalık ve yalan ürünü olan bu birikimleriyle antidoğasal bir yaşamı mümkün kılması ekolojik sorunların temelidir. Yaşamdaki doğanın rolünü inkâr ettikçe, bunun yerine sahte dinsel figürler, yaratanlar yerleştirdikçe, doğaya 'kör güç' denebilecektir. Bu zihniyetin özellikle günümüze kadar ki etkinliği bilimsel zihniyetin gelişmemesinin de temel nedenidir. Bilimsel zihniyet ancak doğal güçlerin doğru objektif tanınmasıyla gelişebilir. Her şeyi tanrıya, cinlere havale eden bir inanç sistemi, doğa gibi harika bir örüntüye asla anlam veremeyecektir. Tüm fiziki ve biyolojik doğanın soyut bir kavram olarak tanrıca yaratıldığında ısrar ederek bilimsellikten sıyrılacaktır.

"Çok iyi gördük ki, bu soyut tanrı yükselen ilk sömürücü tabakanın kendini meşrulaştırmaya ilişkin bir zihniyet yaratımıdır. Tehlikesi sadece kul-kölelerini kendine bağlamakla sınırlı kalmaması, gerçeklikten koparmasıdır. İnsan zihninin doğru doğa bağını kesiyor, yabancılaştırıyor. Eskinin doğa anası yerini zalim doğaya bırakıyor. Hem de gerçek zalimler tarafından. Bu zihniyetin tarih içindeki duraklarını gözlediğimizde dehşete kapılmamak elde değil. Roma İmparatorluğunda yırtıcı hayvan-insan karşılaşmaları bunun ürünüdür. Tüm bitki ve hayvanlar dünyasından giderek ilgiyi koparmaya, karanlıklaştırmaya giderken, bunun iktidar gücünün bu zalim uygulamalarıyla bağı vardır. Daha doğrusu insanla hayvanı böylesine birbirine kırdırmak, özünde doğadan yabancılaşmayı simgelemektedir. Ortaçağ feodalizminde yer artık bir an önce terk edilmesi gereken bir handır. Hatta insanı kendine bağlayan, günaha sokan kirli bir mekândır. Tanrının yüceliği karşısında

doğa ne olabilir ki. Bir an önce doğayı, dünyayı terk etmek mümince bir hedef olmuştur. Fakat üst tabakada ise cennetvari yaşam bin bir cümbüşle devam edecektir. Büyük zihniyet sapkınlığı derken bu falsifikasyonu (çarpıtmayı) kast ediyoruz. Ortadoğu toplumlarının geriliğinin temelinde binlerce yıllık bu zihniyet sapkınlığı yatmaktadır.

"Rönesans özünde doğayla kopan zihniyet bağının yeniden kurulmasıdır. Rönesans zihniyet devrimini doğanın canlılığı, üretkenliği, kutsallığı üzerinde geliştirdi. Ne varsa doğada var inancını esas aldı. Sanatla doğanının güzelliklerini daha iyi yansıttı. Bilimsel yaklaşımla doğa sınırlarının kapısını araladı. İnsanı temel alarak tüm gerçekliğiyle tanınmasını bilim ve sanatın görevlerinden saydı. Yeniçağı bu zihniyet değişikliği doğurdu. Sanıldığının aksine, kapitalist toplum bu sürecin doğal sonucu olmayıp saptırıcı ve geriletici bir rol oynadı. Geliştirilen insan sömürü yöntemlerini doğanın istismarıyla birlikte yürüttü. İnsana hakimiyet doğaya hakimiyetle bütünleşti. Tarihte doğa üzerine en yoğun saldırıyı başlattı. Doğanın hiçbir kutsallığını, canlılığını, dengesini düşünmeden istismar edilmesini devrimci rolü olarak kavradı. Daha önceki zihniyetlerde çarpık da olsa yer eden kutsallığı tümüyle dışladı. Hiçbir korku ve endişe duymadan doğa üzerinde tasarrufta bulunmayı hak belledi.

"Sonuçta toplumsal krizle çevre krizi birleşti. Sistemin özü nasıl toplumsal krizi kaos aralığına taşıdıysa, çevrenin yaşadığı felaketler de yaşam için SOS tehlikesi vermeye başladı. Kanser gibi büyüyen kentler, kirlenen hava, delinen ozon tabakası, hayvan ve bitki türlerinde ivmeli azalış, orman tahribi, akarsu kirliliği, her tarafta çöp dağları, kirli atıklarla bulanmamış suyun kalmaması, anormal nüfus artışı, artık doğayı da kaosla birlikte isyana yöneltti. Gezegenimizin ne kadar kent, insan, fabrika, ulaşım aracı, sentetik madde, kirli hava ve su kaldıracağı hesaplanmadan, azami kârın peşinde gözü kara bir gidiş vardır. Bu olumsuz gelişmeler bir kader değildir. Bilim ve tekniğin iktidarın elinde dengesiz kullanımının sonucudur. Süreçten bilim ve tekniği sorumlu tutmak yanlıştır. Bilim ve teknik kendi başına rol oynamaz. Toplumun sistem güçlerinin niteliğine göre rollerini oynarlar. Doğayı batırdıkları gibi daha da iyileştirebilirler. Sorun tamamen toplumsaldır. Bilim ve teknik düzeyi ile insanların ezici çoğunluğunun yaşam standartları arasında büyük bir çelişki vardır. Tamamen bilim ve tekniğe hükmeden bir azınlığın çıkarından ötürü bu durum doğmatadır. Demokratik, özgürlükçü toplum sisteminde bilim ve

tekniğin oynayacağı rol ekolojiktir.

"Felsefenin kendisi insanı 'kendi farkına varan doğa' olarak tanımlar. İnsan özünde en gelişmiş doğa parçasıdır. Bu en gelişmiş doğa parçasını doğayla çeliştiren toplumsal sistemin doğa dışılığı, anormalliği böylelikle ortaya çıkmaktadır. Doğayla adeta bir bayram coşkusuyla - bayramlar zaten doğayla coşkun verimli birliğin yansımasıdır- bütünleşen insanı doğanın başına bela haline getirmek, herhalde o toplumsal sistemin ne kadar belalı olduğunu kanıtlar.

"Doğal çevreyle bütünlük sadece ekonomik, sosyal içerikli değildir. Felsefi olarak da doğa, kavranması vazgeçilmez bir tutkudur. Aslında bu karşılıklıdır. Doğa insanlaşarak büyük merakını, yaratım gücünü kanıtlarken, insan da doğayı -Sümerlerin özgürlüğü (amargi) anaya (doğaya) dönüş olarak anlamaları düşündürücüdür- kavrayarak kendi farkına varmaktadır. İkisi arasında aşık-aşık olunan ilişkisi vardır. Bu büyük bir aşk serüvenidir. Bozmak, ayırmak herhalde dini tabirle en büyük günahtır. Çünkü ondan daha değerli bir anlam gücü yaratılamaz. Konuyla ilintililik anlamında kadın kanamasını doğayla hem ayrı düşüşün, hem de ondan gelişin bir işareti olarak yorumlamamızın çarpıcı anlamı bir kez daha kendini hissettiriyor. Kadının doğallığı, doğaya yakınlığından ileri gelmektedir. Sırlı çekiciliği de anlamını bu gerçeklikte bulur."

Ekolojinin prensipleri:

1-*Dayanışma:* Her şeyin bir diğerine ihtiyaç duyması. Bitkinin toprakla, toprağın suyla, suyun atmosferle, atmosferin bitkilerle, bitkinin insanla vb. Yani bir organizmanın sürdürebilirliği, diğer bir organizmayla bağ ve etkileşim içerisinde olması anlamındadır.

2-*Sınırlama:* Ekosistem içinde hiçbir organizma veya tür sonsuz büyümez. İçsel bir döngü ile en uygun bir denge oluşur. Doğal ortamlarda dış müdahale olmadan fareler aşırı bir çoğalmayı yaşayamaz, çünkü dengeleyen yılan vb. havan türleri bu dengeyi sağlar. Yine atmosferde yer alan oksijen oranı canlı yaşamı için standart ölçülerdedir. Olası oksijen artışından canlı türünün sonu geleceğinden, bu artış, insan, hayvan vb. organizmalar ile sınırlamakta, dengede tutulmaktadır. Kısaca ölüm ve yaşam diyalektiği doğal dengeyi oluşturur.

3-*Bağlılık:* Canlılar ve cansızlar arasında karmaşık, anlaşılması zor bir ilişki vardır. Canlılar yaşamak için birbirine bağımlıdırlar. İnsanlar oksijene, oksijen bitkilere, bitkiler toprağa vs.

Uzun yıllar halkın ilgisini çekmeyen (hala da çektiği söylenemez) ve bilim dünyasında geri planda kalan ekoloji, 20. yüzyılın sonlarına doğru nüfus patlaması,

besin kıtlığı ve çevre kirliliği gibi sorunların etkisiyle en önemli bilim dalı olarak öne çıkmıştır.

Bkz. Demokratik Ekolojik Toplum

Ekonami: Toplumun maddi üretim ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. Ekonomi deyimi, toplumsal üretim faaliyetini dile getiren ve bizzat bu etkinlikten doğan ilişkilerin tümünü kapsayan bir tanımlamayı dile getirir.

Ekonomi kavramı, dil kökeni bakımından Yunanca *"ev ve yönetim"* anlamlarını dile getiren *"oikos"* sözcüğüyle *"yasa"* anlamını dile getiren *"nomos"* sözcüğünden türetilmiştir. Kavram bu anlamda yaşamın maddi üretiminin zorunlu-yasalı karakterine işaret etmektedir. İnsanlar yaşamı yeniden üretmekten doğan zaruri ihtiyaçlarını -tüketim ihtiyaçlarını, yiyecek, giyecek, barınma vb.- karşılayabilmek bakımından maddi bir üretimde bulunurlar. Bu etkinlik sürecinin gerekli kıldığı araç ve gereçlerin temini, doğal ve insani kaynakların kullanımı, ihtiyaçların üretimi ve tüketimi, geliri ve dağılımı vb. bir örgütlenme ve organizasyonu gerektirmektedir ki, bu, onları bir araya getiren toplumsal ilişkinin de temelini oluşturur. İşte bu üretim faaliyetinden doğan bütün bu ilişkilerin toplamı ekonomik yapıyı meydana getirir.

Daha genel bir ifade ile ekonomi; insanların temel bir yaşam gereksinimi olan maddi üretim ve tüketim sürecinden doğan toplumsal ilişkileri, bunun işleyiş biçimini ve uygulama usullerini kapsayan ve inceleyen bir bilgi ve faaliyet alanıdır. Ekonomik faaliyet toplumsal ilişkilerin en karmaşık bir örüntüsüdür. Bir dizi toplumsal ilişki ağından oluşmaktadır. Genel bir tanımlama düzeyinde ekonomik alan incelendiğinde görülmektedir ki, başta üretim ve tüketim olmak üzere bundan doğan bir dizi toplumsal ilişkileri kapsamaktadır. Örneğin insanların yaşamında üretimin yeri ve niteliği, üretim sürecinden kaynaklı olarak oluşan toplumsal işbölümü, üretim araçlarının kollektif ya da bireysel tasarrufu bakımından kullanımı, üretilen ürünlerin iş gücü oranında emek değeri yani emek-değer ilişkisi, bir değer birikimi olarak sermaye, emek-sermaye ilişkisi, üretimin yapılış amacını ortaya koyan ve bu etkinlik sonucu elde edilen ürünlerin kullanım ya da değişim değerine dönük olması, meta üretimi-ticaret ve ticaret etrafında oluşan pazar ilişkileri, bir mübadele etkeni olarak paranın yeri ve işlevi, üretim faaliyeti sonucu elde edilen gelir ve bu gelirin toplumsal açıdan dağılımı ve dağılma biçimi vb. üretim sürecinden kaynaklanan bu ve buna benzer bir dizi uygulama ve bu uygulamalardan doğan toplumsal ilişkiler, hem ekonominin ve hem de ekonomi-politiğin başlıca konularını oluşturur.

Bkz. Ekonomi-Politik,

Ekonomi-politik: "Üretimin toplumsal yapısını inceleyen bilim. Ekonomi politik üretimin ve bölüşümün toplumsal ilişkilerini tarihsel gelişmeleri içinde inceler ve bu bakımdan ekonomi deyiminden çok farklı bir anlam taşır.

17. yüzyılda kullanılmaya başlayan ekonomi-politik deyimi, Yunancadan gelen *oikonomia* sözcüğüyle toplumsal örgüt anlamına gelen *politeia* sözcüklerinden yapılmıştır. Ekonomi-politik, çeşitli gelişme aşamalarında üretimin ve bölüşümün özel yasalarını araştırır ve bu özel yaslardan üretim ve bölüşümün genel yasalarını çıkarır.**"**

Ekonomi-politik, üretim ve tüketim sürecinden doğan toplumsal ilişkileri kendine özgü bir bilgi yapısı içinde inceler. Üretimin toplumsal yapısı, niteliği, şekli ve bölüşümü ekonomi-politiğin başlıca konusunu teşkil eder. Tarihsel gelişme aşamaları içinde ortaya çıkan toplumsal üretim - tarzlarını, bu üretim tarzları sonucu gelişen toplum biçimlerini araştıran ve inceleyen ekonomi-politik, toplumsal üretim ve tüketim sürecine ilişkin bir takım genel yasalara varır.

Ekonomi-politiğin birleşik bir terim olarak kullanılması, ekonomik alan ile politik alanın birbirinden koparılamaz tarzda koşulluyor olmasından ileri gelir. Kavramsal açıdan ekonomi ile politika terimi birbirinden farklı iki ayrı dal olmasına karşın birbirini en fazla etkileyen, birbirine en yakın duran iki alan olması ve aralarında sıkı bir ilişkinin bulunması tümleşik bir deyim olarak ekonomi-politiği koşullar. Bu yüzden politika deyimi için *"ekonominin yoğunlaşmış ifadesi"* denilmiştir. Ekonomi, toplumun maddi üretim ilişkilerini oluşturur; politika ise bu ilişkilerin pratik yönetimini ve organizasyonunu sağlar. Ekonomik faaliyet ile politik faaliyet böylesine iç içe ve birbirini koşullayan ortak toplumsal bir etkinlik alanı oluşturur.

Ekonomi-politik; esas anlamıyla toplumsal üretimin ve bölüşümün yönetimiyle ilgilidir. İnsanlar yaşamak için üretirler, aynı zamanda yaşamak için de tüketirler. Buna ekonomik faaliyet de denilir. Ne var ki ekonomik faaliyet tek-tek insanların etkinliğinden ibaret bir alan değildir. Maddi süreç anlamında bu etkinlik, insanları topluluk halinde bir arada yaşamaya iten unsurların başında yer alır. Toplumsal bir varlık olarak insan yaşamının temelinde üretimin bu toplumsal niteliği yatmaktadır. Toplumsal bir etkinlik ve çaba olmadan insanların üretim sürecine girmesi ve bunu başarması zor bir olasılıktır. Dolayısıyla yaşamın maddi üretimi ve tüketimi en genelde toplumsal bir etkinliktir. Bu etkinlik için gerekli olan tüm unsurların harekete geçirilmesi, örgütlendirilmesi, gerekli olan kaynakların, araç ve gereçlerin temini, üretimin amaç ve

hedefleri, bu faaliyetin bir planlama dâhilinde yürütülmesi, üretim faaliyeti sonucu elde edilen ürünlerin, gelirin toplumsal açıdan bölüşümü ve dağılımı, coğrafik açıdan değişik alanlara yerleşmiş olan insan toplulukları arasında ürünlerin dolaşımı ve mübadelesi bir yönetim ve organizasyon işidir ki bu, ekonomi-politiği meydana getirir.

Bkz. Ekonomi.

Ekseriyet: Çoğunluk, çokluk belirtmektedir. Herhangi bir kişiye, olaya, olguya ilişkin çoğunluğun düşüncesini, görüşünü dile getirmek amacıyla kullanılan sözcüktür. Aynı zamanda süreklilik kazanarak toplumda yer etmiş bir olguyu *'genellikle'* biçiminde ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Elçi: Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kişi. Yine bir uzlaşı sağlamak veya iş bitirmek için birinin yanına gönderilen kişi de "elçi" sıfatıyla tanımlanır. Daha farklı bir anlamda ise Peygamber ya da Allah'ın Resulü olarak kullanılır. Peygamber ya da Allah'ın Resulü biçimindeki kullanımıyla elçi, siyasal anlamı olan ve siyaset tarihinde önemli bir geleneğe tekabül eder.

Belirtilen çerçevede siyasal anlamıyla kavramın tarihsel kökenini ve gelişimini ele alan **Önder APO** şu bilgileri vermektedir:

"Mitolojik kökenli devlet ideolojisinden, tek tanrılı din ideolojisine dayalı devlet kavramına geçişte önemli bir değişme söz konusudur. Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğuyla sembolik nitelikteki baş çelişkisi, imparatorun tanrı olamayacağının ve Hz. İsa-Mesih'in tanrının oğlu olarak kabul edilmesidir. Bu söylem özünde tüm tek tanrılı dinler için geçerlidir. Peygamberlik geleneğinin varlık nedeni tanrı-kralların reddi, peygamberlerin tanrı elçisi olarak kabulüdür. Tanrı-krallık ideolojisinden köklü bir kopuş sağlanıyor. İlk ve orta çağlardaki toplumsal zihniyete hakim olan tanrısal dünya görüşünü göz önüne getirdiğimizde, toplumsal bir zihniyet devrimi gerçekleştirilmektedir. Somutta bu olgu Firavun ve Nemrut kültünden, dolayısıyla devletinden kaçıştır. Diğer deyişle hicrettir. Başta Hz. İbrahim, Musa, İsa ve Hz. Muhammed'de olmak üzere peygamberlik pratiğinde aynı eğilimi görmekteyiz. Sosyal yönü kadar siyasi yanı da açık olan bu eylemler, dönemlerinde ciddi devrimler olarak görülmelidir. Temel ideolojik sloganları "İnsanlar tanrı olamazlar, ancak tanrının elçisi olabilirler" biçimindedir. Daha da somutlaştırırsak, tanrı-kralın yumuşamasını, kendi toplumlarının en azından bir kesimi ile uzlaşmasını dayatmaktadırlar. Tanrı-kralım diyen bir despotun -dilediğini yapan sınırsız tasarruflarına bir sınır getirilmek istenmektedir."

Elektromagnetik Işınım: Boşlukta ya da maddesel bir sistemde elektromagnetik dalgalar (örneğin radyo dalgaları, görünür ışık, gamma ışınları) biçiminde yayılan enerjidir.

Elektrik yüklerinin çevresinde, elektrik alanları oluşur ve yüklerle birlikte hareket eder. Hareketli elektrik yüklerinin çevresinde de magnetik alanlar oluşur. Değişken bir elektrik alanına her zaman bir magnetik alan, değişken bir magnetik alana da elektrik alanı eşlik eder. Boşlukta bu iki alan birbirine diktir ve elektromagnetik dalga biçiminde doğrultusu her iki alana dik olmak üzere yayılır. Elektromagnetik dalgaların ideal (hiçbir madde içermeyen, başka alanların ya da kuvvetlerin bulunmadığı) boşluktaki yayılma hızı (C, ışık hızı) evrensel bir sabittir ve değeri saniyede 299.792.459 km. eşittir.

Aynı fazlada birbirine dik elektrik alanı (E) ile bir magnetik alanın (H) yayılmasıyla oluşan elektromagnetik dalga. Dalganın yayılma doğrultusu Z her iki alana diktir. Elektromagnetik dalgaların frekansları (dalganın titreşim sayısı) çok geniş bir frekans bölgesini kaplar. Elektromagnetik dalgalar gibi periyodik dalgaların yayılmasında, ardarda iki periyotta birbirine karşılık gelen noktalar arasındaki uzaklık (?)dalga boyudur. Dalganın ortamda yayılma hızı (V), frekans (f) ve dalga boyu arasında f ? = V bağlantısı geçerlidir. Frekans Hertz (Hz). Dalga boyu metre, hızda m/sn birimleriyle ölçülür.

Elektromagnetik dalganın frekansını dalgayı oluşturan kaynak belirler. Dalganın hızı ise, ya-yıldığı ortama ve dalga bozuna bağımlıdır. Elektromagnetik dalgaların maddesel bir ortamdaki hızları ise C'den küçüktür. Elektromagnetik ışıma dalga niteliğinin yanı sıra parçacık niteliği de gösterir. Elektromagnetik ışımayı oluşturan kaynaklar çok çeşitlidir. Radyo dalgaları genellikle yapay olarak ve elektronik devreler aracılığıyla elde edilir. Ama evrende doğal olarak da bulunur. Bir verici anten bir elektrik devresi yardımıyla, üzerinde elektrik yüklerinin belirli bir frekansta titreştirildiği bir aygıttır. Böylece aynı frekansta elektromagnetik dalgalar oluşur ve çevreye yayılır. Verici antenin bir benzeri olan alıcı anten, gelen dalganın frekansına uyarlanmış bir rezonans (tınlaşım) devresine bağlıdır. Böylece elektromanyetik dalga elektriksel titreşimlere dönüştürülmüş olur.

Elektron Demeti: Araştırmalarda, teknolojide, tıpta X ışınları elde edilmesinde ve televizyon elektron mikroskobu ekranlarında görüntü oluşturmakta, yararlanılan elektron akışı anlamına gelmektedir. Elektronlar, delikler ve yarıklar yardımıyla yönlendirilip toplanabilir özellikte ve elektriksel olarak yükü olduğu için elektrik ve magnetik alanlar tarafın-

dan odaklanabilir ve enerjileri yükseltilebilir.

Elektron Demeti: Araştırmalarda, teknolojide, tıpta X ışınları elde edilmesinde ve televizyon elektron mikroskobu ekranlarında görüntü oluşturmakta, yararlanılan elektron akışı anlamına gelmektedir. Elektronlar, delikler ve yarıklar yardımıyla yönlendirilip toplanabilir özellikte ve elektriksel olarak yükü olduğu için elektrik ve magnetik alanlar tarafından odaklanabilir ve enerjileri yükseltilebilir.

Elektron: En küçük elektirik yüküne sahip temel parçacık. Elektronun elektrik yükü, doğada-ki temel elektrik yükü olarak kabul edilir. Elektronun kütlesi proton, nötron gibi temel parçacıklara oranla çok düşüktür. Durgun kütlesi 9.109534x10 3 kg. olan elektronun bu kütle değeri, kütlesinin 1/1836'sına eşittir. Elektron, fermiyonların leptonlar (hafif kütleli parçacık) ailesine ait bir parçacık türü olduğundan dört temel etkileşim türünden yalnızca elektromagnetik kütle çekimi ve zayıf etkileşim kuvvetinden etkilenir. Protonlar ve nötronlar çekirdekte birbirine bağlayan çok kısa erimli kuvvetli etkileşimden etkilenmez. Elektronun kütlesi, elektronunkine eşit, ama elektirik yükleri foton alış verişinden dolayı değişebilir. Elektrik yükü artı olan karşıt parçacığına pozitron denir. Bir pozitronla bir elektron karşılaştıklarında birbirini yok ederek enerjiye, fotonlara, dönüşürler. Pozitron ancak yüksek enerji düzeylerinin varolduğu süreçlerde ortaya çıktığı için yeryüzünde çok ender görülür. Elektronun bulunması, atom yapısına ilişkin bazı bilgilerin tümüyle değişmesine yol açan en önemli gelişmelerden biridir. Normal koşullarda elektronlar atomun artı yüklü çekirdeğine bağlı bulunur. Nötr bir atomdaki elektronların sayısı, çekirdekteki artı yüklerin sayısına eşittir.

Belirli bir atomdaki elektronlar çekirdek çevresinde düzgün biçimde sıralanmış yörüngemsiler üzerinde dolanır. Elektronlar ile çekirdek arasındaki çekim kuvveti, elektronların kendi aralarındaki itme kuvvetine üstün geldiğinden, elektronlar normal koşullarda atoma bağlı kalır. Çekirdeğe en yakın yörüngemsilerdeki elektronlar, atoma en bağlı olanlardır. Ancak foton kazandığı ölçüde daha yüksek bir enerji sevyesine yükselebilir. Enerji kazanmak veya kaybetmek, yine atomun uzayını oluşturan yörüngemsilerdeki enerji seviyelerinden düşme veya yükselme, elektronun foton kazanması ve salmasıyla bağlantılıdır. Elektronlar maddi yapıyı bir arada tutan maddenin bütün bağlantılarını kuran temel güçtür. Elektronlar olmadan bedenlerimiz dahil bütün maddi oluşum dağılır. Bedenimizi bir arada tutan elek-

tronlar şayet bizi terketselerdi fiziksel yapımız çözülür, trilyolarca proton ve nötron gibi parçacıklara dönüşerek uzaya dağılıverirdik. Gördüğümüz maddenin çok büyük bir bölümünü, maddeyi oluşturan çekirdeksel yapı değil, elektiriksel bağlantılarla çekirdeği çevreleyen ve maddeyi bütünlüklü kılan elektron bulutlarından oluşur. Dünya, elektromagnetik bağlar olmadan, salt çekirdeksel yapısı ile bir araya getirilirse, şimdiki boyunun çok altında bir küçülmeyi yaşar. Maddeyi kesme v.b işlemler, maddeyi bir arada tutan elektron bulutlarının oluşturmuş oldukları boşluk nedeniyle kolayca yapılabilmektedir. Atomu bir arada tutan elektron bulutlarının oluşturdukları boşluk olmasaydı salt çekirdeğimsi madde kolayca kesilemezdi.

Elohim: İbranice Elohim ya da Eloim sözcüğü, *"Tanrı"* anlamını dile getiren *"El"* ya da *"Eloak"* sözcüğünün çoğulu olup *"tanrılar"* anlamına gelmektedir.

Elohim, El, Eloha, Yahwe, Yehova biçiminde değişiklikler gösterir. Daha sonra Musevilerin benimsediği Yehova kendilerini tanrı tarafından seçilmiş topluluk gördüklerinden "bizim tanrımız" anlamına çekilmiştir.

"Diğer tanrı adlarından en tanınmış olanı olan 'El', 'Elohim', yücelik anlamına gelip, çöl kabileleri üzerinde yükselen atayı, şeyhi müjdelemektedir. Ataerkilliğin doğuşuyla yeni tanrının doğuşu kutsal kitapların tümünde çarpıcı bir iç içeliğe sahiptir." Diye tanımlayan **Önder APO**, bu çarpıcı içiçeliği de; ***"Allah'ı, toplumsal gelişmenin hafızasının figürü gibi yansıtarak inkâr ettiğimiz gibi kaba bir değerlendirmenin yapılması yanlıştır. Aksine bu kavramın özellikle İbrani kabilesindeki gelişimi, toplumsal yasallıktan fizik, kimya, biyolojik yasallığa kadar sıçramasıyla bugünkü bilime kadar anlam gücü kazanmıştır. Kozmos ve kuantum derinliğine ve yüceliğine kadar ulaşılmıştır. Gen ve canlı hücrenin çözüm ve yapımının eşiğine varılmıştır. Dolayısıyla Allah kavramının doğru çözümü gerçek tanrısallığın bir ölçüsüdür. Ve bu ölçüyü bu kadar açık koymamız, dinin nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin de çarpıcı bir örnektir. Gerçek kutsallık, günümüz için doğru sosyolojik çözümlemelerden geçer. Yoksa halk yığınlarına hiçbir anlam içermeden sadece kuru bir ezbercilikle 'Allah'ı haykırtmak, geçmişin 'putçuluğundan' daha tehlikeli bir Allah inkârcılığıdır. Lanetlenip aşılması gereken, toplumsal gerçekliğimizde bu ezberciliğe dayalı 'soyut putçuluk' olmalıdır"*** değerlendirmekte ve din sosyolojisi açısından ele aldığı Allah kavramının kökenini oluşturan Elohim'den Allaha kadar olan tarihsel-toplumsal gelişimini de şöyle açıklamaktadır:

"Yüzyıllardır beyin ve yürekleri uğraştıran bu kavramın kökeninde Samice 'El' kelimesi vardır. 'El' bir tanrısal figürdür. Muhtemelen M.Ö 2000'lerde Semitiklerin Kenaniler kolundan türetilmiştir. Kenan kabileleri, yarı çöl, yarı ovalık alanlarında göçebelik halinde yaşadıkları dönemde soyut tanrı anlayışına daha yakındırlar. Göçebe toplulukların yaşamına hükmeden yerleşik bir ırmak, dağ, tarım arazisi pek yoktur. Doğa yeknesaktır. Yer ve gök engin bir boşluk gibidir. Kabile bu durumda tek varlık gibidir. Hiyerarşik duruma gelince, şeyhlik kurumu gelişir. Şeyh, kabilenin ihtiyar bilgesidir. Peygamberlik kurumunun oluşumundan daha öncedir. Bir nevi Semitik şamandır. Peygamberliğin öncüllerindendir. Otoritesi gelişince büyük saygı, kutsallık değeri kazanır. Kabilenin adeta beynidir. Kazandığı saygınlık ve kutsallık kavramlaştıkça dinselleşir. Kabile totemliğinden soyut tanrıya geçiş aşamasında 'yücelik' kavramı gelişim kaydeder. Bunun karşılığı 'El'dir. Günümüzdeki Arapça'da da 'Ala' yükseliş anlamına yakındır. İbrani kabilesi Kenan illerinde -bugünkü İsrail-Filistin- yerleşik yaşama geçince, yerel kültüründen etkilenmek durumundadır. Daha önce geliştirilen tanrı 'Yehova'ya denk gelen 'El' kökenli 'Elohim' kavramına geçilir. Elohim'den de süreç içinde Allah kavramına geçilir. Toplumun gelişmesi, güçlenmesi ve çelişik özellikler kazanmasıyla bağlantılı olarak Allah kavramı da sadelikten, 'El'den, yücelikten, Hz. Muhammed zamanında karmaşık bir yüklenişe geçer. Doksan dokuz sıfat kazanır. Toplumsal kurum ve kavramların toplu, önemli kutsal özelliklerini bundan daha çarpıcı yansıtan sosyolojik bir modeli, nosyonu bulmak zordur"

Önderliğin Allah kavramının gelişimi açısından yaptığı bu sosyolojik tahlilinin dışında, Savunmalar'ın farklı yerlerinde ve farklı amaçlarla bu konuya tekrardan değinen **Önder APO**, söz konusu değinmelerinde hem Elohim'den Allah'a geçişte yaşanan değişimleri ve hem de özelde Elohim'in kendisi hakkında şu bilgileri verir:

"El'in giderek tüm Arabistan yarımadasının 'Allah'ı haline gelmesi, çöl çoban kabilelerinin totem (puta tapıcılık) geleneğini kırıp tüm kabilelerin tek tanrısı sürecine girmesi, tek tanrılı din devriminin en önemli aşamasıdır. Bu öyle kolay olmayacak, uzun bir süreci kapsayacaktır. Musa da bu El'i tek ilah olarak esas alacaktır, ama o öncelikle İbrani kabilelerin tanrısıdır. Kitab-ı Mukaddes'te bu husus şöyle geçer: "Sizi kendimle evlendirdim ve tüm insanlardan üstün tuttum." Bu çok önemli bir hükümdür ve günümüze kadar Yahudi toplumunun özgünlüğünü ortaya çıkaran geleneğin oluşu-

munda temel rol oynar. Zaten ismini de değiştirirler. Bunu Musa sağlar. Önce 'Elohim' olan ad, sonra özel kavim tanrısı haline getirilmesi sonucu Yahweh (Yahudi ismi buradan gelir) adını alır. İsrail'in kelime manası da 'El İle Güreşen'dir; yani Tanrı El ile neredeyse eş kuvvette olan İbrani kabilesi, o kadar senli benlidir ki, tanrısıyla güreşebiliyor."

"Kenan illerinin genel tanrılarından biri olan 'El', İbrahim'le 'Elohim'e dönüştürülürken, Musa ile Yehova (Tanrı O'dur) adıyla millileştiriliyor. Adeta evlendirilircesine İsrail (İsrail = Tanrıyla güreşen) kavminin (kabilelerin birliği kavmi oluşturmaktadır) tanrısı olarak yeniden kimlik kazanıyor. Dağda tanrıyla konuşma, eski bir şaman geleneğinin kalıntısı olup yaygın yaşanmaktadır. Birçok peygambersel çıkış bu geleneği kullanacaktır. On Emir düzeni, yeni sosyal ve ideolojik düzenlemeyi ve Musa'nın önderliğini yasa, şeriat haline getirmeyi amaçlamaktadır. Siyasal ve kavmi niteliği gelişmiş İbrani kabileleri, bundan sonra tarih sahnesinde ellerinde, sandukalarında On Emirle başlayan Tevrat ('Töre', Tevrat'tan gelmektedir), şeriat-yasa sahibi bir kavim olarak tanınacaklardır."

Millileştirilerek Yahudi tanrısı haline getirilen *"El"*in, Yahudilikteki özelleşmiş durumunu açımlayan **Önder APO** şöyle devam eder: ***"İbrahim geleneğinin en temel özelliğinin bu olduğu, kapsamlı olarak açıklanmaya çalışıldı. Musa'nın bu kavrama yaptığı yükleme bir adım daha ileri götürülmüştür. Adeta El'i millileştirmiştir. 'İsrael' kavram olarak İbrani kabilelerin 'Tanrıyla, El ile yapılan güreşi' anlamına gelmektedir. Çok özel bir yakınlık kurulmak istendiğine, İsrael kelimesi tek başına en önemli bir kanıttır. Daha sonra rahip Samuel ve onun desteğiyle kral haline gelen Davut ve oğlu Süleyman'la ilk politik güç merkezileşmesi haline gelerek resmileşecektir. El'in adı artık resmi tanrı olarak İbranice 'Elohim'e dönüşecektir. Elohim'in yoğunlaşan, politikleşen ve krallığa dönüşen İbrani kavminin, İsrael'in toplumsal varlığının yeni ifadesi, adı olduğu çok açıktır. O, dönüşen toplumun zihinsel soyut ifadesi, kavramlaştırılmış ideolojik kimliğidir. Kavramlardan güç çıkarma, güçlenmeden de yeni kavramlara ulaşmanın tarihsel ve çarpıcı bir yaratım örneğiyle karşı karşıya bulunmaktayız. Bu İsrael ilahının günümüze kadar hangi savaşlara, icatlara, yeniliklere, düşüncelere yol açtığı göz önüne getirilirse, ne müthiş bir tasarım olduğu daha iyi anlaşılacaktır."***

Yukarıda genel olarak verdiğimiz *"El"*den Allah'a gelişim sürecini detaylandırarak yaptığı bir

değerlendirmede ise; ***"Daha sonra sosyal varlığın güçlenmesiyle Yehova da güçlenecektir. Toplumun kazandığı tüm yeni özellikler yansımasını tanrıda bulacağı gibi, tersine Tanrı Yehova da toplumun kendine güvenme ve inanmasının sürekli kaynağı olacaktır.***

"İsa'nın Rabb'inde daha farklı özellikler yansımasını bulmaktadır. Onun Rabbi yalnız Yahudilerin değil, tüm insanların eşit davranan tanrısı olmakta, ezilenlerin kurtuluş umudu haline getirilmektedir. Sosyal sınıflaşma tanrının nitelikleşmesinde yansımasını bulurken, adeta bir sınıflaşmayı temsil eder hale gelmektedir. İsa'yla işbirlikçi düzen kâhinleri arasındaki mücadele Rabb'in varlığına yansımakta, resmi Yehova'dan ayrışmakta, tüm insanlığın Rabb'ine dönüşmekte, sosyal mücadelede olup bitenlerde ideolojik formülasyon olmaktadır. Amaçlanan yeni toplumun manifestosu, esin kaynağı olmaktadır.

"Hz. Muhammed'le bu süreç daha da yoğunlaştırılmıştır. Eflatun felsefesiyle daha da güçlendirilmiş ve toplumsal temeli daha güçlü tek tanrı Rab kavramı, Hz. Muhammed'le birlikte, Onun karşı çıktığı toplumsal özelliklerle kurmak istediği toplum düzeninin özelliklerini yüklenerek, Kuran'da geçtiği gibi doksan dokuz sıfatla, yani özellikle güçlendirilmektedir. Bu çok güçlü bir Allah kavramıdır. Dolayısıyla yeni toplumun güçlü olacağı da ana kavramdan bellidir. Doksan dokuz sıfatlı Allah, bir nevi ütopya ve manifestodur. Müminlere yoğunca içerilmesi ve inandırılması, manifestonun amacına bağlanmayı amaçlamaktadır. Allah'a inanç, çerçevesi çizilen yeni topluma inançtır. Yeni toplum bu tanrısal sıfatlara uygun olarak gelişip hakim olacaktır. Günümüz deyişiyle, program başarıyla uygulanıp iktidar gücü haline gelinecektir."

Elohim'in millileştirilmiş hali olarak Yahova'yı etimolojik olarak ele alan **Önder APO**, bunun Kürtçe ile olan ilginç ilişkisine de değinir: ***"'va hev' kelimesi Kürtçede de "odur" anlamına gelmektedir. İbranice'nin dil kökenine ilişkin yapılan incelemeler, Kürtçenin temelindeki Aryence'den çok etkilendiğini göstermektedir. İbrahim kültünün Urfa yöresinde çok güçlü olan, hatta doğuş alanı da diyebileceğimiz peygamberlik geleneğinden geldiğini göz önünde bulundurursak, bu gelişmenin kökeni daha da aydınlanabilir. Yöre, Aryen ve Sami kültürünün en çok karıştığı alandır. Dolayısıyla İbranicedeki Sami-Aryen karmaşıklığı, yeni doğan dinsel kültüre de yansımış olmaktadır. Bilindiği üzere Yah-weh, sonra Yehova olur, Yehova'dan da Yahudi'ye geçiş sağlanır. İsrael ve Allah ise, bu***

gelişmenin Semitik kültüründeki yansımanın sonucudur."

Emeviler: III Halife Osman zamanında Suriye valisi yapılan Muaviye tarafından 661 yılında kurulan ve 750 yılında Ebu Müslüm-i Horasani tarafından yıkılan, dört halife devrinden sonra kurulan ilk İslam devletidir. Hazret-i Muhammed 632 yılında vefat edince Dört Halife (632-661) devri başlar. Bu dönemde Bahreyn, Irak, Suriye, Filistin, Mısır, Afrika, Kafkasya ve Horasan fethedilir.

Emevilerin dönemini anlayabilmek için kısaca da olsa Emevilerin tarihine bakmakta fayda vardır. İslamiyet'ten önce Mekke'nin yönetimi Kureyş kabilesindedir. Kureyşliler iki büyük kabileden oluşur. Bunlardan biri Hz. Muhammed'in kabilesi olan Haşimiler, diğeri Ömeyitlerdir. Ömeyitler Mekke'nin hem yöneticileri, hem tüccarları, hem de zenginleridirler. Bunun yanında Haşimiler ise daha fakir ve orta sınıfı temsil ederler. Hz. Muhammed, İslamiyeti örgütlerken çıkarları tehlikeye girdiğinden en fazla karşı koyan kesimler bunlardırlar. Bir-iki üyesinin dışında bu kabileden Müslüman olan pek yoktur. Ancak giderek örgütlenen ve ciddi bir güç oluşturarak çıkarlarını tehdit edince bu kabilede ayrıcalıklarını yitirmemek için Müslüman olmuşlardır. Bu kabilenin Müslümanlığı gönüllü ve Allah için olmaktan ziyade toplumsal çıkarlarından dolayıdır. Bu kabileden birçok kişi İslamın öncülerinin katledilmesinde yer almışlardır. Mesela Uhud savaşında Müslümanları yenilgiye uğratan Mekke ordusunun komutanı olan Halit Bin Velid bu kabiledendir. Bunların çoğu Hz. Muhammed'in ölümüne yakın yıllarda Müslüman olmuşlardır. Hz. Muhammed'in ölümünden hemen sonra da iktidar kavgasına girmişlerdir. Önderliğin ***"Muhammed'in cenazesi üç gün yerde kaldı"*** tespiti de bundandır. Ancak daha sonra İslam ileri gelenlerinin görüşüyle önce Ebubekir, ardından Ömer halife olur. Ancak bu sürede Omeyitler boş durmazlar. Önemli mevkilere kendi adamlarını yerleştirirler. Bu İslam toplumunda tepkilere yol açsa da bir isyanı getirmez. Ömer'in ölümünden sonra Osman Halife olur. Ömeyitliler, Osman zamanında iktidara hakim olur ve önemli merkezlerin çoğuna kendi adamlarını yerleştirirler. Şam valiliğine de Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye atanır. Osman'ın ölümünden sonra da halifeliğin kendilerine geçmesi gerektiğini belirterek Ali'nin halifeliğine karşı çıkarlar.

Zafer kazanıp iktidarlaşan ideolojilerin kendi içlerinde problem yaşamalarına, bölünüp parçalanmalara çokça rastlanmıştır. Hz. Muhammed'in ölümünün hemen ertesinde yaşananlar da tekrarlanan bu örneklerden biridir. Ancak

iktidar çatışmaları en fazla Osman'ın ölümünden sonra kendisini hissettirir, ayrışmalar ve parçalanmalar yaşanır.

Bunun bir tarafında İslamiyet'in gerçek özünden saptığını, asrısaadetin kaybolduğunu, bozulan toplumun yeniden ayağa kaldırılarak refaha kavuşturulması gerektiğini belirten militan Müslümanlar yer alır. Bunlara ihtiyarlar da denir. Diğer tarafta ise; toplum içindeki ayrıcalıklı ve itibarlı durumlarını kaybetmek istemeyen, hatta bunları daha da geliştirmek isteyen eski köle sahibi kesimler yer alır. Bu eğilimin başını çekenler de sonradan Müslüman olmuş Ömeyitlerdir. Her iki eğilimde kendi içinde bütünlüklü değillerdir. Bu, Arapların aşiretçiliği aşmamış toplumsal yapısından kaynaklanmaktadır. Müslümanlığın özüne dönmek isteyen eğilim olarak Hariciler; *"şayet Müslümanlara bir lider seçilecekse kökenine bakılmamalıdır. Her kim ki kökenine bakarak birisini seçiyorsa ondan uzak durulmalı, hatta ona karşı savaşılmalıdır"* diyerek ayrı bir baş çekerler. Bir diğer yaklaşım da, Şiilerin sergiledikleridir. Bunlarda da toplumu yaşadığı kaostan çıkartmak için Müslümanlığın ilk haline dönme fikri vardır. Ancak haricilerden farkı; lider olarak seçilecek kişinin Muhammed'in soyundan, ailesinden, daha özgün olarak da kızı Fatma ile amcası oğlu ve damadı olan Ali'den gelmesi gerektiğini savunmalarıdır. Bunlara göre yol göstericiler, imamlar peygamber ailesinden olmalıdır.

Bu eğilimler arasında keskin mücadeleler olur. Bunu en başta Muhammed'in eşi Ayşe yapar. Ebbekir'in kızı olan Ayşe, zenginleri temsil eder ve Ali ile çatışır. Bu çatışmalarda Muaviye tarafsız durmaya çalışır. Ali ile Ayşe'nin mücadelesinde güçleri zayıflayınca Muaviye devreye girer. Bir komployla Ali'yi öldürülmesi, Ayşe'nin de bağımlı hale gelmesi sonucu iktidarın tüm yetkileri kendisinde toplanan Muaviye, Başkenti Şam olmak üzere 661 yılında Emeviler Devletini ilan eder. Örgütlü ve planlı olmazsa da Hariciler isyan ederler, ancak Şiiler fazla bir tepki göstermezler, hatta Hasan ve Hüseyin'i Kerbela'da yalnız bırakırlar. Muaviye'nin bu gelişimini Önderlik ***"bir karşı darbe ve Muhammed'den intikam alma"*** olarak değerlendirir. **Önder APO** Kerbela vakası ve Emevilerin durumuna ilişkin şunları belirtir:

"Kerbela sadece felaketli bir an değildir. Süregelen lanetli bir tarihtir. İslam adına en büyük felaketin tarih boyunca yaşatılmasıdır" diyerek karşı devrim gerçeğinin İslamiyet tarihi içindeki yerine vurgu yapmaktadır. Emevilerle birlikte yeniden köleci sistem kurumlarına, zihniyet ve ruhsal yapılanmasına geri dönüş yaşanmıştır. Bu biçimiyle Hz. İbrahim geleneğinin yarattığı

kazanımların reddinin gerçekleştirildiği açıktır. Hz. Muhammed'in savaşım gerekçesi saydığı ve cehalet olarak adlandırdığı yaşam biçimi ataerkil Arap kabileleri yerine bu kez gelişkin devlet yapılanmalarında yeniden canlandırılmıştır. Allah artık, toplumsal gelişim enerjisinin değil; devlete hizmet eden yasanın adıdır… Emevilerle başlayan ve adeta Allah'ın 99 sıfatını toplumsal gelişim dinamiklerini öldürmeye dönük 99 silah olarak kullanan ihanet çözümlenmeden insanlık adına en küçük bir gelişmenin sağlanamayacağı açıktır."

Devlet idaresi Emevilere geçtikten sonra da fetihlerde herhangi bir yavaşlama olmaz, aksine artarak devam eder. Muaviye ve ardıllarının realistliği de bu gelişmelerde rol sahibidir Afganistan, Semerkant, Erzurum, Kıbrıs, Grit, Sicilya, Buhara, Harzem, Hint toprakları, Malatya ve Türkistan fethedilir. Sınırlar bir taraftan Afrika üzerinden Atlas Okyanusu ve Fransa'ya diğer taraftan da Türkistan içlerine kadar uzanır.

Muaviye zamanında Şam gelişip güçlenirken, Mekke ve Medine güç kaybeder. Devlet yönetiminde Arap ve İslam geleneği yerine komşu oldukları Bizans ve Sasani gelenekleri hâkim olur. Halifelik babadan oğla geçen monarşiye dönüşür. Muaviye ölünce yerine oğlu Yezit geçer. Ordu ve üst bürokrasi Araplardan seçilse de giderek işbirlikçileşmiş yerel eşraf da yöneticiler arasında yer almaya başlar. Bunların giderek artması Arap ve İslam geleneğine karşı bir tepki geliştirir. Böylece Suriye Araplarının diğer Araplara üstünlüğü bariz bir şekilde artar. Irak ve diğer yerlerde yaşayan Araplar geri plana düşerler. Arap dünyasına Irak'ın mı, yoksa Suriye'nin mi öncülük edeceği sorunu o günden günümüze kadar devam edegelen bir sorun olarak kalır. Saddam'la Esat arasındaki çekişmenin de kökeni yatan da esasında bu çelişkidir. Bu çelişki ve çatışmalardan sonra Irak'ın Küfe ve Kerbela şehirleri Şialığın merkezi olacaklardır.

Muaviye halkların başkaldırı ve isyanlarını önlemek için sosyal ve kültürel dokularına fazla karışmaz. Etkili olduğu alanlardaki güçleri vergi yükümlülüğü altına sokarak ve siyasal olarak bağımlı hale getirerek içişlerinde serbest bırakır. Ancak iktidarının temelini oluşturan ordusuna başka dinlerden ve halklardan kimseyi almaz. Diğer halkları küçümsenirken Arap kavmi yüceltilerek milliyetçilik yapılır. ***"İktidarları boyunca Emeviler, Araplar içinde Kureyşiliği, Arap olmayanlara karşı da Araplığı öne çıkaran ulusçu bir politika izlediler. Arap olmayan Müslümanları genel olarak Mevali (azad edilmiş köleler) biçiminde adlandıran Emevilerin bu ulusçu politikaları hemen her alanda kendini şiddetle duyurdu.***

Sözgelimi yaygın biçimde Arapların diğer uluslardan üstün yaratıldığına inanılıyor, Arap olmayan Müslümanlara hizmetçi gözüyle bakıyordu. Arap olmayanların kadılık görevine getirilmesi hoş karşılanmıyor, önden geçmesi halinde yalnız eşek, köpek ve mevaliden birinin namazı keseceği kabul ediliyordu. Bir mevaliye denk sayılmadığı için kız verilmiyor, birlikte yürünürken mevalinin ancak arkadan gelmesine izin veriliyor, Araplar yemek yerken mevali ayakta bekletiliyordu. Çoğalarak Arap egemenliğine son verebilecekleri gerekçesiyle Arap olmayan Müslümanların bir bölümünün ortadan kaldırılması bile düşünülebiliyordu. İslamiyet'te de, Hz. Muhammed'in bizzat deyişidir: Arap'ın Acem'e üstünlüğü falan yoktur. Daha sonra Emeviler şovenizmi körüklerler, Arapların üstünlüğüne yol açarlar. Ama başlangıçta olsun, daha sonra olsun bir enternasyonalizm vardır. Ulusların dil, kültür imhasını amaçlamak gibi bir özellik yoktur. Bir yerde İslamiyet'te ırkçılık da yoktur. Aslında kendine göre bir enternasyonalizmi vardır, kardeşlik anlayışı filan vardır. Dilinden, kültüründen dolayı ne baskı ne de bir baskı nedeni vardır. Bazı Arap beyleri, Arap sülaleleri çıkmış Arap'ı üstün kılmak istemişlerdir, ama halklar direnmişlerdir. Şafii mezhebi, Alevi mezhebi ve daha birçok mezhep ortaya çıkarmışlardır; bir yerde Arap'ı hem siyasette, hem milliyet olarak en üstün tutmak istediğinde ortaya çıkarmışlardır. Söylemek istediğim, İslamiyet'te ırkçılık için bir gerekçe yapılmaz. Özünde bu yoktur. Bir halkın inkârı, hele hele kültürün, ilmin inkârına kesinlikle açık değildir ve böyle bir sorun da İslamiyet'te yoktur."

İslam fetihleri, MS 650 yıllarına geldiğinde, Kürtlerin yerleşik olduğu coğrafyayı da kapsamına almış, Kürt coğrafyasını da işgal ve istila etmişlerdir. Geniş tarım alanlarında ve şehir merkezlerinde hâkimiyetini tam kurarken, dağlık alanda yabancıya karşı geleneksel direnişçilik devam etmiştir. Yukarıda da kısmen özetlendiği gibi, İslamiyet'in kurucusu Hz. Muhammed'in cenazesi daha yerdeyken yaşadığı çelişki ve çatışmalar, Kerbela'da Hüseyin ve yakınlarının öldürülmeleriyle yeni bir aşamaya varmıştır. Eski toplumun, Kureyş federasyonunun hâkim kesimleri olan Emevilerin iktidarı ele geçirmeleri, yoksul kesimlerle Araplar dışındaki diğer halklar üzerinde daha çok baskıya yol açmıştır. Dağlık alanlarda yaşayan Kürtler sınırlı bir sahada da olsa buna Alevilik mezhebi geliştirilerek karşılık verirken, ovalık ve kent merkezlerinde ise; iktidardaki Emevi sülalesinin İslamiyet yorumu olan Sünnilik egemen olmuştur. Başta Araplarda olmak üzere, birçok kavim

içinde daha önceki bölünmelere ek olarak, böylesi bir bölünme ve ayrışmanın köklü olarak gelişmesi söz konusudur. Bu ayrışmanın temelinde ise, yeni sosyalleşme ve sınıfların oluşumu yatmaktadır. Köleci tarz toplum ve sınıf yapılanmasından feodal tarz toplum ve sınıf yapılanmasına doğru dönüşüm yaşanmaktadır.

Ülke boydan boya Arap terminolojisine göre adlandırılıp, halka ilk defa Ekrad (Kürtler) diye hitap edilmiştir. Kürtleri inkâr etmemekle birlikte, geçmişlerine bir kulp takıp kendilerine bağlamayı siyasetleri için daha uygun bulmuşlardır. Sünni kesimle bu yönlü ilişki ve anlayış birlikleri ileri düzeye varmıştır. Bölgenin verimli alanlarına, özellikle sulak kesimlerine ve nehir kıyılarına epeyce Arap nüfus yerleştirilmiş, Toros eteklerine kadar bir kaydırma sağlanmış, Arap dili ve kültürü içinde asimilasyon oldukça gelişme kaydetmiştir. Buna karşılık, aşiretlerin yoksul alt kesimi ve dağlık alanlarda yaşayanlar direnişçiliklerini korumuş, bazı alanlar ise, söylemde İslamiyet'i kabul etmelerine rağmen kendi öz inanç ve yaşamlarını korumuşlardır. Bu temelde davranan kesim, daha çok Kürt Aleviliği biçiminde tamamen yerelleşmiş; kendi yaşam koşullarına uyarlanmış bir İslamlığı sınırlı olarak kabul etmiştir. Bunu da zorla değil, Ehlibeyt'e yapılan büyük haksızlıklar sonucu bir vefa borcu olarak yapmışlardır. Kürt Aleviliği İslamiyet'le ilgisi en az olan bir yaklaşımdır. Öyle ki, mezhep bile sayılamaz. Kürt Aleviliği İslam'ın kendi yaşamlarını zenginleştiren bazı öğelerini alıp kültürel zenginlik olarak işlemiş; katı dini dogmalara ilgi göstermemiştir. Bu yönüyle denilebilir ki, Sünni İslam'ın gerici etnik ve kavimsel özellikleriyle çelişen yönlerini reddetmede ve olumlu bazı özelliklerini özümsemede en olumlu tavrı sergilemiştir. Alevilik bu yaklaşımını çağdaşlaştırıp bilimsel bir yoruma kavuşturmakla, aydınlanmada önemli bir rol oynayabilir. Alevilik İslam'ın bağrındaki üst hâkim sınıfın baskı ve sömürüsünü sezmede ve karşı çıkmada önemli bir yer tutmaktadır. Eksikliği, güçlü bir ideolojik yorum geliştirememesi ve ilkel duygusal tarikatlar düzeyini aşamamasıdır.

İslamın yeni değerlerle birleşmesi mezhepleri ortaya çıkarır. İslamiyeti kabul eden diğer halkların eşitsizliklerle karşılanmaları, horlanıp aşağılanmaları halkta tepki yaratır. Bu tepkiler giderek örgütlenir ve isyana dönüşür. Hariciler İran, Arabistan ve Mısır'da güçlenmelerine rağmen, örgütsüz olduklarından başarılı olamazlar. En büyük muhalif hareket Berberilerde gelişir. Bu onların anarşist özellikleriyle de bağlantılıdır. Ancak Berberi hareketleri iktidar merkezi olan Şam'dan uzak olduklarından ciddi bir tehlike oluşturmazlar. Bu durumda en örgütlü

güç ve yakın tehlike olarak Şiiler kalır. Bu tepkilerin başını da İran çeker. Şiiliğe gönülden bağlı olanlar Muhammed'in ailesinden birisinin halife olmasını isterler. İran aristokrasisi de Sasaniler zamanındaki ayrıcalıklarını elde etmek ister. Bu yüzden Emevi sisteminden rahatsız olanlar İran etrafında birleşirler. İran, Sümer döneminden beri Batısından gelen tüm saldırılara hep başarıyla karşı koyma geleneğine sahip olmuştur. Çürümüş Sasani İmparatorluğu'nun birkaç darbeyle parçalanması, bu geleneğin yeniden harekete geçmesine yol açar. Tıpkı Persler sonrası Parya'daki başkaldırı gibi ilk başarılı direniş de, tarih boyunca önemli direnişlere kaynaklık etmiş olan Horasan bölgesinde gerçekleşir. İsyancı geleneğe sahip olan Partların Helen işgaline karşı yüzlerce yıllık direniş geleneği, Emevi Halifeliği'ne karşı bir kez daha harekete geçmiştir. Muhammed'in amcası Abbas'ın torunu Ebul Abbas Küfe'nin sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel yapısından yararlanmak ister. Ebu Müslüm'ün önderlik ettiği bir direniş başta Farslar, Kürtler, Azeriler vb. olmak üzere birçok topluluğun katılmasıyla kısa sürede gelişerek önemli boyutlara ulaşır ve 750 yılında Emevi Hanedanlığı'nın Halifesi olan II. Mervan yenilgiye uğratılarak, Emevi hanedanına son verilir. Yerine de Abbasi Hanedanlığı'nın Halifeliği kurulur.

Emperyalizm: Anamalcı (kapitalist) üretim tarzının tekelci aşamasına denir. "Bir devletin genişleme ve öteki devletlere egemen olma isteği" biçiminde tanımlanan emperyalizm deyimi, ilkin 1880'lerde İngilizce olarak "imparatorluk rejimi yandaşlarının öğretisi " anlamında kullanılmıştır. Sözcük olarak imparatorluk anlamındaki La imperium deyiminden türetilmiştir. Sözcüğün kaynağı ise Hint -Avrupa dil grubunda “Per” (elde etme) sözcüğüdür.

Kapitalizmin en yüksek aşaması olarak kategorilendirilmiş ise de, bütün sınıflı toplumlarda, özellikle devletin gericileşip dışa yayılmasını (sömürgecilik- kolonyalizm) ifadelendirmek için kullanılmıştır.

Bu açıdan Emperyalizm; bir devletin sınırları dışında yaşayan başka halklar üzerinde, onların rızası olmaksızın ideolojik, kültürel, ekonomik, siyasi, askeri alanda denetim kurmayı dile getirir. Her zaman kurbanlarına karşı güç kullanmayı içermesi nedeniyle emperyalizm genellikle gayri ahlaki bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

Sömürgeciliğin tarihten beri var olduğunu biliyoruz. 16. yy.da Avrupa devletlerinin Asya, Amerika, Afrika kıtalarına yönelik yayılma ve sömürgeleştirme stratejilerinin kapitalizme yol açtığı, daha sonraki süreçte ise kapitalizmin bu stratejiyi farklı biçimlerde

sürdürerek olgunluk aşamasına geldiğini görmekteyiz. Günümüzde Kapitalist sistemin içine girdiği Kaos süreci bu stratejinin hem sonucu, hem de var olma gerekçesidir.

Bu tanımla birlikte Emperyalizmin tarihte ilk başlatıcısı olarak Akad kralı Sargon'u görmekteyiz. Sümer sitelerini birleştirip yönetimi eline alması onu imparator yaparken, diğer halklara yönelik yaptığı askeri seferlerle tarihte Sistemli olarak yayılma, istila etme fikrini de geliştirmiştir. Bu fikir farklı toplumsal formlarda ve tarihsel dönemlerde kendisini sürdürüp günümüzde ABD impartorluğunda somutlaştırmıştır. Bundan şu sonucu çıkarabiliriz. Her imparatorluk aynı zamanda emperyalisttir ve her emperyalist oluşum imparatorluk olmakla mecbur kılınmıştır.

Emperyalizm'e ilişkin bilimsel teori V.İ LENİN tarafından" *Tekelci Kapitalizm aşaması"* olarak geliştirilmiştir. Bu kurama göre; 20.yüzyılın başında kapitalist üretim tarzı, şu gibi birtakım yeni önemli çizgiler edinmiştir: Üretim güçlerinin gelişmesi beraberinde üretim ilişkilerinde bir değişikliğe yol açmaktadır. Üretimde yaşanan yoğunlaşmayla beraber sermaye birikimlerinin giderek tekelleşme aşamasına varacağını, finans ve sanayi sermayesinin birleşerek dünyaya sermaye ihraç ederek kapitalist üretim ve ilişkileri hâkim kılacağı, bunun üst yapı tarafından savunmasının yapılabilmesi, yani sermaye akışının güvenlikli bir ortamda yapılabilmesi için askeri ve siyasi zorun daha da aktif ve ihtiyaç haline geleceğini belirtmektedir. Lenin'e göre böyle bir şeye bağlı olarak, tekeller tarafından kapitalist ekonomik ilişkilere sokulan 'söz geçirme ve şiddet olgusu', kapitalizmin üstyapısında burjuva demokrasisinden (faşist düzenlerin kurulmasına kadar uzanan) gericiliğe dönüşe yol açmıştır. Bütün bunlar, Lenin'i kapitalizmin özel, emperyalist bir aşama içine girmiş olduğu sonucuna götürmüştür. Emperyalizm, kapitalizmin gelişmesinde finans kapital ile tekellerin yerleşmesi, sermaye ihracının çok büyük önem kazanması, dünyanın uluslararası tröstlerce paylaşılmaya başlanması, yerkürenin bütün bölgelerinin en büyük kapitalist güçlerce paylaşılmasının tamamlanması aşamasıdır. Ekonominin tekelleşmesi çürüyen, asalak ve ölmeye yüz tutmuş kapitalizmin en yüksek ve son aşaması olarak emperyalizmin tarihsel yerini gösterir. Kapitalist ülkelerde ekonomi ve politikanın eşitsiz gelişmesi yasasını kapsayan biçimde, kapitalizmin bu aşamadaki bütün ekonomik yasalarının işleyiş özeliklerini belirler. Bu eşitsizlik, gitgide daha keskinleşerek nöbetsel, çelişkili bir karakter alır ve böylelikle de dünyanın emperyalist devletler tarafından paylaşmasına bağlı olarak dünya

savaşlarının ortaya çıkmasına neden olur. Emperyalist ülkeler, tekellerin dünyayı ele geçirme çabalarını yansıtan saldırgan politikalar güderler. Ülke için bu politikaya ekonominin gitgide askerileşmesi eşlik eder. Tekelleşme, üretimin toplumsallaştırmasına ve bu arada, sınıfsal uyuşmazlıkların çok daha keskinleşmesine yol açarak, sosyalizme giden yolun nesnel ön gereklerini hazırlar.

Emperyalizmi tanımlayabilmek için onun 20 yy. başlangıcında Lenin tarafından yapılan tanımı ile 21 yy. başlarında yaşadığı ve üzerine aldığı yeni misyonlarını da incelemek gerekiyor. Sadece Ekonomik yönüne bakılarak Emperyalizmi tanımlamak yetersiz kalmaktadır. Emperyalizmi toplumun temel kurumları (Dil, din, ahlak, kültür, aile) ile ekoloji sorununu ele alarak ve bu kurumlara yaklaşımını ortaya koyarak ancak tanımlayabiliriz.

Emperyalizm ideolojik, kültürel, ekonomik, askeri ve siyasi olarak bir program çerçevesinde yürümektedir. Lenin'in ortaya koyduğu gibi tekelleşmiş kapitalizm tespiti; bugün dünyanın 600 büyük şirket tarafından âdete parsellendiğini, ulusal devletlerin bu sermayeye tabi kılındığını dikkate aldığımızda doğru bir tespit olduğu ortaya çıkıyor. Aynı zamanda " ideolojilerin sonu" teziyle de kendisini tek ideolojik güç olarak tüm dünyaya ilan etmiş ve meydan okumuştur. Siyasi ve askeri alanda bölgelere, devletlere, hükümetlere, farklı toplumsal kesimlere yapılan baskılar günlük olarak izlenmektedir.

Kültürel birikimler ve tarihsel bilinç değerlerini tahrip etme ve bunları yok etme belleksizleştirmedir. Tarihini bilmeyenler sadece ana ait olanı bilirler. Bu ise köksüzlüktür. Nasıl ki bir ağaç kökleri kesildiğinde kurursa, toplumların da tarihi bilinç ve değerleri tahrif edilir veya yok edilirse toplumlar çarpık gelişir ya da başkalaşır, kendisi olmaktan çıkar. Emperyalizm tam da günümüzde bunu yapmaktadır. ABD öncülüğünde Irak'a yapılan müdahale sırasında Bağdat ta bulunulan arkeoloji müzesi ABD askerleri ve Iraklılar tarafından tahrip edilmiştir. Milyonlarca dolar harcamaların yapıldığı ve her kapitalist devlette bulunan üniversitelerde Arkeoloji bölümleri oluşturulup eski zamanlara dair bulgular bulmak için kazıların yapıldığı bir dünyada, neden Mezopotamya uygarlığına ait bulgular tahrip edildi? Cevabı çok açık. Belleksizleştirmek ve yeni bir bellek vererek kendine bağlamak! Bir alıntıyla bunu daha iyi görebiliriz.

"Burjuvazinin en devrimci eylemi, Büyük Fransız Devrimi'dir. Devrim'in simgesi olan Marianne'in başında, Frigya'lı (Anadolulu) isyancı kölelerin kırmızı başlığı vardı. Devrim, kendi simgesel köklerini uygarlığın en eski topraklarında bulmuştu. İnsanlığın

bütün geçmişini, kendi geleceğinin bir parçası olarak görebilmek için, tarihe ve doğaya bir emekçinin gözüyle bakmak gerekir. Fransız devrimini yapan burjuvalar, bugünkü anlamda burjuva değillerdi. Hepsi henüz kendi tarihlerinin başlangıcında duruyorlardı ve sermaye birikiminin talanla özdeşleşmediği bir çağda yaşıyorlardı: Hepsi emekçiydi. Kendilerine uygun bir geçmiş ararken, en yüksek uygarlıkları, en özgür toplumsal özlemleri örnek almaya özeniyorlardı.

"Bu özgürlükçü tutumla, işçi ve emekçi karakterli halk hareketlerinin tercihleri arasında bir paralellik vardır ve bu rastlantı değildir. Avrupa işçi hareketinde, Grek ve Roma mitolojisinden seçilmiş simgeler, Fransız devrimin başlıca sloganları ve politik amaçları, tarihsel sürekliliğin ve ilerici tarihsel mirası sahiplenmenin işareti olarak yer almıştır.

Antifaşist direniş sırasında da, Fransa'da, İspanya'da, İtalya'da, Sovyetler Birliği'nde, faşistlerin "gasp etmek" istedikleri tarihsel miras asla onların eline terk edilmemiş, bunun için ayrıca kavga verilmiştir."

"Emperyalist kültür, insanlık tarihinin "süper güçler" tarafından yapıldığına bizi inandırmak istemektedir. Müzeler bu propagandanın yalan içeriğinin açığa çıkarılmasında en güçlü dayanaklardır. Bütün tarihsel mirasımız, emeğin ürünüdür ve insanlık bunları yaratabilmek için büyük acılara katlanmış, yüzbinlerce yılı kapsayan uzun bir bilgi ve beceri biriktirme sürecinden geçmiştir. Uygarlık, "uzaydan gelen küçük yeşil yaratıklar" tarafından değil, çalışan, dövüşen, açlık çeken, şarkı söyleyen, eken-biçen, sevişen gerçek insanlar eliyle yaratılmıştır. Aynı hayatı yaşayan, üreten, dövüşen, emek veren insanların yaşadığı bütün topraklarda yine aynı insanlar tarafından gerekirse yeniden yaratılacak, ayağa kaldırılacak ve ilerletilecektir. Demokrasiyi ve özgürlüğü de yine aynı insanlar, aynı zahmetli süreçleri yaşayarak kuracaklardır.

Uygarlığı uzay yaratıklarına bağlayan aldatmaca, özgürlük ve demokrasiyi de, "uzaktan gelen yabancılara" bağlamaktadır. Birine inanırsanız, diğerine kanmanız kolay olacaktır. Müzeler bunun için emperyalist saldırganlığın düşmanıdır. Müzeler, insanlık tarihinin ve bütün değerleriyle, özgürlüğüyle, demokrasisiyle, insanın kendi emeğinin ürünü olduğunun kanıtlarını barındırır. Bu yüzden yağmalanmalıdır! İnsan kendine inanmasın, insan kendi gücünün ve ürününün yabancısı olsun, kendi yaratıcılığına güvenmesin diye yıkılmalıdır!"

Ekonomik alanda küreselleşen kapitalist sermayenin artık coğrafik anlamda sermayesini ihraç edeceği alan kalmadı. Uluslar üstü şirketlerin dünyada yapılan üretimden ne kadar sorumlu oldu-

ğu ve elde ettiği "kâr"ın istatistiklerine baktığımızda durum daha açık olarak görülmektedir. İstatistiklere göre;

Günümüzde dünya nüfusunun dörtte biri, yani 1,5 milyar insan sefalet ve açlık sınırlarında yaşamaktadır. Asya kıtasında Hindistan başta olmak üzere birçok ülke bu sayının yarısını oluşturuyor. Geri kalan nüfus Afrika ve Orta ve Güney Amerika kıtasında açlık ve sefaletle boğuşarak yaşam mücadelesi veriyor. Dünya ekonomisini yönlendiren ve gelişmiş 8 ülkenin (G-8) siyasi ve askeri himayesinde bulunan yaklaşık 600 ulusüstü şirket dünyanın sanayi ve tarım ürünlerinin % 20 sini üretmektedirler, üretimin dağıtımı ve elde edilen kârın yeniden yatırımlara dönüştürülmesi de yine bu şirketlere ait olmaktadır. Bu gerçeklik karşısında ya da öte tarafta açlık sınırında olan Milyarlarca insan, sağlık, eğitim, yaşam sorunları ile boğuşan halklar bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu'na göre, dünyanın en zengin yüzde 1'i en yoksul yüzde 57'si kadar gelire sahip. En zengin yüzde 20 ile en yoksul yüzde 20 arasındaki gelir uçurumu 1960'da 30/1'den, 1990'da 60/1'e ve 1999'da 74/1'e yükseldi ve bu oranın 2015'de 100:1'e tırmanması bekleniyor. 1999-2000 arasında, 2,8 milyar insan günde 2 doların altında gelirle yaşadı, 840 milyon insan yetersiz beslendi, 2,4 milyar insan hiçbir yeterli sağlık hizmeti türünden yararlanamadı ve dünyada okul çağındaki her altı çocuktan birisi okula gidemedi. Küresel tarım dışı emek gücünün yüzde 50 kadarının ya işsiz ya da gizli işsiz olduğu tahmin ediliyor.

Öte yandan ticaret (taşımacılık anlamında) ve iletişim teknolojisinin çok geliştirilmesiyle üretilen mallar artık çok kısa zamanda tüm ücra köşelere kadar ulaştırılmaktadır. Aynı şekilde iletişim araçlarıyla hem bilgi akışı rahat olmakta hem de Emperyalist kültür bu kitle iletişim araçlarıyla tüm dünya halklarına empoze edilmektedir. Yüreklerin, duyguların, beyinlerin ele geçirildiği ve tamamen tüketime endekslenen bir birey, toplum yaratma istemi bu araçlarla yapılmaktadır.

Günümüzde ekonomik hedeflerini netleştirmiş, bunun hukuki düzenlemelerini oluşturmuş, siyasal alanda dünyadaki siyasal entegrasyonu belirlemiş, teknolojik alanda büyük bir bilgi tekeli ile geniş iletişim ağına sahip bir sistemle karşı karşıyayız. Ve bu sistem tüm bu hedeflerini ABD öncülüğünde gerçekleştirmek için başta askeri zor olmak üzere tüm alanlarda dünya halklarına bir meydan okuma biçiminde Afganistan ve Irak'a askeri müdahaleleriyle bir taraf olduğunu ilan etmiştir. Yaşanan yoksulluk, ekolojik felaketler, kadının içinde bulunduğu konum, ailenin giderek anlamını yitirmesi, etnik ve

dini sorunların yarattığı toplumsal gerginlikler ve daha nice dile gelmeyen sorunların kaynağında bu sistemin var olduğunu biliyoruz ve buna karşı farklı alternatifleri ideolojik, politik ve örgütsel alanda geliştirmek bir zorunluluk olarak dünya emekçi ve ezilen halkların önünde bir görev olarak durmaktadır. Emperyalizme karşı mutlaka mücadele verilmelidir ve bunu da geçmişten dersler çıkararak yapmak gerekmektedir. Bu konuda **Önder APO**'nun belirlemeleri daha açıklayıcı olmaktadır.

"Yeni dönemin terminolojisinde artık 'küreselcilik' ve ABD İmparatorluğu kavramlarına sıkça rastlanır oldu. Küreselcilik, sistemlerin yayılma olgusu anlamına gelir ki, yeni hiçbir yanı yoktur. İlkel klanlardan günümüze tüm sistemler küreselcidir. Başarılı olan her sistem az veya çok yayılma şansına sahiptir.

"İmparatorluk da eski kavramlardandır. Site devletlerin çoğalmasıyla devlet de sitelerin tüm devleti haline gelince, imparatorluğun koşulları doğmuş demektir. Siteler sürekli çoğaldığına göre, imparatorlukta genişlemeler kaçınılmazdır. Belirgin imparatorluk alanı ve tarzları doğar. Sümer şehir siteleri üzerinde Akad istilasıyla başlayan Sargon imparatorluk geleneği o günden beri habire gelişti. Köleci Roma İmparatorluğu dünyanın o güne dek tanıdığı en geniş ve güçlü imparatorluğuydu. Yerine kurulan feodal Bizans ve Osmanlılar, geleneği devam ettirdi. Çin ve Hint'te benzerleri kuruldu. Kapitalizm daha kuruluş aşamasında önce Portekiz, sonra İspanyol, ardından güneş batmayan İngiliz İmparatorluğuyla, geleneği ikinci dünya savaşının sonuna kadar taşıdı. Savaştan sonra gerginlik içindeki ABD ve Rusya Sovyet İmparatorluğu ikilemi 1989'da ABD lehine tekleşti. Kapitalizm Roma'sının önünde artık hiçbir engel kalmamıştı.

"İmparatorlukların bir karakteri vardır: Üniter, merkeziyetçi yapıdan çok eyaletler biçiminde bölünmeler esastır. Önceki dönemden kalma birçok eski devlet geleneğini özümsediğinden ötürü, gevşek bir federasyon eğilimi de sıkça görülür. Dışa doğru ne kadar çok gücü egemenliği altına alsa da, içte birçok valilik, eyalet ve bağımlı devlet durumları da o denli artar. Küresel çapta yayılma olunca bu gelenek artarak tekrarlanır.

"ABD imparatorluk dönemi içte ve dışta benzer ikili engel durumla karşılaşır. Şu husus iyi bilinmelidir ki, ABD sıfırdan imparatorluk kurmuyor; bin yıllardan beri var olan geleneği sürdürüyor. Sürdürmek zorundadır. Dünya devletler sistemi imparatorluksuz olmaz. Birbirinden tam bağımsız devletler durumu bir varsayımdır. Gerçekte yoktur. Geçerli olan, devletlerin birbirleri karşısındaki bağımlılık du-

rumlarıdır. Sistem içindeki en güçlüden en zayıflara doğru bu bağımlılıklar, bazı gruplarda imparatorluğa dönüşür. İçlerinden sistemce en güçlüsü, en büyük imparatorluk olarak sözü en geçerli güç konumuna erişir. ABD-'nin en son İngiliz ve Rusya Sovyet İmparatorluğundan devraldığı bu gelenektir. İçinde yüzlerce dil, kültür, siyasal oluşum, ekonomik biçim barındıran geniş bir coğrafyada, çeşitli düzeylerde egemenliğini derinliğine ve genişliğine yaymak durumundadır. Sistemin kâr, azami sermaye birikimi bu süreci sürekli zorlar. Kâr dengesini tutturmak yayılmayla bağlantılıdır. Çok sayıda gücün çıkarları bozulduğundan ilişkileri gerginleşir. En güçlü olma kuralı nedeniyle bu gerginlik ikinci bir kutba yol açamaz. Bu, sistemin mantığına aykırı olur.

"1990'lar sonrasında küreselcilik ve ABD İmparatorluğu bu çerçevede denge aramaktadır. Kapitalizmin yaşadığı 'sistem kaosu', krizin eski tür aşılamazlığını gösterir. Dolayısıyla dönem küreselciliği krizli bir ortam içinde geçecektir. Krizi yoğunlaştıran etkenler eski dönemden kalmakla birlikte, şiddetini artırma eğilimindedir. Tüm tedbirlere rağmen azalan kâr kanunu, çevre kirliliğinden, vergilerden dolayı artan maliyetler, sosyal devlet uygulamalarından doğan masraflar, artan demokratik muhalefet sistemin sermaye birikim oranını daraltır. İç ve dış kavramları arasındaki ayrım iyice azalır. Küreselcilik adeta tek devlet gibi hareket etmeye zorlar. Bu aşamada sistem ile müttefikleri arasında yeni düzenlemeler kaçınılmaz olur. Kapitalizmin doğuş ve olgunluk aşamalarında sınırlı bağımsız nitelik gösteren ulus-devlet artık bir engeldir. Gerek en büyük güç olma, gerek küreselciliğin ekonomik karakteri eski ulusçuluk ve ulus-devleti kaldıramaz.

" Özellikle Fransız devrim geleneğine bağlı cumhuriyetçi gelenek daha da zorlanır. Tutuculuğun -direngenliğin- yeni örneği olur. ABD-AB çelişkisi kaynağını bu gerçeklikten alır. Avrupa cumhuriyetçiliği ve demokrasisi eski bağımsızlığı konusunda kıskançtır. Yine eski kolonyalizmini hatırlatmaktadır. Kapitalizmin onun Kâbe'si olduğunu unutmaz. Dolayısıyla ABD-AB gerginliği ciddidir. Kapitalizmin yeni boy atma alanı olarak düşünülen Pasifik Çin ve Japon gerçeği üçüncü bir odak olma potansiyeli taşımakla birlikte, ancak kısmi bir bağımsızlığı koruyabilirler. Bu gruptakiler sistemleri tek veya karma halde taklit etmede ustadırlar. Rusya, Brezilya gibi ülkeler de benzer bir sınırlı bağımsızlıkla yetinmek zorundadırlar. Sistemin güç mantığı bunu gerektirmektedir. Türkiye gibi iki arada bir derede ülkel-

er daha çok zorlanacak durumdadır.

" Hizaya gelmeyen asi veya serseri denilen devletler grubu ise, sistemin askeri, ekonomik ve kültürel gücüyle hizaya getirilmek durumundadır. Sistem karşısında tam eritilmekten uzak olan Ortadoğu -güçlü uygarlık geleneği, İslamlık, ağır ekonomik sorunlar- bütünüyle asi bir duruş arz eder. Soğuk savaşın 'komünizmi' artık yerini Ortadoğu'nun 'yeşil otoriterizmi'ne bırakmıştır. İslami örtü altındaki büyük tutucu, otoriter yapılar artık parçalanmak zorundadır. Dünya gücündeki etkili Yahudi - İbrani kabilesi- lobisi, İsrail'den ötürü bin yıllık rüyasını ve hesaplarını görmek durumundadır. Sistemin mantığı mevcut haliyle artık Ortadoğu'yu taşıyamaz. Karışık ve komplolu 11 Eylül 2002 İkiz Kuleler saldırısıyla başlayan yeni dönem sadece Ortadoğu'nun değil, sistemin kaderini de yeniden belirleyecek dinamiklerle karşı karşıyadır. Uygarlığın doğuş beşiğindeki en eski ile en yeninin karşılaşması, aslında uygarlığın alacağı yeni biçimlenmeyi de belirleyecek sürprizlerle dolu gibidir."

Enflasyon: 1- para şişkinliği **2-** üretim artışına karşılık olandan daha fazla paranın piyasaya sürülmesiyle ortaya çıkan pahalılık **3-** paranın değer kaybına uğraması

Enflasyon; bir ekonomik sistemde, üretim artmadığı halde piyasaya fazladan para sürülmesi sonucu ortaya çıkan durum. Buna daha çok devletler yol açar. Para basma tekelini elinde bulunduran devlet herhangi bir paraya ihtiyaç duyduğunda karşılığı olmayan para basarak halkın cebindeki paranın değerini düşürür. Böylece devlet para bastığında ekonomik yollardan halkın cebindeki parayı hırsızlamış olur. Vergi koyamayan ya da vergi koyduğunda tepki alan devlet günümüzde vergi yoluyla halktan para almak yerine, para basarak bütçe açıklarını gidermekte ve bu da enflasyonu olarak halkın cebindeki paraya yansımaktadır. Günümüzde enflasyonun bir nedeni de ithal edilen maddelerin fiyatlarının artmasıdır. Piyasaya fazla para sürülerek tedavüldeki paranın alım değeri düştüğü oranda mal ve hizmetlerin fiyatı yükselir. Bu döngü Enflasyona yol açmaktadır. Sabit gelir sahibi olan insanlar bu durumdan olumsuz etkilenirler. Gelirleri sabit olduğundan fiyatları artan mal ve hizmetlere ulaşmaları geçmişe oranla hep daha aza iner. Ekonomide buna yaşam seviyesinin düşmesi denmektedir, ki halk dilinde de buna fakirleşme denmektedir.

Bu, bir toplumdaki ekonomik sistemi kötü bir duruma sürükler. İşverenler paranın değer kaybetmesiyle birlikte kâr azalmasını ve maliyet yüksekliğini bahane ede-

rek ya üretimi yavaşlatır ya da çalışan eleman sayısında azaltmaya giderler. Bunun sonucunda üretimin düşmesi ve işsizliğin artması durumu ortaya çıkar. Kapitalist ekonomik sistemin kâr mantığı üzerine kurulu olması ve aşırı arz (sunum) yapması fakat talebin (istem) düşük düzeyde kalması kendisinin zarar görmesini getirir. Buna karşı arz'ı kısması ise aşırı bir talebi doğurur ve bu da alım ve rekabet durumunu azaltır. Bu kısır döngüye kapitalist sistemde çare bulunamamaktadır. Gelişmiş ekonomilere sahip devletlerde bile enflasyon ve onun sonuçlarından biri olan işsizlik ciddi bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır.

Paranın değerinin düşmesi ve alım gücünün azalması anlamına gelen enflasyonist dönemlerde, mal ve hizmetlerde fiyatların günlük değiştiği, paranın günlük olarak değer yitirdiği ve bunun aşırıya varmış hali olarak bazen "bavullar dolusu para verilerek günlük ihtiyaçların ancak karşılanabildiği" öyküleştirilerek anlatılır. Yugoslavya'da iç savaş sırasında milyonlarca Dinar verilerek bir adet ekmek alınabiliyormuş. Enflasyonun yüksek olduğu dönemler aynı zamanda ani zenginleşmelerin ve yoksullaşmaların yaşandığı dönemlerdir de. Depoda malı olan biri bir günde zenginleşirken, sadece ücretle geçinen ya da mal değil parasal birikimi olan biri sabah kalktığında kendisini yoksullaşmış biri olarak görebilmektedir. Bu ekonomik durum toplumsal yozlaşmanın en temel nedenlerinden biridir.

Engels, Friedrich (1820-1895): Marks ile birlikte Marksizm'in, bilimsel sosyalizmin ve uluslararası komünist hareketin kurucu önderidir.

Engels, Barmen-Elberfeld'de (şimdiki Wuppertal) doğdu. Bir Alman tekstilcinin en büyük oğluydu. Üniversitede henüz bir felsefe öğrencisiyken geleneksel dinin ve var olan devletin, -Prusya Devletinin- yıkılmasını hedefleyen sol Hegelcilerin toplantılarına katılır. 1837'de babasının baskısıyla ona ait dokuma fabrikasında çalışmaya başladığı için okulu bırakmak zorunda kalır. Babası O'nu, Manchester'daki pamuk fabrikasının yönetimine yardımcı olması için İngiltere'ye gönderir. Manchester'daki fabrikada çalıştığı bu dönemde işçilerin yaygın olan yoksulluk durumlarıyla karşılaşır ve bu O'nda sarsıcı bir etkiye yol açar. Kapitalist üretim tarzının İngiliz işçi sınıfı üstündeki etkileri konusunda gördüklerini kaleme alır ve bunu bir yıl sonra *"1844 Yılında İşçi Sınıfının Koşulları"* başlığı altında yayımlar.

1844 Eylül'ünde Paris'te Marks'la tanışır ve onunla ortak teorik çalışmalara yönelir. Aynı yıl, editörlüğünü Paris'teki Karl Marks'ın yaptığı Franco-German Annals adlı dergiye yardım et-

meye başlar. Marks'la kişisel olarak tanışmalarının ardından ikisi de kapitalizm üzerine aynı bakış açısına sahip olduklarını fark ederek birlikte çalışmaya karar verirler. Marks'ın 1845 Ocağında Fransa'dan sürülmesinden sonra, diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha fazla ifade özgürlüğü vaat eden Belçika'ya giderler.

Temmuz 1845'de Engels, Marks ile birlikte İngiltere'ye gider. Burada Engels, İrlandalı emekçi bir kadın olan Mary Burns'le tanışır ve Burns ölünceye dek onunla birlikte yaşar. Daha sonra kız kardeşi Lizzie'yle yaşamaya devam eder. Bu kadınlar onu, içlerinde George Harney'in de olduğu Çartist hareketin liderleriyle tanıştırırlar. 1846 Ocağında Engels ve Marks tekrardan Brüksel'e geri dönerler. Burada Komünist Yazışma Komitesi'ni kurarlar. Tasarıları Avrupa'nın çeşitli bölgelerindeki sosyalist liderleri birleştirmekti. Marks'ın fikirlerinden etkilenerek, İngiltere'deki sosyalistler Londra'da bir toplantı düzenler ve **Komünist Liga** *(komünist birlik)* adı verilen yeni bir organizasyon oluştururlar. Engels bu toplantıya bir delege sıfatıyla katılır ve eylem stratejisinin geliştirilmesinde büyük bir rol oynar.

1847 yılında Engels, Marks ile birlikte, kendi düşüncelerini kitlelere mal etmek için bir broşür kaleme alırlar. Daha sonra bu broşürü **Komünist Manifesto** adı ile 1848 Şubatında yayımlarlar. Martta Engels ve Marks Belçika'dan sınır dışı edilirler. Bunun üzerine Köln'e taşınırlar ve orada radikal bir gazete olan Yeni Ren Gazetesini çıkarmaya başlarlar.

Engels, 1848 Devrimi'ne de aktif bir biçimde katılır. Elberfeld'deki ayaklanmada aktif olarak bulunur. Prusyalılara karşı düzenlenen Baden Seferi'nde Baden-Palatinate ayaklanmasında serbest güçlerin komutanı olan August Willich'in yaveri olarak savaşır.

1849 yılında Engels ve Marks ülkeyi terk etmeye zorlanırlar ve Londra'ya giderler. Prusyalı otoriteler İngiliz hükümetine bu iki adamı sürgün etmesi için baskı yaparsa da Başbakan Lord John Russell bunu reddeder. Londra'da kaldıkları sürece yalnızca Engels tarafından kendilerine sağlanan parayla geçimini sağlayan Marks ve ailesi büyük bir yoksulluk içinde yaşar.

1864'te Uluslararası Emekçiler Derneği olan 1. Enternasyonal'in kuruluş çalışmasında yer alır ve yürütme organına seçilir.

1883'te Marks'ın ölümü ardından Engels, O'nun en sadık ve değerli yol arkadaşı olarak kalan yazılarını düzenlemeye koyulur. Marks'ın en kayda değer çalışması olan Kapital'in ikinci ve üçüncü ciltlerinin bazı bölümlerini tamamlayarak yayımlar. Marks ile birlikte yaşamı boyunca kendisini yoksul emekçilerin davasına ve

onun ideolojik-teorik çizgisini formüle etmeye adayan Engels, çalışma dünyasına ilişkin gündelik deneyimleri, kapitalist üretim tarzının gelişme biçimlerini önemli oranda çözümleyebilmesine olanak sağlamıştır. Marks ile kaleme aldığı birçok entelektüel çalışması olmakla birlikte **Anti-Dühring**, **Doğanın Diyalektiği** (1873-1886), Hegel'den Marks'a felsefenin nasıl bir nitelik kazandığını anlatan **Klasik Alman Felsefesinin Sonu**, üretim ilişkilerinin akrabalık biçimleri üstünde belirleyici rol oynadığını gösterdiği **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** (1884) başlıca eserleridir.

Engels, 1895 yılında Londra'da ölür.

Özet halinde yaşamını aktarmaya çalıştığımız Engels, Marks ile olan ilişkilerinde sadık bir dost ve yoldaş olmanın yanı sıra, yüksek bir alçak gönüllülük örneği sergilemiştir. Marksist kurama olan katkıları Marks dehasında olmasına rağmen o, her zaman bunu Marks'ın üstünlüğüne vererek kendi katkılarını hep küçük görmeyi bir erdem saymıştır. Diyalektik materyalist felsefenin biçimlenmesinde Engels'in rolü çok belirgindir. Diyalektik materyalist ilkeleri dönemin en ileri bilimsel düzeyine dayandırarak geliştirmeye çalışan Engels'tir. Marksist kuramın felsefik yapısını oluşturmaya dönük olan bu çabaları ve katkıları, her ne kadar bir yönüyle Marks dehasının gölgesinde kaldığı söylense de O'nun böyle bir sorununun olduğu söylenemez. Engels'i büyük kılan bir yanı da budur.

"Engels, ölümüyle birlikte, kendi vücudunun yakılmasını ve küllerinin Beachy Head'de denize atılmasını vasiyet etmişti, çünkü herhangi bir anıt istemiyordu. Tıpkı Marks gibi, en küçüğünden bile olsa bir kişi kültünü andıran her şeyden içtenlikle nefret etti. Arkalarında bırakmak istedikleri yegâne gerçek anıt, toplumun sosyalist dönüşümü uğruna mücadele için etraflı bir ideolojik zemin sunan muhteşem bir fikirler gövdesiydi."

Engels, kendi döneminde emeği sömürülen bir sınıf olarak yalnızca işçilerin kurtuluş sorunlarıyla ilgilenmemiştir. Bununla birlikte, (her ne kadar bu sorunun teorik çözümlemesini ve temel tespitlerini tam olarak yapamamışsa da) tek eşli evliliğin erkeklerin kadınlar üzerinde baskı kurmak için ortaya attığı tek taraflı bir yalan olduğunu söyleyerek kadın özgürlük kuramına da önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda komünist kuramı aileyle ilişkilendirerek, erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkimiyetinin tıpkı kapitalist toplumlarda burjuvazinin işçi sınıfı üzerindeki hâkimiyetine benzediğini ileri sürmüştür.

Kendi döneminin en ileri ve yüksek diyalektik kavrayışının bir

dehası olarak Engels, ortaya koydukları bu düşüncelerin tıpkı yaşamın akışı gibi günün birinde yetersiz kalıp değişebileceğini de daha o dönemde söyleme öngörüsünde bulunmuştur. Marksist kuramın bugün eleştirilen birçok yaklaşımını kimi yönleriyle sezinlese de sistemlerini tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir. Gerçekten Engels kendi döneminin dâhi kişiliklerinden biridir. Yüksek entelektüelliği ve alçakgönüllülüğü mükemmel birleştirmenin, sadık bir dost ve yoldaş olmanın, maddi ve manevi gücünü çoğunluğun davasına adamanın örnek kişiliğini sergilemiştir. **Önder APO**, Marks ve Engels'i ele alırken ***kendi döneminin peygamberleri*** olduğunu belirtir. Bilindiği üzere Peygamberlik, Ortadoğu geleneğinde en köklü olan önderlik sıfatını dile getirmektedir. Kendi çağının Önderi olma sıfatının Engels'i daha iyi dile getirdiğine inanıyoruz. Yine de her kuram ve deha gibi Engels'te, kendi döneminin koşullarıyla sınırlıdır ve bu çerçeve dâhilinde değerlendirilmesi ve hakkının teslim edilmesi gerekmektedir.

Engizisyon: Latince araştırmak, soruşturmak anlamlarına gelen 'inquino' kelimesinden türetilmiş olan bu deyim, Ortaçağ Avrupa'sında kurulmuş olan kilise mahkemelerine verilen isimdir. 12. yüzyıldan itibaren kurulmuş olan bu mahkemeler, özellikle 15. ve 17. yüzyılları arası dönemde kilisenin otoritesini tahkim etmede çok etkili bir rol üstlenmişlerdir. Etkili bir biçimde kilise dogmatizmini ve otoritesini savunmuşlardır. Engizisyon sayısız bilim insanını, muhalifi yargılayıp feci şekilde cezalandırmıştır. Giordano Bruno, Jan Huss gibi simalar bu mahkemelerde yargılanıp diri-diri yakılmış, Galile gibi sözünü geri alanlar ise aynı cezayı almasa da engizisyonun ömür boyu tutsağı olmaktan kurtulamamıştır. Buna benzer binlerce insan kilise dogmatizmine ve otoritesine karşı yeni bir zihniyet arayışı içine girdiği için diri-diri yakılmıştır. Bu konumu nedeniyle engizisyon, tarihin en büyük kıyım makinesi olarak nitelendirilmiştir. Gerçekten de kilise dogmatizmini ve krallık rejimlerini, Rönesans zihniyeti temelinde gelişen özgür düşünce akımlarına karşı ayakta tutmak ve korumak için tam bir kıyım makinesi gibi çalışmıştır.

15. ve 17. yüzyılları arası dönemde yaygınlık kazanan bu mahkemeler özellikle üç kesimi cezalandırmıştır. "Bunlar heretikler (mezhep sapkınları), simyacılar (bilimin öncüleri) ve cadılardı (bilge kadın artıkları). Üçünün varlığı dogmatizmin panzehiriydi. Binlercesinin yakılan küllerinden Rönesans zihniyeti doğacaktır."

Engizisyonun tüm cezalandırmalarına rağmen Rönesans zihniyeti doğup gelişti; sanat, felsefe

ve bilim temelinde gelişen yeni zihniyet devrimi Avrupa skolâstiğinin karanlığını yırttı. Rönesans zihniyetinin bireyi ve halkları özgürleştirici gücü karşısında kilise dogmatizmi ve dönemin krallık rejimleri aşılmaktan kurtulamadılar.

Enki: Eridu kentinin tanrısıdır. Sümer mitolojisine göre evrenin ana maddesi sudur. Daha açık bir deyimle Sümerler evrenin oluşumunu gök, toprak ve su olmak üzere üçe ayırır, ancak bunların en önemlisi ve toplandığı temel yaratım gücü olarak suyu esas almışlardır. Bu yüzden Sümer mitolojisinde yaratıcı yeteneği olan büyük tanrılardan biridir. Göğü ve toprağı o yaratmıştır. Bilgedir, büyüler onun yardımıyla elde edilir. Yaşam kaynağı o olduğundan bolluğun da simgesidir. Enki kendisini tapınaklarda bir tas içinde kutsal bir su gibi sunar. Bu sudan içen hastaların iyileşeceğine, güçsüzlerin güçleneceğine inanılır.

Mitolojide Enki'nin doğuşu şöyle adlandırılır. Enki'den önce bir su ilkesi olan Ab-zu inancı vardır. Bu inanca göre evren boşluğunda erkek ilke Ab-zu'yla dişi ilke vardı. Bunların birleşmesinde yılan biçiminde iki tanrı meydana gelmiştir. Erkek yılan lahmu adını almış, dişi yılan ise lahamu adını. Ve bunların birleşmesinden de gökyüzü tanrısı Anşar ile yeryüzü tanrısı Kişar meydana gelir. Gökyüzü ve yeryüzünün birleşmesinden ise su tanrısı Ea, gök tanrısı An, toprak tanrısı Enlil meydana gelmiştir. Su temeline dayanan bu inanç, Ab-zu ilkesinden yola çıkılarak Ea'da (Enki) erkek olarak kişileşmiştir. **Önder APO** bu durumu; ***"İlkel bir diyalektik yapı arz etmektedir. Göğün karşıtı yer, aynı zamanda eril ve dişil ilkeyi temsil etmektedir. Göğe 'En', yere 'Ki' denilmektedir. Enki bu birliğin eril, erkek ağırlıklı biçimi olup, tanrıçayla uzlaştığının tamamen farkındadır. Enki, baba kavramının atası konumundadır; tüm tanrıçalarla evlenmekte ve bolca özellikleri olan doğumlara yol açmaktadır."*** biçiminde değerlendirmektedir. Burada erkek lehine çarpıcı üstünlük ortaya çıkmakta, mitoloji ve ondan kaynaklı din vasıtasıyla meşrulaştırılıp egemen kılınmaktadır. Erkek egemenlik çağı da her düzeyde yüceltilmekte, dinin kutsal temsilcisi kılınmaktadır. Cins köleliğinin sinsice geliştirilmesinin tarihi söz konusudur.

Bu vb. hikâyeler birçok mitolojide anlatılmaktadır. Tüm bu mitolojilerin temelinde Sümerler zamanında gelişen toplumsal dönüşüm, sınıflara ayrışma ve devletleşmeyi idealize etme çabası yatmaktadır. Bu konuda **Önder APO** şunları belirtmektedir:

"Sümer kahramanlık döneminde, yaklaşık MÖ 4000-3000 yılları arasında gelişen toplumsal dönüşümü, sınıflara ayrışma

ve devletleşmeyi idealize etme çabası yatmaktadır. Bu çaba sonucu, Sümer rahiplerinin harika yaratılışı olan gök tanrı 'An', hava tanrısı 'Enlil', dağ tanrıçası 'Ninhursag' (sonradan İnanna, İştar), su ve yer tanrısı olarak gelişen 'Enki' tasarımı, kimlikleşmesi biçimindeki geleneği esas alınmaktadır. Günümüze kadar tüm 'Theologia'lara temellik eden ve biçim kazanmasında başrolü oynayan bu Sümer deneyimleridir. Tabii her yerel alan kendi kültürel geleneklerini katıştırarak, gerekli gördüğü dönüşümü ve asimilasyonu gerçekleştirerek kendine uyarlamıştır. Hesiodos bunu Grek yarımadası için yapmaktadır. Bu alanda yürütülen araştırmalar 'Enki=-Kronos', 'En=Uranus', 'Marduk=Zeus' ilişkisini bilimsel olarak kurgulayabilmişlerdir. Hesiodos'un Theologia'sı özgün, sistematik olduğu ve günümüze kadar yazılı ulaştığı için önem kazanmaktadır. İnsanlık kültürel geleneğinin önemli bir parçasını bu temelde hazırlamak küçümsenemez. Ama kaynağı ortaya koymadan da doğru sonuçlara varılamaz. Özellikle tek tanrılı dinlerin doğuşunu değerlendirirken, bu geleneksel kültürel akışı kesinlikle göz önüne getirerek çözümlemek büyük önem taşımaktadır."

Toplumsal yapıdaki bu değişikliği en iyi yansıtan eserlerin mitolojik anlatım ve hikâyeler olduğunu belirtmiştik. Bu açıdan Enki'nin oluşum hikâyesi toplumsal gerçekliği çok çarpıcı gösterir. Yaratılış hikâyesinden de anlaşılacağı gibi henüz cinsler arası bir dengesizlik, egemenlik, tahakküm yoktur. Yaşam eşit ve ortakçadır. Ancak Enki'ye doğru geldikçe durum değişir. Avcılıkta güçlenen ve çevresinde bir grup örgütleyen güçlü 'adam', bu gücünü iyice fark ettikten ve kabul ettirdikten sonra ana-kadının evcil düzenini yavaş yavaş kontrolüne alır. Ve kendi sistemini kurmaya girişir. Kendi sistemini de kadın aleyhine geliştirir. Kadının yarattığı tüm değerleri kendisine mal eder. Enki-İnanna kavgası bunun üzerinde gelişir. Enki bunu da büyük bir kurnazlık ve hile ile yapar. Bu durum birçok Sümer edebiyatında etkili bir tarzda işlenmiştir. İnanna ve Enki adlı Sümer şiirinde hayatın her yönüyle ilgilendiren Me'leri kontrol ettiği, Enki ve dünya düzeni adlı başka bir şiirde de uygar dünyanın her öğesini detaylı olarak düzenleyen bir rolünün olduğu belirtilir. Bunlar Sümer şehir devletleri arasındaki savaşların nedenleri olarak gösterilir. Ancak bu büyük bir ters yüz etmedir. Bu konuda Önderlik şunları belirtiyor:

"Avcılıkta güçlenen ve çevresinde bir grup örgütleyen güçlü adam, bu gücünü iyice fark ettikten ve kabul ettirdikten sonra ana-kadının evcil düzenini yavaş yavaş kontrolüne almıştır. Bu sü-

reç ilk site devletlerin kuruluşuna kadar devam etmiştir. Bunun en şahane açıklamasını Sümer şehir devletlerinde görmekteyiz. Yazılı tabletler bu gerçekliği çok çarpıcı şiirsel bir dille anlatmaktadır. Sümer şehir devletini başlatan Uruk tanrıçası İnanna Destanı çok çarpıcıdır. Halen kadın kültü ile ataerkil kültün dengede olduğu bir dönemi yansıtan bu destan çok çetin geçen bir sürecin anısını dile getirmektedir. Uruk tanrıçası olarak, Eridu tanrısı olan 'Enki'nin sarayına gidip, oradan daha öncesinde kendisine ait olan 104 'me'sini çeşitli yöntemlerle ele geçirmesi ve Uruk'a kaçırması bu dönemi izah etmede kilit bir role sahiptir. 'Me'lerle kast edilen, temel uygarlık buluşlarıdır. İnanna bu buluşların ana-tanrıça kadına ait olduğunu, bunda erkek tanrı 'Enki'nin rolü olmadığını ve kendisinden zorla ve kurnazlıkla çaldığını ısrarla vurgulamaktadır. İnanna'nın tüm çabası bu ana-tanrıça kültünü tekrar ele geçirmektir. Şehrin köle olmayan orta kesimini bu geleneğin sınıf temeli olarak değerlendirmek açıklayıcı olabilir."

İnsan biçimli olmaya devam etmekle birlikte, sınıf ayrışmasının doğal sonucu olarak, insanlığı efendi tanrılarla, onların kul ve hizmetçileri biçiminde yeniden yaratmak işlevine soyunmaktadır. Özellikle bilge ve kurnaz tanrı Enki, efendi-kul yaratımının bü-

yük ustasıdır. Diğer tanrılara da bunun akıl hocalığını yapar ve kabul ettirir. Toplumsal yapıda ticaretin gelişmesi beraberinde yeni bir sınıfsal ayrışmayı getirmiştir. İşte Enki bu yeni gelişen sınıfın öncülüğünü de yapmaktadır. Hatta o zamana kadar hâkim olan egemenlere karşı çıkar. Egemen sınıflara karşı gelişen halkın tepkisini de kullanır. Gılgameş destanında hâkim kötü tanrılara karşı insanlardan yana tavır takınır. Nuh'a tufan olacağını haber veren de O'dur. Tüm bunlar gelişen yeni hâkim gücün sınıfsal karakterini ele verir. Zaten o zamana kadar rahip kimliğini daha çok bir eğitim ve edebiyat merkezi olan Nippur'un koruyucu tanrısı ve başlangıçta çok daha güçlü olan Enlil tarafından temsil edilmektedir. Giderek etkinliği artan tüccar sınıfının yaratıcı ve iş düzenleyici tanrısı olarak sivrilen Enki'nin kimliği, aslında yönetici politik sınıfı temsil etmektedir. Daha sonraki birçok tanrıya akıl hocalığını yapar. Bu toplumdaki politik gücünün artan öneminin yaygınlaşmasının çarpıcı bir yansımasıdır. Daha rahat ve güvenli ticaret yapabilmek için tüccarlar şiddete pek başvurmazlar. Enki'nin fazla şiddete bulaşmaması da onun bu özelliğiyle bağlantılıdır. Enki'nin Enlil'e bile akıl ve yol göstermeye cesaret etmesi, politik sınıfın rahipler grubu karşısındaki yükselen konumunun diğer bir ifadesidir.

Enki rahipleri aşıp sistemini egemen kıldığında çok şatafatlı bir yaşam sürer. İnsanlar arasında sınıfsal ayrışmalar derinleşir. Rahiplere karşı halkın yanında olan Enki, artık insanların feryat figanını duymaz, hatta bunları isyan girişimi olarak görür ve bastırmaya çalışır. Bu durum hikâyede şöyle anlatılır: *"Evrensel göğün sessizlik ilkesi olan Ab-zu, çocuklar ve torunlar oluşunca gürültü başlar ve sessizlik bozulur. Bunun üzerine Ab-zu çocuklarını ve torunlarını yok etmek ister. Dişi ilke çocukları öldürmemesi için yalvarır, ancak Ab-zu onu dinlemez. Bu durumu sezen Ea hemen bir büyü yapıp kendilerini yok etmek isteyenleri yok eder."* Ea'nın bilgeliği ve büyücülüğü buradan gelir. Dişi ilke çocuklarını korumak isterken eşinin öldürüldüğünü görünce cinlerden ve devlerden bir ordu kurar ve Enki'yle savaşır. Enki dişi öğe karşısında tutunamaz ve yenilmek üzereyken oğlu Marduk yardımına yetişir ve Tiamat şahsında dişi öğeyi yenilgiye uğratır.

Hikâyeden de anlaşılacağı gibi egemenlerin bu despotik yaklaşımlarına karşılık halk isyan eder, kadın etrafında örgütlenir ve egemen sınıfların denetimine girmeyen etnisite ve aşiretlerden derlenen bir kuvvet yaratılır. Bu kuvvetle başkaldırır. Ancak daha örgütlü olan egemenler zor kullanarak halkı bastırırlar. Böylece askeri komutanların öne çıktığı ve giderek tek kişilik yönetim oluşturarak despotlaştıkları süreçtir. Bu konuda **Önder APO** şunları belirtiyor:

"Babil'in tanrısı Marduk, babası Enki'nin yerine geçer; Marduk'un anası Tiamat'a (ki, ana tanrıçadır) çok şiddetle yönelmesi; onu oğlu ve kocası rolündekilerle beraber alaşağı etmesi, babası Enki'yi ise daha kibarca yerine oturtması; askeri komutanlığın öne geçmesini, yine monark, despot ve imparator gelişimi biçiminde tek kişi diktatörlüğüne geçişi simgelemektedir. Babil'deki yönetim tarzı, şiddete ve rolü çok artan krala dayalı dinsel kurumlaşmasını yeniden düzenlemektedir."

Sonuç olarak; sınıflı Sümer toplumu ve onun akıllı, kurnaz, erkek tanrısı Enki, tanrıça İnanna'nın elinden kendi öz değerleri Me'lerini, neolitik toplumda yarattığı ne kadar değer varsa hepsini alıp kendisine mal eder ve kadın cinsinin varını-yoğunu elinden alır. Kadının bu kaybedişi birinci cinsel kırılma olarak da kabul edilir. Kadının yenilgisinden sonra gelişen bu zihniyet ve sistem -ki Enki'nin zihniyet ve sisteminin devamıdır- ters-yüz eden bir zihniyettir. Bundan sonraki gelişmeyi de **Önder APO** şöyle belirtiyor:

"Kurnaz tanrılar hep çaldılar, sattılar. Kadına tümüyle kaybettirdiler. Kadına kaybettirildikçe, toplumun ilk büyük yok-

sullaşması bir kader gibi hükmünü icra etmeye başladı. Daha sonra insanları kullaştırdılar. Üzerinde her türlü zorbalığı, yalanla sömürüyü kutsal hak haline getirdiler. Daha sonrakiler hep bu uğursuz iki işi cilalayıp geliştirmeyi en iyi yaşama sanatı bellediler. Korkunç öldürdüler, müthiş ölüm araçlarını geliştirdiler. İnsanla yan yana, hep onlara güç veren tanrı ve tanrıçalarını azgın birer can alıcıya, intikamcıya dönüştürdüler. Dünya cennetinin yaşamını cehenneme çevirdiler. Ortadoğu böyle lanetlendi. Ülkeler böyle çoraklaştı."

Enkidu: İnsanlığın ilk yazılı destanı olan 'Gılgamış'ta, Gılgamış'la birlikte destanın en önemli kahramanıdır. Söz konusu destan ve destan içinde Enkidu tipini çözümleyen **Önder APO**, şu bilgileri vermektedir:

"Sümer uygarlığının ve tüm insanlığın ilk yazılı destanı olan Gılgameş Destanı Kürdistan'a yapılan bir talan seferini öyküleştirmektedir. Uruk'un yarı-kahraman ilk krallarından Gılgameş'in şehir uygarlığının simgesi olan fahişeleştirilmiş kadın yoluyla baştan çıkardığı Enkidu adlı barbar yardımıyla Kürdistan'a doğru sefere çıkması destanın ana konusudur. Enkidu aslında dağdan şehre inerek hakim güce işbirlikçilik eden yüksek dağlıların, 'Kurtilerin' ilk örneğini temsil etmektedir. Ülkesini işgal ettirmeye öncülük etmektedir. Bunun karşılığında kral-devlet sofrasında yemekli ve kadınlı yaşama alıştırılmaktadır. "Kürt ne bilir bayramı, hor hor içer ayranı" deyimi bu dönemlerden kaynaklanmaktadır. Belki Gılgameş'in kendisi de yüksek dağlı kökenindendir. Çünkü Gılgameş 'büyük camus', 'öküz gibi adam' anlamına geliyor. Kürdistan tarihinin bu tür hainlerle dolu olması tesadüf değildir.

"Kürdün acıklı hikâyesinin üstü örtülü olarak geçmiş olması, Kürtlerin tarihlerinin komploylа başlatılmasıdır. Feodal ve kapitalist toplum, Sümer toplumunun çocuğudur; temel genlerini buradan almıştır. Tapınak ve saray komploculuğunun halis biçimleri ilkin ve orijinal olarak Sümer toplumunda gerçekleştirilmiştir. Bunlara tarihin en önemli icatları dememiz boşuna değildir. Ne acıdır ki, Sümer komploculuğunun dışa yönelik ilk uygulamalarının da, bağrından kopup geldikleri ve ilk defa kendi dilleriyle Kurti (Kur=Dağ, ti ekiyle Dağlılar oluyor) diye adlandırdıkları Kürt etnik gruplarına karşı geliştirildiği gözlemlenmektedir. İnsanlığın ilk yazılı destanı olan Gılgamış Destanı'nda bu konuyu izlemek hayli ilginç ve çarpıcıdır. Gılgamış'ın kendisi ilk şehir devletlerinden olan Uruk'un kahraman kralıdır. Kentin orman kerestesi başta olmak üzere, maden ve taşlara

olan ihtiyacı, Gılgamış'ı orman seferlerine zorlamaktadır. Bunun için ormanı iyi tanıyan bir yardımcıya ihtiyacı vardır. Yol gösterici ve işbirlikçi olarak Enkidu'yu bu amaçla dağda ormanda bulup avlar. Hem de tapınak fahişelerini kullanarak. Destanın önemli bir kısmı bu konuyla ilgilidir: İşbirlikçinin kadın cinselliğiyle düşürülmesi. Tapınağın iyi eğitilmiş kızları bu işte son derece etkilidir. Enkidu'yu kısa sürede dağdan indirip kente alıştırırlar. Bir daha da başını beladan kaldıramaz Enkidular. Artık orman ülkesinin fethedilmesinin kilidi elde edilmiştir. Dağda avlanan keklik, diğer keklikleri avlamada kullanılacak kafese konulmuştur.

"Gılgamış, meşhur dağ seferindeki en yakın dağ olarak Zağroslara doğru yürüdüğünde, oradan devşirdiği Enkidu'yu da beraberinde götürmektedir. Enkidu'nun ilk işbirlikçi Kürd'ü temsil ettiği, destanın akışından gayet iyi anlaşılmaktadır. Enkidu Gılgamış'ı ormanın Dağ Ülkesi sahipleri üzerine götürmektedir. Kendi kavmini avlayacaktır. Dağda ilk buldukları, orman bekçisi dedikleri ve canavar gibi gösterdikleri Huvava (Humbaba), aslında aşiret şefidir. Yurdunu savunmaktadır. Fakat daha örgütlü ve etkili silahlara sahip olan Gılgamış'a yenilmekten kurtulamayacaktır. Tarihe geçen ilk Kürt özgürlük savaşçısı böylece esir alınacaktır. Gılgamış Huvava'yı da işbirlikçi olarak bırakmak ister. Ama egemenliğini kaybetmemek istediği veya yerinden olmaktan korktuğu için, alternatifi olmasın diye Enkidu Gılgamış'ı onu öldürmeye razı eder. Gılgamış Huvava'yı öldürerek kanlı süreci başlatır. Destan aslında bu yönlü uzun süren diyalektik bir ilişki ve çelişkiyi işlemektedir. Dağ-ova, aşiret-kent, kral-asi, yurtsever-işbirlikçi ve buna benzer motifler, kuşaktan kuşağa yayılan hikâyeleri destanlaştırmaktadır. Konumuz açısından önemli olan, insanlığın ilk yazılı destanında Kürd'ün acıklı hikâyesinin üstü örtülü olarak geçmiş olması, Kürtlerin tarihlerinin komployla başlatılmasıdır. Kendi içlerinden düşürülmüş bir işbirlikçi olmadan asla girilemeyecek yurtları, kent toplumunda çoğunlukla kadın cinselliğiyle düşürülen hainlerinin yol göstericiliğiyle düşürülmektedir. O günden bu güne bu tarih yoğunlaşarak ve yaygınlaşarak sürüp gelişecektir. Ağacı düşüren, kendi içinde türeyen kurtçuklarıdır. Tarihin belli başlı dönüm noktalarında hep bu tipler karşımıza çıkacaktır. Hurri-Mitanni Devletinin düşürülüşünde rol oynayan, işbirlikçi prens Matizawa'dır. Med Hanedanının düşürülüşünde Persli yeğen Kiros başrolü oynar."

Egemen paradigmayı aşarak geliştirdiği demokratik-ekolojik

ve cinsiyet özgürlükçü paradigmayla toplumsal tarihin diyalektiğini ele alan **Önder APO**, bu diyalektiğin üstü örtük izlerine Gılgamış destanından yola çıkarak geliştirdiği yorumlarla da ulaşır. Söz konusu yorumları toplumsal diyalektik üzerinden kişilik şekillenmelerine de uyarlayarak toplumsal diyalektiğin çatışmasını ortaya koyan **Önder APO**, bu diyalektik çatışmanın kendi gerçeğinde yaşanma boyutuyla birlikte şöyle ortaya koyar:

"Bu savunmamda kimliğimi yeniden tanımlamamak önemli bir eksiklik olurdu. Daha önceki tanımlamayı tekrarlamak yerine, tamamlayıcı nitelikte eklemeler yapacağım.

"Bu bölüme hazırlandığımda zihnimi meşgul eden kimlik Enkidu'ydu. İlk yazılı destan ve destanımız olan Gılgameş'teki Enkidu'yu anlamaya çalışırken, sonunda onun devlete ve şehre koşan herkes olduğunu fark ettim. Uruk sitesi tarihte bilinen ve öyküsü yazılı olan ilk şehir ve şehir devletidir. Ünlü kahraman Gılgameş (Kürtçe Gılgameş, 'büyük camus' anlamına gelmektedir. Destanın Proto Kürt kaynaklardan epeyce beslendiğini tahmin etmek mümkündür) Uruk'un çok tanınan yarı-tanrı kralların-dandır. Belki de Uruk'un kurucusudur. Destandan anlaşıldığı kadarıyla Uruk sitesi sık sık yabani kabilelerle hayvanların saldırısına uğramaktadır. Bir yandan şehir tarihin ilk görkemli surlarıyla tahkim edilirken, diğer yandan güçlü savaşlarla savunulmaya çalışılmaktadır. Güçlü savaşçıların yabanıl toplumdan seçilmesi tarih boyunca sık rastladığımız bir olgudur.

"Destanda Enkidu'yu Uruk'a bağlayan temel etken olarak şehrin tanınmış zevk kadını gösterilmektedir. Bu inandırıcı bir yaklaşımdır. Yabani Enkidu'yu suyun başında avlayan da aynı kadındır. Enkidu şehir kadınına bağlandıkça, artık Gılgameş'in iyi bir asker-komutanı olmuştur. Gılgameş-Enkidu serüveninin daha sonrası destanda ilk örnek olarak ölümsüz bir biçimde işlenmiştir.

"Hepimiz birer Enkidu olarak şehir'e, devlete koşturulmuş kişilerdik artık. Ana-toplumdan kopuyorduk. Köy giderek bize hor geliyordu. Şehrin üstünlüğü karşısında köyümüz silindikçe siliniyordu. Anamız önemini yitirdikçe yitiriyordu. Kabile, aile bağlarımızı küçümsemeye başlamıştık. Şehir ve ondaki devlet bizi mıknatıs gibi çekiyordu. Artık etkisinden kurtulmak kolay olmayacaktı. Şehir ve ondaki devlet kendi başına objektif olarak korkunç bir propaganda aracıdır. Şehrin her şeyi harikulâde sunulmuş gibiydi. İyi giysiler ve sürmeler içindeki fahişeyi reddetmek mümkün olamazdı. Her şeyiyle kendi üstünlüğü için kullanırken, köyceğimiz bir yetim

gibi arkamızda kalakalmıştı. En sıradan devlet memuru yeni ilahımızdı. Her sözü, giysisi yeni tanrısallıktı. Etki öyle hazırlanmıştı. Bir de Kürd'e 'kuyruklu' lakabı takılmıştı. Artık ondan bir an önce kurtulmak için formül eşittir, şehirleşmek -devletleşmek-, Türkleşmekti. Sadece köyümüze, ailemize değil, Kürtlüğümüze de hor bakmaya başladık. Bunlar adeta ayağımızdaki bir pranga gibi geliyordu. Bütün dünyamız bu üçlü içinde geçecekti: Ne kadar şehirleşir, devletleşir ve Türkleşirsen, o kadar adam olacaksın. Yeni toplum töremiz buydu. Dinimiz, irfanımız bu temelde anlam kazanacaktı. Yeniden bu üçlü etrafında toplumsallaşıyorduk.

"Buradan çıkardığım sonuç, sınıflaşma ve uluslaşmadan önce şehirleşme, devletleşme öncelik taşımaktadır. Sanıldığının aksine, şehirleşme ve devletleşme en temel toplumsallaşma etkenleri olarak en erkenden başlamaktadır. Proleterlik, sosyalistlik şehirleşme ve devletleşmenin bir ürünü olarak bizi karşılamıştır. Devlet tanrısının sıfatları gibidirler. Devlet ve şehir içinde oluşan kişilik sosyolojide henüz çözümlenmemiştir. Kırsal ve komünal kişilikle şehirsel ve devletsel kişilik aralarında çok büyük farklar bulunan sosyolojik olgulardır. Bu olguları çözümlemeden, tutarlı bir sınıf, sosyalizm ve demokrasi çözümlemesi çok eksik kalacaktır. Şehir ve devletin damgasını vurduğu toplumla kırsal ve komünal toplum arasında da köklü farklar, çelişkiler vardır. Şehir ve devletin damgasını vurduğu toplum ne kadar devletçi, otoriter ise, kırsal toplum o denli komünal (eşitlikçi) ve demokratiktir (özgürdür). Tarihteki en önemli çelişki bu anlamda şehir-devletçi toplumuyla kırsal komünal toplum arasındadır. Asıl mücadele şehir-devletçi otoriterizm ile kırsal komünal demokrasi arasındadır. Bu olguyu da çok sonra fark edecektim."

Bkz. Gılgameş Destanı.

Enlil: Sümer mitolojisindeki yeryüzü tanrısıdır. Okyanus tanrısı Enki ve gökyüzü tanrısı An'la birlikte üç büyük tanrıdan birisidir. Bel ya da belum adıyla da bilinir. Yahudilerin tanrı anlamında kullandıkları Baal vb. isimler Mezopotamya kaynaklıdır ve büyük tanrı Enlil'i dile getirir. Enlil'in tanrı An'ın oğlu olduğu belirtilir. Zamanla babasının yerine geçerek baş tanrı durumuna gelir. Yeryüzü tanrısı olduğundan onu yöneten de odur. Tüm doğa olayları onun denetimindedir. Bu mitolojik anlatımın sosyolojik çözümlemesi yapıldığında toplumsal gelişmeyi ifadelendirdiği görülecektir. Ataerkil sistemin giderek geliştiği bir dönemdir. Ancak henüz tümden hâkim olmadığı bir dönemdir. Enlil'in kızı olan Tanrıça İnanna'da tanrılar panteonunda

yerini alır. Toplumsal yapıdaki ayrışmaya paralel olarak mitolojide de ayrışmanın olduğu gözükür. Zanaatçılığın ve ticaretin gelişmesiyle toplumda yarattığı ayrışma tanrılar düzenine de yansır ve Tanrılar arasındaki eşitlikten hiyerarşik bir duruma geçişi ifade eder. Sümer mitolojisine göre tufanı oluşturarak insanları cezalandıran tanrı olduğu belirtilse de, kimi kaynaklarda Nuh'a tufanın olacağını haber veren tanrıdır. Bir gemi yapıp her canlı türünden bir çift alarak buradan ayrılmasını ister. Aslında bu durum gelişen düzeyi göstermesi açısından çarpıcıdır. Tufan devlete doğru giden ataerkil hiyerarşik sistemin yarattığı baskıdır. Doğal toplumun son aşamalarına denk gelen bu olayda, Enlil, diğer tanrılardan habersiz insanlara bu olayı bildirmesi tanrılar arasındaki çelişkiyi gösterir.

Mezopotamya mitolojisi babalarının yerine geçen tanrı hikâyeleriyle doludur. Aslında bu ayrıcalıklı, aristokrat geleneğin kendisidir. Enlil'le birlikte tanrılar panteonunda yer alan Enki, denetimi ele geçirir ve baş tanrı olur. İnanna'nın yaratımları olan 104 Me'sini hile, kurnazlık ve zorla alır. Kadını tanrılar panteonunda ikinci konuma düşürür. Otoritesini hâkim kılar. Kendisini rakipsiz kılar. Enki'yle birlikte hiyerarşik ataerkil sistem, devlete bir adım daha yaklaşır.

Bkz: An, Enki

Entrika: Herhangi bir olayın istediği gibi olmasını sağlamak veya bozmak, bir şeyin kötü duruma düşmesini sağlamak için girişilen gizli çalışmaya veya tuzak kurmaya entrika denir. Entrika, ayak oyunu, dolap, hile, düzen, da-lavere, komplo, tuzak olarak da bilinir.

Entrikanın tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Doğal toplumun sonlarına doğru kabilenin yaşlıları, avcılıkla güçlenen erkek ve Şamanların kurduğu ittifak ve sonrasın-da geliştirilen hile ve düzenle insanlık tarihinin ilk komplosunu, entrikasını geliştirmişlerdir. Bu komployla anaerkil düzen dağıtılarak ataerkil sistem egemen kılınmıştır. Bununla toplumun gelişen doğası tersine çevrilmiş ve karşı devrim geliştirilmiştir. Bu aynı zamanda toplumun bağrından yeni bir kesimin çıkmasını, üst toplumun oluşmasını sağlamıştır. Bunun mitolojik ifadesi de Enki-İnanna destanıdır. Bu destanda Enki, bin bir hile, oyun ve entrika ile İnanna'nın elinden uygarlığı temsil eden 104 Me'sini almıştır. Bu anlamda tarihin ilk komplosu budur ve ilk komplocu da Enki'dir. Bu özellik daha sonra üst toplumun devletçi, sınıfçı, erkek egemenlikli toplumun temel özelliği haline gelir. Zaten sonrasındaki gelişmeler de bunu doğrulamıştır. Bu yönüyle sınıflı toplum tarihi baştan sona bir komplo ve entrikalar tarihidir. Bu komploları üst sınıf hem kendi

içlerinde, hem de alt topluma karşı yapmışlardır. Bu entri-kalarda en fazla kullanılan malzeme de kadındır. Enkidu'nun bir kadın tarafından düşürülerek sınıflı topluma çekilmesi bunun ilk örneğini oluşturur. Sonrasında kadın bu uğurda hep kullanılır. Yaşamın yaratıcısı ve örgütleyicisi olan kadın bir kez komplo ile düşürüldükten sonra entrikayla özdeşleşerek temel malzemesi haline gelmiştir. Artık kadın komplo ve entrikayla özdeş tutulmuştur. Oysa bu sınıflı toplumun, erkek egemenlikli sistemin söylemidir. Bu konuda **önder APO** şunları belirtir: ***"Entrikacı, yozlaştırıcı, fahişe vs. sıfatlı kadın gerçeğinin acımasız sorumlusu erkektir. Hiçbir kadın kendi halinde kaldıkça entrikacılık, fahişelik yapma gereği duymaz. Fiziği, biyolojik varlığı buna uygun da değildir. Entrikacılığın ve fahişeliğin gerçek yaratıcısı erkektir."*** Sarayların haremlerinde yaşanan ve kadına atfedilen rol budur. Bu kadını doğasından koparma, karşıtına benzetmedir. Entrikaların önemli bir nedeni ve özelliği de karşıdakini kendine benzetmedir. Egemenler bu yöntemi sıkça kullanırlar. Özellikle de halk adına hareket eden kesimlere bunu uygularlar. Böylece amaçtan kopan, ters düşen duruma getirirler.

Egemenlerin tarihinin komplo ve entrikalar tarihi olduğunu belirtmiştik. Bunlara birkaç örnek verirsek daha iyi anlaşılır.

Tarihte bilinen en büyük - komplo ve entrika Sezar'a yapılandır. Daha sonra dillerden düşmeyen "sende mi Brütüs" deyimi bu komplonun sonunda söylenmiş bir sözdür. Roma imparatoru Sezar, Mısır seferinden sonra uzun süre bu ülkede kalır. Geri döndüğünde Roma'yı büyük bir kargaşa ve kaos içinde görür. Bu durumu düzeltmek için bir dizi düzenlemeler yapar. Bu düzenlemelerle çıkarları sarsılan aristokratlar, gizli örgütlenmelerle, hile ve oyunlarla Sezar'a komplo kurarlar. Ve yeğeni Brütüs tarafından 35 yerinden bıçaklanarak öldürülür.

Roma İmparatorluğu'nun ve onun yerel işbirlikçilerinin baskıları arttıkça halkta birçok muhalif odak gelişir. Esseniler hareketi bu muhalefetin en önde gelenleridir. Hz. Yahya bu tarikatın lideri durumundadır. Çıkarlarının tehlikeye girdiğini gören Roma işbirlikçileri Hz. Yahya'yı bir entrikayla öldürerek başını keserler. Bu konuda **Önder APO** şunları belirtir: ***"Birçok muhalif odak türemiştir. Bunlardan Esseniler en başta gelenidir. Hz. Yahya bu tarikatın başı sayılmaktadır. Yahudi'ye işbirlikçilerine şiddetle karşı çıkmaktadır. Yahudi'ye içinde Rebeca'lı entrikalar sonucunda başı kesilerek çıkarlarını bozduğu çevrelere kurban olarak sunulur."*** Yine Hz. İsa'nın yakalanıp çarmıha gerilmesi de entrika ve komployla gerçekleşmiştir. İsa'-

nın en sadık adamı olduğunu söyleyen Yehuda İskariyot, bu entrika ve komployu gerçekleştirir.

Doğu uygarlığını temsil eden Troya'nın batılılar tarafından düşürülerek üstünlüğü ele geçirmeleri de Atena'nın düzenlediği bir komplo sonucu gerçekleşir. Komplo, Hektor ile Akileus'un dövüştürülmesi üzerine kuruludur. Hektor büyük bir kahraman da olsa ölümlüdür ve dolayısıyla bir yarı-tanrı olan Akilleus'la yenişmesi mümkün değildir ve yenilmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla Troya'nın yenilgisi kaçınılmazdır. İlyada ve Odiseia destanları bu savaşları ve bu savaşlara tanrıların ellerinin nasıl karıştığını ve ağırlık merkezlerinin nereler olduğunu anlatırlar.

İslamiyet'in gelişim tarihinde de yoğun entrikalar yaşanmıştır. Ebubekir dışında tüm halifeler komplo ve entrikalarla öldürülmüşlerdir. Muaviye'nin Ali'ye yaptığı komplo bunların en belirginidir. Daha sonra saray içinde onlarcası gelişir. Entrika iktidarı elde etmenin veya elde tutmanın temel yolu olur. Rakiplerini bertaraf etmede sıkça başvurulan bir yöntemdir.

Selçuklular ve onların devamı olan Osmanlılarda ve Perslerde entrika oldukça yaygın bir tarzda kullanılmıştır. Ali Cengiz oyunu deyimi buradan gelir. Yine Osmanlıda oyun çok-tur" deyimi de bundan dolayı kullanılmıştır. Kendi iktidarlarını sağlama almak için kardeş katlini bile meşrulaştırmışlardır.

Günümüzde ise kapitalizm kendi sistemini sürdürmek için her tür yol yöntemi kullanmaktadır. Kadın, para ve iktidar en fazla kullandığı araçlardır. Özgür aşiretlerin, etnisitenin temsilcisi olan Enkidu'nun kadın tarafından sınıflı toplum içine çekilerek işbirlikçileştirildikten sonra bu yöntem hep kullanılmıştır. Sınıflı toplum kendisini egemen kıldıktan sonra mad-di ayrıcalıkları, özellikle de parayı bu yolda kullanmış ve sonuç da almıştır. Ancak günümüzde devletçi toplum, varlığını korumak için iktidarı da bir entrika aracı olarak kullanmaktadır. Özellikle bunu gelişen halk hareketlerine karşı yapmaktadır. Halkların kontrolden çıkmasını önlemek için bazen ağızlarına bir parmak bal çalar gibi onları iktidara getirir. Bununla onları kendisine benzeterek muhalif olmaktan çıkardığı gibi kendi ömrünü de uzatır. Bu anlamda aslında iktidar halklara kurulmuş bir tuzaktır. Halk iktidarı vb. yaklaşımlar bu tuzağı görünmez kıldığı gibi daha da çekici hale getirmektedir. Bu yönüyle devlet ve iktidar hem en büyük entrikacılardır, hem de entrika araçlarıdır.

Başkan APO'nun uluslararası bir komployla tutsak edilerek Türklere teslim edilmesi de böyle bir entrikanın sonucudur. Devletçi güçler, insanlığın ortak muhalefetini ve geleceğini temsil eden

Başkan APO'yu bertaraf etmek için böyle bir oyun/tezgâh geliştirdiler. Bu oyunla istedikleri sonucu alamayan egemen güçler, entrikalarını yeni yöntemlerle sürdürdüler. Düzmece bir mahkemeyle **Önder APO**'yu mahkûm ederek halkın gözünden düşürüp, çıkarlarına engel olmaktan çıkarmak istediler. Hukuk, adalet gibi kutsal şeyleri kendi komplo ve entrikalarını gizlemenin maskesi yapmışlardır. Bu entrikacı güçlerin maskelerini düşürerek teşhir eden **Başkan APO** şunları belirtir: "Kürtler tarihte hep aldatılmıştır. Ama Avrupa gibi açıklığın gelişkin olduğu bir ortamda aldatılmaya devam mı edileceğiz? İnsanlık vicdanı bunu nasıl kaldırır? Henüz anadil yasağını bile tam ve fiilen aşamamış bir halkı benim şahsımda bin bir entrika ile yargılayıp bunu Avrupa normları ile uyumlaştırmak suçuna AİHM nasıl iştirak ve cesaret edebili?"

Bkz: Komplo

Erdem: Çok değişik tanımları olsa da, özünde bireyin kendisini aşarak ulaştığı ruhsal olgunluk ve doyumumdur. Yani bireyin faziletli olmasıdır.

Erdem; iyiliği, güzeli, doğruyu içinde barındırdığından felsefik bir içerik taşır. Kişinin durumuna, duruşuna ve paradigmasına göre erdemlilik anlayışı değişkenlik gösterir. Doğal toplumda, toplumu en fazla geliştiren, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren, totem etrafında örgütlenen kişi erdem sahibi iken, hiyerarşik devletçi toplumda bunun tersi geçerlidir. Bu konuda Önderlik şunları belirtir: ***"Tahakküm kültürüne sürekli övgü düzülür. En büyük şahsiyetler döktükleri haksız kanlarla övünmeyi, gururlanmayı en güçlü erdem sayarlar. Özellikle Babil ve Asur kralları insan kellelerinden harman yapmak, kale ve duvar örmek gibi örnekleri en büyük şan ve şereften sayarlar. Bugün halen yaygın olan toplumsal şiddet kültürü ve devlet terörü kaynağını bu kültürden almaktadır.***

"İktidar ve şiddete dayalı güçlülük duygusunun en tehlikeli toplumsal hastalık olarak değerlendirilmesi gerekirken, en yüce ve keyifli duygunun kendisi olarak ilan edilir. Lanetlenmesi gereken bir olgu, en çok yüceltilen bir erdem olarak sunulur."

Felsefede erdemi en fazla işleyenler, ilk çağ Yunan filozoflarıdır. Onlara göre yetişkin yurttaş olmanın ölçütü erdem sahibi olmaktır. Onlara göre insan bilerek erdemsizlik yapmaz. Yani bilerek yanlıştan, kötüden, çirkinden yana olmaz. Sokrates, erdemsizliğin kaynağının bilgisizlik olduğunu savlar ve erdemli insanı devletin temeli durumuna getirmek ister. Yunan felsefecilerinde yeterli yurttaş olmanın ölçütünün erdemlilik olduğu belirtilmişti. Bu felsefecilerden biri olan Protagoras, erdemli olmayı insanın kendisini yönet-

mesi olarak ifadelendirir. Yani kendini yönetemeyenin erdemi yoktur. Kendini yönetebilmek özgür olmayı gerektirir. Demek ki en büyük erdem özgür olmaktır. Özgürlük için mücadele etmektir. Özgürlüğü için mücadele etmeyenin erdemi zayıftır.

Hiyerarşik sınıfçı ve devletçi toplumun kadını yararsız, zararlı, korkunç ve cadı olarak gösterip, erdemsiz insan olarak ilan etmesi iki nedenle anlaşılır bir durumdur. Bunun birinci nedeni doğal toplumda eşitliği ve özgürlüğü geliştiren kadının yüksek bir erdem sahibi olduğu ve tanrıçalaştığıdır. İkinci neden de; devletçi toplumda özgürlüğünü en fazla yitiren, özgürlükten uzaklaştırılan kesim olmasıdır. Demek ki, erdem ve özgürlük doğru orantılıdır. İnsanın erdemi özgürlüğü kadardır ya da insanın özgürlüğü erdemi kadardır.

İyiden, güzelden, doğrudan yana olmayan, bunlar için örgütlü bir mücadele yürütmeyen birisinin özgürlükten bahsetmesi, özgürlük istemesi demagojinin ötesine geçmeyecektir. Kapitalizm en erdemsiz sistem, burjuvazi de en erdemsiz sınıftır. Buna rağmen bu gerçeklik ters-yüz edilerek halklara yutturulmaya çalışılır.

Eşitlik: İnsanların toplumda özdeş koşullarda olduklarını ve birbirilerine karşı her hangi bir üstünlüklerinin bulunmadığını; insanlarda az-çok görülen doğal-biyolojik farklılığın ise toplumsal statü ve konum belirleyen farklılığın ve eşitsizliğin kaynağı sayılamayacağını anlatan bu kavram, en nihayetinde toplumsal oluş biçiminin de temel bir ilkesine işaret eder.

Özgürlük gibi eşitlik de toplumsal var oluşun başlıca ilkelerinden biridir. İlk toplumsal oluşum süreci, kendisini eşitlik dengesi içinde yaratarak var edebilmiştir. Bu yüzden eşitlik, insanda henüz bilinçli bir kavram olarak dile gelmeden önce de, kendiliğinden bir ilke halinde doğal toplulukların yaşayış biçiminde içsel olarak vardır. İlk klan toplulukları eşitliği doğal bir ilke halinde yaşamışlardır. İnsanlığın belleğinde ve toplumsal hafızasında böylesi bir süreç yaşanmamış olsa, ne daha sonra gelişecek olan eşitsizliğe karşı bir eşitlik mücadelesi verilecek ne de böylesi bir arayış olacaktır.

"Günümüzde eşitlik ve özgürlük kavramları halen en temel kavramlar değerinde olmalarını klan yaşam gerçeğine borçludurlar. Eşitlik ve özgürlük bilinç halinde kavramlaşmadan, doğal haliyle klanın yaşam tarzında gizlidir. Eşitlik ve özgürlük yitirildiğinde, toplumsal hafızada gizli yaşayan bu kavramlar kendilerini gittikçe artan bir tempoda dile getirip yeniden ve üst düzeyde gelişmiş bir toplumun temel ilkeleri olarak dayatacaklardır. Toplum hiyerarşik ve devlet

kurumuna doğru evrim gösterdikçe, eşitlik ve özgürlük bu kurumları amansızca takip edecektir."

Bu durumda eşitlik en fazla da toplumsal eşitsizliğe vurgu yapacaktır.

Tarihsel perspektiften bakıldığında eşitlik kavramını daha fazla insan bilincine koşullayan şey tam da hiyerarşik ve devletçi toplumun ortaya çıkması ile giderek eşitliğin yitirilmesidir. Eşitlik yitirildiğinde ortaya çıkacak olan toplumsal eşitsizlik olacaktır. Hiyerarşik ve devletçi toplumun ilk kuruluşundan günümüze değin olagelen şey, bu toplumsal eşitsizliğin daha da kökleştirilmesi olmuştur. Hiyerarşik, sınıflı-siyasal toplumun kuruluş niteliği, ilk defa planlı ve sistemli tarzda insanın insan tarafından sömürülmesi koşulunu yaratan çarkın kurulması demektir. İnsan yaşamında bu çark bir kere kurulmaya görsün, söküp atılması oldukça zor olacaktır: ***"Canlı türün, insanın genleri nasıl oluşup benzer örneklere yol açıyorsa, toplumsal hafızanın da oluşan genleri vardır ve daha sonraki toplumlara yerleşerek benzer etkilere yol açarlar. Toplumun hâkim ve sömürücü kesimi sürekli şişip bir fazlalığa yol açarken, sömürülen ve yönetilen kesimler zayıflayarak hep bir eksikliği yaşarlar. İnsan türündeki zalimliğin ve sömürünün diyalektiği bir kurulmaya görsün, bu çarkın durdurulması henüz mümkün olamamaktadır. İnsanlık atomu parçalıyor, ama bu çarkı parçalamaktan hala uzaktır. Toplum için hem fazlalık hem eksiklik aslında gereksizdir. İkisi olmadan toplum daha dengeli ve mutlu olabilecektir."***

Görüldüğü üzere eşitsizlik kaçınılmaz olarak dengesiz ve hastalıklı bir toplumsal sürece yol açmaktadır ki, bu da daha fazla eşitliği tahrik etmektedir. İnsanların toplumsal haklar ve olanaklar bakımdan artı ve eksi kutuplarda yer almadığı koşullarda, aslında eşitliğin bilinç halinde bir kavrama ve talebe dönüşmesine ihtiyaç yoktur. Ne zamanki toplum sınıflara bölünür, kimisi toplumun kaymak tabakasını ve kimisi de yaşama hakkı dahi hizmet koşuluna bağlanır, işte o zaman insanlar arsında bu biçimde derin bir uçurum ve dengesizlik baş gösterir ve o an eşitliğin dillendirilmesi kaçınılmaz olan en temel toplumsal bir talep haline dönüşür. Bu durumda eşitlik sadece istenilen değil, eşitsiz olan toplum yaşamının kabul edilemez olduğunun da bir tanımı oluyor.

Toplumsal talep halinde eşitlik, yaşamda hakça bir ayırımın olamayacağı durumudur. Hiçbir kimse, hiçbir grup bir diğer kimseye ya da kimselere karşı hakça ayrıcalıklı ve üstün değildir. Toplumsal haklardan ve olanaklardan yararlanma bakımından hiçbir kimsenin üstün ve ayrıcalıklı

olma meşruiyeti olamaz. Şüphesiz burada eşitliğin kavramsal tanımı kapsamında ekonomik alandan tutalım sosyal, kültürel ve siyasal alana değin sömürü ve haksızlık götüren her tür sahipliğin, farklılığın, sınıfsal varlığın ve ayrıcalıklı olma durumunun savunulabilir hiçbir meşru ve haklı yanının bulunamayacağı rahatlıkla söylenebilir. Burada asla gözden kaçırılmaması gereken yan şu ki; mükemmel bir kavrayış derinliği ile tanımlanmış ve düzenlenmiş olsa bile eşitlik, yalnız başına bir haklar bildirgesine ve biçimselliklere indirgenemeyecek kadar hayatın gerçek yanıyla ilgilidir.

Hayatın gerçek dilinde eşitlik, bir takım biçimsel olgulara ve sıfatlara indirgenerek tanımlanamaz. Hangi açıdan irdelenirse irdelensin o daha fazla toplumsal yaşamın özüyle, ruhuyla ilgili bir olgu olma özelliğini taşır. Söz konusu yaşamın gerçek özü olduğundan, salt biçimsel sıfatlara takılmanın bir değeri olmayacaktır. Nitekim eşitliği salt biçimsellikten tutup tanımlayanlar ve hatta olsa-olsa bu şekliyle "uygulanabilir" bir şey olduğu iddiasında olanlar, kasıtlı veya kasıtsız ya eşitliğin uygulanamaz bir şey olduğunu salık verirler ya da eşitliği, gerçek anlamıyla uygulanabilir olmaktan saptırırlar. Gerçek anlamda eşitlik ne her şeyde olduğu gibi aynılıktır, ne tek biçimliliktir ve ne de homojenliktir. Doğa ve toplum durumunda her halükarda aynılık, tıpa tıplık yoktur. Bu gibi olgulara indirgenip tanımlandığında eşitlik, eşitçilik olur. Eşitçilik ile eşitlik aynı şey değildir. Eşitçilik hayatın bin bir rengini, farklılığını ve çeşitliliğini görmezden gelir, tekdüzeliğe ve monotonluğa indirger. Eşitlik ise; hayatın bu yanıyla değil, hayat içinde yaratılmış ve hiç de hakça olmayan ayrım ve farklılaşma götüren yanlarla ilgilidir. Farklılaşma derken, farlılık bağlamı içinde eşitliğin sorunu özgün olmak, farklı olmak hali değildir; eşitliğin sorunu, değer birikimi ve getirim üzerine kurulu toplumsal eşitsizlik götüren farklılaşmalardır. Eşitsizlik, eşyanın doğası gereği kaçınılmaz olarak toplumsal farklılaşmalara yol açar; ama farklı olmak hali, farklılık kaçınılmaz olarak bir eşitsizlik nedeni değildir. Bu açıdan ne eşitlik ve ne de eşitsizlik, hayatın kendine özgü doğası olan farklılık ve çeşitlilik karşısına konularak tanımlanamazlar. Hele eşitlik hiç konulamaz. Çünkü bu durumda eşitlik mutlaklaşır ki, böyle bir eşitlik ne vardır, ne de mümkündür. Fakat şu da bir gerçektir; farklı zenginliklerin ve çeşitliliklerin uyum ve ahenk içinde bir arada olmalarını, doğru ve gerçekçi bir yaşamda buluşmalarını gerçek anlamda sağlayacak olan da eşitlik dengesidir.

Elbette eşitlik en çok da imkân ve fırsatlarla ilgilidir. İmkân ve fırsatlar karşısında herkesin aynı mesafede durması, sanıldığı

gibi tekdüze bir yaşam duruşu değildir. Tekdüzelik biçimsel oranlamanın bir ürünüdür. İmkân ve fırsat eşitliği ise, toplumsal bir duruşa yol açar, ama bu duruş hiçbir zaman toplumu biçimsel bir oranlamaya sokmaz. Bu duruş tüm bir toplumu, imkân ve sorumlulukların paylaşımında birleştirir ve ortak yarar noktalarında buluşturur. Toplumsal ve bireysel özgürlükler bakımından düşünüldüğünde insanlar, ancak eşit koşullara sahip olduklarında birbirilerinin özgürlüklerini koruyabilir ve geliştirebilirler. Aynı zamanda insanlar ancak imkân ve fırsat eşitliğine sahip olduklarında gerçek yeteneklerini açığa çıkarabilir ve yaratıcı zekâlarını konuşturabilirler. Bu, özgürlüklerin gelişmesi demektir. Özgürlüklerin olduğu yerde tekdüzeliğe yer yoktur. Eşit koşullar oluşmadan insanların özgürlüklerini geliştirmeleri hiç mi hiç mümkün değildir. Bu açıdan eşitlik demek, insanların özgürlüklerini sınırlayan, yaratıcı yeteneklerini törpüleyen ve donduran demek değildir. Tam tersine, özgürlüklerin gelişimine fırsat ve imkân tanımayan, ket vuran ve engelleyen eşitsizliktir, eşit olmayan yaşam koşullarıdır. İmkân ve fırsatların eşit olmadığı koşullarda bir takım grup, kesim veya bireylerin özgürlükleri olabilir, ama toplumsal özgürlük asla olamaz.

İşin aslına bakılırsa özgürlük ile olan bağı belirtilmeden eşitlik kavramının tam anlamıyla tarif edilebileceğini söylemek neredeyse olanaksızdır. Aslında hiçbir kavram özgürlük ve eşitlik kavramı kadar bir diğerine koşullanmış değildir. Bu yüzdendir ki özgürlüğe rağmen eşitlik, eşitliğe rağmen özgürlük tanımlanamamaktadır. Özgürlükle bağ halinde şu denklem eşitliği daha doğru tarif edebilir: Eşitlik, özgürlükleri geliştirdiği oranda eşitliktir. Aynı şey özgürlük için de geçerlidir: Özgürlük, eşitlikleri koruduğu oranda özgürlüktür. İşte bu şekilde eşitlik özgürlükle, özgürlük de eşitlikle açıklandığında doğru bir yaşam diyalektiği yakalanmıştır denilebilir.

Etik: Ahlak ve ahlaklılığın olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olduğu, tek tek her bireyin şu ya da bu ölçüde şekillendirdiği, somut bir ahlaki hayatı bulunduğu, bu hayat içinde cisimleşen ahlaki değerler, peşinden koşulan ideallerin söz konusu kabulleri üzeride, ahlak adına verilen söz konusu tarihsel olguya yönelen felsefe disiplinidir. Ahlakın eylemin pratiğin olduğu yerde, eylemin teorisini oluşturan felsefe türüdür. Etiğin biri tek tek eylemlerini, yükümlülüklerini ve hayatlarını sorgulayabilen bireyler, diğerleri de çağlarının ruhunu analiz edip, insanlara yaşam biçimleri ve yeni idealleri öneren filozoflar tarafından gerçekleştirilen iki ayrı düzeyi vardır.

Etik, ahlak'ı inceleyen en eski kuramsal dallardan biridir. Etik, köleci toplumun erken evrelerinde ortaya çıkmış ve felsefenin başlıca bütünsel yanlarından biri olarak toplumun kendiliğinden ahlak bilincinden ayrıklaşmış ve gerçekliğin saf kuramsal bilgisine benzemez olarak, nasıl davranılacağı üstüne pratik salıklarda bulunmuştur. Daha sonraları, etik, kuramsal ve pratik, felsefi ve normatif etik olarak ayrılmıştır. Modern burjuva etik'te bu, tarihsel olarak ortaya çıkan bölünme, bilim ile ahlak arasıda bir uzaklaşmaya varmıştır. Etik tarihinde kuram, geleneksel doğrultuda pratiğin karşısına konmuş, buysa etik'in en can alıcı sorusunu, yani ahlak düşüncelerinin kaynağı ve temelinin ne olduğu sorusunun çözümünde bir takım güçlüklere yol açmıştır. Ahlak düşünce kaynağını şu ilkelerde bulmaya çalışmıştır: Tanrı, insan doğası, kozmik yasalar; önsel ilke ya da kendinden gelişen mutlak idea.

Marksizm toplumsal ve tarihsel doğasını açıklayarak ahlak düşüncelerinin kaynağının gelişen üretim tarzları olduğunu, birbirlerinin yerini alan toplumsal yaşam yapıları olduğunu, toplumu maddi ve manevi ilerlemesi olduğunu tanıtlayarak, teoriyle ile pratik karşıtlık arasında köprü kurar. Marksizm ahlakın doğasını, toplumsal yaşamdaki yerini ve toplumsal varlığın ahlak bilincindeki özgül yansımasını aydınlatır. Marksistler bir takım araştırma alanlarını içine alan Marksist etik'in ana konusuna ve görevlerine ilişkin soruları bu doğrultuda çözerler. Bu görevlerden biri, daha sonraki değişimleriyle birlikte, farklı toplumsal -ekonomik oluşumlar ile sınıflardaki ahlak düşünceleri arasında mücadele biçimini alan insanın ahlaksal gelişimini ve bu süreci yansıtan biçimi, yani etik öğretiler tarihini incelemektedir. Bugün için, Marksist etik'in önündeki görev; en yüksek ahlak biçimi olduğu öne sürülen komünist ahlakı temellendirmek, burjuva ahlak ve etik'i eleştirmektir. Nitekim tarihsel etik kuramında varılan sonuçlar kendi doğal gelişimlerini normatif etikte bulurlar ve bu ikincisi kuramsal etik'e karşı kendine yeterli bir öğreti olmaktan çıkar. Ahlak ilkeleri tek tek filozoflar tarafından, şu ya da bu felsefi eğilimin sözcüleri tarafından yerleştirilemez; birçok kuşakların deneyimlerini, bütün bir halkın olduğu kadar, tek tek sınıfların deneyimlerini de yansıtacak biçimde, toplumsal pratik süreci içinde yoğrulurlar. Marksist etik, ahlakın doğasını ve işleyiş tarzını da çözümler, ahlaklılığı insanın toplumsal etkinliğinin biçimlerinden biri olarak, toplumsal ilişkilerin ve bilincin özel bir biçimi olarak inceler. Komünist kurulma döneminde Marksist etik'in gerek kuramsal görevinin gerekse öneminin artması söz konusudur. Bu etik, emekçi halk tarafından yeni

bir toplum kurma sürecinde formüllendirilmiş komünist ahlak ilkelerini genelleştirip sistemleştirme ve bunları bilimsel bir temel üzerine oturtma; emekçi halkın ahlak eğitiminin bilimsel temeli olarak hizmet etme, günümüzün can alıcı sorunları karşısında sağlam bir konum alma, tavır takınma ve komünist ahlak normlarının herhangi biçimde çiğnenmesine karşı ödünsüz tavır takınma durumundadır.

Etimoloji: Bir sözcüğün ya da sözcük öbeğinin kökenini, ne zaman ortaya çıktığını ve tarihini inceleyen bilim dalıdır. Çağdaş etimoloji 19. yy. da ortaya konulan tarihsel ve karşılaştırmalı dil biliminin bulgu ve yöntemlerini temel alır.

Etki-Tepki: Bir olay ya da gelişmenin bağrında taşıdığı karşıt reflekslerin harekete geçmesi, açığa çıkması durumu. Toplumsal ilişkiler bağlamında dile gelse de, etki-tepki yasası evrensel bir olaydır. Toplumsal ilişkilerden ziyade doğanın kendi yapısı etki-tepki yasası üzerine kuruludur. Gaz sıkışmasının patlamaya yol açması etki-tepki yasası kapsamında gerçekleşmektedir. Doğadaki karşıtlıklar ve yol açtığı sonuçlar aynı formülasyon temelinde şekillenmektedir. Newton fiziğinin önemli prensiplerinden biri de bu yasa üzerine kuruludur. Mekanizme göre aynı etki aynı tepkileri, yer ve koşullar aynı olduğu müddetçe de aynı sonuçları doğurur. Bu yönüyle determinizmin neden-sonuç, erek-sebep ilişkileriyle benzerlik arz eder. Dolayısıyla etki-tepki kendiliğinden gelişen bir olay değil, bir yasa kapsamında ele alınmayı gerektirir.

Etki-tepki toplumsal yaşam ve ilişkilerde çoğunlukla aniden ve kendiliğinden gelişen şeyler olarak görülür. Bireyler arasındaki ilişkilerde meydana gelen "olumsuz" bir yaklaşım ve davranışın kendi karşıtı bir tepki yaratması aynı kapsamda değerlendirilir. Tepkinin bir neden ve altyapısının bulunduğu iddia olunur. Bireyler arasındaki bu ilişkilerin kütlesel yapıdaki topluma yansımasında etki ve tepkinin hem gelişimi, hem de sonuçları farklı olmaktadır. Zaten toplumsal ilişki ve sınıflar arasındaki münasebetlerde aniden ve kendiliğinden gelişen bir olaydan da bahsedilemez. Sınıfların ilişkileri kendi yaklaşım ve çıkarları temelinde düzenlemeleri neticesinde karşıt sınıfların tepkisel ama örgütlü yaklaşımları çıkar. Buna örnek olarak kapitalist devletçi sistemde üretim araçlarının sahibi olan burjuvazi ile proletarya arasındaki ilişkiler gösterilebilir. Burjuvazi proletaryayı azami kar mantığı çerçevesinde daha uzun zaman ve az ücret karşılığında çalıştırmak ister. Bu da proletaryada en basitinden grev biçiminde bir tepkiyle kar-

şılık bulur. Bu her iki sınıf tarafından da bilinmesine rağmen tekrarlanmasından da geri kalınmaz. Dolayısıyla toplumsal ilişkilerde de etki-tepkinin kendiliğindenliğinden bahsedilemez ve toplumsal ilişkilerde de bunu bir yasa olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Etnik: Aynı dil ve kültüre dayalı, diğer toplumsal gruplaşmalardan farklı kültürel özellikler gösteren, kendisini ait gördüğü ortak bir tarihi, kimliği ve ismi olan ve dışardan da bu biçimde tanınan halk guruplaşmasını tanımlar. Bu açıdan etnik terimi, her hangi bir ülke sınırları içinde yaşayan, diğer toplumsal guruplaşmalardan farklı bir kökene sahip, dil ve kültür bakımından kararlı bir birlik oluşturan halk guruplaşmalarını dile getirir. Daha çok da farklı ulusal toplulukları ve yine aynı ulus formu içinde yaşayan azınlık milliyetleri dile getirmek için de kullanılır.

Günümüzde karmaşık toplumsal yapıları oluşturan başlıca etkenlerden biri, etnik çeşitliliktir. Aynı ulus yapısı içinde birçok etnik yapı bulunabilmektedir. Tek bir etnik yapıya dayanarak ve bunun üzerinde kendisini var etmiş ulus formları nerdeyse istisnai niteliktedir. Tarihsel açıdan ekonomik, kültürel, siyasal ve askeri nedenlerden kaynaklı yaşanan enik güçler ve coğrafik yerleşmeler sonucu aynı coğrafyada etnik bir mozaik yapı oluşmuş, daha sonra gelişen ulus-devlet yapılanması içinde de bu etnik mozaik bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Son iki yüz yılda başat bir toplumsal ve siyasal birlik modeli olarak gelişen ulus-devlet formu, aynı zamanda bir etnik yapı sorununu da yaratmıştır. Etnik yapıların varlığını gözeten demokratik bir ulus yerine, her bakımdan tek bir etnik yapıya dayalı üniter bir ulus-devlet milliyetçiliğinin esas alınması, günümüzde de devam eden etnik yapı sorunların da en temel nedenidir.

Etnik yapı esasen tarihsel bir kategoridir. Dil ve kültür bakımından tarihsel süreç içinde oluşmuş farklı bir kökeni dile getirir. Tarihsel anlamda dil ve kültüre dayalı soy farklılaşmalarında coğrafik yerleşme, üretim faaliyeti, demografik gelişim, sosyal-siyasal dayanışma ve örgütlülük gibi etmenler bunda etkili bir rol oynar. Bu bakımdan etnik yapı, uzun tarihsel bir evrimin ürünüdür. Etnik yapının kökeni, doğal-tarihsel ve ilk kayda değer toplumsal bir form da denilen kabile-aşiret düzenine değin uzanır.

M.Ö.4000 yılarına kadar uzanan etnik yapı oluşumları, kabile-aşiret düzeni içinde tarıma ve çobanlığa dayalı üretim tarzı ile dağınık yerleşik alanlarda yaşayan neolitik çağın ilk toplumsal şekillenmeleridir. Bu toplumsal oluşumlar, elde edilen arkeolojik bulguların da gösterdiği gibi M.Ö. On binlerden itibaren yerleşik

yaşama geçişle başlayan tarım devrimi ile özgün coğrafik konumlanışları içinde giderek geliştirdikleri özgün dil gruplaşmalarını, M.Ö. 4000'lere doğru artık iyicene belirginleşen etnik bir yapıya dönüştürürler. Kuşkusuz etnik olgu salt maddi koşulların kendiliğindenci yapısı içinde tanımlanmaz. Etnik olgu aynı zamanda belirli bir bilinç öğesini kapsar ve bu aşiret forumunu aşan nitelikte bir bilinçtir. Dar aşiret bilincini aşan etnik bir bilincin oluşabilmesi için uygun koşulların oluşması gerekmektedir. Bir yandan doğal-nesnel bir süreç olarak dağınık aşiretler biçiminde etnik-soy farklılaşmaları şekillenirken, öbür yandan ise sınıflı siyasal toplumun ortaya çıkması ile birlikte yayılmacılık temelinde gelişen dış baskı ve tehdide karşı, özgür kabile ve aşiretlerin varlığını korumaya dönük belirli bir birlik, dayanışma ve direniş içine girmeleri ile de bu sürecin öznel koşulları oluşur.

Etnik yapıyı tarihsel bir bağlam içinde tanımlayan **Önder APO**, Etnik yapının oluşum özelliklerini tanımlarken, özellikle dış saldırılara karşı gelişen direnişin bir ***"etnik bilinç"*** hareketine dönüşmesinin bu özelliklerin oluşumunda önemli bir yer tuttuğunu belirtir ve genel olarak da **"etnik tarih"**in oluşum sürecini **Bir Halkı Savunmak** adlı eserinde şöyle dile getirir:

"Ortadoğu kültüründe yaklaşık M.Ö 10.000'lerde gelişim gösteren tarım devrimi ve toplumunda ilk dil ve etnik gruplaşmaların da şekillendiğini gözlemliyoruz. M.Ö 4.000'lere doğru Etnisite'nin iyice kabuk bağladığına, kendini özgün kültüründe, dilinde yansıttığına rastlamaktayız. Etnik hareketin şehir devriminden önce daha elverişli toprak, maden ve taş kaynakları için kavga halinde bulunduğunu tahmin edebiliriz.

Her ne kadar yazılı bir temeline fazla tanık olunmasa da, "etnik tarih" din, hanedan ve kavim tarihlerinden daha gerçekçi ve uzun süreli bir role sahip gibi bir anlam vermektedir. Etnik yapıların (aşiret ve kabile düzenleri) objektif ve sübjektif yapılanmaları en büyük gelişmelerini tarım ve çoban ağırlıklı neolitik çağda yaşamışlardır.

Neolitik çağda kendiliğinden bir yapıya sahip olan etnik varlıklar, kendiliğinden işçi sınıfı gibi bir anlamı ifade ederler. Varlıklarını sürdürmek için bir direniş bilincine gereksinimleri yoktur. Çünkü saldıran düşman yoktur, etnik bilince yol açacak çelişkiler oluşmuş değildir. Etnik birlik ve direniş, hedef gerektirir. Bu hedefin hem dış kökenli olması, hem de etnik yapıyı aşan bir sınıflı toplum tarafından yöneltilmesi, bilince yol açacak çelişkinin doğası gereğidir. Yanı başlarında ve bağırlarında gelişen yeni sınıflı siyasal toplum bu

çelişkiyi doğurur. Etnik yapının üst kesimi yeni sınıflı topluma katılırken, alt kesimi kendini çok yönlü bir tehditle karşı karşıya bulur.

Köleci uygarlığın emperyalizm aşamasına gelmesiyle birlikte, etnik varlıklar açısından "bilinçli etnik gruplar olma" dönemi gelmiş demektir.

M.Ö 1.000'lere doğru büyük göçmen hamlesi başlar. Avrupa'dan, Kafkasya ve Orta Asya'dan güneyin uygarlık alanlarına akan göçler, ilk dönem uygarlık, hanedan-beylik düzenlerinin yerini almaya başlarlar. Yunanistan'da Dorlar, Anadolu'da Frigyalılar, Zağros-Toros düğümünde Medler, İtalya'da Etrüskler, bu hamlenin tanınan büyük etnik gruplarıdır. Etnik grupların tüm zorluklara dayanarak, açlığa, hastalıklara, saldırılara karşı koyarak çöllerin, dağ ve ormanların derinliklerinde yaşamayı başarmaları bile insanlık adına büyük bir demokratik birikimdir. Bu direnişler olmasaydı, kültür zenginliğini, çoğulculuğunu kimler ayakta tutabilirdi? Binlerce yıllık bu direniş abideleri olmasaydı, halk sanatlarını nasıl yaratabilirdik? Binlerce üretim araçlarını, sosyal kurumları, onuru, özgürlük tutkusunu, insan dayanışmasını nasıl sağlayabilirdik.

Çağımızın özgürlük, kendi kaderini belirleme hakkı ve demokrasi düşüncelerinin bütün dünyaya yayılmasıyla etnik grupların toplumlarda oynadığı siyasal rol, daha büyük önem kazanmıştır."

Etnik yapı bu biçimde doğaltarihsel bir halk formu, tarih boyunca egemen devletçi sisteme karşı özgürlükçü doğasını ve varlığını sürdürme bilinci, kültürü, insan olmanın sosyal dayanışması, dil ve kültürel farklılığı ile varlık olmanın çeşitliliği ve zenginliği içinde tanımladığında en gerçekçi tarihsel nitelikleri ile tanımlanmış olur. Bunun dışında etnik olguyu ırksal ve milliyetçi bir söylemin kalıplarına dökmek, onu tarihten günümüze değin oluşa gelen üstün ve ayrıcalıklı bir yapı içinde siyasal bir egemenlik malzemesi olarak kullanmak, gerçekte etnik tarihin gelişimi ve Etnisite'nin oluşum varlığı ile bağdaşır hiçbir ahlaki ve bilimsellik yanı yoktur. Etnik yapı, sınıfsal olguyla pek bağdaşmayan sosyal ve kültürel bir olgu özelliğine sahiptir. Kendi içinde sınıfsal bir farklılaşmayı yaşamış olsa bile, üst sınıfların Etnisite'nin kültürel dokusuna kazdıkları kayda değer bir izleri yoktur. Etnik yapıların kültürel dokusunda halk gruplarının binlerce yıllık emeği, sosyal dayanışması, otantik yaratımları, ilk çocuksu mitleri, inançları, folkloriğe sinmiş direniş destanları, acı ve umutları, özgürlükçü doğaları, engin yaşam deneyimi, bilinci ve töre bilimleri vardır. Her insan bugün az-çok bu değer-

ler sayesinde farklı ve az-çok bu değerler sayesinde kendisine ait olduğunun farkındadır. Aidiyet kimliğini bu değerlere dayandırarak var eder. Bu açıdan **Önder APO *"etnik tarih"***in kavim ve hanedan tarihinden daha uzun süreli ve daha gerçekçi olduğunu söylerken, hem en eski bir tarih olması hem Etnik yapıların kültürel dokusuna sinmiş olan bu tarihsel değer yaratımları kastetmektedir. Üst sınıfların, egemen siyasi (devletçi-iktidarcı) tarihin nasıl daha fazla egemen olma, ele geçirme, zaptı rapt altına alma, kendine mal etme, iktidar bilme ve yönetme vs. ideolojisi ve kültüründen öte yarattığı başka ne vardır ki? Bunun içindir ki, etnik grupların tarihi ile egemen siyasi tarihi bağdaştırmaya çalışmak gerçeği saptırmak olur. İşte bu yüzden etnik yapı ve köken, egemen-iktidarcı siyasi görüşün bir üstünlük ve tekçilik ideolojisi olan milliyetçi söyleminin kalıbına sığmayacak denli tarihi, sosyal ve kültürel bir doku olma özelliğini taşır.

Bkz; etnisite,

Etnik Federasyon: Tarihte dış baskıya karşı varlıklarını ve yaşadıkları ana yurtlarını koruma temelinde aşiret yapılarının bir araya gelerek kurdukları ilk siyasi birlik modelidir. Ortadoğu tarihinde bolca görülen bu tür birliklerin kurulmasında dış baskı unsuru önemli bir rol oynar. Özellikle Kürtlerin tarihinde yaygınca yaşanan bu tarz siyasi oluşumlardır. Daha çok M.Ö. 2000 ile 500 arası bir dönemde kurulmuş olan etnik federasyonlar, etnik direniş ve etnik yapılarını sürdürme temelinde tarihin önemli bir kesitini oluşturmuşlardır. Bir birbirinden farklı siyasal sistemler de olsa, federatif ya da konfederatif bir yapı özelliğini iç içe taşımışlardır. Bu şekilde oraya çıkmış olan bu etnik-siyasi oluşumlar, kendi içinde hem merkezi bir oluşuma açık ve hem de bu aşamaya gitmeden de gevşek bir yapıda kalmaya elverişlidirler. Ya Urartu ve Hititler örneğinde görüldüğü biçimde içinde birçok etnik yapı ve aşiretin yer almasına karşın, zamanla giderek bir etnisite'nin ağırlığı etrafında merkezileşen bir devlet oluşumuna doğru evirilmişler, ya da Huri-Mittani ve Medler örneğinde görüldüğü şekliyle nispi bir merkezileşmeye karşın, daha fazla konfederatif yapıda kalarak bir proto-devlet modelinin ötesine geçememişlerdir.

Ortaya çıkan bu tarihi örnekler göz önünde bulundurulduğunda etnik federasyon, hem bir ve hem birden fazla etnik yapıya dayalı, içyapısında özerk, dışa karşı ise merkezi bir konumda olan ve esasen de dış tehditlere karşı etnik birimler arasında gelişen bir nevi doğal ittifak durumudur. Etnik kavramı burada federasyon sistemine ikili bir karakter vermektedir. Günümüzdeki federal devlet

sistemleri ile tarihte kurulmuş biçimiyle etnik federasyon birebir örtüşmemektedir. Günümüzde kurulmuş biçimiyle federal sistem, hem merkezi ve hem eyalet yönetimlerine dayalı merkezi ve yerel bir yönetim sistemi olmasına karşın, ulus unsuru en başta gelen olduğu gibi yerel yönetim bölünmeleri coğrafik, ekonomik, demografik vb. değişik birçok nedene dayanabilmektedir. Etnik federasyonda ise etnik unsur başta gelen olduğu gibi, aynı kökenden gelen aşiretlere dayalı kurulduğunda en güçlü aşiret etrafında merkezi bir konum kazanarak ve içte aşiretler özerk yapılarını koruyabilmekte, daha fazla etnik yapılara dayalı kurulduğunda ise bu sefer içte etnik yapılar özerk kalmakta ve merkezi yönetim de aynı şekilde bir etnik gurubun etkinliğinde şekillenmektedir. Etnik federasyonda yönetim bölünmesi kurumlaşmaya dayalı bir sisteme dönüşmemişse de, doğal bir yapılaşma halinde daha çok aşiretlere ve/veya etnik unsurlara dayalı oluşmaktadır.

Günümüz itibariyle tarihte yaşanan örneklere benzer, etnik varlıklara dayalı bir federasyon sisteminin var olduğu söylenemez. Yüzyılın en yaygın siyasal sistem modeli olan ulus-devletin katı merkezi ve üniter bir yapıda olması ve birçok ülkede çokça görülen çok çeşitli etnik varlıklara rağmen diğer etnik yapıların eritilmesi, siyasal sistemin bekası sayılmıştır. Güncel bir örnek olduğundan Irak'ta etnik ve dinsel yapıya dayalı federalleşmeye doğru bir evirilmenin yaşandığı söylenebilir. Tam anlamıyla bir sistem kazanmadığı gibi bu örneğin de büyük oranda dış dinamiklerin yarattığı boşluk üzerinden geliştiği, bölge ve uluslar arası dengelere dayandığı ve bu nedenle de ne kadar uzun erimli olabileceği de belirsizdir.

Etnik federasyon, etnik varlıklar üzerinden gelişen bir siyasal birlik modeli olmasından ötürü günümüzde de etnik varlıların siyasal sorunlarının çözümüne de en eski bir örnek sunmaktadır. Gerek bu tarihi örnek, gerekse de çağımızın ileri düzey verilerinden hareketle aynı ülke sınırları içinde kalan etnik varlıkların siyasal sistem sorunlarını doğru çözmeleri bakımından, etnik yapıların hem kendi bünyesinde ve hem de diğer etnisitelerle federatif bir sistem yerine, konfederatif bir birlik sistemini kurmaları etnik olguyla daha fazla bağdaşmaktadır. Çok çeşitli etnik yapıların iç içerliği düşünüldüğünde konfederal sistem diğer sistemlere kıyasla daha gerçekçi ve daha çağdaş olan bir siyasal çözüm seçeneği sunduğu görülmektedir.

Etnik Kültür: Her hangi bir halk gurubuna ait, sadece o halk gurubuna özgü, genellik göstermeyen, daha dar ve daha yerel özellikte olan kültür demektir. Bir

diğer ifadeyle otantik kültür de denilir. Uzun tarihi dönem boyunca artan yerelleşme oranında insan gurupları arasında gelişen dil farklılaşmasını, özgün örf ve adetleri, sosyal, psikolojik ve kültürel yaşam etkinlikleri bakımından özgün yaratımları ve davranış kalıplarını tanımlayan etnik kültür, en nihayetinde de yerelleşme ve özgünleşme bağlamında farklılaşan etnik halk guruplarının kimliğini tanımlar.

Etnik kültür, en genel anlamda özgün, orijinal nitelikte olan bir kültürdür denilebilir. Fakat öte yandan salt bir etnik guruba özgü, saf ve katışıksız bir kültürün olabildiğini var saymak da olabildiğince güçtür. Kültür kavramının kendisi bile oldukça genellik gösteren, sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği pek kestirilemeyen bir kavramdır. Marks, kültürün tanımı için "doğanın yarattıkları dışında, insanoğlunun yarattığı her şeydir" der. Gerçekten de kültür, üzerinde en çok tanımlamanın yapıldığı bir alandır. Yine kültür, tarihte ve günümüzde belki de en fazla yayılma özelliğini gösteren ve bu nedenle de sıkça yaşanan bir olgu da kültürler arası geçiş olmuştur. Kapsamı bu denli geniş ve kolayca yayılma özelliğinde olan kültür gibi bir olgu ilişiğinden hareketle etnik kültürün sınırlarını saptarken, bu genel özellik her an göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yüzden etnik kültüre dair bir tanım verildiğinde saf anlamda bir kültür olamayacağı gibi, özgün yaratımları içeren ve özgün yerellik içinde bir gelişme gösteren, dil, edebiyat ve sanat alanından tutalım folkloriğe ve töre bilimine, gündelik yaşamda gelenekselleşen tavır, davranış, değer yargı ve görgü kurallarına değin sadece bir etnik varlıkta ifadesini bulan ve böylelikle ait olduğu o halkın en köklü yaşam dokusunu meydana getiren bir kültür olduğu da rahatlıkla söylenebilir.

Bkz; Kültür.

Etnik Temizlik: Her hangi etnik bir gurubun ya fiziksel ya da kültürel varlığını ortadan kaldırmayı amaçlayan planlı, sistemli politik bir yönelim ve uygulama sürecini dile getirir. Uygulama yöntemi bakımından etnik temizliğin iki yanı vardır: Bir, jenosit (soykırım); iki, asimilasyondur. İlki fiziksel varlığı, ikincisi ise kültürel varlığı ortadan kaldırır. Her durumda iki yan da bir etnik temizlik hareketidir.

Etnik temizlik hareketi ***"soykırımdır, asimilasyondur, kendinden olmaktan çıkmadır. Kürt ol-gusunda yoğun yaşanan politikanın bu türüdür. Bunun kaynağı da 19. ve 20. yüzyılın Bioiktidarı, ırkçılığı ve faşizmidir; her tür total iktidar anlayışlarıdır. Güçlü ulus ve ırk yaratmayı amaçlarken, sonuç saldırganlık ve savaş olmaktadır. Şüphesiz bunun kökeni hiyerarşik toplumun ilk kuruluş dönemine kadar***

gitmektedir. Ama sistemli ve yaygın bir devlet politikası olması 20. yüzyıla özgüdür."

Etnisite: *"Etnisitenin kaba bir tarihsel çizelgesi yapılmak istenirse, M.Ö 15.000-10.000'lerde tarımsal kültürün doğuşu ve kurumlaşmasıyla başlatmak anlamlı olabilir.*

Bütün arkeolojik ve etimolojik veriler, etnisitenin ilk defa bu tarihlerde Zağros-Toros dağ sisteminin iç kavisinde şekillendiğini göstermektedir. Tarımsal devrim etnisite hareketi için varlık koşuludur. Aksi halde klan toplumu halinde kalınmaktan kurtulamaz. Klan toplumu ise, hiçbir dönem geniş aile gurubu olmanın ötesine geçemez. Üretim teknolojisi bu sınırı belirler. Dolayısıyla çok sınırlı ses düzenleriyle büyük dil guruplarına ulaşamazlar. Bildiğimiz dil gruplarının tarihi M.Ö 20.000'lerden başlatılmaktadır. Yine aynı coğrafyada benzer nedenler rol oynuyor. Dilin oturması üretimin gelişmesine yol açar, bu da toplumsallığı üst aşamaya sıçratır. İlkel Aryen dil grubunun adı geçen kaviste oluştuğuna dair kanıtlar tüm ünlü arkeologlarca paylaşılmaktadır. Gordon Childe ve Vanilor gibi. Aryence dil gurubu tarım devrimini gerçekleştiren ilkel komünal grupların eseridir. Tarım kökenli en eski sözcüklere bu dil yapısını paylaşan tüm kavimlerde rastlanmaktadır. Etnik oluşumun bu ilk döneminin fiziki yayılmaktan çok kültürel yayılma biçiminde tüm kıtalara yansıdığı kabul gören bir husustur. Hatta Kızılderililer yoluyla Bering Boğazından M.Ö 11.000'lerde Asya'dan Amerika kıtasına yayıldığı da kabul gören diğer bir gerçekliktir.

Toplumların varoluş biçimlerinde etnik, sınıfsal ve ulusal düzeylerde tanımlanma bütünselliği yakalamak açısından önemlidir. Toplumlar özde birdir. Farklılık biçimlenişte ortaya çıkar. Bunların başında da etnik, sınıfsal ve ulusal özellikler gelir. Etnisite, klan ve kabile tarzı oluşumların aşılması, soy farklılıklarının belirginleşmesi, çıkar kümeleri olarak bilince çıkarılması halinde olgusallık kazanır. Klan ve biraz daha gelişmiş biçimi olarak kabileler halinde yaşam, insan türünün en büyük zaman dilimini teşkil etmiştir. Gezgin halde pek farklılaşmamış grupların pratiğinde soy bilinci zayıftır. Buna yol açacak çelişkiler henüz gelişmemiştir. Neolitik dönemden önceki uzun paleolitik devirlerde yaşam biçiminin klan tarzını geçmediği tahmin edilmektedir. Kabilelerin etnik yapı haline gelebilmesi için çıkar bağıyla bağlı olduğu alanları ve bu alanlar üzerinde örgütlenerek belli bir aidiyet kazanmayı gerektirir. Ortak üretim ve dil grupları giderek toplumu daha çok birbirine bağlar. Dış saldırılar,

kıtlık gibi etkenler birliklerinin önemini her geçen gün daha çok açıklar. Bu yönlü gelişmeler yönetim ve savunmaya olan ihtiyacı daha da artırır. Toplumsal hiyerarşi, cinsiyet tahakkümü, yani ataerkilliği doğurur.

Bütün bu gelişmeler etnisite dediğimiz soy biçimini netleştirir. Yerellik ve zamansallık, toplumsal kültür dediğimiz tüm birikimleri farklılaştırarak karşılıklı savunma ve sentezlere zorlar. Bazı soyların öne çıkması, aralarında da hiyerarşinin kurulmasına yol açar. Bundan etnik veya aşiret federasyonları doğar. Süreç hızlanarak konfederasyon, oradan koşullar elverişli ise ve çözülme geriye değil ileriye doğruysa devletleşme ve sınıfsallaşma gelişir. Neolitik üretim biçiminde bu süreçlerin yaşandığı hem çokça gözlemlenmekte, hem de belli bir rasyonalite ile tahmin edilmektedir. Aşiretlerin oluşum ve gelişim çağı, altın devri neolitik dönemdir. İlk tarımsal devrim, hayvanların evcilleştirilmesi ve köy düzenine geçiş aşiretsel düzenle iç içedir. Ataerkillik bu dönemin ileri aşamalarında gelişir. Başlangıçta evcil-ana düzeninin ağırlıkta olduğuna ilişkin güçlü veriler bulunmaktadır. Süreç evcil-analıkla başlarken, artan hiyerarşi ile birlikte ataerkillikle en şaşaalı dönemini yaşamaktadır.

Ana aşiretin bölünmesi, ortak dil ve kültür grupları olarak halk veya 'kavim' dediğimiz şekillenmeye yol açar. Kavim veya halk derken, aralarında gevşek ilişki bulunan, ortak bir dil ve kültüre az çok dayanan toplumsal grupları kast etmiş oluyoruz. Bu anlamda etnisite=halk=kavim bağlantısını kurmak doğrudur. İlk çağın ilerlemiş dönemleri ile ortaçağın başlıca toplumsal kategorik ifadelerinden birisini teşkil eder. Soy gruplar birliği olarak ortaçağın doğuşunda büyük rol oynarlar. Germen boylarının Roma'yı, Arap boylarının Bizans ve Sasanileri, Türk ve Moğol boylarının İslam dünyasını istila etmeleri kavimsel niteliklerle de yakından bağlantılıdır. Kavimlerde toprağa yerleşiklik ve kültürel ayrışma daha da belirgindir. Hâkim sınıf, aristokrasi ve serf köylülüğüdür. Şehirlilik bu genel kategoride yer almasına karşın, sınırlı bir bağımsızlığı ve kozmopolitizmi temsil eder. Şehir biraz da etnisite ve kavim bağlarından uzakta kalmış, sınıf ilişkisi daha belirgin, özerk bir ünite olarak görülmelidir. Feodalitede hâkim ve mahkûm sınıf aynı etnisiteden olmakla birlikte, aralarındaki yabancılaşma oldukça gelişmiştir. Köleci sistemde efendi-köle ikilisinin aynı aşiretten olması nadirdir.

Sümer uygarlığının oluşumuna kadar -yaklaşık MÖ 3500- bu etnisite kültürünün ana merkezi Dicle-Fırat'ın dağlardan kopan eteklerinde büyük gelişme

göstermiştir. En eski yerleşimlerin kalıntıları, halk kültürlerinde günümüzde bile yaşayan birçok öğe bu döneme tanıklık etmektedir. Özellikle M.Ö 6.000-4.000 dönemi kalıcı, kimlikli etnisiteye erişmek bakımından önemlidir. Kalkolitik -bakır taşı- çağlarda bütünleşen bu dönemde tarihin -uygarlığın- başlamasına yol açan tüm temel icatlar ve bilgiler üretilmiş gibidir. Temel sanat, din, hiyerarşi kurumları oluşmuştur. Aryenlerin en eski grubu olarak Huriler -Ur: tepelik yer, yüksek yerler ahalisi-, kültürün doğuş merkezinde bugünkü Kürtlerin en eski ataları olarak belirmektedir. Bölgede aynı halk grubu olarak M.Ö 6.000'lerden beri faal bir yaşama sahip oldukları bilinmektedir. Kuruluş aşamasında Sümerlerle hem akraba hem de komşudurlar. Guti, Kassit, Lori, Nairi, Urartu, Med adları sırayla benzer kültürü paylaşan gruplara Sümer-Asur kaynaklı takılan adlardır.

Aryen kültür dalgası M.Ö 9.000'lerde Anadolu, 6.000'lerde Kafkasya, Kuzey Afrika ve İran'a; M.Ö 5.000-4.000'lerde Çin, Güney Sibirya ve Avrupa içlerine kadar yayılmıştır. Bu tarihler tarım kültürünün dünya çapında yayıldığını göstermektedir. Kısmen fiziki olarak da yayılan Aryen göçmenler, M.Ö 3.000-2.000'lerde kıta yarımadalarına, Hindistan, İngiltere, Yunanistan, İtalya, İberik yarımadası ve Kuzey Avrupa'ya kadar sızmışlardır. Gelişmelere bağlı olarak M.Ö 2.000'lerde karşı bir hareket halinde Sümer uygarlığının zenginleştirdiği alanlara; Hindistan, İran, Anadolu ve Mısır'a yönelerek uygarlık süreçlerine katıldıkları tahmin edilmektedir. Son derece hareketli bir dönem yaşanmaktadır. Sümer uygarlığının çekiciliği bugünkü ABD gibi bir etkiyle etrafında ne kadar göçmen köy toplulukları varsa kendine çekmektedir. M.Ö 2.000'lerdeki büyük göç hareketleri etnisite tarihinin en kapsamlı yayılım dönemidir. Bu yayılmanın sonucunda Çin, Hint, Hellas, Anadolu, İran uygarlıklarının temeli atılır. Bir nevi Sümer izi üzerinde kentleşmenin -devlet- Mezopotamya'dan sonra ikinci büyük hamlesidir. Buna rağmen bu yıllarda uygarlık kentleri göçmen denizi içindeki adacıklar gibidir. Esas eylemde olan göçebelerdir. Üçüncü büyük göçmen hamlesi M.Ö 1.000'lere doğru başlar. Avrupa'dan, Kafkasya ve Orta Asya'dan güneyin uygarlık alanlarına akan göçler, ilk dönem uygarlık, hanedan-beylik düzenlerinin yerini almaya başlarlar. Yunanistan'da Dorlar, Anadolu'da Frigyalılar, Zağros-Toros düğümünde Medler, İtalya'da Etrüskler, bu hamlenin tanınan büyük etnik gruplarıdır.

Bu gruplar M.Ö 1.000'lerden, Roma Devleti arasındaki uygarlıksal gelişmede büyük rol

oynarlar. Grek, Frig, Urartu, Med, Etrüsk uygarlıkları hamlenin en önemli etnik grupları tarafından kurulan uygarlıklardır.

Etnisite hareketi örgütlenme olarak hiyerarşik aşamayı geçmez. Bu sınırda ya içten ya da dıştan çözülmezse devletleşme sorunuyla karşılaşır. Sümer modeline benzer devletleşmeler, bu aşamaları başarıyla geçen gruplar için geçerlidir. Daha çok temasta oldukları uygarlık modellerini taklit ederler. Hiyerarşik yapının başka bir yapılanış potansiyeli yoktur. Bu durumda sınıflaşma yaşanır. Alt tabakalar kısmen eski hallerinde kırsal alanda, şehre yönelenler ise ya köleleşerek, asker olarak, ya da yerleşik tabakalara katılarak sınıflı toplumu tamamlamaya çalışırlar. Etnisite sınıflı toplum için daima taze kan demektir. Köylülük kapitalizm için neyse, etnisite de eski uygarlıklar için benzer işlevi yerine getirir. Günümüzle genel bir benzerlik kurarsak, kapitalist yayılmaya karşı ulusal direniş ve akabinde kurulan ulusal devletin eski uygarlıklardaki karşılığı, etnik direniş ve beylikler halinde etnik tabana dayalı devletleşmelerdir.

Etnisite, köle ve serflerin dayanakları olarak, işçi sınıflaşmasının aşılması, yeni toplumun yükseldiği zemin olarak, çöldeki ve ormandaki göçebe toplum olarak, özgür köylü ve ana varlıklı aile olarak, tüm tahriplere rağmen toplumun yaşayan ahlakı olarak varlığını hiç eksik etmedi. Sanıldığının aksine toplumun ilerletici motoru sadece dar sınıf mücadelesi değil, komünal toplumsal değerlerin büyük direnmesidir. Sınıf mücadelesini inkâr etmek doğru olmaz. O sadece tarihin dinamiklerinden biridir. Başat rol oynayan hep gezgin orman, dağ, çöl göçebesidir. Form olarak yaşadıkları etnisite -kabile, aşiret, halk- hareketleridir. Etnisitenin binlerce yıldır her tür amansız saldırılara ve doğal zorluklara dayanarak ayakta kalma gücüdür. Yarattıkları direnme kültürü, destanları, dilleri, saf soylu insani değerleri, ahlaklarıdır.

Etnisitenin varoluş tarzını, eğer yenilmemişse, yarı-demokrasi olarak da tanımlayabiliriz. Buna bir de 'ilkel' sıfatını eklemek gerekir. Etnisite, ilkel demokrasidir. İçte komünal değerlere bağlılık, dışarıda tahakkümcü devlete direniş halk gruplarını demokratik, özgür ve eşit ilişkiler içinde bulunmaya zorlar. İlişkilerin bu karakteri olmadan direnişin anlamı kalmaz. Ortadoğu'da demokratikleşme tanımlanırken büyük bir yanlışlık yapılmaktadır. Sanki etnisite demokrasiye engelmiş gibi. Batı uygarlığındaki bireye dayalı demokrasi tek başına tanım belirleyemez. Demokrasiyi yalnız bireye dayandırmak, devlete dayandırmak kadar önemli yanlışlıklar içerir.

Toplumda topluluk ve özgür birey çoğulcu demokrasinin gereğidir. Birbirine benzeyen birey ve topluluk anlayışı demokrasiler için ne gerekli ne de güvencedir. Farklılığın korunarak yeni bileşimlere erişilmesi demokrasilerin ayrıcalığıdır, temel özelliğidir.

Sümer örneğine kadar tanımlamaya çalıştığımız toplumsal varoluşun hiyerarşi, sınıf, şehir ve devlet olgularının iç içeliğiyle çelişkili bir karaktere büründüğünü vurgulamıştık. Bu, ekonomiden zihniyete, örgülerine kadar farklı bir toplumdur. Devlet aletine bürünmüş ve sürekli şiddetle, savaşla düzen geliştiren bir klik ortaya çıkmıştır. Biriken iç ve dış zenginliklere el koymayı temel politik sanat haline getirmiştir. Ayrıca savaşı kutsayan bir zihniyet ve edebiyat yaratımıyla - mitoloji- bunun ezelden ebede bir tanrılar sistemi olduğuna dair ilgili tüm toplum kesimlerini inandırmayı esas almıştır. M.Ö 4.000-2.000'lere kadar saf haliyle yürüyen bu sisteme yönelik itirazlar ve direnmelerin boy verdiğini gözlemlemekteyiz. Başlangıçta kabile ileri gelenlerinden oluşan şehir meclisleri, demokratik duruşta ısrarlı davranmışlardır. Rahip-kral - askeri şef kliğine karşı demokratik tarzdan kolay kolay vazgeçmemişlerdir. Yarı devlet-demokrasi karması bir sistemi uzun süre birlikte götürmüşlerdir. Süreç içinde gerek dışarıdan -Gılgameş Destanında en yakın yardımcı Enkidu, kadın yoluyla kazanılır. Kadının ilk ajanlık örneği- gerek içerden kabilelerden kopan, koparılan çok sayıda insan, daha elverişli, zengin şehir yaşamı içinde, yönetim içinde ya memur ya asker ya da çalışan köle olarak istihdam edilir. Bu gelişme kabilelere dayalı devlet-demokrasi dengesini şehir meclisi aleyhine bozar. Bu sürecin gelişimiyle birlikte tasfiye olurlar. Bu yönlü bir gelişmeye hemen hemen birçok yeni devlet oluşumlarında rastlanmaktadır.

İçteki mücadele demokrasi güçlerinin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Buna rağmen devlet içinde kabile dengesi hiçbir zaman tamamen tasfiye edilemez. Değişik oranlarda varlığını korur. Buna karşın devletli toplum sistemi dışarıdan büyük baskı altına alınır. Yerleşiklere karşı göçebelerin hareketinin devreye girişi söz konusudur. Helen-Roma literatüründe 'barbar'ların hareketi olarak yoğunca işlenen bu hareketlere diyalektik bir bütünlük içinde bakmak büyük önem taşır. Yerleşik toplum olarak şehir içinde köle emeği, dışarıdan ise dengesiz ticaret ve baskıyla zenginliği sürekli artırmaktadır. Çelişkiyi kendisi yaratmaktadır. Tıpkı günümüzün emperyalizmgeri bırakılmış ülkeler kategorisi gibi. Barbarca saldıran göçebe değil şehirdir. Ne yazık ki, kav-

ram düzenimizde şehir hâkim olduğu için kendisini 'medeni, uygar', dışındakileri ise 'bar bar diye bağıran' vahşiler olarak sunmayı becerir. Meşrutiyetini sağlar. Şehre karşı göçebenin büyük hareketini günümüzün ulusal-demokratik hareketlerine benzetmek mümkündür. Göçebe toplumunun formu etnisitenin değişik aşamaları olduğu için, yarattıkları hareketler özünde demokratik direniş, duruş ve varoluş tarzı olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki, kimin kime saldırdığını özenle araştırmak gerekir. Daha güçlü zor ve sömürü araçlarına sahip olan şehir devleti -daha sonra imparatorluk- hep büyümeyi, yayılmayı esas almak durumunda olduğu için objektif olarak saldırgan konumundadır. Etnisitenin konumu ise, tersi olan savunma ve direnmeyle karakterize edilebilir. Diğer bir anlamda ilk köleleştirmeye karşı ilk özgürlük hareketi gibi bir süreç olarak değerlendirilebilir.

O halde tarihte demokrasi nerede diye bir soruya verilecek karşılık, öncelikle etnisitenin devlete, uygarlığa karşı kendi komünal özelliklerini korumak ve özgür tutmak için sağladığı duruş ve direniştedir denilebilir. Sosyologların bu gerçeği tespit edemeyişleri, şehir kültürünün içinden binlerce defa pişmişlikleriyle bağlantılıdır. Sanıldığından daha fazla bilimciler burjuvazinin modern rahipleridirler. Kutsal kitaba bağlılık gibi şehir değerlerine bağlıdırlar.

Etnik toplulukları demokrasinin bir ayrıcalığı olarak değerlendirmek onun gerçek uygulanmasıyla olur. Devlet yönetimi eğer kendi kriterleri temelinde oy avcılığını demokratik yarış olarak bellerse, ortaya çıkacak sistem demagojidir. Etnik zenginliği demokrasinin şansı, olanağı olarak görmek önem taşır. Özgür bireyden daha çok demokrasiye hizmet edebilir.

Devlet yapılanması içinde savaşçı-iktidar gücünün başat olması kendini başlangıçta tanrı-krallar ve imparatorlar olarak somutlaştırır. Yoğunlaştıkça demos, halk öğesi ağırlığını yitirir. Sümer toplumunda Amorit kökenli Sargon, tarihte ilk imparator olarak geçer. Büyük bir iştahla dağlık alanların içlerine kadar hükmünü icra ettiğini belirtir. Ölüm sessizliğinde bağımlılığın sembolü gibidir. M.Ö 1350'lerde başlayan bu süreç tüm imparatorlukların izleyeceği yolu açar. Her yenisi daha öncekinin sınırların genişletir. Eğer Gılgameş, krallıkların başlangıç sembolüyse, Sargon da imparatorların başlangıç sembolüdür, babasıdır. O halde komünal düzen aleyhine büyüyen bu sürece karşıt her duruşu demokratik birikim olarak değerlendirmek yerindedir. Etnik grupların tüm zorluklara dayanarak, açlığa, hastalıklara, saldırılara karşı ko-

yarak çöllerin, dağ ve ormanların derinliklerinde yaşamayı başarmaları bile insanlık adına büyük bir demokratik birikimdir. Bu direnişler olmasaydı, kültür zenginliğini, çoğulculuğunu kimler ayakta tutabilirdi? Binlerce yıllık bu direniş abideleri olmasaydı, halk sanatlarını nasıl yaratabilirdik? Binlerce üretim araçlarını, sosyal kurumları, onuru, özgürlük tutkusunu, insan dayanışmasını nasıl sağlayabilirdik?

Akad hanedanlığından Babil, Asur kökenli hanedanlıklara geçtiğimizde, imparatorluk gücü daha da artar. Her gelen adeta rekor kırmak istercesine boyun eğdirmek çıtasını daha da yükseltir. İnsan kellelerinden kale ve surlar yapmayı iftiharla anlatırlar. Halk gruplarının tüm bu sınır tanımaz imha seferlerine karşı dağların, ormanların ve çöllerin derinliklerinde geçirdikleri tüm zamanları demokrasi tarihine yazmayıp da kimin adına yazacağız, ya da hiç bahsetmeyip yok mu sayacağız? Tarih böyle anlam bulabilir mi? Bulsa bile zorbalığın, gaspçılığın anlamlılığından öteye gidebilir mi? Küçük bir aşiret direnişinin bile ne kadar destanlara konu olduğunu anlamaya çalışırsak, göçebelerin, etnisitenin demokratik değerini daha iyi anlamış oluruz. Kapitalizmin içini boşalttığı sözde özgür bireye göre etnisite insanı doğru değerlendirilirse, kat be kat daha fazla demokratik gücü teşkil edecektir. Gerçek demokratik potansiyel Doğu toplumlarındadır. Sonuna kadar savaşçı-iktidar kültürünü özümsemiş Batı toplumunun demokratik potansiyelinin oldukça sınırlı olduğunu iyi bilmek gerekir. Var olan demokrasi de bin bir kayıtla bağlanmış burjuva sınıf ağırlıklı devlet örtüsü olarak demokrasidir. Kendi toplumlarımızı küçümsemek için uydurulan teori ve yaşam tarzları yüzünden, her halktan insanımızın muazzam demokrasi potansiyelini göremez olduk.

Aslında etnisitenin alt tabanıyla İslam ve Hıristiyanlığın kurtuluş arayan yoksul manastır, tarikat kesimleri farklı bir dünya ve yaşam peşindeydiler. Devlet ve hiyerarşinin baskı ve istismarından nefret ediyorlardı. Bu yüzden büyük hareketliliğe katılmışlardı. Beklentileri için en doğru yorum; tarikat, manastır ve eski doğal komünal yaşamın bir sentezi olarak hümanist evrensel demokrasiydi. Hıristiyanlığın ortaçağa katkısı sınırlıdır. Engizisyonuyla daha çok yeni doğuşu engellemek istemiştir. Geçmişten gelen olumlu kanalları -Heretikler (mezhep), cadılar (özgür kadın kalıntıları), simyacılar (bilim öncüleri)- ateşle yakarak kurutmaya çalışırken, etnisitenin taze anılarına dayanan doğal yaşama yatkınlık eğilimi ve Protestanlıkla kendi iradesi kırılacak ve

yeni uygarlığın zihniyet ve iradesi daha açık ve güçlü hale gelecektir. Protestanlıkla dinde çoktan kemikleşmiş tutuculuk aşılırken, etnisitenin kültürüne dayalı olarak da uluslaşmanın önü açılacaktır. Dönemin evrensel zihni ve yüreği diyebileceğimiz Hz. Mevlana vb. her iki dinde çoktur. "Yetmiş iki milletten olsan da gel. Geçmişten ne günahın varsa yine de gel" diye özetleyebileceğimiz yaklaşımı son derece evrensel bir demokratizmi içermektedir. Ortaçağın demokrasi ve evrensellik akımını seslendirmektedir.

Dönemin çok yaygın manastır, tasavvuf akımlarına bu çerçevede yaklaşmak ufuk açıcıdır. Etnisite ve dinin üst tabakası feodal devlet gücü haline gelirken, yoksul alt kesimleri çok geniş alanlara yayılmış manastır -İslam'daki karşılığı tarikat ocakları- ve dergâhlarda komünal düzen gücü halinde yaşamaktadır. Bu, sınıfsal anlamı derin olan bir bölünmedir. Bir anlamda ortaçağa özgü savaşçı-iktidar gücüyle -kendine dayalı işbirlikçi kesimlerle birlikte- demokratik-komünal halk arasındaki ayrışma ve mücadeledir. İslam dünyasındaki Batıni-Sünni ve Hıristiyanlıktaki Katolik-Heretik çelişkisi bu gerçeği yansıtmaktadır. Kavimler bünyesinde benzer ayrışmalar görmekteyiz. Selçuklu-Osmanlı-Türkmen; Arap halifeler-hariciler vb. çelişkiler, aynı kavim içindeki sınıfsal çelişki ve kavgayı yansıtmaktadır. Yoksul hareketlerinden bazıları ileri düzeyde siyasallaşmayı becerdiler. Karmatiler, Haşhaşinler, Fatımiler, Aleviler, yoksul halk kesimlerinin sınıfsal ayrışmaya tepki ifadeleridir. Ortaçağın ilkel demokrasi örnekleridir. Fakat toplumsal sisteme hâkim saltanat anlayışı bu hareketlerde daha ileri bir demokratik oluşuma imkân vermeyecektir. Dıştan baskılar, içten yozlaşmalarla erkenden tasfiye olup etkinliklerini yitireceklerdir. Avrupa'da ve Orta Asya'da kalıcı etkiler yaratan bir nevi manastır kültürü diyebileceğimiz oluşumlar daha uzun süreli yaşamayı bildiler. Manastırlar bilim ve üretim tekniklerinde de önemli roller oynadılar. Bilim ve hayatın öz gücüydüler. Ortaçağ üniversite ve medreselerinin doğuşu manastır ve dergâh çalışmalarıyla yakından bağlantılıdır.

Devletin dıştan hala doğal toplum özelliklerini taşıyan ve 'barbar' denilen kabilelerin direnmeleri ve saldırmaları sonucu güçten iyice düştüklerini bilmekteyiz. Köleci uygarlık merkezleri olarak doğuda Çin, Hint ve İran, batıda Roma İmparatorlukları; kuzeyde Germenler, Hunlar ve İskitler, güneyde Araplar ve Berberiler başta ol-mak üzere, çeşitli adlar altındaki çeşitli kabile ve kavimlerin direnme ve saldırılarıyla eski biçimde varlık-

larını sürdüremez duruma sokulmuşlardır. Bu gruplara 'barbar' demek köleci bir literatür gereğidir. Özünde özgürlüğe ve eşitliğe daha yakın gelişmeleri yaratan temel devrimci güçler olarak adlandırmak daha gerçekçidir. Kabile ve kavim şeflerinin köleci efendilere özenmelerini esas kitleden ayrı değerlendirmek büyük önem taşır. İçerden ise Hıristiyanlık, Manizm ve İslam başta olmak üzere, ağırlıklı olarak yoksullara ve özgürlüğe koşanlara dayanan dinsel gnostik akımlar köleci toplum sisteminin dibini oyup sürdürülemezliğini sağlamışlardır. Bu hareketlerin bilinçli bir özgürlük-eşitlik akımına dayandığını söylemek zorsa da, özünde kölecilikten kurtulmak istedikleri kesindir. Kurtuluş ve kurtarıcı en gözde kavramlardır. Hz. İsa'nın diğer adı 'Mesih-Kurtarıcı'dır. Mani'nin kendisin tam bir barış, çok renklilik havarisidir. İslamiyet kelime olarak 'Barışa teslim' anlamına gelmektedir. Sistemin çözülüşünde rol oynayan temel talepler barış ve kurtuluş olmaktadır. Formüle ediş tarzlarının dini olması dönemin zihniyet yapısından ötürü kaçınılmazdır. Bu yüzden sınırlı kurtuluşa ve barışa yol açmaları anlaşılır bir husustur.

Demokratik duruş ve komün özellikleri açısından her iki hareket yine de insanlık tarihinde özgürlük ve adalete doğru küçümsenmemesi gereken adımlardır.

İlk çağ ve klasik dönem köleciliğine karşı binlerce yıllık bir direniş geleneği, zihniyet, politika, sosyal ve ekonomik alanda önemli kazanımlar sağlamıştır. Yazılı tarih her ne kadar bu kazanımları ayrıştırmasa da, gerçekliğinden kuşku duyulamaz. İnsanlık kültürü büyük ölçüde bu iki direniş kanalından beslenmiştir. Tüm sanatların başta gelen konuları olmuşlardır. Mabetsel anıtları tüm görkemiyle günümüze kadar gelmişlerdir. Toplumsal ahlaktan kırıntılar kalmışsa, yine bu gelenekten ötürüdür. Ölümsüz destanlar, azizler, evliyalar menkıbeleri büyük insanlık duruşlarını yansıtırlar. On yıllarca inzivaya çekilen, zindanda çürüyen, çarmıhlara gerilen, bir dilim ekmek, zeytin, üzüm ve hurmayla kendini terbiye eden, insan acısını duyan, bilgeliğe en yüce değeri veren bu geleneklerdir. Bireyciliğe değil, komün yaşamına, manastır düzenine, bilgi birikimine, sanat ve zanaatın gelişimine tam bir okul değeri veren yine bu geleneklerdir. Savaşçı-iktidar kliğinin öldürmekten ve ölmekten başka bir şans tanımadığı insanlığa barışı düşündürten, insan onurunu koruyan, yardımlaşmayı esas alan, kardeşliğe vurgu yapan, evrenselliğe açılım sağlayan yine bu soylu gelenek kanallarıdır. Sınıflı toplumu getirememişlerdir. Hâkim toplumsal sistemin içinde çoğunlukla erimekten de kurtu-

lamamışlardır. Kendileri de bazen eski efendileri kadar hiyerarşik ve devletçi kesilmişlerdir. Fakat insanca değerlerden günümüze bir şeyler kalmışsa, bu hareketlerin bundaki payını düşünmek gerçeğe hakkını vermekle eştir. Günümüzdeki demokratik duruş, özgürlük-eşitlik, doğal çevre arayışı, insan hakları, kültürel kimlikler iki büyük geleneğin katkısı düşünülmeden izah edilemezler. En az çağdaş bireysellik kadar demokrasi için vazgeçilmez bir zemin olan kamusal alan bu iki büyük hareketin başta gelen mirası olarak düşünülürse, geleneğin olumlu etkisi daha gerçekçi ve çözümleyici olarak anlaşılacaktır.

Demokratik duruş ve komünalizmin taslağını verdiğimiz çerçeve anlatımı bile Roma imparatorluk toplumunu daha iyi anlamamıza imkân vermektedir. Tüm öncülleri gibi Roma da, içinden gelen sosyal-komünal hareketle, kuzeyinden gelen etnik, doğal topluma yatkın toplulukların savunma-saldırı hareketliliğiyle birkaç yüz yıllık süren dönemin sonunda çözülecektir. Roma'nın çözülüşü ve bir parçasının M.S 4. yüzyıl sonlarında yıkılışı, etnisiteyle dinsel komünlüğün aralarındaki ilişkinin dolaylı da olsa birleşik zaferidir. Halkların ve komünal düzenin karmaşık da olsa büyük zaferidir. Şüphesiz devletçi zihniyet ve kült yıkılmadı. Kartopu gibi parçalansa da, erimeden varlığını birçok alanda yeniden oluşturmaktan bir an bile geri durmadı. Bir kez daha görüyoruz ki, savaşçı-iktidar uzun süreli parçalanmayı kaldıramaz. Zincirin halkaları gibi parçaları ekleyerek, halkalarını çoğaltarak devam edecektir. Doğuda Bizans'la, Avrupa'nın bakir topraklarında Frank, Şarlman ve Kutsal Roma İmparatorluğu varlığını yeni formlar altında sürdürecektir.

Dönemin Hıristiyanlık dini aslında reel sosyalizmden kat be kat yoksulların hareketiydi. Komünal bir düzeni büyük bir duyarlılıkla sürdürdü. Manastırlar gerçek komünist kuruluşlardı. Roma'ya karşı üç yüz yıl direndiler. Büyük Konstantin'le M.S 312'de içten uzlaşarak eklemlendiler. Yoksul tabanı ise, Ariusçuluk başta olmak üzere direnmeye devam etti. Günümüzün ulusal kurtuluş hareketlerine benzeyen barbar göçmenlerin, özellikle Cermen, Hun kökenli etnisitenin yüz yıllarca süren direnme ve saldırıları da üst tabakanın Romalaşmasıyla eklemlenmeyi hızlandırdı. Roma İmparatorluğu böylelikle bir yandan büyür, yeni müttefiklerle güçlenir gibi görünürken, aslında -özünde- küçülüyor ve dağılıyordu. Gelişmeler giderek bu süreci açığa vuracaktı. Roma, Roma'yı yapan değerleri yitirdiği, halkların taleplerine cevap veremediği için çözülüp gerilemiş ve parçalanmıştır.

Roma'yı, esas olarak dışarıdan Aryen kültür kökenli Germen boyları çökertti. Orta Asya'dan gelen Hunlar, yine onlarca yıl bu yapıyı sarsıp durdu. Etnisitenin gücünü hesaba katmadan, Roma'yı ve büyük savaş makinesini işlemez duruma getirmek düşünülemez. Barbar saldırıları altında Roma uygarlığının hazin çöküşü demek, demokratik toplumcuların dili olamayacağı gibi gerçeğin dili de olamaz. İmparatorlar zincirini gözler önüne getirdiğimizde, savaşçı-iktidar gücünün korkunçluğunu daha iyi anlarız. Barbarların -özünde halk özgürlük güçlerinin- bu gücü yıkması en büyük özgürlük adımlarından biri olarak anlaşılmaktan hiçbir itiraz bizi alıkoyamaz.

Roma'nın çözülüş gerçeğinde bir kez daha doğrulanan, tarihin esas olarak şiddet-savaşı siyaset, sosyal, ekonomik ve moral yapısının kaynağı haline getirenlerle, demokratik duruş ve özgür-eşit komünal yaşamda ısrar eden ve direnenler arasındaki savaşımla belirlendiğidir. 'Barış ve istikrar' denen düzenin altında bu sürekli savaş durumunun yattığı göz ardı edilmediğinde, toplumsal gerçeklik daha iyi anlaşılmış olur.

İslam'da ve Hıristiyanlıkta Roma ve Perslerden devralınan ve kar-nar topu olarak benzettiğimiz savaşçı-iktidar gücü, Ortaçağ feodalizminde dini elbiselere bürünerek kendini kalıcı kılarken, iddia ettiğinin tersine, Roma ve Pers İmparatorluklarını zulüm ve talanda çok geride bırakan niteliklere sahipler. Buna karşın hiyerarşileri tarafından kendilerine ihanet de edilse, geride ve altta bırakılan yoksul etnisite, manastır ve sapkın mezhep-tarikat hareketleri sanıldığından daha fazla demokratik, komünal ruhlu toplum ve halk gerçekliğini temsil eder, nitelerler. Günümüzü anlamak için daha önceki çağlar kadar Ortaçağ gerçekliğini binlerce yıldır egemenler tarafından takılan at gözlükleri ve teneke yüreklerle değil, bu tanımlamalar bağlamında anlamak, duymak, özgürlük ruhu ve bilinci için büyük önem taşır. Ruhunda ve bilincinde tarihi doğru yaşamayanlar hiçbir özgürlük ve eşitlik iddiasında bulunamazlar. Demokrat olamazlar.

Demokratik var oluşun tarih içindeki gelişim süreci, çözümlememizin temel amaçlarından biridir. Doğru bir demokratikleşme mücadelesi, doğru bir tarih anlayışıyla mümkündür.

Demokratik gelenekler evrenseldir. Onlar zincirin halkaları gibidir. Bizi geçmişin en eski zamanına ve mekânın en kuytu alanlarına bağlarlar. Yalnız değiliz. Tarih ve alanlar her sistemden çok bizim olması gereken demokrasiyledir. Bize düşen öncelikli görev, bilme sürecindeki kaybı önlemek, politik aracı

doğru seçmek ve toplumsal ahlaka dönmektir. Bütün bu anlatılanlar 'bilmeye' ilişkindir. Politik araç en çok üzerinde durmamız gereken konudur. Ona özcesi devlet olmayan demokrasi diyoruz. Yani dahi Lenin'in bile düştüğü devletli, hatta diktatörlü demokrasi hatasına, gafletine düşmüyoruz. Bu yaklaşım anarşistçe bir otoritesizlik, düzensizlik değildir. Anlamlı, gönülden onaylı, aydınlatılmış halk düzeninin otoritesidir. Bürokrasiye boğulmamış, her yıl memur yöneticilerini seçen, seçtiği gibi geri çeken halkların demokrasisidir.

Ünlü Atina demokrasisini hatırlamadan geçemeyiz. Bir yandan krallık Isparta'sıyla demokrasili Atina Grek yarımadasında üstünlük kurmak için çatışıyorlar. Diğer yandan dönemin Roma'sı ile Med ve Pers İmparatorluğunun istilasını durdurmak istiyorlar.

Küçücük Atina sitesi bu iki ünlü düşmanını tüm M.Ö 5. yüzyıl boyunca kendi öz silahı demokrasiyle yendi. Hiç de düzenli kalıcı ordu ve devlete başvurmadan, gönüllü milisleri ve yıllık görevleri için seçilmiş komutanlarıyla bunu başardı. Uygulanan demokrasi de halk demokrasisi değil, köleci sınıf demokrasisiydi. Yine de tarihin en anlamlı dönemlerinden birine, M.Ö 5. yüzyıla Atina damgasını vurdu. Tüm zulüm düzenlerini, en büyük düşmanlarını halklar demokrasileriyle vurmuşlardır. En refahlı dönemlerini demokrasileriyle yaratmışlardır. Amerikalıların demokrasileri olmasaydı, güneş batmayan İngiliz İmparatorluğunu hizaya getiremezlerdi. İngilizlerin halk demokrasisi olmasaydı, azgın Norman kral soyunu deviremez ve günümüzde bile örnek İngiliz demokratik sistemi yaratılamazdı. Fransızların büyük demosu olmasaydı, büyük devrimleri ve cihana nam salan ve örnek olan cumhuriyet rejimleri kurulamazdı. Demek ki demokrasi en üretken rejim oluyor. Siyasal rejim ne kadar demokratikse, o kadar ekonomik refah, sosyal barış aynı gerçeğin tamamlayıcı kısmıdır. Çok iyi bilinir: Demokrasiler özünü yitirip demagogların elinde halkı avlama aracı olunca, önce rejim, sonra refah çökmeye başlar. Arkasından tutuculuk, faşizm, savaş ve yıkım gelir. Sosyal bilimler biraz daha dürüst davransaydı, görecektik ki, tarih ve toplum ezici biçimde demokratik duruşla var oluyor. Bu duruş kesildiğinde aslında tarih duruyor. Ya da lanetli dediğimiz bölümü devreye giriyor.

Kendi halkımız olan Aryen kökenli öz halkı Huriler, bizzat Sümerlerin değerlendirmesiyle Kurtiler -Kur=dağ, ti bağlama eki-, dağ halkı olarak değerlendirilir. Sümer devletinin doğuşundan beri direniş halindedirler. Gutiler, Kassitler, Nairiler

verilen çeşitli adlardır. Urartu ve Medya yarı devletleri Asur imparatorlarına karşı tarihin en soylu direnişini verirler. Tarihin en amansız bu imparatorluğunu 300 yıllık direniş savaşlarından sonra yenmek, Asur halkı da dâhil, tüm halkların bayramı olarak iz bırakmıştır. Bu direniş demokrasi kültürüne yazılmayacak da nereye yazılacak? Atinalı Thesseus söylencesinde adı geçen Medya bu direnişin anısıdır aslında. Tarihte çokça övülen Atina demokrasisi bile talihsiz Medya'dan boşuna bahsetmez. Atinalılar demokrasiyi yaşarken, Medlerle yakınlık içinde olmayı temel güvencesi sayıyorlardı. Heredot Tarihinde en çok işlenen konu Medlerdir. Şunu açıkça belirtmek gerekir: Medler Ortadoğu halklarının büyük direniş geleneğini Atina'ya taşımakla belki de henüz fark edilemeyen demokrasi tarihinin en önemli katkısını yapmışlardır. Büyük İskender boşuna Medya halklarıyla akrabalık kurmaz. Helen tarihindeki yerini iyi bilmekte ve örnek almaktadır. İskender bir imparatordur. Doğu uygarlığı üzerinden silindir gibi geçmiştir. Ama bu kültürden etkilenerek gururla yaşamayı da bilir. Birleştirdiği Doğu-Batı kültürel sentezi Hıristiyanlığa, Hıristiyanlık ise Batı uygarlığına en büyük katkıyı yapacaktır. Demek ki imparatorluk kanalları sadece savaşçı-iktidar gücüne hizmet etmiyor. Halkların direniş kültürleri de bu kanallardan sızıyor. Halkların demokrasi tarihini yazıyor.

M.S 13. ve 14. yüzyıllardan itibaren Doğu toplumlarının olumlu mirasından gerekli olan ne varsa almayı başaran -bunda manastır hareketi belirleyicidir- Avrupa Ortaçağ uygarlığı, tazeliğinin de yaratıcılığıyla hızlanan adımlarla Rönesans'ı hazırlamak durumundadır. Klasik biçimiyle feodalizmin uzun sürmemesini daha yakından anlamak önemlidir. Sınıflı toplum ilkçağ köleliğiyle en uzun süreyi -M.Ö 4.000-M.S 500- yaşamakla bu potansiyelini önemli oranda açığa çıkartmıştı. Ortaya çıkarabileceklerini sergilemişti. Feodal sınıflaşmanın bu sürece katkısı sınırlı olmuşsa, bunda potansiyelin zayıflığı rol oynar. Toplumsal sisteme fazla katkıyı yapabilecek durumda değildir. Zaten hem etnik, hem dini hareketin amacı bu sistemin köklü aşılmasını gerektiriyordu. Hiyerarşilerin imparatorluk öykünmeleri esas amaç değildi. Bir nevi dinin sosyal, etnisitenin kavimsel devrimini istismar ederek, yeni savaşçı-iktidara ulaşmışlardı. Yoksul kitlelerin direniş bayrağında Fransız Devriminden çok önce 'eşitlik, kardeşlik ve barış' yazılıydı. Bin yıllık tanrısal saltanat altında bunlar yaşanacaktı. 'Mahşer ve cennet'le ütopyaları ebedileşecekti. Entrika ve zorbalıkla talan

sanatında uzun geleneklerinde ustalaşan hiyerarşi, aldatarak, bastırarak bildiğini okuyacak ve yapacaktı.

Batı Avrupa'da sürecin uzun sürmemesinde manastırın gerçek aydınlanma gücüyle- İslam'da bu güç fazlasıyla saltanatın etkisinde kalmıştır- etnisitenin -özellikle Germenlerde- hala taze olan doğal toplum ruhunun önemli rolü vardır. Bu iki güç tarihin tüm aşamalarında olduğu gibi bilincin ve iradenin özgürlüğünü devam ettiriyorlardı. Bilim ve özgürlük bayrağını Batı Avrupa'nın mümbit topraklarında büyük bir merak ve heyecanla dalgalandırıyorlardı. Ne Roma imparatorluk kopyası Ortaçağ prens ve kralları, ne de ruhları haline gelen resmi kilise engizisyonları önlerini kesmeye yeterliydi. Büyük düşünce ve özgür ruhlu insanlara sahip olduğu için, bu yaratılış dönemine saygılı ve duyarlı yaklaşmak, günümüz Batı uygarlık gerçeğini öğrenmek açısından son derece önemlidir. Yaratılan değerler en az neolitik-köy-tarım devrimiyle şehir-uygarlık devimindekiler kadar anlamlıdır. Doğuda sönmeye yüz tutan yaratıcı bilinç ve özgürlük ruhumuzun devam etmesidir. Avrupalı insanın elinde büyütülen bilinç ve özgürlük, binlerce yıl taşıdığımız, öncülük ettiğimiz bilgelik ve doğal toplum ruhumuzdur. Yabancı değil, bizim olan bir gerçekliktir.

Hiçbir kapitalist sınıf kitabında, ne İngiliz-Amerikan ne de Fransız Devrimine ilişkin bir düşünce, teori ve programı yazılmaz. Bu devrimlerde rol oynayanlar kendilerini burjuva sınıfının temsilcisi olarak ilan etmemişlerdir. Katılan kitleler çoğunlukla yoksuldular ve özgürlük-eşitlik taleplerini öne çıkarıyorlardı. Daha önceki Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma hareketini burjuva sınıfının esas aldığını iddia etmek büyük abartmadır. Sınıf olarak burjuvazi yükselirken -tüm çabası olarak-, kâra dayalı sermaye birikiminden başka bir şey düşünmüyordu. Şüphesiz kâra giden yolun devlet erkiyle bağının bilincindeydi. İktidarı etkilemek ve ele geçirmek için çaba içindeydi. Ama elinde bir devrim teorisi ve pratiği bile özel anlamda yoktu. Devrimlerin temelinde objektif koşullar tarihin uzun bir evriminin ürünüydü. Sübjektif öğeler olarak düşünürler ve siyasal aktivistlerin özel bir burjuva devrim programı, hatta partileri yoktu. Eğilim halindeydiler. Bazı zenginlerden himaye görüyorlardı, çoğunluğu da feodal karakterli, bilim ve sanata ilgisi olan zenginlerdi. Öne çıkarılan talepler genelde hümanist, özgür ve eşit bir dünya özlemiydi.

Yazılan tüm ütopyalar kapitalizme zıttı. O halde nasıl oldu da bu düşünürler ve militanlar burjuva sayıldı, devrimler de burju-

va devrimleri oldu? Süreç içinde yeni sınıf olarak hakim olmak isteyen her gücün yaptığını yaparak, iktidarı ya tamamen ya kısmen ele geçirerek bunu başardığını biliyoruz. Tüm hiyerarşik ve devletçi güçlerin 'politika' denilen sanatın gereklerine dayanarak binlerce kez iktidara gelip düştüğünü, ama bu gaspın ve sömürü için çok elverişli aracın kesintisiz varlığını sürdürdüğünü, en son yükselen benzer gücün de başka türlü davranmayacağını iyi bilmek gerekir. Devrimlerin tümü halkların eseridir. Zaman zaman halkların eylemine eski veya hiyerarşik-devletçi güçler de katılır. Özellikle devrimin zafer günlerinde çok akıllı ve girişkendirler. Ezilenlerin taleplerini istismar etmede ustadırlar. Bütün devrimlerde ister başarılı olsun ister olmasın, benzer çabalar hiç eksik olmaz. Örneğin Hz. İsa eylemini düşünürken, Bizans İmparatorluğu kurulsun diye düşünmüyordu. Özde de imparatorluk kültüne karşıydı. Ama yol açtığı hareket en entrikacı imparatorlara sahne olan bu devlet formuna alet olmaktan kurtulamadı. Hz. Muhammed düşünce ve eylemi ile devirdiği Mekke aristokrasinin hem de Ehlibeyt'ini imha ederek imparatorluk kurmasına -Emevilere- alet olmaktan kurtulamadı. Hiç kimse Hz. Muhammed'in feodal bir imparatorluk planladığını iddia edemez. Benzer yüzlerce örnek gösterilebilir. Denilebilir ki, "O halde hakların başarılı olduğu hiçbir devrim yoktur". Bu olgunun farklı çözümlenmesi gerekmektedir. Ne halkların çabası boşa gitmiştir, ne de iktidar sorunu çözümlenmiştir. Esas amacı bu kördüğümü kırmaktır. Çıkarılması gereken en önemli bir ders de, tahakküm ideolojisinin delinmesi en sert toplumsal zırh olduğunu bilmektir.

Avrupa ortaçağına M.S 5.-15. yüzyıllarında girişte, arkasında taslağını çizmeye çalıştığımız böylesine bir tarih yatmaktadır. Bu tarih olmadan, Avrupa'nın değil uygarlık yaratmak, 'sıfır' bile öğrenemeyeceğini anlamak gerekir. Feodal kuluçka döneminde uzun süre yattıktan sonra tüm gücüyle bilme, yeni zihniyet kazanma çabasına girmesi, bu tarih düşünülmeden hayale bile getirilemez. Avrupa'nın daha sonra hakkıyla yöneldiği bilim ve tarih ona gerekli olan gücü verecektir. Bu iki güçle doğru tarih ve bilme yöntemiyle layıkıyla uygarlıkta büyük bir aşama yaratılacaktır.

Kapitalist sistemin iyice içini boşaltıp primatlara dönüştürdüğü bireye bakıp, komünal ve demokratik duruşu göz ardı edemeyiz. En ilkel haliyle bile, birey, toplumun komünal düzeyi olmadan kendi başına bir gün bile yaşayamaz. Toplum inkârcılığına dayalı her tür beyin yıkama operasyonları bu gerçeğin önemini

yitirtse de, temel toplumsal olgu budur. Bu duruş komünal ve demokratik niteliktedir. Hiçbir bireysellik ilgili toplumla bağı olmadan fazla yaşama şahsına sahip değildir. Halklar gerçeğini bütün boyutlarıyla tanıtlamadan, güncel kaostan çıkış yapma hesapları tutmaz. Önemle belirtiyorum: 20. yüzyılda kapitalist sistem -özellikle devlet yapısı- üç mezhep türetmesine -sosyal demokrat, reel sosyalist ve ulusal kurtuluş- dayanmasaydı, günümüz krizini bile görmeyebilirdi. Üç mezhebin temel özelliği, halklara umut vererek iktidara gelmeleriydi. Tam 150 yıldan -1848 devrimlerinden- beri önce devleti ele geçireceğiz, sonra herkes hak ettiğini alacaktır! Sanki devlet katları bitmez tükenmez -cenneti hatırlatıyor- yaşam kaynaklarıyla doluymuş gibi bir umut programı haline getiriliyor. Partiler kurulup savaşlar veriliyor. Sonra kazanırsa, gerisi devlet imkânları denilen toplumdan aktarılan değerleri kendi yandaşlarına paylaştırıyor. Sıra toplumun geniş yığınlarına gelince bir şey kalmıyor. Eski tas eski hamam. Kazanmazsa savaşa devam.

Mezheplerin bu çağdaş biçimleri bile attıkları her adımı halk adına kutsamadan edemiyorlardı. Halk bütün 20. yüzyıl boyunca devredeydi. Ama hâkim sistem paradigması aşılamadığı için, o müthiş yiğitlikleri, fedakârlıkları, acıları ve sevinçleriyle sisteme taşınmaktan kurtulamadı. Tarihin en derinliklerine indiğimizde de benzer durumların yaşandığını gördük.

20. yüzyılın dahi devrimcisi Lenin "Demokrasi dışında sosyalizme giden yol yoktur" derken temel doğruyu söylüyordu. Ama o bile, başa iktidar hastalığı bulaşınca, en kestirmeden -hiç demokrasi deneyimi yaşamadan- sosyalizme gidilebileceğine inandı. Dayandığı iktidarın 70 yıl sonra da olsa en çapul kapitalizme götüreceğini herhalde düşünmüyordu. Muazzam Sovyet birikimleri -milyonlarca insanın bu uğurda en büyük fedakârlık ve şahadeti, binlerce en kaliteli aydının feda edilmesi- bir iktidar hastalığı uğruna güya yenmek için uğraştıkları sistemin değirmenine su taşımaktan öteye gidemedi.

Son 150 yıllık sosyalizm çabalarının iflas etmesinde, devlet yaklaşımları belirleyici rol oynar. Milyonlarca kahramanın ölümü, emek çabaları bu ideolojik ve siyasi körlükten ötürü sonunda emperyalizme hizmet etmekten kurtulamamıştır. Birçok ezilen ulus ve sınıf hareketi bu tür yaklaşımların kurbanı olmuştur. 300 yıllık Roma İmparatorluğuna direnen yoksulların hareketi, Hıristiyanlık devlete yöneldiğinde yozlaşıp engizisyona kadar gitmekten kurtulamamıştır. Zerdüşt'ten Mani'ye, Nuh'tan İbrahim ve Muhammet'e kadar çö-

züm araçları, Sümer rahip devletine doğru koştukça, kurtarmak iddiasında oldukları insanlığı aslanlara yedirmekten öteye gidememişlerdir. Bu yaklaşım, Leninist tarzı bir emperyalist devlet yıkıcılığı ve proleter diktatörlük kuruculuğuna götürmüştür. Leninizm'in düştüğü durum da aynıdır. Maoizm ve benzerleri de aynı geleneği paylaşırlar.

20. yüzyılın bu büyük deneyiminden -Büyük Ekim Devrimi- çıkarılabilecek ders, kapitalizme karşı kalıcı, ilkeli çözümlerin ancak halkların demokratik duruşlarını kapsamlı demokratik sistemlere dönüştürmekle sağlanabileceğidir. Demokratikleşmeyi ve demokrasiyi devletleşme hastalığından kurtarmadıkça da demokratik sisteme erişilemez. Çözüm tarzımızı daha yakından tanımak için yine tarihe bakmalıyız. En eskiden başlayalım. Son köleci Roma İmparatorluğunu çözen, dıştan barbar denilen komünal düzenli, devleti tanımayan halklardı. İçten yine manastır komünal düzeni Roma'yı kemirmişti. O korkunç kölelik makinesini bu güçler çözmüştü. Bunlar sonuna kadar komünal ve demokratik güçlerdi. Fakat şefleri onları iktidar kalıntılarıyla aldattı. Geliştirilebilecek bir demokratik Avrupa yerine, feodal despot devlet ve devletçiklere dayalı bir Avrupa'ya götürdüler. Benzeri hareketler köleliğin aşıldığı her alanda ortaya çıktı. Rönesans'la Ortaçağ feodalizminden çıkılırken, her tarafta demokrasi adacıkları kentler yükseliyordu. Kentler demokrasisi gelişiyordu. Demokratik bir Avrupa artık tarihin gündemindeydi. Büyük Fransız Devrimi (1789), daha önceki İngiliz (1640), Amerikan (1776) Devrimleri ve İspanya'da ve birçok Avrupa ülkesinde 16. yüzyıldan beri komünarlar da demokrasinin gür sesiydiler. Fakat tarihin o hep hileli, azgın zor aleti savaşçı-iktidar gücü, eski olsun yeni olsun baskılı sistem için çalıştı. Kimini yanına çekti, kimini ezdi. Saf demokratik güçleri kendi tarihsel anaforunda yuttu. Adeta büyüyen kanser uru gibi bu savaşçı-iktidar gücü 19. ve 20. yüzyılın savaşlarıyla beslene beslene en insanlık dışı rejimleri, ırkçı faşizm ve totalitarizmi en büyük bela haline getirdikten sonra, günümüzün tarihteki en büyük kaos'una dönüştü, düştü.

O halde eğer tarih bir anlamıyla geçmişten ders almak içinse, önümüzdeki güncel kriz-kaos durumundan halkların lehine kalıcı, köklü ve ilkeli çözüm üretmeliyiz. Hiçbir görev bundan daha anlamlı, hiçbir çaba bundan daha kutsal olamaz. Kaybettiren temel noktanın halkların komünal ve demokratik duruşunu esas almamaktan geçtiği kanısındayım. Ne kadar toplum analizleri yapılsa, strateji ve taktikler oluşturulup örgüt ve eylemler konul-

sa da, hatta zaferler kazanılsa da, varılacak nokta yine sistemle en kötüsünden buluşmadır.

Bkz; Etnik yapı.

Etnoloji: (Etnografya) Toplum bilimlerinin insan toplulukları üzerine çözümsel ve karşılaştırmalı inceleme yapan dalı. Etnografya, toplum bilimlerinin belli bir insan topluluğunu betimlemeyi amaçlayan dalıdır. Günümüzde hemen tümüyle alan araştırmasına dayanır ve incelenen halkın günlük yaşamıyla ve kültürünün içinde yer almayı gerektirir. Etnoloji ile etnografya arasındaki fark giderek silinmektedir.

Etrüskler: İtalya'da Kuzey'de Arno, Güney'de Tiberis ırmakları arasında, Po ovasının Güney'inden, yarımadanın ortalarına kadar yayılan alanda (Etruria bölgesinde) yaşamış eski bir halk. Etrüskler olarak tarih sahnesine çıkmadan önceki adları Rasenna ya da Tyrrhenoi'ydi, Latinler daha sonra bu adları Tusai ya da Etrusci'ye dönüştürürler.

MÖ.800'lerden önce Anadolu'dan gelerek Etruria'yı işgal etmişler ve demir çağını yaşamakta olan yerli halkı egemenlikleri altına almışlardır. Zanaat ve ticarette oldukça ileri bir pozisyonda olmalarının yanı sıra korsanlıkta da oldukça başarılı oldukları söylenir. Yerleşik bulundukları alanlarda çok güçlü kentler kurarlar. Bölgenin maden bakımından zengin oluşu onların üretimde ve ticarette büyük atılımlar yapmalarını sağlar. Toprağın verimli oluşu da kendilerine ayrıca güç katar. MÖ. yedinci yüzyıldan sonra Etrüskler doğulu bir anlayışla altından, gümüşten, fildişinden çok değerli yapıtlar ortaya çıkarırlar.

Etrüsk dili Roma İmparatorluğu'nun ilk süreçlerine kadar bölgede konuşulmuştur. Romalılar arasında da, kendi dillerinden çok farklı olan bu dille ilgilenenler de vardı. Fakat ilkçağın sonlarından itibaren bu dil unutulmuş ve günümüze birkaç anıt ve Latin yazarları tarafından yapılan alıntılar dışında yazılı metin kalmamıştır. Yazıtlar ise çok kısa olup, az sayıda kelime içermektedir. Kendileri tarafından yazılan metinlerinin olmayışı ve Roma döneminde yazılanların çoğunun da kaybolması, Etrüskler hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmamızı engellemektir.

Buna rağmen kısıtlı bilgilerle de olsa, Etrüsklerin tarihine bakılırsa, Roma'dan dört asır önce İtalya'nın birliğini sağlamaya çalıştıkları görülecektir. Etrüskleri Roma tarihi içinde ele alan **Önder APO**, aşağıdaki değerlendirme ve sonuca varmaktadır:

"Roma'nın yükselişini hazırlayan koşullarda, Kuzeyde 12 bölgeye dayalı Etrüsk Konfederasyonu gelişmesini sürdürmektedir. Daha derinlerde neolitik kültürün sızması ve Latin kökenli halkın MÖ 1000'lerden başla-

yarak demir işleme tekniğine dayalı olarak daha fazla güçlenip yayılması ve yarımadanın etnik yapısına damgasını vurması söz konusudur. Etrüskler Anadolu üzerinden Mezopotamya uygarlık değerlerini getirdiler ve Roma'nın yükselişine kadar öncülük rolü oynadılar. Roma'yı besleyen en önemli kaynak Etrüsklerdir. Güneyde Helen kolonileşmesi neredeyse ikinci bir Batı Anadolu durumunu yaratmakta, birçok küçük kent devletçikleri oluşturmaktadır. Ticari, kültürel ve ideolojik hâkimiyeti sürekli gelişme halindedir. Ortadoğu uygarlık etkileri, tüm bu kanallar üzerinden Roma'nın temeline döşenmektedir. MÖ 750 yıllarında Roma'nın bir kent krallık devleti olarak varlık kazandığı görülmektedir. Etrüsklerin derin etkisi olmakla birlikte, Latin kökenli etnik gruplar sürece giderek damgasını vuracaklardır. MÖ 500'lere doğru Roma, Latin kökenli bir cumhuriyet olarak yükselişe geçmektedir."

Evangelizm: Hıristiyanlık dini içinde gelişen bir mezheptir. Bu mezhep yanlıları kendilerini, Hıristiyanların kutsal kitabı olan **"Evangel"**e *(İncil'e)* - **"Evangel"** Latince İncil'e verilen isimdir - yönelenler ve onun **"ilk haline"** dönenler olarak tanımladıkları için Evangelizm ismini almışlardır. Evangelizm teriminin kökeni, Yunancada **"müjde"** anlamına gelen **"Evangelion"**dan gelmektedir.

Dinsel açıdan Hıristiyanlıkta gelişen bu mezhep yorumunun kendisini Evangelizm olarak nitelendirmesi, tarihsel bağlam içinde hem İncil tanımına ve hem de **"Eski Ahit"**te geçen **"Mesih"** inancına denk düşmektedir. Evangelistler, **"Eski Ahit"**e ve onun ileri sürdüğü kehanetlere inanırlar. Buna göre kendilerini İsa Mesih'e imam edenler ve onun öğretisinin ilk halinin taşıyıcıları olarak **"Eski Ahit"**in kehanetleri olan **"kıyamet"**, **"Mesih"**in *(kurtarıcı)* gelişi, **"iyi"** ile **"kötü"** arasında geçecek son bir savaş olan **"Armegeddon"**u müjdeleyenler olduklarına inanmaktadırlar. Onlara göre **"özgür irade"**nin tanrı tarafından çizilen kaderin dışına çıkamayacağı, bu kaderi hızlandırmak için de Hıristiyanların ellerinden geleni yapması gerektiğidir. Hatta Musevilerin seçilmiş insanlar olduklarına ve **"kıyamet"**in bir koşulu olarak korunması gerektiğine inanırlar.

"Mesih" inancını, **"kıyamet"** ve **"son savaş"** kehanetini her üç büyük din de kabul etmektedir. Buna karşın yine de her din kendi bakış açısı çerçevesinden bir yorum getirmektedir. Ne var ki bu dinsel argümanlar ile Evangelizmi tanımlamaya çalışmak, oldukça yetersiz bir tanımlama olacaktır. Her dini inanç gibi Evangelizm mezhebi de kendisine referans alacağı bir takım tarihi din-

sel öğeler olacaktır. Önemli olmakla birlikte yalnız başına bu dini öğeler, onu tanımlamaya yetmemektedir.

Günümüz gerçekliğinde Evangelizm mezhebi, küresel sermayenin yeni bir dini olarak tanımlanmaktadır. Bu, çok daha gerçekçi bir tanımlamadır. Kimi yorumcular olaya sadece dinsel açıdan baktıklarından, bu mezhebin 70'lerden itibaren yeni-Evangelizm şeklinde kendisini yeniden canlandırarak giderek artan bir biçimde yaygınlık kazanmasını salt bir misyonerlik faaliyetiyle izah etmektedirler. Yayılmacı bir mezhep niteliğinde olduğu doğrudur. Ama bunun kimlerin hangi ihtiyacının bir sonucu olduğunun doğru tespit edilmesi önem taşımaktadır.

Evangelizm mezhebinin kökeni Protestanlığın doğuşuna kadar dayanır. Daha o dönemde Martin Luther kendi kurduğu kiliseye **"Evanjegelik Kilise Hareketi"** demiştir. Luther'in bilinen o ünlü protestosundan ötürü bu harekete Protestanlık denilmiştir. Bu dinsel hareket, dinde bir reformasyon hareketi olarak değerlendirilmiştir. Hıristiyanlığın Katolik kilisesine karşı gelişen Protestanlık özellikle ekonomik alanda bir takım düzenlemeleri öngörmüş, faizi ret eden Katoliklere karşı faizi meşrulaştırmış, **"öte dünya"**dan çok bu dünya ile ilgili düzenlemelere vurgu yaparak çalışmayı, ticareti ve üretimi kutsamıştır. Bu yüzden Protestanlık, daha çok burjuvazinin bir ekonomik dini olarak tanımlanmıştır.

Köken olarak Protestanlık mezhebinden doğan ve giderek kendisini Hıristiyanlık dini içinde farklı bir mezhep olarak tanımlayan Evangelizm, dayandığı bu tarihsel eğilim üzerinden bir çabaya yöneleceği, nasıl ki Protestanlık burjuvazinin bir ekonomik dini olarak bir rol oynamışsa, Evangelizm de günümüz küresel sermayesi için de bir din olma misyonunda olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu açıdan kendisini küresel sermeyenin yayılma niteliğine uygun bir içerik ile tanımlayacağı kesindir. Bu yayılma niteliğine bağlı olarak Evangelizm de kendisini küresel çapta yayma amacını gütmektedir. Evangelizmin dinsel kimliğinin **"Musevilik, Hıristiyanlık ve kimi yönleriyle Müslümanlık"** tan oluşan karma bir mezhep olduğu söylenir. Nitekim kendilerinin ne Ortodoks, ne Katolik ve ne de Protestan olduklarını ileri sürmektedirler. Aslında bu, küresel sermayenin yayılma amaçlarına da uygun düşen dinsel açıdan bir yeniden ideolojik tanımlama gereksiniminin karşılığıdır. Bu ideolojik tanımlama, sadece Hıristiyanlık mezheplerini birleştirme çabası olarak değil, bir nevi dinlerden yeni bir din sentezini yaratma niteliğini taşımaktadır.

Bu mezhep, Batı Hıristiyanlığı içinde son yüzyılın ikinci yarı-

sından itibaren çok hızlı bir yayılma özelliğini göstermiştir. Evangelistler, hem sermaye güçlerini arkasına alarak hem kendilerini iktidar alanında etkin hale getirerek bunu sağlamaktadırlar. Yapılan bazı istatistiki araştırmalara göre 1950'lerde sayıları yalnızca 4 milyon civarında iken, 2004 yılında bu sayı toplam 500 milyona ulaşmıştır. Bu rakam Hıristiyan nüfusunun yaklaşık dörtte birine eşit olduğu söylenmektedir. 70 milyona ulaşan bir nüfus ile en fazla Amerika'da, 30 milyon civarında bir nüfus ile Brezilya'da yaşıyorlar. Özellikle 1970'li yıllarda ortaya çıkan **neo-Evangelizm** akımıyla bu güçlü konumuna ulaştıkları belirtilmektedir.

Evangelislerin 1970'lerden itibaren daha güçlü bir konuma gelmeleri sadece kendilerini dinsel açıdan İsa Mesih'in **"günülü tezahürleri"** ve **"çalışanları"**, yine sözü edilen **"kehanet"**i hızlandırma pahasına içine girdikleri hummalı çalışma aşkıyla açıklanamaz. Kendilerini sermaye ve iktidar içinde etkili örgütledikleri kesindir. Sermaye ve iktidar odakları içinde kendilerini örgütleme özelliği itibariyle bir nevi Ortadoğu Nakşîciliğine benzer özellikler taşırlar. Sadece benzerlikte değil, hatta Nakşi vb. kimi tarikatlar üzerinden Ortadoğu'da kendilerine yakın duran ve esasta küresel sermayenin dolaşımının yerel ayağını oluşturacak tarzda temsilcilikler oluşturmaya çalıştıkları da bilinmektedir. Sıkça dillendirilen bir **"ılımlı İslam"** deyimini de bu bağlam içinde ele almak daha gerçekçidir. Bu dini yayılmacılığının arkasında büyük sermayenin ve iktidarın gücü vardır. Amerikan Başkanı G. W. Bush'ta bir Evangelist'tir. Onun iktidara gelmesinde bu mezhebin büyük bir etkinliğinin olduğu söylenir. Amerikan dış politikasının belirlenmesinde Evangelistlerin etkili olduğu gözden kaçmamaktadır. Hatta kimi bakımlardan bu mezhebin arkasında Yahudilerin ve Yahudi sermayesinin bir yönlendirmesi olup olmadığı da araştırılması gereken önemli bir konu olmaktadır.

Evcil Düzen: Kadın- ana etrafında oluşan eşitlikçi, özgürlükçü toplumsal düzendir. Buna anaerkil dönem de denmektedir. Anakadının geliştirdiği evcil düzen, toplayıcılıkla tarıma geçme ve hayvanların evcilleştirilmesine dayalı gelişen toplum ve bunun yarattığı kültürü ifade eder.

M.Ö.20.000'lerde ikinci bozul çağının sona ermesiyle beraber, kadın etrafında örgütlenen yeni bir toplumsal yapı gelişir. Bu yeni toplum ağırlıklı olarak Zağros-Toros dağ silsilesinin eteklerinde ve bu dağların uzantısı ovalarda gelişir. Bunun en temel nedeni de ikliminin ve coğrafyasının elverişli ve uygun oluşudur. Fırat, Dicle, Zap ve daha birçok akarsuyla sulanan verimli Mezopo-

tamya ovaları büyük bir zenginlik sağlarken, Zağros-Toros gibi dağlarda doğal bir güvenlik çemberi oluşturur. Bu iki neden yeni yerleşim yeri için temeldir. Yeni oluşan toplumsal örgütlenmenin kadın eksenli olmasının tarihsel nedenleri vardır. Hamilelik ve doğum sonrasında kadının hareket kabiliyeti zayıflar. Yine diğer canlıların aksine insan yavrusu çok daha fazla bakım istiyor. Bunun için çocuk doğurma ve büyütme ancak yerleşik koşullarda daha rahat gerçekleşebilir. Uygun bir iklim, bitki ve hayvan varlığı bu ihtiyaçla birleşince, yerleşik yaşama geçişin temel koşulları doğmaktadır. Toplayıcılıkta gelişme oldukça, birçok bitki ve ağaç meyvesiyle yiyecek ihtiyacını giderebilmektedir. Verimli bitki ve ağaçların tanınması ve bunların tarlamsı alanlarda yetiştirilmesi, verimin kat-kat artmasına yol açtığı deneyerek pratikte görmüşlerdir.

Hayvanların evcilleştirilmesiyle sadece etinden değil, süt ve yününden de faydalanmayı getirmiş, buda ihtiyaç gidermeyi daha da zenginleştirmiştir. Bununla hayvanları hemen öldürme yerine besleyerek, süt ve yün ürünlerini kaldırarak kıtlıklarda aç kalmanın tedbirlerini almışlardır. Bu her iki konuda Ana-kadın, etrafında büyüttüğü çocuklarıyla evcil düzeni geliştirmek için güçlü deneyimlere sahiptir. Ana kadın mağaradan, ağaç kovuklarından çıkıp ürün yetiştirmeye ve hayvan beslemeye uygun alanlarında ev kurar. Bu ev kurma belki basittir, ama tarihin gelişiminde insanın aya çıkışının tarihin gelişiminde oynadığı rol kadar etki yapmıştır. Bir kere mağaradan çıkıp bir ev kurulduktan sonra bu küçük kulübelerin köyleşmesi zor değildir. Kürdistan'ın birçok yerinde bu dönemin kalıntılarını görmek mümkündür. Diyarbakır Ergani Çayönü, Batman Çemê Xalan, Urfa Nevala Çolê ve Göbeklitepe, Bradostiyan, Hakkâri Mağ bölgelerinde bu kültürün güçlü kalıntılarına rastlanmaktadır. Dünyanın hiçbir yerinde bundan daha eski bir yerleşim kültürüne rastlanmamaktadır. Buralarda bulunan tüm heykelciklerin kadın figürlü olması, dokuma ve el değirmenlerinde kadının izi görülür. Dil yapısının dişil olması, ilk tanrıların hepsinin tanrıça olması, evcil-anaya dayalı doğal toplum kültürünün gücünü gösterir

Kadın-ana etrafında gelişen evcil düzendeki ilişkiler bir güç, otorite ilişkisinden ziyade organik dayanışma tarzındadır. Bu durum doğal toplumun özüne uygundur. Bu kültürde ağırlıklı olan toplayıcılık ve daha sonra gelişen bitki üretimi, savaşı gerektirmeyen barışçıl bir faaliyettir Böyle olması bir sapmayı teşkil etmez. Bu düzende her ne kadar hiyerarşi olsa da -ki Önderlik bunu olumlu hiyerarşi olarak tanımlıyor.- devlete, devlet otoritesine kapalıdır.

Gücünü, kaynağını yaşamdan aldığından zor ve yalana dayanma ihtiyacı duymaz. Ana-kadın giderek evcil düzenini daha fazla geliştirir. Yiyecek, giyecek ve diğer araçsal donanımları bu evcil düzende toplar. Doğaya ve yaşama karşı oldukça ilgilidir. Hisleri ve gözlemleri güçlüdür. Gözlemleri ile büyücü kadın durumuna da gelerek bilgelik kazanır. Bu evcil düzene ne kadar çok çocuk ve dost (yakın) erkek bağlarsa, o kadar güçlü bir ana-kadın olduğunun bilincine ermiştir.

Kadın-ana etrafında giderek büyüyen ve kimliğini yetkinleştiren toplulukta erkek boyutunda ciddi rahatsızlıkların geliştiği eldeki verilerden anlaşılmaktadır. Kadın-ananın etrafında biriken çocuklar ve kadının kendine yardımcı olma anlamında daha çok yüz verdiği erkekler, diğer erkeklerin kıskançlığına ve öfkesine yol açar. Başlangıçta çok zayıf olan bu çelişki giderek büyür ve gelişir. Avın gelişmesi erkeğin savaş gücünü ortaya çıkarırken bilgisini de arttırır. Dışlanan yaşlılar bu temelde erkek egemen bir ideolojiye doğru gelişim gösterirler. Özellikle 'Şamanizm' dini bu olguyu çarpıcı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Şamanlar daha çok erkek rahiplerin prototipini temsil etmektedir. Kadınlara karşı çok sistemli olarak bir karşı hareket, ev düzeni geliştirmek isterler. Daha önce ana-kadının gelişmiş evcil düzeni karşısında basit kulübelerde yarı-vahşi gibi barınan erkek, Şamanizm ile karşı bir ev düzeni oluşturur.

Şamanlarla yaşlı ve tecrübeli erkeklerin ittifakı önemli bir gelişmedir. Aralarına aldıkları bazı genç erkekler üzerinde kurdukları ideolojik güç ile topluluk içindeki konumları giderek güçlenir. Erkeğin güç kazanmasının niteliği daha çok önem kazanır. Hem avcılık hem de dışa karşı klanı savunma, askeri niteliklerinin ve kültürünün gelişmesine yol açar. Avcılıkta ve klanı savunmada güçlenen ve çevresinde bir grup örgütleyen erkek, bu gücünü iyice fark ettikten ve klana kabul ettirdikten sonra ana-kadının evcil düzenini yavaş-yavaş kontrolüne alır. Bu süreç ilk site devletlerin kuruluşuna kadar devam eder. Böylece ana kadın etrafında gelişen evcil düzen giderek aşınır ve yerini hiyerarşik devletçi topluma bırakır. Bu hiyerarşik ve devletçi toplumun gelişmesinde Şamanlığın rolü oldukça belirgindir. Nasıl ki, ana tanrıçayla kadın kendi evcil düzenini geliştirmişse, erkek de şamanizmle kendi düzenini geliştirmiştir. Bu konuda **Önder APO** şunları belirtir:

"***Bu nokta Şamanizm'in neden ağırlıklı olarak bir erkek dini olduğunu da açıklar. Şamanizm'e yakından bakıldığında, yanıltma ve güç gösterisi ağır basan bir meslek olduğu hemen anlaşılır. Doğal toplumun saflığı üzerine yayılacak kurnazca***

otorite için güç ve mitoloji özenle hazırlanır. Şaman artık rahipleşme, din adamı olma yolundadır. Yaşlı atayla ilişkiler ittifaka yönelir. Tam hâkimiyet için güçlü avcının adamlarına ihtiyaçları vardır. Gücüne ve av yeteneklerine en çok güvenen grup ilk askeri çekirdeğe dönüşme eğilimindedir. Bu üçlünün elinde giderek değer ve yetenekler birikmektedir. Kadın-ananın etrafı kurnazlıkla yavaş-yavaş boşaltılır. Evcil düzen gittikçe kontrol altına alınır. Önce kadın erkeklerin etkileyici gücü, söz geçireni iken, yavaş-yavaş yeni otoritenin hükmüne girer…"

Şamanın geliştirdiği karşıt ev düzeninin egemen olmasıyla birlikte en fazla kaybeden kadın olmuştur. Çünkü bin bir emekle geliştirdiği evcil düzeni dağıtılır. Ancak kadın bu yenilgiyi peşinen kabul etmez, çok sert bir mücadele yürütür. Bu mücadeleyi en iyi ve şiirsel bir tarzda anlatan Sümer mitolojisidir. Sümer mitolojisi giderek kaybeden ve toplumun dışına itilen kadının ağıtları gibidir. İnanna kültü hem daha önceki dönemlerin kadın eksenli toplumundan izler taşır, hem de erkek egemen topluma karşı büyük bir mücadelenin verilişini yansıtır. İlk site tanrılarının önemli bir kısmı kadın kökenli iken, giderek tümü yerlerini erkek tanrılara bırakır. Kadın düşüşünün hazırlandığı kurumların başında tapınaklar gelir. Başlangıçta evcil düzenin temsilcisi ana-tanrıça İnanna adına yaygın kadın rahibelerin yönetimindeki tapınaklar, şamanlar tarafından adım-adım ele geçirilerek sonunda geneleve dönüştürülürler Ve bu genelevleri kadına mal ederler. Oysa doğal toplumun ana-kadın etrafında gelişen evcil düzeni farklı bir kurumdur. O zamana kadar kadının bir sahibi olmadığı gibi, ana-kadın hem kendisinin, hem çocuklarının ve hemde dilediği erkeğin yöneticisidir. Bilinen klasik anlamdaki karılık-kocalık kurumu gelişmemiştir. Ancak karşıt ev hareketiyle güç ve otoriteyi eline alan erkek, hayvanların sahibi olduğu gibi kadının da sahibi olur. Kadının sahibi olduktan sonra onu eşi yapar ve evine kapatır. Böylece klasik anlamda karı-kocalık ve aile kurumu gelişir. Ve böylece aile kurumu nitelik değiştirerek günümüze kadar varlığını sürdürür. Kadın için aile özünde bir kafestir. Çünkü bu gelişmeler kadına rağmen ve kadın aleyhinde olan gelişmelerdir.

Bkz. Ana tanrıça, anaerkil düzen, İnanna.

Evliya: Evliya, kelimesi Arapça ermiş anlamındaki veli kelimesinin çoğuludur. Dinlerde tanrının dostluğuna erenlere denir. Bu kişilerin kutsallığına inanılır. Bunlar kendilerini tanrıya adamış ve tanrılık bilgilerine en ince sırlarına kadar erişmiş veya bunları edinmiş kişilerdir. İslam ermişle-

rine evliya, Hıristiyan ermişlerine ise aziz denir. Evliyalar kadın veya erkek olabilirler. Davalarına bağlılıklarından dolayı bu sıfatları halk onlara verir. Ancak kimi Katolik kiliselerinde kilise tarafından verilen azizlikte vardır.

İslamın ilk döneminde Muhammed'e yakın yaşayan sahabelerin dışında tarikatların ileri gelenlerine de bu sıfat verilmiştir. Ortadoğu'da, Kürdistan'da hemen-hemen her yerde bir evliya, ermiş türbesi vardır. Günümüzde saptırılmış olmakla birlikte evliyalar, insanların kimi sorunlarına cevap olabiliyorlardı. Buda onları, çağlarının bilginleriyle eşit düzeyde tutar. Bilginliklerinin yanında pratik uygulayıcılar, militanlar olarak da en öndedirler. Bu konuda söyledikleriyle yaşadıkları birdir. Halk arasında sıkça kullanılan özü-sözü birdirler.

Bunlar toplumu bir arada tutan harç gibidirler. Pratikleriyle tam bir komün gibi yaşarlar. Zaten manastırların komün evleri olmaları bundandır. Yine Müslümanlıktaki tekke ve zaviyeler de böyledirler. Sınıflı uygarlığın kirlerine fazla bulaşmamışlardır. Doğal toplumun saf, temiz yanını temsil ederler. Bu konuda **Önder APO** şunları belirtir. ***"…Toplumsal ahlaktan kırıntılar kalmışsa, yine bu gelenekten ötürüdür. Ölümsüz destanlar, azizler, evliya menkıbeleri büyük insanlık duruşlarını yansıtırlar. On yıllarca inzivaya çekilen, zindanda çürüyen, çarmıhlara gerilen, bir dilim ekmek, zeytin, üzüm ve hurmayla kendini terbiye eden, insan acısını duyan, bilgeliğe en yüce değeri veren bu geleneklerdir…"***

Hemen-hemen her dinin, inancın, ideolojinin, fikrin ermişleri vardır. Dinin, inancın, mezhebin veya fikirlerin yayılması bunlar sayesinde olur. Bunlar inançlarının dışında hiçbir şeyle ilgilenmemiş, inançlarını hâkim kılabilmek için de ölüm dâhil hiçbir fedakârlıktan çekinmemişlerdir. Roma imparatorluğunu çözen azizlerin bu destansı direnişleridir. Azizlerin bu kararlı duruşları görüldükten sonradır ki, halk Hıristiyanlığı tercih etmiştir. Aynı şey İslamiyet için de geçerlidir. Bu yüzden bunlara bir fikrin, inancın fedaileri demek daha doğru olur.

Ancak günümüzde evliyalık veya ermişlik, hurafeye dönüştürülmüş, içi boşaltılarak özünden uzaklaştırılmıştır. Evliyalık bilginlikle militanlığın birleştirilmiş hali iken, günümüzde kara cehaletin ve pratikten kopukluğun sembolleri haline gelmiş, getirilmişlerdir.

Bkz: Aziz ve azizeler

Evre: Bir olayda birbiri ardınca görülen değişik hallerin her biri Evre terimi, Fransızca *stade* ve *etape* terimlerine karşılık gösterilmişse de gerçekte *phase* teriminin karşılığıdır ve bir evrimin başlı başına bütün sayılabilecek olağan dönemlerini dile getirir.

Birçok çevirilerde an ve aşama karşılığında da kullanılmaktadır.

Evren: En genel anlamda canlı-cansız bütün varlıkların içinde yer aldığı boşluktur. Bu boşluğun ne olduğu, nasıl oluştuğu, içinde nelerin bulunduğu hep merak edilmiş ve neredeyse araştırmaların önemli bir bölümünü teşkil etmiştir. Hatta bunun içinde evrenin bir parçası olan insanın nasıl oluştuğu en fazla merak edilen, üzerinde düşünülen ve kafa yorulan konuların başında gelmektedir. Günümüzde bile bilimsel çalışmalar bu alan üzerinde yoğunlaşmış durumdadır.

Günümüz biliminin ulaştığı düzey, atom altı parçacıklarla ilgili olarak kuantum, evrenin oluşumuyla ilgili olarak ta kozmonolojidir. (Evrenin oluşum bilimi)Bu anlamda evreni, gelişimini anlamak için bunlarda derinleşmek gerekir. Çünkü insan bu iki bilim dalının ortasında durmaktadır. İnsanı çözmek için bu bilimleri, bu bilimleri çözmek için de insanı çözmek gerekir. Bu konuda **Önder APO** şunları belirtir. ***"Kuantumla kozmosun orta yerinde duran insana da 'mikro kozmos' diyoruz. Çıkan sonuç şudur: Her iki evreni, kuantumu ve kozmosu anlamak istiyorsan insanı çöz! Gerçekten insan tüm algılamaların öznesidir. Ne kadar bilgimiz varsa insan ürünüdür. Kuantumdan kozmosa kadar tüm alanların bilgisi insanlarca geliştirilmiştir"***

İnsanın evrenin oluşumu hakkındaki düşüncesi, insanın paradigmasını ve dünyaya bakışını belirler. İlk insandan günümüze kadar her dönemde bir evren anlayışı vardır. Mesela ilk insanların düşünce tarzları mitolojiktir. Ve mitolojilerin büyük çoğunluğu evrenin nasıl yaratıldığına ilişkindir. Olay ve olguları yeterince açıklayamadığından her şeyin bir tanrısı vardır. İnsanın düşünsel güçlenmesinin ikinci adımını ifade eden metafizik evren anlayışında ise, ilk hareket veya tanrı düşüncesi egemendir. Pozitif bilimler de bir evren anlayışı geliştirmiştir. Bu evren anlayışında her şey maddedir.

Ancak ne var ki, bu paradigmaların hiç biri insanı, dolayısıyla evreni yeterince çözümleyip aydınlatamamıştır. Yeni yeni gelişen Kosmos ve kuantum bilimleri, bu konuda bir çığır açsalar da henüz işin başındadırlar.

Evrenin oluşumu, ilk insandan günümüz insanına kadar hep bir ilgi alanı olmuştur. Evreni ilk düşünen ve yazıya geçirenler Sümerlerdir. Yaratılış mitolojileri, tüm mitolojileri ve ilahi dinleri etkilemiştir. Sümerlileri Mısırlılar, Çinliler ve eski Yunanlılar takip etmişlerdir. Yunanlılar, evrenin oluşumunu mitolojik bir söylemden öte, felfesik olarak da açıklamaya çalışmışlardır. Yunanlı felsefeciler, evrenin ve insanın yaratılışının temelinde toprak, hava, ateş ve suyun bulunduğunu belirtmişlerdir.

Mitolojik ve metafizik söylemlerin dışında evrenin ilk bilimsel incelenmesi Ptolemaios tarafından yapılır. Ptolemaios, ilk defa yıldızlar haritasını yapar. Dünya'nın, evrenin merkezinde yer aldığını belirtir. Güneş ve yıldızların ise, Dünya'nın etrafında döndüğünü söyler. Bu düşünce ortaçağın sonlarına kadar devam eder.

Polonyalı bilgin Nikolas Copernikus 1543 yılında yayımladığı kitabında, Dünya ve diğer gezegenlerin Güneş'in etrafında döndüklerini belirterek modern astronomiyi kurar ve kendinden önce 1300 yıl boyunca inanılan Dünya merkezli evren inanışı yıkar. Copernikus, gezegenlerin Güneş etrafındaki hareketlerinde tam bir daire çizdiklerini de belirtir. 1582'de Danimarkalı Tycho Brahe, ilk gözlemlerini yaparak gezegenlerin pozisyonlarının hassas ölçümlerini bulur. Bir yılın uzunluğunu bir saniyelik hassasiyetle hesaplar. Yardımcısı Alman Johannes Kepler, Brahe'nin hesaplarını kullanarak gezegenlerin çizdikleri yörüngelerin birer daire değil de elips şeklinde olduğunu keşfeder.

1608 yılında teleskop bulunur. Teleskopa dayalı ilk bilimsel gözlemleri, İtalyan bilim adamı Galileo yapar. Galileo, Jüpiter'in etrafında dönen uyduları ve Samanyolu içindeki sayısız yıldızların varlığını keşfeder. Daha sonra Newton, bugünün modern teleskoplarının da dayandığı eğri yüzü olan aynalı teleskopu imal eder. 1781'de William Herschel, 124 cm'lik aynalı teleskopla Uranüs ve kuyruklu yıldızları keşfeder. Copernikus'u takip eden 400 yıl içinde astronomide büyük gelişmeler olur. Ancak esas gelişme, Einstein'ın genel rölativite teorisi, kuantum mekaniği, Doppler etkisinin bulunmasından sonra meydana gelir. Böylece 20. yüzyılın başlarında modern kozmolojinin temelleri atılmış olur.

Modern kozmoloji astronomiyi, matematiği, rölativiteyi, parçacık fiziğini de geliştirir. Doppler etkisi ile galaksilerin bir- birlerinden büyük hızlarla uzaklaştıkları bulunur. Parçacık fiziği, evrenin milyarlarca yıl önce tek bir noktadan başlamış olabileceği fikrini geliştirir. Radyo astronomisi bulunur, uzay teleskopları imal edilir ve evrene ait birçok sır artık çözülmüş sayılır.

Kimi kozmonologlar, radyo astronomi ölçü birimine dayanarak yaptıkları tahmine göre evrenin bugün bilinen veya kabul edilen genişliği 10E24 km kare, yani trilyon kere trilyon km kare olduğudur. Bir küre şeklinde olduğu belirtilen ve her an büyük bir hızla genişlemeye devam eden evrenin içinde yaklaşık 100 milyar galaksi bulunduğu tahmin edilmektedir. Galaksiler, gaz ve toz bulutlarından oluşan nebulalardan, yıldızlardan ve gezegenlerden oluştuğu belirtilmektedir. Yapılan rakamsal tahminlere göre

bazı galaksilerde onlarca milyon yıldızın bulunmasına karşın, bazılarında yüzlerce milyar yıldız bulunmaktadır. Buna göre birbirine yakın olan galaksi grupları, dev galaksi gruplarını oluşturmaktadır. Şu ana kadar kozmonologlar tarafından 3000 adet galaksi grubunun katalogu yapılmıştır.

Bu kozmonologların verdiği bilgilere göre galaksilerin içlerinde her an yeni yıldızlar şekillenmekte ve birçok yıldız da ölmektedir. Galaksiler spiral, eliptik, dağınık gibi çeşitli şekiller oluşturmaktadır. Radyo astronomi ile bugün 10E21 km uzaklıktaki galaksiler tanımlanabilmektedir. Galaksilerin bize olan uzaklıkları, Cepheid denilen değişken yıldızlar kanalı ile hesaplanmaktadır. Cepheid'lerin parlaklıklarındaki değişiklikler 1-50 gün arasında hassas olarak meydana gelir. 1784'ten beri bilinen bu değişken, yani yıldızların hassas periyotları ve gerçek parlaklıkları arasındaki oran, evrensel uzaklıkları hesaplamakta referans olarak kullanılmaktadır.

İçinde yer aldığımız galaksiye Samanyolu denilir. Kozmonologlara göre galaksimiz, 200 milyar adet yıldızı ihtiva etmektedir. Bunların çoğunun gezegenlere sahip olduğu tahmin edilmektedir. 100.000 ışık yılı genişliğindeki Samanyolu, etrafında spiral kolları olan bir disk şeklindedir. Yıldızların çoğu 30.000 ışık yılı genişliğindeki orta merkez bölgesindedir. Eteklerde ise yıldızlar seyrek olarak dağılmış olup, genellikle gaz ve toz bulutları bulunmaktadır. Bu toz ve gaz bulutlarından meydana gelen genç yıldızlar da genellikle eteklerde yer almaktadır. Merkezde ise yaşlı ve kızıl yıldızlar mevcuttur. Etrafında dönmekte olduğumuz Güneş, galaksinin merkezinden 28.000 ışık yılı uzaklıkta spiral kollardan birinin ortalarında yer almaktadır. Birçok kozmik olayın olduğu yoğun merkezden uzak ve sakin bir yerde bulunduğumuz için şanslı olduğumuz söylenmektedir.

Evrendeki her cisim hareket halindedir. Galaksiler, birbirlerinden uzaklaştıkları gibi kendi eksenleri etrafında da dönerler. Buna ilişkin verilen rakamsal tahminlere göre de Samanyolu'nun ve Güneş'in yer aldığı bölge, merkezin etrafında saniyede 230 km hızla dönmekte olup bir tam dönüşünü 220 milyon yılda tamamlamaktadır. Merkezden 60.000 ışık yılı uzaklıktaki bölgenin dönüş hızı ise yaklaşık saniyede 300 kilometredir. Yine galaksimizin merkezinden şiddetli şekilde X-ışınları gelmektedir. Bu ışınlardan orada yıldız çarpışmalarının, süpernova patlamalarının olduğu ve ayrıca merkezde büyük bir kara deliğin yer aldığı tahmin edilmektedir.

Yine bu kozmonologlara göre Samanyolu, içinde yirmiden fazla galaksinin yer aldığı bir galaksi

grubundadır. Buna yerli grup denilmektedir. Grubun boyu 3 milyon ışık yılı kadardır. En yakın komşularımız, 31.000 ışık yılı genişliğinde ve bizden 150.000 ışık yılı uzaklıktaki Büyük Magellan ve 24.000 ışık yılı çapında ve bize 173.000 ışık yılı mesafedeki Küçük Magellan Bulutları'dır. Bunlar güney yarımküreden çıplak gözle görülebilirler. Her iki bulut, Samanyolu'nun gravitasyon kuvveti ile birbirinden ayrılmış fakat birbirine oldukça yakın konumda bulunmaktadır. Büyük bulutun içinde 200 ışık yılı genişliğinde Tarantula Nebulası adı verilen ve 100 adet çok parlak yıldız tarafından aydınlatılan geniş ve parlak bir bölge vardır.

Daha uzaklardaki, yerli grubun en büyük üyesi ve bir spiral galaksi olduğu söylenen Andromeda, bizden 2,3 milyon ışık yılı uzaklıkta olup içinde bir trilyon yıldızı barındırmaktadır. Çapı 130.000 ışık yılı kadardır. Yerli grubun içinde ayrıca ikili ve üçlü sistemler halinde diğer galaksiler bulunmaktadır. Grubumuzun dışında çok büyük diğer gruplar da mevcuttur. 50 milyon ışık yılı uzaklıkta olduğu belirtilen Virgo galaksiler grubu, en büyüklerinden sayılmaktadır.

Evrenin oluşumuna ilişkin değişik yorum ve inanışlar hep var olagelmiştir. Bu farklılık bilim dünyasında da mevcuttur. Üzerinde anlaşılmış, mutabık kalınmış bir evrenin oluşum teorisi yoktur. Bu konuda en fazla düşünce geliştirenler felsefecilerle astrofizikçilerdir. Bunlardan kimilerine göre, evren 20 milyar yıl önce oluşmuştur. Bu teoriye göre, 20 milyar yıl önce zamansız boşluğun, yani tek bir noktadan ibaret olan hiçliğin içinde büyük patlama olur. Buna bing-bang patlaması da denilmektedir. Bu patlamayla bir noktada yoğunlaşmış enerji eşit bir dağılımla çevresine yayılır. Bu sınırsız bir yayılıma yol açar. Ancak bu teoriye göre, nasıl ki evren yoğunlaşmış enerjinin patlamasıyla oluşmuşsa ve hızla çevresine yayılarak genişliyorsa, günün birinde bu genişlemenin sınırına varılacak, sonrasında yeniden bir büzülme ve içe kapanma dönemi başlayacak ve başlangıçtaki gibi bir noktada yoğunlaşan enerjiye dönüşecektir. Bu teoriden hareketle evrene ömür biçilmekte ve genişleme süresince de geriye giden bir zamanın yaşanacağı belirtilmektedir. Bu teoriye göre Güneş 5, Dünya da 4,5 milyar yıl önce oluşmuştur.

Böylece büyük patlamadan sonra bir evrimsel süreç başlar. Fiziksel evrim işin başlangıcını oluşturur. Bu fiziksel evrimi kimyasal evrim takip eder. Ve nihayetinde yeryüzündeki yaşamı konu alan biyolojik evrim izler.

"Eğer Büyük Patlama'nın hemen ertesinde çok miktarda enerji ve belki atom altı parçacıklar dışında hiçbir şey yok idiyse ve eğer bugün, mümkün olan her bi-

çime bürünmüş ve mümkün olan her biçimde hareket eden birçok şey var ise, fizik bağlamında bir evrimin varlığı hakkında kuşkuya düşmek herhalde söz konusu olamaz.

"Ve yine, eğer başlangıçta elementler yok idiyse, hatta elementlerin içinde gelişeceği bir ortam bile yok idiyse, ama bugün belli sayıda element, bu elementlerin çeşitli biçimlerde bir araya gelmesinden türemiş farklı farklı, inorganik-organik, cansız-canlı birçok madde var ise, fiziksel evrimin bir noktasında niteliksel bir sıçramayla kimyasal evrim aşamasına geçilmiş olduğunu düşünmek de herhalde yanlış değildir.

"Ve bir kez daha, eğer başlangıçta diğer şeylerle birlikte gezegenler de yok idiyse, ancak gezegenler ortaya çıktıktan sonradır ki, kimyasal evrimin bir noktasında niteliksel bir sıçramayla, hiç değilse bazı gezegenlerde, evreni dolduran trilyonlarca gezegenden hiç değilse birkaç yüz tanesinde biyolojik evrim aşamasına geçilmiş olduğunu, hatta bu gezegenlerden birbirine çok benzemesi olası olan birkaç tanesinde biyolojik evrimin benzer bir süreç izlemiş olabileceğini söylemek de herhalde mantıklı olur."

Kuşkusuz Bing-Bang evrenin oluşumunu anlatan bir teoridir. Birçok bilimsel veriden hareketle evrenin oluşum özelliğinin büyük bir olasılıkla bu patlama ardından geliştiği tahmin edilmektedir. Kozmos ve kuantum teorisi bu anlamda bir yerde buluşmuş gibidir. Her iki alanda da birbirini destekleyen nitelikte verilerin elde edilmesinden hareketle evrenin oluşumuna ilişkin böyle bir teori ortaya atılmıştır.

Kozmos ve kaos teorileri, Bing-Bang sonrasında yaşanan bu süreci şöyle formüle etmektedir.

"Bu sürecin bir yerlerinde, enerji yüklü artı madde ile yine enerji yüklü eksi madde arasındaki açıklanabilir etkileşimler sonucu, söz konusu tanecikler şu ya da bu biçimde birleşerek, yavaş yavaş ve birbirinin ardı sıra, elektronları ve protonları; elektronlar ile protonlar birleşerek, sırasıyla, orbitinde tek bir elektron bulunan en yalınından, orbitinde yüz küsur elektron bulunan en karmaşığına kadar atomları ve dolayısıyla saf madde olarak kabul edilebilecek elementleri; atomlar birleşerek molekülleri ve dolayısıyla inorganik ya da organik, cansız ya da canlı her tür maddeyi oluşturuyorlar.

"Böylelikle, önce daha ziyade hidrojenden oluşan bir takım gaz bulutları, sonra farklı farklı yıldızlar, ardından bu yıldızların çevresinde dönüp duran farklı-farklı gezegenler ve son olarak da hiç değilse bazı gezegenlerin çevresinde dönüp duran farklı-farklı uydular ve farklı-farklı diğer birçok yapı; meteoritler/göktaşları, kuyruklu yıldızlar ve kuyruklarındaki meteorlar, astreoyitler ve

platenoyitler/gezegensilerle birlikte güneş sistemlerini ve dolayısıyla nebulalar/bulutsular ile galaksileri/gökadaları ve diğerler bazı oluşumları yaratacak biçimde, ağır ağır ve birer ikişer ortaya çıkıyorlar. Evrende 20 milyar yıl boyunca oluşan bu trilyonlarca gezegenden ve aydan hiç değilse birinde, yani üstünde yaşadığımız Yerküre'de, evrimin, düşünme yeteneğine sahip insan türüne kadar ulaştığını, başka hiç kimse bilmese bile, en azından biz biliyoruz.

"Bu arada, yine aynı süreçte, bir başka gelişme daha yaşanıyor: Evrende, bir yanda madde, derinlemesine ve düzenli bir biçimde; çoğu bilinen, bir kısmı da henüz bilinmeyen bazı yasalara uyarak değişime uğrar ve evrimleşirken; öte yanda aynı yasalar; ışık dâhil çevresindeki her şeyi yutan ve asla sır vermeyen, irili ufaklı bir takım kara deliklerin de ortaya çıkmasına neden oluyorlar. O halde, bir yanda bir takım yasaların egemen olduğu gözle görülür bir düzen söz konusuyken, diğer yanda ne olduğu kavranamayan, açıklanamayan bir düzensizlik, sanki evreni dengeliyor. Bir yandan kozmos varken, diğer yandan ise kaos egemen oluyor. Daha doğrusu evrende kozmos ile kaos iç içe geçmiş bulunuyor. Evrim, evrende, düzen içinde düzensizliği de yaratıyor ve büyütüyor."

Evrensel: Tüm evreni kapsayıcı nitelikte geçerliliği olan özellik.

Evrende en makro olandan en mikro olana değin her olguda ve her yerde işlerlikte olan her hangi bir özelliği tanımlayan bu terim, aynı zamanda belirli her hangi bir kategori gurubunu oluşturan tüm üyelerin paylaştığı ortak bir özelliği dile getirir. Örneğin maddenin atom ve atom altı paçacıklardan oluşması, maddenin her formunda geçerli olan bir özelliktir. İster katı, ister sıvı ve isterse gaz formunda olsun maddenin var oluş ilkesi, atom ve atom altı parçacıklardan mütteşekkül olmasıdır. Bu ve buna benzer ve gerçekte ise öze ilişkin olan tümel özellikte her hangi bir ilke, kural, yasa ya da oluşum hali evrensel olanı niteler. Aynı şekilde ve özellikle de felsefi dilde karşılaşılan ve daha çok da tümel veya genel yüklem özelliğinde olan soyutlamalar da birer evrensel nitelendirmedir. Örneğin **"katılık"** ve **"sıvılık"** vb. gibi tanım ve soyutlamalar, aynı zamanda katı ve sıvı özelliğinde olan tüm nesneleri içine alan birer evrensellerdir.

Gündelik dilde ise evrensel deyimi çoğunlukla da küresel olanın karşılığı olarak kullanılır. Oysa küresellik daha çok da dünya bağlamında kapsayıcılık taşıyan bir tanımlamadır. Yinede dünya çapında etkinlik gösteren her hangi bir özelliğe evrensellik atfedilmektedir. Ne var ki bu içerikte bir

anlam yüklemi birebir evrensel olanı tam olarak karşılamayabilir. Gerçekte ise evrensel olanın anlamı, bilinen ve bilinmeyen boyutlarıyla evreni oluşturan tüm varlığın paylaştığı var sayılan ortak özellikleri tanımlıyor olmasıdır.

Evrensel Bağıntı İlkesi: Doğadaki olay ve olgularda, hiçbir yerde direkt bağlılaşım olanağının bulunmadığı, birbiri ile olan iletişimlerinin gözlemlenemediği varlıklar arasında da bağlılaşımın olabileceğini öngören kuantum ilkesi.

Evrenin kendisi şeylerin bütününden oluşur. Kuantum düşüncesiyle varılan bağlılaşım ise şeylerden çok, şeyler arasındaki ilişkiler ağını ifade etmektedir. Kuantum düzeyinde keşfedilen ilişkilenmeler eski dar ve yerel bağıntı kuramını aşmaktadır. Özce kuantum felsefesinin yeni doğa ve evren tasvirlerindeki ilişkilenmeleri yerel, düz- nedensel ilişkilerin çok ötesinde, yerel olmayan soyut nedenleri de kapsar. Somut bağlar kadar, soyut bağların da varlığı ve önemini ön görür. Bağların, düz nedenlerin ötesinde şiirsel tarzda, dolaylı ve çoğu zaman direkt ve somut bağlar bağlamında izah edemeyeceği tarzda bağıntılar oluşabilmektedir. Zaten kuantumun kendisi de büyük anlamda F.Capra'nın deyimiyle bu olmaktadır: *"Atom altı parçacıklar şeyler değil, daha çok şeyler arasındaki bağıntılardır. Ve bu böylece sürer gider. Kuantum düzeyinde şeylere asla son veremezsiniz. Devamlı bağıntılarla uğraşırsınız. Doğadaki bütünleyicilik esas bağıntıdır. Atom altı dünyada bağıntılar, parçacık karşı parçacık ikilemini temel alınıp bu bağlam üzerinde durulmasıyla daha iyi anlaşılır."*

Parçacık fiziği teorisine göre, eğer geçmişten geleceğe ya da gelecekten geçmişe doğru bir elektron hareket ediyorsa, bu aynı zamanda karşıt yöne doğru bir pozitronun hareket ettiğini ifade eder. Parçacık etkileşimleri uzayda sağa sola, zamanda ise ileriye geriye doğru hareket eden (4 boyutlu evrenin) uzay-zamanın herhangi bir yönüne dağılır. Bu etkileşimleri tanımlayabilmek için uzayın bütün bölgelerini olduğu kadar, zamanın da bütün anlarını kaplayan haritalara ihtiyaç vardır. Bu haritalar uzay- zaman diyagramları olarak bilinir. Hiçbir belli zaman yönüne sahip değildirler. Sonuç olarak onları kullanırken, 'önce' ve 'sonra' kavramları kullanılamaz. Bundan dolayı neden ve etki (sonuç) arasında doğrusal bir ilişki yoktur. Bütün olaylar birbiri ile karşılıklı bağıntılıdır. Fakat bağıntılar klasik anlamda nedensel değildir. Bütünün etkileşimi sonucu belirlenmiş olmaktadır. Belirleyici olan düz çizgide zincirsel nedenler değildir. Atom altı olaylarda bütünle parçaları arasındaki ilişkiler ve etkileşimler, onların varlıklarından daha

önemlidir. Hareket vardır ama eni- konu hareket edenler nesneler değildir. Faaliyet vardır ama failler ortada yoktur. Adeta görünmeyen bir gösteri söz konusudur. Bunu maddenin ruhu olarak da algılamak yanlış olmasa gerek; madde ile ruhun birlikteliği, birinin diğerine dönüşebildiği, aynı şekilde her zaman birinin diğerini oluşturduğu gerçeği daha çarpıcı bir biçimde açığa çıkmaktadır.

Bundan hareketle bir toplum yorumlamasına gidersek, hiçbir şey yalnız başına tüm çevre, hatta tüm doğal yapı düşünülmeden kendi özellikleriyle doğru bir biçimde izah edilemez. Bu açıdan birey toplumdan, erkek kadından, toplum doğadan, doğa ise evrenin bütünlüğünden yalıtılarak ele alınamaz. Bir bütün olarak birbiriyle iletişim ve bütünlük içeren bir evren gerçekliğinde yaşıyoruz. Evrendeki her şey bir özgünlüğe sahip olmakla birlikte, organik paralel bir bağ biçiminde birbirine de bağlıdır. Bireyin bir özelliği bireyin tüm özelliklerinden ayrı düşünülemez. Fakat bir özellik bütünlüğü izah etmede büyük yetersizlikler içerir. Birey-toplum, toplum-doğa, doğa-evren bütünlükleri parçayı belirlemede rol oynarlar. Bu açıdan birey parçayı ifadelendirirken, bütünleyici sistem ilişkisini sağlayan toplumudur. Birey-toplum, toplum-doğa ilişkilerinin Kuantumik yorumunu geliştirip anlaşılır kılmakla şeylerin bağlılaşımları doğru tanımlanır ve çözümlenebilmeleri bakımından büyük hakikatlere ulaşabiliriz. Böylelikle özgünlük ya da özgürlük nasıl ve nereye kadar olabilir, nereye kadar olmalıdır yaklaşımı doğru ortaya çıkabilir. Bunun yanı sıra bağlılaşımın, yani toplumsallığın kapsam ve sınırları nasıl ve nereye kadar olmalıdır savı da doğru bir tanım ve belirlemeye kavuşabilir. Önderliğin bahsettiği birey ile toplum, kadın ile erkek, toplum ile doğa arasındaki optimal denge de ancak bu temelde kurulabilir.

Canlılık, esneklik, özgür tercih ve sezgisellik ise doğanın diğer özelliklerini ifade etmektedir. Özgür olma istemi doğanın özünde vardır. Bağlılaşımı reddeden bir tarzda olmayan bu özgürlük istemi atom altı dünyada gözlemlenen olaylarda görülmüştür. Son derece hareketli ve kendi etrafında (Spin) dönüşler yapan elektronlar üzerinden deneyler yapılmıştır. Çembere alınan elektronların daha fazla hızlanma eğilimi içerisine girdiği, git gide daraltılan çemberin, elektronlarda bu çembere karşı bir tahammülsüzlüğe neden olduğu ve kaçıp kurtulmaya yönelik eğilimini son derece hızlandırdığı gözlemlenmiştir. Elektronlarda dile gelen bu durum, dar kalıplara sığmaya, hapsedilmeye, nefessiz kılınmaya tahammül edemeyen doğanın temel bir özelliğini ifade etmektedir. Bu özellik insanda özgürlüğün temel bir eğilim olarak var

olmasını sağlayan biçimde yaşanmaktadır. Önderlik ***'Hiçbir yasa özgürlük yasasının üstünde bir güce sahip değildir'*** diyor. Ve bu yasa insanda dile gelen en çarpıcı ve en güçlü yasadır.

Toplumsal tarih boyunca özellikle de ataerkil devletçi toplum gerçekliğinden günümüze kadar sömürüyü ön gören zihinsel ideolojik faaliyetler çeşitli yasa, kanun ve zor aygıtlarını devreye sokarak toplumsal gerçekliği egemenlik altında tutmaya çalışmışlardır. Fakat hiçbir sitem istediği tarzda sonsuz hâkimiyetini kuramamış ve bunu istediği gibi sürdürememiştir. Burada sistemleri yıkma veya değişime zorlayan olgu ise özgürlük eğiliminin kendi ifadesi olan demokratik komünal değerlerin direnmesi ve arayışları olmuştur. Ancak iktidarcı-hiyerarşik-devletçi mantığının insanda kötü özellikler yaratması, iktidarın çok kodlu şifreler biçiminde kendisini gizlemesi olgusunu çözemeyen insanın iyi yanı olarak özgürlük eğilimi, devletçi zihniyeti aşamadığından karşıtına dönüşmekten, sistemin birer mezhebi haline gelmekten kurtulamamıştır. Dolayısıyla yaklaşık beş bin yıldır ağırlıkta gelişen insanca olamayan insanın kötü yanıdır. Ancak en ölü toplumsallık bile özgürlük eğiliminden tümden vazgeçmemiştir. İnsanın iyi tarafları fırsatını buldukça sel gibi büyüyüp en yıkılmaz, sarsılmaz duvarları bile yerle bir edebilmişlerdir. Hassas, esnek ve sürekli akıntı yani değişim halinde olan toplumsallık ve doğa, özgürlükleri daraltan dar katı değişmez hiyerarşik yapılanmaları, sistemleri kabullenemez. Onları kaldıramaz. Sürekli bu yapıyı aşma eğiliminde olur. Ve sürekli bunu aşabilmenin kendi içinde barındırdığı potansiyelini büyütmeyi esas alır.

Zorunluluk denilen şey, egemenlerin sürekli köle yetiştirmesinin teorisinden çıkmıştır. Zorunluluk istisnai durumlarda olur. Bu anlamda zorunluluğu bir ilke biçiminde ele almak ve kabullenmek, köleleştiren ve yanlış bir anlayıştır. Doğada, özellikle de insan doğasında işleyen zorunluluk değil, özgürlük yasasıdır. Doğadaki canlılık, esneklik ve kuantum dünyasındaki parçacıklarda gözlemlenen özgür tercihler, özgürlük yasası bağlamında bize çok çarpıcı örnekler sunmaktadır. Zorunluluğu bir yasa biçiminde ele almak ve öyle algılamak, özneden nesne olmaya doğru gitmenin yolunu ardına kadar açmaktadır. Egemenlik ve mutlaklıklar karşısında olasılık ve özgürlük kavramlarına yer vermek, kuantum felsefesinin temel gerekliliklerindendir. Tek başına zorunluluk egemenliğin temel kavramlarındandır. Yalnız başına zorunluluğun bilincine varmak özgür olmak değildir. Bu, köleci ahlaktan kaynaklanan bir yorumdur. Bunun yerine, hem zorunluluğun bilincine varma hem onu aşma iradesini gösterme; bu-

nu da özgürlüğün temel ilkesi tarzında ele alma ve böylece özgürlüğün bilincine varma ancak özgür ahlak sayılabilir.

Bunları belirtirken zorunlu olarak gerçekleşen veya gerçekleşmesi gereken şeylerin hiç olmadığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Fakat bu temel bir ilke veya özellik olarak ele alınamaz. Özellikle toplumsal sistem, ilişki ve özellikler bağlamında esas alınması gereken ve temel bir ilke olarak işleyen özgürlük yasasıdır. Önderlik savunmasında bunu, ***"zorunluluğun bilincine varmak ve onu aşmak"*** biçiminde dile getirmektedir. Yani onu aşma bir ön koşul olarak belirlendiğinde, zorunluluğun aşılması söz konusudur. Zorunluluğun bir kader, bir yaşam ilkesi olarak kendisini sürdürmesi doğru değildir.

Diğer temel bir özellik ise sezgisellik olayıdır. olay ve olguların bilgisine varmada temel ve önemli bir rol oynayan sezgiselliğe yer vermeyen kartezyenci anlayış, özellikle felsefi açıdan insan ufkunun daralması ve mekanik kalmasına sebebiyet vermiştir. Matematiksel formülasyonlar ve kesinlikçi düşünceciliği ile insanlığın duygu, sezgi ve ruhsal dünyası üzerinde büyük tahribatlara yol açmıştır. Bu yaklaşım genel doğa bilimlerinin yanı sıra, en çok sosyal bilimlerde toplumsal gerçeklik ve insan üzerinde indirgemeci formüller biçiminde yaklaşımların geliştirilmesine yol açmıştır. Giderek bütün bilim dallarına hâkim olan bu anlayış olmuştur. Kaba maddeci, ölçücü mantıkla toplumu ele alan Kartezyenizm, toplumun doğal organik yapısını darbeleyerek, ruhsuz, düz- mekanik bir toplumsal yoruma yol açmıştır. Artık şu çok iyi bilinmektedir ki, insanın ruhsal, sezgisel ve duygusal gerçekliği mekanik ölçülerle izah edilemez. 2 X 2= 4 eder yaklaşımı gibi matematiksel bir sonuç ile insan olgusunun o akışkan ve değişken yapısı yorumlanamaz, çözümlenemez. Bu insan tabiatının kaldıramayacağı bir durumdur. Bu kartezyenci bilimcilik yaklaşımı Batı toplumlarına birçok maddi imkân sunmasına rağmen, insanlığı ruhsallığından boşalttığı için, yüzlerce ruh bilim vb. kurumlaşmalarına rağmen din kadar insan olgusunu toplumsal yanıyla anlaşılır kılamaması, onun kaba mekanikçiliğinden kaynaklanmaktadır. Bu 'bilimsel yaklaşım', sonuçta insanı bir makine gibi ruhsuz, maneviyatsız ele almaya sebebiyet vererek, bilim adına insanda dinlerden daha büyük ve onarılması zor sonuçlara yol açmıştır.

Doğu mistisizmini hiçleştiren ve doğu insanını aşağılayan batı ölçücülüğü ve egemen bilimciliği, toplumsal maneviyatı ve ahlakı çözerek toplumun büyük bedeller ödemesine neden olmuştur. Kuantum düzeyinde ulaştıkları doğa ve insan gerçekliğinin, doğunun mistik yorumlarıyla büyük bir para-

lellik içermesi, bilim adamlarında büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Bu, yeniden tanrı fikrine sarılmayı değil, insan ve doğa olgularının maddi ve manevi olarak bütünlüklü bir yoruma kavuşturulmasını ve yapılan yanlışların giderilmesinde yeni, daha doğru ve daha doyurucu çözümlemelere ulaştırmalıdır.

Kuantum düzeyindeki yeni doğa gerçekliği, doğal ve doğru olana ulaşmamız açısından yeni bir bilimsel temel oluşturmaktadır. Artık kaba, ruhsuz bilim anlayışı aşılmış durumdadır. Elektron ile pozitronların çarpışması sonucu oluşan fotonların, karşıt yönlerde hareket etmeleri esnasında birisinin yönüne müdahale edildiğinde diğerinin de aynı paralellikte hareket etmesi, somut olduğu kadar soyut bağlılaşımın da var olduğunu göstermektedir. Parçacıklar, örneğin elektron-pozitron ikilemi, dünyanın bir ucundan diğer ucuna birbiri ile telepati yolu ile iletişim kurabilmektedirler. Doğadaki bu gerçeklikler bize düşüncenin salt somut, kaba maddi olgularla değil, başta maddenin ruhsallığı olmak üzere sezgilere de büyük önem vermemizi öngörmektedir.

Doğanın diğer bir özelliği ise özgür tercih olayıdır. Parçacıklar öyle rastgele bir araya gelip, yeni bileşim ve oluşumlar oluşturmazlar. Örneğin bir foton hareket ederken o çevrede bulunan tüm elektronlar titreşmeye başlarlar. Foton oradaki tüm elektronların nabzını yokladıktan sonra, içlerinden bir tanesinde karar kılar ve gidip onunla birleşir. Foton bütünleştiği elektronda karar kılmadan önce herhangi bir elektronla da ilişkilenebilir. Bütün bu elektronlardan birini seçmek olanak dâhilindedir. Foton bol miktarda tercih yapma olanağına sahiptir. Amiyane tabirle kanının kaynadığı, beğendiği elektronda karar kılması, parçacığın özgür iradesi ile gerçekleşmektedir. Bu tarzda bol seçeneklilik ve özgür tercihlilik doğanın özünde mevcuttur. Bunu kuantumcu toplum felsefesince ele aldığımızda gerek birey, gerek ise toplum olarak yaşam anlayışımızda çeşitliliğe yer vermek durumundayız. Bunun yanı sıra zihniyet yapılarımız seçenekleri iyi tahlil edebilmeli ve özgür iradesince kendisini kararlaştırabilmelidir. Eski kaba atomcu madde oluşum fikri çeşitlilik, çokluk, renklilik, paralellik, ruhsal, organik bütünlük gibi kavram ve içeriklere yer vermemekteydi. Ya da bu yaklaşım çok sınırlıydı.

Kuantumcu oluşum ve madde teorisi ile yapılan yeni doğa tasvirleri bu saydığımız tüm özellikleri içermektedir. Özellikle maddenin oluşumu, biçimi ve mantığı, bütünün ve bu bütün içerisinde çokluğun inanılmaz bağlarla ilişki içinde olması, en küçüğün temel taşlar olabildiği, en hayati misyonlar üstlenebildiği ve yine oluşu-

mun küçük parçacıkların, küçük sistemlerinin bir araya gelmesiyle gerçekleştiği düşüncesi, toplumsal ilişkilerin kuruluşunda da geçerlidir. Küçük, tekli ilişki ve sistemler, çokluk ve bütün olan toplumun temel taşlarıdırlar. Toplumsal olguda değişim yaratma mantığı, büyük-genel sistemin küçük sistemlerin bir araya gelmesiyle oluşup anlam kazandığı, küçük sistemlerin de ancak bu büyük- genel sistemle var olabileceği gerçekliğine dayanmak durumundadır.

Son bilimsel verilerle toplumsal sistemi açıklama tam başarılmış olmaktan uzaktır. Bugün itibarıyla son bilimsel verilere en yakın duran toplumsal sistem Konfederalizim olmaktadır. Özellikle Kuantum felsefesi ile evren, doğa ve atom altı dünyaya bakıldığında bu daha çarpıcı görülmektedir. Toplumsal sistemi kuantumik düşünmek bize çok şey kazandıracağa benzemektedir. Aksi halde üsten yaklaşımlarla kalıcı, doğru ve gerçekçi çözümlere ulaşılamaz. Parçacıkların bir araya gelmesi ekip oluşturmasına benzer bir biçimde birkaç ekibin bir araya gelip başka bir ekip oluşturması, kuantum felsefesinin örgütlenme tarzını yansıtmaktadır. Bu, konfederalizim örgütlenmesini ve onun mantığını ortaya koymaktadır. Çeşitli biçimlerde dağınık olan ve güçsüzleşen şeyleri bir araya getirme, onları güçlendirecek bir biçimde örgütleme ve bu örgütlülükleri bir üst örgütleme içerisinde toparlama, bütünleştirme durumudur. İnsan toplumu açısından da bu durum güç olma, irade kazanma ve yeni bir sistemle alttan üste doğru örgütlenmedir.

Evrim: Gelişerek değişme… Yunan felsefesinde genel olarak değişmezlik anlayışı karşısında değişirlik anlayışını dile getirmiştir. Bir diğer tanımlamayla; biyolojide çeşitli hayvan ve bitki tiplerinin, daha önceki zamanlarda yaşamış, asal (ana) tiplerden türediğini ve bu tipler arasındaki belirgin farklılıkların, kuşakları boyunca ortaya çıkan değişikliklerden kaynaklandığını öne süren kuram.

Evrimin bilimsel bir kurama dönüştürülmesi, **Darvin** tarafından gerçekleştirilmiş olsa da, evrim düşüncesi çok daha eskilere dayanır. Evrim düşüncesinin kökü çok eski çağ kültürlerine kadar uzanır. Evrim düşüncesine belli boyutlarıyla doğu mitolojilerinde rastlamak mümkündür. Dinsel düşünüşlerdeki kıyamet senaryosu bir anlamda geriye gidişi, yani iyiden kötüye doğru işleyen bir evrim sürecini anlatır.

Evrimden bilimsel anlamda ilk söz edenler, M.Ö. 6. yüzyılda yaşayan **İyonya**'lı filozoflar olmuştur. **Thales**, tüm nesnelerin sudan ya da denizden kaynaklandığı görüşündeydi. Onu izleyen **Anaximander**'e göre ise varlık-

ların hepsi değişik formlar alan bir ilk tözden (Hamur - cevher) kaynaklanmıştı.

Heraklitos' da varlığı tanımlarken, *'bir şeyden çok şey ve her şey'* diyerek evrimsel diyalektiği büyük ölçüde belirlemiştir. Bu yönüyle Heraklitos, evrim düşüncesinin felsefesini evrensel nitelikte ortaya koyan ilk filozof olarak düşünülebilir.

Darvin sahneye çıktığında evrim düşüncesi bir ölçüde de olsa yaygınlık kazanmış, kimi biyologların benimsediği kuramsal bir açıklama niteliği kazanmıştı. Bu uzun düşünsel süreçte, evrim terimi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır: **A)** gizli ilkenin yavaş yavaş açılarak gerçekleşmesi. **B)** kalımlılık karşılığı olarak değişme. **C)** özdeşlik karşılığı olarak başkalaşma. **Ç)** durağanlık karşılığı olarak dönüşme ve devinme. **D)** kesinlik karşılığı olarak sürekliliği **E)** bir türdenlikten ayrı türdenliğe bölünme. **F)** karşıtına dönüşme anlamında karşıtlaşma. **G)** gizli ve tasarlı karşılığı olarak edimsel **H)** yumulma karşılığı olarak açılma. **I)** evrim yitimi karşılığı olarak gelişme. **İ)** niteliksel oluşma anlamındaki devinim karşılığı olarak birikme.

Darvin'e kadar uzanan tarihsel süreçte, evrim düşüncesi birçok filozof ve bilim adamı tarafından çeşitli katkılar yapılarak yorumlana gelmiştir. Evrim konusu, genelde bilimin ulaştığı düzey, özelde ise biyolojide yaşanan gelişmeler ışığında halende farklı açılardan tartışmalara konu olmaktadır. Tartışmaların özü, gelişmede evrimselliğin olup olmadığına yönelik değil, daha çok evrimin gerçekleşme biçimi, mantığı ve içeriğine ilişkindir.

Evrim daha önce düz bir çizgide ağır ve kesintisiz ilerleyen bir gelişme süreci olarak düşünülürdü; ancak günümüzde elde edilen bilimsel veriler oluşumun ağır, kesintisiz, düz ve bir süreklilik biçiminde değil, daha çok ani sıçramalar ve felâketlerle kesintiye uğrayan bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal gelişmeye ilişkin burjuva liberal evrimci görüş ile Marksist devrim tezi tartışması da bu noktada, yani oluşumun düz, kesintisiz ve doğrusal oluşu ile oluşumun ve ilerlemenin ani, sıçramalı oluşu noktasındaki ayrıma dayanır.

Fizikte başta ışık olmak üzere varlığın gösterdiği dalga-parçacık özelliği, yine parçacıkların son derece diri, hızlı ve ani dönüşüm gösterme özelliği, evrimin veya genel oluşumdaki değişimin kesintisiz, ağır ve tek düze bir süreç biçiminde olmadığını ortaya koymaktadır.

Özü gelişerek değişme olan evrimin, maddi gerçeklikte devrimci özelliklere sahip (parçacık) öğelerin ortak organizasyonuyla belirlendiği görülmektedir. Devrimci özelikteki nicel ilişkiler, makro düzeyde evrimsel tarzda bir değişim olarak önümüze çık-

maktadır. Yaşam dâhil doğadaki bütün değişimlerin söz konusu öğelerin ortaklığıyla kurulan organizasyon sonucu belirdiği bilimsel bir durumdur.

Darvin'in evrim teorisinde başından bu yana tartışma konusu olan en önemli konulardan bir tanesi de doğal seleksiyondur. Doğal eleme olarak bildiğimiz ilke! Doğada bütün canlıların hayatta kalma mücadelesi içerisinde oldukları bu mücadelede doğaya uyum gösteren, başka bir tabirle hayatta kalma gücünü ortaya koyan türlerin kendi varlıklarını koruya bildikleri ve yeni türler oluşturdukları, hayatta kalma gücünü gösteremeyen türlerin ise yok olup gittikleri biçimindedir. Darvin'e göre *'yenilenin bu yarışmada elenmesi'* kaçınılmazdır. Öncelikle güçlünün hayatta kalması, zayıfin ise ölmesini bir doğa kanunu olarak algılamanın büyük bir yanılgı olduğunu belirtmek gerekiyor. Darvin'in evrim anlayışında doğal gelişme *'karşılıklı bir birini besleme'* olarak değil de daha çok *'bir birini yok etme'* amacıyla bir birine karşı girişilmiş bir savaşım olarak öne sürülür. Bu algılayış evrimin özüne de aykırıdır. Evrimi, dolayısıyla doğal ilişkiyi **Önder APO**'nun deyimiyle türlerin bir birini yok etmesi üzerinde gelişen karşılıklı bir savaşım olarak değil, daha çok karşılıklı bağımlılık ve bir birini besleme olarak ele almak daha doğru bir yaklaşımdır. Doğada hiçbir türün bir diğer türü yok etme amaçlı yediği görülmemiştir. Söz konusu ilişki daha çok doğal dengenin korunmasıyla ilişkilidir. Doğanın veya evrimin özü olarak anlaşılması gereken karşılıklı bağdır. Süreklilik daha çok bu bağın korunup korunmamasıyla bağlantılı bir durumdur. Dolayısıyla hayatta kalma ve türün kendisini sürdürebilirliği olayı, salt güçlü ve/veya zayıf olma durumuyla bağlantılı bir husus değildir. Doğada açığa çıkabilecek her hangi bir kopukluk sadece zayıf olanı yok etmez; bu zayıf olsun, güçlü olsun bütün türler için bir tehlikedir.

Doğal seleksiyon (eleme) olarak tabir edilen doğa algılayışı, özelliklede toplumsal sahada felakete varan düzeyde tahribatlara yol açmıştır. Tamda burjuvazinin doğa ve toplum anlayışını dile getirir. Doğada güçlünün hayatta kalması zayıfin ölmesi tarzında bir kanunun var olması, toplumsal alanda da (sosyal darvinizm) o tarz bir yasallığın var olduğu veya var olabileceği sonucunu doğurmakta, dolayısıyla toplumsal sömürüye meşruluk sağlamaktadır. Burjuvazi esas olarak kendi ahlaki ölçülerini bu doğa algılayışı üzerinden oluşturmaktadır. *"Büyük balık küçük balığı yutar"* sözü, doğadaki yasallığın yeni bir ahlaki tutum- pragmatizm olarak topluma taşırılmasını ifade eder. Yine özünde ekonomik bir sistem olarak gelişen kapitalizmin ana

ilkesi olan *"ya büyü ya da öl"* sloganı da bu doğa anlayışından esinlenerek geliştirilmiştir.

Konuya ilişkin **Önder APO**; ***"Burada dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husus, diyalektik kavrayışımızın tez ve antitezin birbirini yok etme biçiminde değil, 'bastırma ve geriletme' karakterinde gelişmesidir. Toplumsal sistemler tüm doğada olduğu gibi tez, antitez haline geldiklerinde birbirlerini birlikte taşırlar. Aralarındaki mücadele şüphesiz önemli gelişmelere yol açar. Hiçbir zaman tez eski halinde kalmaz, ama antitez de bir kadiri mutlak olarak kendi öncülünü yemez. Ondan beslenerek ancak kendini geliştirir.***

"Bu noktada diyalektiği biraz daha açmakta yarar vardır. Dogmatik Marksizm döneminde tez ve antitez toplumda yok etme biçiminde yorumlandı. Bu tarz bir yorum aslında yapılan en temel teorik yanlışlıklardan biridir. Biyoloji başta olmak üzere tüm bilimlerde gözlenen özellik, olguların gelişim ve dönüşümlerinde karşılıklı besleyici yanın önem taşıdığıdır. Yok etmeye benzer durumlar istisnaidir. Hakim olan, tez ve antitez konularının birbirini beslemesidir. Bunun en sade ifadesi çocuk-anne ikilemidir. Çocuk, ana ile çelişki halinde gelişir. Ama bundan çocuk anayı yok ediyor yorumunu çıkaramayız. Olsa olsa karşılıklı beslenme ile neslin sürdürülmesi olarak değerlendirilebilir. Uç bir nokta yılan-fare ikilemidir. Burada bile olan, aşırı fare üreyişi ile yılan ender üreyişi arasında dengenin korunmasıdır. Belki de yılan olmazsa fareler dinozorlardan daha ezici tahrip rolü oynarlardı. Doğadaki varlıkların anlamsız olmadığı, hepsinin belli bir ekolojik anlamı olduğu her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Ama yine de 'uç nokta', 'mutlak sınırlar' kavramı çok sınırlı bir kesitte en azından kavram olarak geçerli olabilir. Temel doğa yasasının karşılıklı bağlılık biçiminde geliştiği artık tüm bilimlerin fark ettiği bir özelliktir.

"Toplum sistemlerini değerlendirirken yapmak istediğim bir değişiklik, zorunluluk ve rastlantılılık konusundaki yaklaşımlara ilişkindir. Kökenini tanrısal yasa anlayışında bulan ve Batı düşünce sisteminde sıkı bir nedensellik ve düz çizgide kesintisiz ilerleme anlayışı, kuantum ve kozmos fiziğindeki gelişmelerle artık geçerliliğini yitirmiştir. Gelişmenin diyalektiğinde 'kaos aralığı' her olguda kendini göstermektedir. Niteliksel değişimler bu aralığı gerekli kılmaktadır. Bu da kesintisizliğin, düz çizgideki sürekli ilerlemenin zihinsel bir soyutlama, metafizik bir yaklaşım olduğunu ortaya koyar. Aralıktan düz çizgisel bir ilerleme her zaman mümkün değildir. Birçok etkenin o aralıktaki ilişkileri çok sayıda

ve çok yönlü gelişmelere yol açabilir.

"İnsan toplumunda bu aralıklara kriz bölgesi denilmektedir. Krizden nasıl bir toplumsal gelişmenin çıkacağını ondan etkilenen güçlerin mücadele düzeyleri belirleyecektir. Çok sayıda sistem çıkabilir. Daha ileriye olduğu gibi geriye doğru da çıkabilir. Kaldı ki, ileri-geri kavramı izafidir. Sürekli ilerleme evrensel kurama da uymamaktadır. Bu ilke doğru olsaydı, metafizik bir ideacılık geçerli olurdu. Mutlak doğrulardan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğa mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını varoluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa (kanun) özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır. İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir"

Kuantum fiziğiyle keşfedilen atom altı dünya, evrim ve devrim olgularının daha iyi anlaşılması noktasında bir hayli öğretici olmaktadır.

Niceliğin niteliğe dönüşümü, diyalektiğin temel yasalarından biridir. Bu yasa en basit haliyle suyun nicel birikimler sonucu gaza ve tersinden bir işlem ile buza dönüşmesi örneğiyle gösterilir. Bu, makro düzeyde birçok olguda doğrulanan evrensel nitelikte bir yasa olma özelliğine sahiptir. Ancak kuantum dünyasındaki kuralsız parçacıklar buna yeterince uymamaktadır. Ya da kuantum düzeyindeki nicelikler o tarz bir birikime ihtiyaç duymamaktadırlar. Birer var olma eğilimi biçiminde beliren söz konusu parçacıklar, hiç bir nicel bikrime ihtiyaç duymaksızın gerekli gördükleri dönüşümleri doğalarına uygun olarak gerçekleştirirler. Buradaki hareketler ve dönüşüm potansiyeli, makro dünyayla kıyaslandığında çok hızlı ve ani dönüşebilme özelliklerine sahip olmaları itibarı ile devrimsel bir tarz, devrimci bir duruş ortaya koyarlar. Şöyle de yorumlanabilir; mikro düzeydeki devrimci hareket ve özellikler makro dünyadaki düzenlere evrimsel tarzda yansırlar. Ancak yinede söz konusu devrimsel özelikler beli olgularda,

örneğin insanlarda zaman zaman kendisini ani dönüşümler biçiminde açığa çıkarır. Bu devrimci özeliklere sahip evrimsel yansıyış, belli bir yoğunlaşma sürecinden sonra makro düzeyde de devrimsel bir dönüşümün gerçekleşmesine olanak sağlayabiliyor. Gerek fizyolojik yapısı gerekse bilinçteki değişim itibariyle evrimsel süreç (gelişerek değişme), her olguda olduğu gibi insan olgusu için de işlemektedir. Fakat genel anlamda ani dönüşüm potansiyeline sahip olan madde ve en gelişmiş varlık olarak insanın, karar verme ve belli bir yoğunluk sırası veya sonrasında ani dönüşümler tarzında hareketler ve kararlar vere bilme durumu da karmaşık ve özgürlükçü doğasından ötürü mümkün olabiliyor. En gelişkin ve en yüksek duyulara sahip madde olarak insan, evrimin daha yetkin anlaşılması noktasında en önemli varlık konumundadır.

"Atom altı parçacıklar vardır ve yoktur. Lineer süreçler kaos içinde sona erer. Bütün, parçalarının toplamından büyüktür. Nicelik niteliğe dönüşür. Evrimin kendisi tedrici değil, ani sıçramalar ve felâketlerle kesintiye uğrayan bir süreçtir. Ne yapabiliriz? Gerçekler inatçıdır"

Eyyubi Hanedanlığı: XI ve XII. yüzyıllar Ortadoğu ve İslam dünyası açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu çözülmeye yüz tutmuş klan sisteminin son aşamalarını yaşayan göçebe Türk boylarının bölgeye gelip yerleşmeye başladıkları bir süreçtir. Savaşlardan ve iç çatışmalardan dolayı yıpranmış ve yorgun düşmüş bölge devletleri göz önüne getirildiğinde taze bir güç olarak alana gelmeleri ve kısa sürede egemen olmaları anlaşılır bir şeydir. Buna islamiyeti kabul etmeleri ekleninince bu daha hızlı olmuştur.

Alpaslan yönetiminde 1071'de Kürtlerle ittifak yaparak Anadolu'ya giren Türkler, Kısa sürede Anadolu Selçuklu Devletini kurarlar. Mezopotamya'nın kuzeyi, Suriye ve Anadolu'nun önemli bir bölümü denetimlerine alırlar. Ancak devlet olmalarına rağmen aşiretçi özelliklerini aşamadıklarından merkezi bir devlet haline gelememişlerdir. Bunların denetimine giren bölgenin diğer halkları, özellikle de Kürtler, kendi özerkliklerini kurumuşlardır.

1092 yılında Anadolu Selçuklu hükümdarı Melikşah'ın, Hasan Sabah'ın tarikatı olan İsmailliler tarafından öldürülmesiyle Anadolu Selçuklu devleti parçalanır. Her beylik kendi alanında kendi hâkimiyetini geliştirir. Selçukluların denetimindeki İran, Irak, Suriye ve Anadolu kendi başlarına kalırlar. Bu arada Musul Atabekleri Halifeliği de kullanarak Irak'ın denetimini ele geçirirler. Böylece zayıfta olsa halifeliğin varisi ka-bul edilirler. Ancak diğer yerlerde iç çatışmalar giderek derinleşir.

Bu iç çatışmaların yarattığı kaos ortamından faydalanmak isteyen Haçlılar da, Kudüs'ü Müslümanlardan geri alma istekleri yeniden alevlenir ve peş peşe Ortadoğu'ya seferler düzenlerler. Mısır'daki Fatımi devleti haçlıların bu saldırılarına karşı koyamadığı gibi, onlarla iş birliği yapıp Suriye üzerinde hak iddia ederek yayılmacı bir yaklaşım sergiler.

Suriye, Irak ve Mısır arasında kalır, bazen Irak atabeklerine, bazen de Mısır Fatımilerine bağlanır. Ancak her iki durumda da güçlü bir içyapısı oluşur. Abbasilerin Emevileri yıkmalarından sonra İslam dünyasında Şam ve Halep'in durumu zayıflamıştı. Hatta Sünni olmayan kesimlerin yoğun tepkisini çekmişti. Böyle olunca haçlılara karşı mücadele de kendilerine ciddi bir destek verilmiyordu. XII. Yüzyılda Halep çevresinde yoğunlaşan Türkler, burayı denetimlerine alırlar. Bunu başta Türkmen şefi Zengi yapar. Zengi'nin ölümünden sonra oğlu Nurettin bunu daha da derinleştirir. Haçlılara karşı mücadelede kilit bir noktayı teşkil eden Halep'te egemen olurlar. Ancak bunu alanda yaşayan Kürtlerle birlikte yaparlar.

Alanda, özellikle Şam'da etkin olan Kürtler, Eyübilerdir. Zaten Selahattin'in babası olan Eyüp, Türkmen beylerine bağlı Şam valisidir. Şam'da Kürtler, Halep'te Türkmenler egemendirler. Dış saldırılara karşı Kürtlerin ve Türklerin bu ittifakı derinleşir. Ancak Alevi olan Mısır Fatımileriyle araları fazla iyi değildir. Nurettin'in ölümünden sonra başa geçen Türkmen sultanlarının basiretsizliklerinden dolayı Türklerin etkinliği zayıflar ve giderek Kürtlerin etkinliği gelişir.

Haçlılar, Nil deltasını ve Mısır'ı işgal ettiklerinde Fatımiler, Suriye'deki beyliklerden destek isterler. Bunun sonucunda Şam valisi Eyub'un oğlu Selahattin komutasında bir ordu haçlılara karşı savaşmak üzere Mısır'a gönderilir. Selahattin, Fatımilerin içindeki çürüme ve yozlaşmayı gördükten sonra, 1171 yılında Mısır'ı alır ve Fatımi devletine son verir. Böylece İslam dünyasında yaklaşık iki yüz yıl süren iki başlılığı ortadan kaldırır. Halep'teki Türkmen yönetimiyle de bağını keser ve bağımsız bir devlet kurar. Daha sonra Halep'teki Türkmenlerle de savaşıp onları da denetimine alarak devletine katar. Böylece Suriye ve Mısır'ın bütününü kapsayan bir imparatorluk kurar.

Eyyubi hanedanlığı Selahattin zamanında gelişerek imparatorluk sınırlarına ulaşır. Selahattin, 14 yaşında orduya katılır ve kısa sürede gelişerek sultanın başyardımcısı olur. Askeri olarak gelişmesinde amcası Şerko'nun payı büyüktür. Amcasının ölümünden sonra Melik unvanını alır.

Selahattin Eyyubi'nin Mısır'ı, ardında Suriye'yi alarak imparatorluğunu kurması İslam dünyası-

nı derinden etkiler. Haçlılara karşı mücadelede temel rol oynar. Kürtlerden ve Türklerden oluşan ordusuyla daha önce Müslümanlardan alınan Kudüs'ü 1187 yılında geri alır ve haçlıları Akdeniz'in kıyısında dar bir şeride sıkıştırır. Kudüs'ün elden gitmesi ve yaşanan yenilgiden sonra, kilise yeni bir haçlı seferi daha organize etmek için harekete geçer.

Tüm seferlerin içinde en korkunç sefer olarak bilinen üçüncü haçlı seferi, İngiliz kralı Aslan Yürekli Richard öncülüğünde başlar. İngiliz, Alman ve Fransız güçlerinden oluşan haçlılar saldırıya geçerek Kudüs başta olmak üzere Ortadoğu'yu ele geçirmek istemektedirler. Bir yılı aşkın savaşlardan sonra ordular yenişemezler. Alman kralının ölümü, Fransa kralının savaşı bırakması sonucu İngilizler yalnız başına kalırlar.

Haçlı Seferleri karşısında büyük direnç gösteren Selahaddin, 2 Eylül 1192 yılında Hıristiyan ordularıyla yaptığı ateşkes anlaşmasıyla Hıristiyan ordularıyla Müslümanlar arasındaki sınırı belirlemiş olur. Buna göre Kudüs ve Ortadoğu'nun büyük bir kısmı Müslümanlarda kalır.

1171 yılında kurulan Eyyubi hanedanlığı, kısa sürede Hicaz, Yemen, Aden ve Mekke'yi ele geçirir. 200 yıldan fazla hüküm sürmüş Fatımi Hanedanlığının Mısırdaki hâkimiyetine son vererek Mısırı kendi topraklarına katar. Suriye'yi ele geçirdikten sonra Musul'da varlık gösteren Atabeklere son vererek, Bağdat'taki Abbasi halifeliğini de otoritesine katınca hanedanlık son sınırlarına ulaçmış olur.

Selahaddin Eyyubi 4 Mart 1193'te Şam'da ölür. Yerine oğulları geçerler. Haçlılar saldırdıkça karşı direnişi örgütlerler. Ancak ticarete daha fazla ağırlık verirler. Özellikle İtalyanlarla bu konuda yoğun ilişki geliştirirler. Mısır'ı Asya ve Avrupa arasında ticaretin kesiştiği bir Pazaryeri haline getirirler. Ancak, giderek içte sorunlar yaşarlar. Dışarıdan da büyük tehlikeler belirir. Özellikle Ortadoğu'ya yönelen Moğol akınları bu tehlikenin başında gelir. Bu durum Eyyubi hanedanının parçalanmasına yol açar. Bundan faydalanan Mısır'daki köle kökenli Türk şefleri birleşerek 1250 yılında Eyyubi hanedanlığını yıkarak kendi egemenliklerini -Memluk devletini- kurarlar.

Eyüb: Yahudilerin kutsal kitabı olan Eski Ahit'in aktardıklarına göre bir Yahudi peygamberidir. M.Ö. 2000 dolaylarında yaşadığı sanılır. Türbesi, Urfa'da bulunur.

Eski Ahit'in kapsadığı kitaplardan biri Eyüb'ün adını taşır. İslam dini de Eyüb'ü bir peygamber olarak tanır. Kuran'ın çeşitli surelerinde ondan bahsedilir. Her iki kutsal kitapta Eyüp efsanesini, teolojik bir inanç ile benzer biçimde anlatırlar. Yahudi ve İslam inancı-

na göre tanrının çok sevgili kulu ve çok zengin bir kişi olan Eyüp, tanrı tarafından sınanmak için birçok dertlere uğratılmış, bütün vücudu yaralarla kaplanmış, yaralarına kurtçuklar girmiş ve o ise tanrı adına bütün bunlara katlanarak şükür etmiştir. Çektiği acılardan dolayı şeytanın onu tanrısına karşı yoldan çıkartma kışkırtmalarına karşın, o yinede büyük bir sabır örneğini sergileyerek tanrısına olan sevgisinde ve bağlılığında en ufak bir kuşkuya yer bırakmamıştır. Eyüp sabrı deyimi de buradan gelmektedir.

Bu tarz bir dinsel anlatım ile Eyüp figürünün gerçek niteliğini anlamak elbette çok zor. Muhakkak ki bunun sosyolojik bir anlamı olmalı. Aslında Eyüp, yaşadığı çağın büyük acılarını dramatize eden, o dönem insanının yalvarmalarını, yakarmalarını ve çaresizliğini temsil eden bir simge rolündedir.

Kökenine dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte Urfa yöresinde yaşadığı kesindir. Ur, Uruk gibi Urfa da, büyük bir olasılıkla Sümer orijinli bir adlandırmadır. Urfa, M.Ö. 2000'lerden itibaren Sümerler üzerinden gelişen köleci kent kolonilerinden biridir. Coğrafik konumu bir geçiş hattı olması, dışardan gelebilecek göçlere ve ticarete açık, merkezi bir kent olmaya oldukça elverişlidir. Bu durumda Sümerlerin, Aryen ve Semitik kökenli etnik toplulukların, aşiret ve kabilelerin Urfa'ya gelip iç içe karışmaları ve birlikte yaşamaları muhtemeldir. Bu yüzden Eyüp'ün kökenine dair kesin bir şey söylemek pek olası değildir. Şüphesiz burada önem arz eden Eyüp'ün hangi kökene dayandığından çok Eyüp figüründe dile gelen olayın tarihsel-sosyolojik anlamıdır. Eyüp'ün yaşadığı dönem, tanrı-kral ve kulluk düzeninin en temel kural olduğu bir süreçtir. Tanrı-kralın maiyetiyle birlikte tek bir gövde olduğuna inanılmaktadır. Tanrı-kral öldüğünde bu gövdesiyle birlikte toprağa gömülmelidir. İnsanların acı çektiğine dair tanrı-kralın en ufak bir hissiyatı yoktur. İnsanlar acı duymamalıdırlar. Acı duyduğunu söylemek bile büyük bir suç sayılmalıdır. Eyüp'ün büyük acı çekme öyküsünün tam da bu süreçte yaşanıyor olması tarihi bir önemi olmalıdır. Eyüp efsanesini ilk defa böylesi bir bağlam içinde tarihi-sosyolojik anlamı ile aydınlatan **Önder APO**, **Bir Halkı Savunmak** adlı eserlerinde şunları anlatır:

"Hz. Eyüp de direniş kültüründe tarihi bir figürdür. İlk defa Nemrut'a karşı açıkça "insanları acıtıyorsunuz" anlamına gelebilecek tarihi bir itirazda bulunuyor. Tanrı-krallara karşı böylesi davranış ilktir ve büyük cesaret ister. Bulduğu karşılık zindanda çürümedir. Vücudu kurtlanır. Buna rağmen sabrın timsali olarak dayanır. Bu pratiği peygamberliğine yol açıyor…

Tanrı-kralım demekte ısrar eden bir despot uzlaşma bir yana, kullarının sesini bile duymak istemez. Hz. Eyüp öyküsü bu konuda son derece ilginç ve öğreticidir. Kutsal Kitaptaki Eyüb maddesinin derinlikli yorumunu yaptığımızda şu tespiti yapmak özün ifadesi olarak anlaşılmalıdır: Bilindiği üzere Hz. Eyüb her şeyini kaybetmiş, büyük acılar ve yaralarına kurtçuklar girmiş olarak bir köşede -veya zindanda- inim-inim inlemektedir. Tanrı-kral -yani Urfa'daki Nemrut-, kullarının acı duyabileceklerine de anlam vermez. Tanrı-krallar nezdinde kul sessiz sedasız, hiç acı duymadan, kendisine hizmet ile mükelleftir. Acı duymak bile suçtur. Bu durumda Hz. Eyüb'ün en büyük eylemi, tanrı-krala -yani devlete- acı duyduğunu kabul ettirmesidir. Yani ilk defa tanrı-kral bir kulun acı duyduğunu anlar. Bu 'anlamak' işi bir devrimdir. Eyüb'ün şahsında aslında halkın acı ve yoksulluk çektiği sembolize edilmektedir.

Sümer ve Mısır tanrı-kral mezarları açıldığında, bazılarında binlere varan insan ölüsüne rastlanmıştır. Çoğu da kadındır. Anlaşılmaktadır ki, kral öldüğünde etrafındaki tüm maiyeti canlı olarak birlikte gömülmektedir. O dönem krallık anlayışına göre, maiyetinin kralınkinden ayrı bir canı olamaz. Kol, bacak nasıl kralla birlikte ölmüşlerse, maiyeti de bir nevi kol ve bacakları olarak ölmüş sayılmaktadır. Genelde de mutlakıyet ve benzeri totaliter rejimlerde baştaki monarkla uyrukları etle tırnak gibi - daha doğrusu vücut kılları- bedende bir sayılmaktadır. Ayrı bir yaşamları kabul edilmemektedir. Bu kural yumuşamış da olsa, bütün devletlerin uyruklarından beklediği 'altın kuraldır'. Tanrı-krallık-kul anlayışı özünde değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Ancak sınırlı olarak Batı uygarlığında bir değişim yaşanmıştır.

Eyüp'ün devrimi artık insanların ızdıraplarını dile getirerek en zayıf bir başkaldırıya giriştikleri dönemi ifade etmektedir. Kutsallığı buradan ileri gelmektedir. Küçümsenmemelidir. Belki de tarihte insanların devlete karşı itirazlar ileri sürdükleri ilk devrimdir"

Ezel: Başlangıcı beli olmayan zaman, öncesizlik. Örneğin ezelebet, öncesi sonrası olmayan zaman, öncesiz-sonsuz demektir.

F f

Fahişelik: "En eski meslek" olarak halk dilinde yer edinen fahişelik, parasal kazanç karşılığında cinsel yararlar sağlama olarak tanımlanabilir. 'Fahişe' sözcüğü her ne kadar bir 18. yüzyıl kavramlandırması olsa da, halk dilindeki tanımından da anlaşılacağı üzere oldukça uzun bir geçmişi vardır. Ziguratlarda tanrıça adına kendilerini insanlara sunan "tapınak fahişeliği" ve Sümerlerin kadın cinselliğinin pazarlandığı yerler olarak "musakattim"leri varetmiş olmaları fahişeliğin hukuki kökenini de göstermektedir. Ziguratlarda gerçekleşen "fahişelik" parasal kazanç elde etme amaçlı değildir. Burada gerçekleşen bir tür ibadettir. Sonrasında bu ekonomik yarar elde etmeye dönüşmüştür. Antik dünyada, ekonomik ödül için cinsellik sağlayanların çoğunluğu, kibar fahişeler, ikinci eşler (metresler) ya da kölelerdi. Kibar fahişeler ve metresler, geleneksel toplumlarda çoklukla yüksek bir konum elde ederlerdi.

Çağcıl fahişeliğin temel bir özelliği, kadınların ve "müşterilerin" genellikle birbirlerini tanımıyor olmalarıdır. Erkekler, 'düzenli müşteriler' haline gelseler de, ilişki başlangıçta, kişisel yakınlık temelinde kurulmaz. Bu, daha önceki maddi kazanç karşılığı cinsel yarar sağlama biçimlerinin çoğu için geçerli değildir. Fahişelik küçük toplumların çözülmesiyle, kişisellikten uzak nitelikteki büyük kentsel alanların ortaya çıkmalarıyla ve toplumsal ilişkilerin ticarileşmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

1951'de kabul edilen bir Birleşmiş Milletler kararı fahişeliği

örgütleyenleri ya da fahişelerin etkinliklerinden kâr sağlayanları kınamıştır, ancak fahişeliği yasaklamamıştır. Toplam 53 üye ülke, biçimsel olarak bu kararı kabul etmiştir, ancak 53 üyenin yasaları da bu konuda farklılıklar gösterir. Kimi ülkelerde fahişelik hukuken yasak kapsamındadır, kimi ülkelerde bazı türleri yasaktır. Kimi ülkelerde ise (Almanya, Hollanda vb.) teşvik edilmektedir.

Fahişelik günümüzde sadece erkekler için kullanılan bir kavram olmaktan çıkmıştır. "Erkek fahişe" tanımı da, bu işi yapanlardan hareketle yaygın olarak kullnılmaktadır ve para ya da mal karşılığı seks yapan erkekl ya da oğlan çocuklarını tanımlar. Fuhuşun erkeklerle kadın ve kızlar arasında geçen bir heteroseksüel etkinlik olduğu geleneksel ön kabulü dolayısıyla erkek fahişeler genellikle medyada gözükmezler. Onlara kadınlara verildiği kadar izin verilmez.

Başkan APO erkek egemenlikli sistem tarafında geliştirilen fahişeliği kapsamlı bir şekilde değerlendirmiş ve şu ifadelere yer vermiştir: ***"Kent-devlet toplumu her bakımdan hakimiyet, mülkiyet, baskı davet eden bir içeriğe sahiptir. Doğal toplum insanını bu düzene alıştırmak kolay olmamıştır. Bir yandan tüm kent insanlarının zihnine korkutucu tanrılarla hükmetmek, diğer yandan kadını baştan çıkarıcı bir araç halinde sunmak -ilk fahişelik- bu sistemin olmazsa olmazlarıdır. Kulluğu benimsetmek günlük denetim kadar ancak bu köklü kurumlarla mümkün olmaktadır. Entrikacı, yozlaştırıcı, fahişe vs. sıfatlı kadın gerçeğinin acımasız sorumlusu erkektir. Hiçbir kadın kendi halinde kaldıkça entrikacılık, fahişelik yapma gereği duymaz. Fiziği, biyolojik varlığı buna uygun da değildir. Entrikacılığın ve fahişeliğin gerçek yaratıcısı erkektir. Bilinen ilk genelevi Sümer başkenti Nippur'da M.Ö 2.500'lerde 'musakkatin' adıyla açanın erkek iktidarı olduğunu biliyoruz. Buna rağmen utanmadan sanki fahişelik kadın yaratımıymış gibi bir yaklaşımı sürekli canlı tutar. Kendi eserini, doğurduğu suçluluğu kadına mal ederek, sahte bir namus anlayışı geliştirerek olmadık lanetlenme ve dayağı, katliamı kadından eksik etmez***

"Tuhaf olan şudur ki, devletin döl yatağı olan Sümer tapınakları, aynı zamanda kadın ve erkek fahişeliğinin ortaya çıktığı, kaynaklandığı ilk mekânlar olmaktadır. Sümer tarzıyla devlet hem erkeği hem de kadını tam fahişeleştirmedikçe, topluma dayattığı sömürüyü dilediği gibi yürütemeyeceğinin çok iyi farkındadır. Gerçek bu kadar çıplak iken, daha sonra çok azı eleştirel, büyük kısmı onaylama biçiminde geliştirilen tüm mitolojik, dini, felsefi ve bilimsel düşünceler bu çıplak sömürü ilişkisini gizleyen

ve asıl işlevi bu olan sayısız kavram ve teori geliştireceklerdir. Çünkü gerçek ne kadar örtbas edilir, hatta fahişelik gereği çekici sunulursa, o kadar etkili ve uzun ömürlü kılınacağı açıktır.

Halkın önderlerine yol açmak derdindeydim. Gılgamış bu işte, ormandan işbirlikçisini tanrıçalıktan fahişeliğe indirgenmiş kadın yoluyla avlayıp ehlileştirirken, ben yine tersini yapıyordum. Fahişelikten beter edilmiş kadını tanrıçalaştırıp, öylelikle erkeği, Enkidu'yu tekrar halkının bilinçli önderi yapmaya çalışıyordum. Tanrıçalık, halk önderlik kurumunun en sağlam kurumsal eşitlikçi ve özgürlükçü özüyle erkeği terbiye edebilirdi. Fakat en bağlı gibi gözüken Enkidu'lar bile büyük bir moralsizlik ve objektif isyanla cevap vermişlerdi. Üç maymunu oynamaya başladılar. Tüm çığlıklarım karşısında "Duymadım, görmedim, bilmiyorum"u oynuyorlardı. Onlara tanrıça değil, özel veya genel bir orospu gerekiyordu. Burada da büyük kurumsal değeri olan ve pratikte de değeri az olmayan erkek egemen önderlik gerçeğine büyük savaş açmıştım."

Faiz: İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kar, getiri, ürem, nema olarak tanımlanırken, kapitalist ekonomide değerin değişikliğe uğramış biçimi olarak paranın fiyatı, ödünç alınan paranın kira bedeli olarak da tanımlanır.

Faiz; kiralanan paranın ücretidir. Borç para veren ile alan arasındaki anlaşmadan ya da yasalardan doğar. Yıllık olarak belli bir orana göre hesaplanır. Anamalcı ekonomide faiz anamalın, kar da teşebbüsün geliri sayılır. Ulusal gelirin bölüşümünde anamalcının payı deyimiyle tanımlanır. Bu tanım faizin, sadece alacak ve borç ilişkilerinde değil, herhangi bir işe yatırılan öz anamal için de hesaplanması gerektiğini dile getirir. Buna öz anamal faizi denir ve böylelikle ödünç anamal faizinden ayrılır. Nominal, reel vb. gibi sıfatlarla da tanımlanır.

Büyük dinler, paranın gittikçe artan gücüne karşı toprak sahipleri sınıfını korumak için faizi yasaklamışlardır. Büyük dinlerin meydana çıktığı çağlarda egemen sınıf, toprak sahipleri sınıfıydı. Ticaretle ve imalatla uğraşan kesimlerin elinde yüksek miktarda paranın birikmiş olması egemenlik ilişkilerini sarsmıştır. Egemenlik, toprak sahipleri sınıfından anamal sahipleri sınıfına- eş deyişle borç para veren para sahipleri sınıfına- geçince değişmez yasa-lar koydukları ileri sürülen dinler önce zor durumda kalırken, sonrasında ise koydukları yasaları yeni durumlara göre değiştirmek zorunda kalmışlardır. Faizi yasaklayan Katoliklik bu yüzden faize izin veren Protestanlığa dönüştü. Bu dönüşümü gerçekleştirmeyen

dinlerdeki Yahudi düşmanlığının da faiz sorunundan doğduğu birçok incelemecilerce ileri sürülmüştür. Çünkü Katolikler İsa'nın yasağına boyun eğerken Yahudiler faizle para vermeyi hep sürdürdüler.

Banka ve kredi kuralları faiz temeline dayanır. İnsanların tasarruf yapmak amacıyla bankalara yatırdığı birikimleri düşük bir faizle sahibine getiri sağlarken, bankaların bu mevduatı ticari ilişkileri aracılığıyla anamala dönüştürürler. Faiz karşılığında borç verilen anamala eski deyimle faizci ikraz sermayesi denir. Başka bir değişle *"faiz biçimi kendi başına, mantıksız ya da hiç değilse mucizevî görünür. Çünkü ödünç veren için o, bir miktar para hiç emeksiz daha büyük bir miktar para haline gelir. Burada ticaretin konusu bizzat paradır. Para, parayı doğurmaktadır. Gerçekteyse bu büyük paranın tek belli bir kaynağı olup bu kaynak bir kez daha artık-değerdir. Nitekim ödünç para alan anamalcı, muhtaç olduğu bu parayı elde etmek için, normal olarak kar biçiminde ele geçirdiği artık-değerin bir bölümünden vazgeçmek zorundadır. O, eğer borç almak zorunda kalmasaydı, bu karı bütünüyle elde edecekti. Fakat paraya ihtiyacı olduğuna göre bu karın bir bölümünü kendisini müşkül dorumundan kurtaran kimseye bırakmaktadır. Demek ki faiz, dış görünüşüne karşı, artık- değerin özel bir biçiminden başka bir şey değildir."*

Uygarlığın dayandığı ikinci büyük güç olarak ele aldığı tüccar sınıfını, faizin bir kurum olarak gelişmesinde öncü güç olarak değerlendiren **Önde APO**, faizin doğu ve batı toplumlarının gelişim çizgisindeki rolünü şu şekilde değerlendirmektedir:

"Avrupa'da merkantilizme yönelen ticaret, burjuva sınıfını yaratmaya doğru yönelirken, İslami toplumlarda tüccar faize saplanıp daha da gericileşen bir sınıf haline gelir. Bununla bağlantılı olarak yeni doğan kentlerde hâkim olan ruh demokrasiden yanadır. Bilim adamları, felsefe ve edebiyat yapanlar, sanatla uğraşanlar zorlukla geçinen emekçi insanlardır. Sermaye birikimiyle uğraşanlar sınırlı olup, özellikle faizcilikten ötürü toplumsal nefreti toplayan bir kesim olarak yargıya tabidir. Sanayi devrimine kadar, feodal aristokrasi ve yeni doğan bir ulus olarak halk sınıfları karma nitelikte bir toplumsal sistem oluştururlar."

Familya: Aynı kökenden geen, birbirine yakın akraba ve benzer özellikte olan ve geniş anlamda çeşitlilik gösteren türler, gruplar için kullanılan bir deyimdir. Dil kökeni bakımından Latince bir sözcük olan familya **(familia)**, akraba ve hizmetçileri de barındıran **hane** teriminden türetilmiştir. Dar anlamda aileyi dile getirmesine karşın, dar aile yapısına indir-

genemez genişlikte ve nitelikte sosyolojik bir yapı birimi olan **hane halkını** dile getirmektedir. Familya, daha geniş sosyolojik bir terim olarak ele alındığında, örneğin ortak özelliklere sahip bir tür olarak insan, kültürel bir varlık olarak alabildiğince çeşitlilik ve farklılık göstermektedir. Doğanın diğer birimleri karşısında kendi türünün ortak özellikleri ile tanımlanmasına karşın, kendi türüne karşı ise pekala farklılık gösteren kültürel özellikler taşımaktadır. Ama öte yandan insan, doğanın diğer canlı türleri karşısında kendi türüne en yakın bir tür olma özelliğine de sahiptir. Bu durumda hem ortak ve hem kültürel çeşitlilik bakımından farklı özelliklere sahip olan insan, tür olarak aynı familyayı meydana getirir. Bu tanımlama insan türü için geçerli olduğu gibi, birbirine yakın grup özellikleri gösteren diğer canlı türleri için de geçerlidir. Örneğin botanikte baklagiller, narinciyegiller, hububatgiller vd. bitkiler arasında grup özelliğini gösteren bitki türleridir. Bu bitki türleri kendi grupları içinde çeşit çeşittirler, ama aynı zamanda kök ve benzerlik bakımından birbirine en yakın aile grubunu oluştururlar. Görüldüğü üzere bu terim, aynı kökenden türeyen, bibirine yakın özellikte olan ve birbirilerine oranla çeşitlilik gösteren ve böylelikle daha geniş bir aile grubunu meydana getiren bütün türler için kullanılmaktadır. Kendi kök özelliğini korumak üzere giderek geniş yaygınlıkta bir çetişlilik gösteren türler, aynı familya içinde nitelendirilmektedir.

Fantastik: Terimin köken olarak oluşum kaynağı Mitoloji ve teolojiye dayanırken, gerçekte var olmayan, gerçek olmayan, ya da hayali olan bir yaklaşımı ifade eder. Topluma hâkim kılınmak istenen bu zihniyet yapısının ortaçağda daha fazla derinleştirildiği bir gerçekliktir. Bu nedenle fantastik yaklaşımı bu biçimi ile derinleştiren ortaçağ mantığı, çözülüp mahkûm edilmediği sürece geri zihniyet yapılarını aşma da mümkün olamaz. Çünkü ***"Bu çağ sadece kendi öz ideolojilerine ters düşmekle kalmamakta, aynı zamanda insanlığın 15 bin yıllık tüm önemli zihni birikimlerinin içini boşaltıp söz oyunları, mantık fantezileri, sahte ekoller ve mezhepler haline getirerek en büyük tahribata uğratmakta, derin bir karanlığa ve yabancılaşmaya yol açmaktadır."*** Bu nedenle bilimsel yaklaşım, fikirlerin ve düşüncelerin aydınlatılması için uygulanması gereken en doğru yoldur. Çünkü bu yaklaşım bireyi ve içinde bulunduğu toplumu ortaçağın dogmatizminden koparak, özgürlük arayışlarına sevk ederken, yine bireyi ve içinde bulunduğu toplumu da fantastik yaklaşımdan çıkarıp, ***"özgür ahlakı ve iradeyi geliştirecektir."***

Bkz. Fantazi

Fantazi: Düşlem (rüyacılık) olarak da bilinir. Genellikle maddi dünya içerisinde doyuma ulaşmayan istek ve özlemleri doyurmaya yönelik düş gücü ürünlerinin tümünü, kavradığı düşüncelerin ve imgelerin olağan dışılığı, gücü ve canlılığıyla seçkinleştirilen imgeler biçiminde tanımlanabilir. Kişiler daha çok maddi gerçeklik ve zihinsel düşünme süreçleriyle bağlarını koparmaya en yatkın olduğu anlarda fanteziye yönelir. Bu, zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen bir çeşit hayal dünyasıdır. Büyük ölçüde ben merkezlidir ve düşsel imgelerle doludur.

Bkz. Fantastik

Farabi: 870-950 yılları arasında yaşamış İslam düşünürü. Farabi'nin büyük başarısı veya önemi; İslam kültüründe felsefeyi en tepe noktaya çıkarmasından ve felsefeyi İslam teolojisinden kesin olarak koparmasından ya da vahiyi şu veya bu ölçüde az da olsa felsefeye tabi hale getirmesinden meydana gelir. İslam dünyasının en önemli mantıkçısı diye bilinir. Mantığı felsefe için bir hazırlık, anlama yetisine ve akıl yürütmeyle, felsefi söylemi geliştirmenin evrensel bir aleti olarak tanımlayan Farabi, her şeyden önce Aristoteles'in mantığını Arapça konuşulan çevrelere büyük bir vukuf ve başarıyla nakletmiştir. Tanrının evrenin yaratıcısı olduğu yönündeki dini ya da İslami öğretiyi aynen tasdik eden Farabi'ye göre o hiçbir şeyin kendisinden mantıksal ve antolojik bakımdan önce gelemeyeceği ve yine hiçbir şeyin kendisinden antolojik yönden veya varlık bakımından üstün olamayacağı mükemmel varlıktır. Tanrı ezeli ve ebedidir.

İslamiyetin olgunluk aşamasına geldiği dönemlerde gelişen çok kültürlü yapılanmalar, başlangıçta Hz. Muhammedin toplumsal ilerlemeyi de beraberinde geliştirdiği Tanrı-Allah kavramını giderek zorlayacaktır. Çünkü her kavmin, artık kendi çılarlarını esas alan bir Tanrı-Allah kavramı vardır. Tanrı-Allah kavramı, kavimlerin ya da bir çok etnik topluluğun-gurubun, kendi çıkarları uğruna, mantıksal bir inanmadan öteye, perdelenerek sürdürülen bir olgu olarak varlık göstermektedir.

Olgunlaşma döneminin bu karmaşık yaklaşımıyla İslamiyet, doruk aşamasına geldiğinde farklı inançlara doğru bir eğilim kendisini gösterir. Giderek dağılmakta olan İslam toplumu ve devletini kurtarma yaklaşımı ile Farabi, İbni Sina ve İbni Rüşt gibileri dönemin önemli isimleri olarak belirirler. Bu dönemi **Önder Apo** daha çarpıcı olarak **AHİM savunmasında** şöyle dile getirmektedir:

"İslam toplumu ve devletinin doruk aşamasına gelindiğinde, tıpkı Grek kent toplumu ve devletini kurtarmak için en büyük filozof olarak Aristo'nun ortaya çıkması gibi, İslam filozofları da

İslam toplumunu ve devletini kurtarma göreviyle karşı karşıyadır. MS 10.-12. yüzyıllar bu yönlü büyük bir gelişmeye tanık olmaktadır. Karmaşık toplumsal ve siyasal gelişmeler ideolojik üstyapıda yansımasını bulacaktır. El-Kindi, Farabi, İbni Sina ve İbni Rüşt, İslam toplumunun Aristo'ları olarak İslamiyet'e felsefeyi taşıracaklardır. Bununla kanıtlanmaya ihtiyaç duyulan Allah kavramını değil, özünde dağılma işaretleri gösteren toplumu ve devleti kurtarmaktır. Büyük tartışma, büyük bunalıma ve bu bunalımdan nasıl sağlam çıkılacağına işaret etmektedir. Benzer her dönemde bu tartışmaların özü aynıdır. Burada kurtarılması gereken soyut Allah değil, toplumun ve devletin kendisidir. Ama Allah kavramı ne kadar inandırıcı kılınırsa, hele ne kadar mantıkla kanıtlanırsa, o kadar büyük bir ideolojik üstünlük kazanıyor, dolayısıyla toplumun bekası ve devletin sürekliliğine büyük bir hizmette bulunmuş oluyor. Rahip hizmetini filozoflar yürütmektedir. İslamiyet gerçekten Hıristiyanlığın ilerisinde bir teolojik felsefi düşünce yaratmıştır. İbni Sina, Aristo kadar eser sahibidir. Bilimsel düşünce ve birikim Avrupa'nın çok ilerisindedir. Tıpkı bugün Avrupa'dan yapılan felsefi ve bilimsel çeviriler gibi, o dönemde Avrupa Doğudan felsefe ve bilimsel bilgi eserlerini tercüme etmektedir. Fakat Hıristiyanlık'ta üstünlük kazanan bilimsel düşünce Doğuda bu üstünlüğü göstermediği gibi, İslam'ın tutucu düşünce tarzı varolan bilimsel ve felsefi kazanımları da küfür olarak değerlendirip ortalığı kasıp kavuracaktır."

İslamiyetin doruk aşamasında yaşadığı bu tutuculuk, gerilemesinde ortaya çıkan en temel sorunun ideolojik alanda yaşandığını çok açık bir şekilde göstermektedir. Kaldı ki, ideolojik alanda yaşanan bu sorunları önleyerek var olan maddi zenginlikleriyle birlikte, Ortadoğuyu Batı'ya oranla daha fazla geliştirebilecek olan İbni Sina, Farabi gibi filozofların düşünsel alanda geliştirdikleri yaratımlarıa,na karşılık; katı, tutucu-doğmatik yaklaşımlar tüm gelişmeleri köstekleyerek, bu tür çıkışların hepsini kafirlik olarak suçlamış ve en ağır şekilde cezalara çarptırmıştır. **Önder Apo** bu durumu da şöyle değerlendirmektedir:

"Bu yüzyıllarda Ortadoğu, maddi zenginlik, sosyal gelişkinlik ve kentler bakımından Avrupa'dan üstündür. Gerileme bu sahada değildir. Avrupalıların gözünde Ortadoğu göz kamaştırıcıdır. Zenginliği ve ihtişamı, yaşam kalitesinin üstünlüğünü temsil eder. Haçlı seferlerinin en önemli nedeni bu alandaki üstünlükten ileri gelmektedir. O halde tutuculuğun ve gerileme-

nin nedenini ideolojik alanda aramak kaçınılmazdır. Avrupa 13. yüzyılda bilim yolunda önemli adımlar atmakta; 14. yüzyılda din alanında reformasyon süreci başlamaktadır. 15. yüzyıl ise Rönesans'ın başladığı çağdır. İslam toplumlarında tam aksi bir gelişme baş göstermektedir. Felsefe okulları zındıklıkla itham edilmekte, içtihadın (tartışmayla sonuca gitme, hüküm çıkarma) kapısı kapanmakta, farklı düşünceleri ileri sürenlere farklı işkenceler uygulanmaktadır. Sühreverdi gibi, özgür düşünce ve felsefe yapmanın peşinde olanların derisi yüzülmektedir. (MS 1190) Bilimlere ve akla güvensizlik, imanın sağlam gereklerinden sayılmaktadır. İbni Sina, Farabi gibi filozoflar ve bilginler kâfirlikle mahkûm edilmektedir. Çok sığ ve sadece nakli bilgiler ve rivayetlere dayanan, Kuran ve sünnet ezberlemeyi bilim sayan, aklın bağımsız düşünmesini şeytanın işi sayan, bilimsel bilgilere tümüyle kapıyı kapatan, belki de Ortadoğu tarihinde ilk defa korkunç bir zihniyet tutuculuğunu en değerli meziyet sayan bir softacılık dönemi açılmaktadır. Ortadoğu'nun talihsizliği olan hiç de layık olmadığı bu yeni softalık dönemi, tüm görkemli tarihi yitirmenin ve hafıza kaybının temel nedeni olduğu gibi, daha sonraki tarihsizleşmenin, sürekli yitirme ve gerilemenin de başlangıcıdır.

"Bu dönemi, Ortadoğu ve İslam toplumları için en büyük felaket olarak değerlendirmek yerindedir. Bu öyle bir dönemdir ki, yaklaşık 15 bin yıl tüm insanlığa öncülük düzeyinde değer kazandıran, çağlar açan, uygarlık başlatan alan kültürü en büyük ihanete uğramakta, büyüklüğünü inkâr etmekte, adeta mezara gömülmektedir. Sadece Sümer ve Mısır'ın görkemli mezarları önemli değildir; Ortadoğu'nun daha acı ve kalıcı görkemli kültür mezarlıkları da bu dönemde açılmaktadır: Daha bugüne kadar içinde neyin gömüldüğünün bilinmediği mezarlıklar!

"Aslında 10.-12. yüzyıllarda Ortadoğu aydınlanması için El Kindi, Farabi, İbni Sina, Sühreverdi ve hatta Hallacı-ı Mansur'un kişiliklerinde büyük çaba ve fedakârlık vardır. Hakikati aramak bunlarda büyük bir tutkudur. Hatta bunun siyasal ve ekonomik çıkarların üstünde bir değer olarak saygınlık arz ettiği bilinmektedir. Hakikat aşkı, Ortadoğu coğrafyasında belki de hiçbir dönemde olmadığı kadar seslendirilmektedir. Mevlana, Muhiddin-i Arabi gibi büyük tasavvufçular, yani sezgiyle hakikat mürşitleri yetişmektedir. Bilimlerde de ilerlemeler vardır. Matematik, tıp, astronomi, bitki ve hayvan araştırmalarında gelişmeler kaydedilmektedir. Bütün bu alanlarda Avrupa'dan üstün-

lük tartışma götürmez. Edebiyattaki üstünlük daha da çarpıcıdır. Ortaçağın destan edebiyatı, Şehname ve Leyla ile Mecnun klasikleriyle kendini kanıtlamıştır. İbni Haldun'un tarih felsefesi diyalektik materyalizme yakındır. Buna rağmen Ortadoğu Rönesans'ı gelişememektedir. Bu kadar elverişli olanaklara rağmen, Avrupa'nın yeni kimliğinin temelini atan Rönesans'ın Ortadoğu'da neden gelişmediği daha da önem kazanmaktadır. Bunda Moğol saldırılarının etkisinden bahsedilebilir. Ama bu belirleyici neden olamaz. Bunun asıl nedenini büyük çabalara rağmen, ideolojik koflaşma ve dogmatizmin beton ağırlığında zihne hükmetmesinde ve siyasal kurulaşmanın derinliğinde aramak daha doğru bir yaklaşım olur."

Farslar: Günümüz İran sınırlarının Güney ve Güneybatı alanlarında (Eyalette) yaşayan kavim ya da toplum. İran'da yaşayan en kadim halklardan biri. Nüfus olarak İran'ın siyasal hakimiyetinde yaşayan en büyük halk olmasa da, devlet yönetimi ve siyasal iktidarın sahipleridir. Uzun tarihsel geçlerinde hemen her dönem devlet yönetiminin somutlaştığı bir toplum olmuştur. Hanedanlar değişikliği olsa da, Fars toplumunun devlet yönetimindeki etkileri var olmuştur. Tarih boyunca devletli olma ve yönetim deneyleri Fars toplumunu İran devletinin etkili asli bir unsuru haline getirmiştir.

Bkz. İran İslam Cumhuriyeti

Faşizm: Kapitalist döneme özgü ulus-milliyetçiliğini şoven ve ırkçı düzeyde bir araç olarak kullanan, her şeyin temeline ulus-devlet ideolojisini koyarak toplumun tüm gözeneklerine nüfuz eden totaliter, demokratik teamüller karşıtı ve her türlü şiddeti mubah sayan bir diktatörlük rejimi.

Faşizm; "aşırı biçime varmış kapitalizm"dir. Faşizmin, kapitalizmin doğasına özgü bir rejim biçimidir. Kapitalizme rağmen, kapitalizm dışında faşizm tanımlanamaz. Kapitalizm *"hâkim sistem haline gelmeyle birlikte aşırı biçimlere kaydığında -doğasında bu var-, kapitalizm en tehlikeli aşamada sayılır. Faşizm ve totalitarizm denen olgu budur."*

Tarihsel açıdan faşizm, kapitalist egemen sınıfların olağan yöntemler ile kendi iktidarlarını sürdüremedikleri dönemde başvurdukları bir diktatörlük biçimi olmuştur. *"Faşizm'in kurulması, egemen burjuvazinin olağan 'demokratik' yöntemlerle kendi iktidarını sürdüremeyişini yansıtır."* Somut örneği ile 1. ve 2. dünya savaşları arası dönemde yaşanan toplumsal ve ekonomik krizler sonucu başta İtalya, Almanya ve İspanya olmak üzere kapitalizmin sürdürülemez tehlikesine karşın işbaşına gelmiştir. İlkin İtalya'da (1922), daha sonra Almanya'da (1933), İspanya ve Japonya'da kurulan faşist iktidarlar, en temel

araç olarak milliyetçiliğe dayanmışlardır. Özellikle Almanya'da faşizm kendisini ulusal sosyalizm şeklinde lanse etmiştir. Oysa faşizm hiçbir zaman ulusal bileşenleri kapsayan bir gerçekliğin karşılığı olmamıştır. Bir siyasi yönetim biçimi olarak faşizm, milli öğeleri en gerici ve en şoven tarzda kullanarak iktidara gelen bir azınlığın diktatörlüğüdür.

Köken olarak faşist deyimi, İtalyan faşistlerinin, Roma imparatorluğunun egemenlik tarihine gönderme yapan ve onu referans alan bir simgeyi kullanmalarından gelmektedir. İtalya'da kurulan faşist hareket kendisini *"Fasci İtaliani di Comabittimento"* olarak adlandırmıştır. *"Fascio, eski Roma'da imparatorluk otoritesini simgeleyen, bir balta sapı olacak şekilde derlenmiş çubuklara verilen addı. Faşistler sadece bu adı değil, yine Roma döneminin tipik selamlaşma biçimlerini benimsediler."* Burada faşizmin görünen yüzü, ulusal unsuru fantastik bir tarzda şişirmesi, sözüm ona ulusa ait görünen üstün tarihi nitelikleri ve gerçekte hiçbir zaman ulusu temsil etmemiş öğeleri ideolojik bir unsur olarak kullanması gerçeğidir. İtalyan örneğinde görüldüğü üzere faşist terimin kendisi bile kaynaklandığı köken, Roma imparatorluğunun egemenlik simgesidir. Bu anlamda faşizm, hiçbir zaman ulusa ait tarihsel değerlerin temsili değildir. Gerçekte olan şey, ulusal kılığa bürünmüş devlet geleneği ve otoritesinin kendisidir. Ulus ile devlet iktidarının birbirine indirgenmesi, bir ve aynı şey sayılması faşizmin gerçek mizacıdır. Faşizme göre ulusu yaratan devlettir. Devlet ulusu var eden en temel değerdir. İtalyan faşizminin kurucularından Mussolini'ye göre *"hiçbir şey devletin dışında, devlete karşı değildir."* Buna göre devlet her şeydir, bütün erdemlerin tek bileşenidir. Toplumsal olan bütün olguların temelinde devlet vardır. Devlet olmaksızın hiçbir olgu varlık bulma özelliği kazanamaz. Faşizm devleti bu düzeyde bir mutlaklığa indirger."Her şey devlet için" ilkesi faşizmin temel ideolojik perspektifini oluşturmuştur. Faşizmin, üstün ırk ve milliyetçilik söyleminin altında yatan üstün devlet ve egemenlik anlayışıdır. Kapitalist milliyetçiliğin aşırı bir biçimi olarak tanımlansa da faşizm, gerçekte ulusal bileşenlerle hiçbir zaman özdeşleşmemiştir. Buna karşın yine de milliyetçilik faşizmin en temel ideolojik dayanağını teşkil etmiştir. Faşizm için milliyetçilik iki açıdan bir rol oynar. Birincisi; kitlesel bir taban kazanmak, ikincisi ise; saldırgan bir ulus yaratmaktır. Fanatik ve üstün bir milliyet anlayışının aşılandığı bir toplum her türlü cehalete ve akıl dışı yönelimlere açık hale gelir. Milliyetçiliğin aşırılığına bulaşmış olan bir toplum, her türlü kullanılmaya müsait demektir.

Faşizmde önemli bir öğe olarak varsayılan milliyet unsuru, özünde devlet aygıtı ile özdeş tutulan bir gerçeğin ifadesidir. Faşizmin en yüce millet söylemi, aslında en yüce devlet söyleminden ibarettir. Faşizmin temelinde her şeyin önceliği olarak mutlak devlet anlayışı yatmaktadır. Devlete ve esasta devlet iktidarını elde tutan bir azınlık diktasına hizmet etmek, tüm bir ulusa hizmet etmek anlamı ile özdeşleştirilmiştir. Bunu pekiştiren önemli bir diğer öğe ise, güçlü bir ulusun ve tüm bireylerin iradelerinin üstün ve karizmatik bir liderde somutlaşan birliğidir. Liderin kararlarına ve inançlarına tartışmasız bağlı olan faşist parti ise, toplumsal yaşamın tüm gözeneklerini kontrol altında tutan totaliter bir aygıt olma işlevini görür. Tek lider, tek parti ve tek devlet anlayışının totaliler bir nitelik ile toplumsal yaşamın tüm alanlarını doldurması ve bunu üstün bir ulus söylemi ile pekiştirmesi faşizmin gerçek özüdür.

"Faşizm, bir yönetim biçimi ya da modeli olduğu kadar, aynı zamanda bir yaşam tarzı, daha doğrusu bir mizaç ya da bakış açısıdır. Buna göre, faşist bakış açısının en belirgin özelliği irrasyonalizmdir. Batı'nın rasyonel geleneğine şiddetle muhalefet eden faşizmin psikolojisinde, kuşkucu, eleştirel düşünce yerine, fanatizm egemen olur. Bünyesinde barındırdığı bu irrasyonalizm nedeniyle, faşizmin (ırk, parti dogması, liderin karizması veya kişiliği vb.) tabu konuları vardır.

"Faşizm yine insanların eşit olduğu fikrini reddeder ve eşitsizliği bir olgu olarak kabul etmekle kalmayıp, bir ideal haline getirir. Öte yandan, faşist yaklaşım ya da davranışın yapısının şiddet olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. İrrasyonalizmi ve davranışın evrensel olarak kabul görmüş standartlarını reddetmesi nedeniyle, faşizm amaca giden yolda her aracı mübah sayar. Yine, aynı nedenle, faşizm bireyi devlete kurban eder. Başka bir deyişle, faşist anlayışta devlet amaç, birey de araçtır. Buradan da anlaşılacağı üzere, faşist devlet kendi dışında hiçbir değerler bütünü ya da toplumsal birlik tanımayacak kadar totaliterdir.

"Eşitsizlik ve şiddetin faşizan kabulü, doğal olarak yönetimin hem teorik ve hem de pratik olarak bir elit'in elinde olacağı sonucunu doğurur. Faşist anlayışa göre, bazı insanlar yönetmek, diğerleri de itaat etmek için doğmuşlardır. Faşizm, sadece bir sistem, bir yönetim tarzı olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir yaşama tarzı olduğu için, toplumsal etkinliğin hemen tüm alanlarında, tartışmadan ziyade, otoriteyi kullanır. Faşizm bu bağlamda anti feministtir ve aile içinde güçlü bir baba otoritesini destekler. Okullarda disiplin, çocukların kafalarına ve yüreklerine sokulan en yü-

ce değerdir. Sanayide de otorite, emekle sermaye arasındaki serbest pazarlığın yerini alır. Otoritenin önemini vurgulayan faşizm, yalnızca emretmek isteyenleri değil, fakat itaat etmek özlemi duyanları da cezp eder. Her toplumda, kendi başına düşünüp, karar ve sorumluluk almak yerine, birinin peşinden gitmek ve ona boyun eğmek isteyenler vardır ve faşizmin yayılmasındaki başlıca psikolojik koşullardan biri özgürlükten kaçıştır."

Faşizm çok katı otoriter ve totaliter bir yapı özelliğindedir. Faşist totaliterlik en katı örneğiyle Almanya'da uygulanmıştır. Nitekim Nazizmin önderlerinden Goebbels ve resmi ideologlarından Ernest Forsthoff, faşist totaliterliğin sınır tanımazlığını şöyle ifade etmişlerdir: *"İster kamusal var oluşu ve faaliyeti içinde olsun, isterse evinde, ailesinin yanında, tek-tek her birey milletin kaderinden sorumludur. Burada esas olan, halkın yaşamının her hücresinin devlet tarafından yasa ve emirlerle düzenlenmesi değil, kişisel varlığını tamamen milletinkine tabi kılması gereken her bireye bu sorumluluğuyla ilgili olarak devletin ondan hesap sorabilmesidir." (Forsthoff, 1933) "Bizim istediğimiz, herkesin aynı enstrümanı çalması değil, her enstrümanın belirli bir plana göre çalınması ve herkesin her istediğini çalma hakkına sahip bulunmamasıdır."* (Goebbels, 1934)

Toplumu otoriter, totaliter ve monokratik esaslara göre düzenlemenin ve yönetmenin rejimi olarak faşizm, ortaya çıktığı koşullarda anti demokratik, anti- komünist ve halklar düşmanı niteliği ile saldırgan bir siyaset izlemiştir. Özellikle Hitler faşizmi örneğinde ortaya çıktığı gibi en azılı bir Yahudi ve komünizm düşmanlığını amaçlayarak şiddeti ve saldırganlığı sınırtanımazlık düzeyine vardırmıştır. Nitekim II. Dünya Savaşı'nı Alman faşizmi başlatmıştır. Bunu, kapitalist sermayenin kendi çıkarları için gerektiğinde en azgın halklar düşmanı, ırkçı, şoven ve militarist bir karakter ile saldırgan bir biçime bürünmekten kaçınmayacağı, bu yüzden de faşizmi, amaca varmak için her yolu mubah sayan kapitalist sermaye mantığının aşırıya varmış bir biçimi olarak değerlendirmek, hatta onu tarihte olmuşbitmiş bir olay olarak görmemek açısından da bir hayli önem taşır. Kapitalizmin doğasında faşizan bir yanın var olduğu bir an bile akıldan çıkarılmamalıdır.

Dünya siyasal tarihi açısından faşizm, ortaya çıktığı koşullar itibariyle yaşanan kapitalist bunalımın bir restorasyon deneyimidir. Kapitalizmin bu restorasyon deneyimi, astarı yüzenden pahalı sonuçlar doğurduğu için, yaratıcısını yemeye başlayan canavar misali tehlikeli bir hal aldığından ve en önemlisi de özgürlük karşıtı, toplumsal yaşam açısından

akıldışı, insan doğasına ters gerçekdışı bir zorlama olduğundan, bir siyasal anlayış ve yönetim modeli olarak yenilmeye mahkumdur.

Fatih: Sargon'dan beri işgal edilerek alınan toprakları, kendilerinin görkemli, askeri zaferleri olarak, en büyük tarihsel olaylar biçiminde sunan tanrı krallara, hükümdarlara ya da komutanlara verilen unvan.

Sargon'dan Darius'a, İskender'den Sezar'a kadar bilinen tüm istilacı imparatorluklar fethettikleri toprakların fatihi olarak kendilerini ilan ederek hâkimiyetini sürdürürken, uyguladıkları baskıyla fethedilen topraklarda yaşayan halkları da boyun eğmeye ve itaate zorlamışlardır. Hüküm her zaman için fatihindir. Öyle ki, "Günümüz Kürdistan'ında devlet hükümranlıkları kendilerini vakti zamanında buranın fatihleri olarak görmektedir. Kalıcılıklarını, hâkimiyetlerini fetih hakkına dayandırmaktadır. Halkın yaşadığı çağdışılıktan, neredeyse varlığını yitirmiş halinden, her tür eşitlik ve özgürlük yoksunluğundan kendilerini sorumlu tutmamaktadır." Fethedilen alanlarda geçerli tek kural budur.

Bkz. Fetih

Fatımiler: Fatimilerin siyasal amacını oluşturan temel, Muhammed sonrası Hz.Ali taraftarları tarafından yitirilen iktidarın ele geçirilmesidir. Hz. Ali'nin ölümünden sonra onun soyundan gelen ve imam diye tabir edilen bu soy içinde İmam Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'in kurduğu Zeydiye Tarikatı "İmamlık Fatma (Hz.Ali nin Eşi) soyuna özgüdür" diyerek iktidar mücadelesine katılmıştır. Fatma'nın soyundan olan ve toplumculuğu esas alan Fatımilerin İslam uygarlığındaki yeri önemlidir.

Şii İsmailiye (imam Cafer-î Sadık'ın oğlu) mezhebinin öncüsü olarak Abbasilere karşı çıkan ve halifelik iddiasında bulunan Fatimiler, Mısır'ı ele geçirmeyi bütün İslam dünyasını egemenlik altına almanın ilk aşaması olarak görüyorlardı. Bu nedenle El Fustat yakınında inşa ettikleri Kahire'yi başkent edindikten sonra dinsel propaganda eşliğinde yayılma çabasına girdiler. Böylece Kuzey Afrika'nın yanı sıra Filistin, Güney Suriye, Hicaz ve Yemen de Fatimi topraklarına katıldı. Ama bu geniş imparatorlukta Sünniler çoğunluğu oluşturduklarından, Mısır'daki eyaletlerde Fatimilerin siyasi ve askeri denetimi zayıftı. 11.yy'dan itibaren gerilemeye başlayan ve 1171 yılında da Selahaddin-i Eyyübi'nin halifeliğine son vermesiyle Mısır'daki Fatimiler dönemi de kapanmış olur.

Federal: Merkez ve alt ünite ayrımına dayanan iki üniteli siyasal, toplumsal ve çalışma yapılarında merkezi üniteye veya buradan ismini alan genel yapıya ve-

rilen ad. Kendi özerk yapı veya çalışma sistemini koruyarak merkezde birleşme, koalisyonu andıran çalışma tarzı.

Federasyon: 1- Federal ve federe diye adlandırılan iki üniteden oluşan siyasi yapılanmaya federasyon denilir. Federal yapı merkezi üniteyi ifade ederken birden fazla olan alt ünitelerin her birine de federe yapı denilmektedir. Tek üniteden oluşan üniter yapı ile çoklu ünitelerden oluşan konfederasyon yapılanması arasında bir yapılanmayı ifade eden ikili yapılanmadır. Federe ünitelerinin çok oluşu bu durumu değiştirmez. Ünitelerin herbiri aynı hukuki haklara sahiptir. Nitelik olarak birbirinden farklı iki ünite vardır: Merkezi federal yapı ve federe yapılar. Bu iki ünite arasındaki ilişki anayasal bağ ile belirlenmiştir. Federe yapı karar alma, hukuki yapılanma, idari sistem başta olmak üzere birçok temel konuda bağımsızken, dış politika, kamu güvenliği, merkezi ekonomi gibi konularda federal yapıya tabidir. Yapılanma olarak federe yapılar her yönden federal yapıyı taklit ederler, yani burada bir "çokluk" durumundan ziyade bütün-parça ilişkisinden bahsedilebilir. Karar alma ve uygulama mekanizmalarında iki ünite arasında anlaşmazlık çıktığında, yasal dayanarak; "son söz" merkezi yapıya aittir.

2- Federasyon, kendi içlerinde belli bir özerkliği koruyarak iki veya daha fazla devletin aynı merkezî iktidara tâbi olmak suretiyle oluşturduğu bir devlet topluluğudur. Federasyonda "federal devlet " ve "federe devletler" olmak iki tür devlet vardır. Federe devletlere, "devlet", "eyalet", "kanton ", "Länder" gibi isimler verilir. Bunlar federasyonun "üye birimleri" veya "kurucu birimleri"dir.

Federasyonda federe devletler de, federal devlet de birer "devlet"tir. Federe devletler birer devlettir; çünkü bunların her birinin kendisine mahsus bir ülkesi, kendisine mahsus bir halkı ve belli alanlarda sınırlandırılmış olmakla birlikte kendisine mahsus bir egemenliği vardır. Federal devlet de, bir "devlet"tir; çünkü federal devlet de, bir ülkeye (ki bu ülke federe devletlerin topraklarından oluşmaktadır); bir insan topluluğuna (ki bu topluluk, federe devletlerin ahalisinin bütününden oluşmaktadır) ve bir egemenliğe sahiptir. Federal devlet, federe devletlerin ülke ve insan unsuru üzerinde kuruludur; ancak, federal devlet, kendisini oluşturan bu federe devletlerden ayrı bir devlettir. Federal devlet ve federe devletler ayrı tüzel kişiliklere sahiptir. Federasyonda iki ayrı tür devlet olduğuna göre, aynı ülke ve insan topluluğu iki ayrı devlet egemenliğine ve dolayısıyla hukuk düzenine tabidir.

Federe Kürt Devleti: Güney Kürdistan'daki aşiret önderliklerinin İsrail, ABD ve AB gibi devlet-

ler tarafından desteklenmesiyle oluşturulan feodal-burjuva milliyetçi oluşum. Federe Kürt Devleti'nin oluşmasının maddi zeminlerini 1945'ten sonra Barzani ailesi yoluyla İsrail'in başlattığı sürece dayandırabiliriz. Barzani ailesiyle Yahudilerin ilişkilerinin olduğu bilinmektedir. Hatta 1750'li yıllara kadar Barzani ailesinin Yahudi olduğu, İslamiyet'i daha sonra kabul ettikleri yönünde düşünceler de vardır. Barzani ailesinin, İsrail tarafından desteklenmesi Kürtlerin giderek önem kazanmasına ve Batılıların da buradaki Kürtlerle ilgili olmasını sağlamıştır. Burjuvalaşma yolundaki halktan kopuk feodal-aşiretçi üst tabakayı oluşturan aşiret önderlikli bu kesimler İsrail, ABD ve AB'ye bağlı işbirlikçi tabakayı oluşturmaktadır. Bu kesimler devletlerin para desteği ve aşiret duygularını kullanarak etkili olmaya çalışıyorlar.

Milliyetçi ve aşiretçi bir yapılanmaya dayalı olan Federe Kürt Devleti, uluslararası ve bölgedeki gelişmelerin açığa çıkardığı bir oluşumdur. 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin çözülüşü ve iki kutuplu dünya sisteminin aşılması, küreselleşmenin hız kazanmasına yol açmıştır. 20. yy'ın başlarında Ortadoğu'da oluşturulan ulus-devlet yapılanmalarının küreselleşen dünya gerçeğiyle örtüşmemesi, bu yapılanmaların çözülmesini ve bir biçimde küresel sisteme entegre olmasını dayatmıştır. Küreselleşen kapitalizmin çıkarları karşısında ulus-devlet yapılanmaları engel konumunu teşkil eder duruma gelmiştir. Ortadoğu'daki ulus-devlet yapılanmalarının bu anlamda sürdürülemezliği, bunda ısrarlı olunması halinde Irak şahsında görüldüğü gibi silahlı müdahale de dahil her türlü yöntemin kullanılacağı açığa çıkmıştır. Bu müdahaleyle Ortadoğu'daki dengeler giderek değişirken feodal-burjuva milliyetçi Kürt önderlikler ve Kürtler, oluşan yeni dengeler içinde giderek stratejik önem kazanan bir duruma arzetmişlerdir. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin pratikleşmesinin temel güçlerinden biri haline gelmişlerdir. Kürt Federe Devlet yapılanmasında bu uluslararası gelişmelerin etkili olduğu belirtilebilir. Bölgesel açıdan, PKK öncülüklü Kürt özgürlük mücadelesinin açığa çıkardığı gelişmeler Kürt Federe Devlet oluşumuna gidilmesinde etkili olmuştur. TC Devleti'nin PKK' yi yok etmeye odaklanan ve her şeyini bu anlayışa dayandıran siyaseti, Batılı devletler tarafından kullanılarak bağımlı hale getirilmiş, Güney Kürdistan'daki işbirlikçi feodal-burjuva önderlikli güçleri desteklemesine ve tavizkar yaklaşımına yol açmıştır. TC'nin siyasi ve askeri olarak yaşadığı zorlanmalar geleneksel aşiret önderliğinin bu koşulları kullanmasını ve Kürt Federe Devleti'nin zemini haline getirmesini sağla-

mıştır. Siyasetini, PKK'nin imha ve "terörist" ilan edilmesi üzerine kuran TC, Kürt Federe Devleti'nin ebeliğini yapmıştır. Çünkü, Kürt Federe Devleti bir yönüyle de, ABD ve AB'nin PKK'nin "terörist" ilan etmelerinin karşılığı verilen taviz sonrası ortaya çıkan bir oluşumdur. PKK'ye endeksli böyle bir siyaset yürütülmez ve TC buna müsaade etmeseydi Kürt Federe Devleti'nin kurulmayacağı açıktı.

Uluslararası ve bölgesel gelişmelere dayalı olarak oluşan ve İsrail başta olmak üzere Batılı devletler tarafından desteklenen Kürt Federe Devleti halka dayanmayan işbirlikçi karakterdeki bir yapılanmadır. Fiiliyatta belli bir oluşuma ulaşsa da, bölgesel ve uluslararası anlamda resmiyete dayanan bir statüsü yoktur. Uluslararası ve bölgesel gelişmelerin açığa çıkardığı dengeler içinde fiili olarak kendisini oluşturmuş bir yapılanmadır. Ancak açığa çıkan bir oluşum olarak bölge dengeleri ve gelişmeler gözlendiğinde etkisinin giderek artacağı ve süreklilik kazanacağı da açıktır. Ortadoğu'nun kültürel, etnik ve inançsal zenginliği gözönüne alındığında Batılı devletlerin uşağı olmaktan çıkamaz ve bu devletlerin politikasının bir aracı olarak süreklileşirse, bağrında büyük tehlikeleri barındırmak kadar, feodal-burjuva önderlikli üst tabakanın aşılması durumunda Kürt halkının özgürlük mücadelesinde etkin bir rolü de oynayabilir. Mevcut konumuyla ABD politikalarının bölgedeki en etkin uygulayıcısı durumundadır. Bölgedeki ulus-devlet yapılanmalarının uyguladıkları geri ve Kürt halkının varlığını kabul etmeyen, yaşamsal haklarının tanımayan uygulamalar sorunun çözümündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Güney'deki Kürt Federe Devleti reddedilmeden ulusal temelde birlik politikalarının geliştirilerek Kürt halkının ulusal, toplumsal ve yaşamsal konularında ortaklaşarak güçbirliği yapmak önemli olmaktadır. Kürt halkının çıkarları gözetilerek Ortadoğu'nun labirentli sahasında özgürlük, demokrasi ve onurlu barış politikalarını geliştirmek büyük önem taşımaktadır.

Kürt Federe Devleti PKK'ye ve Önderliğe karşı bir alternatif olarak da geliştirildi. PKK'nin sosyalist ve özgürlükçü ideolojisi ve bağımsızlıkçı yapısını kendisi açısından tehlike olarak görüp değerlendiren emperyalizm, denetim altında tutulup kullanılabilecek bir güç olarak ilkel milliyetçiliği öne çıkarmıştır. Türkiye'nin de kısa vadede hesabına gelen bu yaklaşım sonucu Kürt Federe Devleti'nin ilanına gidilmiştir. Federe Devletin ilan edildiği gün bu güçler PKK'ye karşı saldırıya geçmişlerdir. Kürt Federe Devlet parlamentosunun aldığı bir numaralı karar da; PKK'ye karşı savaşmak olmuştur. Önderliğe karşı

geliştirilen komploda bu güçlerin yer almaları da çıkarlar temelinde de olsa bu federe devletin varlığıyla bağlantılıdır. İlkel milliyetçiliğin günümüzde PKK karşıtlığında diretmeleri de temelde bu yaklaşımla bağlantılıdır. İlkel milliyetçilik ve Kürt Federe Devleti'nin gelişimini kapsamlı ve olgularla değerlendiren **Önder APO** şunları belirtmektedir:

"Bu noktada bana yönelik komplo uluslararası bir boyut kazandı. Çünkü benim ve temsil ettiğim hareketin varlığı bu oyunlara uymadığı gibi, boşa çıkarma potansiyeli taşıyordu. Kürtlerin kontrolünün hareketimizden alınıp emperyal güçlerin elinde kalınması stratejik önemde görülüyordu. Bununla Arap, Fars ve Türk ulus-devletlerinin terbiyesi sağlanacaktı. Avrupa ve ABD'de on binlerce Kürt bunun için terbiye edilmekteydi. Kendi mantalitelerine uygun bir Kürtlük ısrarla oluşturuldu. Aslında 1945'ten sonra Barzani ailesi yoluyla İsrail'in başlattığı süreç giderek genişledi. Kürtler Batının yeni gözdeleri olarak önem kazanmaya bu nedenle başladılar. Ortadoğu'nun fetih gelenekli devletleri de kendi Kürtlerini yeniden ele aldılar. Güvenlik kuvvetlerinin emrinde bir istihbarat ve korucu Kürt Ordusu oluşturdular. Üçüncü kısım yoksul ve emekçilerin Kürt grubunu ise, yurtsever ve demokrat bir çizgide PKK oluşturdu. Böylelikle üç türlü Kürt grubu oluştu. ABD, AB ve İsrail'e bağlı Kürtler; bunlar eski feodal-aşiretçi üst tabakanın burjuvalaşma yolundaki kesimleridir. Devletlerin para desteği ile aşiret duygusunu kullanarak etkili olmaya çalışıyorlar. Federe Kürt Devleti şimdilik temel siyasi programıdır. Fetihçi Arap, Türk ve Fars ulus-devletlerinin güvenlik kuvvetlerine yine para ve aşiret duygusuyla hizmet veren Kürtlerin hedefi sadece para ve mahalli otoritedir. PKK ile yurtseverlik ve demokratik duygu ve bilinçle bağlı olanların hedefi ise, demokratikleşme ve özgür bir Kürdistan'dır. Bu üçlü ayrışma yoğun ilişki ve çelişkileri ile birçok oluşuma gebedir. Binlerce yıllık uykudan uyanmış ve hareketli bir sürece girmiş Kürdistan, Ortadoğu'nun yeni denge oluşumunda önde gelen aktör durumundadır. Birçok senaryoda çeşitli rolleri oynaması işten bile değildir."

"Kongre çözümüne doğru giderken, Türkiye devlet ve toplumuna Kürtlerin ve Kürdistan'ın stratejik rolü çarpıcı ve güçlü bir biçimde gösterilmelidir. Türkiye'nin aleyhinde işleyebilecek bir Kürdistan statüsü sürekli sorun, ekonomik kayıp, siyasi ve askeri tehdittir. Güney Kürdistan'da milliyetçi aşiretçi Federe Kürt Devleti oluştuktan sonra etkisinin sürekli olacağı artık kesinleşmiştir. Dolayısıyla Kürdistan'ın mevcut statüsü TC aleyhine

sorun üretecek bir konuma hızla erişmiştir. Eğer demokratik çözümler devreye sokulmazsa, milliyetçi hareketler kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir süreç elli yıllık yeni bir İsrail-Filistin olacaktır. Irak'ta çoktan olmuş olanın, Türkiye'de PKK ile ilk deneyiminin hiç de yumuşak geçmediği bilinen tehlikenin bu sefer daha kapsamlı hazırlıklar ve planlama ile devreye yaygın ve şiddetli girmesi olacaktır. Devlet belki geleneksel ezme politikasına güvenmektedir. Fakat Büyük Ortadoğu Projesinin neye gebe olduğu tam bilinmemektedir. Ucu her tehlikeye açıktır. Kürtlerin stratejik rolünün Türkiye'nin aleyhine çevrilmesi çok önemli sonuçlarını beraberinde getirecektir. Türkiye üzerinde birçok tartışmayı, yeni talepleri gündemleştirecektir. Hızla ezme ve uyutma taktiklerinin sonuç vermediği, vermeyeceği göz önüne getirildiğinde, yeni bir alevlenmenin ister kısa ister uzun vadede olsun en sakıncalı gelişme olacağı açıktır."

"Sonuç, 1990'lardan itibaren içine girilen kriz ve kaos oldu. Topyekun seferberlik ilan edildi. Hukuk yerle bir oldu. Ekonomi borç batağına sokuldu. Siyaset yalnız güvenlik politikalarının aracı kılındı. Korucular ve tarikatlar da devreye sokularak Kürtlerde aşiretçilik, tarikatçılık yeniden güçlendirildi. Güneyde ilkel milliyetçi Kürt grupları desteklenerek Federe Kürt Devletine kadar gidildi. Kürt Nakşi şeyhleri devletin içine taşındı. Cumhuriyet karşıtlarının eline cumhuriyetin en temel kurumları teslim edildi. Buna 'Pirus zaferi' bile denilemez; kör milliyetçi politikanın iflası denilir. ABD'nin yeni Büyük Ortadoğu Projesiyle tekrar başa dönüldü: Ya Kürt'le yürürsün, ya da durdurulursun! Çağdaş dünyanın yeni koşullarında başka türlü yol alma da mümkün değildir."

"Kürt sorununun çözümünde asıl kilit rol Türkiye'deki Kürt-Türk ilişkilerinde yatmaktadır. İran, Irak ve Suriye Kürtlerinin kendi başlarına kalıcı bir çözüme gitme potansiyelleri sınırlıdır. Daha çok yedek çözüm gücü ihtiva ederler. Irak'taki Kürt sorununun yaşadığı evreler bu gerçeği kanıtlamaktadır. Bugünkü Federe Kürt Devleti olgusu, TC'nin dünya çapında ABD ve ortakları tarafından PKK'nin 'terörist' ilan edilmesi çabaları karşılığında ortaya çıkan bir oluşumdur. TC müsaade etmeseydi, bu tarz çözümün mümkün olmadığı görülecekti. Bunun sonucu ise Irak'ın içine girdiği kaostur. Neyle sonuçlanacağı kestirilememektedir. Buna bağlı olarak feodal-burjuva bir nitelik taşıyan Federe Kürdistan oluşumunun da uzun vadeli nasıl bir seyir izleyeceği, özellikle Irak'tan sonra İran, Türkiye ve Suriye üzerindeki etkileri de kestirile-

memektedir. Filistin-İsrail tarzını bölge çapında hem derinleştirme, hem yaygınlaştırma riski bulunmaktadır. Kapitalist sistem dahilindeki bir ideolojik türev olarak gelişecek Kürt milliyetçiliği, bölgenin Arap, Fars ve Türk milliyetçiliklerini hem aşırılaştırma ve hem de bağlantılı olarak sorunları kilitleme potansiyeli her zaman için mevcuttur. Buna karşı siyasi sınırları veri kabul eden, ama Kürt statüsünü yasal tanımaya dayalı, kendine özgü kültürel özgürlük ve demokratikleşmeye içten bağlı bir çözüm tarzı, milliyetçilik dışı yeni bir çözüm modeli olarak gündemleşebilir. Bunun hem barışla, hem de ülkelerin devlet ve ulus bütünlükleri içinde gerçekleşme potansiyeli taşıması, tarihsel ve toplumsal gerçekliklerle daha çok bağdaşmaktadır. Bu her iki çözüm tarzına ilişkin dayanakları ve sonuçları kapsamlıca ortaya koymak, önümüzdeki dönemde olası gelişmeleri daha iyi görmemize katkı sağlayacaktır."

"B. Güney Kürdistan'daki geleneksel aşiret önderliği, Türkiye'nin PKK ile girdiği savaşımın en kritik anında kendince önemli çıkarlar karşılığında en büyük ihanete cesaret edebilmiştir. Cezaevinde ve savaş ortamındaki ihanetlerle karşılaştırılınca, çok daha sinsi, planlı ve gizli yürütülen bu ihanet Türkiye'yi çete politikalarına daha çok sarılmaya teşvik etmiştir. Siyasiler yapıları gereği buna baştan açık iken, ordunun da yaşadığı zorlanmayla bu politikaya yatması bugünkü Federe Kürt Devletine giden yolun başlangıcıdır. Türkiye yönetimi bu sonucu hiç şüphesiz beklemiyor, taktik bir ilişki olarak değerlendiriyordu; PKK'nin tasfiyesiyle bitirilebileceğine emindi. Ayrıca ABD'nin Irak planlamasının gerçek boyutlarından habersizdi. İşbirlikçi Kürt önderliği amaçlarında daha bilinçli ve planlıydı. Bunu hem PKK, hem TC ile ilişkilerinde ustaca uyguluyordu. Yüzeysel ve basit yaklaşan, pratikteki PKK ve TC komuta kademesiydi. Bu sürecin kapsamlı değerlendirilmesi birçok gerçeği ortaya çıkaracaktır. Özellikle TC bünyesinde de klasik devlet anlayışı ile çeteci devlet anlayışı arasındaki ilişki ve çelişkilerin aydınlanması büyük önem taşır. Devletin varlığına karşı sadece PKK'nin değil, devlet içinde de gerçek tahribatı hangi politikacılar ve kurumların yaptığı açığa çıkarılması gereken temel hususlardandır. Cumhuriyetin devrimci ilkelerinden tamamen kopuk, Türk-İslamcı sentez adı altında bambaşka bir devlet yapılanmasına doğru nasıl gidildiği; bunda Kürdistan'daki savaşın rolü, Kürt aşiretçiliği, köy koruculuğu ve geleneksel feodal dinci çevrelerin tarikatçılığı yoluyla nasıl Cumhuriyet karşıtı ve ilerde Kürt Fe-

dere Devletine benzer gelişmelere yol açılabileceği de anlaşılmak durumundadır.

"Bu duruma gelinmesinde uluslararası gelişmelerin payını görmek de önemlidir. Bu gelişmeler olmadan, yalnız başına PKK ve TC bünyesindeki gelişmelerle durum yeterince izah edilemez. 1990'da Sovyetlerin çözülüşü, küreselleşme ve Clinton önderliğinin Ortadoğu, Türkiye ve Kürdistan üzerindeki etkisi birçok senaryoda çeşitli rolleri oynaması işten bile değildir."

Felsefe: Yunanca seviyorum, peşinden koşuyorum, arıyorum anlamına gelen phileo ve 'bilgi, bilgelik" anlamına gelen sophia sözcüklerinden türeyen terimin işaret ettiği entelektüel faaliyet ve disipline denir.

İlk çağda felsefe, insanın içinde yaşadığı dünya üstüne edindiği bütünsel bilgiyi dile getiriyordu. Bugün de çok daha kapsamlı olmakla birlikte aynı anlamı dile getirir. Ne var ki; aradan geçen uzun yüzyıllar boyunca birçok serüvenler geçirmiş, kimi yerde törebilim ve kimi yerde tanrıbilim kılığına bürünmüştür. Antikçağ yunanlılarından çok önce Eski Mısır, Mezopotamya, Çin ve Hint uygarlıklarında felsefesi düşünceler ileri sürülmüştür. Ama bütün bunlar içinde antikçağ Yunan felsefesinin kendine özgü bir yapısı vardır. Bu yapı, onun ilk fizikçi düşünürlerin elinde biçimlenişinden ileri gelir. Antikçağ Yunanlılarında felsefenin amacı bilgiyi sevmek ve aramaktır. Ne var ki sofia kökünün içerdiği "usa uygun davranma" anlamı, felsefenin eski Yunandaki eylemsel yönünü de dile getirir.

Antikçağ; evrenin hangi maddeden yapıldığını araştıran Miletli fizikçilerden sonra oluşu açıklayan Heraklitosla felsefesel çalışma evrenselleşmiştir. Sokrates'e göre felsefe; *"neleri bilmediğini bilmektir"*. Platon, onu doğruyu bulma yolunda düşünsel çalışma olarak tanımlıyor. Aristoteles'e göre ise o; ilkeler ya da ilk nedenler bilimidir. Epikurus'a göre bir yaşam bilimidir. Agustiunus'a göre tanrıyı bilmektir. Gerçek felsefeyle gerçek din özdeştirler. Skolâstik'lere göre felsefe akılla doğma arasındaki uygunluğun kanıtlanmasıdır. Aquino'lu Thomas'a göre felsefenin konusu tanrıdır. Felsefe tanrının kanıtlanmasıdır. Bu çağ da felsefe genel karakteriyle bir tanrıbilim niteliğindedir. Guardino Bruno'ya göre felsefenin görevi doğayı bilmektir. Bu anlayış düşünsel felsefede çok büyük bir adımdır. Campanella'ya göre felsefenin konusu eleştiridir. Francis Bacon'a göre; felsefe, deney ve gözleme dayanan bilimsel veriler üstüne düşünülmektedir. Descartes'e göre; felsefe bir bilimdir. Ve onu kesin bir bilim yapmak için geometrik yöntemi metafiziği uygulamak gerekir. Diderota göre; felsefe bilimdir. Ancak

doğa bilimleri, fizyoloji ve tıp üstüne kurulabilir. Hegel'e göre felsefe düşüncenin kendi karşıtlarıyla çelişerek ilerlemesinin bilimidir ve bu bilimse mantıktır.

19. yy'ın ikinci yarısında oluşan diyalektik ve tarihsel materyalist felsefe ise, felsefesel düşünceyi tümüyle bilimselleştirmiştir. Ancak felsefe yapmak demek, bilimsel veriler üstünde düşünmek ve onlardan sonuçlar çıkarmak demektir. Çağımızın evrensel bilimini içeren ve bundan ötürü de geçerli tek felsefe olan Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm kendinden önceki felsefelerin tersine dünyayı açıklamak için değil, dünyayı değiştirmek için gerçekleştirmiştir. Marksizmin meşhur 11. Tez'i bu yaklaşımı formülleştirir. Felsefe evrensel bilimdir. Çağdaş felsefe bilimseldir. Hiçbir zaman bilimle çelişmez. Doğa bilimlerinin gelişmesi ancak çağdaş felsefeye dayanmasıyla olanaklıdır.

Felsefi Düşünüş Tarzının Gelişimi Ve Etkileri:

Toplumsal pratiğin toplum ve doğa güçlerini insan açısından anlaşılır kıldığı bir aşamada insan düşüncesinin mitoloji ve dinle tatmini giderek zorlaşmıştır. Daha ikna edici düşünce biçimlerine ihtiyaç duyulmuştur. Toplumsal pratikten çıkarılan dersler sonucunda mitoloji ve dinin birçok hükmü insanlık açısından gülünç duruma düşmüştür. Mitolojik düşünüş ile dini düşünüş insan, doğa, evren ve insan-doğa, insan-evren arasında gerçekleşen olaylara neden olarak tanrıların düşüncelerini ve eylemlerini görürken, insanın giderek kendisini, dünyayı ve gökyüzünü tanıması ve tecrübeler çıkarması sonucunda, "orada" olduğu var sayılan tanrıların mevcut olmadığı görüldükçe, doğa yasalarını sezme, ilk madde, ilk neden ve insan nedir? biçimindeki kuşku ve sorgulama tarzıyla felsefi düşünce kendisini göstermeye başlamıştır. Felsefi düşünce tarzıyla insan ilk defa kendi varlığı hakkında kendisine dayanarak açıklama yapmaya başlamıştır. Felsefi düşünceye yönelme yaklaşımının kendisi bu anlamda yerleşik dogmaları parçalama girişimidir. Tek tanrılı dinler nasıl totemik putları ve tanrılar kurulunu aşarak zihniyet yapısında köklü değişimlere yol açtıysa, felsefi düşünce de tanrısız veya tanrıyı işe karıştırmadan da yaşanabileceğini kanıtlayarak düşünce tarihinin en büyük devrimini yapmıştır. Felsefi düşünüşe genel bir tanımlama getirdiğimizde insan, dünya, evren ve bunların kendi aralarındaki ilişkilerin neler olduğu yine toplum ve birey arasındaki ilişkilerin zorunluluk veya nedensellik sorgulamalarını dile getirir. İnsanın toplumsal gelişimde olay ve olgular karşısında tutum belirlemesinde bakış açılarını oluşturur. Temel gücünü kuşkudan ve bunu temellendiren bilgiden alır. Zaten keli-

menin kökeni de, bilgiyi sevmektir. Bilgi arayışçısı olmak veya felsefe yapmak bir şeyin özünü aramaktır. Felsefe bu noktada her yerde ve her zaman insanlarla birlikte var olmuştur. Antik çağda felsefi düşüncenin gelişimi ve somutluk kazanması yaşanmadan önceki çağlarda da insanların ilk taşı yontmadaki neden ve ilk totemi simgeleştirme nedeni ile mitolojik kurguların sorunlara getirdiği cevaplarda felsefi etkiler kendisini göstermiştir. Ancak yine de insan aklının inanışa dayalı olarak izah getirmesi mitolojilerin varlık kazanma zeminini oluşturmuştur.

Köleci uygarlığın doruk sürecinde yaşanan toplumsal çelişkiler felsefi düşünce tarzının dogmalar karşısında üstünlük kazanmasının zeminini hazırlamıştır. Köleci uygarlığın doğuş merkezlerindeki bulanım ve çözümsüzlük bir yandan yumuşatılmış ve etnik bilinci güçlenmiş çevre devletçiklerine yol açarken, diğer yandan ideolojik planda Hz. İbrahim'in tek tanrılı din düşüncesi ile insanın tanrılaşamayacağını temel inanç konusu yapması, Zerdüşt'ün tanrılara bağlı olmadan iradeli davranış ahlakını siyasallaştırması ve tek tanrılı dinlerle mistik grupların ortaya çıkmasıyla felsefi düşüncenin gelişimine elverişli bir ortam gelişmeye başlamıştır. Üst yapıda bunlar gelişirken, alt yapıda felsefeyi hazırlayan zemin üretim araçlarındaki gelişmelerdir. Özellikle demirin keşfi ve yaygınlaşmasıyla; üretimde sağladığı bolluk, güvenlik, refah ve boş vaktin artmasının yol açtığı olumlu sonuçlar olmuştur.

Felsefenin ilkin geliştiği Batı Anadolu'daki İyonya ile Güney İtalya'daki Elea bölgeleri merkezi Grek'ten uzak oldukları için daha fazla özgür ortama da imkan vermiş olması nedeniyle felsefe gelişimin yoğun olduğu yerlerdir.

İyonya okulunun kurucusu Thales, felsefi düşünce tarzının gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Matematikçi ve gök bilimci olan Thales, evrenin çıktığı ilk ilkeyi (arkhe) araştırmış ve bunun su olduğunu ifade etmiştir. Bu düşünceye göre her şey sudan gelir, suya döner. Bu düşüncenin temelinde Sümer tanrısının önce suyu yaratması veya sudan tanrının yaratılması düşüncesi yatsa da, tanrıyı işe karıştırmadan, doğayı kendi öz ilişkileriyle izah etme çabası insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. İlk doğa felsefecilerinde henüz mitolojiden tam kopuş gerçekleşmemiştir. Bu bir yönüyle düşüncenin gelişim diyalektiği gereği de böyledir. Zaten Thales ve diğer ilk çağ doğa filozoflarının hem Mısır, hem de Babil'de eğitim gördükleri bilinmektedir. Buralarda eğitimlerini alan Anaksimandros ile Anaksimenes, astronomi, fizik ve teknik gelişmeleri insan iradesinin gelişiminin hizmetine sunmuşlardır.

İyonya filozoflarının en önemlisi Ephesos'lu Heraklitos'-

dur. Felsefesinde öncüllerinin görüşlerini çok aşan köklü bir bakış ve eğildiği sorunların çeşitliliği göze çarpar. Bir nevi ilk doğa filozoflarının attıkları adımları kapsamlılaştırarak sürdürmüştür. Çelişkilerle dolu bir çelişkiler felsefesidir. Hareket ve değişimin doğasal ve insansal yapıda temel olduğunu ilkin Heraklitos görmüştür. Heraklitos; *"dünya birdir, ne tanrı ne de bir insan tarafından yaratılmıştır, bir yasaya göre yanan ve bir yasaya göre sönen ve başı sonu olmayan canlı bir ateştir"* deyişiyle evrenin, ne tanrılar ne de insanlar tarafından yapılmış olduğunu söyler. Heraklitos evrensel birliği ve ilişkileri "logos" kavramıyla dile getirir. Logos'un anlam yasası olarak değerlendirebilecek kendi iç yasalarının düzeniyle hareket ettiğini, dıştan hiç bir tanrısal etkiye ihtiyaç duymadan sürekli değiştiğini söylemekte, düşüncesini *"bir nehirden geçen suda ikinci kez yıkanamaz"* biçiminde formülleştirmektedir. Bu biçimiyle diyalektik düşünce tarzının başlatıcısı olarak kabul görmektedir.

İyonya okulunun etkinliğini Pyhtagorascılık izler. Pyhtagorascılık İyonya okuluyla Elea okulu arasında bir geçiş yeri gibidir, bir felsefe olduğu kadar, bir tarikattır. Pyhtagorascı topluluklar yalnızca erkekleri değil kadınları da içine alır. Pyhtagoras öğrencilerine din, töre ve siyaset de öğretmiştir. Bu bilimlerin tümüne matematalar adını vermiştir. Ki ilk anlamı "insan bilgisinin tümünü kuşatan" demek olan matematik sözcüğü buradan gelir. Pyhtagoras'a göre evren bir sayı uyumudur (harmonia). *"Dünyanın kurucu öğeleri zıtlıklardır. Ancak doğadaki bütün zıtlıkların kökü 'bir' le 'çok' arasındaki zıtlıktır. Oysa saltık (arı) bir, ne tek ne de çifttir. Hem tek hem de çifttir. İlk varlık olan bir noktadır. Nokta, hareketle çizgi; çizgi, hareketle alan; alan, hareketle cisim olmuştur. Öyleyse her başka cisim bir başka sayının karşılığıdır. Duyum ve zekâ işte bu cisimden çıkar"* biçiminde formüle edilen düşüncesiyle evrendeki uyum dilinin müzikle duyulabileceğini öne sürmüştür. Her şeyin temelinde ruhsal varlıkları öngörmekte, maddi ve bedensel gerçeği kafes rolünde görmektedir. Pyhtagoras'ın yaptıkları aslında Sümer ve Mısır yönetimlerine esas teşkil eden ilkelerin güncelleştirilmesi ve yerel koşullara uyarlanmasıdır. Bu merkezlerden yoğun bir biçimde etkilendiği açıktır. Tıbbın, mimarinin ve müziğin geliştirilmesinde büyük katkıları vardır. İlişkilere sayı, ölçü ve sınırı yerleştirmesi de önemli bir ilerlemedir. İdealist felsefenin ilk temellerini atmıştır.

İyonya okulu en yetkin karşıtını Elea okulunda bulur. Elea filozofları duyumcu bakış açısını tersine çevirerek, usçu bir bakış açısıyla tekçi, hatta heptanrıcı bir bakışa yöneldiler. Elea okulunun

kurucusu Ksenophanes, şair olduğu kadar, bir düşünür araştırmacıydı. Deniz fosillerini incelediği sanılır. Ksenophanes'in en ilgi çekici yanı; Yunan inancının insan biçimli tanrı anlayışını eleştirmesi ve onun yerine heptanrıcılığı önermiş olmasıdır. Bu da çok tancılıktan tek tanrıcılığa geçişi ifade eder. Duyulur dünyayı bir yanılsamalar dünyası sayar. Tek bir tanrının varlığını bildirir ve ayrıca evren kavramı ile tanrı kavramını bütünleştirir. Ksenophanes insanları çok tanrıcı inanışlarından dolayı kınarken şöyle der; *"Etiyopyalılar tanrılarının kendileri gibi kara ve basık burunlu, Trakyalılar da mavi gözlü sayarlar. Öküzlerin, atların, aslanların eli olsaydı da, insanlar gibi elleriyle resim yapabilselerdi, atlar atlara benzeyen tanrılar çizeceklerdi, öküzler de öküzlere benzeyen tanrılar çizecekti"*

Tek tanrıcılığa geçişte Ksenophanes tipik bir örnektir. O yalnız Bir'in tanrı olduğunu söylemiştir. Ksenophanes, felsefesel birciliğin kaynağıdır.

Elea okulunun en büyük filozofu Parmenides'tir. Büyük önemi her şeyin temelinde mantığı, anlamı, us yeteneğini öngörmesidir. Duyular yoluyla öğrenmeye güvenilmeyeceğini, duyulardan gelen bilgilenmenin aldatıcılığını öne sürerek, usla bilgilenmenin esas olduğuna, bu tarz bilgilenmeyle gerçekliğe ulaşabileceğini savunur. Aslında Parmenides'in önemi uyanan insan aklına, usuna, büyük değer vermesinde yatmaktadır. Öğretisi şöyle özetlenebilir: Varlık vardır ve yokluk yoktur. Varlığın var oluşu, yokluğun yok oluşunu yadsır. Buna göre Varlık tek gerçekliktir ve tek yoldur. Duyulur dünya çelişkilidir ve açıklanamaz. Yokluğun yokluğundan hareket eden Parmenides, Varlığın önemsizliğini, birliğini, sürekliliğini ve değişmezliğini belirler.

Demokritos'a göre ise Varlık, sonsuz sayıda çok küçük parçacıklardan oluşmuştur. Atom denilen bu parçacıklar yer kaplayan, ölümsüz, bölünemez belli bir biçimi olan, boşlukta devinen parçacıklardır. Bu parçacıkların birleşmesi ve ayrılması, doğum ve ölümü getirir. Demokritos'ta yaradılış fikrinden uzak Yunan düşüncesi kendisini gösterir. Filozof Varlık'ın oluşmadığını ve yok olmayacağını benimsemiştir. Demokritos'un fiziği tümüyle mekanikçi bir fiziktir. Demokritos'a göre, ruh da yuvarlak, hafif, sıcak ve ince atomlardan yapılmıştır. Atomcular, yani Demokritos, Empedokles ve Anaksagoras duyumcularla usçular arasında ya da İyonyalılarla Elealar arasında denge oluştururlar. Hem devingenliğin, hem de değişmezin varlığını gösterirler.

Atina Devleti'nin Perslerle savaşlarında karşılaştıkları zor durumlar, verdiği kayıplar, Spartayla rekabet, artan sınıfsal farklılık-

lar, MÖ. 5. yüzyılın sonlarından itibaren giderek derinleşen bir buhran dönemine yol açar. Toplumsal sorunlar gittikçe kendisini dayatır. Ortam, bu noktada sofistler (bilgi satanlar) için olgunlaşmıştır. Bu durum iki yönlü bir etkiye yol açmıştır. Bir yandan dini dogmalar inandırıcılığını yitirmiş, tanrılara inanç zayıflamış, diğer yandan ise; birbirine zıt felsefe okulları sürekli kafa karıştırmıştır. Bir yozlaşma, istismar durumu söz konusu olmuştur. Felsefe çıkışında ifade ettiği anlamı yitirmiş, ne dinde ne de felsefede ölçü diye bir şey kalmamıştır. Felsefe tersinden amaçsızlık aracı haline getirilerek, dogmalarla aynı rolü oynar duruma getirilmiştir.

Ağırlaşan toplumsal sorunlar izah ve çözüm ararken, bunun yöntem ve içeriğinin nasıl olması gerektiği konusu önem taşımıştır. Sofistler kargaşayı körüklemekten öteye bir rol oynamamışlardır. Sokrates'e göre Sofistler insan sorunlarıyla uğraşmakta haklıydılar. Ne var ki, sorunlara yöneliş biçimleri yani yöntemleri yanlıştı. Sofistler öğretmekle sınırlanırken, Sokrates yöntem sorunlarına çözüm aramış, yalnızca aramayı öngörmüştür. Bilginin insandan insana değişen bir olgu olduğunu savunan Sofistlerden ayrılarak bilginin her insan için geçerli olan genel karakterini meydana çıkarmıştır. Bilginin her usta bulunduğunu ve bireysel usları doğru düşünmeye yönelterek meydana çıkarılabileceğini ileri sürmüştür. Böylece Sofizmin muğlâklaştırdığı ortama felsefeyi çıkış özüne denk anlama büründürerek yanıt vermiştir. Sokrates'in esasen cevaplamak istediği soru, her şeyin özellikle her işin bir erdemi olduğudur. Bu konuda parola "kendini bil" ilkesidir. Bilgisi olmayanın yaptığı iş eninde sonunda çıkmaz bir yola sapacaktır. Bir anlamda "sağlam pratik, sağlam teoriye dayanır" ilkesinin temelini dile getirmiştir.

Sokrates'in *"çok bilgi edinmek değil, bilginin niçin ve nasıl elde edileceği önemlidir"* ilkesi önemlidir. Nedeni ve nasılı olmayan bilginin değerli olduğuna inanmaz. Aynı zamanda, "niçin bilgi?" sorusuna cevap doğru verilince Sokrates'e göre o bilgi ve ona dayalı iş de, doğru da ortaya çıkar. Sokrates'te doğru düşünmek iyi yapmaya götürür. İyi yapılan iş de, güzel olan iştir. Gençliğin ahlakını köklü bir reformdan geçirerek, doğru ilkelere dayalı bir dönüşümden geçirilmesi fikri, yargılanmasının temel nedenidir. Yasalara uymayı erdem olarak kabul etmiş, erdem ilkesine göre yaşamıştır. Öğrencileri kaçmayı teklif ettiklerinde bunu erdemsizlik sayıp reddetmesi felsefesinden aldığı gücün yoğunluğu ile yakından bağlantılıdır.

Batı metafiziğinin kurucusu olması yönüyle Platon da felsefe tarihinde önemli bir yere sahiptir. Antik Yunan düşüncesinin tarih-

sel gelişiminde materyalist yan Demokritos'ta uçlaşırken, idealist yan da Platon'da uçlaşmıştır. Felsefenin temel sorunu olarak görülen materyalizm ile idealizm karşıtlığı antikçağ felsefesinde bu iki büyük düşünürün teorilerinden hareketle geliştirilmiştir.

Platon felsefesinde "idea" esastır. Örneğin; bir tek at değişir, yaşlanır, topallamaya başlar, zamanla hastalanır ve ölür. Ancak at biçiminin kendisi mutlak ve değişmezdir. Mutlak ve değişmez olan şey, tüm şeylerin ona benzeyerek oluştuğu bir takım tinsel ya da soyut örnek resimlerdir. Bu dünyada, doğada gördüğümüz olayların arkasında mutlak ve değişmez örnek resimler, idealar öğretisinde dile getirir. Duyular dünyasındaki tüm tekler tükense de, idealar her zaman var olacaktır. Yani doğadaki her şey ve çeşitlilikler idealardaki bir ideanın bozuk yüzlerce kopyalarıdır.

Platon bir üst dünya araştırmacısıdır. Metafizik bir evrenin gizlerini felsefi bir tutarlılıkla ortaya koymaya çalışırken, dinsel bir düşünüş tutumu içindedir. Platon hocası dönemindeki karmaşıklıktan dolayı Atina Devleti'nin kurtarılmasında ve filozofça yönetilmesinde bir model haline getirmek için "Devlet" adlı kitabını yazmıştır. Devlet modeli ona göre üç bölümden meydana gelir. Bunlardan ilk aşamayı en tepede filozof yönetici kadro sınıfı oluşturur. İkincisini doğuştan yürekli, güçlü ve çevik olan kurucular sınıfı ve son olarak kafaları işlemeyip yalnızca bedenleriyle çalışmayı bilen besleyici sınıflardır. Bu haliyle Platon sınıflı toplum filozofudur. Tüm insanların eşitliğini düşünmemektedir. Köleci uygarlığı doğal ve sürekli bir düzen olarak düşünmektedir. Atina Devleti bu doğal düzenin en güçlü ideası olarak devlet kavramında tasarlanmıştır. Kendinden sonra birçok idealist düşünür Platon'u çeşitli biçimlerde yorumlayarak, dönemlerinin öğretilerini onunla izah etmeye çalışmıştır. Yeni Plâtonculuk, genelde dini düşünceyle felsefi düşünceyi, özelde de Hıristiyanlık somutunda olmak üzere Maniciliği ve İslamiyet'in çıkışını hazırlamıştır.

Antikçağın Yunan düşüncesinde Aristoteles bir başka önemli isimdir. Kendisinden önceki bütün bilgileri toplamış, iç içe geçmiş olanları birbirinden ayırmış, sınıflandırmış, eleştirmiş ve bütünlemeye çalışmıştır. Özellikle sonradan "metafizik" adlı yapıtı Tales'ten kendisine kadar gelen felsefe tarihinin çok başarılı bir özetidir ve güvenilir bir kaynaktır. Formel mantık adı verilen mantık Aristoteles'in saptadığı kurallardır. Onu en çok ilgilendiren konu, yaşayan doğaydı. Bir yönüyle niyeti mağaradan çıkmak ve Platon'un mutlak idealar dünyasına girmektir. Platon mantığını Aristoteles ise bunun yanında duyularını da kullanır. Platon'un aksine

Aristoteles felsefesinde doğanın dışında bir yerlerde mükemmel ideal biçimler yoktur. Çünkü biçimler şeylerin içindedir. Şeylerin ayırt edici özellikleri olarak onlarda mevcuttur. Platon için gerçeklik; aklımızla "düşündüklerimiz" iken, Aristoteles için gerçeklik; duyularımızla "algıladıklarımız"-dır. İnsanların doğuştan gelen fikirleri olmadığına inanır. Aristoteles içimizdeki her türlü düşünce ve fikrin bilincimize, görüp-işittiklerimiz yoluyla yerleşmiş şeyler olduğunu söyler. Onun için "özdek"; bir şey oluşturan madde, "biçim" ise, şeylerin kendisine özgü özellikleridir.

Aristoteles'in devlet kuramı üç iyi devlet türünden söz eder. Bunların ilki monarşidir, ikincisi, azınlık soyluların yönetimi olan aristokrasidir. Üçüncü devlet biçimi ise; politeia, yani demokrasidir.

Aristoteles tanrıyı yadsımaz. İlk neden olarak düşünüp, daha sonraki süreçleri doğanın kendi kendine gelişimi olarak inisiyatifli sayar. Her şeyin sonuçta ilk nedenle, yani tanrıyla birleşeceğini söylemekle evren anlayışını ortaya koyar. *"Her şeyin bir nedeni ve bir amacı vardır"* ilkesi Aristotelesvari bir formüldür, dolayısıyla tanrısaldır. Bu yönlü tek tanrılı dinler üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

Grek düşünce yapısında daha sonra bu büyük filozofların çeşitli yorumlarına dayanan birçok okul geliştirilmiştir. Yakınçağa, Rönesans'a kadar başta İslam ve Hıristiyanlık olmak üzere çok çeşitli dinsel felsefeler kadar, din dışı birçok felsefe okulunun gelişiminde de dolaylı veya doğrudan kaynak rolünü oynamışlardır.

Diyalektik olarak felsefi düşünce, mitolojik izahların yetmezliğe düştüğü, insan zihnini doyuramadığı, hatta gülünç duruma düştüğü bir ortamın ürünüdür. Grek toplumunda dinsel ve mitolojik inancın Mısır ve Babil toplumuna göre çok zayıf olması, olanın da katı olmaması, siyasi rejimin demokrasiye yatkınlığı, maddi zeminin refah ve bol boş vakte imkan vermesi, yeni düşünce ortamının gelişmesine elverişli bir zemin sunmuştur. Tanrılardan korkma çağı, karmaşık kent devletinin daha rasyonel ve akla dayalı düşüncelere yerini bırakmıştır. Hepsinin altında yatan temel etken, köleci uygarlığın olgunlaşması ardından ciddi bir yıpranmayı yaşamasıdır. Greko-romen uygarlığı bu gerçekliğin itirafıdır.

Filozoflar çağında mitolojik kopuştan sonra iki temel üzerinde çelişkili bir düşünce sürecine girildiği gözlemlenmektedir. Bunlardan ilki pratik ağırlıklı duyumları esas alma yöntemi, diğeri ise, ussal düşünme yöntemidir. Nasıl ki inanç dünyamızın temelinde Sümer mitolojisi rol oynuyorsa, felsefi ve bilimsel düşüncemizin temelinde de bu iki ana koldan akıp gelen düşünceler rol oynamaktadır. Felsefi düşünce özellik-

le Platon ve Aristoteles ile Atina site devletini kurtarmaya çalışmıştır. Sokrates'in tüm çabası bilgili yurttaşın mümkün olduğunu göstermek ve böylelikle Atina Devleti'nin bilinçli bir yurttaş anlayışıyla kurtarılabileceğini kanıtlamaktır. Platon bu anlayışı devlet haline getirmeyi temel amaç edinmiştir. Aristoteles ise, bu en iyi ve pratik yolun Aristokratik yönetimden geçtiğini ileri sürmüştür. Tüm bunlar tersinden sonuç vermiş, Atina Devleti ve demokrasisi çökmüştür. Felsefi düşünce tarzı insan aklına verdiği değerle objektif olarak köleci kent devletlerinin yıkımına yol açmıştır. Çünkü köleci sistemin doğasında insan aklı ve iradesi olmadığı gibi, bunların gelişimi karşısında ayakta kalacak gücü de yoktur. Orada köle insan hiçbir hakka sahip olmayan üretim aracı konumundayken, köle sahipleri tanrılaştırılıyordu ve bunun insan aklına temel çelişki olarak yansıması diyalektik gelişimin gereğiydi. Felsefi düşüncenin kendisi daha ilk Sofistler döneminde çelişkiyi ve bağdaşmazlığı görmüştür. Sofistler yasaların tanrı yapısı değil, insan yapısı olduğunu açıkça söylüyorlardı. Aklın ilk eleştiri dönemini başlatmışlardı bile. MÖ. 500'ün sonlarında bu sürece girilmiştir. Grek uygarlığının hem büyüklüğü hem de çözülüşü bu gerçeklikle bağlantılıdır.

Felsefe ve diğer Ortadoğu zihniyet ve ahlak devrimleri, özünde köleci uygarlığa karşı olmak kadar, etnik yapıların dar töreciliğine karşı da bir yanıt niteliğindedir. Din ve felsefe adına geliştirilmiş tüm düşüncelerin yeni bir uygarlık yaratmak üzere, zihin ve vicdan hareketiyle reformdan geçirilmeleri büyük zihniyet ve dönüşüm devrimlerinde rol oynamıştır.

Feminizm: 'Femin' kavramından türetilen feminizm düşüncesi, kadın merkezli düşünce, kadını esas alan düşünce, kadın bakış açılı düşünce olarak ifade edilebilir. Ancak hem felsefe hem de hareket olarak kendini ifade etme tarzı, daha çok kadın sorununun toplumsal sorunların temeli olduğu ve kadın bakış açısı ile toplumsal sorunların çözülebileceğine ilişkin düşünce biçimi olarak tanımlanmaktadır. Feminizm düşüncesi kadının mücadele tarihinin en son aşaması olarak da ele alınabilir. Bu açıdan feminizmin ve feminist hareketin tarihi ele alınırken, onu genel kadın tarihinden kopuk ele almamak çok önemlidir. Ancak feminist felsefe ve hareketin tarihini daha çok kapitalist çağdaki kadın hareketiyle ele almak, bu anlamıyla yakın tarihte bir yerden başlatmak daha kavratıcı olacaktır.

Aslında feminizm; tarihi yok edilen kadının kendi tarihine dönme çabası, yine toplum içerisinde kimliği tamamıyla bitirilmek istenen kadın gerçeğinin kendi kimli-

ğini yeniden sahiplenmenin son çabası olarak da adlandırılabilir. Eğer feminist hareket bir yerden başlatılacaksa, aslında kapitalizmin burjuvazi şahsında siyasal iktidar haline geldiği süreçten başlatmak daha doğru olacaktır. Burjuvazinin iktidarı da genelde Fransız Devrimi ile özdeşleştirilir. Fransız Devrimi her ne kadar kendisinden önce ve sonra gelişen devrimler olsa da, yarattığı etkiler ve gelişim biçimi itibariyle burjuvazinin karakteristik özelliklerini barındırdığından, bir yerde burjuva iktidar ve egemenlik döneminin başlangıcı olarak kabul edilir. Kapitalist çağdaki kadın hareketi de önemli oranda Fransız Devrimi'nde geliştirilen mücadeleler içerisinde köklerini bulmaktadır.

Fransız devrimi, genelde Jean Jacques Rousseau'nun Toplumsal Sözleşmesine dayanan, yine Amerika'nın Yurttaş Bildirgesi'nin uyarlaması olan İnsan Hakları Bildirgesi'yle izah edilir. Toplumsal alanda; toplum-birey, toplum-devlet, devlet-birey ve toplumlararası, bireylerarası ilişkilerin nasıl düzenleneceğini burjuva yaklaşımıyla yasalara kavuşturan İnsan Hakları Bildirgesi, burjuva iktidarının sözleşmesi olarak da ifade edilebilir.

Tam da bu noktada Feministler, Fransız Devrimi'nin eşitlik, özgürlük, kardeşlik sloganlarında geçen kardeşlik kavramı üzerinde özellikle dururlar. 'Kardeşlik' Fransızca, İngilizce ve Latin dillerinde brother kavramı ile ifade ediliyor ve burada aslında bahsedilen kardeşlik, erkeklerin kardeşliğidir. İlk karşı çıkış; toplum içerisindeki bu kardeşlik kelimesinin erkek karakterinin kadını dışlayan yönüne karşı bir tepki biçiminde olmuştur. Slogan düzeyinde, toplumda eşitlik ve özgürlüğün kardeşlik eksenine oturtulmasında kadına yer verilmemesine; 'Peki kız kardeşler ne olacak?' sorusuyla bir tepki geliştirilmiştir. Bu tepki de kendisini örgütleyip bir toplumsal harekete dönüştürdükten sonra İnsan Hakları Bildirgesi'nin hemen ardından Kadın Hakları Bildirgesi'nin yayınlanmasıyla yoğun bir biçimde gündeme girmiştir. Kadın Hakları Bildirgesi'nin hem yazarı hem de o dönemki kadın hareketinin öncüsü olan Olympe de Gouges (1748-1793) *"Toplumsal yasaları, toplumsal ahlakı, toplumsal gelenekleri hiçe saydığı ve toplumu bozduğu"* ithamlarıyla yargılanmış ve giyotinle başının kesilmesi cezasına çarptırılmış sembol bir isimdir. Bu anlamıyla Kadın Hareketi ve özel olarak da feminizm kapitalist çağda bir yerden başlatılacaksa, Olympe de Gouges'dan başlatmak en doğrusu olacaktır. Olympe de Gouges giyotin sehpasına çıktığında kendi duruşunu bir sloganla ifade etmektedir. Kadının toplumsal mücadeledeki duruşunu da ifade eden ve bayraklaştırılan- bayraklaştırılması gereken sloganı: *"idam sehpasına çıkan kadının*

siyaset kürsüsüne çıkma hakkı da olmalıdır!"

Kaldı ki Fransız Devrimi'nin özgürlük sembolü bir kadındır. Özgürlük, barikatlarda devrim bayrağını dalgalandıran kadınla ifade edilmektedir. Kadının bu kadar yoğun ve aktif katıldığı bir devrim sürecinde, kendi haklarını sahiplenmesi, kimlik edinmesi ve bu kimliğini güçlü bir iradeyle toplumsal alana ya da geleneksel topluma dayatması işin doğası gereğidir.

Feminizmin bu kısa tanım ve birinci gelişim evresini kapsayan oldukça genel girişinden sonra dayandığı felsefe, epistemoloji ve tarihsel gelişimi üzerinden daha detaylı olarak tanımlamak gerekir.

Feminist felsefe farklı biçimlerde tanımlansa da, ortak özelliklerine dayanarak ortak tanımlama olarak belirtebileceğimiz bir çerçeve çıkarılabilir. Bu ortak çerçeve üzerinden bu felsefe'yi tanımlarsak; *"Esas olarak insan tarihinin yani deneyimlerinin tecrübelerinin erkek yaratımı olduğunu reddeden, yine bu anlamda insanlık tarihinin erkek gözüyle yazılıp okunması, bunun üzerine oturtulmasının artık sona ermesi gerektiğini savunan bir düşünceler bütünü olarak"* tanımlanabilir.

Geleneksel felsefenin, kadının ilgilerini, kimliklerini ve sorunlarını ciddi bir biçimde ele almadığını, kadınların var olma ve düşünme tarzlarının erkekler kadar değerli olduğunu kabul etmediğini ileri sürerek erkek egemenlikli felsefeyi yoğunca eleştirirler.

İçinden çıktıkları batı felsefesine dönük geliştirmiş oldukları eleştiriler var. Özellikle akılcılığı erkekle bütünleştiren, erkeği akıl, kadını ise duygu karakteri taşıdığı iddialarından dolayı batı felsefesini yoğun eleştirirler.

Feminist felsefe yönelimli bilim felsefecileri erkeğin karakterinden ziyade, erkeğin bilimi, egemenliğini kurmanın bir aracı olarak ele aldığını vurgularlar. Onlara göre; *"Bilim somut bir olgunun test edilmesinde bile soyut bir kuramla güdümlü olacağından doğanın ne dediğini dinleyen bir bilim anlayışı büyük bir olasılıkla dinlemeyenden daha nesnel olacaktır."* Buradan da doğayı gözlemleme, doğayı akılla algılama yerine sezgiyle, duyguyla algılamanın daha sağlıklı olabileceği biçiminde bir sonuç çıkarırlar.

Feminist felsefeciler özellikle geleneksel toplumun ahlak ve siyaset felsefelerini de ciddi bir biçimde eleştirirler. Geleneksel ahlak görüşünü, erkek egemenliğini sürekli besleyip güçlendiren bir yaklaşım olması itibariyle ciddi bir eleştiriye tabii tutarlar. Feminist toplum ve siyaset felsefesinin temel amacı; *"Ezme ve baskı altına alma biçimlerini açıklamak ve kadınları erkeklerin sahip oldukları adaletin, özgürlüğün, eşitliğin aynısına kavuşmanın ahlaken üslenebilir ve siyasal bakımdan*

uygulanabilir olan yollarını göstermektir."

Liberallerden tutalım da Marksist kadar birbirinden ayrışan birçok feminist felsefi yaklaşıma rağmen, feminist felsefeyi büyük oranda temsil eden ve ona damgasını vuran yaklaşım radikal feministler ve onların geliştirmiş olduğu yaklaşımdır. Bu felsefe; *"Kadının baskı altında tutulmasının başlıca nedeninin cinsellikte yattığına"* dayanır. Radikal feministlere göre; *"Erkeklerin tahakkümüne kadınlara yeniden üretim sürecinde ve cinsellikte biçilen roller yol açmaktadır. Bu nedenle kadınlar kendi yeniden üretim araçlarını yaratmadıkça ve kendi cinsel gündemlerini ortaya koymadıkları sürece özgür olamayacaklardır. Kadınlara biçilen toplumsal cinsiyet rolleri sil baştan ele alınmadıkça hiçbir sorun çözüme kavuşmayacaktır."* Bunun son noktada vardığı yer; erkek egemenlikli yaklaşım yerine kadın egemenlikli bir yaklaşımdır. Öyle ki, *"Erkeksiz bir toplum"* sloganıyla hareket eden radikal feminizm, giderek biyolojik anlamda da bir sapmayı beraberinde getirmiştir.

Yine liberal feministler kadınlarla erkeklerin aynı haklara sahip olduklarından, toplumu kadınlarla erkeklere aynı eğitim ve meslek edinme fırsatını tanıması gerektiğine dikkat çekerler. Aslında bu yaklaşım, burjuva liberalizminin ekonomik bakış açısının, bütün sorunların çözümünü, toplumsal, hukuksal haklarda çözüme kavuşturma yaklaşımının bir devamıdır.

Marksist feminist felsefeciler ise sorunları, *"Kadınların işgücüne kitlesel olarak katılana ve ev işleri ile çocuk bakımı toplumsallaştırılana dek kadınlar ve erkekler eşit haklara sahip olamaz"* biçiminde ele alırlar. Aslında burada da, burjuva liberalizm benzeri bir yaklaşımı var. Marksizm'in aşırı ekonomist yorumu ve bundan kaynaklı bakış açısı Marksist feministlerde de yansımasını bulmaktadır.

Feminist felsefenin en güçlü akımlarından birisi de Varoluşçu feministlerdir. Bunların en başta gelenlerinden birisi Simone De Beauviour'dur. Varoluşçu feministler; *"Erkeklerin tahakkümünün sonuç ve nedeninin varlık bilgisel olduğuna"* dikkat çekerek, toplumsal sorunların kaynağının *"kendi varlığını ele alma tarzıyla bağlantılı olduğunu"* dile getirirler. Yine, *"Erkek egemenlikli Varoluşçu bakış açısı sürekli 'erkeği merkez, kadını öteki' olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla 'erkek özne, kadın nesnedir. Erkek öz kadın ise biçimdir' biçiminde bir yaklaşım sergilemektedir. Bu yaklaşım aşılmadıkça kadının herhangi bir varlık kimliğine sahip olmayacağını"* öne sürerler. Kadın kimliğinin toplumsal cinsiyetçi yönüne dikkat çeken Simon De Beauvior-'ın, *'Kadın doğulmaz, kadın olunur'* yaklaşımı kadın sorununun

izah edilmesi noktasında önemli bir düzeyi izah etmektedir.

Anarşist feministler ise, belki de feminist felsefenin en eski ve günümüzde en etkili akımlarından birisidir. Tanınmış feminist önderlerden olan Emma Goldman'la anılan anarşist feminizm, en etkili feminist felsefi yaklaşımlardan birini oluşturur.

Anarşist feminizm; *"Devletin her yönüyle ataerkilliğin tipik bir kurumu, erkek egemen dünyanın belirgin bir dışavurumu olduğunu savunur. Kadınların kendilerine özgü doğalarıyla kadınlık içgüdüleriyle dünyada hüküm süren adaletsizliği sonlandırabileceğini, her türden iktidara başkaldırabilecek anarşist gizil gücün kadınlarda doğuştan bulunduğunu öne sürerler."* Bu felsefe, kadının gücünü, kendine güvenini açığa çıkarması açısından olumlu özellikler taşısa da, özellikle devlet karşısındaki duruşu, toplumsal mücadelenin örgütlü geliştirilmesi gerektiği yönünü göz ardı ettiğinden ve bireyciliği çok fazla ön plana çıkardığından dolayı sonuçta en kötüsünden kapitalizmin bir mezhebi olmaktan kendisini kurtaramamıştır

Sosyalist feministler; kadın hareketi içerisinde aslında en toparlayıcı ve iddialı olan kesimlerdir. Çok farklı ekollerden gelseler de ortak özellikleri *"kadınların dünyayı nasıl gördüğünü temsil eden ve kesin biçimde **'dişil'** olan tek bir bakış açısı oluşturmaya"* çalışmalarıdır. Temel yaklaşımları *"sosyalist perspektifler ve siyasetlerle kadınların özgürleşme mücadelelerini"* birleştirmektir.

Post modern feministler sosyalistlerin bu çabalarını *"gerçekçilik, bilgi, ahlak ve siyaset hakkında yalnızca tek bir hikâye anlatan tipik erkek düşüncesinin bir benzeri"* olarak değerlendirirler. *"Böyle bir feminist felsefe ne uygulanabilir ne de arzu edilir bir şeydir"* diyerek reddederler. *"Uygulanabilir değildir çünkü kadınların deneyimleri sınıf, ırk ve kültür hakları boyunca değişmektedir. Arzu edilir bir şey değildi. Çünkü tek bir gerçeklik ya da doğruluk olduğu inancı geleneksel felsefenin çoğunluğu susturmak için kullandığı felsefi bir söylemdir"* tarzında ele alırlar.

Kendilerini demokratik feministler olarak adlandıran Post modernist feministlere göre; *"daha çok ve farklı farklı feminist düşüncelerin ileri sürülmesi gerekir. Bu felsefe tek bir tane değil, birçok olmalıdır. Pek çok farklı sesi içinde barındırmalıdır."* Aslında toplumsal hareketin parçalanması, anlamsızlaştırılması, ideolojisizleştirilmesi ve bütünlüğünü kaybetmesi yönündeki, mevcut erkek egemenlikli sistemin temel görüşü olan post modernizmin kadın cephesinden yansıması olarak ifade edilebilir.

Feminist felsefecilerin geliştirmiş oldukları felsefe, onları kendi epistemolojilerini, yani bil-

gi kuramlarını oluşturmalarına da götürmektedir. Özellikle Fransız feministlerinin 1970'lerden başlayarak geliştirmiş oldukları feminist epistemoloji, kadın bilincinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bilgi kuramı, hüküm süren eril bilgi kuramı anlayışını aşmak ve bilginin kaynaklarının ortaya konulan biçiminin aşılmasına dönük eleştirel bir bilgi kuramı ve bakış açısıdır.

Bu bilgi kuramına göre, bir kuramın ya da bilgi savının geçerliliği onu kimin öne sürdüğüne kopmazcasına bağlıdır. *"Buna göre geleneksel erkek merkezli, yani eril bilgi kuramlarını idealleştirdiği bilimsellik, nesnellik ve akılcılık gibi kavramlarla bu kavramların meşrulaştırdığı bilgi tümüyle erkek tahakkümünün amaçları için kullanıldığından bütünüyle yadsınmalıdır.*

"Bu anlayış ile hareket eden feminist bilgi kuramı bilmenin farklı yollarının bulunup bulunmadığı üzerine çalışır. Örneğin kadınların ve erkeklerin dünyayı anlama çabalarını tanımlayan farklı bir temellendirme ölçütünün, farklı bir mantığın ve imgelemenin bulunup bulunmadığını araştırırlar. Bunu yaparken disiplinler arası bir yaklaşımla sosyal bilimsel- yorumlamacı yöntemlerden yararlanırlar; deneyciliğin yeni biçimlerinin üzerinde durur; araştırmacının "duruş noktası"-nın önemine ve post yapısalcı çözümlemelerin gerekliliğine işaret ederler. Amacı gündelik "bilgi yapımı" süreçleriyle, bilimsel araştırma süreçlerinin altında yatan cinsiyetçi tutumun, "ayrımcılık"ın ayrıntılı bir çözümlemesini sunmaktır. Bu yüzden feminist bilgi kuramı çalışmalarında bilişsel yetke ve sorgulanabilirlik de en az bilgi kuramsal dayanaklar kadar önemlidir."

Bu bilgi kuramı sahipleri, aydınlanmacı felsefenin akılcılığını, özellikle realizmini yoğunca eleştirirler. *"Bunun karşısına da kadınların bilen ile bilinen, ben ile öteki, zihin ile beden, özne ile nesne arasında daha az ayrım yaptıklarını, belirsizlik ile gerçeğin göreli niteliği konusunda daha hoşgörülü olduklarını ileri sürerler. Bu da onların bilgi kuramsal alanda toplumsal gerçeği yansıtma konusunda erkeklerden daha iyi bir konumda olduklarını göstermektedir."*

Feminist bilgi kuramında, kuramsal alandan görece pratik alana uzanan geniş bir ilgi yelpazesi söz konusudur. Pratik alanda feminist bilgi kuramcıları özellikle bilimde ve öteki akademik uğraşlarda eşit fırsatları engelleyen kurumsal yanlılıklar ve kanunların kendilerini çeşitli disiplinlerin önde gelen katılımcıları olarak görmelerini engelleyen ideolojiler üzerine yoğunlaşır.

Bu felsefe ve bilme tarzı üzerine oturan feminizmin buradan hareketle yapılan tanımlamaları var. Bu anlamıyla feminizm; *"ka-*

dınların erkekler tarafından meşru olmayan yollardan tahakküm altına alındığı inancına dayanan, bu tahakkümün kökenlerine inerek kadınların zayıf, duygusal, akılsız, ahlaki erdemlerden yoksun varlıklar olduğunu gösteren geleneksel anlayışı kırmayı kendine amaç edinen felsefi ve etik yaklaşımlar bütünü. Erkeklerin tahakkümüne ve kadınların öznel deneyimlerinin hor görülmesine yol açan ön yargıları düzeltip kadınların haklarını genişleterek, cinsler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak adına ortaya çıkan ve yirminci yüzyılda iyice gelişen bir toplumsal hareket" olarak da tanımlanmaktadır.

Felsefi ve epistemolojik arka planıyla tanımlamaya çalıştığımız feminist hareketin gelişim tarihini üç temel evre içinde ele almak mümkün.

Fransız devrimiyle başlayan ve özelleşmiş bir siyasal akım olarak oluşmaya başlayan feminist hareket, ilk devresinden sonra ikinci evresini daha çok Fransız Devrimi'nin ardından, Avrupa'da gelişen kendiliğinden işçi hareketleri içerisinde çok etkili bir yere sahip olan sosyalist hareket içerisinde gösterir. Bu anlamıyla bu dönemi, özelleşmiş siyasal bir akım olarak feminizm içinde değerlendirmek yerine, genel kadın hareketinin önemli bir durağı olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Marksist damar içerisinden gelişen mücadelelerde öne çıkan bu kadın önderler kendilerini toplumsal mücadelenin dışında değil, tam merkezinde görmek isteyen, bu anlamda sadece kadın sorunuyla da değil, bütün toplumsal sorunlarla birebir ilgilenen, bu sorunların çözümünde öncülük etme iddiasıyla hareket eden kişiliklerdir. Öyle ki bu kadın kişilikler daha sonraki bütün kadın hareketinin hem önünü açmış hem de karakterini belirlemişlerdir. Bunların özellikle önde gelenleri, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, Alexandra Kolontay, Nadja Krupskaya gibi Marksist gelenek ve hareket içerisinde önemli rolleri olan kadınlardır. Bu önder kadın kişilikler 1800'lerden 1900'lerin başına kadarki süreçte mücadelede çok aktif yer almalarıyla, kendi kimlik ve renklerini toplumsal harekete veren kadının, giderek kendi rengini belirginleştirmesinin sembolleri olarak da kabul edilebilirler. İşçi hareketinin bir devrimle iktidarlaştığı süreç olan I. Dünya Savaşı sonrası ve özellikle Ekim Devrimi sürecinde bu kadın kişilikler ön plana çıkmışlardır. Bu sürecin önder kişilikleri, bütün eksiklik ve yetersizliklerine rağmen, kadın önderleri olarak kabul edilebilirler.

Bunların en temel özelliği, sosyalist hareket içerisinde kadın sorununa yaklaşımda temel felsefeden bağımsız olmamalarıdır. İçinde özgürlükçü yönler barındırsa da, toplumsal mücadeleyi sınıf çatışması eksenine dayandıran

Marksist yaklaşımdan kaynaklı olarak, kadın sorununu yeterince güçlü bir biçimde ifade edememişlerdir. Toplumsal kurtuluş içerisinde kadının bazı haklar elde etmesinin yeterli olabileceği, sorunun esasında sosyalist devrim sonrasında çözüleceği biçiminde bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Bu, o dönemdeki Marksist hareketin toplum ve tarih bilinci ile ilgili bir gerçekliktir. Düşünce ufukları, toplumsal mücadelenin sınıf karakterli bakış açısını aşabilecek bir düzeyde değildir. Sınıf mücadelesine kadın rengini vermeye çalışan, hem teorik yaklaşımları hem de pratik içerisindeki duruşları ile kadının bu anlamda kimlik edinmesinin önünü açmada önemli bir rol oynamıştır.

Bu kadın önderlerinin hem toplumsal mücadeleye yaklaşımı, hem kadın sorununa yaklaşımları Marks'ı aşan bir durumda değildir. Aslında Marks'ın kadın rengine yaklaşan birer yorumcuları olarak da ifade edilebilirler. Bu açıdan da, her ne kadar toplumsal mücadele içerisinde doğru tespitleri ve yaklaşımları, iradi duruşları olsa ve kadın kimliğini sahiplenseler de, Marks'ın kadın sorununa yaklaşımını aşamamışlardır. Engels'in, *"Bir toplumun özgürlük düzeyi oradaki kadının özgürlük düzeyiyle ölçülür"* yaklaşımını esas almaları, bu dönem kadın önderlerin düşünce ve mücadelelerinde potansiyel bir yaklaşım olarak önemli bir özelliğini ifade etmektedir. Toplumsal özgürleşme ile cins özgürleşmesini iç içe ele almışlardır. Bu olumlu bir yaklaşımdır. Ama kadın sorununun başat ve temel bir sorun değil de, sınıf mücadelesinin içerisinde çözülmesi gereken, daha çok da kadının ekonomik ve siyasal alana güçlü katılmasının, sorunun çözümünü getirebileceği biçimindeki yaklaşımları yetersiz yaklaşımlardır.

Yine tarihsel bilinçleri itibariyle kadın sorununu toplumsal kırılmanın temeline koymak, toplumsal kırılma ya da toplumsal egemenliği erkek egemenlikli karakter ile ifade etme yerine, sınıf karakteriyle ifade etme gibi yaklaşımları vardır. O dönemin bazı tespitleri sürekli göz önünde bulundurulmak durumundadır. Mesela o dönemde de mevcut egemenlikli sistem tanımlanırken, patriarkal, yani erkek egemenlikli sistem olarak tanımlanıyor. Yine Marksizm'de uygarlık tarihi erkek egemenlikli uygarlık tarihi olarak adlandırılıyor. Neolitik dönem, ilkel komünal dönem adıyla, "ana soylu" bir dönem olarak tanımlanıp ana merkezli, ana soylu toplumun eşitlikçi ve özgürlükçü yönüne dikkat çekilmiştir. Kadının düşürülmesinin, egemenlik altına alınmasının daha sonraki egemenliklerin temel kaynağı olduğuna vurgu yapılmış, ancak orada bırakılmış ve toplumsal mücadelenin kurtuluşunu bu noktadan ele almak yerine, sınıf mücadelesi üzerine oturtulmuştur.

Bu anlamda hem toplumsal kurtuluş, hem de özellikle kadın kurtuluşu yönünde doğru ama eksik yaklaşımları vardır. Tabii bu doğruların egemen hale getirilememesi, daha sonraki süreçte devrimin sapmasında da önemli bir rol oynamıştır. Bu dönem kadın hareketinin önderlerinin çabaları, kadın özgürlük hareketi içerisinde temel bir durak olarak adlandırılabilir.

Kadın hareketinin en yoğun bir biçimde toplumun gündemine girdiği süreç ise, II. Dünya Savaşı sonrası, özellikle 1968 toplumsal hareket sürecidir. 1968 Gençlik Hareketi olarak adlandırılır ama aynı dönemde feminist hareket kendisini çok güçlü bir biçimde toplumsal mücadelenin bütün sahalarında ifade ve örgütlülüğe kavuşturmuş ve giderek bir hareket olarak toplumsal ve siyasal alanda ağırlık kazanmaya başlamıştır. 2000'lerdeki kadın hareketi bu üç aşamanın bir sonucu olarak ortaya çıkan bir düzeydir.

Felsefik ve epistemolojik olarak ayrışan feminist akımları yukarıda vermeye çalışmıştık. Bu anlamıyla hareket içerisinde geniş bir yelpazede tanımlanan akımlar olsa da, esas olarak siyasal akım düzeyinde üç temel akım üzerine durulabilir. Bunların en eski ve uzun soluklu olanı, eşit haklar feminizmi olarak da adlandırılan demokratik-liberal feminizmdir. Bu hareketin kökenleri konunun girişinde de belirttiğimiz gibi Fransız Devrimi sürecinde ortaya çıkan kadın hakları bildirgesine dayanır. Çıkışında *"eğitim ve meslek edinmeye yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve kadın için eşit haklar ve fırsatlar yaratmak"* olarak kendisini tanımlayan bir özelliğe sahiptir. Günümüzde ise *"kadının siyasal alanda bir güç olarak kendisini katabilmesi"* yönünde reformları öne çıkaran bir karaktere sahiptir.

Özellikle Avrupa'da son yıllarda gelişen ve pozitif ayrımcılık tarzında kendini ifade eden, yine kadının özellikle siyaset alanında temsilini ön plana çıkarmaya çalışan bir karaktere sahiptir.

Feminizm içerisinde diğer önemli akımlardan birisi de, ayrılıkçı feminizmdir. Ayrılıkçı feminizm, kendi deyimleriyle; *"erkek vahşetinin iyileştirebileceği konusunda pek umutlu olmayan"* düşüncesinden hareketle, eril iktidarı acımasızca eleştirirler. Bu görüşe göre, *"erkek egemen sınıf ve ırk ayrımında çok daha önemli olan bir toplumsal ayrımcılığına, cinsiyet ayrımcılığına yol açmaktadır."* Dolayısıyla bütün toplumsal mücadele bunun üzerine oturtulmalıdır yaklaşımı esas alınmaktadır. Sistemin temelinin cins ayrımcılığına dayanması yönündeki yaklaşımları doğru olmakla birlikte, radikal feminizmde görülen ve aslında toplumsallığı parçalayan, erkek egemenliğinin ters yüz edilmiş bir biçimi olan bir karakter arz etmektedir.

Sosyalist feminizm ise; sosyalist perspektifle kadınların özgürleşme mücadelesini birleştirmeye çalışır. Başlarda daha çok kadının toplumsal konumunu iyileştirecek uygulamaya dönük haklar ve özgürlükler üzerinde duran bu akım, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kuramsal alana da ağırlık vererek bütünlüklü bir çizgi haline gelmeye başlamıştır.

Sosyalist feministlerin çeşitli ekolleri, çeşitli damarlardan, geleneklerden gelen temsilcileri ve örgütleri var. Bunların hepsinin ortak özelliği, toplumsal mücadeleyle, özellikle sınıf ve cins mücadelesini birleştirerek, toplumsal kurtuluşu sağlama yönündeki çabadır. Diğer feminist hareketleri de kendi çatıları altında buluşturma yönünde yoğun bir çabaları vardır. Özellikle 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü çerçevesinde düzenlenen etkinliklerde, kadın için bir platform oluşturma yönünde çabaları sürekli gündemdedir. Bir yönüyle sistem karşıtı özellikleri olmakla beraber, özellikle sistemle çok yoğun iç içe olan, sistem tarafından desteklenen hareketlerle de iç içe geçmeleri, kozmopolit bir karakter kazanmalarını beraberinde getirmektedir.

Evrenselci, enternasyonalist yönlerini sürekli ön plana çıkarmaya çalışırken, özellikle ulus ve sınıf sorununu kimi zaman göz ardı eden yaklaşımları da görülebilmektedir. Kadın özgürlük mücadelesi ile toplumsal özgürlük mücadelesi arasında, yine ulusal sorun ile sınıfsal sorun arasında nasıl bir bağ kurulabileceğine ilişkin farklı ve parçalı görüşlerinden dolayı henüz güçlü bir ideolojik yapı oluşturamamışlardır.

Belirttiğimiz bu hareketlerin yanı sıra özelikle Önderlik ideolojisinde önemli bir yere sahip olduklarından dolayı eko-feministlere de bir dipnot olarak dikkat çekmek gerekmektedir. Zira Önderlik kendi bakış açısını ekolojik-feminist bir bakış açısı olarak değerlendirmekte ve **Demokratik, Ekolojik, Cinsiyet Özgürlükçü Paradigma**'yı tanımlarken, ekolojik bakış açısı ile kadın bakış açısı arasında doğru bir bağ kurma gerektiği noktasına dikkat çekmektedir. Feminist hareket içerisinde önemli bir güç olmaya başlayan ekolojik feministler olarak ifade edilen akımın tanımlamasını da bu noktada yapmak önemlidir.

Eko-feminizm; *"insanoğlunun doğayı harap etmesini, doğal dünyaya saygısızca davranmasını batı kültürünün her yerine yansımış olan ata erkilliğin bir uzantısı olarak gören, erkek merkezciliği hem kadını, hem de doğayı yok sayarak dişil kültürün soyunu tüketme çabasında olduğunu"* öne süren bir feminist görüştür. İnsanoğlunun doğaya üstünlük kurma uğraşıyla erkeğin kadına hükmetme çabası arasında derin bir ya-

kınlık olduğuna dikkat çeken ekofeminizm *"çevreyi korumak adına verilen mücadelelerin özünde ötekine egemen olma peşindeki erkek buyrukçuluğuna karşı yürütüldüğünü ve bu nedenle de feminist içerikli olduğunu"* öne süren tezler ile hareket etmektedir.

Bu tezler görünüşte önderlik felsefesine çok yakın özellikler arz etmektedir. Ama eko- feminizmin özellikle Yeşiller ve Çevreciler tarzında kendisini toplumsal hareketten koparan, marjinal bir yapılanmaya sahip olması, bu görüşlerinin toplumsal hareket içerisinde etkin olmalarını etkilemektedir. Örgütlü mücadele yerine, kendiliğindenliği ön plana çıkaran bir karakterleri vardır. Meşruiyetten ziyade yasallığı esas alan mücadele anlayışları onları etkisiz kılmaktadır. Aslında bir yönüyle sistem karşıtı kadın hareketlerini sistem içileştiren bir yaklaşımları vardır. Çevre sorununu çok fazla ön plana çıkararak, temel toplumsal sorunları örtbas etmede sistem açısından bir perde rolü görmektedirler.

Tüm belirtilenlerle birlikte feminist hareket, her ne kadar kendi örgütlülüğünü, felsefesini, epistemolojisini yaratsa da henüz bütünlüklü ideolojik bir formasyona ulaşabilmiş değildir. Parçalığı ve etkisizliği kendisini ideolojik olarak örgütlememesiyle bağlantılıdır. Bu anlamda feminizm bütünlüklü bir kadın kurtuluş ideolojisi olamamıştır, değildir.

Çünkü ideoloji, bütünlük yaratan düşüncedir; Önderlik bunu ***"ortak fikirler paketi"*** olarak adlandırıyor. Kadının kendi ortak düşüncesini yaratamamasının en büyük nedenlerinden bir tanesi de, feminist hareketin içinde bulunduğu bu gerçekliktir. Bu açıdan feminizmin aşılması, kadın kurtuluş ideolojisinin yerli yerine oturtulması açısından hayati önemdedir. Feminizm üzerinde yapılacak ideolojik değerlendirmeler bunu daha net açığa çıkaracaktır.

Feminizm, kadın özgürlük mücadelesinde önemli bir durak olmasına rağmen hareketimizin Önderlik gerçeğinde ulaştığı ideolojik düzey ile kadın özgürlük mücadelesi açısından aşılmıştır. Bu anlamıyla feminist hareketi bütünüyle sahiplenme, olduğu gibi kabullenme biçiminde değil de, onun gerçekliğini doğru görme, miras olarak kabul edilmesi gereken yönlerini alma, eleştirilmesi ve aşılması gereken yönlerini aşma yaklaşımıyla konuyu ele almak gerekiyor. Feminizmi aşma noktasında ulaştığı ideolojik düzey itibariyle Önder APO'nun feminizme ilişkin oldukça kapsamlı değerlendirmeleri de mevcuttur. Bu değerlendirmeler feminizmin daha doğru ve sağlıklı anlaşılıp aşılabilmesi açısından olduğu kadar, Kadın Kurtuluş İdeolojisi'nin de daha iyi anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Kadın hareketi özellikle ideolojik sahada geriye çekilmeye gelmez. Çünkü sistem kadın hareketini sürekli geriye çekmeye, toplumsallıktan koparmaya, marjinalleştirmeye çalışmaktadır. Önder APO, Kadın Kurtuluş İdeolojisi'ni en ileri düzeyden ele alarak geliştirmeye çalışmaktadır. Belli bir diyalektik içerisinde gelişen kadın gerçeğinin adım adım ilerletilmesi, geliştirilmesi ve kadın hareketine düzey kazandırma noktasında kontrollü bir geliştirme yaklaşımı vardır.

Önder APO kadın sorunun çözümü konusunda hem topluma, hem hareket içerisindeki erkek gerçeğine ve hem de hareket içindeki kadının geriliklerine karşı ciddi bir savaşım vermiştir. Önder APO kadını geriliklerinden kurtarmayı, köle ve geleneksel kadını aşmayı en temel çalışma olarak önüne koymuştur. Özünde geleneksel kadını aşmak, erkek karşısında kendi ayakları üzerinde durabilecek bir güç haline getirmek perspektifi Önderliksel mücadelenin esasına oluşturdu. Bunda önemli sonuçlar da elde edildi. Bunun güçlü kişilikleri yaratıldı. **Berivan, Beritan, Zilan, Sema** gerçeklikleri Önderliğin bu çabalarının sonuç alınıcılığının sembolleridir. Bu kadın gerçeklikleri hem sistemin, hem geleneksel toplumun kadına biçmiş olduğu misyonu parçalamanın ve ortadan kaldırmanın sembolleridir.

Tüm bunların yanında Apocu hareket toplumsal sorunların kaynağını kadının düşürülmesinde bulan ve toplumsal direniş kaynaklarının en temel dinamiği olarak gördüğü kadını toplumsal mücadelenin öncü gücü olarak aldığından, kadının mücadele tarihi, bu mücadele tarihinin en son aşaması olan feminist hareketi dikkat almak ve bu noktada doğru ideolojik yaklaşım sergilemek durumundadır.

Feminizm gerçeği nedir, nasıl ele alınmak durumundadır? Önder Apo feminizme nasıl yaklaşmaktadır? Feminist hareket nasıl bir gelişim diyalektiğine sahiptir ve günümüzde feminist hareket sistem karşısında neyi temsil etmektedir? Bunların iyi ortaya konulması gerekiyor. Tüm bu sorulardan yola çıkarak feminizmi, kendi tarihsel ve felsefi gerçeği içerisinde, yine siyasal, sosyal, eylemsel sahadaki pratiği içerisinde ele alıp değerlendirmek ve bunu Önderlik ideolojisi çerçevesinde yerli yerine oturtmak gerekmektedir

Önder APO'nun bu konudaki en bariz çözümlemeleri **1** Mayıs **1992** yılında yapılan çözümlemeleridir. Sosyalizmde yeni arayışlar olarak geliştirmiş olduğu çözümlemelerin en önemli parçalardan birisi olarak yapılan bu çözümlemelerde, toplumsal hareketin en temel dinamiklerinden birisinin kadın hareketi olduğu, feminist hareketin doğru bir itti-

fak halkası olarak değerlendirilmesi, tanınması, araştırılması ve ilişkilenilmesi gerektiği yönünde tespitler mevcuttur. Ondan sonraki süreçlerde de feminist harekete ilişkin yapmış olduğu değerlendirme ve çözümlemeler vardır. **Erkeği Öldürmek**, **Nasıl Yaşamalı** çözümlemelerinde bu noktalara sürekli parmak basmıştır. Bu anlamda feminizmin Önder APO-'nun çözümlemelerinde yer alması yeni bir olgu değildir. Kaldı ki hareket içerisinde de Önder APO-'nun bu perspektiflerinden yola çıkılarak sınırlı da olsa yapılmış çalışmalar vardır. Özellikle '96 sürecinde Erkeği Öldürmek çözümlemeleriyle birlikte, parti edebiyatında feminizm ile ilgili giderek artmaya başlayan araştırma, inceleme ve teorik çalışmalar yapılmış, bu konuda tartışmalar yürütülmüştür.

Önder APO'nun feminizme ilişkin yaptığı tespitlerin birinde, kadının erkek karşısındaki duruşu çözümlenirken, radikalizm üzerinden feminizme dikkat çekerek şöyle demektedir: ***"Radikalizm erkeği reddetme anlamına gelmemelidir. Feminist diye tabir edilen bazı grupların yaklaşımları böyle oluyor. Oysa böyle ele alınmamalıdır. Radikalizm anti-erkek hareketi olarak anlaşılamayacağı gibi, salt kendini baskıdan ve sömürüden kurtarmış bir hareket anlamına da gelmemelidir. Bunların da etkisi olacak, hareketin radikalizmi biraz anti-erkek olacak, biraz özgürlük taleplerine bağlı kalacaktır; ama daha fazlasını da ifade etmek zorundadır."***

Yine daha sonraki bölümlerde kadın- erkek ilişkilerinde, kadının kendi ilkeleri ile hareket etmesi gerektiği noktalarına dikkat çekerek, kadının ilkesi ne olmalıdır noktalarında da çözümler yapmıştır. Burada da feministlere yaklaşım noktasında bir vurgu vardır. Onu da buraya almakta fayda var: ***"Her ciddi toplumsal olayda olduğu gibi, burada da sizden istenecek olan şey kendi özgürlüğünüze biraz tutkuyla, kutsallıkla, inançla yaklaşım göstermenizdir. Önce bu işe inanacaksınız. Ben feministler gibi olun demiyorum, ama onların da saygı duyulacak yönleri var. Önce kendinize saygılı olacaksınız. Biraz kendi ilkeleriniz, kadın ilkeleriniz olacak. Erkeğin erkekçe ilkeleri var. Erkekçe, kadınca ilkeler denince, akla hemen aşağılık ilkeler gelir. Ama kadın ilkeleri de artık netleşmelidir. Kadın ilkesi nedir? Herkes bunu biraz anlayabilmelidir. İlkeyi oluşturup somutlaştırdıkça, özgürlük için ilk işareti vermiş olursunuz. Ama ilke ve somutluk kazandırmada ayrışmanız, netleşmeniz bile yoktur. Durumlarınız karışıktır. Size bakan her erkek, egemenlikli ilkeyi esas alır; "Karşımda ilkesi olan bir varlık vardır" demez. Zaten siz kadın ilkesini değil, toplumun size layık gördüğü kadınca ilkeyi***

konuşturuyorsunuz. Hepinizde bunu fark ediyorum. Kadınca olan ilkeyle de savaş yürütüyorum. Maalesef hepiniz bize kadınca ilkeyle yaklaşıyor veya bizi zorluyorsunuz. Hâlbuki kadın ilkesinin olması gerektiği açıktır." Bu ve benzer yaklaşımlar özellikle Nasıl Yaşamalı çözümlemelerinde çok kapsamlıca ortaya konulmuştur.

Sömürge insan psikolojisinden kaynaklı, özellikle Batı kökenli feminist akımlara ve onların yönlendirdiği kadın mücadelelerine belirgin bir yabancılaşmayla hayranlık duyma karşısında Önder Apo bir yerde şöyle demektedir;***"Şimdi herkes kadın kahramanlığından bahsediyor. Bu kadınlar neden bu kadar devrime katıldılar? Dünya buna dikkat ediyor. Avrupa'daki kadın toplantılarımız bile en gelişmiş Avrupa kadınlarını, feministlerini kendine çekiyor. Bu ileri bir düzeyin yakalandığını gösteriyor."*** Önderlik, burada da Avrupalı feministlerin belli bir düzeyi ifade ettiklerine dikkat çekerek, doğrudan bir kıyasla geliştirilen kadın özgürlük hareketinin bu düzeyin ilerisinde olduğuna vurgu yapıyor. Onları bile kendisine çeken bir düzeyin ortaya çıkarıldığını, dolayısıyla sahiplenilmesi gereken kimliğin bu olduğunu belirtiyor.

Yine geliştirdiği ideolojik düzeyin niteliğine ilişkin; ***"Bu, salt cins kurtuluşu anlamında bir ideoloji değildir; sosyalist öğretinin, hatta toplumun bilimsel analizinin bizi getireceği bir noktadır ve kadın eksenli bir kurtuluş ideolojisinin büyük önem taşıyacağını önümüze koyacaktır. Şahsen daha çok üzerinde yoğunlaştığım hususlardan birisi de budur. Şüphesiz bu feminist bir yaklaşım değildir"*** biçiminde bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Önder APO **Kadın Kurtuluş İdeolojisi**'ni bir toplumsal kurtuluş ideolojisi olarak ortaya koymaktadır. Daha sonraki bütün ideolojik çözümlemelerde de bu karşımıza çıkacaktır. Yani her ne kadar kadının özgün sorunları, kadının özgün kurtuluş çabaları noktalarına dikkat çekilse de, kadın kurtuluşunun toplumsal kurtuluşun dışında ele alınmaması gerektiğine sürekli vurgu yapmakta ve bu noktada da özellikle feminist harekete mesafeli durulmaktadır. Feminist hareketin saygı duyulacak yönleri olduğu, belli bir düzeyi temsil ettiği, bu noktada onlarla sürekli dayanışma içerisinde olunması ve anlaşılması yönünde çabaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulanmaktadır. Ancak bütün bu vurgulamalara rağmen, bir kimlik olarak feminist kimliğinin doğru bir kimlik olmadığı, yetersiz bir kimlik olduğu da sürekli dikkat çekilen bir konudur. ***"Feministlik yapın demiyorum"*** ya da ***"bu feministlik anlamına gelmez"*** noktalarına yapılan vurgular bunu göstermektedir. Özellikle

"Şüphesiz bu feminist bir yaklaşım değildir" vurgusu çok önemlidir. Yani kadın kurtuluş ideolojisinin feminizm kavramı ile daraltılması tehlikesine dikkat çekiyor.

Yine Önder APO'nun görüşme notlarında yaptığı kimi vurgular daha önceki vurgularını tamamlar niteliktedir. Örneğin bir görüşme notunda;***"Dünya Özgür Kadın Vakfı'nın kurulması gerektiğini düşünüyorum. 4 bin yılın yeni bir doğuşudur. Tüm dünyada olacak. Arkadaşça vereceğim anlamlı bir yanıt için, bu projeyi öneriyorum. İyi bir proje, gerekli, şiddetli bir ihtiyaç var. Feminist veya dar dernek hareketi değil. Bunu güzel bir çerçevede çizin. Kadınlara iki bin yılında vereceğim son hediye budur. Böyle olursa gelecek vaat eder."*** demektedir. Yine bu Kadın Vakfı ile ilgili başka bir görüşme notunda da feminizme dikkat çekiyor: ***"Kadın konusunda da vakıf çalışması yapılsın demiştim. Kadının özgürlüğü tüm toplumu özgürleştirecek bir panzehirdir. Ne feminizm ne de kaba erkek kopyacılığı. Bunun için önem veriyorum."*** Kadın çalışmalarının feminizm çerçevesinde ele alınması ya da kadın örgütlülüğünün feminist dernek tarzında ele alınmasının hareketi daraltacağına yapılan bu vurgu, Önder Apo'nun feminist harekete genel yaklaşımını ortaya koymaktadır

İdeolojik bir hareket olarak feminizmin sistem içerisinde nasıl algılanması gerektiği noktasına yönelik temel vurgusu ise; ***"Feministlerin çabalarında birçok önemli öğe varsa da, hala Batı merkezli demokrasilerin ufkunu aşmaktan uzaktır. Temelinde kapitalizmin oluşturduğu yaşam biçimini değil aşma, tam kavranmasını bile sağladığı söylenemez. Durum Lenin'in sosyalist devrim anlayışını çağrıştırıyor. Onca büyük çabaya rağmen ve kazanılan birçok mevzi savaşına karşılık, Leninizm sonuçta kapitalizme soldan en değerli katkıyı sunmaktan kurtulamamıştır. Feminizmin başına da benzer sonuçlar gelebilir. Güçlü örgütsel temelden yoksunluk, felsefesini tam geliştirememe, kadın militanlığına ilişkin zorluklar iddiasını zayıflatmaktadır. Kadınlar cephesinin 'reel sosyalizmini' bile sağlamayabilir. Fakat soruna dikkat çekmek açısından ciddi bir adım olarak değerlendirmek en doğrusudur."*** biçimindedir.

Bu vurgu aslında Önder APO'nun feminizme ve feminist harekete ilişkin ideolojik yaklaşımının esasını oluşturmaktadır. Diğer bütün tanımlamalar, bu tanımlamayı besleyen ve bütünleyen tanımlamalar biçiminde ele alındığı takdirde doğru ele alınmış olacaktır.

Kadın Özgürlük İdeolojisi'nde feminizmin nasıl ele alınması gerektiğine dikkat çekerken, bu konudaki araştırmalarını da dile getirerek şöyle diyor: ***"Kadın gerçeği konusunda biraz daha derin-***

leşin. Tanıdığım kadın grubu biraz inatçıdır. Erken iktidar hastası olmasınlar. Yetki delisi de olmasınlar. Asırlık etkisi olabilecek bir çalışmadır. Benim bazı pratik önerilerim olacak. Örneğin Hıristiyanlıkta aziz ve azizeler var. Ben bunu da önermiyorum. Günümüzde feminist hareketler var. Onlardan kopuyor. Bu daha özgün, daha radikal bir oluşumdur. Aynı parti birliği içinde yer almalarını da zorlar. Kadın çalışmaları barış döneminin çalışmalarına yansır. Kadının gösterdiği korkunç bağlılık barış etkinliğine dönüşürse, muazzam infilak olur."

Burada da kadın projesinin feminizmden koptuğunu, feminizmden farklı yönleri olduğuna dikkat çekiyor. Onlardan farklı yönlerini böyle vurgulanması, aslında ideolojik yaklaşımını da ortaya koymaktadır.

Önder APO'nun tespitlerinde feminizmi tüm yönleriyle ortaya koyduğu gibi, kadının gelişim tarihini ve günümüzde nasıl ele alınması gerektiğini de içermektedir. ***"Erkek egemen ideolojiye karşı kadın özgürlük ideolojisiyle, feminizmi ve kaynaklandığı kapitalizmi aşarak silahlanıp mücadele edilmelidir. Erkek egemen iktidarcı zihniyete karşı kadının özgürlükçü doğasal zihniyetini yetkin kılıp öncelikle ideolojik alanda kazanmayı iyi bilmek, tam sağlamak gerekir. Unutmamak gerekir ki, geleneksel kadınsı teslimiyet fiziki değil toplumsaldır. İçerilmiş kölelikten gelir. O halde öncelikle ideolojik alanda teslimiyet düşünce ve duygularını yenmek gerekir"***

Fenike Uygarlığı: Günümüz Lübnan, Suriye ve İsrail'le bitişik toprakların bir bölümünü kapsayan ta-rihsel bölge. Koloniler dışında başlıca kentleri; Gebal (bugün El Cubeyl), Sidan (bugün Sayda), Tsor (bugün Sur), Beerot (bugün Beyrut)'dur.

Fenikeliler deniz ticaretindeki ünlerinin yanı sıra çağdaşlarınca koloniciler olarak da tanımlandı. Bundan dolayı etkileri tüm Doğu Akdeniz'e yayıldı. Fenikeliler Mezopotamya'daki çivi yazısını kullanmakla birlikte kendilerine özgü bir yazı biçimini de geliştirmişlerdir. Yirmi iki harften oluşan Fenike alfabesi günümüzde tüm batı dillerinde kullanılan Latin alfabesinin de atasıdır. Fenikelilerin kendi dillerinde kendilerine ne ad verdikleri tam bilinmemekle birlikte 'Kenaani' yani Kenanlılar demiş oldukları sanılmaktadır. İbranice'de Keneane'nin ikinci anlamı tüccardır. Bu da Fenikelileri iyi betimleyen bir sözcüktür. Fenikeliler bölgeye büyük olasılıkla İ.Ö. 3000 dolayında gelmişlerdir. Bazı kaynaklarda Basra Körfezi'nden geldikleri belirtilse de anavatanları hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Gebal'daki bulgular dördüncü sülale zamanından başlayarak (MÖ. 2613-2494)

Mısır ile ticari ve dinsel ilişkiler kurduklarını göstermektedir.

Önder Apo, Doğu Akdeniz uygarlığı olarak değerlendirdiği Fenike uygarlığının maddi zeminini, gelişimini, uygarlık içindeki etkileşimini ve günümüze yansımalarını birlikte şu şekilde vermektedir:

"Burada mezolitik ve neolitik temel güçlüdür. Verimli Hilal'in batı ucunda yer almaktadır. Semitik kabilelerin MÖ 4000'den beri giderek artan yoğunlaşmaları görülmektedir. Lübnan'ın sedir ormanları hem Mısır, hem de Sümerler için en çok ihtiyaç duyulan zenginlik kaynağıdır. Mısır, Anadolu ve Girit üçgeninde deniz ulaşımı yapılabilmektedir. Verimli tarım topraklarına sahiptir. Yine Anadolu, Mezopotamya ve Mısır üçgeninde yer alıp, bu yönüyle de konumu hem deniz hem de kara ticaretine uygundur. Fenike, tüccar sınıfı uygarlığı olarak gelişmeye adaydır. Tarihi Fenike uygarlığını ortaya çıkaran belli başlı koşullar bunlardır. Genel adı Kenan memleketidir.

"Fenike uygarlığı, Anadolu'daki Kaneş kolonisi gibi başta Biblos, Tyr ve daha kuzeyde Ugarit kentlerinde gerçekleşen kolonileşmeye dayanmaktadır. Buralarda karmaşık etnik gruplardan kolonilerin oluştuğu görülmektedir. Günümüz Lübnan'ında olduğu gibi başlangıcından beri bir kozmopolit kültür egemendir. Ama Fenike somutunda bir özgünleşme de yaşanmaktadır. Genelde ticarette, özelde Akdeniz ticaretinde bir deniz kavmi olarak korkusuz ve girişkendirler. MÖ 2000 başlarında kendi kent devletçiklerine sahiptirler. Etrafı surlarla çevrili bu şehir devletleri ağırlıklı olarak ticarette, ikinci sırada zanaatlarda, özellikle marangozculukta ileri gitmişlerdir. Fenike gemiciliği meşhurdur. Daha kuruluş aşamasında Akdeniz'in birçok kıyı alanında kendilerine bağlı koloniler oluşturmuşlardır. Tarihe en önemli katkıları Fenike alfabesidir. Günümüzde kullanılan birçok alfabenin temelinde bu alfabe örnek teşkil etmiştir. Sümer mitolojisi esas etkileyici olmakla birlikte, dikkate değer bir özgünleşmeleri vardır. En yüce tanrıları El'dir (Allah buradan ileri gelmektedir). Onun altında Güç Tanrısı Baal ile Ölüm Tanrısı Mod gelir. İştar, Astarte unvanıyla yaşamaktadır. Yoğun çocuk kurbanlıkları görülmektedir. Hz. İbrahim'in İsmail'i kurban etmesi efsanesi bu gelenekle bağlantılıdır.

"Fenike kültürü Mısır ve Sümerlerden sonra Grek, Roma, Bizans ve İslam kültürüyle sürekli özümsemeye dayalı bir özgünleşmeyle günümüze kadar etkisini duyurmuştur. Lübnan'ın laik kültürünün temelinde Fenike uygarlığının özellikleri yatmaktadır. Tarihte Kartaca ve

Girit uygarlığının oluşumunda önemli pay sahibi olduğu kadar, Grek kültürünü en çok besleyen de Fenikelilerdir. Ortadoğu mitolojisinin ve alfabenin Greklere taşınmasında belirleyici rolü yine Fenikeliler oynamıştır."

Bkz. Doğu Akdeniz Uygarlığı

Feodalizm: Tarih çeşitli dönemlere ayrılarak incelenir. Her eğilim bu ayrımı kendine ve çıkarlarına göre yapar. Burjuva tarihçileri, tarihi bir olay ve olgular dizgisi olarak ele aldıklarından, tarihsel bölünümleri de bu anlayış doğrultusunda, önemli olay ve olgulara dayandırarak yaparlar. Marksistler tarihi sınıf savaşlarıyla başlattıklarından, tarihsel bölünmeleri de sınıfsallık ve sınıfsal gelişmeler temelinde ele alırlar. Apocu tarih anlayışına göre de tez, antitez ve sentez tarzında bir yaklaşım vardır. Tarih insanın var olmasıyla başladığına göre, insanın oluşumu ve doğal toplumdaki yaşayışı tez'i, doğal toplumun eşitlikçi yapısıyla çelişen tüm sınıflı toplumlar da antitezi oluştururlar. Ve bunlar yeni bir senteze giderek farklı sınıflı toplumları oluştururlar. Bu sınıflı toplumlar üretin tarzlarına bağlı olarak tanımlanır, isim alırlar. Ve tarihin ilerlemesi bu temel yaklaşım ve sınıflar arasındaki savaşlar temelinde gelişir.

Burjuva tarihçiler, tarihi ilkçağ, ortaçağ, yeniçağ ve yakınçağ tarzında ayırırlar. Marksistler ise; ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum ve sosyalist toplum tarzında tarihi bölümlere ayırırlar. Apocu tarih anlayışı tez olarak doğal toplumu, antitez olarak tüm sınıflı toplumları alır ve ayrımını böyle yapar. Bu bakışlar çerçevesinde değerlendirildiğinde feodalizm, ortaçağa denk gelir ve sınıflı toplum olduğundan antitezdir.

Ortaçağ kavramı, XV. yüzyıl İtalyan edebiyat ve tarihçileri tarafından geliştirilmiştir. Bu aydın ve yazarlar, kültürlerinin kökeninin ilkçağ olduğunu belirtmişlerdir. İtalya'da doğup gelişen rönesans, gelişkin ilkçağ kültürünün yeniden dirilmesini, "yeniden doğuşu"nu ifade eder. Bunlar kendi farklarını ortaya koymak için ilkçağla rönesans arasındaki dönemde derin bir kültürel çöküşün yaşandığını, bu yüzden buna ortaçağ denmesini belirtmişlerdir. Bunlara göre ortaçağ, kilisenin denetiminde gerilemiş ve karanlığa batmış bir dönemdir. XIX. yüzyılda burjuvazi, feodalizme karşı kesin zafer kazanınca ortaçağa ilişkin değerlendirmeler değişmiş, toplumsal gelişmenin bir evresi olarak kabul edilmiştir.

Ortaçağ, feodal sosyo-ekonomik oluşumun hâkim olduğu, dine dayalı zihniyetin ve kültürün gelişkin olduğu dönemdir. Feodalizm kavramı da XVII. yüzyıldan sonra burjuvazi tarafından kullanılmıştır. Özü toprağa dayalı sistem ve bunun üzerinden toprak

sahibinin geliştirdiği sömürüyü ifade eder. Ancak sadece sosyo-ekonomik tahlillerle bir dönemi anlatmak tek taraflı ve yetersiz kalır. Bütünlüklü olması açısından, o dönemin zihniyeti, siyaseti, ahlakı ve kültürüyle ele alıp değerlendirmek gerekir.

Feodalizmin nerede ve ne zaman başladığına ilişkin tartışmalar sonuçlanmamıştır. Batı benmerkezci ve egemenlikçi yaklaşımlarından dolayı uygarlıksal gelişmeyi kendisine mal etmek için feodalizmin gelişimini ve çözülüşünü kendisine mal eder. Oysa gerçeklik öyle değildir. Nasıl ki, doğal toplum ve onun antitezi olarak gelişen ilk sınıflı toplum - köleci toplum- burada gelişmişse, feodalizm de Ortadoğu'da gelişmiştir. Köleciliğin çürümeye yüz tutması ve artık sürdürülemez duruma gelmesiyle birlikte üretin tarzında değişiklik olmuş, "üretim aracı" olan köle ve emeği yerine toprağa dayalı üretim tarzı anlamına gelen feodalizme geçilmiştir. Ortadoğu'daki gelişmelerde bunu görmek mümkündür. Feodal uygarlığın gelişip olgunlaşmasına kadar uygarlıksal gelişmede öncülük Ortadoğu'dadır. Ortadoğu bunda çakılıp kalırken, kapitalizm yeni bir üretim tarzı olarak Batıda gelişir. Kapitalist sistem feodal sistemden tamamen farklı bir üretim tarzını ifade eder. Kölecilik ile feodalizm arasındaki fark çok derinlikli olmadığından, benzerlikleri fazladır, dolayısıyla çelişkileri ve çatışmaları da fazla derinlikli değildir. Ancak feodalizm ile kapitalizm arasındaki fark ve çelişki çok daha kapsamlı ve derinlikli olduğundan, çatışma da çok daha derinlikli ve kapsamlı olur. Bu konuda **Önder APO** şunları belirtir: ***"Feodal çağın gelişimi kapitalist çağın gelişiminden farklıdır. Daha yakından bakıldığında, bu fark daha açık görülecektir. Kapitalizmin feodalizmle çelişkisi derindir, kopuşu da kapsamlı ve çatışmalıdır. Doğası gereği bu böyledir. Kapitalist egemenlik tarzı tüm feodal bağların vahşice parçalanmasını gerektirmektedir. Ancak köleci sistemin çözülüşü, Roma örneğinde görüldüğü gibi feodalizmle sessiz bir uzlaşma içinde gerçekleşmiştir. Güçlü kopuş ve çatışmalardan ziyade, içten içe devretme, kendiliğinden düşme ve belli bir evrimsel mantıkla yükselme biçiminde bir trendi gösterir. Batı Roma köleciliğinden Doğu Roma Bizans feodalizmine geçiş böyle olmuştur. Hint ve Çin olayı da buna benzerdir. Tabii bunda çelişkinin karakteri belirleyici olmaktadır. Kölelik biçimindeki ilişkilerin bağımlılık düzeyleriyle, feodal biçimdeki bağımlılık düzeyleri arasındaki fark, çok derinlikli olmadığından, derinlikli bir çözümlemeyi gerektirmemektedir."***

Köle emeğinin eski verimliliğini kaybetmesi ve yeni üretim ilişkileri önünde engel konumuna

gelmesi köleci sistemin çöküşündeki en temel nedendir. Köleliğin doğuş ve gelişmesinde sistemin dayandığı temel sermaye insan sahipliğidir. Kölelerin sayısı üretimde kullanılamayacak kadar artınca sistemde çürüme başlar. Buna köle sahiplerinin çalışmamaları, çalışmaları küçümsemeleri de eklenince bu çürüme daha da hızlanır. Köle sahiplerinin kentlere doluşmaları, kölelerini kendileriyle birlikte getirmeleri ve artan nüfus kentlerin aşırı büyümesini yol açmıştır. Bu da kentte sorunları ağırlaştırmanın yanı sıra yaşamı da pahalılaştırmıştır. Köle elde etme gerekçesiyle yapılan savaşlar da "astarı yüzünden pahalı" savaşlar haline gelmiş, kardan çok zarara neden olmuşlardır. Bunun da ötesinde savaşlar kendini koruma ve köle isyanlarını bastırmalarla sınırlanmıştır. Büyük ordular hâkimiyet ve istikrarın değil, kargaşa ve kaosun kaynağı durumuna gelmişlerdir. Topraklar birkaç soylu arasında bölüştürüldüğünden, halkın toprakla ilgisi kesilir. Bu da verimin düşmesinin diğer bir nedeni olur. Tüm bu nedenler sistemi bir bunalım içine sokar. Kölelik sistemi böyle devam edemeyeceğinden alternatifler gelişir. Yeni oluşan toplum, eski toplumu çözülüşe götüren nedenler üzerinden yeni bir çözüm yaratması gerekir. Üretimden kopmuş köleyi, işsiz askeri, kullanılmayan toprağı, ur gibi büyümüş kentleri, verimsiz savaşları ve güvensiz ortamı sorun olmaktan çıkarmak yeni sistemin temel sorunlarıdır. Bunlar reformlarla, restorasyonlarla giderilemeyecek düzeyde sorunlardır. Kentlerden kırsala kaçış, büyük orduların dağılışı, savaşlardan kaçınma, oluşan daha dar ama güvenli alanlar yeni sistemin gelişim yönünü belirlemektedir. Bu durum doğal topluma dönüşe benzer. Ancak bu görünüşte böyledir. Toprağın bir kısmı belli paylar karşılığında çiftçiye yarı-mülkü gibi verilerek, üretimle ilgisi yeniden kurulur. Böylece köle serf durumuna getirilir. Serf toprağa bağlı köledir, toprakla birlikte alınıp-satılır. Özünde böyle olsa da feodalizmin kölecilikten kimi farklılıkları da vardır. Örneğin, kölenin ev-aile kurma hakkı yoktu, kölenin kendisi başkasının malıydı, buna rağmen serfin en azından bir ailesi vardır, geçimin sağlayabilmek amacıyla ekip-biçebileceği küçük de olsa bir parça toprağı vardır. Bu sahiplik ve mülkiyet ilişkileri kölenin toprağa bağımlı hale gelmesini ve sistemin devam etmesini sağlamıştır. Serf toprağa bağımlı bir köle de olsa, önceki sisteme nazaran yaşamında bir iyileşme, rahatlama da olmuştur, sahiplik duygusu en azından psikolojik anlamda bir rahatlama yaratmıştır. Bu da serfin çalışmalara daha bir istekle katılmasını sağlamıştır. Sınırlı da olsa mülkiyet daha geniş bir tabana yayılmaya başlamıştır. Toprak temel üretim aracı haline

gelmiş ve bu da toprak elde etmeye yönelik egemen sınıfların yaklaşımlarını kamçılamıştır. Toprak elde etme yönelimleri savaşların bu nedenle gelişmeye başlamasına neden olmuştur. Savaşların konusu artık daha çok köle elde etmek değil, daha çok toprak elde etmektir. Mülkiyet konusu artık insan değil, topraktır. En çok toprağı olan, en büyük güç olmayla özdeş tutulacaktır. Bu gelişimi **Önder APO** şöyle değerlendirir:

"Toprağın bu tarz mülkiyet paylaşımı beylik düzenine götürmektedir. Neolitik dönemin komünal köy düzeni çoktan aşılmıştır. Beylikler mülk düzeni esasına göre kullanılmakta ve çiftçiler yarı-köle olarak serflik ilişkileriyle beye bağlanmaktadır. Kölelikle neolitik düzenin adeta bir karması oluşmuş gibidir. Beyliklerin etrafında ancak küçük kasabalar oluşabilmektedir. Köleci imparatorluk kentleri giderek bir harabeye dönüşürken, daha rasyonel ve yeni üretim düzenini esas alan kasabalarla kentlerin doğması yavaş da olsa gelişmektedir. Hem kır hem de kent yeni esaslarla düzenlenmektedir. Geri çekilmeden, ileriye doğru bir sıçramaya geçilmektedir. Aşırı geri çekilme hiçbir zaman neolitiğe dönüşle sonuçlanmayacaktır. Aşırı ilerleme aşırı geri çekilmeyle dengelenince, yeni sistemin başlangıcı yakalanmakta ve yukarıya doğru yükselen bir trend yeni yaşamın çizgisi olmaktadır."

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi feodalizm kölecilikle neolitiğin karışımı bir sistemdir. Karma sistemler, mitolojik, dinsel ve felsefik olarak orijinal gelişmelere yol açamazlar. Bu durumlarına uygun olan da karma bir ideolojidir. Feodalizmin ideolojik kimliği de böyledir. En devrimci yaklaşımlar bile Önderliğin deyimiyle ***"ikinci, üçüncü el bir versiyondan, türevden"*** öteye bir anlama sahip değildirler. Bu yüzden ancak sistemde reform yapabilirler. Bu durum bu kadar kanlı mücadelelere rağmen neden sınıflı toplumun aşılmadığının da nedenidir. Sistemin inanç, moral ve mantık yapısı geçmişi aşan değil, onların kopyalanması gibidir. Mantığın kurucusu sayılan Aristoteles'in geliştirdiği mantık da ortadadır. İnanç dünyasında ciddi bir gelişme olmadığı gibi, dini doğmaları ezberlemenin dışında da bir gelişme yoktur. Kutsal Kitapları yazmak ve ezberlemek, en önemli bilgin ve din adamı mertebesine ulaşmak olarak görülür. Dogmatizm bütün ağırlığıyla insanlığın zihniyetini bastırır. Hiçbir yaratıcı düşünce filizlenmediği gibi, filizlenmesine de fırsat verilmez. Hiçbir ışık belirtisine müsaade edilmez. "Ortaçağın karanlık yüzü" denilen şey de budur. Köleci sistemde insan tanrı kralların kölesidir. Feodal sistemde ise kral tanrının gölgesidir. Çok cüzzi bir gelişme olsa da özgür irade ve ahlaktan çok uzaktır. Köleci siste-

min son dönemlerinde aşırı dini ve felsefi çıkışlar zihniyet durumunu tehlikeye atmış, feodalizm bunu daha da derinleştirmiştir. Uygarlıksal gelişmede Batı'nın öncülüğü ele geçirmesi tam da bu noktada olmaktadır. Doğayı derinlemesine incelemeleri ve doğmalara kuşkucu yaklaşmaları ortaçağ karanlığını yıkarak rönesansa yol açmıştır. Bu da köleleştirilmiş bireye cesaret vererek özgürlük yürüyüşüne çıkarmaktır. Dogmatizmden kopmak özgür ahlakı ve iradeyi geliştirir. Rönesansın öncüleri olan Leonardo da Vinci, Rafael, Mikalanjelo; reformun öncüleri olan Thomas Münzer, Martin Luther ve Cizvitler; bilimsel düşüncelerin öncüleri olan Cupernikus, Giordano Bruno, Kepler vb. diğer aydınlar bir zihniyet ve ideolojik kimlik yaratırlar. Bunun tarihsel ve toplumsal nedeni vardır. Merkezi devlet yerine yerel prensliklerin hakim olması da bu gelişmede önemli bir rol oynar.

Ortadoğu'da kökleşen dogmatizm, böyle bir çıkışın, ilerlemenin gelişmesini engeller. Her ne kadar felsefeciler, bilim adamları tarihsel ilerleme anlamında bir arayışın sahibi olsalar da yaşanan tıkanıklığı aşamamışlardır.

Araplar İslamiyet'in etkisiyle erkenden bir feodalleşmeyi yaşamışlardır. Klan şefleri, toprak sahibi olurken, köleler de köylüleşerek toprak kölesi haline gelmişlerdir. İslamiyet'in her alandaki - temel üretin tarzı bu temelde bir değişime uğramıştır. Aynı biçimde Hıristiyanlık da feodalizmin yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak; köleciliğin son döneminde gelişen feodalizm de Ortadoğu'da doğup gelişmiş ve yine ilkin bu alanda yayılmıştır. İdeolojik kimliği dinlerdir. Zihniyeti dogmatik ve tutucudur. Ekonomik yapılanması toprağa dayanır. Toprak sahibinin köylü emeğini sömürmesi üzerinde gelişir.

Ferhat-Şirin: Konusunu İran kaynaklı Hüsrev ve Şirin öyküsünden alan halk öyküsüdür. Anadolu, Kürdistan, Balkanlar, İran, Ermenistan ve Azerbeycan, Türkmenistan'a kadar yayılmıştır. Horasan diyarındaki Erzen kentinin kadın hükümdarı Mehmene Banu'nun kardeşi Şirin ile Nakaş Behzadi'nin oğlu Ferhat'ın aşkıdır. Mehmene Banu kardeşi Şirin için bir köşk yaptırmıştır. Bu köşkü süslemeye gelen Ferhat Şirin'le karşılaşır ve aşık olurlar. Birbirine aşık gençleri Mehmene engeller ve Ferhat'ın Şirin'e kavuşması için dağın diğer yüzündeki çeşmeden saraya su getirmesi şartını koşar. Ferhat dağı delerek ardındaki suyu köşkün yakınlarına getirmesine rağmen iki gencin kavuşmasına izin verilmez. Ferhat zindana atılır. Amasya hükümdarı Hürmüz Şah onu kurtarır, hizmetine alır. Sonra Şirin'i Ferhat için Mehmene Banu'-

dan istese de reddedilir. Bunun üzerine iki hükümdar arasında savaş çıkar. Savaş sırasında Hürmüz Şah'ın oğlu Hüsrev'de Şirin'e aşık olur. Sonunda Mehmene Banu yenilir, Şirin Hürmüz Şah'ın sarayına götürülür. Oğlunun Şirin'e aşık olduğunu öğrenen Hürmüz Şah, Ferhat'a güç bir iş buyurarak iki sevgilinin evlenmesini engellemek ister. Ferhat kırk gün içinde bir dağı delerek suyu kente akıtacaktır. Ferhat'ın bu işi başaracağını anlayan saray kadınları ona Şirin'in öldüğü yalanını söylerler. Bunun üzerine Ferhat kendini öldürür. Onu bu durumda gören Şirin'de koynunda sakladığı bir hançerle intihar eder. İki sevgili yan yana gömülür. Ferhat'ın mezarı üzerinde bir kırmızı gül, Şirin'in mezarı üzerinde ise bir beyaz gül biter.

Ferisilik: Koyu, sofu bir Yahudi tarikatıdır. Hasidin (Sofu) denen Yahudi tarikatının ardıllarıdır. Hıristiyanlığın ortaya çıkışından önce Yahudi topluluğunda çok önemli bir rol oynamış üç Yahudi tarikatından biridir. Yunanlılara ve Romalılara karşı direnen ferisiler din eğitimcileriydiler. Dinsel bir dernek kurduklarından ötürü kendilerine Haverim (dernek üyeleri) de denir. Ölülerin dirilişlerini, meleklerin varlığını onaylıyorlardı. İnsanların yeryüzündeki davranışlarına göre öte dünyada ceza ya da armağan göreceklerini savunmuşlardır.

Fermanname: Özünde despotik buyruklardır. Bir Tanrı kralın, kralın, padişahın, diktatörün vb. tek yanlı iradesine dayanan emirleridir. Kanun değerinde kabul edilen bu emirler üst toplumun çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır. Her ne kadar kanun değerinde kabul edilseler de hiçbir sınırlamaya tabii tutulmayan, hukuksal bir değeri bulunmayan buyruklardır. Toplumsal mücadelelerin ürünü olarak gelişen hukuk karşısında, monarşik anlayışa dayalı bir kişinin irade beyanı olmaktadır. Bu irade karşısında hiçbir toplumsal kesimin bir hakkı bulunmamaktadır. Topluma düşen bu buyruklara uymaktır. Köleci devlet toplumu döneminde Tanrı kralların emirleri taş tabletlere yazılarak halk bu kurallara uymak zorunda bırakılmıştır. Ünlü Babil Kralı Hammurabi'nin kanunları bu konuda örnek oluşturmaktadır.

Feodal devletçi toplum döneminde padişahların, sultanların emirlerine, buyruklarına ferman denilmiştir. Fermanname bu emirlerin, buyrukların padişahın mührüyle onaylanarak yazılı hale getirilerek halka taşırılmasıdır. Fermanname haline getirilen bu yazılı buyruklara herkes uymak zorundadır.

Fetih: Sahip olma istemine dayanan hükmetme amaçlı işgal ve istila türünden sömürgeci ve emperyal girişimlerin tümüne denir. Egemen sınıf ahlakında yer

edinen, temeli Sümerlerden günümüze kadar gelen fetih kavramının özü, 'hükmettiğin senindir' gibisinden zora ve baskıya dayalı, meşruiyeti olmayan hukukdışı bir argümana dayanır.

Terimin anlattığı, yönelim tarihin başlangıcından buyana, adeta bir kuralmışçasına çeşitli biçimlerde varlık göstermiştir. Sümerlerin yayılma süreciyle başlayan, Doğu kaynaklı tüm köleci uygarlıklarda alabildiğine yaygınlık kazanan fetih olgusu, uygarlıksal gelişim sürecinde çok farklı ve çeşitli boyutlar kazansa da, devlet olgusunun Sümerlerden başlayarak günümüze kadar çeşitlenerek sürmesi gibi, özü hiçbir zaman değişmemiştir. Egemen sınıfın sürekli büyüme arzusundan kaynaklı geliştirdiği baskı, zor, şiddet ve tahakkümle hükmetme yaklaşımına dayalı gelişimi, adeta Tanrının değişmez kelamıymışçasına varlık göstermiştir.

Terimin bu biçimiyle varlık göstererek tarihsel gelişim içerisindeki sürekliliğini ele alan **Önder APO**; Roma İmparatorluğu için daha yalın bir dille şunları belirtir:

"Roma imparatorlarına karşı en önemli direnme iddiaları, imparatorun tanrı olamayacağı söylemidir. Tanrı baba vardır, Hz. İsa onun oğludur. Bu cümlede Roma imparatorluk zihniyetinin çözdürülmesi esastır. Görünüşteki din savaşı özünde bir siyasi savaştır. İlk başta havariler, daha sonra birçok aziz ve azize, rahip ve rahibenin büyük fedakârlıklarıyla Roma'nın manevi zihniyeti fethedilir. Büyük Konstantin'le siyasi fetih tamamlanır. Hıristiyanlık artık yeni devletin, Bizans'ın resmi ideolojisidir. Baştan sona çok şiddetli bir mezhepleşme kavgası yaşamıştır. Bu günümüzde de hala devam eden bir rekabettir. Özünde ise farklı sınıflar ve etnik yapıların çıkar savaşları söz konusudur.

Savaşlar bir üretim biçimi olarak düşünülmektedir. Fetihler önemli kâr kaynaklarıdır. Yeni toprakların fethi, yeni artık-ürünler demektir. En güçlü devlet, en iyi savaşan ve fetheden devlettir. Kan ve sömürü ile beslenme sınır tanımamaktadır."

Önder APO fetihin İslamiyet'in yayılmasında oynadığı rolü; ***"İslam kelime olarak her ne kadar barışı çağrıştırsa da, etkili bir Arap ulusal savaş ideolojisidir. Günümüzün küreselleşmesi gibi dünya çapında küreselleşmek ister. Cihat en büyük ibadettir. Cihat (savaş) yolunda fethedilen her şey senindir. Yenilenleri istersen köle kılabilirsin. Kadınlara olduğu gibi el koyabilirsin. Günümüzün iktidar tarzı gibi sadece askeri fetihle yetinilmiyor. Fethedilenlerin tüm sosyal, ekonomik, inançsal değerleri üzerinde denetim ve hakimiyet kuruluyor. Zihni egemenlik en yoğun yaşananıdır. İslam feodalizmin ideolojisi olarak tüm Orta-***

doğu toplumunu yeniden biçimlendirme iddiasındadır. Tek ve inanmış ümmet anlayışı, peşi sıra yükselecek olan İslam İmparatorluğunun sosyal temelini hazırlamaktadır. Büyük bir maharetle yaratılan tek tanrılı ideoloji, aslında tek yetkili otorite olarak sultanlığın ideolojik temelidir. Mümin tabanla sultan tepeyi ustaca yaratan İslam, belki de dünyada merkezi feodalizmin en usta teorisidir." biçiminde değerlendirmektedir.

Kapitalist dönemde de fetihler hızından bir şey kaybetmeden devam ederler. Ancak biçim ve nitelik değiştirmiştir. Millet adına, ulus adına işgal ve istila savaşları ve fetihleri kadar, büyük şirketlerin azgın ekonomik fetihleri de yoğunlaşmıştır. Bu konuda da **Önder APO** şunları belirtir: ***"Ulusal devlet ve küreselcilik sürecine baktığımızda durum daha somuttur. Ulusal olguyu aşırılaştırıp devleti tümüyle ele geçirdikten sonra, önce güç kazanmış olan birey adeta 'karıncalaşma' dönemine girer. Rönesans'la büyümüş insanlık -hümanizm- ve birey tersine bir sürece konu olur. Adeta saldırı hedefi haline gelirler. Bu gerçeklik bile tek başına kapitalizmle Rönesans değerleri arasındaki aykırılığı göstermeye yeterlidir. Kapitalist büyürken birey küçülür. Hümanizm içi boş bir kavrama veya küreselcilik adı altında büyük şirketlerin azgın fetih savaşları karşısında utanılacak bir kavrama dönüştürülür. Ulusal devlet dışındaki tüm diğer kurumlar eritilmesi, sömürgeleştirilmesi gereken olgular haline gelir. "Hiçbir değer ulus-devletten daha yüce olamaz" ilkesi bu hale getirilmekle, hiçbir çağ devletinin ulaşamayacağı bir kutsallık zırhına bürünür. Her şey milli devlet için! Aslında milli devlet kisvesi veya kurnazlığı altında her şey kapitalist içindir. Devlet, özellikle ulusal devlet, o kadar kestirmeden kâr, aşırı kâr getirme sihrine sahiptir ki, ulus-devlet ideolojisi olarak milliyetçilik, hiçbir mitolojik, felsefi ve dini kavrayış ve inancın erişemeyeceği boyutlarda bir inanç ve iman akımı haline getirilir. Tüm ilgili gözleri ve yürekleri adeta kör eder. Milli gerçekliğin abartılmış figürleri dışında hiçbir değer anlamlı gelmez. Kutsallık yalnız milli değerlerin abartılmış unsurlarında gizlidir. Buna karşılık yurttaş olarak birey adeta ortaçağ tarikatlarına üye yapılır gibi, 'devlet tarikatına' bağlanmaya çalışılır."***

İktidarcı devletçi toplumların Kürdistan'a yaklaşımları da bu fetih kanunu veya hukukunu aşmamıştır. Kürdistan üzerinde eğemenlik kuran her güç, burayı kendisinin bir parçası saymış, bu uğurda mücadele edenleri, direnenleri de düşman, hain, eşkıya, terörist ilan etmiştir. Güce dayalı iktidar kanunu en fazla Kürtler üzerinde uy-

gulandığından, kendisini dahi sahiplenemeyecek kadar parçalanmıştır. Resmi ideolojilerin Kürdistan üzerindeki uygulamalarına ilişkin olarak da **Önder APO** şunları belirtir:

"Resmi ideolojilerin Kürdistan'daki temel iddiası Kürt denen olgunun pek olmadığı, olsa bile önemli olmadığı, önemli olsa da açığa vurulmasının çok tehlikeli olduğu biçiminde bir savlar zinciri oluşturur. Bunun için bin dereden sular getirilir. Kimisi buz gibi, kimisi kaynar su gibi başa dökülür. Yürürlükteki iktidar ve onunla ilgili her şey kabul ve onay görünceye kadar bu işlev ısrarla sürdürülür. Bu işlevin altındaki temel gerekçe ise, Kürdistan'ın çoktan fethedildiği ve Kürtlerin de bununla birlikte teslim olduğu biçimindedir. İşin tuhafı, Kürtler bu idealların hiç farkında değildir. Bir Türk, Arap ve Fars iktidar sahibi kendi bünyesindeki Kürt ve Kürdistan'ı hangi anlı şanlı savaşlarla fethettiğini gayet iyi anlatabilir. Hatta bu fetihlerin kahramanlık öykülerini de anlatmaktan zevk alır. Kürt ise -eğer var olduğunu iddia edecek yüzü ve yüreği varsa- bu hikâyeleri aval, aval dinleyebilir. Fethedilenin ne, kim olduğunu sorgulayabilecek pek az yetenek gösterir. Toplumsal zihniyet ve bağlantısı olarak ahlakın bittiği yerdir mevcut konumu.

"Resmi ideolojiler yüzyıllardan beri farklı biçimler altında günümüze kadar uzanırlar. Hem de bir zincirin halkaları gibi. Kopukluk tanımazlar. Örneklendirirsek, Araplar zaten İslâm'ın fetihleri gibi ellerinde bir tanrı belgesi olduğunu en temel kanıt olarak ileri sürerler. "Fethettik, o halde bizimdir." Tanrı adına fethetmekten daha büyük hak mı olur? İdea budur ve halen çok güçlü ileri sürülür. Farslar biraz daha ileri giderek, Kürtleri bir kademe aşağı akrabaları olarak görüp her şeylerine çoktan sahip olduklarından, onların da bunu çoktan onayladıklarından emindirler. Öyle uzun boylu gerekçe sıralamayı gereksiz bulurlar. Büyük devlet ideolojileri ve iktidarları karşısında Kürtlük de bir iddia mı olabilir der gibidirler. Türkler aynı fetih senaryolarını ileri sürerler. Anadolu'nun bir parçası olarak bin yıl önceden fethettiklerini hiç sorgulamaksızın ileri sürerler. Sanki fethetmek mutlak hak doğurumuş gibi bir ideanın yanılmazlığından emin konuşurlar.

"Aslında belki Balkan fethi, İstanbul fethi anlamlı olabilir. Ama Diyarbakır'ın hiç fethedilmediğini, Selçuklulardan beri ortak siyasetlerle hareket edildiğini, esas tarih çizgisinin bu olduğunu kanıtlamak, fetih hakkına veya ideolojisine saldırı olarak değerlendirilir. Halbuki iyice ortaya koyduk ki, onbeşbin yılı aşkındır yaşadığı topraklarda kültürleşen, ülkeleşen -Welat ol-

mak- Kürtlerin fetih hakkından bin kat daha geçerli hak ideaları vardır. En azından temel hak kaynağı olarak yaz kış ekmiş, tarla haline getirmiş, köy ve şehir kurmuş, binlerce yıl kahrını çekmiş, direnmiş, ölmüş, karış, karış göz nuru dökmüş, velhasıl emeğin her biçimiyle gergef gibi işlediği toplumsal varlığı ve üzerinde yaşadığı ülkesi bir vuruşla nasıl Arap'ın, Türk'ün veya Acem'in olabilir? Haklı olarak idea edebilir ki, sen haksızca belki bir sefer işgal ettin, ama ben yüzlerce nesil vererek her gün fethediyorum."

"Kürdistan'da ideoloji ve politikanın geçerli olan resmi biçimlerinde bu işlevleri sürekli göz önünde bulundurmak gerekir. Aksi halde Kürt olgusunu çözmek, Kürt sorununa çözüm aramak zor değilse bile, ancak daha karanlık ve yumak olmuş biçimlere taşır. Tarih taslağımızda zorun ve iktidarların kısa bir gelişimi verilmeye çalışılmıştı. Bu verilerce belirlenen güncel iktidarları çözümlediğimizde, yürürlükteki tüm rejimler sadece kaba bir fetih hakkı fetişizmine - fetih tapıncı, bununla her şeyi izah etmek, öyle sanmak- dayanarak varlıklarını tanımlamakta ve savunmaktadır. İşin özünde bir zamanlarda atalarından bazıları Kürt ve Kürdistan denilen olguları zorla, savaş yoluyla ele geçirmişler. O günlerden beri atalarından devrede devre de, günümüzde kendilerine kadar bu hak ulaşmış oluyor. Savaşın, zorun tüm hakların biricik kaynağı olduğunu, yani fetih hakkının kutsal olup tüm hakları bahşettiğini bazıları inanç olarak benimseyebilir. Ama sosyolojik olarak bu sadece çıplak zorun, savaşın, iktidarın yegane kaynağı olarak yorumlandığını kanıtlar.

"Savaşı bir olgu olarak çözümlediğimizde, aslında insan toplumuyla bağdaşmaması gereken bir hastalıktı. Zorunlu savunma dışında savaşın hiçbir türü mubah görülemezdi. Özünde zorbalık ve gasptı. İstenildiği kadar maskelensin, doğası hırsızlık, tahakküm ve talandı. Fetihle her hakka sahip olacağını sanmaydı. Bu nitelikler altında savaşı en büyük felaket ve kötülük olarak nitelemek yanlış olmaz. Savaşın ancak varlığını, özgürlüğünü ve onurunu korumanın, sağlamanın başka bir yolu kalmadığında bir anlam ifade edebileceği derinliğine kavranmamıştı. Kavradığımız ulusal kurtuluş savaşı yeniden her şeyi fethetmeyi kapsıyordu. Kolaylıkla meşru savunmayı aşabilirdi. Bir intikama, karşılıklı zapt etmeye dönüşebilirdi. Bu yönlerden hiç endişe duyulmuyordu. Meşru savunma savaşı üzerinde durulsaydı, bunun teori, strateji ve taktikleri diğer tüm savaş türlerinden ayrıt edilseydi, şüphesiz birçok yanlışa, acıya, kayıplara düşülmeyebilirdi. Bütün umudun kazanıl-

ması gereken ulusal kurtuluş savaşına bağlanması, objektif gerçeklik açısından da büyük sakıncalar içeriyordu."

Fetişizm: Nesneye tapınmacılık. Diğer anlamıyla putperestlik olarak da tanımlanır.

İlksel topluluklarda dinsel eylemlerin tümü için kullanılmıştır. Fetiş, tapınılan nesnedir. Bu anlamda fetişizm; fetiş olarak nitelendirilen ya da yapılan nesnelerden yarar ummak temeline dayanan ilkel inançları dile getirir. Doğanın zorlu yaşam koşullarında ilk insanların korunma içgüdülerinden kaynaklanmıştır. Bu dönem insanları kendi zayıflıklarını gidermenin bir yolu olarak, nesnelerde var olduğuna inandıkları doğaüstü güçlere tapınmışlardır. Bir anlamda da fetişçilik, doğanın ve insanın meydana getirdiği nesnelere saygı göstermektedir. Bu saygının temelinde yatan nesnelerde tanrısal bir gücün var olduğuna olan inançtır. Kaldı ki daha sonra gelişecek olan çok tanrıcılık inancı da, bu düşüncenin gelişmesi sonucu doğa güçlerinin kişileştirilmesidir.

Günümüzde fetişizm, her şeyin alım-satım konusu olduğu meta sisteminin kimliğidir. Kapitalizm, metacılığı en fazla yücelten bir sistemdir. Metacılık, bütün toplumsal ilişkilerin nesne düzeyine indirgenmesidir. Öyle ki, insanlar arası toplumsal ilişkiler olması gereken manevi bağlardan koparılarak insanın kendisine yabancılaşması, meta üretiminin yarattığı nesneye tapınmacılığın bir sonucudur. İnsanlar, kendisini değer kılmanın ve yaşatmanın yegâne koşulu olarak toplumsal ilişkilerin güçlü bağlarında değil, temel yararı para, altın, vb. gibi maddi değerlerden umması, aynı anlama gelmek üzere sermayede araması, kapitalist sistemin yarattığı meta fetişizminin düzeyini gösterir. Meta fetişizmi, ilkel fetişizm ile bağdaşır hiçbir yanı yoktur. Sadece anlam benzerliğiyle bir örtüşme vardır. Bu yüzden meta fetişizmi, özne ile nesne ilişkisini en fazla çarpıtan bir fetişizm türüdür.

Figüran: Oyunlarda ve siyasi mücadelelerde kişilşiği ve etkisi olmayan, sıradan ve ikinci derece rollerde kullanılan kişileri ifade eder. Özellikle sinema filmi çekimlerinde, kalabalık insan gerektiren sahnelerin çekiminde kullanılan ve aktörlükle bir ilişkisi olmayan, filmde kısa süreliğine veya birkaç karede görülen, filmi herhangi bir biçimde etkilemeyen ve çok az ücretle çalışan insandır. Aynı şey siyasette de söz konusu olabilmekte, kişilik kazanmamış, işbirlikçi güç ve kesimler siyasi senaryolarda aynı işlevi görebilmektedir.

Filistin: Filistin toprakları; Lübnan, Suriye, Ürdün, Mısır, İsrail ve Akdeniz'le çevrilidir. En önemli akarsuları Eeria Nehri ola-

rak da adlandırılan Ürdün Nehri'yle Yermek Nehri'dir. İsrail işgali altındaki Filistin topraklarıyla Ürdün toprakları arasında sınır oluşturan Ürdün ırmağının doğusu Doğu Yaka, batısı Batı Yaka olarak adlandırılır. Her iki yaka da tarıma elverişli düzlüklerden oluşmaktadır. Ürdün Irmağı batısı işgal altında, doğusu Ürdün'ün elinde olan Lut gölüne akar. Ölü Deniz olarak da adlandırılan Lut gölü tuz ve fosfat bakımından zengindir.

1948'de işgal edilmiş olan topraklarda yaşayan nüfusun % 79'u Yahudi, % 21'i Filistinlidir. 1967'de işgal edilmiş olan Batı Yakasında ise nüfusun % 91'ini Filistinli % 9'unu Yahudiler oluşturur. Filistinlilerin tamamına yakını Arap'tır, az sayıda Çerkez vardır.

Filistin birçok peygamberin yaşamış olduğu kadim bir yerleşim yeridir. Eski Ahit'te ve Kur'an da bu toprakların kutsal olduğu ifade edilmektedir. Filistin topraklarının peygamberler diyarı olması bu toprakların vahye dayanan bütün dinlerde kutsal sayılmasını ve kendisine özel bir değer verilmesini sağlamıştır. Vahye dayanan dinlerin sonuncusu olan İslâm da bu topraklara ayrı bir değer vermiştir. Kudüs'teki Mescidi Aksa da Müslümanların ilk kıblesi olmuştur. Dolayısıyla Kudüs ve Mescidi Aksa Müslümanlar açısından bir değer taşır. Kudüs'ün ve Filistin topraklarının İslâm açısından taşıdığı değer ve kutsiyet dolayısıyla Medine'de kurulan İslâm devletinin kuzeye doğru sınırlarının genişlemesiyle birlikte Müslümanlar Filistin topraklarına yöneldiler. Halife EbuBekir, Filistin üzerine M. 633'te iki küçük birlik gönderir. Bu birlikler kimi yerleri fethetseler de beklenilen başarıyı gösteremezler. 634 yılında İslâm ordusu Remle yakınlarında Bizans ordusunu yener ve Kudüs dışındaki bütün Filistin toprakları fethedilir. Kudüs'ün fethi ise 638'de ikinci halife Ömer döneminde gerçekleşir. Bu fetihten sonra Kudüs ve çevresi 1097'ye kadar Müslümanların hâkimiyetinde kalır. 1097'de haçlı ordularının kırk gün süren şiddetli kuşatmaları sonunda Kudüs yeniden Hıristiyanların eline geçer. Haçlı işgali yaklaşık doksan yıl sürer. Bu işgale 1186 yılında Selahaddin Eyubi son verir. Daha sonra Mısır hükümdarı İsa el-Kâmil'in 1243'te kendisine ve kardeşine yardımcı olan Bizans imparatoruna Kudüs ve çevresini hediye etmesiyle ikinci defa haçlıların denetimi gerçekleşir. Ancak bunun üzerinden fazla zaman geçmeden, Necmeddin el-Eyyubi'nin komutasında birleşen Müslümanlar, Kudüs'ü geri alırlar ve Osmanlıların işgaline kadar da Mısır'a bağlı bir bölge olarak kalır.

Yavuz Sultan Selim'in 1516'da gerçekleştirdiği Mısır seferi sonrasında Kudüs ve Filistin Osmanlı İmparatorluğuna bağlanır. 1918 İngiliz işgaline kadar Osmanlı

İmparatorluğu'nun yönetiminde kalan Filistin, Mekke Şerif Hüseyin'in yardımıyla İngilizler tarafından işgal edilir. Balfur Konferansı sonucu yayınlanan bildiriyle Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi devleti kurdurulacağı kararına varılır. Çok geçmeden İngilizler Filistin topraklarını işgal ederler. İngiliz işgali 24 Temmuz 1922 tarihinde Milletler Cemiyeti tarafından da onaylanır ve Filistin toprakları resmen İngilizlerin vesayeti altına girer. İngiliz işgalinden sonra Yahudilerin Filistin topraklarına göçü de hızlanır. İşgal yönetimi Yahudilerin bu topraklara yerleşebilmeleri için her türlü imkânı hazırlar. İngilizler Yahudilerin buralarda toprak almalarını, mülk edinmelerini ve yerleşmelerini kolaylaştırır. Filistinliler işgal yönetimine ve Yahudi göçüne karşı mücadele ederler. Bu doğrultuda zaman zaman ayaklanmalar da gerçekleştirilir. Yahudi göçüne karşı gerçekleştirilen en geniş çaplı hareket 15 Nisan 1936'da Kudüs müftüsü Emin el-Hüseyni'nin öncülüğünde başlatılan genel grevdir. Grevde öncülerinden bazıları öldürülür, kimileri sürgüne gönderilir, kimileri de hapse atılırlar. İngilizler yönetimi Yahudilere bırakarak 1947'de Filistin'den çekilmeye başlarlar. Bunun hemen arkasında iç çatışma yaşanır. Bu iç çatışmayı önlemek gerekçesiyle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1947'de Filistin topraklarının Araplarla Yahudiler arasında paylaştırılmasına dair bir karar alır. 181 sayılı bu karar Filistin topraklarının % 55'ini Yahudilere, % 45'ini de Araplara bırakır. İngilizler 1948'de Filistin topraklarından tamamen çekilirler. Bunun ardından Yahudiler BM'nin kendilerine verdiği toprakların üçte biri oranında daha toprak işgal ederek 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluş deklarasyonunu yayınlarlar. İsrail'in kuruluşundan sonra yaklaşık 900.000 Filistinli mülteci durumuna düşer.

Kökleri tarihin derinliklerinde olmakla beraber, İsrail Devleti'nin kuruluşundan sonra şiddet ve çatışmalar artar. 60 yıldır devam eden bu çatışmaların dışında 6 büyük savaş yaşanır. Bunların birincisi; 1948'de İsrail'in kuruluşuyla birlikte patlak veren savaştır. İkincisi; 1956'da İsrail'in Fransa ve İngiltere'nin desteğiyle Mısır'a karşı açtığı savaştır. Üçüncüsü; 1967'de ABD desteğinde Mısır, Suriye ve Ürdün'e karşı gerçekleştirilen savaştır. Dördüncüsü; 1968'de Ürdün'e yapılan saldırıdır. Beşincisi; 1973'te yaşanan Arap-İsrail savaşıdır. Altıncısı da; 1982 Lübnan'ın kısa süreliğine de olsa işgali ve yaşanan savaştır. Filistin halkı işgale karşı kararlı bir mücadele yürütmüştür. !960'lı yılların sonlarından itibaren FKÖ'nün kuruluşuyla daha etkili bir mücadele yürütmüş, önemli gelişmeler kaydetmiş, Oslo Anlaşmasıyla da Gazze ve Batı Şeria'da devlet kurma hakkını elde etmiş-

tir. Buna rağmen Filistin sorunu halen çözülmüş olmaktan uzaktır. Birbirlerini tanımamadan kaynaklı bu sorun tarihsel köklerden, dinsel farklılıktan da kaynağını alan nedenlerden dolayı bir türlü çözüm sağlanamamakta, zaman zaman kanlı çatışmalar yaşanmaktadır.

Filistin meselesinin barış yoluyla bir çözüme kavuşturulması için 1991 Ekim'inde İspanya'nın başkenti Madrid'de görüşmelere başlanır. Gerçekleştirilen uzun müzakereler sonrasında Oslo'da bir anlaşmaya varılır. 13 Eylül 1993 tarihli bu anlaşmayla Gazze ve Batı Şeria'da Kısmi Sınırlı Özerklik İdaresi dı altında bir yönetim oluşturulur ve devletleşmeye doğru önemli bir hamle yapılır. İsrail ile Filistin arasında varılan bu anlaşma BM tarafından da kabul edilerek resmileştirilir. ABD de bu çözüm yaklaşımını benimseyip destekler. Anlaşmanın önemli maddelerinden biri de; İsrail işgal ettiği topraklardan geri çekileceğini, Filistinlilerin de İsrail Devleti'ni tanıyacaklarını, Yahudilere dönük eylemlere son verileceğini içermiştir. Anlaşmayla FKÖ ve lideri İsrail tarafından da tanınmış, Filistin halkının yasal örgütü ve Devlet başkanı olarak kabul edilmişlerdir. Yapılan bu anlaşma ve kimi ilerlemelere rağmen yaşanan çeşitli sorunlar, planın her yönüyle hayata geçirilmesini engellemiştir. İslami örgütlerin İsrail Devleti'ni tanımaya yanaşmamaları ve anlaşmayı kabul etmemeleri, İsrail'in de güvenliğini gerekçe yaparak baskı ve şiddetten vazgeçmemesi, sorunları içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Bu sorun bugün çözülmesi en zor sorunlardan biri haline gelmiştir.

Filozof: Bilinen ve kabul gören anlamıyla felsefesinin gelişmesine katkıda bulunan, felsefeye eğilimli, meraklı kimse. Sözcüğün kendisi, "bilgiyi seven kimse" anlamlarından türetilmiştir.

Felsefe, en yalın haliyle evrensel bilginin bilimidir. Filozoflar, çeşitli dönemlerde ya bazı ideolojilerin yanında yer alarak onları düşünsel düzeyde sıçratma ya da kurulu devlet düzenleri kadar kendi çağlarındaki tartışmaları devletin, düzenin devamı için temel ilkeler bütünü haline getirmek çabasında olmuşlardır. Bundan başka toplumun ihtiyaç ve istemleriyle verili çağ ve toplumun buluşma-ayrışma durumları, yine filozofların yol göstericiliğinde belirgin hale gelmiştir. Doğasal-toplumsal olay ve durumlara ilişkin en genel doğrular kendi çağlarında hep filozoflardan beklenilmiştir.

Filozofların konum ve işlevlerine dair tartışmanın kendisi oldukça eskidir. Antik çağın "ya filozoflar kral olmalı, ya da krallar filozof olmalı" tartışması, onların devlet-siyaset-toplum ve bunlar karşısındaki durumunu tartıştır-

mıştır. Kimi düşünürler, Platon'un "filozof krallar" deyimini, o'nun krallığa filozofları layık görmesi biçiminde yorumlarlar. Filozof krallar tartışması, ozanların yerine bilge düşünürlerin geçmesi gerektiği biçiminde okunduğunda, Platon'dan yana tavır konmaktadır. Burada tartışma erke ilişkin değil, bir mitos felsefe tartışmasıdır. Yine de Platon'un "Devlet" adlı yapıtına bakıldığında filozofların dünyayı, doğayı anlama, değerlendirme, onu düşünme yeteneğini geliştirme bakımlarından olduğu kadar, siyasal erki biçimlendirmede de etkin oldukları gözlemlenmektedir.

Fin-Uygur: MÖ. 400'de göç yoluyla bu günkü Baltık'ın doğu kesimine Finlandiya'ya, Karelya'-ya yerleşen ve Fin-Uygur dil öbeğini konuşan halklar. Bunlara Fin kavimleri denir. Günümüzde kendi dil ve kültürlerini koruyabilenler Finlandiyalılar ve Estonyalılar olmuştur. Diğerleri süreç içerisinde Ruslaşmışlardır. Fin-Uygur dilleri Ural dil ailesinin iki kolundan genişini oluşturan dil öbeğidir. Norveç'ten doğuda Sibirya'nın Obi Irmağı bölgesine ve güneyinde Aşağı Tuna'ya kadar uzanan bir alana dağılmış milyonlarca insan tarafından konuşulur. Diğer dil gruplarının kuşatması altındadır. Onlardan etkilenmiştir. Fin-Uygur dillerindeki en eski yabancı sözcüklerin Hint-İran dillerinden alınmış olduğu sanılmaktadır.

Finans: kişilerin veya kurumların maddi gelir elde etmeleri, yatırım yapmaları ve zaman içinde bu yatırımları değerlendirmeleriyle ilgili bir kavramdır. Daha genel bir ifadeyle nakit ve sıcak paradır. Hazır ve sıcak para bankalarda bulunduğundan harcamalar için kullanılsa da üretime dönük yatırım amaçlı, faizi ödenmek koşuluyla bankalardan "kiralanan" paradır.

Finans, işletme ve ekonominin ortak alt dalı olmasının yanında işletme ekonomisinin vazgeçilmez temel uygulamalarındandır. Nasıl ki parasız üretim olamazsa, finanssız şirkette olamaz. Bir şirketin satılmak üzere ürün yaratmasına üretim; yaratılan bu ürünün satılmasına pazarlama; bu işlerde çalışanların istihdamını da insan kaynakları yapar. Ancak bir şirketin üretim yapması için bunlar yetmez. Birde tüm bu departmanlara mali kaynak lazımdır. Bunu sağlayanda finanstır.

Hazır ve nakit para bankalarda vardır. Bu aynı zamanda mali sermayedir. Kapitalizmin son aşaması olan emperyalizmde mali sermaye ile sanayi sermayesi birleşir ve finans kapitali oluşturur. Emperyalizmin tahlilinde Lenin'in de esas aldığı bu tezi, Alman sosyal demokrat Hilferding geliştirmiştir. Ona göre emperyalist aşamada bankalarla şirketler birleşir, kaynaşır. Bu aşamadaki bankacı ve sanayici tipleri banker-sanayici tipine dönüşür. Bankalar, sanayi

şirketlerinin; sanayi şirketleri de bankaların hisse senetlerini alarak kaynaşır ve çok güçlü finans kapitali meydana getirmişlerdir. Bu tekellerin dünya pazarına egemenliği finans oligarşinin egemenliğidir.

Oligarşi, Fransızca bir kelime olup küçük bir azınlığın takım halindeki egemenliği anlamına gelir. Finans oligarşi ise, sanayi sermayesi ile birleşen mali sermayenin oluşturduğu finans kapitalin devletlere ve dünya pazarına hâkim olmasıdır. Emperyalist sistemde finans dev tekeller kurar. Bu tekelleri ellerinde bulunduran küçük azınlık, sadece ekonomik yaşama değil, devletlerin iç ve dış siyasetlerine hâkim olup müdahale ederler. Bu küçük azınlığa bu gücü finans verir. Finans oligarşi, sadece devletleri nüfusu altına almaz, aynı zamanda fiili bakanlık, başbakanlık yapar. Oluşan hükümetlerin politikası bunların çıkarına göre düzenlenir. Savaşlar bile, bu kesimlerin dünyayı yeniden paylaşma ihtiyacı duydukları zaman gelişir. Her iki dünya savaşının da asıl nedeni bu paylaşımdır.

Her ne kadar biçim değiştirse de günümüz dünyasında finans oligarşi egemen durumdadır. Dünyadaki zenginliğin büyük bölümünü birkaç yüz aile kendi arasında paylaşması da bunun göstergesidir.

Günümüzde en büyük kar aracı finanstır. Para parayı çeker durumdadır. Sanayiden, üretimden kopmuş, borsaya yönelmiştir. Böylece kumara dönüşmüştür. Bu toplumun bozulmasına, çürümesine ve bunalıma girmesine yol açmaktadır. Neredeyse toplumdaki tüm kötülüğün anası durumundadır. Bu konuda Önderlik şunları belirtir.

"…Burjuvazinin azam i kâr peşindeki, özellikle sadece parayla oynayarak kâr sağlayan finans kesimlerinin öne çıkması küreselleşmeyi en kötü tarafıyla insanlığa yaşatmaktadır. Tarihin hiçbir döneminde hiçbir toplumsal sınıf bu denli kâr, değer kazanmamıştır. Toplumun yozlaşmasının en başta gelen nedeni ekonominin vardığı finans düzeyidir. Finansın sürüklediği sanayi ve ticaret ise, sürekli metalaşma ve onun en çok kâr getiren lüzumsuz biçimlerini piyasaya sunduğundan, toplumun alamadığı, tüketmediği sözde bir bollukla birlikte korkunç boyutlara varmış bir yoksulluk ve açlık sınırı altında bir öteki insan oluşmasına götürmüştür

1990'larda kapitalist sistemle birlikte zıtlarının dağıldığına ilişkin verilerin dökümü oldukça fazladır. Sermayenin küreselleşmesinin daha çok finans alanında yoğunlaşması ilk işaretlerden biridir. Finans sistemi, paranın para getirmesidir. Yani bir kumar durumuna erişilmiştir. Ancak dağılma unsuru olabilir. Finans kapital yerleşik yapıları hallaç pamuğu gibi atmaktadır.

Ulusal kurumlar devletlerden ideolojilere, ekonomiden sanata kadar öz iradeleriyle tutunmamaktadır. Ama gücün küreselleşmesi, ABD İmparatorluğu dünya çapında eski dengelerin, yapıların anlamsızlığını, kendi açısından geçersizliğini yansıttıkça, dünyanın birçok bölge ve ulus devletinde krizlere, darbelere, kanlı etnik-dini çatışmalara yol açmaktadır. Bu gerçeklik de sistemle ilgilidir ve kaos niteliklidir…"

Firavun: Kavram olarak "Büyük Ev" anlamına gelen, kendilerinde tanrısal nitelik bulunduğuna inanılan eski Mısır hükümdarları. Yahudilerin Tevrat'ı ve Müslümanların Kuran-ı gibi birçok dinsel yapıtlar Firavunların tek tanrıcı dinlere karşı çıkışlarının kendilerine tanrı süsü vererek halklarını tapınıma zorlayışlarının öykülerini anlatır. Örneğin Kuran'da Firavun'un kendisine tanrı gibi taptırdığı, gökyüzüne ulaşmak için kuleler yaptırdığı yazılıdır. Mitoloji incelemecileri Firavunların bütün kutsal nitelikleri kişiliklerinde toplamaları yüzünden Mısır mitolojisinin gereği gibi gelişmemiş olduğuna dikkati çekmektedirler. Gerçekten de eski Mısır kavminin tarihini ve eğilimini yansıtan efsaneler pek azdır. Denilebilir ki, eski Mısır halkının hayal gücünü sadece Firavunlar etkilemişlerdir. Tanrı kral figürü olarak firavunları din sosyolojisi ile inceleyen ve değerlendiren **Önder Apo**, konuyu şöyle değerlendirmektedir:

"Firavun ve Nemrut deyimleri Ortadoğu kültüründe tam da tanrı-kralları ifade eder. Tanrı-kral bir Ortadoğu yaratımıdır. Bir şahıs olmanın ötesinde bir kültür, bir kurumdur. Toplumun tüm üyelerinin tanrı-kral kişiliği karşısındaki yerleri erzak taşıyan karınca misalidir. Tanrı-kral ve öteleşen toplum arasındaki fark o denli abartılı ve tersyüz edilmiştir ki, sonunda iki soy belirmiştir: Ölümsüzler olarak tanrı-krallar ve ölümlüler olarak insanlar. Mitolojik kurnazlık veya yetkinlik, devletleşen tabakayı insandan saymamaya özen göstermiştir

Köle emeğine dayalı egemen sömürücü sınıfın bu ilk ideolojik eseri gerçekten muhteşem gözüküyor. Tanrı-krallar öldüğünde, kendileri ölümsüz tanrılarla eş tutulduğundan, bütün maiyetiyle öte dünyada da yaşamaları için birlikte mezara gömülmüşlerdir. Bir kral mezarında çoğu hizmetçi kadın ve eş olmak üzere yedi yüz ceset sayılmıştır. Bunlar kralla birlikte canlı mezara giren ve aniden üzerleri toprakla doldurulan kölelerdir. Bu eylemi görev bilmektedirler. Acılarını ve korkularını dile getirmeleri bile düşünülemez. Benzer uygulamalara Mısır firavun mezarlarında da bolca rastlanmıştır.

MÖ 4 binden yaklaşık MÖ 2000 yıllarına kadar köle tam bir

gölge ve kul durumundadır. Tapınakta yürütülen bu düzende rahip-kraldan tarla emekçisine kadar herkesin bir yasa gibi belirlenen konumuna göre hareket etmesi gerekir. Nasıl ki gökyüzünde yıldız hareketleri değişmez bir düzene sahipse, yeryüzündeki de öyle olmak zorundadır. Başka türlüsü düşünülemez bile. Bu düzen anlayışında tüm duygular tanrı nasıl istiyorsa öyle bir anlama sahiptir. Kişiye göre istediği gibi duygu olamaz. Yine tanrıların düşünce dünyasından farklı bir düşünce de olamaz. Nasıl buyrulmuşsa öyle olan, öncesi ve sonu olmayan bir düzen söz konusudur Med-Pers imparatorluk dönemi Babil ve Asur'un aşırılıklarını aşıp daha adil ve barışçıl bir dönemi temsil ederken, sarsılmaz bir imaj bırakan Nemrut ve Firavunlar dönemini de geride bırakmaktadır. Köleliğin kader olmadığı, özgürlüğün ve kurtuluşun mümkün olacağı zamanın haberi verilmektedir. İnsanlığı gırtlağına kadar sarmış kölelik zincirinin parçalanabileceği ifade edilmektedir."

Bkz. Nemrut, tanrı-kral

Fisyon: Kararsız büyük atom çekirdeğini nötronla bombardıman edilerek kararlı küçük atom çekirdeklerine dönüşmesi olayına fisyon adı verilir.

Atom fiziğinde çekirdek fisyonu, bir atom çekirdeğinin daha küçük çekirdeklere bölündüğü çekirdek reaksiyonudur. Ağır metallerin fisyonu sonrasında gama ışınları ve çok hızlı parçacıklar olarak büyük miktarlarda enerji açığa çıkar. Çıkan enerji, kimyasal reaksiyonlarda ortaya çıkan enerjiden çok büyüktür. Fisyon, nükleer santrallerde ve atom silahlarında kullanılır.

Ağır çekirdeklerin parçalanması, yani fisyon olayı ile enerji üreten nükleer bombalara, atom bombası denilmektedir. Henüz geliştirilme aşamasındaki çok yeni tasarımlar dışında, termonükleer bombaların ateşlenmesinde fisyon tepkimesinden yararlanılır. Diğer bir deyişle hidrojen bombasının tetik mekanizması bir atom bombasıdır. Dolayısıyla nükleer silahların yapılabilirliğini incelemede, atom bombası yapımı için gerekli malzeme ve teknolojinin neler olduğunun belirlenmesi yeterlidir. Fisil, yani bölünebilir madde adı verilen uranyum izotoplarından U-233 ve U-235 ile insan yapısı olan plütonyum izotopu Pu-239, nükleer silahların ham maddeleridir.

Uygun miktar ve geometride bir araya getirilen bu malzemelerde fisyon tepkimesi, bir nötron kaynağı yardımı ile başlatılır. Kaynaktan çıkan bir nötron, fisil madde ile fisyon tepkimesine girerek, fisil maddenin çekirdeğinin parçalanmasına yol açar. Bu tepkime sonunda, yüksek kinetik enerjiye sahip (fisil maddenin çekirdeğine göre) iki hafif çekirdek-

ten başka, iki veya üç tane de nötron ortaya çıkar. Ortaya çıkan bu nötronlardan bazıları, sistemdeki diğer fisil çekirdeklerle fisyon tepkimesine girmeksizin sistemi terk ederler. Sistemden kaçan nötronların fisyon tepkimesine girenlere oranı, sistemin fiziksel büyüklüğü ile ters orantılıdır. Fisyon tepkimesinden çıkan nötronlardan bir kısmı ise, fisil maddede veya sistemdeki diğer maddelerde fisyon yapmayacak tepkimelerle yutulurlar. Sızma ve yutulma kayıplarından arta kalan nötronlar yeniden fisyon tepkimesi yaratırlar. Eğer sistemde yeterli fisil madde varsa ve seçilen geometri uygunsa, art arda gelişen fisyon tepkimeleri sonucu, sistemdeki nötron sayısı zamanla artar. Hızla oluşan bu zincir tepkimeler sonucu, çok büyük bir ısı açığa çıkar. Sıcaklığı artan sistem genleşme eğilimi gösterir ve sistemden sızan nötronların oranı artar; bunun sonucu olarak da zincirleme tepkimeler sona erer.

Fizik: Genel anlamıyla, doğayı bilmenin bilimi olarak tanımlanır. Doğadaki hareket ve kuvvetlerin fizik yasalarıyla incelenmesini öngören fizik, doğada bulunan madde-enerji, yine madde ile madde bileşenleri arasındaki fiziksel etkileşimleri inceleyerek belli sonuçlara varmaya çalışır. Söz konusu bileşenlerin kendinde bulunan potansiyel güç ve değişim olaylarının yanı sıra, bu bileşenlerin karşılıklı etkileşimleri sonucu açığa çıkan farklı kuvvet ve değişim olayları ile de bir bilim dalı olarak fizik ilgilenir.

Klasik anlamda fiziğin kapsamı içerisinde kabul edilen madde tanımı mekanik, dolayısıyla kaba maddeci geleneğin etkisiyle yapılmış bir tanımdır. Bu tanıma göre doğada belli bir kütlesi, ağırlığı ve hacmi bulunan maddedir. Özü itibariyle canlılık örnekleriyle dopdolu olan böylesi bir doğanın bu tanım üzerinden, bütün canlılığıyla kavrana bilmesi elbette ki düşünülemez. Lenin'de bu tarz bir madde tanımını yetersiz bulmuş olacak ki, 'doğada duyumsanabilir ve algılanabilir olan her şey maddedir' biçiminde bir görüş ekleyerek madde tanımının kapsamını genişletmiştir.

Günümüz fizik biliminin yakalamış olduğu gelişme düzeyi ve açığa çıkardığı sonuçlar üzerinden hareket edildiğinde, klasik anlamda yapılan madde tanımı aşılmak durumundadır. Bir başka deyişle günümüz fiziğinin kozmos ve kuantum sınırında seyretmesi ve yeni keşifler yapması, klasik tarz madde tanımını pratik sonuçları itibariyle aşmış bulunmaktadır.

Fiziğin normal bir mantıkla hemen anlaşılmayan kendine has yasaları vardır. Bu farkın anlaşılabilmesi noktasında basit bir örnek verilebilir. Büyük bir hızla ilerleyen bir geminin arka kısmında belli bir yükseklikte bırakılan bir

taşın genellikle denize düşeceğini düşünürüz; oysa taş, gemiye ait olan uzayın dışında bırakılmadıkça taşın suya düşmesi söz konusu olamaz. Burada belirleyici olan geminin uzayıdır. Doğadaki her cismin bir uzayı var. Cisim hareket ettikçe kendi uzayını da beraberinde götürür. Dolayısıyla taşı gemiye düşüren, gemiyle birlikte hareket eden uzayıdır.

Özü doğayı bilme olan fiziğin tarihsel kökleri, doğaya merakla yaklaşan ilk insana kadar uzanır. Bu anlamıyla fizik, insanlığın gelişmeye başlamasıyla birlikte başlar. Büyücülük bunun ilk sistemli girişimleri olarak anlaşılmak durumundadır. **Önder APO** bu durumu ***insanlığın ilk güçlenme denemeleri*** olarak nitelendirmektedir. Ruh çağırma, ruh kovma gibi yaklaşımlar insanlığın, doğanın kendisinde gizil güçlerin bulunduğuna dair olan inancının bir sonucu olarak gelişmektedir.

Genel doğa, insan ve tanrı tasvirleri mitolojik bir anlatım tarzıyla da olsa doğu düşünce geleneğinde vücut bulmaktadır. Yaratılışa veya doğaya ilişkin yapılacak her yorum, akılcı ya da masalımsı tarzda olsun, doğayı bilme noktasında insanlık adına bir arayışı ifade eder. **Önder APO**, ***"ilk aracı kullanan insan, aynı zamanda ilk bilgiyi elde etmektedir."*** derken aynı zamanda ilk bilgiden bu yana, insanlığın ileriye dönük arayışlarının yeni teknikler üreterek toplumsal hayatı bir aşamadan bir diğer aşamaya sıçratarak sürdürdüğüne dikkat çeker. Neolitik dönemden kalma el değirmeni vb. icatlardan tutalım, bilgisayar ve üretim teknolojisindeki devrime kadar geçen zaman zarfında her tekniksel buluştaki sıçrama, yeni bir bilgiyi ve onun etrafında şekillenen bir toplumsal sistemin oluşmasını beraberinde getirir.

Doğayı kendisi gibi canlı gören doğal toplum insanı, kadın Ananın öncülüğü ile başta fizik olmak üzere bilimlerin mayasını da atmıştır. İlk mitsel girişimler, büyücülük, bitki karışımlarından ilaç yapmak ve yıldız falı(astroloji)gibi ilkler bu gerçeği dile getirir.

Bu miras üzerinden daha ileri düzeyde bir gelişme düzeyi MÖ 3000'lerde Sümer, Akad ve Mısır uygarlıklarında görülmektedir. Su değirmenlerinin kullanılması - Arşimet'ten önce de -fiziksel bir kuvvet olarak suyun kullanılabildiğini ortaya koymaktadır. Yine benzer biçimde Mısır uygarlığında hız, zaman ve uzaklık gibi ölçümler yapıla bilmektedir. İlk yıl hesaplanması, Nil nehrinin belli aralıklarla taşması üzerinden yapılabilmiştir. Ayın hareketleri, Güneş takvimi gibi ilkler de bu uygarlıklarla birlikte ortaya çıkmıştır. Genel insan ve doğa tasvirleri mitolojik bir anlatım tarzıyla da olsa doğu düşünce geleneğinde mevcuttur.

Bütün bu gelişmeler felsefenin, fiziğin ve yahut daha genel olarak bilimin daha fazla gelişebilmesi için çok önemli bir kaynak durumundadır. Bu kaynaklar üzerinden yeni bir düşünce dalgası Grek yarım adasında baş gösterir. M.Ö. 6. ve 5. yy'da öğrenimlerini Doğu'nun önemli düşünce merkezlerinde görmüş olan Yunanlı filozoflar, Ege kıyılarında yeni tarz bir düşünüşü ifade eden felsefeyi geliştirirler. İlk Yunanlı filozoflar, özünde birer doğa fizikçisi oldukları bilinir. Tarihte ilk kez beli bir sistem dâhilinde madde ve zihin ilişkisinin kurulduğu bu süreçte, maddi olgu üzerinde çok geniş yelpazede soyutlamaların yapıldığı söylenebilir. Bu durum bir yönüyle insanlığın düşünüş tarzında çok önemli bir aşamayı ifade ederken, bir diğer yönüyle Doğa, evren, insan, madde-ruh, öz- biçim, kuvvet, hareket ve yasallık gibi varlığı ilgilendiren temel olgular üzerinde de muazzam bir birikimin açığa çıkmasını beraberinde getirir.

Thales, suyu tüm varlıkların temel maddesi olarak sayar. Ayrıca, iki temel kuvvet olarak büzülmeye yol açan merkezcil kuvvet ile genişlemeye yol açan merkez kaç kuvvetten bahseder. Öte yandan, bütün nesnelerin hareket halinde olduğunu ve toplam madde miktarının sabit olduğunu belirtir. Benzer şekilde Heraklitos, her şeyin hareket halinde ve değişmekte olduğunu belirterek doğanın diyalektik evrimine işaret eder. Meşhur **'bir suda iki kez yıkanmaz'** sözü, bu tarz bir doğa kavrayışını sembolize eder.

Enpodokles, evrenin toprak, hava, ateş ve su dörtlüsünden oluştuğu görüşünü ortaya atar. Bugün kullandığımız anlamda atom kavramını ve fikrini ilk kez ortaya atan düşünürler Anaksagaros, Leukippos ve Demokritos'dur. Bu düşünürler, doğada mevcut her maddenin, fiziksel olarak bölünmeyen sert -bir birini çeken ve iten - atomlardan oluştuğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca atomların devinim halinde olduklarını, dolayısıyla doğada var olan her şeyin bu devinen parçacıkların bir araya gelmesi sonucu oluştuğunu belirtmişlerdir. Daha küçük parçalara bölünmesinin olanaksız olduğuna inanılan bu parçacıklara **'bölünemez'** anlamına gelen **'atomos'** adını verirler.

Aristo, atom görüşünü yadsıyarak nicel madde kavramı yerine, nitel madde kavramı ve yaklaşımını esas alır. Aristoteles, ilkel maddeyi sıcak ve soğuk, ıslak ve kuru gibi niteliklere indirgeyerek günümüz fiziğinin bir bölümünü oluşturan termodinamiğin temellerini atar. Ayrıca dünyanın sabit olduğunu ve her şeyin onun etrafında döndüğünü belirtir.

Sırasıyla fiziksel buluşları sıralayacak olursak; Fiziksel Kuvvet bağlamında Arşimendin suyun kaldırma kuvvetini bulan ilk kişi olduğu söylenir. Dünya mer-

kezli evren anlayışı üzerinden dünya ve gezegenlerin ilk bilimsel haritasını Ptolemy yapmıştır.

Nikolas Copernikus, Aristo geleneğinden koparak dünya merkezli evren anlayışı yerine(1543), Güneş merkezli bir evren anlayışını getirir. Bu, kendisiyle birlikte evrenin oluşumuna ilişkin yeni bir tartışma sürecini başlatır. Galileo, dünyanın yuvarlak olduğunu, hem kendi ekseni etrafında, hem de Güneşin etrafında döndüğünü ispatlar. Düşen Cisimlerin hızlanmalarıyla ilgilenen Galileo, serbest (eş zamanlı) düşme yasasının, yani bir cismin düşme sırasında aldığı yolun, cismin kütlesiyle değil, geçen sürenin karesiyle orantılı olduğunu belirtir. Yine daha önce yer ve gök fiziğinin ayrı, dolayısıyla farklı yasallıklara sahip oldukları düşünülürdü. Galileo, her iki yerde de aynı doğa yasalarının işlediğini belirterek yer ve gök fiziğini birleştiren ilk fizikçi olur.

17.yy'da Rene Descartes, madde üzerinde durarak doğadaki tüm olayları maddeye ve harekete indirgeyen mekanikçi felsefeyi geliştirir. Analitik geometrinin kurucusu olan Dekart, özünde bilimin felsefesini oluşturan en belirgin filozoflardan biridir. Platon fizikte matematiği önemserken, Aristo, matematiği bir kesinlikler bilimi olarak niteleyerek değişken olan doğanın matematikle değil, ancak doğaya uygun olarak esnek, dolayısıyla değişebilen insan mantığıyla kavranabileceğini belirtir. Descartes'in yaptığı ise, mantık ile matematiği bütünleştirerek bu ikilinin bütünlüğü üzerinden doğayı kavrama olayıdır. Özü, şeyleri en basit bileşenlerine ayırma, bölme ve kendi mantıksal yapısı içerisinde çözümleme olan analitik yöntem, bu bütünlüğün sonucunda gelişir. Analitik yöntemi geliştiren Dekart, deney-gözlem-deney işlemini başlıca işlem olarak belirler.

Nikolas Copernikus, Roger Bacon, Dekart, Galileo ve Kepler gibi bilim insanlarınca keşfedilen fizik yasalar, 17.yy. sonlarında Issak Newton tarafından sentezlenerek genel bir fizik kuramına dönüştürülür. Klasik fizik olarak da bildiğimiz fiziğin Newton un adıyla anılması, Newton un fiziği genel bir evrensel kurama dönüştürmesindeki dehasından ileri gelir. Sonrasında Torecelli ve Paskal gibi bilginler, gazların basınç ve hacim ilişkilerine nicel yasalar getirdiler. 1787'de Coulomb, elektrostatiğin temel yasalarını bulur. Voltaik elektriğin bulunuşuyla elektrik üreteçlerinin gelişmesi söz konusu olur. 1819'da ise, elektrik akımına eşlik eden magnetik etki keşfedilir. Orsted, 1827'de amper elektrodinamiğinin yasalarını keşfeder. J.C. Maxwell, klasik elektromagnetizma gazların kinetik kuramını geliştirir.

20.yy'da Newton'cu fiziğin yapısını temelinden sarsan iki kuram gelişir. Bunlar, Albert Eins-

tein'ın 1905'te yayınladığı özel ve genel görelilik kuramı ile Max Planck'ın kara cisim ışıması üzerinden geliştirdiği kuantum kuramıdır.

Doğayı bilmenin bilimi olan fiziğin bütün doğa olaylarıyla ilgileniyor olması, yine doğanın temel bileşenleri olan madde ve enerji gibi temel fiziksel öğelerle uğraş içinde olması durumu, Fizik biliminin Kimya, Biyoloji ve Tıp gibi diğer bilimsel disiplinler için de bir tür öncü bilim olma rolünü oynamasını beraberinde getirir.

Astronomi, Kimya, Biyoloji, Jeoloji vs. birer doğa bilimi olmalarına rağmen fizik, en temel doğa bilimi ve aynı zamanda genel doğa bilimlerinin en önemli yardımcısı olduğu belirtilebilinir. Yine Fizik, ilk bakışta hiç ilgisi olmadığı düşünülen arkeoloji, psikoloji, sosyoloji, tarih vs. gibi bilimler için de önemli bir yardımcı konumundadır. Fizik, hemen-hemen tüm bilimlerin gelişmesine yardımcı olmakta ve birçok konuda onlarla iş birliği yapmaktadır. Bu işbirliğinden şüphesiz Fizik de yararlanmaktadır. Fiziğin en yakın yardımcısı matematiktir. Matematik bilimi bir nevi Fiziğin dilidir. Konusu bakımından Fiziğe yakın duran ve hatta kimi yönleriyle iç içe olan bir bilim de kimyadır.

Temel bir doğa bilimi olan Fizik, evrenin sırlarını, madde yapısını ve bunların arasındaki etkileşimlerini açıklamaya çalışırken başlıca iki metoda dayanır; bunlar gözlem ve deneydir. Doğa olaylarının çeşitli duyu organlarını etkilemeleri sonucu Fizikte çeşitli kolların gelişmesi sağlanmıştır. Bu sebeple görme duyusunu uyandıran ışıkla beraber, Fiziğin önemli bir kolu olan optik gelişmiştir. Aynı şekilde işitme ile sesin fiziksel hareketini inceleyen bilim olarak akustik gelişmiştir. Sıcak-soğuk duyusu ile de termodinamik ortaya çıkmıştır. Bunların yanı sıra elektromanyetizma gibi doğrudan duyu organlarını etkilemeyen kolları da gelişmiştir. Fiziğin 19. yüzyılın sonuna kadar geçirdiği aşamalarda her ne kadar mekanik temel ise de, birbirinden bağımsız olarak incelenen Fizik konuları klasik fizik altında toplanabilir. 20. yüzyılın başından itibaren klasik fizik kurallarından daha değişik, ancak çok daha mantıklı ve mükemmel sonuçlar elde edilmiştir. Bu tür modellerle olayı açıklayan Fizik kolları ise, Modern Fizik adı altında toplanmıştır. Fizik eğitimi, bugün de gerçeğe çok yakın sonuçlar veren Klasik Fizikle başlamaktadır.

Klasik fizik, büyük boy ve düşük hızlarla hareket eden cisimleri inceler. Görelilik ile kuantum fiziğinin bütünlüğünden oluşan modern fizik ise, çok yüksek hızlara sahip atom ve atom altı düzeyindeki fiziksel nicelikleri inceler. Modern fizik de kendi içerisinde parçacık fiziği, dalga fiziği vb gibi farklı denklemler üzerinden

işleyen değişik fizik kollarına ayrılır.

Fizik araştırmaları genellikle Kuramsal fizik ve Deneysel fizik olmak üzere ikiye ayrılır. Bu iki alandaki araştırmalar, temel ya da uygulamalı araştırmalar şeklinde ayrılır.

Kuramsal fizik, evrenin yasalarını deneysel fiziğin gözlemlerini kullanarak açıklamaya çalışır. Deneysel fizik, önerilen kuramlardan hangisinin doğru olduğuna karar vermek için tasarlanan deneyleri gerçekleştirir. Deneysel fizik çoğu kez, hiçbir kuramı olmayan yepyeni doğa olaylarını da keşfeder: Elektromanyetizma ve Radyoaktivite bu şekilde keşfedilmiştir. Fiziğin yeni alanları, çoğunlukla deneylerde gözlenen çelişkili ya da açıklanamayan fenomenlere (görüngülere) yanıt olarak geliştirilir. Fiziğin yeni alanları bazen deneysel olarak doğrulanmadan önce, tamamıyla kuramsal olarak ortaya atılır.

Şu veya bu şekilde bütün bilim dallarıyla ilişki içerisinde olan fiziğin sosyal olguyla olan ilişkisi hayati önemdedir. Fizik ile sosyoloji arasındaki ilişki doğa-toplum, toplum-bilim, bilim-iktidar, iktidar-doğa ilişkisi içerisinde ele alındığında çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Toplumsal tarihe bakıldığında doğa nasıl algılanmışsa ve nasıl bir doğa tanımına gidilmişse ona denk bir toplumsal yapılanma ve anlayış söz konusu olmuştur. Mekanikçi felsefenin anlayışı üzerinde gelişen klasik fizik, yine Darvinci evrim üzerinden gelişen sosyal Darvincilik bu tarz bir diyalektiğin son örnekleri olarak ele alınabilirler. Klasik mekanik ile kapitalizm gibi duygusuz ekonomik bir düzen ortaya çıkmışken, insanlık kuantum fiziğiyle açığa çıkan yeni doğa özelliklerinden de esinlenerek buna karşı toplumsal doğayı özgür kılacak yeni bir toplumsal düzenin arayışı içerisine girmiştir. Bu arayışı en doğru biçimde zirvede sürdürenlerin başında da **Önder APO** gelmektedir. **Önder APO**, Fizik biliminin en önemli konusu olarak maddenin algılanması ve tanımlanması konusunda oluşturduğu bakış açısına ilişkin ***"Genel canlı evrenden farklı olarak, dünya gezegenimizde hareketin zengin gelişimiyle bir eşikte nitelikçe farklı bir madde ortamından kendi kendini metabolizma ile üretebilen, geliştiren canlı bir ortam doğmaktadır. Burada evrenin sınır tanımayan gelişim gerçeği halen bilimce tam çözümlenememiş olağanüstü bir sıçramayı temsil etmektedir. Canlılık olgusunun tam izahı giderek bilimin en temel konusu olacaktır. Gen haritası ve klonlama bu olgunun çözümlendiği anlamına gelmez. Yine canlılığa yol açan molekül düzenlenmesi de tek başına olguyu izah edemiyor. Şüphesiz canlılık için uygun dış ortam (atmosfer-hidrosfer) ve mo-***

leküler düzen gereklidir. Ama bu sadece canlılığın yapı taşlarıdır, maddi düzenidir. Daha önemli olan, bu maddi düzenin canlılık, anlam gibi maddi olmayan gerçeklikle bağlantısıdır. Kaba materyalizmin en önemli yanlışlığı öznelliği, yani canlılık ve anlam olgusunu maddi düzenleniş ile aynı saymasıdır. Kuantum fiziğinde bile bu aynılık yıkılmaktadır. Sezgiye benzer bir izah tarzı zorunlu görülmektedir. Canlılar içinde insandaki zekâ (beyin) durumu daha da ilginç bir hal almaktadır. İnsanın kendisi en yetkin kendini düşünen doğa olarak tanımlanabilir.

"Daha da önemli olan, doğa kendini neden düşünme ihtiyacı duymaktadır? Maddenin düşünme yeteneğinin asıl kaynağı nereye kadar uzanmaktadır? Bu soruları sorarken kastımız yeni bir tanrı arama problemi yaratmak değildir. Daha çok evren, varlık, doğa denen olguların kaba gözlemlerimizle izah edilmenin çok ötesinde kavramlar olarak çözümlenmeye ihtiyaç gösterdiğidir. Çok zengin, üretken, çeşitli, gelişimde sınır tanımayan bir evren anlayışı (paradigma) ile karşı karşıyayız. İnsanlığın çeşitli dönemlerdeki evren anlayışları, örneğin mitolojik, metafizik ve pozitif bilim paradigmaları karşımıza çok farklı kavrayış ve yaşam duruşları ortaya çıkarır. Mitolojide her şeyin bir tanrısı varken, metafizikte ilk hareket nedeni veya tanrısı görüşü ağır basar; pozitif bilimde her şey kaba materyalizmle izah edilmeye çalışılır. Sıkı bir nedensellik ve düz çizgisel gelişme felsefesi geliştirilir. Tabii daha alt hayvanlar dünyasındaki yaklaşımlar da bilinse çok ilginç olur. Sürüngenler, kuşlar ve memeliler acaba nasıl bir hisle dış ortama bakıyorlar? Halkça söylenen 'öküzün trene baktığı gibi' benzetmesi ilginçtir. Taşların, kum zerrelerinin bakışımı nasıldır? Onların da bir duruşu vardır. Bir bütün olarak evren, doğa bir duruştur. Hem de sınırsız hareket halindeki bir duruş." derken aslında fizik bilimi ile felsefenin pozitivist bilim anlayışı ile yaşadığı boşanma durumunu ortadan kaldırmakta ve günümüzde bilimin **bilimcilik** anlayışı ile yaşadığı krizden çıkışın yolu olarak felsefeyi devreye sokmakta ve birbirinden kopmayan, kopmaması gereken bilim ile felsefeyi buluşturmaya çalışmaktadır. Bunun en önemli sonucu ise bilimsel izaha en yakın ideolojik bir formasyon olmaktadır.

Fizyoloji: Bitki, hayvan ve insan gibi tüm canlılardaki hücre, doku ve organların işleyişini inceleyen bilim dalı. Biyolojik evrim geçirmiş olan bu tür canlıların yaşam oluşumları ve bedensel fonksiyonları fizyolojinin konusudur.

Bu konuyla yunanlı felsefeciler de uğraşmışlardır, örneğin Pla-

ton bağırsakların görevinin yiyeceği vücutta tutarak oburluğu önlemek olduğunu söyler. Anaksagoras gibi felsefeciler de bu konuda çeşitli görüşler dile getirmişlerdir. Bilimsel fizyolojinin kurucusu, 19. yüzyılda yaşamış olan Claude Bernard'dır. Modern fizyolojinin kurulmasıyla birlikte özelliklede hekimlik alanında büyük ilerlemeler sağlanmış, tıpta kayda değer gelişmeler söz konusu olmuştur. Tıp alanında yaşanan gelişmeler ile birlikte hastalıklara daha fazla çare olunabilmiş, öncesinde hastalık sonucu yaşanan insan ölümlerinde de büyük ölçüde düşüş sağlanmıştır.

Form: Bir şeyin biçimi, yapısı. Örneğin toplumsal yapılar, belirli bir form içinde kendisini yansıtırlar. Toplumsal form denildiğinde, o toplumun biçimi kastedilir.

Form, salt kendisi olarak form değildir. Olguların çok çeşitlilikte ve zenginlikte yansımasının bir tanımı olarak formdur. Çünkü varlıklar tekil anlamda bir formda yansısalardı, form denilen bir şey olmazdı. Olgular az-çok belirli bir öz nitelikte oldukları gibi, bu öze dair bir formda da yansırlar. Başka türlü form açıklanamaz bir şeydir. Kısacası form varlık olmanın şekli, biçimidir; çeşitliliği ve zenginliğidir.

Formasyon: Biçimlenme, biçimlenim anlamında kullanılan formasyon deyimi, bir şeyin öz ve biçimine uygun, onu temsil ve ifade edebilecek bir düzey kazandırma durumudur. Temsil gücü ve yeterlilik düzeyi olarak da anlaşılabilir. İdeolojik formasyon, o ideolojinin bireyler, sınıflar, partiler vb. tarafından kavranma düzeyini ifadelendirir. Toplumsal formlar, onları ortaya çıkaran, ilerleten, bilen, anlayan ve yayan bilinç biçimleriyle varlıklarını sürdürürler.

Fosil: Bir bitki ya da hayvanın eski jeolojik çağlardan bu yana yer kabuğunda korunmuş olan kalıntısı ya da izi. Yer yüzünün her yanından derlenmiş fosil kayıtları, yaşamın başlangıcından bu yana yer yüzünde yaşamış canlılar üstüne bilgi veren en önemli kaynaktır. Genellikle ölen bir canlının fosilleşebilmesi iki koşulun varlığına bağlıdır. Çok çabuk çürümemesi ve leş yiyicilerin saldırılarından korunabilmesi için hızla gömülmesi, gövdesinde fosilleşebilen sert bölümlerin bulunması.

Franklar: M.S. III. Yüzyılda Roma imparatorluğunun yaşadığı kaos giderek derinleşir. Bu kaosun bir ayagı içte yaşanan sorunlar, kölelerin baskıcı rejime karşı isyanları, Roma İmparatorluğunun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması iken, diğer ayagı ise dışarıdan gelen, doğal toplumun son evresini yaşıyan, ata erkil sisteme geçmiş, pagan düşünceleri olan klan ve kabilelerin saldırılarıdır.

Batı Roma İmparatorluğunun sınırları Avrupa'nın ortalarına kadar, Ren Tuna nehirlerine kadar genişlemişti. Bu sınırların dışında kalan yerler Roma imparatorluğunun denetimine girmemişlerdi. Bu yüzden bu alanlarda yaşayan klan ve kabilelerde, doğal toplum ve komünal yaşam özellikleri henüz parçalanmamıştı. Roma'nın uygarlığından ve kültüründen uzaktılar. Her ne kadar kimi misyonerlerin çabasıyla belli yerlere hıristiyanlık düşüncesi girse de tümden hakim olmamıştı. Hatta hıristiyanlık yerel geleneklerle bütünleşir. Ariusçuluk denen akım da, hırirstiyanlığı pagan dinlerle birleştirmedir.

Ren ve Tuna nehirlerinin öte yakasında kalan kavimlere Germenler denir. Germenler Keltçe bir kavram olup özel bir kavmi veya aşireti belirlemez. Özgür yaşayan kabilelerin tümüne denir. Bu kavimlerin Hint- Avrupa ailesinden oldukları belirtilir. Bu kavimler yüzyıla yakın Roma İmparatorluğuyla savaşırlar. Germenler Franklar, Almanlar, Borguntlar, Vandallar, Ostrogotlar, vizigotlar ve daha değişik onlarca aşiretten oluşmuştur. Her aşiret ve kabile kendi içinde örgütlüdür ve kendi askeri şefleri tarafından yönetilmektedir.

Bu kavimlerden Vizigotlar Tuna boylarına, bugünkü Macaristan'a taraf giderler. Vandallar Roma üzerinden İspanya'ya ve oradan da Afrika'ya yönelirler.Franklar, Almanlar ve Borgunt'lar da Roma'ya komşu olan Galya çevresinde kalırlar.

M.S. 533-554 yılları arasında Roma'ya dönük yoğun saldırılar olur. Roma bu saldırılarla baş edemez ve denetimindeki toprakları bu pagan kabilelere bırakır. Franklar Galya'da France adında Roma'ya bağlı bir beylik kurarlar. Bu beylik giderek güçlenerek gelişir. M.S. 534 yılında aynı kökenden geldikleri Borgut'ları yenerek denetimlerine alırlar. Ve böylece Galya'nın tümü denetimlerine girer. Roma'nın zayıf durumundan da faydalanarak Regnum Francorum adında bir devlet kurarak bağımsızlıklarını ilan ederler. Ve bu günümüz Fransız devletinin temellerini oluşturur.

Franklar, bugünkü Fransız halkının atalarıdırlar. Bu kavim, daha sonra Avrupa tarihine önemli oranda damgasını vurur. Ortaçağın başlarında Batı Avrupa'nın en güçlü Hıristiyan krallığını kurar.

Fransisken: XIII. yüzyılda Asis'li ermiş Francesco tarafından Hıristiyanlık âleminin temsilcisi ve ruhani lideri olan papadan izin alarak kurduğu bir tarikattır. Tarikat korucusunun adıyla anılır. Ermiş Francesco'ya göre Hıristiyanlığın özü yoksulluktur. Zaten Hz. İsa birçok vaazında zenginliği eleştirmiş, yoksulluğu övmüştür. Düzende meydana gelen bozulma ve yozlaşmanın kaynağı, aç göz-

lülük ve zengin olma istemidir. O yüzden toplumda bir reform, düzeltme yapılacaksa mutlaka bundan başlanmalıdır. Zenginliği eleştirmeyen hiçbir düşünce Hıristiyanlığın özüyle bütünleşemez. Zaten İsa, iğne deliğinden geçemeyenlerin cennete giremeyeceklerini belirtir. Hıristiyanlığın bu özünü yaşatmak isteyen ermiş Francesco, takipçilerine sürekli yoksulluk ve dilencilik üzerine vaazlar verir. Bu vaazlar tarikatın temel felsefesini oluşturur. Bu düşüncelerini gerçekleştirebilmek için sürekli vaazların verilmesi gerektiğini belirtir. Ancak vaazları halkın toplandığı kiliselerde vermek yerine, doğrudan halka giderek onların olduğu yerde vermeyi esas alır. Bu yönüyle de gezginciliği benimserler.

Bu mezhep günümüzde Capucin'ler, Cenventuali'ler ve gerçek Franksisler olmak üzere üçe bölünmüştür. Müslüman derviş ve sofilere benzemektedirler.

Fransız Devrimi (1789): 1789 Devrimi olarak da bilinir. 1787 den başlayarak Fransa'yı sarsan, ilk doruk noktasına 1789 da ulaşan, değişik aşamalardan geçerek 1799'a değin süren devrimci hareket. Fransa'da eski rejime son vermiş ve Avrupa tarihinde yeni bir çağ açmıştır. Devrime yol açan nedenler arasında farklı görüşler bulunmakla birlikte, genel olarak üzerinde durulan başlıca etkenler şunlardır:

1. Avrupa'nın kalabalık ülkelerinden biri olan Fransa'da yaşam koşullarının giderek kötüleşmesi;

2. Gelişmekte olan varlıklı burjuvazinin başka ülkelerinkinden daha sistemli bir biçimde siyasal iktidarın dışında tutulması;

3. Köylülerin üzerinde ağır bir yük oluşturan çağdışı feodal sisteme duyulan tepkinin artması;

4. Toplumsal ve siyasal reformu savunan düşünürlerin başka yerlere göre daha yaygın bir etki uyandırması;

5. Fransa'nın Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda sağladığı yoğun askeri ve mali destek yüzünden devletin iflasın eşiğine gelmesi.

1789'dan önce Fransız Devleti bir monarşiydi. Nüfusun ezici çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu bir tarım ülkesiydi. Ama kentler doğmuş ve bu kentlerde yaşayanlar yeni bir toplumsal doku oluşturmuşlardı. 1789 devriminin esas kaynağı ve üssü de bu kentler ve yeni oluşan toplumsal dokuydu.

Devrimden önce "Aydınlanma" adı verilen düşünsel bir devrim yaşanmış ve bu dönemin akılcılık, ulusçuluk, özgür birey, eşitlik, adalet ve özgürlük gibi fikirler, öncelikle kentlerde yankı bulmuş, devrimin üzerinde yükseleceği zemini güçlendirmiştir. Bu düşüncelerin üzerinde tartıştığı zemin toplumun okur-yazar kesimlerinde önemli düşünsel değişimlere yol açar. Fransız Dev-

rimi'nin amaç ve hedeflerini de dile getiren ve temel slogan haline gelen 'Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik' kavramları da aydınlanma düşünürleri tarafından geliştirilmişlerdi. Ulus ve ulusçuluk olgusu da aydınlanma dönemiyle birlikte gerçeklik kazandı. Devrime ruh kazandıran esasında aydınlanma çağı düşünürlerinin yaklaşımlarıydı. Bu düşünürlerin ileri gelenlerini; J. J. Rousseau, Montesque ve Voltaire vb. olarak tanımlamak mümkündür. Bu düşünürlerin düşünceleri Devrim üzerinde çok ciddi etkiler yaratmıştır. Örneğin J. J. Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi adlı eseri adeta Devrimin elkitabı rolünü oynamış, elden ele dolaşmıştır. Zaten devrim de eski sözleşmenin geçersizliğinin ve yerine yeni bir sözleşmenin ilan edilmesidir. Bundan dolayıdır ki Toplumsal Sözleşme Fransız toplumunda ciddi değişikliklere yol açmıştır. Bunun dışında henüz yeni sayılabilecek Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın etkileri de Devrimi hızlandırmıştır. Tüm bu nedenler, Fransa monarşisinin baskıcı yönetimi ve burjuvazinin tarih sahnesine bir devrimle çıkmaya hazır olması Devrimi ateşlemiştir. 14 Temmuz 1789'da Bastille'nin basılması ve burada tutuklu bulunanların bırakılmasıyla Fransız Devrimi'nin ilk kıvılcımı çakılmış, devrim ilan edilmiştir.

Devrimi 17 maddelik İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ni yayınlayarak monarşinin varlığına son verir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ilhamını demokrasi fikrinden ve Rousseau'nun fikirlerinden ve özellikle de Toplumsal Sözleşmeden alır. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi kapsam itibariyle demokrasi ve insan haklarını fazlasıyla işler ve öne çıkarır. Demokrasi her ne kadar kökenleri geçmişe, Yunan site devletlerine dayansa da yenidir. Özellikle monarşinin tek yönetimi karşısında demokrasi yeni bir kavram sayılır ve savunmak da önemlidir. Yeni örnek biraz daha yakındır. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda hazırlanıp ilan edilen Wirginia İnsan Hakları Bildirgesi (1776) de etkileyici olmuştur. Fransız Devrimi'nin öncüleri çağın demokrasi ve insan haklarına yönelik bir evrimleşme sürecinde olduğunu görmüşlerdir. Öncelikle Amerika'da gelişip ilan edilse de yerel kalan insan hakları ve demokrasi Fransız Devrimi'yle evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu tarihten itibaren Batı'da benimsenen ve giderek demokrasinin vazgeçilmez ilkeleri haline gelen hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı gibi kavramlar da bu devrim ve devrimin düşünürlerinin yaklaşımlarının ürünüdürler.

Devrim, 14 Temmuz 1789'da kralın toplaması gereken meclisin (Etats Generaux) keyfi olarak toplanmaması sonucunda patlak verir. Fransız tarihinde buna Birinci Devrim denmektedir. Bu tarih

ulusal bayram ilan edilir. Devrimin bu ilk aşamasına reform yanlıları (Reformcular) öncülük eder. Daha 17 Haziran'da (1789) burjuvazi kendisini Ulusal Meclis olarak ilan etmiştir. Bu tarih, devrimin başlangıcı olarak alınabilir. Onun kazanacağını fark eden soylular ve Klerjinin reform yanlısı üyeleri de burjuvaziye katılırlar. 1789 Devrimi ilkin bir Kurucu Meclis ilan etmiş, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ni (1789) yayınlamıştır. 1791 Anayasası ise "Ulusal Egemenlik" ve kuvvetler ayrımını geliştirir. Bu aşamada oy hakkı sadece belli miktarda mülkü olanlara (saptanan miktarda vergi ödeyenlere) tanınır. Yani genel oy hakkı henüz tanınmamaktadır.

1789-91 arasında Kurucu Meclis'te çeşitli partiler mevcuttur. Adları kısmen farklı verilen bu politik partiler, İngiliz Devrimi örneği izlenerek, Devrimden hemen sonra Paris'te kuruldular. 1789 Devrimi'nin ve Kurucu Meclis'in başta gelen üç partisi Jirondenler, Jakobenler ve Anayasacılardır.

Marks, Fransız devrim sürecini kendi siyasal mantığı içinde şöyle ifade eder: *"Bu üç partinin her biri sırasıyla devrimi kendisinin artık arkasından gidemeyeceği yere kadar götürdü, bu noktadan sonra ise öncülüğü, o zamana kadar onu izleyen en gözü pek müttefik devraldı. Anayasacıların egemenliği yerini jirondenler, Jironden egemenliği de yerini Jakobenlere bıraktı. Böylece 1789 Devrimi bu şekilde "yükselen bir çizgi" izleyerek gelişti."*

1789-91 Kurucu Meclis'in bir bölümü Devrim'i sona erdirmek amacıyla aristokrasiyle bir anlaşma yapıp Anayasal Monarşi'de uzlaşmaya çalışmasına rağmen başarılı olamazlar ve bu politika çöker. Aynı yıl (1791) Kurucu Meclis yerini Yasama Meclisi'ne bırakır.

1791-92 yıllarında Devrimci Hükümet Jirondenler'in elindedir. Jirondenler, kentlerin özerkliğini ve bir tür federal birliği savunuyorlardı. Devrim sırasında oluşan büyük sanayi, ticaret ve toprak burjuvazisinin partisi olan Jirondenler, adlarını, mecliste bu partinin birçok lideri tarafından temsil edilen Gironde adlı kentten alıyorlardı. Birinci Cumhuriyet döneminde iktidarı ele geçiren Jakobenler ise adlarını, Aziz Jacob'un adını taşıyan bir Jakoben manastırında toplanmaktan dolayı almışlardı. Bunlar federalizme karşı merkezi bir yönetim taraftarlarıydı.

Yasama Meclisi'ndeki sol kanat Jakobenler'den, sağ kanad da Jirondenlerden oluşuyordu. Bunun yanında sosyalist düşünceyi savunan ve Devrimin daha da ilerletilmesini savunan Dağcılar, küçük bir grup olarak Meclis'te yer alıyorlardı. Küçük ama eşitlikçi ve radikal yaklaşımlarından dolayı bu grup da Meclis'te ol-

dukça etkindi ve ağırlıklı olarak da Jakobenlerle birlikte hareket ediyorlardı. Eğilimlerle birlikte devrim de kendi içinde çatışma eğilimine giriyordu. Tabi iktidardan alaşağı edilen kral da boş durmuyor, yeniden iktidarı ele geçirmenin çarelerini arıyordu ve bir karşı-devrim girişiminde bulunuyordu. İktidardan uzaklaştırılan soylular sınıfı eski rejimi restore etmek için Prusya ve Avusturya gibi Avrupa monarşilerinden yardım talep edecek ve bu ülkeler de 24 Ağustos 1791'de bir momerandum yayınlayacak ve Avrupa'nın "devrimci ulusu" Fransa'ya silahlı müdahale etme, yani savaş tehdidinde bulunacaklardı. Yabancılarla işbirliği yaptığı için "hain" olarak suçlanan Kral XVI. Louis kaçmaya çalışırken yakalanacak ve daha sonra idam edilecektir.

Fransız Meclisi Jirondist burjuvazinin ısrarıyla 1792'de Avusturya'ya savaş açar, ama bu savaş Fransa'nın yenilgisiyle sonuçlanır. Dışarıda savaşa girmeden önce içteki devrim karşıtı sınıf olan aristokrasiyi tasfiye etmeyi önermiş olan Jakobenler'in lideri Robespierre (1758-1794), olaylar tarafından doğrulanır. Ulusal (ekonomik) krizin etkisiyle 1792'de halk yığınları arasında yurtseverlik ve devrimci coşku giderek kabarır. Devrimci coşku Jirondenlerden ve jakobenlerden daha radikal olan, eşitlikçi ve özgürlükçü düşünceyi savunan ve devrimi sonuna kadar götürmek isteyen, bu özellikleriyle uzlaşma eğilimlerine karşı duran Montagnarlar (Dağcılar) daha etkili olmaya başlarlar. 11 Temmuz 1792'de Avrupa monarşilerinin birleşik orduları Fransa'ya girerler. Avrupa monarşileri arasında böyle bir ittifak, monarşiyi devirmiş bulunan Devrimci Fransa'ya karşı oluşur. Yasama Meclisi'nin "Anavatan tehlikede" çağrısı yaptığı böyle bir dönemde halk ayaklanmasından korkan Jirondenler, düşmanla işbirliği yapmakla suçladıkları kral ve soylulukla uzlaşma girişimlerinde bulunurlar.

Tam da bu sıralarda Jirondenlerin korktuğu başlarına gelir: 10 Ağustos 1792'de "İkinci Devrim" adı verilen bir halk ayaklanması patlak verir. Fransa topraklarının yabancı orduların işgalinde bulunduğu bir sırada patlak vermiş olan bu sosyal ayaklanma, aynı zamanda ulusal bir ayaklanmadır. Sınıflara dayanan bu devrim, oy hakkını mülk sahipleriyle sınırlayan 1791 Anayasası'nı da, Anayasal Monarşi'yi de devirir ve bu devrimle birlikte oy hakkına konulan sınırlama kaldırılarak genel oy hakkı (Üniversal suffrage) ilan edilir.

Bu gelişmeleri protesto eden soyluluk ve kralla uzlaşma taraftarları devrimi terk ederler (19 Ağustos 1792).

Eylül 1792'de Fransa'nın bir cumhuriyet olduğu ilan edilir (19. yüzyılın tüm burjuva anayasalarına, devrimden sonra yapılan

Fransa anayasası ve cumhuriyeti model olur).

1792 yılı Meclis'te yeni partilerin oluştuğu bir yıl olur. Devrimin radikalleşmesiyle birlikte burjuvazi içinde halk ile ittifakı savunan Jakobenler ile, halkı tehdit olarak gören Jirondenler birbirlerinden iyice kopuşurlar. Bu kriz ortamında 1791 Anayasası askıya alınır ve Ulusal Konvansiyon için seçimler yapılır. Yeni meclis, devrimci ordunun Paris'in kuzeyinde Prusya birliklerini yenilgiye uğrattığı aynı gün toplanır (20 Eylül 1792). Bu savaşa tanık olan ünlü Alman şairi Geothe, "Bugün ve burada, dünya tarihinde yeni bir çağ başlıyor" diyecektir.

Robespierre, Louis de Saint-Just (1767-1794) ve Camille Desmoulins (1760-94) gibi isimlerin liderliğindeki Jakobenler giderek aşağı sınıflardan yana daha radikal tutumlar alırlar. Jirondenler'in karşı çıkmasına rağmen Konvansiyon, kral XVI. Louis'in yargılanmasını ve ölüm cezasının infazını kararlaştırır (21 Ocak 1793). Kralın giyotine gönderilmesi bu eğilimler arasındaki krizi derinleştirir. Monarşiyi geri getirme ya da anayasal monarşi düşüncesi kesin bir darbe yer ve Cumhuriyet seçeneği güç kazanır. Ulus ve Cumhuriyet kavramları özdeşleş kavramlar olarak siyasi literatürde yerini alır.

Bu gelişmeler Jirondenler açısından yenilgi demekti.

1 Şubat 1793'te Konvansiyon İngiltere ve Hollanda'ya, 7 Mart'ta ise İspanya'ya savaş ilan eder. Başını İngiltere'nin çektiği ve "Birinci Koalisyon" diye bilinen bu ülkelerin ittifakı, "devrimci ulus" Fransa'ya karşı bir dış reaksiyondu. Jakobenler ile Montagnarlar'ın teşvik ettiği Jironden karşıtı 31 Mayıs-2 Haziran 1793 isyanı, devrimin yeni bir aşamasını başlatır. Temmuz 1793 Jakobenler Jirondenleri iktidardan alaşağı eder ve iktidarın etkili gücü haline gelirler. Bazı kaynaklar bu gelişmeyle birlikte Robespierre'in bir diktatörlük kurduğunu yazarlar.

Jirondenler Konvansiyon'dan tasfiye edilirler. Çok geçmeden Kamu Güvenlik Komitesi hükümetin baş organı haline gelir. Bu komitenin üyelerinden biri de, Paris ve yakın çevresinde etkili olan karizmatik ve ajitatör bir kişilik olan Jironden lider Danton olur. Dokuz kişiden oluşan Kamu Güvenliği Komitesi'nin geçici olarak kesin iktidar olması Danton'un önerisiyle gerçekleşir. Danton, savaş/kavga yerine, görüşmeler yapılmasından yana tutum takınır. Ulusal Güvenlik Komitesi'nin ve bu komitenin etkili üyelerinden Robespierre'nin otoritesi giderek artar ve muhalefete karşı artan ölçüde şiddete (teröre) başvurulur. 1793 Ekim'inde bir seri politik yargılamalar başlar ve 3 Ekim günü Devrimci Mahkeme önüne çıkarılan 22 Jironden 31 Ekim'de giyotine gönderilirler. 1793 son-

larında politik tutukluların sayısı binleri bulur ve yüzlerce kişi giyotine gönderilir. Şiddet tırmandıkça tırmanır. Öyleki, Temmuz 1794'te 1251 devrim-karşıtı kralcı giyotinle idam edilir.

1794'te tüm Fransız sömürgelerinde kölelik kaldırılır (Robespierre giyotinle idam edildikten sonra kölelik geri getirildi). Bu dönem boyunca Devrimci Hükümet'in kontrolünde terör süreklilik kazanır. Kiliselerin kapatılır, mallarına el konulur ve dine karşı sert tutumlar da sergilenir. Bu yaklaşım kısa sürmesine rağmen onlarca rahip de bu arada giyotine gönderilir. Konvansiyon bu "aşırılığı" düzeltir ve 6 Aralık 1793'te aldığı bir kararla inanç ve ibadet özgürlüğünü kabul ve ilan eder. Bir savaş hükümeti olan Devrimci Hükümet'in otoritesinin giderek güçlendiği bu süreçte yönetim aygıtı da giderek merkezileşir. Bu, yürütmenin (otoritenin) merkezinde bulunan Ulusal Güvenlik Komitesi'nin başarısı için zorunlu bir koşuldur. Aralık 1793'ten Temmuz 1794'e kadarki sürede, başında Robespierre'in bulunduğu *"Devrimci Hükümetin Diktatörlüğü"* istikrar kazanmış, terör yöntemine başvurularak devrim düşmanları sindirilir, karşı-devrimci isyan odakları bastırılır. Devrim, özgürlük ve kurtuluş için devrim düşmanlarına karşı açılmış bir savaş olarak değerlendirilir ve devrimci hükümetin işlevleri de buna göre tanımlanır. Özel mülkiyetin tasfiyesinden söz edilmese de, Saint-Just; *"Ne zengin ne de fakir olmalı"* diyerek yaklaşımlarının ne olduğunu gösterir. Ancak Devrimci Hükümet uzun yaşayamaz. Devrimi'in önderlerinden biri olan Danton, kendi gazetesinde ve Meclis'te devrimin hızını kesmek, terörü azaltmak gerektiğini savunacaktır. Danton ve çevresindeki grup hükümete muhalefet etmeye ve ona saldırmaya başlarlar. Nihayet 29-30 Mart gecesi **"komplo"** ve **"ihanet"**le suçlanan Danton, Camille ve diğer sağ kanat üyeler tutuklanıp Devrimci Mahkeme önüne çıkarılır ve 5 Nisan 1794'te giyotine gönderilirler.

Nisan 1794'ten Thermidor'a kadar merkezileşme artar, terör yoğunlaşarak devam eder. Bu süreçte devrimci hükümet de halk desteğini yitirir. Mayıs 1794'te Hıristiyanlığın tasfiyesi kararının ve Jakoben terörünün ardından bir hükümet krizi patlak verir ve bu olay devrimci hükümetin düşüşünü hızlandırır. Hükümetin kendi içinde de anlaşmazlıklar patlak verir. Ulusal Güvenlik Komitesi'nde Robespierre'in grubu tecrit edilir. Bu anlaşmazlıklar sonunda Konvansiyon önüne getirilir. Robespierre 8 Thermidor günü Konvansiyon'da adlarını vermeden de olsa hasımlarına saldırınca, onlar da karşı atağa geçerler. 9 Thermidor günü (yeni Fransız takviminde 27 Temmuz 1794) ulusal Meclis'te muhalefet birleşir, içinde

rüşvetle satın alınan temsilcilerin de bulunduğu ilkesiz bir koalisyon kurulur ve Konvansiyon'dan Robespierre'nin tutuklanması emri çıkartılır. 27-28 Temmuz 1794'te Robespierre Konvansiyon'dan düşürülür. 10 Thermidor 1794'te Robespierre ve yoldaşları (Saint-Just, vd) mahkeme bile edilmeden giyotine gönderilirler (1794). Bu olay "devrimin sonu" olur. Devrim "kendi çocuklarını" yemiştir. Böylece 1789'da başlayan Devrim, yaklaşık beş yıl sonra 1794'te Robespierre ve yoldaşlarının giyotinde öldürülmeleriyle biter veya Fransa tarihinde yeni bir aşamaya yerini bırakır.

Eylül 1794'te karşı-devrimci terör dönemi başlar. Politik partiler, kulüpler ve devrimci mahkemeler yasaklanır. 1795 Nisan ve Mayıs aylarında Paris halkı tekrar ayaklanır. Bu isyanlar bir parti öncülüğü olmadan ve kendiliğinden gelişir.

Fransa'da cumhuriyet ilk kez 1789 Devrimi'ni takiben 1792'de ilan edilir. 1789-1804 arası dönemde yaşanan devlet modeline Birinci Cumhuriyet denilmektedir. 1804-14 arası dönem Birinci İmparatorluk Dönemi diye bilinir. Sonra Restorasyon Dönemi (Anayasal Monarşi, Burjuva Monarşi: 1815-30) ve Temmuz Monarşisi (Anayasal Monarşi: 1830-48), ardından İkinci Cumhuriyet (24 Şubat 1848-1852 arası) dönemi gelişir. 1852-1870 arası ise; İkinci İmparatorluk dönemi olarak adlandırılır. 1871-1940 arası dönem Üçüncü Cumhuriyet, 1947-58 Dördüncü Cumhuriyet, 1958 sonrası da Beşinci Cumhuriyet dönemleri olarak değerlendirilirler.

Fransız Devrimi bir burjuva devrim olarak değerlendirilmektedir. Burjuvazinin devrim sonrası iktidarı ele geçirdiği ve kendi sınıf çıkarları temelinde kullandığı, bir burjuva devletleşmesi yarattığı kesindir. Ancak baştan itibaren gelişenin bir burjuva devrimi olduğunu ve bu sınıf tarafından örgütlendirildiğini söylemek zordur. Burjuvazinin de bu devrimde yer aldığı, kendi meclisini kurma girişimleri olduğu biliniyor. Maddi olanaklarının çokluğu bu sınıfı yönetim alanlarına daha yakınlaştırsa da, toplumun diğer kesimlerinden çok daha örgütlü olmadıkları da kesindir. Zaten devrime katılan da sadece bu sınıf değil, tüm toplumdur. "Baldırı çıplakların devrimi" deyimi, devrime katılan kesimleri göstermek açısından önemlidir ve bu da burjuvaziden ziyade toplumun diğer sınıf ve katmanlarını göstermektedir. Zaten devrimler de halkların eserleridir, sınıfların değil. Fransız Devrimi'ne katılan kesimler arasında sınıfsal egemenliği arzulayan burjuvalar olduğu kadar, eşitlikçi ve özgürlükçü düşünceyi savunan ve ezilen sınıflardan yana olan ve ezilen sınıflardan gelenler de yer almışlardır. Her ne kadar bir sınıf bu devrimin sonuçlarını sahiplenmiş olsa da, doğrusu bu

devrimi halkların özgürlük ve eşitlik arayışlarının bir sonucu olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Devrimler ve özellikle de egemen sınıflara mal edilen devrimler ve bunların gerçek nitelikleri hakkında **Önder APO**'dan yapacağımız alıntı buna açıklık getirecektir.

"Hiçbir kapitalist sınıf kitabında, ne İngiliz-Amerikan ne de Fransız Devrimine ilişkin bir düşünce, teori ve programı yazılmaz. Bu devrimlerde rol oynayanlar kendilerini burjuva sınıfının temsilcisi olarak ilan etmemişlerdir. Bu devrimlere katılan kitleler çoğunlukla yoksuldular ve özgürlük-eşitlik taleplerini öne çıkarıyorlardı. Daha önceki Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma hareketini burjuva sınıfının esas aldığını iddia etmek büyük abartmadır. Sınıf olarak burjuvazi yükselirken -tüm çabası olarak-, kâra dayalı sermaye birikiminden başka bir şey düşünmüyordu. Şüphesiz kâra giden yolun devlet erkiyle bağının bilincindeydi. İktidarı etkilemek ve ele geçirmek için çaba içindeydi. Ama elinde bir devrim teorisi ve pratiği bile özel anlamda yoktu. Devrimlerin temelindeki objektif koşullar tarihin uzun bir evriminin ürünüydü. Sübjektif öğeler olarak düşünürler ve siyasal aktivistlerin özel bir burjuva devrim programı, hatta partileri yoktu. Eğilim halindeydiler. Bazı zenginlerden himaye görüyorlardı, çoğunluğu da feodal karakterli, bilim ve sanata ilgisi olan zenginlerdi. Öne çıkarılan talepler genelde hümanist, özgür ve eşit bir dünya özlemiydi.

"Yazılan tüm ütopyalar kapitalizme zıttı. O halde nasıl oldu da bu düşünürler ve militanlar burjuva sayıldı, devrimler de burjuva devrimleri oldu? Burjuvazinin süreç içinde yeni sınıf olarak hakim olmak isteyen her gücün yaptığını yaparak, iktidarı ya tamamen ya kısmen ele geçirerek bunu başardığını biliyoruz. Tüm hiyerarşik ve devletçi güçlerin 'politika' denilen sanatın gereklerine dayanarak binlerce kez iktidara gelip düştüğünü, ama bu gaspın ve sömürü için çok elverişli aracın kesintisiz varlığını sürdürdüğünü, en son yükselen benzer gücün de başka türlü davranmayacağını iyi bilmek gerekir. Devrimlerin tümü halkların eseridir. Zaman zaman halkların eylemine eski veya hiyerarşik-devletçi güçler de katılır. Özellikle devrimin zafer günlerinde çok akıllı ve girişkendirler. Ezilenlerin taleplerini istismar etmede ustadırlar. Bütün devrimlerde, ister başarılı olsun ister olmasın, benzer çabalar hiç eksik olmaz."

Freud, Sigmund: 1856-1939 tarihleri arasında yaşamış, Psikanaliz kuramı ile tanınan Yahudi asıllı Alman doktor. Tıp öğrenimi esnasında psikoloji alanında ka-

riyer yapmış, bir süre beyin cerrahı olarak çalışmış, bu arada psikoloji, hipnoz ve "konuşarak tedavi" ile daha çok ilgilenmiştir. Kendi teorisi ve tedavi yönteminde esinlendiği yöntemlerden ilki hipnotizma ile tedavi çalışmalarıdır. Hipnotizma, beden dengesini de olumsuz etkileyen ruhsal sıkıntıların aşılması için, hastanın uyutulup konuşturularak tedavisine dayalı bir yöntemdir. Bundan başka Freud, ruhtan gelen düşüncenin bedende kötürümlük yaratabildiğini, bunun da hastalara telkin (Düşünce aşılama) yöntemiyle sağlandığını kendi meslektaşlarından öğrendi. Ancak Freud için dönüm noktası, hastalara uykuda yaptıklarını hatırlatmaya dönük tedavi yöntemini öğrenmesi oldu. Bilinçaltını temizlemek için kullanılan bu yönteme, çağrışım yöntemi adını verdi. Bilinçaltı, bilinç dışı tartışmaları oldukça eskiydi. Daha 200 yıl önce ünlü düşünür Leibniz, insanda bilinçten başka, bir de bilinç dışı ya da bilinçaltı bulunduğunu ileri sürmüştü.

Freud'a göre, insanı üç temel içgüdü yönetmektedir: Bunlar korunma, cinsellik ve toplumsallık içgüdüleridir. İnsanlığın eriştiği uygarlık düzeyi korunma ve toplumsallık içgüdüsünün önemini oldukça asgariye indirmiştir. Bu gün için önemli olan tek içgüdü cinsellik içgüdüsüdür. Bu içgüdü bir bebekte bile belirmektedir. Cinsellik içgüdüsünün töresel (ahlaki) baskılar altına alınması, birçok hastalığın nedenidir. İşte ruhun incelenmesi yöntemi (psikanaliz) bu geriye itilmiş, baskı altına alınmış, hapsedilmiş heyecanları birer-birer bulup meydan çıkararak terbiye eder. Freud'a göre erdem baskısı ile bilinçaltına itilmiş olan bu heyecanları iç yoldan ortaya çıkarabiliriz. Bunlardan ilki, konuşturma yoludur. Oldukça güçtür. Çünkü hasta, baskılarının direnci altındadır. Doktor, direncini önemsemeden rast gele konuşmasını kolaylaştırır. Düşünce çağrışımları, doktorun dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Hastanın bilincine çıkacak düşünceler aracılığıyla unutulmuş anı, kolaylıkla bulunup meydana çıkarılır. Bir diğeri ise, düşlerin yorumlanması yöntemidir. Düşler, çocukluk dünyalarını yaşatmaktadır. Çocukluğun bütün özelikleri, istekleri, artık işimize yaramayacak olan ilgileri düşlerimizde yaşmaya devam etmektedirler. Düşlerin kaynağı bilinçaltıdır. Düşler, özelikle cinsel kompleksleri bilince çıkarırken bir çeşit simge sistemi kullanırlar. Psikanalizci doktor bu simgeleri kolaylıkla çözerek gerçek nedeni bulabilir. Bir değer önemli ve üçüncü husus, gündelik yanılma ve sürçmelerin yorumlanmasıdır. İnsanlar bir takım adları unuturlar, bir yazıyı okurken dileri sürçer, bir şeyleri kırıp döker, öteberilerini yitirirler. Psikanaliz için bütün bu bilinmeyenler, yorgunluk, dalgınlık, rast-

lantı dedikleri yanılma ve sürçmeler ile beceriksizlikler önemli ipuçlarıdır. Bütün bunların kaynağı itilmiş isteklerdir. Yaşayan insan ruhunda rastlantı diye bir şey yoktur.

Bilinçaltından bilince çıkarılıp aydınlatılan nedenlerin giderilmesinde üç temel yol vardır. Kimi hastalar, bu isteklerini baskı altında tutmakla sağlıklarına özen göstermediklerini anlayıp isteklerinin giderilmesini sağlamaya çalışlar. Kimileri ise, isteklerini yüksek bir amaca çevirirler. Bir başka gurupta isteklerini, uygunsuzluğunu açıkça görüp baskının yetersiz direnci yerine, aydınlık düşüncelerini koyarak isteklerinden vazgeçebilirler. Freud, yapımızdaki hayvanlığı küçümsemememiz gerektiğini ileri sürer ve sağlıklı yaşam için, itilmiş eğilimlerimizin kimlerini gerçekleştirmemiz gerektiğini söyler. Bunlar her zaman yüksek amaçlara da çevrilemezler

Psikanalizin özü; id, ego, süper ego diye adlandırılan ve karşılıklı ilişkili üç sistemden oluşan bilinç dışı bir modeldir. Bilinç dışının kendisi şöyle açıklanabilinir; içsel bakımdan bireyin var oluşunu ya da topluma tehdit oluşturacak biçimde yaşandığı için kabul edilemez düşünceleri kapsar. Bu düşünceler köken olarak cinsel, saldırgan ve yıkıcı ya da korku ve mutsuzluk deneyimleriyle bağlantılı olabilir. **İd**, acil tatmin arayan dürtülerin kaynağı iken, **süper ego**, anne babaya ait otorite ile toplumsal otoritenin içselleştirilmesidir. Burada **ego**, işlev olarak sonuçta ortaya çıkan çatışan taleplerin arasını bulmaktadır.

Freud ve teorisine ilk elden yapılması gereken eleştiri, Avrupa merkezci hâkim paradigmanın bir gerçekleşmesi olarak ortaya çıkmasından ötürü iddia ettiği kapsayıcılık, çözümleyicilik insana dair tanım ve bütünsellikten uzak oluşudur. Yine insan ruhu, bilinç biçimleri tek-tek toplumların özelliklerine ilişkin yüzeysel bilgidir. Dahası, bu yöntem üzerinden bütün bir dünya-insan çözümlemesine eriştiği yönündeki iddia oldukça abartılıdır. Neredeyse bütün ruhsal ve bedensel hastalıkları cinsel isteklerin doyurulmamış olmasına bağlamak gibi hiçte bilimsel olmayan bir tespit ile ruhsal ve bedensel durumları önemleri bakımından yarıştırması, açıkça ruhsalı temel, bedensel olanı ise ikincil görmesi, bize nasıl düşündüğü hakkında ipuçları vermektedir.

Freud, bütün bir insan faaliyetini bilinç dışı dediği, ama aslında bilinçsizlik olarak gördüğü belirsiz bir sürece, dahası cinsel güdülere bağlamaktadır. Öyle ki, bilim, sanat, tarihsel olaylar yani her şey cinsel dürtülerle yapılmıştır. Bu, teknik çağrışımlardan medet uman, tahminlerle iş görmeye çalışan öznel ve bilim dışı bir yöntemdir.

Frigya Uygarlığı: Küçük Asya'nın (Anadolu'nun) geniş bir bölümüne verilen addır. Eski Yunanlılar burada yaşayanlara "Frigler" derlerdi. Bölgenin sınırları çeşitli devirlerde farklılıklar göstermişse de Firigya'nın aslını oluşturan yerler Sangarios (Sakarya) nehri ile Maindros (Büyük Menderes) nehirleri arasında kalan yerlerdir.

Firigyanın iki önemli merkezi vardı. Biri Siyasal merkez olan Gordion, diğeri dini merkez konumundaki Midas kentidir. Pers krallarının yaptırdığı kral yolu Frigya topraklarından geçer.

Frigyalıların tarihi hakkında fazla ve kesin bilgi yoktur. Kimi ilk çağ kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla Trakya kökenli bir halktırlar. Dillerindeki benzerlikler ve kimi kazılarda bulunan buluntulardan böyle bir sonuca gidilmektedir. Yine tarihçi Herodotos, Frigyalıların Trakya'dan gelen istilacı bir kavim olduğunu yazar. Firigyalıların bu bölgeye ne zaman geldikleri hala tartışma konusudur. Kimine göre ege göçleri zamanında, kimilerine göreyse M.Ö. VIII. Yüzyılda geldikleridir. M.Ö. 2000 yıllarında Balkanları işgal eden İlarya'lıların baskılarından dolayı kimi kavimlerin boğazlar üzerinden Batı Anadolu ya indikleri belirtilir. Batı Anadolu'da yaşayan kimi kabilelerin de kendilerine katılmalarıyla güçlenen Frigyalılar, Hitit kentlerini işgal ederler, şehirleri yakıp yıkarlar ve M.Ö. XII. yüzyılın başlarında Hititleri ortadan kaldırırlar. Siyasal olarak Hititleri ortadan kaldırmalarına rağmen onların kültür ve sanatlarını, gelenek ve göreneklerini benimserler.

Frigyalılar ilk kez Asur yazıtlarında Muski adıyla anılırlar. Asur kralı Tiglat-Falazar Frigyalıları yener ve Nisibus'a sürer.

Bilinen Firigya devleti M.Ö. VIII. yüzyılda kurulur. Devletin kuruluşu bu yıllarda başlayan İyon yayılmacılığıyla yakından bağlantılıdır. Bu yıllarda İyonyalıların Batı Anadolu'ya yayılmaları sonucunda Trakya'dan gelmiş kimi kavimlerin daha iç taraflara, Kızılırmak taraflarına göç etmelerine yol açar. Firigyalıların ilk kralı Gordios'tur. Ancak Gordios zamanına ilişkin bilgiler oldukça sınırlıdır. M.Ö. VIII. yüzyıl sonlarında Frigyalılar, Asur akınlarına karşı durabilmek için Urartularla birleşirler. Bu ittifakta Frigyalıların, Kızılırmak'ın çevresi ile denize ulaşmak için Klikya (Çukurova) bölgelerini almak ister. Ancak bu hedeflere ulaşılamadan kral Gordios'un oğlu Midas, Asurlularla barış anlaşması yapar.

M.Ö. VII. yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya giren Kımmerler, Anadolu'nun büyük bölümünü işgal ve istila ederler. Ve bu işgaller Kımmerler ile Firigyalıların savaşmalarına yol açar. Frigyalılar bu savaşı kaybederler. Kimmerler, Ege sahillerine kadar giderek hem Firigyalıların, hem Lidyalıla-

rın, hem de İyonyalıların birçok şehir ve kasabalarını yerle bir ederler. Bu durum Firigyalıların sonunu getirir. Sonrasında bu bölgede hâkimiyet Lidyalıların eline geçer ve Pers kralı Keyhüsrev'in Lidyalıları yeninceye kadarki süreçte hâkimiyet Lidyalılarda kalır ve sonrasında Perslere geçer.

Bu kavimler kendi başlarına bir uygarlık yaratamadılar. Sümer ve Mezopotamya uygarlığını özümseyerek Batıya aktardılar. Bu anlamda aracı bir rol oynadıkları söylenebilinir. Sosyal yapısı sınıflara bölünmüştür. Toplum alt ve üst toplum olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Toprakların büyük kısmı ziguratlar etrafında örgütlenen rahiplerin denetimindedir. Arazisinin uygun olmasından dolayı tarım ve hayvancılıkta en gelişkin halktır. Kendilerine özgü bir yazı dili geliştirdikleri belirtilir. Ancak yapılan araştırmalarda bu dilin Aramice ve eski Yunanca olduğudur. Alfabeyi de Fenikelilerden alma ihtimalleri yüksektir. Gerek ticaret yollarının üzerinde kurulmuş olması, gerekse de felsefede belli gelişmelerin olmasından dolayı yabancı aydınların, felsefecilerin uğrak yerleri olur. Edebiyatları fazla gelişkin olmamakla beraber, hayvan öykülerine dayanan anlatım tarzının onlardan kaldığı belirtilir. Tarım ve hayvancılık kadar, zanaatçılık ve madencilikte gelişkindirler. Demir ve bronzu işlemişlerdir. Urartulardan taş oymacılığı ve kaya mimarisini alıp geliştirmişlerdir. Sınıflı ve hiyerarşik bir topluma geçilmesine rağmen ana tanrıça kültü ve inancı hala güçlüdür. Büyük ana tanrıça burada Kibele'dir. Kibele adına şehirler yaptırmışlardır. Pensinus şehri bunlardandır. Bu şehirlerde yönetim, hem dini ve hem de ticari olarak ana tanrıçanın yardımcıları erkek rahiplerin elindedir. Zaten bunların uygarlıksal gelişmedeki durumlarına ilişkin Önderlik şunları belirtir:

"…Aryen kültür dalgası M.Ö 9.000'lerde Anadolu'ya, 6.000'lerde Kafkasya'ya, Kuzey Afrika ve İran'a; M.Ö 5.000-4.000'lerde Çin, Güney Sibirya ve Avrupa içlerine kadar yayılmıştır. Bu tarihler tarım kültürünün dünya çapında yayıldığını göstermektedir. Kısmen fiziki olarak da yayılan Aryen göçmenler, M.Ö 3.000-2.000'lerde kıta yarımadalarına, Hindistan, İngiltere, Yunanistan, İtalya, İberik yarımadası ve Kuzey Avrupa'ya kadar sızmışlardır. Gelişmelere bağlı olarak M.Ö 2.000'lerde karşı bir hareket halinde Sümer uygarlığının zenginleştirdiği alanlara; Hindistan, İran, Anadolu ve Mısır'a yönelerek uygarlık süreçlerine katıldıkları tahmin edilmektedir. Son derece hareketli bir dönem yaşanmaktadır. Sümer uygarlığının çekiciliği bugünkü ABD gibi bir etkiyle etrafında ne kadar göçmen köy toplulukları varsa kendine çekmektedir. M.Ö 2.000'lerdeki büyük göç hareket-

leri etnisite tarihinin en kapsamlı yayılım dönemidir. Bu yayılmanın sonucunda Çin, Hint, Hellas, Anadolu, İran uygarlıklarının temeli atılır. Bir nevi Sümer izi üzerinde kentleşmenin - devlet- Mezopotamya'dan sonra ikinci büyük hamlesidir. Buna rağmen bu yıllarda uygarlık kentleri göçmen denizi içindeki adacıklar gibidir. Esas eylemde olan göçebelerdir. Üçüncü büyük göçmen hamlesi M.Ö 1.000'lere doğru başlar. Avrupa'dan, Kafkasya ve Orta Asya'dan güneyin uygarlık alanlarına akan göçler, ilk dönem uygarlık, hanedan-beylik düzenlerinin yerini almaya başlarlar. Yunanistan'da Dorlar, Anadolu'da Frigyalılar, Zağros-Toros düğümünde Medler, İtalya'da Etrüskler, bu hamlenin tanınan büyük etnik gruplarıdır.

Bu gruplar M.Ö 1.000'lerde Roma Devleti arasındaki uygarlıksal gelişmede büyük rol oynarlar. Grek, Frig, Urartu, Med, Etrüsk uygarlıkları hamlenin en önemli etnik grupları tarafından kurulan uygarlıklardır

Sümer ve Mısır İmparatorluklarının ilk kuruluş dönemleriyle doruğa ulaşan Greko-Romen imparatorluklar arasında Hititler, Hurri-Mitanniler, Fenikeliler ve Frigyalılar tipik geçiş sürecinin her alanda ekonomik, sosyal, siyasal, mitolojik, teknik ve bilimsel taşıyıcıları rolünü oynamaktadırlar. Doğunun büyük uygarlık kazanımlarını Batıya ve kendi yerel alanlarına taşıma aracıdırlar. Daha çok da bu yönüyle geçiş aşaması karakterindedirler…"

Fuzuli: Asıl adı Muhammed Bin Süleyman olan Fuzulî, 1480-1556 yıllarında Kerbela'da yaşamıştır. Osmanlı divan edebiyatının en büyük şeyhlerindendir. Farsça divanın giriş bölümünde açıklandığına göre *"işe yaramaz, gereksiz"* gibi anlamlara gelen "Fuzulî" adını, şiirlerinin başkalarının yapıtlarıyla karıştırılmaması için ve şiirlerini kimsenin beğenemeyeceğini düşündüğünden almıştır. Ama Fuzulî sözcüğünün başka bir anlamı da erdemdir. Şii mezhebine bağlı olan Fuzulî, hemen bütün yaşamını Kerbela'da geçirmiş, şiirlerinin çoğunda ise tasavvufu işlemiştir.

Fütürizm: Sözcük anlamı **"gelecekçilik"** demektir.

Gelecekçilik, 20. yy.ın başlarında İtalyan şair F.T.Marrinetti tarafından kurulan iyi de olsa, kötü de olsa eski olan her şeyi, gelenekleri, ahlakı, düşünce kalıplarını hor görüp reddeden; sanayinin gelişimi sonucu ortaya çıkan, gelişmiş teknolojilere sahip makineleri ve sefahati yeryüzünün sağlığı olarak kabul eden ve savaşı öven bir akımdır. Sanatta devrimi ve dinamizmi vurgulayan gelecekçilik görsel sanatlar, edebiyat, tiyatro ve müzik alanında yayım-

ladığı bildirilerle felsefi bakımdan da önem taşımaktadır. Nitekim Marinetti, 1909'da La Figaro gazetesinde yayınladığı gelecekçiliğin ilk bildirgesinde geçmişi reddeden yıkıcı düşüncelerini, 'bizler müzeleri ve kütüphaneleri yerle bir edip ve ahlakçı feminizmle ve bütün yaratıcı korkaklıklarla savaşacağız' gibi dehşet verici düşüncelerini ortaya koyar. Gelecekçiler toplumsal adaletsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik bir tavır içerisindeymiş gibi görünseler de, 'biz dünyadaki sağlıklı tek şeyin gerçekten de savaşı ve ölüme götüren düşünceleri yüceltiyoruz' diyerek gizli faşizan düşüncelerinin ipuçlarını verirler. Bu yüzden I.dünya savaşında faşizmle özdeşleşen fütürist akım, 1920'lerin ortalarına doğru İtalya'da yok olmaya yüz tutmuştur. Yine gelecekçiliğin uç düşünceleri başka yerlerde filizlenen akımları etkilemiştir.

Bu akımlardan biri olan Kubistlerin öncülük ettiği Rus gelecekçiliği, Marinetti'nin İtalya'da tohumlarını attığı gelecekçilikten toplumsal ve siyasal anlamda bazı farklılıklar gösterir. Teknolojinin, büyük kentlerin ve gürültülü kalabalıkların çekiciliğine kapılan Rus gelecekçilerin dilleri hırçın, saldırgan ve maçocadır. Ruh devriminin bir siyasal ve toplumsal devrimle tamamlanması gerektiğini söylerler. Böylece Rus devriminin öncüleri olurlar. Ancak devrimden sonra proleter kültür sanatın yaratılmasıyla bunların etkisi azalır.

Günümüz itibariyle gelecekçilik, toplumsal alanda gerçekçi bir proje geliştirmenin ötesinde boş ütopyacılıktan öte bir anlam ifade etmemektedir.

Füze Kalkanı: ABD'nin uluslararası nükleer silah antlaşmalarını çiğneyerek geliştirmeye çalıştığı ABD'yi nükleer füzelere ve uzaydan gelecek saldırılara karşı savunmayı içeren füze kalkanı projesi. Sistem, ABD'ye yönelen füzeleri erkenden tespit edip havada karşı bir saldırıyla imha etme üzerine kuruludur. Gizli yürütülen bir çalışma olduğu için bu günkü gelişme düzeyi fazla bilinmemektedir. Ancak ABD'de son gelişen intihar eylemleri bu sistemin ABD'nin güvenliğini sağlamaya yetmediğini ortaya koymuştur. Çünkü ABD, uzaydan ya da dışarıdan değil, içerden vurulmuştur.

Füzyon: Kararsız küçük atom çekirdeklerinin kararlı büyük atom çekirdeğine dönüşmesi olayıdır. Çekirdek kaynaşması olarak da adlandırılır.

Birleşen çekirdeklerin, küçük atom numaralı elementlerin olması durumunda, önemli ölçüde enerji açığa çıkar. Çekirdek kaynaşması yoluyla enerji üretiminin, çekirdek bölünmesi yoluyla enerji üretimine göre çeşitli üstünlükleri vardır. Çekirdek kaynaşması

ürünleri, bölünme ürünleri gibi radyoaktif olmadıklarından, çevreye zararlı etkide bulunmazlar. Ayrıca çekirdek kaynaşmasında kullanılacak temel yakıt olan döteryum, çekirdek bölünmesinde kullanılacak yakıtlara göre çok daha bol ve ucuzdur. Örneğin 30 litre suda yaklaşık olarak bir (1) gr döteryum bulunur. Bu da enerji içeriği açısından 9.500 lt. benzine eşdeğerdir. İki tane döteryum, (Hidrojeninin bir protonla bir nötrondan oluşan çekirdeği) kaynaşarak Helyum3 çekirdeğini oluşturur ve bir nötron açığa çıkar.

PKK önderlik gerçekliğinde ahlaki tutum ideolojik, politik ve örgütsel çizgi temelinde oluşan yeni toplumsallığa kanun ve kurallardan da öte tutkuyla bağlanmayı ifade eder.

Bu yeni toplumsallığı yaşamın varoluş biçimi olarak algılar. Yaşam yeni toplumsallığımızdır. Bunun dışındaki yaşam arayışları, kaçamakları boşluk, kayıp anlamına gelmektedir. Mümince bir yaşamdan ziyade bilimselliği esas alan, politik özgürlüğü yeni yaratımların çabası olarak gören bir yaşam ustalığı, bilgeliğidir; çağdaş müminliktir. Bu ahlaki gücü gösteremeyenin her çabası sapmalara uğramaktan kurtulamaz. Ahlaki yaşam özünde insan toplumunun varoluş tarzına sürekli zihniyet ve özgür irade ile katılım gücünü göstermeyi ifade eder. PKK'nin gerçek büyük değerleri bu ahlaki tutuma sahip olanlarca gerçekleştirilmiştir. Gerçekten PKK çizgisinde bir yaşam çizgisine sahip olmak isteyenler bu ahlaki gücü göstermek durumundadır.

Abdullah ÖCALANSosyal Bilimler Akademisi Yayınları -6